iletişim|anı

Havariler (1972-1983)

Gün Zileli

GÜN ZİLELİ • **Havariler (1972-1983)**

İletişim Yayınları 788 • Anı Dizisi 32
ISBN-13: 978-975-05-0006-0
© 2002 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1-6. BASKI 2002-2007, İstanbul
7. BASKI 2011, İstanbul

KAPAK Utku Lomlu
KAPAK FOTOĞRAFI Gün Zileli ve Doğan Yurdakul (9 Eylül 1977, Tepebaşı Gazinosu'nda "Üç Dünya Teorisi" Konferansı)
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Seçkin Oktay
BASKI ve CİLT Sena Ofset
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

GÜN ZİLELİ

Havariler
(1972-1983)

iletişim

GÜN ZİLELİ 24 Ekim 1946'da, Ankara'da doğdu. 1970 yılında, DTCF'nin Felsefe Bölümü'nün 2. sınıfından ayrıldı. 1960'lı yıllarda, *Yordam*, *Soyut* gibi edebiyat dergilerinde öyküleri yayımlandı; ayrıca, *Emekçi*, *Aydınlık*, *Proleter Devrimci Aydınlık* dergilerinde görev aldı ve yazdı. TİP, FKF ve Dev-Genç örgütlerinde çalıştı; son ikisinin yönetici organlarında bulundu. 1964 yılının Ağustos ayındaki ilk anti-emperyalist gösterilerde gözaltına alındı. 1966 yılındaki anti-emperyalist gösterilerden dolayı kısa süre hapis yattı. 1968 ve daha sonrasındaki öğrenci hareketlerinde yer aldı, 1969 yılında kısa süre hapis yattı. 1971-74 yılları arasında, üç yılı aşkın Mamak Cezaevinde tutuklu kaldı; TÖS, Dev-Genç ve TİİKP davalarından yargılandı. 1970'li yıllarda *Aydınlık*, *Halkın Sesi*, *Bora*, *Türkiye Gerçeği* dergilerinde, daha çok teorik ve siyasi nitelikte makaleler yazdı ve TİKP'nin yöneticiliğini yaptı. 1975 yılında, Adana'da, İncirlik üssüne karşı yapılan yürüyüşte tutuklandı ve kısa süre hapis yattı. 12 Eylül'den sonra, TİKP davası dolayısıyla arandı ve on yıl kaçak yaşadı. Bu yıllarda, daha çok Mehmet Gündüz takma adıyla teorik yazılar yazdı; *Ufuklar*, *Saçak* ve *Sosyalist Birlik* dergilerinin çıkartılmasına önayak oldu, *Yapıt* dergisinde yazdı. 1990 yılının başında yurt dışına çıkıp İngiltere'de siyasi mülteci olarak yaşamaya başladı. Bu yıllarda, roman yazdı ve İngilizceden Türkçeye kitap çevirdi. *Amargi*, *Sosyalizmin Sorunları*, *Yeni Zamanlar*, *Birikim*, *Apolitika*, *Ateş Hırsızı*, *Uç*, *İmlasız*, *Kitaplık*, *Virgül*, *Koxüz*, *Öteki İsviçre*, *Açık Gazete*, *Özgür Üniversite* gibi yayın organlarında, ağırlıklı olarak kitap eleştirisi yazıları yayımlandı.

Kitap ve çevirileri: *Bürokrasi ve Sosyalist Demokrasi*, (Mehmet Gündüz adıyla), Ocak 1990, Koral Yayınları; *68 Deneyi*, 1994, Karambol Yayınları; *Anarşizm Bir Devrim Çağrısıdır*, Mine Ege ve Hasan Bakü ile birlikte, Ocak 1995, Kaos Yayınları; *Türkiye... Sosyal Patlamaya Doğru*, İlhan Tekin ile birlikte, Eylül 1995, Kaos Yayınları; *Deniz Orada* (Roman), Kasım 1995, Sel Yayıncılık; *Halk Silâhlanınca*, Abel Paz, (Çeviri), Nisan 1996, Kaos Yayınları; *Anafora Doğru*, Eugenia Ginzburg, (Çeviri), Ekim 1996, Pencere Yayınları; *Bahar ve Tipi* (Roman), Ekim 1998, Telos Yayıncılık; *Anaforun İçinde*, Eugenia Ginzburg, (Çeviri), Nisan 2000, Pencere Yayınları; *Yarılma (1954-1972)*, (Otobiyografi), Kasım 2000, Ozan Yayıncılık, 2002 İletişim Yayınları; *Yoldaş Lenin'e Açık Mektup*, Herman Gorter, (Çeviri), Kemal Orcan ile birlikte, Ocak 2001, Günizi Kitaplığı; *Havariler (1972-1983)*, (Otobiyografi), 2002, İletişim Yayınları; *Sapak (1983-1992)*, (Otobiyografi), 2003, İletişim Yayınları; *Ev (1946-1954)*, (Otobiyografi), 2004, İletişim Yayınları; *Kronstadt 1921*, Paul Avrich, (Çeviri), Şubat 2006, Versus; *Mihail Bakunin*, E.H. Carr, (Çeviri), Nisan 2006, Versus.

zileligün@hotmail.com

KİTABIN ADI ÜZERİNE

1974 yılındaki Genel Afla dışarı çıkıldığında, sol örgütleri toparlayanlar, *havariler* oldu. Deniz Gezmiş'i görmüş, tanımış, onunla birlikte THKO'yu kurmuş *havariler*, "Halkın Kurtuluşu" (daha sonra Türkiye Devrimci Komünist Partisi -TDKP-) hareketini; Mahir Çayan'ın yakın arkadaşı *havariler*, "Dev-Yol" ve "Kurtuluş" hareketlerini; İbrahim Kaypakkaya'nın çevresinde bulunmuş, onunla birlikte Aydınlık hareketinden kopmuş *havariler* ise, TKP-ML'yi örgütlemeye giriştiler. Aydınlık hareketinin "peygamberi" öldürülmemişti. Bu yüzden biz Aydınlıkçı *havariler*, "peygamber"imizin fiilî yol göstericiliğinde TİİKP'yi yeniden örgütlemeye başlarken, "şehit-ata" kültüne uygun bir şeyler aradık tarihte ve TKP'nin kurucularından Şefik Hüsnü'yü bulup, durumu onunla idare etmeye çalıştık. Sovyet yanlılarının, ne "ata"ları, ne "peygamber"leri, dolayısıyla ne de *"havari"*leri vardı. Onlar bu boşluğu, Sovyet Devriminin propagandasıyla, dolayısıyla "ataların atası" Lenin tapıncıyla doldurmak zorunda kaldılar.

"Türkiye devleti" sınırları içinde yaşayan halk kitleleri, büyük çoğunlukla Hıristiyan değildi ama, özellikle Alevi kitlelerde, "zulüm gören ata ya da mürşit" ve "onun ışığını taşıyan *havariler*" geleneği son derece güçlüydü. Türkiye'nin 1970'lerde yeniden hareketlenen toplumsal zemininde, bu gelenek, sol örgütlerin, özellikle Alevi ve taşra kökenli genç nüfusundan güç toplamasında, neredeyse tayin edici bir işlev gördü. *Havariler*, "şehit atanın" en yakınında bulunmuşlardı, dolayısıyla onun "uhrevi" gücünün yeryüzündeki tecessüm etmiş temsilcileri, o "dinsel" ışığın halihazırdaki taşıyıcılarıydılar.

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar 9

I. 1972-1974 Çözülüş 11

II. 1974-1976 Havariler 97

III. 1976-1977 Kavşak 187

IV. 1977-1979 Bürokrat 279

V. 1979-1980 Tükeniş 349

VI. 1980-1983 Rücû 453

Ek: Aydınlık gazetesinden Alıntılar 555

Ad Dizini 565

Kısaltmalar

AEP	Arnavutluk Emek Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
AST	Ankara Sanat Tiyatrosu
Bar-Der-İş	Barsak-Deri İşçileri Sendikası
BP	Birlik Partisi
BTP	Büyük Türkiye Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
"ÇBS'ciler"	Çizgisi Belirsiz Sosyalistler
ÇKP	Çin Komünist Partisi
Dev-Genç (TDGF)	Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
Dev-Sol	Devrimci Sol
Dev-Yol	Devrimci Yol
DGB	Devrimci Gençlik Birliği
DGM	Devlet Güvenlik Mahkemesi
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DÖB	Devrimci Öğrenci Birliği
DP	Demokrat Parti
DTCF	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
DYP	Doğru Yol Partisi
EKKE	Yunanistanlı Maocu parti
FKF	Fikir Kulüpleri Federasyonu
Gıda-İş	Gıda İşçileri Sendikası
GP	Güven Partisi
HB	Halkın Birliği
HK	Halkın Kurtuluşu
HP	Halkçı Parti
HY	Halkın Yolu
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
İGD	İlerici Gençlik Derneği
İKD	İlerici Kadınlar Derneği
KUK	Kürt Ulusal Kurtuluşçuları
Maden-İş	Maden İşçileri Sendikası
MC	Milliyetçi Cephe
MDD	Milli Demokratik Devrim
MDP	Milliyetçi Demokrasi Partisi
Mem-Der	Memurlar Derneği
MESS	İşverenler Sendikası
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
MKE	Makine Kimya Enstitüsü
MSP	Milli Selamet Partisi

NKVD	Stalin devrindeki Sovyet gizli istihbarat örgütü
ODTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OYAK	Ordu Yardımlaşma Kurumu
PDA	Proleter Devrimci Aydınlık
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
Pol-Bir	Polis Birliği (sağcı polislerin toplandığı demek)
Pol-Der	Polis Derneği (solcu polislerin toplandığı dernek)
RSDİP	Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi
SBKP	Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SODEP	Sosyal Demokrat Parti
TDKP	Türkiye Devrimci Komünist Partisi
TEP	Türkiye Emekçi Partisi
THKO	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
THY	Türk Hava Yolları
TİİKP	Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi
TİKB	Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği
TİKKO	Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
TİKP	Türkiye İşçi Köylü Partisi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TKP-ML	Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist
Toprak-İş	Toprak İşçileri Sendikası
TÖB-DER	Türkiye Öğretmen Dernekleri
TÖS	Türkiye Öğretmenler Sendikası
TRT	Türk Radyo ve Televizyonu
TSİP	Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
UKTH	Ulusların Kaderini Tayin Hakkı
"Üçlü Blok"	HK, HY ve HB gruplarının oluşturduğu ittifaka Aydınlıkçıların taktığı ad
YGB	Yurtsever Gençlik Birliği
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu

I.
1972-74
Çözülüş

Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın idamlarının ağır travmasını daha üstümüzden atamamıştık ki, içeriye çok kötü haberler gelmeye başladı. Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi'ne (TİİKP) karşı geniş çaplı bir tevkifat başlamış, bu tevkifatın sonucunda, birçok militanın yanı sıra, önce örgütün kilit adamlarından olduğunu bildiğimiz Nuri Çolakoğlu, ardından da Doğu Perinçek ve Halil Berktay yakalanmıştı. Daha da kötüsü, yakalananların çoğunun poliste konuştuğu ve geniş çaplı ifadeler verdikleri haberiydi. Yıldırım Bölge'deki kadınlar hapishanesinden gelen bir haberle derinden sarsılmıştık. Bu habere göre Nuri Çolakoğlu, önce ayakları işkenceden patlayınca kadar direnmiş, ancak daha sonra çözülerek birçok önemli bağlantıyı vermişti. Halil Berktay, hemen hemen tamamen çözülmüştü. Doğu Perinçek de altmış sayfayı bulan bir ifadeyi imzalamıştı.

Bu haberler bizi yıkmaya yeter de artardı bile. Partinin illegal yayımladığı *Poliste ve Mahkemede Devrimci Tutum* broşürünü halen koğuş eğitimlerinde terennüm edip duruyorduk. Bu broşürdeki "talimatlara" göre, bir devrimcinin, bırakın poliste konuşmasını, adını vermesi bile zül addediliyordu. Özellikle bu broşür bizde öyle bir ruh hali yaratmıştı ki, ya hiç ya da çok az

işkence görerek içeri girmiş olan bizler, yeniden polise düşersek, falaka ve elektrik işkencesi sırasında "Enternasyonal Marşı" söyleyeceğimizi konuşuyorduk aramızda. Sıradan bir militandan böyle bir tutum beklenirken, partinin tepesinde yer alan önderlerin işkencede çözülmesi ve sayfalarca ifade vermesi, bizim için kesinlikle kabul edilebilecek bir şey değildi.

"Şafakçılar" koğuşu diye adlandırılan 4. Koğuş, tam bir matem havasına bürünmüştü. Hiçbirimizin ağzını bıçak açmıyordu. Her şeyimizi bağladığımız örgütün ağır darbeler yemesi kadar vahim olan, önderliğimizin içine düştüğü durumun onurumuzu fena halde zedelemiş olmasıydı. Şimdi militan arkadaşlara ne diyecek, durumu nasıl izah edecektik?

O sırada Oral Çalışlar 2. Koğuşa verilmişti. Durumu onunla birlikte değerlendirme olanağımız yoktu. Bel fıtığından rahatsız olduğu için yampiri yampiri yürümek zorunda olan Hasan Yalçın'la, volta sırasında aramızda yaptığımız değerlendirmede bazı sonuçlara varmıştık. Bir kere, yıkılmayacak, geriye kalan "sağlam önderler" olarak sonuna kadar "devrimci tutumu" sürdürecektik. Bunun anlamı, birincisi, konuşanlardan tutuklanıp cezaevine gelenlerin tecrit edilmesiydi. Konuşan kim olursa olsun, kesinlikle tecrit edilecekti. İkincisi, Doğu'nun tutuklanıp cezaevine gelmesi beklenecekti. Ondan, birinci elden bilgi alınacak, söylendiği gibi gerçekten altmış sayfalık bir ifade imzalamışsa, o da tecrit edilecekti. Ama önce, onunla konuşmamız gerekiyordu. Bu doğruysa, "devrimci ilkelerin" hışmından o da kurtulamayacaktı. Üçüncüsü (ki, bu noktada ben daha acul bir tutum içindeydim), eğer Doğu'nun poliste konuştuğu doğruysa, o sırada yeni ortaya çıkmış İbrahim Kaypakkaya muhalefeti ile bağ kurulacak, yola onlarla birlikte devam edilecekti. Bu düşüncemizin temelinde elbette, o sırada Kaypakkaya muhalefetinin fikirlerine hayli olumlu bakmamız yatıyordu. Hattâ diyebilirim ki, Kemalizme karşı tutum konusu başta olmak üzere, birçok konuda onlarla aynı düşünüyorduk. Bir seferinde volta atarken, Hasan'a, fazla vakit kaybetmeden, Kaypakkaya muhalefetiyle hemen bağlantı kurmamızı önerdim. O, bana göre daha ihtiyatlıydı. Önerimi ke-

sin olarak reddetmemekle birlikte, Doğu'yu beklememiz gerektiğini söyledi.

Bununla birlikte, Hasan Yalçın, şimdiden içerideki TİİKP tutuklularının fiilî lideri havasına girmişti. Aslında "parti hiyerarşisinde" ben Hasan Yalçın'dan önde geliyordum. Ama "ikinci adam" olmak gibi bir alışkanlık edinmiştim bir kere. Ne olursa olsun bundan vazgeçemiyordum. Bu yüzden Hasan'ın liderliğe pek gönüllü tavırları karşısında hiç direnmeden yolu ona açtım ve onun "ikinci adamı" rolüne giriverdim hemen. Hasan, Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) davasında yargılanan TİİKP taraftarı arkadaşlarımızdan Hülya Zağyapan aracılığıyla kadınlar koğuşuna sert talimatlar gönderiyor, kim olursa olsun, "konuşanlardan" er geç hesabının sorulacağını bildiriyordu. Bunun anlamı açıktı. Gerekirse Doğu Perinçek'ten de hesap soracak, onu bile tecrit edecektik, çünkü "dava" her şeyin üzerindeydi. Hasan, şimdiden, fiilen partinin birinci lideri durumuna yükseldiğini düşünüyor olmalıydı.

Bunu söylememin nedeni, sadece Hasan'ın kadınlar koğuşuna gönderdiği sert talimatlar değildir. Hasan'ın önderliğinde, şimdiden, polis sorguları tamamlanıp cezaevine gelenlere karşı sert bir tecrit siyaseti uygulamaya başlamıştık bile. Bu uygulamanın ilk kurbanları, bizim koğuşa verilen İzmir'li Hüseyin, Cenap Nuhrat ve 5. Koğuşa verilen Alp Orçun'du.

İlk gelen, şimdi soyadını ne yazık ki hatırlamadığım İzmirli Hüseyin'di. Aldığımız bilgilere göre poliste çözülmüştü. Zaten kendisi de bunu inkâr etmiyordu. Derhal tecrit edildi tarafımızdan. Koğuştakilerin onunla konuşması yasaklandı. 4. Koğuşun kapı girişindeki bir ranzanın üst kısmında yatıyordu. Zavallının, kaderine razı olmuş bir hali vardı. Yemek yemek ve tuvalete gitmek için inmek zorunda kaldığı ranzasına çıkıyor, kukumav kuşu gibi sabahtan akşama kadar orada tüneyip duruyordu. Öyle mazlum bir hali vardı ki, insanın ona içten içe acımaması mümkün değildi. Ama "davanın selameti" her şeyden önce geliyordu. Acıma duygularımızı içimize gömüyor, ona başımızı çevirip bakmıyorduk bile. Görsündü "ceza"sını! Bir süre sonra koğuşa Cenap Nuhrat geldi. Cenap da bizden

"suçu"nun gerektirdiği karşılığı anında aldı: Tecrit. Cenap, Ankara Sanat Tiyatrosu'nda (AST) tiyatro oyunculuğu da yapmış, entellektüel bir arkadaştı. Poliste başına neler geldiğini oturup doğru dürüst konuşmadık bile. Edindiğimiz bilgilere göre o da poliste çözülmüştü. Bizden hiçbir "ayrıcalık" talep etme durumunda değildi. Bu gibi durumlarda onun entellektüelliği de para etmezdi. "Ceza"sını çekmeliydi. Cenap da kaderine boyun eğmiş görünüyordu. Bizden, tecritin kaldırılması yolunda hiçbir talepte bulunmadı. Sabahtan akşama kadar ranzasında oturup kendi başına bir şeyler okumaya çalıştı.

Alp Orçun'un başına gelen, daha da korkunçtu. Aldığımız bilgilere göre, Alp Orçun, işkencede çözülüp, kendisine bağlı eğitim gruplarını "ele vermiş" ve birçok sempatizanın boş yere tutuklanmasına neden olmuştu. Hasan Yalçın, bu tutum karşısında, "devrimci ilkeler" adına gazaba gelmişti. Ben de Alp'in polisteki tutumuna karşı büyük öfke duymama rağmen, Hasan Yalçın'ın gazabının pratik sonuçlarından sonradan haberdar olunca, çok şaşırdım. Hasan Yalçın, herhalde artık örgütün en üst lideri olduğuna iyice inanmış olacak ki, bana da söylemeden, bazı militanlara talimat vererek, Alp Orçun'u cezaevinin tuvaletinde kıstırıp bir güzel dövdürtmüştü. Bu eylemi Hasan Yalçın'ın talimatıyla uygulayan, TÖS sanıklarından Tuncer Gönen'di. Bu dövdürtme olayını duyduğum zaman, hem şaşırdığımı, hem de üzüldüğümü çok iyi hatırlıyorum (ama yine eleştirmemiştim). Alp Orçun, tanıdığım arkadaşlardan biriydi. Hafif tombul gövdesi, sevimli yüzü ve yumuşak bakışlarıyla bugün gibi gözümün önündedir. Polisteki tutumu ne olursa olsun, hiçbir zaman karşı tarafa geçmeyecek karakterde bir insandı. Böyle bir tutumu asla hak etmemişti. Kaldı ki, bu yöntemin hiçbir soruna çözüm getirmeyeceği açıkça ortadaydı. Hasan Yalçın'ın yaptığı, bok yemenin dik âlâsıydı.

Hasan Yalçın'ın bu ve buna benzer tutumları, gemi azıya almış, sınır tanımaz bir kabadayılık biçiminde devam ediyordu. Ege'de tutuklanan arkadaşlardan Abdurrahman Taşçı'nın, tutuklanmadan önce, Mehmet Ali Zarifoğlu'nun eşi Sumru Altuğ ile kaldığı evde aşk ilişkisi kurduğu yolundaki bilginin bi-

ze ulaşmasının ardından, Hasan Yalçın'ın, Abdurrahman Taşçı'nın da "cezalandırılması" yönünde fetva çıkartması, bu gidişin artık ses duvarını aştığının örneğiydi. Bu, "devrimci ilkeler" denen şeyin, feodal kültürün ögeleriyle iyice sarmaş dolaş olduğunun net bir belirtisiydi. Ben de kafa olarak Hasan Yalçın'dan farklı bir konumda değildim. Bu yüzden, bu fetvaya karşı direndiğimi ileri sürmeye falan çalışmayacağım. Ne var ki, bu başıboş kabadayılığın nereye varacağı konusunda ciddi endişelerim vardı. Sanırım başka arkadaşlar da aynı endişeleri taşıyorlardı. Bu endişelerin sonucunda, Abdurrahman Taşçı'ya karşı feodal bir "ceza seferi" düzenlenmesi önlendi.[1] Şimdi dört gözle, esas "suçlu"ları, Doğu Perinçek ve Halil Berktay'ı beklemeye başlamıştık. Hele bir cezaevine gelsinlerdi, bizden çekecekleri vardı!

Nihayet, günün birinde bu da gerçekleşti. Doğu Perinçek, Halil Berktay ve Caner Öztaş, tutuklanıp, Deniz'lerden boşalan "Arka-Hücreler"e kondular ve 4. Koğuşun önündeki havalandırmada zuhur ettiler. Sert ve keskin yüz hatlarımızla, avluda voltalayan Doğu ve diğer arkadaşlara şöyle bir baktık ve nöbetçilerin yasaklamalarına rağmen onlarla bir iki kelime konuşup işin aslını astarını öğrenmeye çalıştık. Anlatsınlardı bakalım dertlerini. Onları dinledikten sonra ne yapacağımızı çok iyi biliyorduk biz!

Ne var ki, kısıtlı koşullarda da olsa Doğu'yla yüz yüze gelmek, ruh halimizde belli bir değişikliğe yol açmakta gecikmedi. Doğu, bizim koğuşun penceresine yaklaştığı zamanlar, yanındaki volta arkadaşıyla konuşuyormuş gibi yaparak, yüksek sesle, bize bazı mesajlar aktarmayı başarıyordu. Bu mesajlara göre, kendisi, polise "hiçbir" bilgi vermemişti. Yalnızca, başka arkadaşların verdiği bilgilerin bir kısmını onaylamak zorunda

1 Uzun yıllar sonra İngiltere'de görüştüğüm arkadaşım Ercan Enç, bana bu olayın daha korkunç boyutlarını hatırlattı. Ercan'ın anlattığına göre, ben Ercan'a, "bu olayı 'temizlemesi' için Abdurrahman Taşçı'nın kendini öldürmesine karar verildiğini" bildirmişim, Ercan da bu karara karşı çıkmış. Yani, "infaz", "zanlı"nın kendi eliyle uygulanacakmış. Böylesine saçma ve zalimce bir kararı unutmamı, belleğin, hatırlanması acı veren kötü şeyleri "kayıtlardan silmesine" yormaktan başka bir izah bulamıyorum.

kalmıştı. Altmış sayfalık ifadesinin büyük kısmı, polisin zaten bildiği legal olaylar konusundaki laf kalabalığından ibaretti. Merkez Komitesi'nin yapısı konusunda tamamen yanlış bilgiler vermiş, Merkez Komitesi'nin, kendisi ve yurtdışında bulunan Ömer Özerturgut ile Şahin Alpay'dan ibaret olduğunu söylemişti. Ömer Özerturgut'un Merkez Komitesi üyesi olduğu doğruydu, ama Şahin Alpay Merkez Komitesi üyesi falan değildi. İstanbul'da yakalanan Ferit İlsever, Merkez Komitesi üyeleri konusunda polise daha geniş bilgiler vermişti, ama kendisi bu bilgileri onaylamamış, hattâ reddetmişti. Halil Berktay'ın ve bazı arkadaşların çözülüp, polise önemli bilgiler verdikleri doğruydu. Bizim tecrit siyasetimizden haberdardı. Bunu, bu şekliyle doğru bulmuyordu. Elbette kendisi de dahil herkes, polisteki tutumunun hesabını verecekti. Ama tecrit siyaseti doğru değildi. Bu, poliste çözülen, ama devrimci mücadeleye hapishane koşullarında devam etmek isteyen arkadaşları gereksiz yere karşı safa itmek anlamına gelirdi. Müsterih olmalıydık! Her şeyin hesabı sorulacaktı, ama bu, kimseyi tecrit etmeden uygulanmalıydı. Ben, bu açıklamalar karşısında hemen yelkenleri suya indirdim. Çünkü kafamda, tecrit siyasetinin yanlışlığı konusunda zaten önemli kuşkular taşımaktaydım. Doğu'nun önerdiği tutum, kafamdaki kuşkulara cuk oturmuştu. Gerçekten bu tecrit siyasetinin hayırlı bir sonuca ulaşması mümkün görünmüyordu. Üstelik bunu uygulamaya devam edecek olursak, cezaevine gelen her yeni arkadaşla, bir süre sonra, tecrit olan onlar değil, biz eskiden beri içeride bulunanlar olacaktık. Tecrit edilenlerin sayısının bizim sayımızı ona katlaması kesin gözüküyordu. Çünkü herkes, şu ya da bu ölçüde poliste konuşmuş, en azından *Poliste Tutum* broşüründeki talimata aykırı bir şekilde polise ifade vermişti. O ana kadar, işkence sırasında "Enternasyonal Marşı" söyleyene rastlamamıştık.

Hasan Yalçın'da da, ister istemez belli bir yumuşama olmasına rağmen, o, bana göre daha katı bir tutumu sürdürmekte ısrarlıydı. Tamam, o da görmeye başlamıştı tecrit siyasetinin çıkmazını, ama "konuşan"la "konuşmayan" arasındaki farkı ortadan kaldıran bir tutuma da bir türlü razı olamıyordu. İlk

uygulamamız, İzmir'li Hüseyin ve Cenap Nuhrat üzerindeki tecriti kaldırmak oldu. Bir anlamda, talihsiz arkadaşlarımızla ilk kez içten kucaklaşmış olduk. Evet, ama şimdi ne halt edecek, "poliste tutum" konusundaki ilkelerimizi nereye koyacaktık? Bu, bizim için hayli sıkıntı verici bir durumdu. Ne olursa olsun, hayatın gerçekleri, bizim "devrimci ilkelerimizi" silip süpürmüştü. İnkâr edilemeyecek sonuç buydu.

Mamak Cezaevi, İzmir'den, Söke'den, İstanbul'dan, Ankara'dan gelen TİİKP sanıklarıyla tıklım tıklım dolmuştu. Bu durum, tutuklular arasındaki güç dengesini de kökten değiştirmişti. Artık içerideki en kalabalık ve güçlü grup TİİKP'ydi. Dev-Genç'liler azınlıkta kalmıştı. Bu durum, hapishanede, ileriki günlerde meydana gelecek direnişlerde belirleyici bir etki yapacaktı.

Bir gün, Doğu havalandırmaya çıktığında, üzerindeki gömleği çıkarıp volta atarak, bizim, sırtını görmemizi sağladı. Doğu'nun sırtı baştan aşağı mosmordu. Önce bunun, polisteki işkence sırasında olduğunu sandık. Sonra, avludaki kaçamak haberleşmemizle, Doğu'nun arka koğuşlarda, gaddar görevlilerden Kamil Çavuş ve diğer askerler tarafından, copla feci şekilde dövüldüğünü öğrendik. Olağanüstü morluklar bunun ürünüydü. Bu olay, Doğu'ya karşı duygularımızın daha da yumuşamasına neden oldu.

O sırada cezaevine, İstanbul'da tutuklanan Garbis Altınoğlu'nun geldiğini öğrendik. Garbis Altınoğlu, partinin, "Birinci Tasfiyeciler" adını verdiği muhalefet grubunun lideriydi. Hindistanlı Maocu lider Çaru Mazumdar'ın ilkelerini Türkiye'ye dört dörtlük uygulama iddiasında olan Garbis Altınoğlu ve bir grup Robert Kolejli arkadaşı, partiden, İbrahim Kaypakkaya'dan da önce kopmuştu. Belki biraz da, muhalif grupların fikirlerine duyduğumuz sempatinin ürünü olarak, Hasan Yalçın bana, Garbis Altınoğlu ile görüşmem yönünde talimat verdi. Hani Lenin de Menşeviklerle görüşmek gerektiği zaman, onlara yakın bir konumda olan Kamenev'i görevlendirirmiş ya! Herhalde bu da onun gibi bir şey olmalıydı.

Gardiyanlardan bir kaçamak yapıp, Garbis'i bizim koğuşa

aldım. Geçip alt ranzalarda bir görüşme yaptık. Garbis, bütün katı görünümüne rağmen aslında mahçup karakterli bir insandı. Görüşmemiz sırasında boğazına kadar kızarmıştı. Görevim, onun fikirlerini öğrenmek ve fikirleri ne olursa olsun partiye bağlılığını resmen talep etmekti. Garbis, görüşlerini açık açık anlattı bana. Her türlü legal mücadeleyi reddediyordu gerçekten de. Ona göre işçi sınıfı içinde çalışma gerekçesiyle şehirlerde "oyalanmak" revizyonizmden başka bir şey değildi. Demek, partinin, bu grup hakkında söyledikleri aşağı yukarı doğruydu. O günkü sol havama rağmen ben bile Garbis'in "sağ"ında kalmıştım. Dostça geçen fikir teatimiz yine dostça son buldu ve ben durumu, fiilî şefimiz Hasan Yalçın'a rapor ettim. Gerçekten yapılabilecek bir şey yoktu.

Yine o günlerde "ara koğuşların" bulunduğu bölmede Garbis'e bir kez daha rastladım. Sabahtı. Günlük gazeteler yeni gelmişti. Gazetelerin ana manşetinde, İstanbul'daki "sandık cinayeti" yer alıyordu. Adil Ovalıoğlu, örgüt içi anlaşmazlık nedeniyle öldürülmüş ve Banu Ergüder (annemin kuzeni Nebahat Ergüder'in kocasının yeğeni oluyordu, yani uzaktan hısımdık kendisiyle, bu olaydan beş yıl kadar önce ona Nebahat teyzelerde rastlamıştım. O sırada, ailesiyle birlikte Amerika'dan yeni dönmüştü. Amerika'da büyüdüğünden, Türkçeyi tuhaf bir yabancı aksanıyla konuşan yeniyetme bir genç kızdı o zamanlar), Adil Ovalıoğlu'nun cesedinin bulunduğu sandığı denize atmak isterken yakalanmıştı. Haberi, Garbis Altınoğlu'yla birlikte okuduk. Garbis'in yüzünde büyük bir şaşkınlık vardı, hattâ hafifçe kızarmıştı. Bana dönüp, "hepsini tanırım, olacak şey değil," dedi. Bu tutumu tamamen samimi görünüyordu. Nereden bilebilirdim ki, cinayetin onun talimatıyla işlendiğini? Garbis daha sonra bu cinayet dolayısıyla yargılandı. Bu olayı hiç unutamam. Beni, hiçbir şeyden haberi olmadığına gerçekten inandırmıştı. Saflığıma doymayayım.

Derken yeni bir koğuş değişikliği gündeme geldi. Dördüncü koğuşta bulunan ben ve birkaç arkadaş, "Arka-Hücreler"e, Doğu'ların yanına verildik. Hasan Yalçın, tek başına "Ön-Hücreler"e, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) sanıklarının

yanına sevk edildi. Halil Berktay, Doğu'nun yanından alınıp iç koğuşlara gönderildi. Diğer arkadaşlar da başka koğuşlara dağıtıldılar. Böylece "Şafakçılar" koğuşu diye anılan 4. Koğuş tarihe karışmış oldu.

Doğu'yla aynı koğuşa verilmemizin yarattığı coşku, o zamana kadar aramızda oluşmuş bütün uzaklıkları ve ideolojik ayrılıkları eritmeye yetti de arttı bile. Sevgiyle kucaklaştık. Birbirimize anlatacağımız çok şey vardı ve "Arka-Hücreler"in ikişer kişilik hücreleri, özellikle geceleri hücrelere kapatıldığımızda böyle uzun gece sohbetleri için çok elverişliydi.

"Arka-Hücreler"de bizden başka, "Kültür Sarayı'nı yakma", "uçak kaçırma" gibi uydurma suçlamalarla tutuklanmış aydınlar da vardı. Biz oraya verilinceye kadar, Doğu'lar da dahil, "Arka-Hücreler"de bulunanlar ortak bir komün halinde yaşıyorlarmış. Bizim gelmemizle birlikte, "Arka-Hücreler"deki Aydınlıkçı nüfusunda önemli bir artış oldu. Herhalde bu nüfus artışından dolayı olacak, "sabotaj" sanığı aydınlarda bir tedirginlik göze çarptı. Bu sanıklardan Erdal Öz, Doğu'ya gelerek, komünden ayrıldığını, "bireysel" yaşamak istediğini bildirdi. Onun ardından diğerleri de teker teker gelip komünden ayrıldıklarını duyurdular. Bu işte bir bit yeniği olduğu anlaşılıyordu. Nitekim, komünden teker teker ayrılan aydınlar, kendi aralarında hemen yeni bir komün kurdular. Yani, biz komünden ayrılıp yeni bir komün kuruyoruz ya da sizi komünden atıyoruz diyememişlerdi de, görünürde böyle teker teker istifa edip yeniden birleşme yolunu seçmişlerdi. Bizim komünde, onlarla aynı davadan yargılanan gazeteci Emil Galip Sandalcı kalmıştı yalnızca. Emil Galip, son derece dürüst bir insandı. Erdal Öz'lerin başvurduğu yola sonuna kadar direnmişti. Ama sonunda o da geldi ve "arkadaşlar, ben bu ayrılma işini onaylamıyorum, sonuna kadar da direndim, ama gördüğünüz gibi, aynı davada yargılandığım arkadaşlarımın hepsi yeni bir komün kurdular. Davanın selameti açısından ben de onlarla aynı komünde yer almak zorundayım. Bu yüzden komünden ayrılıyorum," dedi. Emil Galip, ender rastlanan dürüst gazetecilerdendi.

Doğu'yla yaptığımız ilk oturumlarda, İbrahim Kaypakkaya muhalefeti birinci gündem maddesini oluşturdu. Doğu, her şeyi kendi bakış açısından aktardı bizlere. İbrahim Kaypakkaya ve Muzaffer Oruçoğlu'yla, Söke'nin Beşparmak Dağlarında bir mağarada yaptığı son görüşmeyi anlattı. Doğu'nun anlattığına göre, Muzaffer bölünmeye karşı bir tutum içinde görünmüş, İbrahim ise, Doğu'nun, "kongreyi bekleyin" önerisi üzerine uzun uzun düşündükten sonra, beklememe ve bölünme yolunda karar vermişti. Muhalefetin, partinin, İbrahim'in öldürülmesi yolunda bir komplo düzenlediği iddiası doğru değildi. Bunun en iyi kanıtı, onları, "bölünme yönündeki" tutumlarına rağmen, yol paralarını da vererek, sağ salim kendi bölgelerine yollamalarıydı. Evet, bu yönde öneriler yapan arkadaşlar olmuştu. Şu aksiliğe bakın ki, bu tür önerilerin bulunduğu yazılı belgeler de tutuklamalar sırasında polisin eline geçmişti. Ama bu öneriler tamamen bireysel nitelikteydi ve parti (yani Doğu) böyle bir karar almamış, hattâ bunu reddetmişti.

Bundan sonra Doğu, uzun uzun muhalefetin görüşlerinin eleştirisine geçti. Tezleri ikna ediciydi. Kaypakkaya'ların derhal silâhlı mücadeleye başlamak gerektiği, Türkiye'nin her yanının, "tutuşmaya hazır kuru odun yığınlarıyla kaplı olduğu" tezlerinin Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullarla ilgisi yoktu, kitleler henüz böyle bir mücadeleye hazır değildi. Son tevkifatlar da bunu kanıtlıyordu. İçinde yaşadığımız dönem, bir ricat dönemiydi. Buradan, Kemalizm konusuna geçildi. Bu çok hassas bir konuydu. Çünkü bizim fikirlerimiz de aşağı yukarı Kaypakkaya'nın fikirlerine benziyordu bu konuda. Doğu, daha dışarıdayken eline ulaşan bizim "Dev-Genç savunması" taslağımızı okumuştu. Bu metindeki, Kemalizmi emperyalizmin işbirlikçisi olarak niteleyen tezleri tamamen yanlış buluyordu. Gerekçelerini uzun uzun anlattı. Birkaç gün süren tartışmalardan sonra bu konuda da bizi ikna etti. Artık partinin bütün tezlerine yeniden kazanılmıştık. Şimdi bütün mesele, "Ön-Hücreler"de bulunan Hasan Yalçın'ın ikna edilmesine kalmıştı.

Doğu'yla aramızdaki ideolojik ayrılıklar giderilmişti giderilmesine, ama şu poliste ifade meselesi ne olacaktı? Doğu bu

konuda da bizi ikna etmeyi becerdi. Tecrit siyasetinin yanlışlığını zaten biz de kabul etmiştik. Ama ifade verenler ne olacaktı, Doğu'nun altmış sayfa ifade vermesi militanlara nasıl izah edilecekti? Doğu, kendi ifadesiyle ilgili kafamızdaki kuşkuları giderdi. Onun "konuşmadığına" ikna olmuştuk. Ama ya diğerleri? Doğu, bunun çözümünü, ilk fırsatta bir parti komisyonunun kurulmasında ve bu komisyonun bütün ifadeleri gözden geçirip, arkadaşların tek tek ifadelerini alarak bir sonuca varmasında görüyordu. Bu komisyon, büyük tevkifatın dışında kalan, örneğin benim gibi önder arkadaşlardan oluşmalıydı. Acele etmeye gerek yoktu. Nasıl olsa bol zamanımız vardı. Mutlaka adil bir sonuca varılacaktı.

Doğu, tamamen kendi saflarına kazandığına inanmış olacak ki, bir gün beni kenara çekip, bir açıklamada bulundu. İbrahim Kaypakkaya muhalefeti, ilk ortaya çıktığında, parti önderlerinden Hasan Yalçın'ın ve benim de kendilerinden yana olduğumuz propagandasını yapmıştı (pek de gerçek dışı değildi bu, en azından fikirsel olarak). Durum çok sıkışıktı. O koşullarda bize, cezaevine ulaşmaları imkânsızdı. Bu yüzden, "partiye bağlılığımıza" güvenerek, Hasan Yalçın'ın ve benim ağzımdan, Kaypakkaya muhalefetini kınayan bir bildiri kaleme almış ve parti saflarında yaymışlardı. Şimdi ben buna ne diyordum? Ne diyecektim? Gerçekten partinin "birliği"nden yanaydım, eh son tartışmalarla Doğu tarafından partinin çizgisine de ikna edilmiştim. O sıralar sahte belgeleri reddetmek gibi bir ilkeye de sahip değildim. Bu yüzden "iyi yapmışsınız" diyerek onayımı verdim. "Neler yazmışsınız benim adıma bir görseydim" bile demedim. Yüz yüze ilişkiler, hele hapishane koşullarında insanda ne ilke, ne tutarlılık diye bir şey bırakıyordu. Hele benim gibi, zaten yumuşak huylu, utangaç tabiatlı, yüze gelemeyen birisi açısından.[2]

---

2 Benim ve Hasan Yalçın'ın imzasını taşıyan bu sahte mektup, yıllar sonra, Turhan Feyizoğlu'nun *İbo-İbrahim Kaypakkaya* adlı kitabında yayınlanmıştır (Ozan Yayıncılık, Nisan 2000, s.329). Saldırgan, karalayıcı bir üslupla yazılmış bu mektubu, aşağı yukarı üzerinden otuz yıl geçtikten sonra, bu kitaptan okuma olanağı bulabildim.

Doğu, benim yumuşak yüzlülüğümden ve onunla her konuda mutabık olmaya can atan dostça tutumumdan iyice cesaret almış olmalı ki, bir gece, aynı hücreye kapanmamızı (hücreler saat dokuzda kilitleniyor ve sabah yoklamasından önce açılıyordu, kimin hangi hücrede kalacağı konusunda bir sınırlama da yoktu, bu, mahkûmların isteğine bağlıydı) önerdi. Belli ki, yeni sırlar açıklayacaktı bana. Doğu'nun sırdaşı olmanın verdiği mutlulukla önerisini kabul ettim. Bu seferki, oldukça özel bir meseleydi. Doğu, bana, ağır oturaklı cümleler seçerek, Sırma'yla resmen evli olmasına rağmen onunla fiilî ilişkisinin bir süre önce sona erdiğini belirtti önce. Hikâyenin başlangıcından, sonunu anlamamak imkânsızdı. Belli ki, Doğu'nun yeni bir ilişkisi olmuştu. Onu rahatlatmaya çalışan bir yüz ifadesiyle devam etmesini istedim. Evet, tahmin ettiğim gibiydi. Doğu'nun, kuryeliğini yapan Şule Zaloğlu'yla ilişkisi olmuştu. Şule de o sırada tutuklanmıştı ve Yıldırım Bölge'deki kadınlar koğuşunda kalıyordu. Evet işte, sevgili olmuşlardı, birbirlerini seviyorlardı. Bunu partide bilenlerin sayısı çok azdı. Bir keresinde evinde kaldıkları Nejat Bayramoğlu, onlara hiçbir şey söylemeden, iki kişilik yatak hazırlayarak ilişkilerini bildiğini imâ etmişti. Ona bunu kimse söylememişti, ama özellikle bu gibi konularda çok uyanık birisi olan Nejat, nereden anladıysa anlamıştı işte ilişkilerini. Onlar da itiraz etmeden aynı yatağı paylaşmışlardı o gece. Belki Nejat Bayramoğlu gibi birkaç kişi daha çıkabilirdi böyle keskin gözlemlerde bulunan. Ama kendileri bunu kimseye duyurmamışlardı bu zamana kadar. Zaten tevkifat gelmiş ve böyle bir fırsat da olmamıştı. Doğu, durumu ilk kez bana açıklamış oluyordu. Evet, şimdi ne diyordum bu duruma? Doğu'nun ilk güvendiği kişi olmaktan gururlanmıştım. Bu güvene layık olacaktım. Eh, ne diyebilirdim, gönüldü bu. Ortada "gayri meşrû" bir durum da yoktu. Evet, Doğu halen Sırma'yla evli görünüyordu, ama bu tamamen bir formaliteydi artık. Ortada bir "aldatma" da yoktu, Doğu'nun anlattığı kadarıyla. Sırma'yla ilişkisi, Şule'yle ilişkisinden önce bitmiş ve bunu taraflar birbirlerine deklare etmişlerdi. En azından, olayın Doğu tarafından anlatılan bu versiyonunu gerçek ola-

rak kabul etmek en "makûl" ve hayırlı yol olarak görünüyordu. Aslına bakılırsa, daha 12 Mart darbesinden önce, Hukuk Fakültesi'ndeki asistan odasında yürütülen yazı kurulu çalışmaları sırasında Doğu'nun ve Şule'nin birbirleriyle, çevreye sezdirmeden ilgilendiklerini, daha o zamandan fark etmiştim. Demek o zamanlar başlayan bu ilgi, sonunda böyle bir sonuç vermişti. Kafamın içinden, Doğu, Şule'yi acaba kasıtlı olarak mı kuryesi yaptı diye düşünmeme rağmen, bu gizli düşüncemi Doğu'ya açmadım ve onu son derece rahatlatan tutumumu açıkladım: Hayırlı olsundu!

Doğu, özellikle benden, ideolojik ve örgütsel konularda onay aldıktan, polisteki tutumunu benimsettikten ve duygusal ilişkisini de kabul ettirdikten sonra, yeniden eski önderlik melekelerini harekete geçirdi ve hapishanedeki TİİKP'lilerin dizginlerini ele aldı. Özellikle benim yardımımla, önderliğinin en büyük krizlerinden birini atlatmıştı. Şimdi sıra, bireysel önderliğini yeniden adım adım teessüs etmeye gelmişti. İlk adım, hâlâ ikna edilmemiş, kuşatılmış "asi kale" görünümünü sürdüren Hasan Yalçın'ı teslim almaktı. Bak, içerideki bütün eskiler ikna olmuştu işte. Bu çocukça inadın ne anlamı vardı, ey Hasan Yalçın! Artık bir şey yapamazdın. Daha fazla direnirsen, sen kendin tecrit olur giderdin. Bütün önderlik, Doğu Perinçek'in çevresinde yeniden yekvücut olmuştu. Bir an önce sen de bu kervana katılsan iyi ederdin. Ne var ki, Hasan Yalçın'ın inatçı direnişi, TİİKP davasının başladığı ve ilk celselerinin gerçekleştiği 1973 yılının başlarına kadar sürecekti.

Bir gün, "Arka-Hücreler"in karavanalarını almaya giderken, ara koğuşlarda Halil Berktay'a rastladım. Halil çok üzgün görünüyordu. Bana, "Gün, ben 2. Koğuş'ta TİİKP'li arkadaşların koğuş temsilcisi seçilmiştim. Doğu, haber yollayıp, polisteki tutumumdan dolayı temsilcilik yapamayacağımı bildirmiş. Bu, benim partiden atıldığım anlamına gelir, haberin olsun," dedi. Ne diyeceğimi bilemedim. "Yok canım, olur mu öyle şey, daha kime karşı nasıl bir tutum takınılacağı belirlenmiş değil," falan gibi bir şeyler geveledim. Böylesine üzgün ve kırgın bir arkadaşı teselli etmek için ne diyeceğimi bilemiyordum. Halil adı-

na üzgündüm ve sanki ben de alınan karardan sorumluymuşum gibi mahçup olmuştum. Öte yandan, gerçekten de kime karşı ne tutum alınacağı saptanmış değildi, bu iş gelecekte kurulacak bir "komisyona havale" edilmişti, bunu öneren de Doğu'ydu üstelik. Durum böyle olduğu halde şimdi kalkıp Doğu'nun böyle kişisel tasarruflarda bulunması olacak şey değildi. Bu olay, Doğu'nun önderlik dizginlerini eline aldığının belirgin örneklerinden biriydi.

* * *

Cezaevinin sıkıntılı koşullarında, mahkûmlar arasında şizofreni vakaları ortaya çıkmaya başlamıştı. İlk tanık olduğum vaka, İzmir'li Nedim Öztaş'la ilgiliydi. O sırada henüz koğuşlar birbirinden tamamen tecrit edilmediğinden, bir öğle vakti, 2. Koğuşta oturmuş bir şeyler okuyordum. Tutukluların çoğu havalandırmada olduğundan içeride çok az kişi vardı. Dev-Genç tutuklularından Nedim Öztaş'ın, kendi kendine bir şeyler söylenerek koğuşun içinde hızlı hızlı volta atması dikkatimi çekti. Nedim'in böyle kendi kendine ve sinirli sinirli konuşarak volta atması pek hayra alamet görünmüyordu. Nitekim, aradan beş dakika geçmeden olanlar oldu. Nedim, beline sakladığı bir ranza demirini çıkarıp, o sırada benim gibi koğuşta oturmakta olan, Dev-Genç'lilerden Sait Kozacıoğlu'nun üzerine saldırdı, hattâ demiri onun kafasına indirdi. Neye uğradığını şaşıran Sait Kozacıoğlu, can havliyle feryat ederek kendini avluya attı. Dört beş kişi Nedim'i zor bela zaptedebildiler. Peki ama durup dururken bu ani saldırı nereden çıkmıştı şimdi? Durumu sonradan arkadaşlardan öğrendik. Nedim Öztaş, bir süredir şizofreni belirtileri gösteriyordu. Hiçbir neden yokken kafayı Sait'e takmış, onu "halk düşmanı" ilân etmişti. Böyle bir saldırıyı kimse tahmin etmemişti tabiî. Arkadaşların söylediğine göre, Sait, Nedim'in en sevdiği arkadaşlarındanmış. Bu hastalığın sendromlarını Can'dan çok iyi biliyordum. Can da, krizlerinin iyice yoğunlaştığı zamanlar, dünyada en çok sevdiği insan olan anneme düşman kesilir, hattâ fiilen saldırırdı. Bu, şizofreni hastalığının belirgin özelliklerinden biriydi.

İkinci vakaya, "Arka-Hücreler"de tanık oldum. Dev-Genç sanıklarından Cemal Salman Pakoğlu adlı arkadaş, bu kez kafayı Mustafa Kemal Çamkıran'a ve Doğu Perinçek'e takmıştı. Ancak bu, daha da karmaşık bir olaydı. Pakoğlu, eskiden çok sevdiği Mustafa Kemal Çamkıran'a düşman kesilmiş, eskiden nefret ettiği Doğu Perinçek'e ise olağanüstü bir muhabbet beslemeye başlamıştı. Saat dokuzdan sonra hücrelere kapatıldığımızda, Pakoğlu, Çamkıran'ın sesini duyduğu an çileden çıkıyor, ona ağıza alınmayacak küfürler savuruyordu. Daha komiği ise, Pakoğlu'nun, Doğu'ya gösterdiği aşırı muhabbetti. Doğu, satranç oynarken onun yanı başına tünüyor, satranç oyununu değil, Doğu'yu seyrediyordu hayran hayran. Arada bir de, iç çekip, "vay Doğu be," diye söyleniyordu, gözden kaçmayacak bir sevgiyle. Durum, Doğu açısından da güçtü gerçekten. Böyle durumlarda bu aşırı muhabbetin hedefi olan kişinin ne yapacağını şaşırması gayet doğaldı. Doğu, Pakoğlu'nu gülücüklerle geçiştirmeye çalışsa da, durumun tuhaflığı ayan beyan ortadaydı. Hele volta atarken, Pakoğlu'nun, Doğu'nun peşine takılması görülecek şeydi. Doğu, Pakoğlu'nu atlatabilmek için akla karayı seçiyordu. Daha sonra bizim davanın sanıkları arasında da birkaç şizofreni vakası gözlenecekti.

Doğu'nun, "proletaryanın timsali" olarak parlattığı işçi Halis Özkan, (*Yarılma*, s. 430-431) daha MİT'teki sorgusu sırasında teslim bayrağını çekip, açıkça karşı safa geçmişti. Adam, tahliye olabilmek için her şeyi yapmaya hazır bir ruh hali içindeydi. "Formozalılar" koğuşunda (*Yarılma*, s. 473) ikamet eden Halis Özkan, kel âlâka bir şekilde Dev-Genç duruşmasına da tanık olarak çıkarılmıştı. İfadesinin ilk yarısını büyük bir öfke içinde dinlemiştim. Öyle bir öfkeye kapılmıştım ki, ifadesinin öğleden sonraki kısmında Halis Özkan'a fiilî bir saldırıda bulunmaya karar vermiştim. Bu, aslında olacak şey değildi. Bunu yaptığım an, mahkeme başkanı Ali Elverdi'nin beni muhafızlara dörde katlatacağını çok iyi biliyordum. Ama öfkem, korkumdan daha büyüktü. Sinirden titreyerek duruşma salonuna girdim. Kararım karardı. Halis Özkan konuşmaya başladığında

kesinlikle saldıracaktım. Beni bu kararımdan vazgeçiren Oral Çalışlar oldu. Aklımı başıma toplamalıydım. Kendimi ezdirmenin anlamı yoktu. Gerçekten haklıydı. Böyle fiilî bir saldırıda bulunmadım, ama Halis Özkan ifadesini tamamlandıktan sonra kalkıp birkaç karşı "tez" ileri sürmeye teşebbüs ettim. Ezilmeme bu kadarı bile yeterliymiş meğer. "Oral'ın anti-tezi" adını taktığımız bir mahkeme salonu görevlisi komando teğmeni vardı (Oral'ın alt dudağı fazlasıyla kalındı. Bu komando teğmeninin ise tersine, üst dudağı fazlasıyla sarkık ve uzundu. Bu adı kendisine bu yüzden takmıştık). Ali Elverdi, beni susturması için emir verince, "Oral'ın anti-tezi", Ali Elverdi'nin bir dediğini iki etmedi, beni koca elleriyle yakaladığı gibi yere yıktı ve döverek mahkeme salonundan dışarı sürükledi. "Proletaryanın timsali" Halis Özkan'ın yüzünden eşek sudan gelinceye kadar esaslı bir kötek yemiştim. Halis Özkan, TİİKP davası başladıktan kısa süre sonra, "suçunun ağırlığı"na bakılmaksızın mahkeme tarafından tahliye edilecekti.

Cezaevinin iyi bir sınav yeri olduğunu tekrarlamaya gerek yok. Burada herkesin karakteri ayan beyan ortaya çıkar. Kimin bencil, kimin uyumlu, kimin gerçekten arkadaş canlısı, kimin zor karşısında yelkenleri indirdiğini anlamak için cezaevi koşulları tam anlamıyla bir turnusol kağıdı görevi görür. 12 Mart öncesinin kimi keskinlerinin, cezaevi idaresi karşısında nasıl yelkenleri suya indirdiklerini, teslimiyet yolunu tuttuklarını, yoklamalarda gönüllü çavuş rolü oynadıklarını hep birlikte gördük. *Yarılma*'da anlattığım bir olay vardı (s. 359-360). Şu, Ege Üniversitesindeki talebe cemiyeti seçimlerinde devrimcilerin kazanması için kasıtlı olarak kavga çıkarıp oy sandığına sahte "devrimci" oylarını dolduran Feyzullah'dan söz ediyorum. İşte bu şahıs cezaevinde MİT'e teslim olmuştu. Doğu, "Arka-Hücreler"e verilmeden önce kısa bir süre Dış-B'de onunla birlikte kalmıştı. Doğu'nun anlattığına göre, Feyzullah tutuklanmış olduğu halde, ifade vermek üzere MİT'e götürülüp getiriliyordu (Cezaevi idaresiyle MİT'in işbirliği sonucu böyle bir gayri-hukuki uygulama başlatılmıştı. Birazdan anlatacağım gibi, ben ve Hasan Yalçın da bu uygulamanın kurbanları olmuş

ve cezaevinden alınarak MİT'e götürülüp işkence görmüştük). Yine Doğu'nun anlattığına göre Feyzullah, MİT'e götürüleceği sabahlar, sanki düğüne gidermiş gibi aynanın karşısında süslenip püsleniyor, akşamleyin de yine iki dirhem bir çekirdek geri getiriliyormuş. Hiçbir işkence görmeden MİT'e istenen her bilgiyi veriyor, her türlü ifadeyi imzalıyormuş.

"Arka-Hücreler"e verildiğimizde koğuş sorumlusunun, yine *Yarılma*'da anlattığım (s. 412), Dev-Genç Kongresi'nde, kürsüde konuşan Oral'a arkadan tekme atan, Kurt soyadlı şahıs olduğunu gördüm. Bu eskinin kabadayısı, şimdi iyi bir "çavuş" olmuştu. Yoklama ekibi gelmeden önce sıraya dizilmiş bizleri tek tek teftiş ediyor, ellerimizin pantolon çizgisine iyice yapışık, ayakkabılarımızın burunlarının aynı hizada olması için uyarılarda bulunuyor, yoklama ekibi geldiğinde de, "dikkat, hazırol" diye avazı çıktığı kadar bağırıp yeri göğü inletiyordu. Valla, doğrusu, Kamil Çavuş bile onun bu gayretkeşliği karşısında yaya kalırdı.

* * *

Cezavinden MİT'e götürülme vakaları iyiden iyiye artmıştı. Son örnek Tuncay Çelen'di. Cezaevine sivil görünümlü bir minibüsle gelen MİT yetkilileri, cezaevi idaresinin izniyle Tuncay Çelen'i koğuşundan alıp götürmüş, günlerce işkence yaptıktan sonra geri getirmişlerdi. Daha önce işkence görmeden ya da az bir işkenceyle durumu atlatıp tutuklanmış ben ve benim durumumda olan arkadaşlar, her an MİT'e götürüleceğimiz kaygısı içindeydik. Böyle bir durum olduğunda ne ifade vereceğimizi şimdiden belirlemiştik. Doğu'yla yaptığımız bir değerlendirme sonucu, benim, işkencede sorulacak sorulardan yakayı kurtarmam için, İbrahim Kaypakkaya muhalefetinin görüşlerini benimsediğim numarasını yapmamı kararlaştırmıştık. Bir yıldan fazla bir zamandır içerideydim, hiçbir şeyden haberim yoktu. Kaldı ki, ben, Kaypakkaya muhalefetinin görüşlerini benimsediğimden örgütle bağlarımı daha yakalanmadan önce kopartmıştım. Bu yüzden örgütün iç mekanizmaları hakkında hiçbir fikrim yoktu. Bu plan akıl-

lıca görünüyordu. Ama bununla yetinmek doğru olmazdı. İşkencenin ne ciddi bir sınav olduğunu içeri gelen arkadaşların durumundan aşan beyan anlamış ve öğrenmiştik. Yaptığımız bütün numaralara rağmen işkencecilerin elinden kurtulamazsak, geriye tek bir yol kalıyordu: İntihar etmek. Bunun için yanımızda her an, bir mendilin içine saklanmış küçük bir jilet parçası bulundurmayı planlıyorduk. İşkenceye dayanamadığımızı gördüğümüz an bileklerimizi kesip yaşamımıza son verecektik.

Gerçekten de günün birinde geldiler. O gün duruşmam falan olmadığı halde idareye çağrılmıştım. Arkadaşlarla vedalaşıp gardiyanın peşi sıra idareye yollandım. Orada, Hasan Yalçın'ın da benim gibi idarede beklediğini gördüm. Hele idarede, o zamana kadar hiç görmediğim iki siville karşılaşıp, avlunun dışında bekleyen gri renkli minibüsü görünce hiçbir kuşkum kalmadı: MİT'e götürülüyorduk. Cezaevi idarecileri, Hasan Yalçın'ı ve beni, gayet normal ve yasal bir işlem yapıyormuş gibi soğukkanlılıkla sivillere teslim ettiler. Sivillerin arasında minibüse doğru götürülürken, o gün görüş günü olduğundan dışarıda bekleyen, Erkan Yücel'in annesi Zehra Ana'yla (Yücel) karşılaştık. Erkan'dan hiç de geri kalmayan teatral yeteneklere sahip o güzelim Zehra Ana, aynı Erkan'inkilere benzeyen koca kara gözlerini açarak, son derece masumane, bize "nereye oğlum böyle" diye sorunca, fırsatı değerlendirip, "ana, bizi MİT'e götürüyorlar, avukatlara haber verin," diye fısıldadım yanından geçip giderken.

Minibüsün arka kısmına bindirildik. Koltuklar kaldırıldığından bir mezbaha arabasından farksız hale getirilmiş arka kısımda oturacak yer yoktu. Ayakta gidecektik. İçeride birkaç koyu renk gözlüklü sivil daha vardı. Yolda giderken, sivillerden biri, bana, "Gün, sen Pertev Sanaç'ın neyi oluyorsun" diye sordu. Neriman teyzemin kocası, sabık DP milletvekili Pertev Sanaç'ın meslekten bir MİT'çi olduğunu biliyordum. Bu yüzden bu soru beni hiç şaşırtmadı. "Teyzemin kocası olur" dedim kısaca. Sivil şahıs, "çok değerli bir ağabeyimizdir," diyerek "MİT'çi ağabeyine" saygısını beyan etti. Bundan sonra baş-

ka bir konuşma olmadı minibüsün içinde. Beklentilerimizin tersine gözlerimizi falan bağlamamışlardı. Minibüsten indirildiğimizde, hayretle, Emniyet Sarayı'na getirildiğimizi gördüm. Demek icabımıza burada bakacaklardı. Çok iyi bildiğim Emniyet Sarayı'nın 6. katına çıkarılıp, ayrı ayrı hücrelere kapatıldık. Şimdi başımıza gelecekleri beklememiz gerekiyordu.

Karşı ve yan hücrelerde başkalarının da olduğu anlaşılıyordu. Havalandırma ve gözetleme görevini yapan mazgaldan birkaç kere onlarla bağlantı kurmaya çalışmama rağmen bunu beceremedim. Benim gibi onlara da, "diğer tutuklularla konuşmanın" kesinlikle yasak olduğu söylenmiş olmalıydı. İşkenceye çekilenlerin feryatları korkunç sinir bozucuydu. Bu, birazdan size yapılacak işkenceyi hatırlatmasından çok, bir devrimcinin, bir insanın, yanı başınızda acıdan kıvrandığını ve hiçbir şey yapamadığınızı hissettiğiniz için korkunçtu. Bu öyle büyük bir acıydı ki, bu sesleri dinlemek yerine bizzat işkencede olmayı tercih edebilirdiniz. Belki okuyanlar şaşıracaklar ama, bu sinir bozukluğu, olmayacak bir "eyleme", mastürbasyon yapmama bile yol açtı. Böyle bir anda gösterdiğim bu tuhaf davranışın izahını, ruhbilimcilere bıraksam daha iyi olacak!

Bir süre sonra Hasan Yalçın'ı hücresinden alıp götürdüklerini gördüm. Bundan sonra duyduğum her feryat onunkiymiş gibi gelmeye başladı. Hücrenin içinde deli gibi dolaşıyor, büyük acı çekiyordum. Birazdan beni de alıp götürmeleri an meselesiydi. Bu, arkadaşının feryatlarını dinleyerek bekleyiş, işkencelerin en korkuncuydu. Birkaç saat sonra Hasan Yalçın'ı bitkin bir vaziyette getirip hücresine koydular. Hasan'ın hücresi koridorun karşısında, benimkinin biraz soluna düşüyordu. Mazgallardan konuşma olanağı bulduk. Hasan'a falaka işkencesi yapmışlardı. Daha önce yakalanan tutukluların, kendisi hakkında verdikleri ifadeleri onaylamasını istemişlerdi işkenceyi yaparken. Hasan Yalçın, o ana kadar hiçbir şeyi kabul etmemişti. Zaten kararımız hiçbir şeyi kabul etmemek, hattâ ifade vermeyi bile reddetmekti. Ancak Hasan Yalçın bana, verilen ifadeler karşısında direnmenin anlamsız olduğunu söyle-

di, verilen ifadeleri kabul etmekten başka çare görünmüyordu. Ben ne diyordum bu öneriye? Bu, o zamana kadarki tutumuza aykırı bir öneriydi. Ama göründüğü kadarıyla, direnmenin pek bir faydası yoktu. Hasan Yalçın gibi, işkencede konuşmaya karşı en sert tutumu almış birisi bile böyle bir öneri getirdiğine göre artık eski tutumda ısrar etmek pek mantıklı görünmüyordu. Birazdan beni de götüreceklerdi. Ben de direnemezsem ne olacaktı? Galiba en iyisi, polise yeni bir bilgi vermemek noktasında yeni bir "savunma hattı" kurmaktı. Hasan Yalçın'ın durumunu gördükten sonra kendimin de direneceğime olan inanç epey yara almıştı. Bu yüzden Hasan'a, verilen ifadeleri kabul etmenin en doğrusu olduğunu söyledim. Hasan da benden bu onayı aldıktan sonra rahatlamış olmalıydı.

Acaba Zehra Ana bizim MIT'e götürüldüğümüz haberini ailelere ve avukatlara ulaştırmış mıydı? 29 Ekim Cumhuriyet Bayramından bir gün önce alınmıştık cezaevinden. Yani araya iki günlük tatil giriyordu. Bu tatil lehimize mi, yoksa aleyhimize mi işleyecekti? Dışarıdakiler harekete geçerse belki bu, işkencemizin uzamasını engelleyen bir etki yapabilirdi. Bu tür kaygı ve umutlarla hücrede dolanıp duruyordum. Tam karşı hücrede tanıdık birisinin olduğunu fark ettim. Proleter Devrimci Aydınlık (PDA) hareketinin İstanbul kesiminden Nail Satlıgan'dı bu. Nerede, ne için yakalanmıştı bilmiyordum. Hücresinin kapısı genellikle açık tutuluyordu. Arada "iyi polis" rolünü oynayan polislerden biri geliyor, Nail'e, "annene haber yolladım, sana para getirecek" falan gibi bir şeyler söyleyip gidiyordu. Nail'le özel olarak ilgilendiği belliydi.

Böylece bir iki gün geçti. Beni neden almıyorlardı? Bekleterek, sinirlerimi daha çok bozmak mıydı niyetleri? Bir akşam vakti, kapım açıldı. Görevli polislerden biri, "nerede bu kapının tokmağı, nereye sakladın" diye sordu. Kapının tokmağından falan haberim yoktu, üstelik nereye saklayabilirdim ki o çıplak hücrede? İki polis memuru beni dışarı çıkarıp, "kapının tokmağı" yüzünden dayak atmaya başladılar. Belli ki bu, dayak atmak için bir bahaneydi. Sonra, "tuvalete attın değil mi" diyerek beni tuvalete götürdüler. Polis, klozeti gösterdi, "sok

elini oraya, ara bakalım" dedi. Bu, beni aşağılamanın bir yoluydu onlar için. Daha fazla dayak yememek güdüsüyle elimi pis, boklu suya soktum şöyle bir ve "burada yok" dedim. Bunun üzerine biraz daha dövüp hücreme geri götürdüler.

Ertesi gün sıra bana geldi. Gözlerimi bağlamadan, içeri girip çıkan görevlilerin "yüzbaşım" diye hitap ettikleri sivil giyimli bir MİT sorgucusunun karşısına çıkarttılar. Yumuşak görünüşlü, hafif tombulca, ufak tefek MİT görevlisi, karşısındaki iskemleyi gösterip, neredeyse "dostça" bir havada "oturmamı" söyledi. Geçip oturdum. Üstüm başım pislikten kokuyordu. Üstümden yayılan pis kokuya bile tahammül etme "nezaketini" göstererek beni sorgulamaya başladı.

Eee... ne diyordum bakalım bu işlere? İşte gördüğüm gibi yenilmiştik ve şu anda "özel bir ekibin" karşısında bulunuyordum. Fazla hırpalanmadan her şeyi "kuzu kuzu" anlatmak benim için en hayırlı yoldu. MİT görevlisini "kuzu kuzu" dinledikten sonra, örgüt hakkındaki sorularını yanıtlamamın imkânsız olduğunu söyledim. Şöyle ki, bir yılı aşkın bir zamandır içeride bulunuyordum. Evet, içeri düşmeden önce, PDA'nın gizli bir örgütlenme içinde bulunduğundan haberdardım, ama hepsi bu kadardı. Ben, bu gizli çekirdeğin üyesi değildim, çünkü muhalif görüşlerimden dolayı beni örgüte almamışlardı. Evet, ben bir muhaliftim, PDA'yı, "silâhlı mücadeleyi erteleyen" "sağ oportünist" çizgisinden dolayı ne zamandır eleştiriyordum. MİT'çi bu "yeni bilgi"yle ilgilenmişti. Demek ben derhal silâhlı mücadeleye başlamaktan yanaydım, öyle mi? Peki nasıl olacaktı bu? İbrahim Kaypakkaya'nın fikirlerini "sola" doğru iyice abartarak ve çarpıtarak, "kazanılmış tek bir köy de olsa" hemen silâhlı mücadeleye başlamak gerektiğini savunduğumu söyledim. MİT'çi benim "sol sapma" içinde bulunduğuma inanmış, hattâ benim adıma üzülmüş görünüyordu. Şöyle bir arkasına yaslanıp güldü ve "valla, Doğu Perinçek'in görüşleri sizinkilere göre daha mantıki," dedi, "bir köy bile olsa silâhlı mücadeleye başlayacaksınız ha... Şunu bilesin ki, o köyü bombalamamıza bile gerek kalmaz, köy, uçakların sesiyle yıkılır gider." Adamı inandırdığıma sevinmiş, inatla "sol" fikirleri savunmaya devam ediyordum.

Evet belki bir köyü uçak sesleriyle yıkarlardı, ama geriye kalanlar direnişi mağaralarda sürdürürlerdi falan. MİT'çi kendini, benimle esaslı bir "fikir tartışmasına" kaptırmış görünüyor, fikirlerimi çürütmek için yeni yeni argümanlar sürüyordu önüme. Belki de böyle yaparak benim "inancımı" yıkmak, böylece teslim almaktı niyeti. O sırada kapı açıldı. İçeriye, elinde düzgün bir sopayla, iri yarı, sarışına çalan, acımasız görünüşlü bir adam girdi. Anlaşılan yetkili biriydi ki, "yüzbaşının" sorgusunu yarıda kestiği için özür dileyeceğine, elindeki sopayı omuzuma dayayıp bastırarak, şu hainane soruyu yöneltti "yüzbaşı"ya: "Konuşuyor mu?" Yüzbaşı, "eti senin kemiği benim" denerek kendisine teslim edilmiş "öğrencisinin" elinden alınacağından endişe eden bir "öğretmen" ivecenliğiyle yanıtladı onu: "Konuşuyor, konuşuyor." O anda öyle bir duygu içindeydim ki, adının sonradan ünlü işkenceci Ümit Erdal olduğunu öğrendiğim bu soğukkanlı cellada teslim edilmektense, şu hafif tombul, neredeyse öğrenci kantininde ideolojik tartışma yaptığım rakip grubun mensubuymuş izlenimini veren MİT'çiyi yüz kere tercih ederdim. İçimden, "inşallah beni bu herife teslim etmez" diye geçiriyordum. İnsan hayatta nelerle karşılaşıyor, hayatın dayatmaları karşısında nasıl da "ehven-i şer"e sığınıyordu.

Neyse ki, fikir tartışmasına meraklı "yüzbaşı"mız, hakkımda "konuşuyor" referansı vererek beni bu eli sopalı cellada teslim etmedi. "Konuşuyor" görünmek onur kırıcı olsa da, o koşullarda, itiraf edeyim ki, "yüzbaşı", sığınılacak "güvenli" bir limandı. Onları "konuştuğunuza" ne kadar inandırırsanız, ezilmekten o kadar kurtulacağınız ayan beyan ortadaydı. "Kabadayılık" yapmanın ortamı hiç mi hiç yoktu. Şimdi, işkence sırasında "Enternasyonal Marşı" söylemek önerisi, benim için gülünüp geçilecek bir fıkradan öte bir anlam ifade etmiyordu. Bu öneriyi o broşüre yazan kişi, belli ki, o zamana kadar ne işkence görmüş, hattâ ne de ciddi bir polis sorgusuna marûz kalmıştı.

"Fikir tartışmamız" bitince, MİT görevlisi, beni, "bir kere daha düşünmem" yolundaki, tehdit ifade eden mesajlarla hücreme geri gönderdi. Şimdilik, ama sadece şimdilik paçayı kurtarmış görünüyordum. Böyle durumlarda insan, birkaç daki-

kalık bir ertelemeyi bile kâr sayıyordu. Bu, boğulmak üzere olan bir insanın, iki nefeslik daha hava bulduğu zaman sevinmesi gibi bir şeydi herhalde.

Heyecanlı ve tedirgin bekleyiş bir gün daha sürdü. Bu, hem umutlu, hem de umutsuz bir bekleyişti. Dışarıdakiler harekete geçmiş miydi? Bizim için neler yapıyorlardı? Cezaevinden MİT'e teslim edilmek gibi kanunsuz bir uygulamayı teşhir edebilmişlerse, bu bizim yararımıza sonuçlar verebilirdi. İnsan böyle anlarda en küçük bir çabanın bile değerini çok iyi anlıyordu. Küçük, küçücük bir çabanın bile. Cellatların eline düşenlerin, kurtuluşlarına hizmet eden çabaların en önemsizini bile küçümsemek gibi bir lüksleri yoktu.

Bir sabah, polis görevlisi, "eşyalarını hazırla" diye bağırdı hücreden içeri. Gidiyorduk, ama nereye? Aralıkta MİT görevlilerini görünce umutlanmanın alemi olmadığını anladık. Bu kez gerçekten MİT'e götürülüyorduk. Emniyet Sarayı'nın önünde bekleyen büyükçe bir jipe bindirildik Hasan Yalçın'la birlikte. Pek üşengeç oldukları anlaşılan MİT'çiler, ikimizin eline birer bez tutuşturarak, birbirimizin gözlerini bağlamamızı istediler. Bu, üşengeçlikten çok, bizi aşağılamanın bir yolu olmalıydı. Sanki bir MİT görevlisiymişçesine kendi arkadaşımızın gözünü bağlamak zorunda kalmak acı vericiydi. Hasan'la birbirimizin gözlerini, olabildiğince gevşek bir şekilde bağladık. Madem bize verilmişti bu "görev", yapabileceğimiz en kötü şekilde yapsak iyi olurdu. Hem böylece, yolda giderken nereye götürüldüğümüzü tespit etme olanağı bulabilirdik, gevşek gözbağlarının altından yolları gözlemeye çalışarak. Ne var ki, MİT'çiler bizden daha kurnazdı. Gözlerimizi birbirimize bağlattıktan sonra jipin arka kısmının koltuklarına yatmamızı emrettiler. Epeyce bir süre gittikten sonra bir yerde durduk. Uzaktan gelen askerî komutlardan, buranın bir askerî garnizon olduğunu anlamak güç değildi. Hattâ muhtemelen Mamak Askerî Garnizonu olabilirdi. Çünkü, daha önceden, cezaevinin de bulunduğu garnizonda MİT'in işkence merkezleri olduğunu duymuştuk. Gözlerimiz bağlı olduğu için, görevlilerin yardımıyla arabadan indirildik.

Bağların altından biraz bir şeyler görebiliyorduk. Yetkili kişiler oldukları belli olan orta yaşlı birkaç sivil vardı indirildiğimiz yerde. Aralarından biri, bize bakıp, "yahu bunlar da çok kocaman adamlarmış," diye espri bile yaptı (Hasan Yalçın da, ben de epey uzun boylu sayılırdık). Görevlilerin yardımıyla bir odaya alındım. Hasan Yalçın'ı ayrı bir yere götürmüşlerdi. Bir iskemleye oturtuldum. Bağın altından, biraz ilerimde benim gibi bir başka tutuklunun daha oturduğunu görüyordum. İçeri giren askerler, bize asker karavanası verdiler. Gözlerim bağlı, metal tabakta getirilen bulgur pilavını yemeye çalıştım. Bulgurdan bir iki kaşık alınca buranın Mamak Askeri Garnizonu olduğuna hiçbir kuşkum kalmadı. Çünkü bu yemek, bizim her gün yediğimiz cezaevi yemeğinin aynısıydı.

İçeri giren askerler, karşımda oturan kişiye ara sıra birkaç tokat atıyor ve onu "casus" diye aşağılıyorlardı. Adam hiç konuşmuyordu. Muhtemelen yabancı uyruklu birisiydi. Biraz sonra korkunç işkence sesleriyle irkildim. Yan odalardan birinde bir kıza işkence yapıyor olmalıydılar. Kızın feryatlarının yanı sıra, ona sorulan soruları bile duyuyordum. Bir MİT görevlisi, kıza, "Selahattin Fırat'ı tanıyor musun" diye soruyordu. Selahattin Fırat'ın, Diyarbakır'da yakalanan arkadaşlardan biri olduğunu biliyordum. Fakat işkence seslerini biraz daha dikkatli dinleyince, bunun bir ses bandı olduğunu fark ettim. Bu, bizim gibi yeni tutukluları terörize etmek için başvurulan bir MİT yöntemiydi. Bunu fark edince biraz rahatlar gibi oldum. "Casus"u biraz sonra alıp götürdüler. Odada yalnız kalmıştım. Aradan yarım saat geçtikten sonra beni de daha karanlıkça bir odaya götürdüler ve gözlerimi açtılar. Beklemeye başladım. Birazdan geleceklerini biliyordum. Kalbim küt küt atıyordu. Bütün gücümü toplayarak sakinleşmeye, Dimitrov'un Nazilerin karşısında nasıl direndiğine ilişkin daha önceden bildiğim hikâyeleri hatırlayarak kendime moral vermeye çalışıyordum. Biraz sonra, yandaki odadan sesler duydum. Evet, Hasan Yalçın oradaydı. Bariton sesli bir görevli, "ben seni konuşturmasını bilirim, eşşoğlueşek" diye bar bar bağırıyordu. Sonra Hasan Yalçın'ın feryatlarını duydum ve bir göv-

denin yerde sürüklendiğini. Ardından tam bir sessizlik. Derken odamın kapısı şiddetle açıldı. İri kıyım, kır saçlı, elli yaşlarında gösteren, çevresindeki diğer görevlilerin "Albayım" diye hitap ettikleri, üzerindeki İngiliz kumaşından tiril tiril sivil takım elbisenin kalitesini o koşullarda bile fark ettiğim bir adam, bariton sesiyle "kalk ulan ayağa" diye bağırdı. Kalktım. "Bu muymuş ulan konuşmam diyen" dedikten sonra, suratıma bir tokat aşk etti. Neye uğradığımı şaşırdım. Ağzımdan, "ben her şeyi anlattım komutanım" laflarının döküldüğünü ben de hayretle fark ettim. "Komutanım" ha! Cezaevindeki gardiyanlara bile "devletin adamı" oldukları gerekçesiyle aşağılık lağım faresi muamelesi yapan ben (*Yarılma*, s.477), karşımdaki bu gerçek celladın zorbalığını görünce, insiyaki olarak ona "komutanım" diye hitap edebilmiştim. Nereden "komutanım" oluyordu ki bu cellat? Yediğim tokattan çok, ağzımdan çıkan bu sözcüğün verdiği utançtan büyük bir acı duydum. İşkenceci "albay"ın zaman kaybetmeye hiç niyeti yoktu. "Yıkın şunu" diye emretti yanındaki görevlilere. Beni yere yatırıp, haç şeklindeki bir tahtaya bağladılar. "Ulan orospu çocuğu," diye küfretti şık giyimli "albay", "her şeyi anlatacak mısın, yoksa seni burada çiğ çiğ yiyeyim mi ha?" "Her şeyi anlattım" diye ısrar ettim zayıf bir sesle. Gözlerimi bağladılar, serçe parmaklarıma teller taktılar. Önce biraz falaka vurdular. Falaka işkencesinin, çok acı vermesine rağmen dayanılması mümkün bir şey olduğunu fark ettim. Ama birden... Bütün vücudumun korkunç bir acıyla sarsıldığını hissettim. Elektrik vermeye başlamışlardı. Elektrik işkencesi, inanın ki, falaka kadar büyük acı vermiyordu. Ama onun etkisi daha başkaydı, bütün vücudunuzu liğme liğme ederken iradenizi de aynı şekilde binlerce parçaya ayırıyordu. Sanki vücudumun bütün hücreleri milyonlarca çengelli iğneye takılmıştı ve her elektrik verilişinde bu çengelli iğneler bütün hücrelerimi milyonlarca yöne doğru çekiştiriyordu. Falaka kadar acı vermiyordu, ama falakadan çok daha irade kırıcı bir işkenceydi elektrik işkencesi. Elektriği birkaç dakika kadar verdikten sonra duruyor ve "konuşacak mısın" diye soruyorlardı. Sonunda, "durun, konuşacağım" diye bağırdım. Bu-

nun üzerine, sorularını art arda sıralamaya başladılar. Müfit Özdeş ve Ercan Enç'i tanıyor muydum, Daşar Karadağ'ı tanıyor muydum? Ege'de onlarla ne tür faaliyetler yürütmüştüm? Ercan Enç ve Daşar Karadağ'ın ifadelerinde adımın geçtiğini, üstelik ne biçimde geçtiğini çok iyi biliyordum. Bu, benim için büyük avantajdı. Şimdi bütün mesele, onların ifadelerini doğrulayan, kendime yönelik bir senaryo yazmaktaydı. Öyle yaptım. "Konuştuğumu" görünce elektrik vermeyi kestiler. Söylediklerimi ciddiye almış olmalıydılar. "Albay", yine de, "bunlarla kurtulamazsın, sana bir soru listesi vereceğiz, sabaha kadar uyumayıp bunları cevaplandıracaksın" dedikten sonra görevlilere beni kaldırmalarını söyledi. Yere su döküp dolaştırdılar, ayaklarımın şişi insin diye.

Şık "albay" odadan ayrılmadan önce beni "ideolojik bakımdan" da çökertmek için "fikir tartışmasına" girmeyi ihmal etmedi. Benim ideolojik konumumdan fazlaca haberi yoktu ki, kendisinin Rusya'da "ateşimilter" olarak görev yaptığını, Rus Komünist Partisi'nin en üst görevlilerini tanıma olanağı bulduğunu, bu görevlilerin, aynı kendisi gibi İngiliz kumaşından pahalı elbiseler giydiklerine tanık olduğunu söyledi. Ben ise, işkencede kısmen yenilmiş olmamı, bir de ideolojik yenilgiyle tamamlamak istemediğim için olacak, "onlar revizyonist" diye naifçe yanıtladım onu. Bu cevabım, "albay"ı uyandırmıştı. "Demek Maocusun" diye sordu, bunu o zamana kadar bilmemesi bir MİT sorgucusu için oldukça büyük bir zaaftı. Demek ki bu adamlar, işkence yaptıkları kişinin özelliklerini yeterince bilmeden yürütüyorlardı işlerini. Oysa, daha önceki "kibar yüzbaşı" oldukça bilgiliydi. Ne tuhaf, insan bazen, işkencecisinin, kendisinin ideolojik yönelimi hakkındaki bilgisizliğinden bile alınabiliyordu.

İçinde iki kişilik ranza bulunan küçük bir odaya kondum. Giymem için pijama verdiler. Alt ranzada yatacaktım ve tuvalet ihtiyacı için kapıyı tıklatmanın dışında kesinlikle sesimi çıkartmayacaktım. Biraz sonra bir görevli geldi. Elinde, bir tomar kâğıt, uzun bir soru listesi ve kalem vardı. Bunları, ranzanın yanındaki sehpaya bırakırken, "bu kâğıtların hepsi dola-

cak sabaha kadar" diye tembih etmeyi de unutmadı. Neredeyse 50-60 sorudan oluşan bir listeydi. Sorulara hızla göz gezdirdim. İçlerinde gerçekten bilmediğim çok sayıda soru vardı. Örneğin birini net olarak hatırlıyorum: "İşçi-köylü kızıl silâhlı birliklerinin kuruluşunu ve teşkilat yapısını anlat." Böyle bir örgütten ilk kez haberdar oluyordum. Buna benzer bir sürü soru. İçlerinde gerçekten bildiğim, Parti'nin Merkez Komitesi üyelerinin isimleri vb. gibileri de vardı. Legal alana ilişkin sorular çok azdı. Çoğu illegal örgüt yapılarıyla ilgiliydi. Ayrıca, yakalanmadan önceki bireysel hikâyemi anlatmamı da istiyorlardı. Bunu yazmak nispeten kolaydı. Kafamda bireysel hikâyemin senaryosunu çoktan yazmıştım. Esas zorluk örgütsel yapıyla ilgili sorulardaydı. Ne var ki, bu noktada büyük bir avantaja sahip olduğumun farkındaydım. Bir yıldır tutukluydum ve sözü geçen örgütlerin çoğu benim hapiste olduğum dönemde kurulmuş olmalıydı. Üstelik "yüzbaşıya" verdiğim ifadedeki, "muhaliflik" avantajını bırakmaya da niyetli değildim. Evet kısa bir süre örgüte dahil olup Ege'ye gitmiştim, ama muhalif olduğumdan bana güvenilmiyordu, bu yüzden örgüt hakkında fazla bilgi verilmiyordu vb...

Kâğıtları "doldurmuş" görünmek için olabildiğince büyük harflerle önce kişisel senaryomu kaleme aldım. Ardından sorulara geçip, bazılarına legal alanla ilgili bir şeyler karaladım. Diğerlerinin çoğuna, "bilmiyorum, çünkü içerideydim" gibi yanıtlar verdim. Bütün korkum, adamların cevaplarımla tatmin olmayıp beni yeniden işkenceye yatırmalarıydı. Onlara "verecek" hiçbir şeyim kalmamıştı artık. Gerçekten çözüldüğüm zaman ise, polise yeni bilgiler vermek gibi bir alçaklık çukuruna düşmem ve devrimcilik yaşamımın sona ermesi bir yana, onların işkencelerine daha fazla marûz kalacağımın bilincindeydim. Bu yüzden, bu noktada sıkı sıkı direnmem gerekiyordu.

Sorulara yanıtlarım bir iki saat kadar bir zaman aldı. Geceyarısı olmuş, fena halde uykum gelmişti. Ancak, o gece yatıp uyumamı yasaklamışlardı. Sabaha kadar masanın başında oturmam, bir şeyler yazıyormuş gibi görünmem gerekiyordu. Bazen kendimden geçiyor ve masaya başımı koyup uyuyakalıyordum.

Kapıdaki nöbetçi, gözetleme mazgalından bakıp uyuduğumu görünce, kapıyı şiddetle vuruyor, "uyan" diye bağırıyordu. Uyanıyor ve kalemi elime alıp sanki bir şeyler yazıyormuş gibi yapıyordum. Sonra yeniden uyku bastırıyordu. Ardından yeniden "uyan" komutu. Bu, neredeyse sabaha kadar böyle sürdü. Sabah bir görevli gelip yazdığım ifadeyi aldı. Artık cellatların kararını beklemekten başka yapabileceğim bir şey yoktu.

Yatağa uzandım ve derin bir uykuya daldım. Uyandığımda içeriye yeniden akşamın karanlığının çökmekte olduğunu fark ettim. Gelmemişlerdi. En azından bugün için. Ama gece ne olacağı bilinmezdi. Dışarıdan, ara bölmede iskambil kağıdı oynayan görevlilerin sesleri geliyordu. Masaya vurulan kâğıtların (herhalde "pişti" oynuyorlardı) seslerini önce falaka sesi sandım. Bu koşullarda sesler, insanda büyük ilüzyonlara yol açıyordu. Geceyarısına doğru, aralıkta telaşlı ayak sesleri duydum. İşte geliyorlardı. Yeni bir işkenceye hazırlansam iyi olurdu. Kapım şiddetle açıldı. İçeriye elinde kamçı, bir general girdi. Evet evet, hiç şakası yok, ziyaretçim bir generaldi ve yüzünü gizlemeye bile gerek duymamıştı (daha sonra onun, 28. Tümen Komutanı, Tümgeneral Abdullah Kuloğlu olduğunu öğrenecektim). Kısa boylu, tıknaz, soluk yüzünde hiçbir insanî emare bulunmayan general, yanındaki görevlilere, "bu herifi neden kelepçelemiyorsunuz yatağına" diye bağırdı. Derhal yatağa kelepçelendim. Görevlilerin aralarındaki konuşmalardan, MİT merkezinde olağanüstü bir şeyler olduğunu anladım. Tedbirler sıkılaştırılıyordu, benim yatağa kelepçelenmem de buna dahildi. Odadaki "kesici" olabilecek her şeyi aldılar. Konuşmaların arasından, "bileklerini tablayla kesmiş" sözcüklerini seçtim. Demek, tutuklulardan birisi intihara teşebbüs etmişti ve bu önlemler bunun ürünüydü (intihara teşebbüs eden kişinin Hasan Yalçın olduğunu cezaevine geri gönderildiğim zaman öğrenecektim. Hasan Yalçın, aralıkta iskambil oynayan askerlerin masaya vurulan kâğıt seslerini, aynı benim gibi, falaka sesi olarak algılamış, bana işkence yapıldığı ilüzyonuna kapılıp, büyük bir yeis içinde, kaldığı hücrede bulunan metal bir sigara tablasıyla bileklerini kesmişti).

Ertesi gün, yatağa kelepçeli bir vaziyette öylece yatarak işkencecilerimin gelmesini bekledim ve sonunda geldiler. Gözlerimi bağladılar, kollarıma girerek bir odaya götürdüler. Bir iskemleye oturttular. Gözbağımın altından, odada birkaç görevlinin yanı sıra, daktilonun başında oturmuş bir sekreter kızın da olduğunu gördüm. Bu iyiye alametti şimdilik. Demek ifademi yazılı hale getireceklerdi. Sorgu ekibinin başkanı olduğu anlaşılan kişi, "Gün, ifaden hiç de tatmin edici değil" diye söze girdiği an, bu kişinin, ideolojik tartışma meraklısı "yüzbaşı" olduğunu şıp diye anladım sesinden. Bu da bir nebze olsun rahatlamama yol açtı. O ana kadar bana fiilen işkence yapılan yerlerde kendisiyle karşılaşmamıştım. İnşallah bu sefer de öyle olurdu. "Her şeyi anlattım," diye yanıtladım onu. Güldü. "Her şeyi anlatmadığını biliyoruz, Gün" dedi, "şimdi ifadeni yazacağız. Eksik noktaları tamamlasan iyi edersin. Bu kez seni ben bile kurtaramam." Bu İsmet Paşavari sözlerle biraz irkilsem de, soğukkanlılığımı korudum. "Eksik bir nokta olursa elbette tamamlarım," dedim, "ama bildiğiniz gibi bir yıldır tutukluydum ve örgütsel gelişmelerden gerçekten haberim yok."

Bundan sonra ifademin yazılışına geçildi. Önce künyem yazıldı. Daktilo sekreteri kız, söylenenleri ivecenlikle yazıyordu. Ardından, uzun bir akrabalar listesi geldi. Kaymakam ağabeyim, dayılarım, babam... vb. Özellikle halen devlet görevinde bulunan akrabalarımla ilgili en ufak bir ayrıntıyı bile ifadeye geçmeye büyük özen gösteriyorlardı. Bundan sonra sıra, legal döneme ilişkin faaliyetlerime geldi. Bu, ifademin en kolay bölümüydü. Çoğu zaten polis kayıtlarında mevcut olduğundan, onların bildiklerini bir kere de ben tekrarladım.

İş, kişisel senaryoma gelince "yüzbaşı"nın itirazları çoğaldı. Senaryomdaki "çelişkili" noktaları ortaya çıkarıp önüme sürüyordu ikide bir ve ardından sinirli sinirli gülerek, "Gün, bu söylediklerine kargalar bile güler" diyordu. Israr etmekten başka çarem yoktu. Gözlerim bağlı olduğu halde "yüzbaşı"nın esprilerine ara sıra ben de gülerek, senaryomdaki birkaç ufak çelişkili noktayı düzelttim. Sanırım eski öykücülüğümün, bu senaryoyu kabul ettirmemde epey katkısı olmuştu.

Şimdi sıra en zor bölüme gelmişti. Örgütün yapısıyla ilgili sorular. Bu noktada çok sıkı durmam gerekiyordu. En ufak bir yalpalamada hapı yutardım. Ne var ki, sıkı durmam yolunda kendime yaptığım telkinlerin hepsi boşa gitti. Çünkü "yüzbaşı" ifadenin bu bölümünde son derece "anlayışlı" bir tutum takındı. Evet, o da biliyordu benim bir yılı aşkın zamandır içeride olduğumu ve örgütün mekanizmaları hakkında bilgi sahibi olmamam normaldi. Gerçi "hiç"bir şey bilmediğim beyanına inanmıyordu, ama eh o da bende kalsındı bakalım! Gördüğüm gibi, hiç de öyle gaddar ve anlayışsız insanlar değillerdi. Eğer ortada sanığı haklı kılacak makûl nedenler varsa, ısrar etmezlerdi vb. Tabiî, bunlar laf-ı güzaftan ibaretti. Daha sonradan net bir şekilde ortaya çıkacağı gibi, bizi MİT'e götürmelerinin esas nedeni, TİİKP davasına bağlamak ve bu davadan mahkûm ettirmekti, yoksa yeni bilgiler almak değil. Çünkü onlar da biliyorlardı, uzun süredir hapiste yatan insanlardan yeni bilgiler almanın çok zor bir şey olduğunu.

Rahat bir nefes almış, bu iyimser ruh hali içinde, ifademi daktiloya çeken MİT mensubu daktilo kızın, gözbağımın altından görebildiğim bacaklarına kaçamak bakışlar atmaya bile başlamıştım. "Yüzbaşı"nın tutumu, artık işkence görmeyeceğim, daha da önemlisi, işkencede dayanamayıp veririm diye ödümün koptuğu örgütsel sırlarla ilgili sorgulanmayacağım anlamına geliyordu. Eh ifadem de alındıktan sonra bu uğursuz yerde beni daha fazla tutamazlardı. "Cezaevime" geri götürülmem yakındı. Arkadaşlarıma, koğuşuma kavuşmam yakındı. Cezaevi gözümde tütüyordu. Orası benim "evim"di artık, bunu çok iyi duyumsuyor, adeta sıla özlemi çekiyordum.

İfademin alınmasından bir gün sonra, Hasan Yalçın'la birlikte, gözlerimiz bağlandıktan sonra, oraya getirildiğimiz arabaya konduk. Cezaevi ile MİT işkence merkezi aynı tümenin içinde ve birbirine çok yakın olduğu halde, yolun uzunluğu yönünde bir izlenim edinmemiz için uzun süre dolaştırıldıktan sonra cezaevi yetkililerine teslim edildik. Bütün bu macera, aşağı yukarı bir haftalık bir zaman almıştı. Üstümüz başımız leş gibi kokuyordu. Koğuşumda üstümü başımı değiştirme hayalleri

kurarken, cezaevinin alt kısmındaki hücrelere tek tek kapatılmamız biraz hayal kırıklığı yarattıysa da, bunun geçici bir durum olduğunu biliyordum. Önemli olan, ceza"evimiz"e kavuşmuş olmamızdı.

Nitekim birkaç gün sonra koğuşlara verildik. Ne var ki, Hasan Yalçın eski koğuşuna geri verilirken, ben "Arka-Hücreler"e değil, Oral Çalışlar, Halil Berktay, Aydoğan Büyüközden, Çamkıran gibi arkadaşların kaldığı 2. Koğuşa verilmiştim. Olsun, bu koğuş da iyiydi. Dost ve arkadaşlarımın sıcaklığıyla şimdiden ısınmıştım.

Şimdi olup bitenleri onlara anlatmam gerekiyordu. Biz götürüldüğümüzde, Çamkıran, arkadaşlara, "MİT bu sefer çetin cevizlere çattı" demişti. Bu, bana ve Hasan Yalçın'a büyük bir güven ifadesiydi. Ne var ki, Çamkıran ve diğer arkadaşların yüzünü gereğince ağarttığımızı söyleyebilecek durumda değildim. Hattâ yüzüm biraz eğikti. İşkencede konuşup gelen arkadaşlara tecrit uyguladığımız dönemdeki kabadayılığımdan eser kalmamıştı. İşkencenin öyle kolay dayanılacak bir şey olmadığını bizzat kendi deneyimimle öğrenmiştim. Evet, polise herhangi bir bilgi vermemiş, sadece hakkımdaki ifadeleri onaylamakla yetinmiş ve bu ifadelere uygun bir senaryo uydurmuştum, ama bu benim işkenceye direnişimin ürünü olmaktan çok, MİT'e son derece avantajlı koşullarda götürülmemin doğal sonucuydu. Bu koşullarda kim olsa, eğer biraz aklı varsa, benim gibi hareket ederdi. Çok daha zor koşullarda MİT'in eline düştüğümde konuşmayacağım hakkında hiçbir garanti veremeyeceğimi biliyordum artık. Yine de arkadaşlar kınayıcı bir tutum almadılar, hattâ durumu olumlu yanından yorumlayıp işkencede yeni bir bilgi vermemem noktasını ön plana çıkarttılar. Belki de morallerini ayakta tutmak için, bu kadar bir "direniş" bile onlara yetmeye başlamıştı artık. Tabiî iç hesaplaşmaları sırasında aynı ruh hali içinde olup olmadıklarını bilemem.

* * *

2. Koğuşta kaldığım sırada acı bir olay yaşadık. Bir gün, Çamkıran'ın o sırada İzmir'de bulunan kardeşinden bir mek-

tup geldi. Kardeşi, bu mektupta, Çamkıran'a, çok mutsuz olduğunu yazıyor, uzun uzun bunun, şimdi hatırlayamadığım nedenlerini anlatıyor ve bu koşullarda hayatı daha fazla sürdüremeyeceğini, bu yüzden intihar etmeye karar verdiğini bildiriyordu. Mektup, "ağabey, sen bu mektubu aldığında hayatta olmayacağım, elveda" cümlesiyle sona eriyordu. Başta, metanetiyle tanıdığımız Çamkıran olmak üzere hepimiz şok olmuştuk. O sırada on sekiz yaşlarında olan bu genci hiç tanımıyorduk, hattâ Çamkıran'ın böyle bir kardeşinin olduğundan bile habersizdik o zamana kadar. Cezaevi koşullarında elimiz kolumuz bağlıydı. Yapabileceğimiz, aşağı yukarı hiçbir şey yoktu. Dışarıda olsanız, hemen, en hızlı vasıtaya atlayıp yanına gider ya da ne bileyim, yakınlarınıza telefon eder, bu genci niyetinden vazgeçirmeye çalışmalarını isterdiniz. Ama cezaevinde! Hiç, hiçbir şey yapamazdınız, kötü haberi beklemenin ötesinde. Yine de bir şeyler yapmaya çalıştı Çamkıran. Kardeşine ve yakınlarına bir yıldırım telgrafı çekti cezaevi idaresinin izniyle.

Sonra oturup beklemeye başladık. Erkek kardeşini çok seven Çamkıran büyük bir keder içindeydi. Kardeşinin çok iradeli, kararlı bir genç olduğunu söyledi bize. "Böyle bir şeye gerçekten karar vermişse ki, bana yazması bunu gösteriyor, kesin olarak yapar," dedi. Birkaç gün sonra kara haberi aldık. Genç Çamkıran, gerçekten de intihar etmişti. Şimdi bunu hangi yolla gerçekleştirdiğini hatırlamıyorum. Hiç tanımadığımız bu genç insan için hepimizin yüreği kanadı. Çamkıran ise, kardeşinin acısıyla yıkıldı adeta.

Böyle durumlarda insan, her şeye, her şeye, ama en çok da mapusanenin o yıkılası duvarlarına lanet okuyordu.

* * *

MIT'e götürüldüğüm sırada, İstanbul'dan Ertuğrul Kürkçü ve Yusuf Küpeli, Ankara Dev-Genç davasına getirilip tanık olarak dinlenmişlerdi. Onların saatlerce süren tanıklıklarını dinleme olanağı bulamadım. Ama, bu tanıklığın nasıl bir şey olduğunu, Oral'dan dinlemeden önce de tahmin edebiliyordum.

İrfan Uçar'ın karşı tarafa teslim olmasının hemen ardından İstanbul'dan da uğursuz haberler gelmeye başlamıştı. Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) davasında idamdan yargılanan Münir Aktolga'nın mahkemede saçma sapan ifadeler vermeye başladığını duymuştuk. Bu ifadeler daha sonra gazetelerde de bölük pörçük yayımlandı. Eğer gazete haberlerine inanmak gerekirse, Münir, 12 Mart darbesiyle görevinden istifa eden, ama parlamentodaki ağırlığı nedeniyle Ferit Melen hükümetinde yeniden güçlü bir şekilde temsil edilen Adalet Partisi'nin (AP) Genel Başkanı Süleyman Demirel'i "anti-emperyalist" ilân etmişti. Münir'in teorisine göre, Dev-Genç ve dolayısıyla biz devrimci gençler, Demirel gibi "anti-emperyalist" bir lideri hedef alarak emperyalizme "hizmet etmiştik". Münir bununla da kalmıyor, teorisini tarihe de uzatıyordu. Bu bakışa göre, Sultan Abdülhamit de "anti-emperyalist" bir padişahtı ve onu da yine emperyalistler ve işbirlikçileri devirmişlerdi. Bu yeni "tarih teorisi"nin nasıl olup da böyle aniden ortaya çıkıverdiğine önce biraz şaşırdıysak da, bunun nedenlerini anlamamız için fazla zaman geçmesi gerekmedi. Bunlar, bir yenilgi döneminin sendromlarıydı. Devrimin yükseliş döneminde şan şeref edinen kimileri, devrimci mücadelenin yenilgiye uğradığı dönemde paniğe kapılmış ve idamdan ya da ağır cezalardan paçayı kurtarmak için, yine devrimciliğin kendilerine kazandırdığı entellektüel yetenekleri kullanarak ve Dev-Genç döneminin anti-emperyalist argümanlarını eğip bükerek teslimiyetçi teoriler üretmeye koyulmuşlardı. Ne var ki, İstanbul'daki bu gelişmenin Münir'le kısıtlı kalmadığı ve özellikle, THKP-C'nin ağır darbeler yediği dönemde meydana gelen bölünme sırasında ortaya çıkan, başını Yusuf Küpeli'nin çektiği, Mahir Çayan'a muhalif kesimde yaygınlık kazandığı anlaşılıyordu. Münir Aktolga kadar ileri gitmeseler de, benzer bir tutum takındıklarını duyduğumuz Yusuf Küpeli ve Ertuğrul Kürkçü'nün Ankara'ya getirilerek, iki üç dakika konuşma fırsatı yaratabilmek için olağanüstü taktikler kullanmak zorunda kaldığımız Dev-Genç davasında, bizzat Ali Elverdi'nin izniyle saatlerce tanık olarak dinlenmeleri, sıkıyönetim makamlarının bu "yeni" eğilimi ge-

reğince değerlendirdiğinin kanıtıydı. Oral'ın anlattığına göre, Yusuf ve Ertuğrul'un ifadeleri, Münir'in teorize ettiği kadar köşeli olmasa da, enikonu teslimiyet kokuyormuş, sonuçta söyledikleri, karşı tarafı haklı çıkarır ve Dev-Genç mücadelesini karalar nitelikteymiş. Dev-Genç'in hataları yok muydu? Fazlasıyla vardı. Peki bu hatalar eleştirilemez miydi? Tersine, eleştirilmeleri zorunluydu. Ama, Deniz, Hüseyin ve Yusuf'un katili Ali Elverdi'lerin icazetiyle değil. Kaldı ki, Yusuf ve Ertuğrul'un "eleştirileri", Dev-Genç'in hatalarından dersler çıkararak devrimcileşmeyi değil, devrimci mücadeleyi, idam, zorbalık ve işkenceyle ezenlerin, o sırada da en gaddarca biçimde ezmeye devam edenlerin önünde eğilmeyi getiriyordu.

TİİKP tutuklamaları 1972 yılının yaz ve sonbahar aylarında da devam etmiş, özellikle sonbaharda partinin son ayakta kalan kesimi olan, Atıl Ant'ın yönetimindeki İstanbul kesimi de tutuklanıp Mamak Cezaevi'ne getirilmişti. Tutuklananlar arasında eşim Gönül Zileli de vardı. Yeni gelenlerden duyduğuma göre, İstanbul kesimi çok ağır işkenceden geçmişti. Lütfü Tınç, işkence sırasında bağlandığı çok sayıda iskemlenin, elektrik işkencesinin yarattığı sarsıntıya dayanamayıp kırıldığını anlatıyordu. Gönül de bu ağır işkenceden nasibini almıştı. Yeni tutuklananların morali hiç iyi değildi. Çünkü, bir kısım arkadaş, işkencede dayanamayıp, polisi gizli randevulara götürmüş ve arkadaşlarının yakalanmasına yol açmışlardı. Polis, işkenceler sonucunda TİİKP'nin çalışma tarzını öğrenmişti. Her parti elemanının, bir "üstü" ya da "altı" ile mutlaka periyodik randevuları vardı. Gizlilik koşullarında parti örgütü, kanallarını bu şekilde çalıştırıyordu. Ancak bunu öğrenmiş olmak, polise büyük bir avantaj sağlıyordu. Yakaladıkları her militana basıyorlardı elektriği, öğrenmek istedikleri tek şey, tutuklunun periyodik randevusunu ele vermesiydi. Polis, tutuklunun böyle bir randevusu olduğuna o kadar emindi ki, başka hiçbir şey sormadan salt bunu soruyor ve yanıt alıncaya kadar da elektriği vermeyi sürdürüyordu. Tutuklu çözülünce de, polis onu randevu yerine götürüyor ve diğer militanı yaka-

lamak için "ökse kuşu" niyetine kullanıyordu. Böyle bir duruma düşmek elbette militanların üzerinde korkunç, yıkıcı bir etki yapmıştı. Arkadaşlarını yakalatan militanların yeniden kendilerine gelmeleri için uzunca bir nekahet dönemi geçirmeleri, bu dönemde onlara son derece büyük bir şefkatle yaklaşmak gerekiyordu. İlk tecrit dönemindeki uygulamamızın tersine, neredeyse hepimiz birer "ruh doktoru" kesilmiştik. Poliste çözülen arkadaşlarımızı rencide edecek herhangi bir mevzu açmamaya büyük özen gösteriyorduk.

Gönül de, polisin "kilit kurye" olarak tespit ettiği isimlerden olduğundan çok ağır işkence görmüş ve bir "üst" ilişkisiyle randevusunu vermişti. Bu yüzden cezaevine geldiğinde sinirleri son derece yıpranmış durumdaydı. Onu çok özlemiştim. Mektupla bağlantı kurmaya çaba gösterdim. Ama gelen yanıtlar son derece kuru ve ruhsuzdu. Bunu, onun geçirdiği ağır travmaya yorarak üstüne gitmemeye karar verdim. Duruşmaların başlamasını beklemekten başka çare yoktu. Orada birbirimizi doğrudan doğruya görebilecektik nasıl olsa.

Hele son tutuklamalarla, Mamak Cezaevi'ndeki tutuklu sayısında ağırlık büyük ölçüde TİİKP'lilere kaymıştı. Dev-Genç ve TÖS tutukluları esas olarak 1. ve 2. Koğuşlara sıkışmıştı (bu arada ben de bir düzenlemeyle yeniden "Arka-Hücreler"e verilmiştim). Mihri Belli'nin yakalanması için yapılan operasyonlarda yakalanan "Mihrici" tutuklular ayrı bir koğuşta tutuluyordu. THKO tutukluları, her zamanki gibi, bütün cezaevinden tecrit edilmiş "Ön-Hücreler"deydiler. Cezaevinin geri kalan bütün koğuşları, TİİKP sanıklarıyla tıklım tıklım doluydu. Bu koşullarda, cezaevi idaresinin tutukluları adım adım geri çekilmeye zorlama siyasetinin bir noktada geri tepmesi normaldi. Çünkü, hem artık daha fazla geri çekilecek bir yer kalmamıştı, hem de, biz TİİKP tutukluları, cezaevi idaresiyle yeni bir güç denemesine girişmenin gerekli olduğunu düşünüyorduk. Yakında başlayacak TİİKP davasında safları sağlam tutmamız için cezaevi direnişi iyi bir harç görevi yapabilecekti.

Bu yüzden, cezaevi idaresinin yeni bir ileri hamlesi niteli-

ğindeki, "mahkemeye giderken kravat takma" zorunluluğu, Dev-Genç sanıklarında ikircikli bir ruh hali yaratırken, TİİKP'liler buna toptan ve kararlılıkla direnme kararı aldılar. Aslında, ilk deneme, tutuklulara "asker kişi" kıyafeti giydirilmesi girişimi olmuştu. İdare, bizim bu girişime direneceğimizi umarken, tam tersine, askerî pantolon, fanila ve kepten oluşan bu giysiyi büyük bir hevesle benimsememiz üzerine, ikinci gün kıyafetleri toplatmış, bunun yerine "kravat zorunluluğunu" getirmişti. Önce küçük çarpışmalar oldu. Hasan Yalçın, savcılığa ifade vermeye götürülürken kravat takmayı reddettiği için hücreye atıldı ve dövüldü. Bu tür olayların iyice artması üzerine, TİİKP sanıkları *de facto* bir açlık grevi başlattılar. Deniz, Hüseyin ve Yusuf'un, idam edilmeden önceki, 14 gün süren, ama sadece kendileriyle kısıtlı tuttukları açlık grevini saymazsak, bu, Mamak Cezaevi'ndeki ilk ciddi, toplu açlık greviydi.

Açlık grevine "Mihriciler" koğuşu ve "Formozalılar" dışında tüm cezaevi katıldı. "Arka-Hücreler" açlık grevinin başını çeken koğuşlardan biriydi."Sabotaj"sanıklarından, yazar Erdal Öz, açlık grevi başlayınca, doğrudan doğruya "ben katılmıyorum" demek yerine, Kamil Çavuş'la yaptığı, gözümüzden kaçmayan "gizli" bir görüşmenin sonucunda kendini açlık grevine katılmayanların koğuşuna aldırdı.

Cezaevi idaresi, ilk bir iki gün grevcilere ilişmeyip olayı uzaktan izlemeyi tercih etti. Madem ki, yemek yemiyorduk, bu bizim bileceğimiz işti. Sadece şekerli su içiyorduk. Talebimiz, "kravat mecburiyeti"nin ortadan kaldırılmasıydı. Gardiyanlar, koğuşların kapısından usulen, "karavana al" diye bağırıyorlardı. Yalnızca "Mihrici" koğuşun ve "Formazalıların" koğuş nöbetçileri gidiyordu mutfağa yemek almaya. Onların taşıdıkları karavanaların tıngırtılarını duyuyorduk.

Açlık grevinin üçüncü gününde idare, politikasını aniden değiştirdi. Yüzbaşı Burhan Poturna, askerlerini de yanına alıp koğuşları basmaya başladı. Açlık grevindeki tutuklular meydan dayağından geçiriliyor, greve devam etmekte ısrar edenler, diğerlerinden ayrılarak, salt direnişe devam edenlerden oluşan

koğuşlara atılıyorlardı. İki gün devam eden baskın ve dayakların sonucunda, açlık grevinde ısrar edenlerin tümü üç-dört koğuşta toplanmıştı. "Arka-Hücreler" de direnişçilerin toplandığı koğuşlardan biriydi. Arada bir kapı gürültüyle açılıyor ve diğer koğuşlardan, dayağa rağmen direnişi bırakmayan mahkûmlar, şimdi hücre kapıları gündüzleri de kapalı tutulan "Arka-Hücreler"e getirilip kapatılıyorlardı. Yattığımız yerden yeni getirilenleri görüyorduk. Göğsümüz gururla ve yoldaşça duygularla kabararak onlara olan desteğimizi bildiriyorduk. Bazen "Enternasyonal" söylediğimiz bile oluyordu, iyice şevke gelip. Bazen tersine gelişmeler de oluyordu. Arka taraftaki hücrelerden birisinin açlık grevini bıraktığı ve idareden yemek istettiği haberi geliyordu. "Zindancı Nafiz", büyük bir şevkle bize bu haberi yetiştiriyordu. Nafiz, kocaman göbeğini hoplatarak yemek getirmeye gidiyor ve açlık grevi dolayısıyla idarenin özel bir ihtimam gösterdiği nefis yemekleri, tulumba tatlılarını bir tepsiye koyuyor, bize göstere göstere getirip açlık grevini bırakan tutukluya veriyordu. Nafiz'in bu çabası bizi güldürmekten öte bir etki yapıyor değildi. Çünkü orada bulunanların çoğu, bırakın açlığa dayanamamayı, dayağın her türlüsüne dayanmayı göze almış insanlardı. Açlık grevini bırakan arkadaşların bu davranışının nedeni ise, yemeklerin nefis kokusu değil, çeşitli nedenlerle iradelerinin zaafa uğramasıydı.

Böylece açlık grevi beşinci gününde sona erdi. İdare, zorbalık ve dayak yoluyla açlık grevini bölmeyi başarmış ve direnişçileri bir ölçüde tecrit edebilmişti. Öte yandan, açlık grevimiz belli bir başarı da sağlamıştı. Bir kere, ilk kez kamuoyunda duyulmuş, dışarıdaki ailelerin birleşerek toplu bir mücadele sürdürmelerini sağlamış, kamuoyunda belli bir dalgalanmaya yol açmıştı. İkincisi, idareden gelen gayrıresmî mesajlardan anlaşıldığı kadarıyla, idare "kravat zorunluluğu" noktasında bazı tavizler vermeye yanaşıyordu. En azından yakalarımızın en üst düğmesini kapamayı da mı kabul etmezdik? Bu tavize olumlu yanıt vermeye hazırdık. Çünkü bu, idarenin ilk kez açıkça geri adım atması anlamına geliyordu. Yani sonuçta kravat taktırma zorunluluğunu geri püskürtmüş oluyorduk. Bu durumda ya-

kalarımızı iliklemek zorunda olmamız, bizim açımızdan bir geri çekiliş değil, bir kazanım anlamına geliyordu.

* * *

TİİKP davasının iddianamesi hazırlanmış ve elimize ulaşmıştı. Ben, Hasan Yalçın ve Oral Çalışlar da davaya bağlanmıştık, 141/1. maddeden, yani gizli örgüt yöneticiliğinden yargılanacaktık. Yargılama 1973 yılının 10 Ocak günü başlayacaktı. Çok az zaman kalmıştı. Buna rağmen hâlâ, işkencede konuşanların sorumluluğunu tespit eden bir çalışma yapılmamıştı. Bu konudaki belirsizlik, tutukluların birliğini sarsan moral bozucu bir etki yapabilirdi. Duruşmalarda birlik halinde direnmek çok önemliydi ve bu da ancak, o zamana kadar bir önderliğin "doğru yol göstericiliği" eğitiminden geçmiş tutukluların önüne, önderliğin işbaşında olduğuna ilişkin inandırıcı örnekler koymak ve "parti vicdanını" tatmin etmekle mümkündü. Bu yüzden, daha fazla gecikmemek üzere, "Arka-Hücreler"de, benim de içinde bulunduğum, "poliste ifade konusunda tutum" belirleme komisyonu kuruldu. Bu komisyonun görevi, tek tek arkadaşlarla konuşmak, onların poliste nasıl bir tutum takındıklarını tespit edip bir karara varmaktı. Elbette yalnız o arkadaşın kendi ifadesi değil, kendisiyle bağlantı halindeki diğer arkadaşların onun hakkındaki kanaatleri de değerlendirmede rol oynayacaktı. Şu ironiye bakın. "Poliste ifade" konusunda aklanmak için, arkadaşlarımızın "parti komisyonunda" ifade vermeleri ve bir kere daha sorguya çekilmeleri gerekiyordu.

TİİKP davasının başlaması yaklaşırken, sanıklar arasında birliğin sağlanması için azami çaba gösteriyorduk. Ne var ki, bu konuda birkaç pürüz daha vardı. Birincisi, dışarıdaki İbrahim Kaypakkaya muhalefetinin, içerideki bir kısım tutuklu tarafından da benimsenmesiydi. Daha çok Güneydoğulu gençlerden oluşan bu tutukluların sayısı on-on beşi buluyordu ve Hukuk Fakültesinden İsmet Tufan Yazıcı, bu grubun lideri durumunda görünüyordu. İkinci önemli pürüz, Hasan Yalçın'ın "parti çizgisine" hâlâ tam olarak kazanılmamış olmasıydı. Hasan Yalçın'ın mahkeme sırasında ayrı baş çekmesinden korku-

yorduk. Üçüncüsü de, partiyle bağlarını kopartmış ve ortak tutuma yanaşmayan, sayıları yaklaşık otuz-kırkı bulan, bizim deyişimizle "teslimiyetçi" sanıklardı. Bunları pek önemli görmüyorduk. Sayılarının fazla kabarmaması yeterliydi. Çünkü o koşullarda, açıkça mahkemeyle "iyi geçinme" tutumu almak, peşinen "işbirlikçi" olarak damgalanmak demekti ve bu damgayı yemeyi kimse kolay kolay göze alamazdı.

Sonunda, 10 Ocak 1973 günü gelip çattı. Duruşma, Dev-Genç davasının başladığı 28. Tümenin içindeki aynı barakasalonda açıldı. Bu sefer de askerî tedbirler az değildi, ama herhalde askerî yetkililer, Dev-Genç davasının açılışı sırasındaki olaylardan (*Yarılma*, s. 489-491) ders çıkartmış olacaklar ki, bu önlemleri abartılı ve tahrik edici bir noktaya tırmandırmamışlardı.

Tespit ettiğimiz stratejiye göre, duruşmanın açılışıyla birlikte Doğu Perinçek ayağa kalkıp mahkeme heyetini reddeden bir dilekçe okuyacak ve durumları ağır, önceden tespit edilmiş otuz kırk kadar tutuklu da bu dilekçeye katıldıklarını beyan edeceklerdi. Ardından, hüviyet tespitine geçildiğinde, 1 Nolu sanık Doğu Perinçek, "mesleğiniz" sorusuna, "İhtilalci-Komünist" yanıtını verecek, yine önceden tespit edilen arkadaşlar, bu soruya aynı yanıtı vereceklerdi. Ben, taktik nedenlerle (sorgularda, parti içindeki rolüm tam anlamıyla ortaya çıkmadığı için) bu törenin dışında tutulmuştum.

Duruşma başladı. Doğu, kalkıp dilekçesini okudu. Kararlaştırıldığı şekilde arkadaşlar da onun dilekçesine katıldılar. Fakat, o anda korktuğumuz gerçekleşti ve Hasan Yalçın ayağa kalkıp, ayrı, ikinci bir red dilekçesi okudu. Bu dilekçe, adeta Doğu'nunkiyle rekabet edercesine bir hayli keskin sözcüklerle donanmıştı. Bu, o günkü monolitik parti ve önderlik anlayışımız çerçevesinde, açıkça "ayrı baş çekmek" ya da Doğu'nun önderlik rolüne meydan okumak anlamına geliyordu. O gün bunu hepimiz böyle yorumlamıştık. Duruşmada ortaya çıkan farklılıklar bununla da kalmadı, hüviyet tespiti sırasında, Kaypakkaya muhalefetine katılan on beş kişilik grup, kendi farklılığını vurgulamak için, "ihtilalci-komünist" yeri-

ne, "Marksist-Leninist Komünist" olduğunu beyan etti. Elbette bu farklılıklar mahkeme heyetinin gözünden kaçmamıştı, ama buna rağmen, ayrı baş çekenler de dahil, tutukluların ezici çoğunluğunun direnmekten yana bir tutum içinde olduğu ve mahkemenin şantajlarına boyun eğmek niyetinde olmadığı anlaşılıyordu.

Ortak tutuma katılmayan otuz civarındaki tutuklunun tümünü, o günkü keskinliğimizle ve tekkeci mantığımızla "teslimiyetçi" olarak nitelendirmemiz doğru değildi aslında. Halis Özkan'ın, yargılama sürecinde karşı tarafa geçtiği bir gerçekti. Halis Özkan gibi açık bir ihanet tutumuna girmemekle birlikte, içlerinde, 1968 yılındaki köy çalışmalarından tanıdığım "entellektüel köylü" Rıfat Çelik'in de bulunduğu (*Yarılma*, s. 234-235) bazı köylülerin ya da şehirlilerin, sırf tahliye olmak için mahkemeye yalvaran dilekçeler verdikleri de su götürmez. Ama bunlarla, onurlarını korumakla birlikte, partiyle bağlarını kopartmış olmaları dolayısıyla ortak direnişe katılmayanları aynı kefeye koymak büyük bir hataydı ve "benden olmayan bana karşıdır" mantığının ürünü, sekter bir davranıştı. Örneğin, bir Nail Satlıgan, TİİKP'yle bağlarını çok önceden koparttığı için ortak tutuma asla katılmamakla birlikte, mahkemede bireysel olarak onurlu bir tutumu sürdürmüştür.

İki yüz kişiye yaklaşan TİİKP tutuklularının dörtte birini kadın arkadaşlar oluşturuyordu. Yaklaşık kırk kişilik kadınlar grubu sağ arka tarafta, ayrı bir bölmede tutuluyordu. Bir kısmı, eşimiz ya da sevgilimiz olan kadın arkadaşlarla ancak uzaktan işaretleşebiliyor, bazen de tuvalete giderken daha yakından bir iki kelime konuşma fırsatını bulabiliyorduk. Gönül'ü aşağı yukarı bir buçuk yıldır ilk kez bu duruşmada gördüm. Yüzü çok solgundu ve neşesizdi. Sanki bedeni oradayken, ruhu başka yerlerdeydi. Üstelik onu o kadar özlediğim halde, o beni hiç özlemiş görünmüyordu. Mektuplarındaki ilgisizlik, doğrudan doğruya karşılaştığımız bu ortamda da değişmemişti. Buna fena halde bozulmuştum. Gönül'e ne oluyordu böyle? Eskiden o benim üstüme düşer, ben nispeten ilgisiz davranırdım. Şimdi roller değişmişti. Öte yandan, Gö-

nül'ün, İstanbul'da birlikte yakalandığı bir işçi arkadaşın sağlığıyla ve neşesiyle benden çok daha fazla ilgilenmesi, ona işaretlerle durmadan "nasıl olduğunu" sorması dikkatimden kaçmamıştı. Bu muammayı bir an önce çözsem iyi olacaktı, çünkü bu durum beni, hapishane koşullarında müthiş tedirgin etmeye başlamıştı.

Sıra sorgulara gelmişti. Kararımız, sorgu vermeyi reddetmek ve mahkeme heyetinin karşısında tek tek, neden sorgu vermediğimizi açıklayan kısa dilekçeler okumaktı. Böylece direnme tutumu alan tutukluların kendi tutumlarını deklare etmesi yoluyla birlik halinde bir direnişi ortaya koymuş ve davayı baştan bloke etmiş oluyorduk. Kanımca bu, siyasî iktidarın istekleri doğrultusunda hazırlanmış bu yargılama mizansenine topluca ve kestirmeden verilebilecek en doğru yanıttı.

Hepimiz, sahneye çıkar gibi, tek tek mahkeme heyetinin önüne geliyor, uzunca ya da kısa protesto dilekçelerimizi okuyup, yerimize oturuyorduk. Bu esnada herkes, hiç tanımadığı ya da uzaktan tanıdığı, çeşitli nedenlerle nasıl birisi olduğunu merak ettiği sanıkları daha yakından tanıma ve o kişi hakkında kafasından bir değerlendirme yapma olanağını buluyordu. Doğu'nun kız kardeşi Feyza Perinçek, sorgu vermeyeceğini beyan ettiği kısa dilekçesini okurken oldukça ilgimi çekmişti. Onunla iki üç yıl önce, bir pastanede çok kısa bir tanışmamız olmuştu (*Yarılma*, s.244). Ama şimdi bambaşka bir insandı mahkeme heyetinin önünde tok bir sesle dilekçesini okuyan bu kız. Saçları kısa kesilmişti. Kalın kaşlıydı. Son derece metin ve meydan okuyan, ama aynı zamanda ağırbaşlı bir görünüşü vardı. Sade bir etek ve bluz giymişti. Uzun boylu sayılırdı. Ona ilgi duymuş olmama rağmen, bunu o an kendime bile itiraf edememiştim.

Böylece, Kaypakkaya muhalefetinden arkadaşlar da dahil, sorgu vermeme tutumu konusunda ezici bir çoğunluk sağlamıştık. Mahkeme heyeti üyeleri bu taş gibi blok karşısında soğukkanlılıklarını muhafaza etmeye çalıştılar, ama içten içe, bu "katı" tutumla uzunca bir süre nasıl başa çıkacaklarını kara kara düşündükleri kesindi.

* * *

TÖS davasından epey zaman önce tefrik edilmiştim ve dosyam TİİKP davasına bağlanmıştı. Bu yüzden TÖS duruşmalarına artık katılmıyordum. Öte yandan Dev-Genç davası, yaklaşık kırk kişiye inen tutuklularıyla devam ediyordu. Dava, savunma aşamasına gelmişti. Oral Çalışlar, Ercan Enç, Ali Karşılayan ve ben, ortak savunma yapmaya karar vermiştik. Eskiden hazırladığımız, uzun tarihî tahlillere giren Dev-Genç savunmasını, Doğu'nun müdahalesi sonucu rafa kaldırmıştık. Bunun yerine, benim kaleme aldığım, daha vurucu ve ajitatif bir savunma hazırlamıştık.[3] Halen tutuklu olarak yargılanan Mustafa Kemal Çamkıran ve Zeki Saruhan gibi arkadaşların ortak savunmaya katılmasını doğru bulmamıştık, çünkü onların hukuki sorumluluğu daha az görünüyordu, daha az cezalarla kurtulmaları ihtimal dahilindeydi.

Savunmamızın en kritik yeri, İrfan Uçar'ı (*Yarılma*, s. 493) açıkça hedef alan bölümdü. Savunmanın bu bölümünü okurken, mahkeme başkanı Ali Elverdi'nin, İrfan Uçar adına "rencide" olup savunmaya müdahale etme olasılığı vardı. Ben savunmayı okurken, İrfan Uçar, hemen sağ yanımda oturuyordu. Oldukça sıkıntılıydı, benim cümlelerim gelip kendisine çarptıkça, öne eğiliyor, dizini sinirli sinirli oynatıyordu. İrfan Uçar'ın adı iki kere geçince, Ali Elverdi'nin yüz çizgilerinin gerildiğini fark ettim. Aynı ad üçüncü kez geçince, Elverdi, sözümü kesip, "şahısları hedef almamamı", aksi takdirde savunmayı okutmayacağını ve beni salondan atacağını ihtar etti. Daha önce bir kere salondan atılmıştım. Mahkeme kurallarına göre bir kere daha atılırsam mahkemeye hiç giremeyecektim. Oysa, daha önce kararlaştırdığımız gibi, hükümlerin okunması sırasında topluca slogan atma töreninde mutlaka yer almak istiyordum. Ve işin kötüsü, İrfan Uçar'ın adı savunmada bir kere daha geçiyordu. Arkadaşlara danışma olanağım yoktu. İnisya-

3 Bu savunma, 1975 yılında, Aydınlık Yayınları tarafından, *Gençlik Devrim İstiyor, Teslimiyete Hayır!* başlığıyla, küçük boy bir broşür olarak yayımlanmıştır.

tifimi kullanıp bir karar vermem gerekiyordu. Birkaç paragraf sonra yeniden İrfan Uçar'a saldırılan son cümleye gelince, bir ödün verdim ve "İrfan Uçar gibileri" cümlesini "... gibileri" şeklinde okudum. Bu "... gibileri"nin kim olduğunu Elverdi de, İrfan da anlamışlardı elbette, ama İrfan'ın adı açıkça söylenmediği için Elverdi müdahale etmedi, böylece en kritik yeri atlatıp savunmanın geri kalanını okuma olanağını bulabildim.

Savunmalar bittikten bir celse sonra sıra, mahkemenin hakkımızda verdiği hükümlerin dinlenmesine geldi. Mahkeme heyeti, cezaları aynı nitelikteki sanıkları grup grup ön tarafa çağırıp, hükmü yüzlerine okuyordu. Oral, Ercan Enç, Ali Karşılayan ve ben, cezalarımız aynı olduğu için birarada gittik mahkeme heyetinin önüne. Her birimize on beşer yıl verildi, ancak bu hükümle birlikte dosyalarımız TİİKP davasına bağlandı. Biz de bu anı bekliyorduk zaten. Dördümüz bir ağızdan, "kahrolsun faşist diktatörlük, yaşasın bağımsız Türkiye" diye slogan atıp yerimize oturduk. Böylece "ceza törenine" istediğimiz biçimde katılmıştık.

* * *

TİİKP duruşmaları belli bir rutine girmiş, haftada iki üç celseyle devam ediyordu. Bu duruşmalar, çoğunluğu artık "Arka-Hücreler"de toplanmış TİİKP önderliğinin diğer koğuşlardaki TİİKP'lilerle bağlantıları pekiştirmesi ve haberleşmesi açısından iyi bir fırsat oluşturuyordu. Özellikle, Yıldırım Bölge cezaevinde bulunan kız arkadaşlarla tek haberleşme yolumuz bu duruşmalardı. Kadınlar bölümüne ve diğer bölümlere yollanacak mesajlar önceden küçük kâğıtlara çok ince harflerle yazılıyor, iyice zulalanıyor ve duruşma sırasında müthiş bir görünmeyen mesaj trafiği başlıyordu. Cezaevine geri döndükten sonra da, başka koğuşlardan ve kadınlar bölümünden gelen mesajlar özenle açılıyor, dikkatle inceleniyordu.

"Arka-Hücreler"de kurulmuş, benim de içinde yer aldığım "işkencede verilen ifadeleri inceleme komisyonu"nun bir an önce bazı sonuçlara varması ve herkesin sorumluluğunu belirlemesi, artık genel bir talep halini almıştı. Daha fazla gecikme-

miz halinde parti disiplinini ayakta tutan beklenti ve "değer"lerde bir aşınma olacağını önderlik olarak enikonu hissediyorduk. Evet ama, bu konuda gerçekten adil sonuçlara varmak neredeyse imkânsız görünüyordu. Her şeyden önce cezaevi koşullarında herkesle yüz yüze konuşmak mümkün değildi. İster istemez yazışma yoluna başvurulacaktı ki, bunun da önemli yanlış anlamalara ve değerlendirme hatalarına yol açması kaçınılmazdı. Çok daha önemlisi ise, bu konuda adil, objektif kıstaslar bulunmasının ve uygulanmasının hiç mi hiç kolay olmamasıydı. Bu durumda bir karar vermeye girişmek, kasap koyunu keser ve derisini yüzerken koyuna karşı ne kadar adilse, o kadar adil olmak anlamına geliyordu.

Bir kere, her işkence olayının ve işkencede verilen her ifadenin kendine özgülüğü söz konusuydu. Yani bunları, "çözülmeyen", "kısmen çözülen", "tamamen çözülen" gibi genel kategorilere koymaya çalışmak, haksızlığın ve adaletsizliğin dik âlâsıydı. Örnek verecek olursak, bu kategorileştirmeye göre, cezaevinden MİT'e götürülen ben ve Hasan Yalçın, "çözülmeyen" kategorisine giriyorduk, öte yandan, işkence dolayısıyla tabanlarında ömür boyu taşıyacağı yama gibi izler kalmış Nuri Çolakoğlu, "çözülen" kategorisine giriyordu. Oysa, işin gerçeği şuydu ki, Nuri Çolakoğlu, Hasan Yalçın'ın ve benim dayandığımızdan çok daha fazla dayanmıştı işkenceye. Ama Nuri çok kötü koşullarda yakalanmıştı, bütün bilgilerin kendisinde toplandığı "kilit adam" konumundaydı, daha da kötüsü, polise yakalandığında onun bu konumu biliniyordu. Bu yüzden polis hunharca, bütün gücüyle yüklendi ona. Çözünceye kadar işkencenin en korkuncunu yaptı, Nuri Çolakoğlu işkenceye ilk başlarda olağanüstü direniş gösterdi, hattâ direnişiyle bir ara polisin bile, "bu adam pek bir şey bilmiyor galiba" diye düşünmesini sağlayabildi. Ama tam o sırada bir talihsizlik oldu. Nuri ile birlikte yakalanan genç subay arkadaşlardan Alaaddin Sevimli, yanına tutuklu rolünde konan bir ajanın iğvasına uyarak onunla dışarıya, "hastalık bulaşıcı değil" mealinde, "şifreli", gizli bir mesaj yollamaya kalktı, bunun üzerine Nuri'nin kilit adam olduğuna ilişkin bütün kuşkular ortadan

kalktı. Polisin ikinci kez yüklenişi daha da korkunçtu. Nuri bu noktada da direnmesine rağmen, sonunda çözüldü.

Öte yandan Hasan'ın ve benim durumumu alalım. İkimiz de bir ya da iki seans işkence gördük. Yani işkence gören onca sanık içinde en az işkence görenlerden sayılırız. Buna rağmen daha ilk işkencede, hakkımızdaki suçlamaları kabul ettik, yani çözüldük. Öte yandan daha fazla çözülmememiz için bütün koşullar bizden yanaydı, üstelik işkenceciler de bu avantajlarımızı bildiklerinden daha fazla yüklenmediler. Şimdi bu iki vakayı karşılaştırdığımız zaman, kim işkenceye direnmiş, kim direnmemiş oluyor? Net bir şekilde söyleyeyim: İşkenceye direnen ben ya da Hasan Yalçın değil, Nuri Çolakoğlu'ydu aslında. Ama kararlar bu kıstasa göre değil, işkence gören kişinin polise ne kadar gerçek bilgi verdiğine göre veriliyordu. Böyle bakılınca da, ben ve Hasan Yalçın, polise gerçek bilgi vermemiş, yani "çözülmemiş", Nuri ise çok sayıda bilgi vermiş, yani "çözülmüş" görünüyordu. Çünkü parti için önemli olan, birincisi, suçu birtakım günah keçilerinin sırtına yıkarak militanların gözünde zevahiri kurtarmak, ikincisi de, adaleti sağlayacak değil, *kendi güvenliğini* sağlayacak *objektif* kıstasları hâkim kılmaktı.

Öte yandan, bizatihi "öncü çekirdek" denen nesnenin, kendi "çelikliği" yolunda getirdiği o "eşi bulunmaz" önlemler, polisin işini son derece kolaylaştıracak nitelikteydi. Bu yukarıdan aşağıya hiyerarşik yapı, illegalite koşullarında, tersine çevrilmiş "üzüm salkımı" niteliğiyle, polisin aşağıdan başlayıp yukarı tırmanması için son derece elverişli bir mekanizma oluşturuyordu. Örneğin Doğu'ların yakalanmasıyla noktalanan Mayıs '72 tevkifatı, nisan ayında, İstanbul Üniversitesinde *Şafak* dağıtan Yasemin İpar adlı bir kız öğrenciden başlamıştı. Bu kız, örgüt üyesi bile değil, sadece sıradan bir dağıtıcıydı. Ama polis, onu yakalayarak adım adım yukarı tırmanmasını becermişti. Aslında bu, polisin becerisinden çok, "çelik çekirdek"in polisin işini kolaylaştıran yapısından kaynaklanmıştı. Polis yakaladığı her militana işkenceyi basıp bir üst bağlantısını öğreniyor ya da yakalıyordu. Giderek örgütün yukarı tırmanan şe-

ması polisin elinde netlik kazanıyor ve örgütün bütün pratik işlerini örgütleyen "kilit adam"lar saptanıyordu. Kilit adama gitmek için, onun bağlantılarını kuran ve haberleşmesini sağlayan "kilit kurye" tespit ediliyordu önce, ve polis her yakaladığına "kilit kurye"yi soruyordu. Kilit kurye yakalanınca, sıra "kilit adamın" yakalanmasına geliyordu. Kilit adam da yakalanınca bütün örgüt bu kez, hem yukarı hem de aşağı doğru hızla çözülüyor, hattâ çöküyordu.

"Kilit adam"ın, örgütün genel sekreteri olduğu sanılmasın. Hayır, bu kişiler, örgütün genel sekreterinin pratik işlerde kullandığı aparatçıklardır, onun sağ koludur. Örgüt başkanları, bu aparatçıkları kendilerini, günlük "sıkıcı" işlerden, daha da önemlisi, bir tevkifat sırasında örgüte ilişkin sorgulanmaktan kurtarmak için kullanırlar. Örgütün iç mekanizmalarını kendileri bilmemektedir, onlar daha çok teorik sorunlarla ilgilenmektedir vb. İşte, işkenceler sırasında, örneğin bir Nuri Çolakoğlu'nun ya da bir Osman Gürhan Ertür'ün, Doğu Perinçek'ten çok daha fazla işkence görmüş olmalarının nedeni budur.

Herkesin yazılı ve sözlü ifadesini aldıktan sonra, bir sıkıyönetim yargıcından daha titiz ve adil olmayan bir tutumla "çözülen"ler ve "çözülmeyen"ler, dolayısıyla partiden atılacaklar ve atılmayacaklar hakkındaki kararımızı verdik. Böylece, poliste en gaddarca işkencelere, bizden çok daha fazla direnmiş olanlar, bizim kararımızla partiden atılmış oldular. Sonuçta, partinin "vicdanını" rahatlatmıştık ya, gerisi önemli değildi.

* * *

TİİKP, Türkiye solunun, ideolojik bakımdan en titiz, en steril örgütü haline dönüştüğünden, Mamak Cezaevi'nde de üyelerini disiplinli bir ideolojik eğitime tâbi tutuyordu. Zamanlarını, "boş gevezelikle" ya da "dil öğrenmek gibi burjuva hobileriyle" harcayan diğer örgütlerin mensuplarına adeta acıyarak bakıyorduk.

Bu ideolojik eğitim çalışmaları, birkaç koldan yürütülüyordu. Birincisi, herkesin, zulalardaki külliyatı bireysel olarak okuması ve incelemesi isteniyordu. İkincisi, daha çok akşam-

ları, gruplar halinde ideolojik eğitim toplantıları yapılıyordu. Bu toplantılarda, ağırlıklı olarak, partinin çizgisi ve siyasetleri tartışılıyordu. 1974 yılıyla birlikte bu gruplar, bütün tutuklu sanıkların imzasını taşıyacak ortak TİİKP savunmasının hazırlanmasına katkıda bulunma gruplarına dönüştüler.

Eğitim çalışmalarını besleyen en önemli kaynaklar, Pekin ve Arnavutluk radyolarının İngilizce ve Almanca yayınlarıydı. Bu dilleri bilen arkadaşlar, radyoları bütün gün dinliyor, kayda geçiyor ve çevirisini yapıp daktilo metinler haline getiriyorlardı. Gün be gün hazırlanan bu metinler, çeşitli yollardan koğuşlara aktarılıyor, arkadaşlar tarafından okunuyor, değerlendiriliyor ve eğitim çalışmalarında kullanılıyordu.

Arnavutluk radyosunun "Marksizm-Leninizm Zafere İlerliyor" başlıklı günlük yayını daha büyük ağırlıkla Arnavutluk Emek Partisi'nin (AEP), daha doğrusu bu partinin başkanı Enver Hoca'nın ideolojik çizgisini işliyordu. Biz o zaman Enver Hoca'nın da Maocu olduğunu düşündüğümüzden, AEP ile Çin Komünist Partisi (ÇKP) ya da Enver Hoca'yla Mao Zedung arasında bir ayrım yapmıyorduk, ama dikkatli bir göz, bu iki ülkenin yaklaşımları arasında bazı önemli farklılıklar olduğunu o zamandan da fark edebilirdi. Örneğin, yukarıda sözünü ettiğim programda, Sovyetler Birliği gibi "devlet kapitalisti" olarak nitelenen ülkeler de dahil tüm kapitalist ülkeler aynı şekilde hedef alınırken, Pekin radyosunun yayınlarında, kapitalist ülkeler arasında titiz bir ayrım yapıldığı ve bazılarına saldırılırken, diğerlerine daha hayırhah bir tutum takınıldığı görülüyordu. Hattâ Pekin radyosunun bu hayırhah tutumu, Çin'in, Sovyetler Birliği'ne karşı sertleşmesi oranında, ABD'yi de içine alacak şekilde genişliyordu. Pekin radyosunun bu tutumu kafalarımızı meşgûl ediyordu etmesine, ama ÇKP'ye sıkı sıkıya bağlı olduğumuzdan, Pekin radyosunun yayınlarının politik nedenlerini kendimize kolayca izah etmenin yollarını buluyorduk.

Fakat sıkı sıkıya bağlı olduğumuz bu iki merkezde meydana gelen bazı değişiklikler, öyle kolayca izah edilemeyecek, oldukça rahatsız edici boyutlardaydı. Bunlardan birincisi,

Çin'de, Mao'dan sonra partinin ikinci yüksek kişisi diye bildiğimiz Lin Biao'nun tasfiyesiydi. İkincisi ise, çok katı ideolojik ölçütlere sahip Arnavutluk radyosunda aniden, İtalyan tipi Batı müziğini andıran Arnavutça parçaların çalınmaya başlanmasıydı.

Pekin radyosundan öğrendiğimize göre, Lin Biao, Mao'ya ve ÇKP yönetimine karşı aniden "karşı-devrimci" bir darbe yapmaya kalkışmış, darbe girişimi başarısızlığa uğrayınca Sovyetler Birliği'ne kaçarken uçağı düşürülmüş ve ölmüştü. Hadi "darbe teşebbüsü"nü anlamıştık da, bu Sovyetler Birliği'ne kaçma işi anlaşılacak, inanılacak şey değildi. Çünkü Lin Biao, ÇKP'nin Sovyetler Birliği'ne karşı düşmanlık siyasetinin en önemli mimarlarından biri olarak biliniyordu o ana kadar. "Arka-Hücreler"deki TİİKP'liler olarak önce birkaç gün şaşkın suratlarla Pekin Radyosu'nun yayınlarını izledik. Sonra, kendimizi, "ÇKP öyle söylüyorsa doğrudur" diye inandırmaya çalıştık. Koca ÇKP yalan söyleyecek değildi ya! Ama, bunun hemen ardından başlayan anti-Lin Biao ideolojik saldırı, bizim inanç sınırlarımızı bile zorladı. Yayınlara göre Lin Biao, elli yıldan beri parti içerisinde kendini gizlemiş bir "kapitalist yolcu" ve "Sovyet ajanı"ydı. Daha 1930'ların başlarında "teslimiyet" yolunu tutmuş, ancak Mao'nun devrimci önderliğiyle baş edemeyeceğini anladığı için kendini maskelemek zorunda kalmıştı. Partide son zamanlarda ortaya çıkan ne kadar "sağ" ve "revizyonist" eğilim varsa, hepsinin müsebbibi Lin Biao'ydu. Parti, "sağ"cı Lin Biao çizgisine ve "revizyonizme" karşı daha fazla uyanıklık içinde olmalıydı vb. Bu "sağcı Lin Biao"culuğa karşı mücadele kampanyasının, daha sonraki yıllarda Deng Siao Ping tarafından tasfiye edilen "Dörtlü Çete" tarafından başlatıldığını o sırada bilmemiz imkânsızdı elbette. "Dörtlü Çete" kendi müttefiki Lin Biao'nun tasfiyesi üzerine, onu "sağcı" gibi gösterip, kendi "sol" çizgisinin hedef olmasını engellemeye çalışmış meğer. Her ne kadar biz de Marksist-Leninist bir parti inşâ etme iddiasındaysak da, bu tür karmaşık parti içi komplolar konusunda henüz ağzı süt kokan bebeklerden farksızdık. Zamanla pişecektik bu konularda.

Arnavutluk radyosunun müzik yayını, "Arka-Hücreler"de daha da büyük kargaşalığa yol açtı. Atıl Ant'ın başını çektiği bir grup, Arnavutluk radyosunun, Batı türü melodiler yayınlamasını destekliyor, bu müziği "revizyonist" olarak damgalayan, Şamil İlter'le Daşar Karadağ gibi köylü kökenli arkadaşların başını çektiği "köylüler" grubunu, "ilkel"likle ve "köylü kültürüne sarılmak"la eleştiriyordu. "Köylüler" ise, AEP'nin otoritesini açıkça hedef almamakla birlikte, bu tür bir müzik yayınını, Arnavutluk'ta da "revizyonist" bir eğilimin uç vermesinin belirtisi olarak görüyor, Enver Hoca'nın, yakında bu "revizyonist" eğilimin hakkından geleceğini iddia ediyorlardı. Tartışmalar günlerce ve gecelerce, bütün hararetiyle sürdü. Durum, ÇKP içindeki tasfiye kadar doğrudan iktidar sorununa bağlanmadığından ve tartışma nispeten kültürel alanda cereyan ettiğinden, taraflar kendilerini daha özgürce ifade etme olanağı bulabiliyorlardı.

Sonunda "köylü"ler "haklı" çıktı. Bir süre sonra Arnavutluk radyosundaki Batı türü müzik duyulmaz oldu ve "Marksizm-Leninizm Zafere İlerliyor" programında, "kültürel alanda ortaya çıkan bir 'sağ eğilim'in mahkûm edildiği" duyuruldu. Böylece bizim "modernist"ler de seslerini kesip oturdular.

Başlangıçta, TİİKP'liler olarak, oldukça naif bir kollektivizm anlayışına sahiptik. "Arka-Hücreler"de çoğunluk haline gelince, her şeyin "kollektifleştirilmesi"ne karar verdik. Bu "her şey"e, iç çamaşırları da dahildi. Külotlar, fanilalar, çoraplar da dahil bütün giysiler ortaklaştırıldı. İhtiyacı olanlar, aynı yere toplanmış giysi ve iç çamaşırlarından istediklerini ve üstlerine uyanları seçip giyiyorlardı. İç çamaşırlarının "devletleştirilmesi"ne birkaç arkadaş kısık sesle itiraz edecek oldu, ama "burjuva bireyci eğilimler" taşımakla eleştirilip seslerini kestiler. Ne var ki, bir süre sonra, birkaç arkadaşın apış aralarında mantar hastalığı baş gösterince, iç çamaşırlarını ortak kullanmanın zararları idrak edildi ve bu uygulamadan vazgeçildi. Giyecek alanında "özel mülkiyet" uygulaması esas alındı. Yine de birbirimizin kazak, ceket vb, gibi eşyalarını ödünç alıp kullanıyorduk. Bu kadarı, yatılı okullarda bile makûl karşılanan bir şeydi.

Mamak Cezaevi'ndeki aşırı denetimci uygulamalardan biri de, kültür alanında ortaya çıktı. "Arka-Hücreler", kadınlar bölümü de dahil, bütün tutuklu TİİKP'lilerin merkezî konumundaydı. Bu yüzden, "Arka-Hücreler"de yağmur yağınca, bütün koğuşlar ve bölümler şemsiye açıyorlardı. "Arka-Hücreler", kültürel alanda "revizyonizme ve burjuva ideolojisine" karşı bir kampanya başlatmaya karar verdi. "Revizyonist" ve "burjuva" yazar ve romancıların bir listesi yapılarak koğuşlara gönderildi. "Revizyonist" yazarlar arasında ünlü Rus romancısı Şolohov'un adını net olarak hatırlıyorum. Bu listenin altına, "bunları okumayın" diye bir talimat yazılmamıştı, ama listenin kendisi yeterliydi zaten. Liste kendilerine ulaşan koğuş sorumluları, koğuşlardaki "revizyonist" ve "burjuva" yazarlara ait kitaplara fiilen el koymaya giriştiler. Arkadaşların anlattığına göre, örneğin 4. Koğuşun sorumlusu İlker Ağca, bu tür bütün kitaplara el koymaya kalkışmış. Alp Orçun ve Cenap Nuhrat buna karşı çıkmışlar, hattâ kitaplarını vermeyip okumalarını sürdürmüşler. İlker Ağca, gizli haberleşmelerimizde bu durumu ve arkadaşlar hakkındaki şikâyetlerini bize bildirdi. Gerçi, İlker'in uygulaması bize göre de aşırıydı, bu işi, "idari" bir yasaklama durumuna tırmandırıyordu ki, biz bu kadar aleni bir yasaklamadan yana değildik. Öte yandan, ne olursa olsun, Alp ve Cenap'ın koğuş sorumlusunun otoritesini kırıp "disiplinsizlik" yapmaları da kınanmalıydı. Her iki tarafı da eleştiren bir not yollayarak "önderlik görevimizi" yerine getirdik ve bütün önderlikler gibi yine üstte kalmayı becerdik. Ama, rezaletin büyüğü bizden geliyordu, İlker, bizden gelen talimatı kendince "idari" yöntemlere dökmüştü, hepsi bu.

Hapishanedeki ideolojik ve kültürel "eğitim kaynaklarımızdan" birinin, Doğu'nun "kişisel eğitimi" olduğunu söyleyebilirim. Bu, zamanı "kararlaştırılmış" bir "eğitim" değildi. Doğu'nun oldukça güçlü sayılabilecek bir "halk kültürü" vardı, üstelik saz "tıngırdatmasını" da biliyordu. Onun bu "tıngırdatmaları" eşliğinde, Alevi ağırlıklı halk türkülerini terennüm ederdik zaman zaman. Gerçi, Doğu, benim bu türküleri "yozlaştırarak" söylememe epeyce bozulurdu. Öte yandan, Doğu,

bize bu "halk kültürünün", kollektivizmi ve sadakati telkin eden unsurlarını sözlü olarak da aktarırdı. Yunus Emre'nin, bir "yol eri" olarak, dergâha, kırk yıl, "düzgün odun" taşıdığına ilişkin hikâyeyi yeri geldikçe anlatmaktan çok hoşlanırdı. Bundan bizim çıkartmamız gereken önemli dersler vardı elbette. Yunus Emre bunu yaptığına göre, biz neden çağdaş dergâh partiye, kırk yıl boyunca "düzgün odun" taşıyarak hizmet etmeyeydik? "Yol eri" olmak öyle kolay iş miydi? Körü körüne bir sadakatle taşınacak bu "düzgün odunlar" sonunda bizi de "düzgün" hale getirecekti. Sonra, Şeyh Bedrettin'in müritleri ölüme giderken, "kurtar bizi Baba Ishak" diye bağırmamışlar mıydı? "Baba"ya şu bağlılığı örnek almayacak mıydık biz de?

TİİKP örgütü, aynı diğer sol örgütler gibi, koca bir yenilginin üzerinde oturuyordu. "Hâkim sınıfların saldırılarına dayanıklı çelik çekirdek" hikâyelerinin iflas ettiği ayan beyan ortadaydı. Buna rağmen, partinin, hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam etmeye çalışması, esasında yüzsüzlükten başka bir şey değildi. Bunun, "taban"daki arkadaşlarda içten içe hoşnutsuzluk yarattığı biliniyordu, ama "şu sıra" bir özeleştiri başlatmanın zamanı değildi, ileride belki düşünülebilirdi. Daha doğrusu parti bir atılım gereği duyduğu ya da önderlik içinde bazı günah keçilerini harcamak ihtiyacını hissettiğinde "özeleştiri" gündeme gelebilirdi.

Ne var ki, "taban"daki huzursuzluğu yavaş yavaş dillendirenler ortaya çıkmaya başlamıştı "Arka-Hücreler"de. Bunların başında Atıl Ant geliyordu. Atıl'ı ben izliyor, daha doğrusu destekliyordum. Atıl, dobra dobra konuşmasını seven bir insandı. Ayrıca entellektüel yetileri, "önderlik fetişizmi"ne kulak asmayacak kadar gelişmişti. Hayatı ironiyle ele alması da, onun cesaretini kamçılayan bir etkendi. Küçük gruplarda açılan tartışmalar giderek koğuş çapında yayıldı. "Özeleştiri" çalışmasının başlaması gerektiği, partinin ve parti önderliğinin çok büyük hatalar yaptığı yolundaki fikirlere en sert ve bağnazca tepkiyi Ferit İlsever gösterdi. Ferit, birey olarak şeker gibi bir insandı. Partiye, partinin çizgisine ve partinin hatalarına ilişkin konuşmadığınız sürece onunla iyi geçinmemek için hiçbir neden

yoktu. Güler yüzlü, şakadan anlayan, uyumlu bir insandı. Fakat aynı zamanda korkunç bir parti bağnazıydı. Onun için devrimci mücadele tamamen partiye eşitti. Öte yandan, parti içi her eleştirinin partiyi içten yıkmaya yönelik bir komplo olduğu türünden paranoyaları vardı. Parti merkezi böyle bir özeleştirinin gerekli olduğunu ilân etmediği sürece, aşağıdan gelen her türlü talep ve eleştiriye çatık kaşlarla bakmak onda bir huy haline gelmişti. Anlayacağınız, nedense Bolşeviklerin, dürüst ama, o ölçüde de bağnaz ve acımasız ilk Çeka şefi Dzerjinsky'e benzettiğim Ferit, Leninist-Stalinist bir parti için bulunmaz bir aparatçıktı. Özeleştiri eğilimine karşı bu kadar bağnazca bir tutum almasında, polis sınavından başarıyla geçememiş olmasının rolü de olabilir. Ferit, İstanbul'da gördüğü işkenceler sırasında bir ara çözülmüş, polise bildiği Merkez Komitesi üyelerinin adlarını vermiş, bundan büyük acı duyarak, nezarethanedeki hücresinde intihara teşebbüs etmişti.

Ferit'in muhalefetine rağmen tartışmalar devam etti. Doğu, önceleri, tartışmaların uzağında durdu. Gerçi, tartışma toplantılarına katılmayıp koridorda volta atmayı tercih etmesine rağmen kulağı bizdeydi. Ağır basacak eğilimi kolladığı, münasip bir anda müdahale etmeyi beklediği kesindi.

Bir süre sonra, "Ön-Hücreler"den, "Arka-Hücreler"e verilmiş Hasan Yalçın da Ferit'in tutucu eğilimine katıldı. Hasan, artık partinin çizgisine "ikna olmuş"tu, bu kez, daha önceki katı tutumunu biz "özeleştirici"lere yöneltmekte gecikmedi ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nden (İTÜ) yakın arkadaşı Ferit'le ittifak kurdu. İki tarafın çekişmesi bir süre devam etti. Kuvvetler denk gözüküyordu. Bunun üzerine Doğu duruma müdahale etti. Zaten herkes Doğu'nun tutumunu merak ediyordu. Öyle sanıyorum ki, Doğu, içten içe Ferit ve Hasan'ı desteklemekle birlikte, özeleştiri eğilimine karşı onlar kadar katı bir tutum almamayı tercih etti. Ama bizi de desteklemedi. Evet özeleştiri gerekliydi, mutlaka yapılmalıydı, ama şimdi değil, zamanı gelince. Böylece, aşağıdan gelen özeleştiri talebi bir süre için yatıştırılmış ve ertelenmiş oldu.

Diğer koğuşların sorumlularından bizim koğuşa gelen gizli notlardaki "kadro değerlendirme"lerini şimdi hatırladığım zaman tüylerim diken diken oluyor. Tek kelimeyle korkunç demek gerekir bu raporlara. Leninist-Stalinist bir partinin nasıl polisiye bir sekt olduğunu anlamak için bu raporları incelemek yeterlidir sanırım.

Koğuş sorumluları, koğuşlarındaki her bir arkadaş hakkında uzun uzun bilgiler veriyor, onların günlük yaşam içindeki tutumlarını, uyumlarını, ilişkilerini, partiye bağlılık derecelerini, davaya bağlılıklarını vb. vb. kendilerince değerlendirip bizi enforme ediyorlardı. Biz de bu raporlara dayanarak bir "kadro değerlendirmesi" yapıyor, arkadaşları kendi kafamızda bir yerlere koyuyor, "zaaf gösteren" arkadaşlara karşı nasıl davranılması gerektiği konusunda koğuş sorumlularına yeni talimatlar gönderiyorduk. Bu talimatlar, genellikle koğuş sorumlusunun uyguladığı kadro siyasetini eleştirir ve onun önerilerinin tersine şeyler önerirdi. Örneğin koğuş sorumlusu, "zaaf gösteren"lere karşı anlayışlı bir tutum takınmışsa, tarafımızdan "liberal çürümeyle" uzlaşma zaafı göstermekle eleştirilir ve "zaaf gösterenlere" karşı daha sert bir tutum alması önerilirdi. Ya da tersine, koğuş sorumlusu, arkadaşlara sert tutum takınmışsa, bu kez tarafımızdan "sol" hatalar yapmakla, "kadrolara sekter davranmakla" eleştirilirdi. İşte "önderlik sanatı"nın hilelerinden biri de buydu. Aşağıdakini daima eleştirecek ve yukarıdakinin ondan daima daha iyi "bildiği" fikrini kafasına sokacaksın!

Kadınlar koğuşundan gelen raporlar da, korkunçluk bakımından diğerlerinden geri kalmıyordu. Örneğin Şule Zaloğlu ve Sema Nuhrat'tan gelen, Feyza Perinçek hakkındaki bir raporu hatırlıyorum. Bunu özel olarak hatırlamamın sebebi, o sırada Feyza'ya yakın bir ilgi duymamdı, herhalde bu yüzden rapora daha fazla kulak kabartmış, daha hassas davranmış olmalıyım. Sorumlular, raporda Feyza'nın dikbaşlılığından, başına buyrukluğundan, "bireyci"liğinden, parti kararlarına ve çizgisine karşı kuşkuculuğundan, ağzına geleni pat diye söylemesinden vb. şikâyet ediyorlardı. Doğu, kız kardeşini sorumlulardan daha iyi tanıdığından, Feyza'nın bağımsız tavırlarının

özellikle partiye değil, oradaki sorumlulara karşı olduğunu anlamıştı elbette ve hoşgörüyle gülerek durumu bana da izah etti. Ne var ki, sorumluların ve koğuştaki bağnaz partililerin Feyza'yı "adam etme" çalışmaları iki yıl boyunca devam etmiş olmalı ki, Feyza dışarı çıktığında son derece durgunlaşmış, davranışları kısıtlanmış, çok az konuşan, bağımsız tutum göstermekte son derece tutukluk gösteren bir insan haline gelmişti. Daha sonraki yıllarda evlilik dolayısıyla birbirimize çok yakın olduğumuzdan, içerideki parti sorumluları tarafından kendisine nasıl bir "rehabilitasyon" uygulandığını onun ağzından dinleme olanağını bulabildim. Bütün bireysellik özelliklerini bir kenara atıp partinin istediği kalıba girinceye kadar aylar boyunca eleştirilmiş ve sonunda kendisi de gerçekten "bireyci" olduğuna inanmış. İşte partinin "torna fabrikası" böyle çalışıyordu.

Partinin, 10 Eylül 1973 günü, eski Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) kuruluş yıldönümünde başlattığı "sigara bırakma kampanyası", hapishanedeki kampanyaların en trajikomik olanıydı. Bu kampanyayı öneren ve hararetle savunan, Doğu'ydu. Kendisi sigara içmediği için sigara içilmesinden duyduğu memnuniyetsizliği her fırsatta ortaya koyardı. Aslında merkezî disiplin önlemleriyle, sigara satın alınması zaten önlenmişti. Hepimiz, cezaevi idaresinin "asker kişi"lere dağıttığı ("asker kişi" uygulamasına karşı çıkarken aynı zamanda bu sigaraları alıp içmemiz ayrı bir tutarsızlıktı) "Asker" sigarasını içiyorduk. İçiyorduk demek biraz fazla kaçıyor, çünkü kırıntı tütünlerden yapılan bu sigara benzeri şey öyle berbattı ki, daha baştan içindeki kırıntı tütünlerin yarısından çoğu dökülüyordu, sigarayı yaktığınız zaman, üçte ikisi boşalmış kâğıt bölümü hızla yanıyor ve her bir sigaradan ancak iki üç nefes çekmek kısmet oluyordu. Tadını ise hiç sormayın!

Cezaevinde, içilen sigaranın markasına göre bir nevi "sınıf hiyerarşisi" kurulmuştu. En "proleter" grup olma iddiasındaki TİİKP'liler "Asker", daha az "proleter" Dev-Genç'liler "Birinci", "proleter"likle ilgisi olmayan "burjuva" "Mihrici"ler ise, o zamanın en lüks sigarası kabul edilen "Samsun" içiyorlardı.

"Samsun"u rüyamızda bile göremezdik, ama "levazım komiseri" Daşar Karadağ, bayramlarda, önemli günlerde birer adet "Birinci" dağıtma lütfunda bulunurdu, biz fanileri sevindirmek için.

Ama artık bu da sona eriyordu işte. TİİKP, "halefi" olduğunu iddia ettiği eski TKP'nin "ihtilalci" yolunda "yaşıyor ve savaşıyor"du. TKP'nin kurulduğu gün olan 10 Eylül, böyle bir atılım ruhunun kanıtı olmalıydı ve bu atılımın en güzel göstergesi de "parti ruhu" taşıyanların "kötü alışkanlıklarından" topluca kurtulduklarını göstermeleri ve sigara türü alışkanlıkları "çelikten iradeleriyle" paramparça ettiklerini ortaya koymalarıydı. Doğu'nun önderliğinde, gözlerimiz yaşararak kampanyayı başlattık. Sigara içiyordum, ama koyu bir tiryaki değildim. Bu yüzden "parti ruhu"na bağlılığımı göstermek benim için o kadar zor değildi. Ama koyu tiryakiler ne halt edeceklerdi şimdi bakalım! Birkaç gün ortalıkta ruh gibi dolaştılar ve sonunda yataklara düştüler. "Parti ruhu"nu çiğnememek için hasta olmayı tercih etmişlerdi. Ama üçüncü günden sonra bu da fayda etmedi. Tuvalette gizlice sigara içildiği ihbarları yağmaya başladı önderliğimize. Üstelik tuvalette gizlice sigara içerken yakalanan ilk kişi, partiye bağlılığıyla tanınan Ferit İlsever'di. Bu durumda, kampanyayı bir an önce yozlaştırıp sigaraya yeniden başlamak için can atan Atıl Ant, etrafına kendisi gibi birkaç kişiyi toplayarak hücre tuvaletlerine "Çeka" baskınları düzenlemeye başladı. Her baskında birkaç tiryaki yakalanıyor ve "kamuoyu"nun önüne çıkarılıyordu. Dolaşan söylentilere göre, birkaç iflah olmaz tiryaki, Doğu'ya gelip, kampanyayı yozlaştırmak istemediklerini, bu yüzden kendilerine tuvalette sigara içme izni vermesini talep etmişler ve Doğu da bu izni vermiş. Bu söylenti tam kesinlik kazanmamıştır, ama böyle bir şeyin olması muhtemeldir. Atıl Ant'ın "Çeka" baskınlarıyla o kadar çok tiryaki yakalanmıştı ki, bu durumda kampanyayı sürdürmek imkânsız görünüyordu. Evet ama, "Arka-Hücreler"in önderlik rolü ne olacaktı? Önderliğe güvenleri dolayısıyla her türlü zorluğa dayanan diğer koğuşlardaki tiryakiler, ilk önce "Arka-Hücreler"in çözüldüğünü duy-

duklarında ne düşüneceklerdi? Bu tür kaygılarla "Arka-Hücreler" kampanyayı birkaç gün daha sürdürüyormuş gibi yaptı. Ne var ki, diğer koğuşlardan gelen haberler, oralarda milletin kampanyayı ikinci gün ihlâl ettiğini gösteriyordu. Bunun üzerine "Arka-Hücreler" de rahatladı ve asker sigarasını yeniden tüttürmeye başladı.

* * *

Dışarıdaki olayları, siyasî gelişmeleri elimizden geldiği kadar yakından izlemeye, PDA'nın malûm alışkanlığının sonucu, "hâkim sınıflar içindeki klik çatışmaları"nı tahlil etmeye çalışıyorduk. Doğu'nun bazı yakın akrabaları, "hâkim sınıf klikleri" içinde oldukça etkiliydiler. Örneğin, dayısı Turhan Olcaytu, o sırada etkili bir generaldi ve Ordu Yardımlaşma Kurumu'nun (OYAK) başında bulunuyordu. Diğer yandan, Doğu'nun teyzesinin oğlu Gürbüz Tüfekçi'nin, asker olmamasına rağmen, askerî kesimde etkili bir şahsiyet olduğu anlaşılıyordu. Aslında Gürbüz Tüfekçi'nin ne iş yaptığı, nasıl geçindiği bilinmiyordu. Doğu, açıkça değil ama, imâlı bir şekilde, onun MİT görevlisi olduğu yönündeki kanaatini bize de aktarmıştı. Doğu'nun anne tarafını oluşturan Olcaytu'lar, daha sonraki yıllarda yakından gözlemleyeceğim gibi, bir masonik sektin mensupları gibi birbirlerine son derece tutkundular. Kardeşler ve kardeş çocukları arasındaki siyasî farklılıklar ne olursa olsun, aralarındaki ilişki hiçbir zaman bozulmuyor, her koşulda birbirlerine mukayyit oluyorlardı. Doğu tutuklandığı zaman, annesi Lebibe Perinçek, kardeşi Turhan Olcaytu'dan yeğenine işkence yapılmasını önlemesini rica etmiş, Turhan Paşa da, ablasına, bu konuda söz vermişti. Tabiî verilen bu söz tutulamamış ve Doğu, işkence görmekten kurtulamamıştı. Buna rağmen, dayılar, teyzeler ve kuzenler arasındaki, sıkı akrabalık bağlarında bir sarsılma olmadığı göze çarpıyordu.

Günün birinde, koğuşa gelen gazetelerden, 12 Mart cuntacılarının güdümünde, bir Atatürkçüler Derneği kurulduğunu öğrendik. Bu Atatürkçüler Derneği'nin görevi, Atatürkçü düşünceyi, 12 Martçıların istekleri doğrultusunda yeniden yo-

rumlayıp topluma sunmaktı. Derneği oluşturanlar, çok sayıda "saygın" ve seçkin kişiydi. Ordu üst kademelerinden çok sayıda general, derneğin kurucuları arasında yer alıyordu. Onları, profesörler, öğretim üyeleri vb. izliyordu. Öyle ki, yüzü aşkın kurucu arasında, bir kişi hariç, isminin başında unvan taşımayan kimse yoktu. İsminin başında unvan taşımayan bu tek kişi, Gürbüz Tüfekçi'ydi. Koca koca isimler yazılıp sıralandıktan sonra liste, "ve Gürbüz Tüfekçi" diye noktalanıyordu. Bu sıralama, Doğu başta olmak üzere hepimizi güldürmüş ve Gürbüz Tüfekçi'nin adı, o günden sonra aramızda, "ve Gürbüz Tüfekçi" diye anılır olmuştu. "Ve Gürbüz Tüfekçi"ye, kitabın sonlarına doğru yeniden değineceğim.

* * *

Gerek mahkeme salonunda, gerekse cezaevinde sert bir mücadele sürüp gidiyordu. Cezaevi idaresi, duruşmalardaki blok halinde direniş karşısında baskılarını arttırdıkça arttırıyordu. Artık alışılmış hale gelen baskıların yanı sıra, "asker kişi"lere "talim yaptırma" adı altında yeni baskılar da uygulanmaya girişilmişti. Bir koğuş topluca avluya çıkarılıyor ve "talim yaptırıyoruz" denerek yerlerde süründürülüyordu. "Ördek yürüyüşü" aracılığıyla bacak kaslarımız neredeyse kopuncaya kadar diz çökmüş vaziyette yürütülüyorduk. Kamil Çavuşun komutlarına uymayanlar coplarla dövülüyordu.

Yeni bir uygulama da, tutukluların herhangi bir bahaneyle tek tek idareye çağırılarak dövülmeleriydi. Cezaevi idaresi, bunu, hem cezaevindeki gerginliği tırmandırmak, hem de tutukluların toplu direnişi yüzünden koğuşlarda dayağın zorlaşması nedeniyle uyguluyordu. İlk birkaç olayda boş bulunduk. İdareye çağırılan arkadaşların dövüleceğini tahmin edemedik. Arkadaşlar döndüğünde, dövüldüklerini gördüğümüz halde gereken tepkiyi göstermedik. Ancak bu tür olayların gittikçe artması, alarma geçmemize yol açtı. Son olarak Doğu, koğuş sorumlusu olarak idareye çağrılmış ve tutukluların, eskiyen banyo perdelerini kendi ceplerinden yenilemelerini kabul ettirme bahanesiyle dövülmüştü. Doğu, koğuşa döndüğünde sinirden

tir tir titreyerek ve ağlayarak bize nasıl dövüldüğünü anlattı. Levazım komiserimiz Daşar Karadağ, bir "önder"e ağlamayı yakıştıramadığını iyiden iyiye belli eden ters bir tutum takındı. Bana soracak olursanız, Doğu'nun ağlaması son derece insanî bir olaydı. Ama Daşar'ı da kınayamıyorum. Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) tarihinde, Lenin'in ya da Stalin'in ağladığına ilişkin bir kayıt yoktu çünkü.

Bu son olaydan sonra artık diken üstündeydik. Bütün koğuşlara haber salınmıştı. Yeni bir dayak olayı meydana geldiğinde, koğuşların demir kapılarına vurularak bütün hapishane çapında direnişe geçilecekti.

Nitekim yeni bir olay gelmekte gecikmedi. 17 Kasım 1973 günü, levazım komiserimiz Daşar Karadağ bir bahaneyle idareye götürüldü. Onun da dövüleceğinden artık adımız gibi emindik ve büyük bir gerginlik içinde geri dönmesini bekliyorduk. Birkaç saat sonra Daşar geri getirildi. Evet dövmüşlerdi, ama bu seferki hepsinden de kötüydü. Daşar'ın kulağından kan geliyordu. Büyük bir infiale kapılarak demir kapılara vurup, "kahrolsun faşistler" diye slogan atmaya başladık. Anında diğer koğuşlar da protestoya katıldı. Ancak, iç idare amiri Burhan Poturna ve Binbaşı Ayhan Kutluer, böyle bir tepkiyi önceden hesaplayıp, gerekli önlemleri almışlardı. Protesto başlayalı daha iki üç dakika olmamıştı ki, kalabalık bir inzibat kıtası kapıya dayandı. Başgardiyan İsmail ve "Zindancı Nafiz", kapıyı tutup inzibatların koğuşa saldırısını önlemeye çalıştılarsa da bunu başaramadılar. Ancak onların çabaları, bizim biraz geriye çekilip toparlanmamıza, koridorda elimize geçen masa ve taburelerle kendimizi savunmaya hazırlanmamıza yaradı. Sonunda inzibatlar, "Arka-Hücreler"e doluştular. En önde, daha önceden tanıdığımız en azılı ve saldırgan inzibatlar yer alıyordu. Masa, sıra ve taburelerı inzibatların üzerine fırlatıp biraz geri çekildik. "Arka-Hücreler" dövüşmeye pek elverişli bir yer değildi. Koridorun genişliği iki metre kadardı. Öyle ki, Abdurrahman Taşçı'yla Hüsnü Ovacık koridorda karşılıklı sohbet ettiklerinde, burunlarının uzunluğunun koridoru "tıkadığı"nı imâ etmek için, aralarından eğilerek geçerdik. Bu genişlikte ancak üç kişi yan yana durabiliyor-

du, dövüş halinde ise sadece iki kişi. Bu, iki taraf, özellikle de saldırı halindekiler için önemli bir dezavantajdı. İnzibatlar coplarını rahatça sallayamıyorlardı. Öte yandan hücrelere girip saldıranlara yandan vurma avantajı bizden yanaydı.

Aşağı yukarı on dakika süren kıyasıya bir dövüşten sonra geri çekile çekile duvara sıkıştık. Doğrusu arkadaşların hepsi çok iyi dövüşmüş, kimse bireysel bir kaçış yolu aramamıştı (O sırada bizim koğuşta kalan Dev-Genç davasından Mustafa Kaçaroğlu hariç). İnzibatların kalın copları karşısında, ilk anda fırlatıp elimizden çıkarttığımız masa ve sandalyelerin dışında pek bir savunma silâhımız yoktu. Hiç gözümün önünden gitmez, Hasan Yalçın eline aldığı tahta takunyasını bir savunma silâhı olarak kullanıyordu. Diğer arkadaşlar da o anda ellerine ne geçirdilerse onunla direnmeye çalıştılar.

Çekileceğimiz en son yere çekildikten sonra artık bizi esaslı bir dayağın beklediği açıktı. Buna rağmen, dövüşmeyi sürdürdük. O anda, araya Binbaşı Ayhan Kutluer girdi ve askerlerini geri çekti. Büyük arbede sırasındaki kararlılığımızı görmüş, köşeye sıkıştığımız halde her şeyi göze alıp direneceğimizi anlamış olmalıydı. Askerler geri çekildi ve her zamanki gibi ranzalarımız alındı. Mamak tarihine "17 Kasım Direnişi" diye geçen olay böylece sona erdi.

TİİKP davasının savcı ve yargıçları, başından itibaren görevlerine adapte olmuş, emir kullarıydı. Bu şahısların hukukla, adaletle falan bir ilgileri olmadığını yakından gözlerine baktığınızda bile anlamanız mümkündü. Onların gözleri de, hiçbir hayatiyet belirtisi göstermeyen ölü balık gözleriydi. Bu yüzden, kızmak, sinirlenmek gibi insanî tepkiler göstermekten bile uzaktılar. Duruşma yargıcı Tahsin Özer'in, içine pil yerleştirilmiş ve pili bittiğinde, duruşmadaki kısıtlı hareketlerini bile yapamayacak bir robot-oyuncak olduğu pekâlâ düşünülebilirdi. Duruşma sırasında yargı kurulunun önüne öylesine vahim işkence ya da baskı olayları getiriliyordu ki, onların yerinde doğrudan bir işkenceci olsa, en azından olaya mesleki bir ilgi gösterirdi. Bu adamlar, bir işkencecinin tepkilerinden bile yoksun-

dular. Önlerine bir dava getirilmişti. Hayırlısıyla bunu sonuçlandıracaklardı. Bu dava nasıl hazırlanmış, hangi işkencelerle düzenlenmiş, halen ne gibi işkenceler oluyormuş, cezaevinde, hattâ mahkeme salonunda ne gibi baskılar yapılıyormuş, bütün bunlar, onların "görev ve yetki sınırları"nın dışındaydı.

Mahkeme heyetinin bu duyarsızlığı, duruşma salonunda da büyük olayların meydana gelmesine yol açtı. Salonda alınan inzibati önlemler, zaten gergin olan ortamı iyice gerginleştirmeye hizmet ediyordu. 20 Mart günü, Atıl Ant duruşmada söz alarak, İ.Kaypakkaya'nın yakalandığını ve şu sırada Diyarbakır'da, muhtemelen işkence altında olduğunu duyurdu. Mahkemeden, duruma müdahale etmesini ve bu davanın sanıklarından biri olan İ.Kaypakkaya'nın işkence görmeden davaya bağlanmasını talep etti. Ölü balık gözlü yargıçlarımız her zamanki gibi geviş getirerek talebi reddettiler. İbrahim Kaypakkaya'ya işkence yapılmasına müdahale etmek onların "görev ve sorumluluklarının" dışındaydı. Aradan bir ay geçtikten sonra, Kaypakkaya'nın Diyarbakır'da, gördüğü işkenceler sonucunda öldüğü haberi geldi. Yargıçlarımız, böylece, "görev ve sorumluluklarını" bir kere daha yerine getirmişlerdi.

3 Mayıs günkü duruşmada Doğu Perinçek, cezaevinde uygulanan baskıları anlatan bir dilekçe okumak istedi. Mahkeme heyeti, "sorumluluğu gereği" dilekçeyi dinlemek istemedi ve okumakta ısrar eden Doğu Perinçek'i salondan attı. Bunun üzerine hepimiz birden ayağa kalkarak, "kahrolsun faşistler" sloganıyla, olayı protesto ettik. Mahkeme heyeti, beş dakika kadar süren bu toplu gösteriyi üzgün gözlerle seyrettikten sonra, teker teker kimlik tespiti yapıp, slogana ve protestoya katıldığını açıkça beyan eden büyük çoğunluğu duruşmadan attı. Bunun ardından savcılar yeniden ifademizi alıp, hakkımızda, 1. Hakaret Davası diye anılan davayı açtılar.

Bu olaydan iki üç ay sonra duruşmada meydana gelen bir diğer olay sonucunda, TİİKP tutuklularının büyük çoğunluğu ikinci kez duruşmadan atıldı ve mahkeme heyeti, sıkıyönetim yasasının bir hükmüne dayanarak duruşmaları, iki kere atılan sanıkların gıyabında sürdürdü. Savcılar, atılanlar hakkında 2.

Hakaret Davasını açmakta gecikmediler. Oral, Ercan ve ben, o gün tesadüfen Dev-Genç duruşmasında olduğumuzdan ikinci kez atılmamış olduk ve bundan sonra otuz kırk sanıkla devam eden duruşmalarda, atılan çoğunluğun bir çeşit temsilcisi rolünü oynadık. İkinci atılma olayı, Doğu'nun "işçi kahramanı" Halis Özkan'ın protesto edilmesi yüzünden olmuştu. Halis Özkan, sanıktan çok tanık rolüne bürünüp, mahkeme heyetimizin engin hoşgörüsü ve himayesi altında, olmadık "itiraf"larda bulunduğu uzunca bir ifade vermişti. Bunun üzerine, sanıklardan Durmuş Uyanık, Alaattin Sevimli ve Şule Zaloğlu, kalkıp cevabi dilekçeler okumuş, ardından da bütün tutuklular hep bir ağızdan, "kahrolsun zalimler ve hainler" diye slogan atmış, bunun karşılığında salondan atılmışlardı.

Hakaret davaları sırasında da yeni olaylar meydana geldi. Aynı salonda görülen duruşmalarda yeni inzibati tedbirler almayı akıl eden salon amirleri, o sivri zekâlarıyla, sanık iskemlelerinin kendilerine karşı silâh olarak kullanılması ihtimalinden hareketle, bütün iskemleleri tellerle birbirine bağlamışlardı. Salona girip de bu tuhaf uygulamaya tanık olunca hepimizin tepesi attı. Ayaklarından tellerle bağlanan iskemlelerin arasına ayaklarımızla vurarak telleri kırmaya giriştik. Salon amirleri önce müdahale edecek oldular, ne var ki, tel kırma işlemine birkaç yerde değil, salonun her yerinde girişildiğini görünce, eylemimizi üzgün ve kınayan nazarlarla seyretmekle yetindiler. Bu yenilginin acısını başka bir şekilde çıkartacaklarını tahmin etmek zor değildi. Nitekim, duruşmanın ilerleyen saatlerinde beklenen gerçekleşti. Tuvalet salonun dışındaydı. Tuvalete gitmek isteyenler, iki nöbetçi ve bir salon amiri teğmenin refakatinde, salondan çıkarılıp tuvalete götürülüyordu. Bu götürme getirme işlemi sırasında, nöbetçiler bir bahane bulup arkadaşlardan birini dövmeye kalkıştılar. Arka taraftan gelen haykırışlar üzerine ayağa fırladık ve tellerini koparttığımız iskemleleri silâh gibi kullanarak arka taraftaki nöbetçilere saldırdık. Kısa bir arbede oldu. Bu arada, arka tarafta duruşmayı izlemeye gelmiş aileler, yalvar yakar olup bizi yatıştırmaya çalışıyorlardı. Böylesi cüretkâr bir saldırıyı beklemeyen amirler

ve nöbetçiler de şaşkınlıkla geri çekilmişlerdi, bazı başçavuşlar, ön plana çıkıp, dostça bir tavırla bizi yatıştırmaya çalışıyorlardı. Böyle bir kalkışma karşısında mahkeme heyeti üyelerimiz bile heyecanlanmış ve kendilerinden beklenmeyen bir performans gösterip ayağa kalkmışlardı. Sonunda, yine sloganlar atarak yerimize oturduk. Heyetin yapacağı hiçbir şey yoktu. Hakaret davasında meydana gelen olaylardan dolayı yeni bir hakaret davası açmanın iyice komik kaçacağının onlar da farkında olmalıydılar artık.

* * *

Cezaevinde bir yandan da günlük hayat sürüp gidiyordu. Koğuş, evimiz gibi olmuştu. Duruşmalarda uzun saatler sandalyede oturmaktan, vakit geçirmek için oturduğumuz yerde öne eğilip kitap okumaktan belimiz ağrıdığından, koğuşumuz gözümüzde tüterdi. Şöyle koğuşa dönsek, günlük giysilerimizi giyip rahatlasak, ayakları fil gibi büyük ve yumuşak olduğu için "Mohini" adını taktığımız Atıl Ant'a belimizi çiğnetsek ne güzel olurdu!

Hapishane, arkadaşlık için en iyi ortamdır. Orada en zıt karakterde insanlar bile arkadaş olabilir. Gerçi, sudan nedenlerle bin bir türlü sürtüşme de yaşanır, ama bunlar sonunda tatlıya bağlanır, bağlanmak zorundadır. Üç yıl içinde, birbiriyle dargın çok az tutukluya rastladım. Şaka ve espri, günlük hapishane hayatının ayrılmaz bir parçasıdır, onu daha dayanılır kılar. Hele koğuşunuzda, Erkan Yücel gibi, doğuştan oyuncu birisi varsa.

Erkan öyle bir insandı ki, hayatı oyundu. Oynamadığı zamanı yakalamak için büyük çaba sarfetmeniz gerekirdi. Böyle bir anını yakalasanız da, oynuyor mu, yoksa ciddi mi, yine tereddüte düşerdiniz. Günlük hayat içinde devamlı yeni tipler yaratır ve oynardı. Bir bakarsınız zavallı bir "lumpen" olmuş, üstelik sizi de oyununa katmış. Bir anda kendinizi, "lumpen"i döven "polis" rolünde bulabilirdiniz. Nasıl olup da oyuna dahil olduğunuzu anlayamazdınız bile. Erkan'ın en çok tuttuğu yardımcı oyunculardan biriydim. Onunla birlikte yarattığımız iki "sulugöz aydın" tipimiz vardı. Onun adı "Öfkem Şarlayan",

benimki ise "Özlem Özgür"dü. Bu aydınlar, o günkü anlayışımıza bağlı olarak, ikide bir cezaevi koşullarından ve "örgüt disiplininden" yakınırlardı birbirlerine. Bu oyun, aydınlara yönelik enikonu sert, hattâ haksız bir eleştiriydi aslında.

Bir de bakardınız, Erkan, "maymun" olmuş, hücrelerin parmaklıklarına tırmanmış oradan size el ediyor. Bir bakardınız, Cezaevi Müdürü Saldıraner olmuş, hücreleri "teftiş" ediyor. Zaman zaman, oyunu genişletir, hepimize çeşitli roller dağıtırdı. Halil Berktay içimizde en yeteneksiz oyuncu olduğundan, Erkan ona genellikle rol vermezdi. Halil, sesini kalınlaştırıp, "bana da bir rol versene, Erkan ağabey" diye ısrar ederse, Erkan onu bir köşeye götürür, "sen burada aksesuar olarak dur" derdi.

Yılbaşı geceleri ya da özel bazı gecelerde, daha kapsamlı tiyatro oyunları düzenlenirdi. Böyle zamanlarda, gardiyanlar, inzibatlar, hattâ iç idare amiri subaylar bile "Arka-Hücreler"in kapısına birikip oyunu seyrederlerdi. Erkan Yücel'le, Nejat Bayramoğlu'nun oynadığı "orta oyunu" gerçekten görülecek şeydi.

Benim uykuda kalkıp saçma sapan şeyler yapma huyum vardı. Bir seferinde Atıl Ant'la aynı hücrede yatıyorduk. Gece rüyamda koğuşa baskın düzenlendiğini gördüm ve rüyanın etkisiyle kalkıp, not defterimi saklamaya kalkıştım. Defteri, Atıl Ant'ın yattığı alt ranzanın kenarına saklamaya çalışırken, Atıl dehşetle uyandı, benim üzerine abandığımı görünce hayretle "ne oluyor" diye bağırdı. Onun bağırmasıyla uyandım. Onu rüya gördüğüme inandırıncaya kadar akla karayı seçtim. Ertesi gün Atıl Ant beni bütün koğuşa reklam etti. "Uyurgezer"lik konusundaki ünüm kısa sürede yayıldı. Günün birinde bunu, koğuştakileri işletmek için bir fırsat olarak değerlendirdik. Kısa süre önce tahliye olan Emil Galip Sandalcı'dan kalma bir kasket ve gözlük vardı. Kasketi başıma geçirip, gözlüğü gözüme taktım. Giyinik olmadığım halde fanilenin üstüne bir kravat bağladım. Pantolonsuz, ama ayakkabılarımı giymiş vaziyette üst ranzaya uzanıp, uyur gibi yaptım. Atıl, numarayı biliyordu tabiî, bütün koğuşu başıma topladı, "Gün'e bakın, uykusunda mahkemeye gitmek için giyinmiş" diyerek. Koğuştaki herkes numarayı yuttu, benim gerçekten uykumda o şekil-

de giyindiğime inandılar ve kahkahayı bastılar. Ben de kahkahalarla uyanmış gibi yapıp çevreme aptal aptal bakındım. Maksat milleti biraz güldürmek işte! Bunun numara değil de gerçek olduğuna arkadaşlar o kadar inanmışlardı ki, oyun yaptığımızı söylediğimiz halde bize inanmadılar.

Atıl'la ben, koğuşun en şakacı iki "piç"iydik. Bütün gün kimi nasıl işletiriz diye kafa yorardık. En fazla dalgaya aldığımız kişi, Nuri Çolakoğlu'ydu. Nuri, hapishane koşullarından hiç şikâyet etmeyen, bütün gün kendini oyalamasını bilen bir arkadaştı. İçeride otuz yıl da kalacak olsa, ona göre hava hoştu. Doğuştan gazeteci olduğundan gazete küpürlerini keser, kâğıtlara yapıştırır, arşivi için irili ufaklı kutular imal ederdi. Bir keresinde Atıl'la birlikte, yeni bir kutu imal etmekte olan Nuri'nin yanına yaklaştık. "Nuri senden bir ricamız var" dedik. Çok yumuşak, efendi bir insan olan Nuri kibarca "hayhay" dedi. Neydi ricamız? Bize birer kutu yapmasını istiyorduk. Lafı mı olurdu, elbette yapardı, ne büyüklükte bir kutuydu istediğimiz? Kendi boyumuzda kutular istiyorduk, içinde yatmak için! Ardından kahkahayı patlattık tabiî. Nuri de hafifçe tebessüm etti, fakat ardından, kendisinin "kutu imalatıyla" gırgır geçtiğimiz için biraz kırgın, "sizin gibi ileri arkadaşlara yakışmıyor bu tür şeyler, arkadaşlar" deyince makaraları daha fazla koyuverdik. Tabiî o günden sonra da bu "ileri arkadaş" lafını dilimize doladık.

Nuri, çok barışçı bir insandı. Belki biraz da, MİT'te gördüğü ağır işkencenin etkisiyle, cezaevinde zaman zaman meydana gelen gergin ortamdan en çok o rahatsız olur, çatışma ihtimali belirdiğinde yüzü balmumu gibi sararırdı. Gerilim ortamı yumuşadığı zaman da sevinir, neşelenir, yüzüne renk gelirdi. Böyle zamanlarda, Nuri'yi makaraya sarmayı günlük işlerimizden biri haline getirmiş Atıl ve ben, Nuri'ye pencereleri işaret eder, "Nuriiii... bahar havası" derdik. Bizden illallah demiş olan Nuri'cik de hiç bozuntuya vermeyip, bizimle birlikte pencereyi göstererek, aynı sözleri tekrarlardı.

Nuri'nin kutu imalatı yalnızca arşiv için değildi. Aynı zamanda içinde illegal kitaplarımızı sakladığımız zula kutuları

da imal ederdi. Bir gazetelik görünümündeki bu zula kutuları iki bölümden oluşurdu. Üstteki bölümüne okuduğumuz gazeteleri koyardık, alttaki görünmeyen bölümde ise kitaplarımızı saklardık. Bu zulalar epey zaman bizi idare etti. Ne var ki, cezaevi idaresi, idamlık askerlerden birini bizim koğuşa ispiyon olarak koymuştu. Beş kişiyi öldürdüğü söylenen bu askerin idam cezası kesinleşmişti ve sürekli erteleniyordu. İpe gitmesi an meselesiydi. Bu yüzden, idarenin ispiyon olarak kullanması için biçilmiş kaftandı. Muhtemelen uyuşturucu da kullandığından çarşafını başına çeker, sabahtan akşama kadar uyur ya da uyurmuş gibi yapardı. Onun zulalarımızı ve diğer faaliyetlerimizi tespit etmemesine özel olarak dikkat ederdik. Ne var ki, bir aramada, başçavuş, gazetelik görünümündeki zulamızı eliyle koymuş gibi buldu. Büyük bir ihtimalle zulayı gören ve bildiren bu idamlık askerdi. Zaten zulanın ortaya çıkmasından kısa süre sonra onu koğuştan aldılar.

Kadınlar koğuşuyla mektuplaşmalar da ayrı bir cümbüştü. Koğuşta herkesin mektuplaştığı bir ya da iki kız arkadaş vardı. Bu mektuplaşmaların bazıları "özel bir anlam" ifade etse de, çoğu, arkadaşça bir paylaşımın ürünüydü. Kadınlar bölümünden gelen mektupları en fazla gırgıra alan Atıl Ant'dı. Onun, acımasız alaycılığı, benim "piç"liğimi bile yaya bırakırdı. Atıl Ant, en çok, kızların naif işçi popülizmiyle dalga geçerdi. Çoğu orta sınıf ailelerden gelen ve "işçi sınıfı" romantizmiyle taşındıkları gecekondu semtlerinde, işçilerle daha doğru dürüst temas kurmaya bile fırsat bulamadan yakalanan kız arkadaşların işçi romantizmi cezaevinde de devam ediyordu. Atıl Ant, mektuplaştığı kızlardan Füsun Orhon'un bir mektubuna dayanarak koğuşu velveleye vermiş, kızları iyice makaraya sarmıştı. Füsun Orhan, günün birinde koğuşun lağımı patlayınca tamire gelen işçilerle pencereden nasıl temas kurmaya çalıştıklarını anlatıyordu mektubunda. Kızlar, lağım işçilerini epeyce yakınlarında görünce, büyük bir mutluluk ve ivecenlikle koğuşun pencerelerinde toplaşmış, onları "Enternasyonal" söyleyerek "bilinçlendirmeye" çalışmışlardı önce. Hayatlarında, kalabalık bir kadın grubundan böylesi yakın bir ilgi görmemiş lağım işçileri, tamiri uzattıkça

uzatmışlardı. Marşlarının bir ölçüde "etkili" olduğunu gören kızlar, bu kez sözlü "bilinçlendirme" faaliyetine girişmiş ve kendilerinin, "işçilerin kurtuluşu" için hapis yattığını anlatmışlardı işçilere. İşçiler durumu pek kavrayamamışlardı. Vah vah, demek kendilerinin selameti için hapis yatıyorlardı, peki neden gerek duymuşlardı buna? Kızlar, işçilere ulaşmak, sorunun "özünü" onlara aktarabilmek için çırpınıp durmuşlardı. İşte, Atıl Ant kızların bu naif çırpınışlarını, işçi romantizmlerini diline dolamıştı. İkide bir sesini inceltip, "lağım işçileri, lağım işçileri" diye bağırıyor, sonra da kahkahayı basıyordu.

Atıl, yalnız kızların naif popülizmiyle değil, aynı zamanda "keskin"likleriyle de sık sık dalga geçerdi. Örneğin, Ferai Özipek'in (Tınç), babasını "sınıf düşmanı" gördüğü için görüşe çıkmamasını diline pelesenk yapan Atıl, duruşmaların başlarında, "sorgu vermeme" dilekçesini okurken, Ferai'nin, Enternasyonal Marşından etkilenerek, "döktüğümüz kızıl kanlarda boğulacaklar" türünden bir hayli yüksek perdeden ajitasyonunu, Ferai'nin jestleriyle taklit edip, bizleri güldürmekten büyük zevk alırdı.

Askerlerin içinde iyi eğitilmiş acımasız faşistler olduğu gibi, bize son derece dost olanları da vardı. Karslı bir nöbetçi, bütün tehlikeleri göze alarak, bize idareden haber getirir, idarenin ne gibi komplolar düzenlediğini önceden bildirirdi. Onun sayesinde, birçok saldırıdan önceden haberdar olmuşuzdur. İsmini o gün bilinçli olarak öğrenmediğimiz bu Karslı asker, gerçekten isimsiz bir kahramandı. "Arka-Hücreler"in iç kısmında nöbete verildiği zamanlar, kapıdaki nöbetçinin farkına varmaması için gözünü koğuşun mazgalına diker ve yandaki hücrede oturan bizlere, fısıltıyla, idarede ne olup bittiğini aktarırdı. Bunu yaparken, yakalandığında oradan ölüsünün çıkacağını çok iyi biliyordu. 1974 yılında tahliye olduğumuz gün, bütün tutuklular olarak Doğu'ların evinde toplandığımızda, aramızda artık terhis olduğu için sivillerini giymiş Karslı asker de vardı. Tahliye olacağımızı duyunca, sırf bizi görmek için atlayıp memleketinden gelmişti.

Hapishanedeki günlük sohbetlerimiz içinde, cinsellik oldukça önemli yer tutardı. Aramızda, haftada kaç kere mastürbasyon yaptığımıza yönelik "istatistikler" bile yapardık. Bu tür sohbetlerden birinde, Nuri'nin hayatında hiç mastürbasyon yapmadığını öğrenince çok hayret ettik, hattâ inanmayıp Nuri'yi iyice sıkıştırdık. Doğru muydu, gerçekten, hiç mastürbasyon yapmamış mıydı? Peki hapishane koşullarında ne yapıyordu? Nuri de bizim hayretimize hayret etmiş görünüyordu. Ne vardı ki bunda? Böyle bir alışkanlığı yoktu işte ve denemek de hiç aklına gelmemişti. O günden sonra Nuri'yi iyice dilimize doladık. Nuri'nin, hepimizin yadırgadığı bir huyu daha vardı. Herhalde ailesinden ya da Robert Kolej'de okuduğu dönemden kalma bir alışkanlık olarak, geceleri donsuz uyuyordu. Bunu öğrenince, yine Nuri'nin başına üşüştük. Şimdi kim olduğunu hatırlamıyorum, aramızdan biri, "aman kardeşim," dedi Nuri'ye, "dikkatli ol, gece uykunda, farkında olmadan üstün falan açılır, koridorda nöbet tutan nöbetçinin ne düşüneceği, hattâ ne yapacağı belli olmaz." Uyarıyı yapan arkadaş, bunu büyük bir ciddiyetle söylediği halde, hepimiz kahkahayı basmıştık.

Çoğu arkadaş nişanlı ya da evliydi ve çoğunun eşleri kadınlar bölümünde tutukluydu. Aramızdaki yaygın bir şaka, henüz evli olmayan, ama kız arkadaşı tutuklu arkadaşlara, "peki bayrağı diktin mi bari" diye sormaktı. Bunun ne anlama geldiği açıktı. Bizim mantığımıza göre, kadınlar, fethedilmesi gereken birer kaleydi ve ne yapıp ne edip bu kaleye "bayrağın dikilmesi" gerekiyordu. Eğer bu "bayrak dikme" işlemi yerine getirildiyse, mesele yoktu, ama buna fırsat bulunamadıysa, bundan sonra ne olacağı belli olmazdı. Bu tür mahrem konuları konuşmaktan büyük zevk alırdık, birkaç mahçup arkadaş dışında kimse cinsel yaşamını saklamak gereğini duymazdı. Hele "bayrağı dikmiş" olanlar, bunu büyük bir gururla açıklamakta sakınca görmezlerdi.

Cezaevleri, yatılı okullar ve asker koğuşları, takma isim geleneğinin beşikleridir. Ne var ki, biz, bu geleneğe pek fazla ayak uydurmamıştık. Bunun başlıca nedeni, sanırım, "komünist ciddiyet"imizin buna el vermemesiydi. Yine hayattan ko-

puk mekanik mantığımızla, "insana saygı" adına, "ad takma" humorunu körelttiğimiz kesindi. Buna rağmen, hiç ad takılmadığını söylemek doğru olmaz. Hatırladıklarım, kurnazlığı ve sivri burnu nedeniyle, "Tilki Sabri", pratik iş becerisi ve sürati dolayısıyla "Jet Osman", fil gibi kocaman ve yumuşak ayakları dolayısıyla "Mohini Atıl", sertliği ve azameti dolayısıyla, "Muazzam Hasan" vb.'dir. Bir de bana, cezaevine dışarıdan yollanan "komünal" giyecekleri ivecenlikle üzerime geçirip denediğim ve en renkli kazakları kendime ayırdığım için, arkadaşlar "Süslü Cemil" ismini takmışlardı. Bu isim epeyce tuttu. Hattâ Nuri Çolakoğlu bu isme ekler yapıp değiştererek, "Cemalettin Gülbahar" haline de getirdi. Takılan ismi benimsemek, şaka kaldıran bir karakteri gerektirir. Doğu'nun, "konumuna rağmen", "belli sınırları" aşmamak kaydıyla, şaka kaldırdığını söyleyebilirim. Buna rağmen, ona isim takmaya tevessül eden hiç kimseyi hatırlamıyorum.

İçeride beslenme koşullarımız fena değildi. İdarenin yemekleri eh işte, idare ederdi. Bizlere verilen yemek, asker karavanasıydı. Günlük yemekler içinde, bulgur ve mercimek çorbasından gına getirmiştik. Sabahları, o günkü nöbetçi karavanayı getirip "mercimek" diye bağırdığında, birkaç kişinin dışında kimse kalkmazdı kahvaltıya. Bazen yoğurtlu pirinç çorbası çıkardı, o zaman tam tekmil herkes kalktığı için bu kez de çorba yetmezdi. Aydoğan Büyüközden, karavananın dibini sıyırıp kalan ekmeklerin arasına sıkıştırdıktan sonra, bunları radyatörün arasına koyup tost yapmasıyla ünlüydü. Bu devasa tostlara "Aydoğan'ın tabancaları" adını takmıştık. Günlük hayatta güler yüzlü bir insan olan Aydoğan, yoklamalar sırasında suratını öyle bir asardı ki, bu suratıyla bizi bile korkuturdu. Zaman zaman sırf gülmek için Aydoğan'a, "Aydoğan, allahaşkına bir kerecik idare suratı takınsana," derdik.

İdarenin yemeklerine ek olarak, kantinden kendi paramızla aldığımız malzemelerle, akşamları bazen cacık, bazen salata yaparak midelerimizi şenlendirirdik. Levazım komiserimiz Daşar Karadağ, kocaman bir plastik kova içinde büyük bir ciddiyetle hazırladığı salatanın yanına kimseyi yaklaştırmazdı.

Kovanın içindeki salatayı kocaman bir tahta kaşıkla karıştırırken, bu salatanın hepsini birden mideye indiriyormuşçasına büyük bir zevk aldığı yüz hatlarından ve ağzının sulandığını gizlemeye çalışmasından anlaşılırdı.

Kantinden aldığımız malzemeler çok fazla bir yekûn tutmazdı. Buna, midesi hasta ya da zafiyet olan arkadaşlara uygulanan süt ve yumurta kürü de dahildi. Midesi hasta olanlara özel olarak süt alınırdı. Ben de dahil birkaç zayıf arkadaşa, çiğ çiğ içmeleri için yumurta verilirdi. Dışarıdaki ailelerden gelen paranın çok az kısmı kantin masraflarına giderdi. Asker sigarası içtiğimizden sigara masrafımız da yoktu. Bu yüzden, tek elde toplanan paraları biriktirme olanağı buluyorduk. Bu paraları bütün koğuşlar biriktiriyor ve belli bir miktara ulaşınca, valizlerin gizli bölmelerinde dışarıya, "hareket"e ulaştırıyorlardı. Bu yolla çıkan paraların büyük miktarlara ulaştığını ve dışarıdaki arkadaşların faaliyetlerine önemli ölçüde destek olduğunu çıkınca öğrenecektik. Bir seferinde, kadınlar koğuşundan çıkartılan böyle bir valiz, idare tarafından yakalanmış ve dışarıya gizlice para çıkarttığımız, sıkıyönetimin de malûmu olmuştu.

* * *

Gönül'e ilişkin "muamma", iç idare amiri Burhan Poturna'nın "yardım"ıyla, sonunda çözüldü. Mektuplaşmalarımız devam ediyordu, ama bu mektuplarda "aşk"tan başka her şey vardı. Zaten kadınlar bölümüyle neredeyse bütün erkek arkadaşlar mektuplaşıyorlardı. Anlaşılan kız arkadaşlar, kimsenin gönlü kalmasın diye aralarında "işbölümü" yapmışlardı ve her biri, erkekler bölümünden en az yedi sekiz arkadaşla mektuplaşıyordu. Elbette bu mektuplaşmaların yüzde doksanı yalnızca arkadaşçaydı, bunlara özel bir anlam yüklemek mümkün değildi. Mektuplaşmalar yoluyla aşk ilişkisi kurulması nadir olaylardandı. İşte Gönül de benimle kocası olarak değil de, "gönlünü almaya çalıştığı" bir arkadaşı gibi mektuplaşıyordu. Mektuplarında üzerinde durduğu konular, daha çok, günlük politik olaylar, hapishanenin günlük yaşamına ilişkin şeylerdi.

Özel ilişkilere girmemeye dikkat ediyordu. Bunu fark ettiğimden, ben de üstüne gitmiyordum.

Bir gün Gönül'den bir mektup aldım. Aslında zarf aldım demek daha doğru. Çünkü zarfın üstünde benim adım olmasına rağmen, içinden Gönül'ün başka bir arkadaşa yazdığı mektup çıktı. Mektubun yazıldığı arkadaş, Gönül'ün yakalandığı sırada aynı evde kaldığı ve duruşmalar sırasında kendisine özel bir ihtimam gösterdiğini fark ettiğim işçi arkadaştı. Başkasına yazıldığını gördüğüm bir mektubu okumadan katlayıp iade edeceğime, merakıma yenilip okudum ve o anda gerçek, kafama dank etti. Bu, aşağı yukarı bir aşk mektubuydu. Gönül'ün, bu işçi arkadaşla çok özel bir geçmişi ve paylaşımları olduğu daha ilk satırlardan anlaşılıyordu. Peki ama, nasıl olmuştu da bu mektup, bana ait bir zarfın içine girmişti? Bunun nedenini anlamak için fazla zeki olmaya gerek yoktu. Bütün mektuplar, iç idare amiri Burhan Poturna'nın denetiminden geçiyordu. Poturna'nın da, Gönül'ün işçi arkadaşa yazdığı mektubun niteliğini anlayacak kadar zekâsı vardı. Muhtemelen, beni karıma karşı kışkırtmak için, sanki yanlışlıkla yapmış gibi, işçi arkadaşa yazılmış mektubu benim zarfa, bana yazılmış mektubu da işçi arkadaşın zarfına koyuvermişti.

Özel yaşamıma ilişkin bu sorunu, kendi başıma çözmem en doğrusuydu. Ama o zamanki anlayışımıza göre partiden bir şey saklanmazdı, böyle bir davranış, "liberal çürüme"nin ta kendisiydi. Öte yandan, tek başıma hazmetmem zor olan bu olayı, birileriyle paylaşma güdüsü de küçümsenemez. Bu yüzden, mahallede oynarken dayak yiyip, ağabeyine şikâyete giden bir velet gibi soluğu Doğu'nun yanında aldım. Doğu'nun yorumunun ne olacağını merak ediyordum. Eğer o, "bu özel sorunu aranızda çözün" dese, o anki duygularımla, geçmişte olup biten her şeyi unutup Gönül'le yeniden birleşmeye hazırdım. Elbette, eğer o da isterse. Ama Doğu böyle demek yerine, mektubu okuduktan sonra, bana "ne düşünüyorsun" diye bile sormadan, "boşan" dedi. Bu, öneriden çok, bir emirdi. "Boşanmam" desem, partinin "halkın ahlâkına" ilişkin görüşlerini çiğnemiş olacaktım. Bu yüzden, istemeye istemeye kabul et-

tim. Durum kadınlar bölümüne gizlice bildirildi. Gönül'ün de aynı düşüncede olduğu anlaşıldı ve "vaka", hukuki prosedürü yerine getirmeleri için avukatlara havale edildi.

Artık bekâr bir erkektim. Bu, yarından tezi yok kendime yeni bir "kız arkadaş" bulmak için seferber olmam gerektiği anlamına geliyordu. Elbette bu "kız arkadaşı" kadınlar hapishanesinden başka yerde bulamazdım. Yatağıma şöyle bir uzanıp "adayları" tek tek gözden geçirdim. TÖS davasından Hülya Zağyapan'a gizliden gizliye bir ilgim vardı, ne var ki onunla Oral Çalışlar ilgileniyordu. Feyza'nın arkadaşı Sunay Ege de çok hoş bir kızdı, fakat onun da Aslan Sonat'la ilgilendiği gözümden kaçmamıştı. Feyza Perinçek'ten de hoşlanıyordum. Ama onunla flört etmemin önündeki en büyük engel, Doğu'nun kız kardeşi olmasıydı. Bu, sanki biraz "halkın ahlâkına" ters düşer gibiydi. Öte yandan Feyza, çok ciddi bir kızdı. Duruşmalardaki o uzak mesafeden nasıl onu "baştan çıkarabilirdim"? Sonunda Feyza'da karar kıldım ve içgüdülerimin peşine takılarak, duruşmalarda, ona ilgimi belli etmeye çalıştım.

Duruşma aralarında, bütün arkadaşlar, kızlar tarafıyla işaretleşip duruyorlardı. Ben, Feyza'yla bir samimiyetim olmadığından buna tevessül etmedim. Ancak, bizim Erkan Yücel'in deyişiyle, ona, uzaktan "Clark" çekmeye başladım. Önce onun da bu bakışlara cevap verdiği zehabına kapıldım. Ne var ki, bir duruşma arasında, Feyza'nın, uzaktan Doğu'ya beni gösterip, "Gün, bize niye öyle bakıyor, bir şeye mi kızdı" dediğini duyunca, başımdan aşağı bir kova kaynar su döküldü. Demek ki, benim o sevdalı "Clark" bakışlarımı bile anlayamamıştı. Üstelik Doğu'ya da rezil olmuştum. Doğu, "bir şeye mi kızdın" diye onların sorusunu tekrarlayınca, "yok canım, neye kızacağım" dedim aksi aksi ve bir daha o tarafa dönüp bir kere bile bakmadım.

Derhal bir karara varmam gerekiyordu. Ya bu sevdadan vazgeçecektim, ya da her şeyi göze alıp "bu deveyi güdecektim". Eğer, Feyza'ya ilgim devam edecekse, gecikmeden bunu Doğu'ya açmalıydım. Yoksa, onun ardından "işler çevirdiğim", haberi olmadan kız kardeşini "ayartmaya" çalıştığım gibi bir hissiyat içindeydim. Sonunda, Doğu'ya açılmaya karar verdim.

Bu işi o akşam halledecektim. Doğu, kendi hücresinde bir şeylerle meşgûldü. Koridorda voltalayıp cesaret toplamaya çalıştım, ancak tam hücrenin kapısına gelince vazgeçip geri döndüm. Bu, beş altı kere tekrarlandı. Artık bu "işkenceye" bir son vermeliydim. Hücrenin kapısına gelip, "Doğu seninle konuşmam lazım" dedim, böylece ok yaydan çıkmış oldu. Doğu, yüzümün şeklinden sanırım ciddi bir durum olduğunu anlamıştı. Beni hücresine buyur etti. Onun ranzasında karşılıklı bağdaş kurduk. İçimden, "bir zamanlar o da bana Şule'yi açmak için böyle zorlanmıştı" diye geçirip cesaret toplamaya çalışıyordum. En sonunda baklayı ağzımdan çıkardım. Kız kardeşine taliptim. Bunu öyle bir havada söylemiştim ki, "kardeşine ilgi duyuyorum" aşamasını falan atlamış, neredeyse, "onunla evlenmek istiyorum" anlamına gelecek bir şeyler gevelemiştim. Doğu'nun yüzünden iyimser bir gülümseme geçtiğini görünce bütün kaslarım bir anda gevşedi. "Böyle bir şey beni sadece sevindirir" dediğinde de artık ruh olup uçacaktım neredeyse. Evet, ama mesele Doğu'yla bitmiyordu ki. Köy yeri değildi ki burası, "ailenin büyükleri" "verdim" deyince her şey hallolsun. Feyza, gazetecilik okumuş, içeri girmeden önce hayata atılıp belli başlı gazetelerde gazetecilik yapmış, yetişkin, aklı başında, kişilikli bir kent kızıydı. Esas mesele onun da beni beğenmesiydi, aksi taktirde, kimsenin telkiniyle bana yüz verecek filan değildi, bunu ben de kesinlikle biliyordum.

Doğu, durumu gizli mektuplaşma yoluyla kadınlar bölümünün sorumlusu Şule'ye bildirdi. Şule de, Feyza'ya açmış. Ne yazık ki yanıt olumsuzdu. Feyza, "ben böyle bir şey düşünmüyorum" demiş, "Gün'ü elbette arkadaş olarak severim, ama o kadar, isterse mektuplaşabiliriz" diye de eklemiş. Mektuplaşma önerisi belki bir umut ışığı olabilirdi, ama aslında fena halde bozulmuştum. Şimdi düşünüyorum da, bozulmam çok saçmaydı, ne yani, ortada fol yok yumurta yokken yapılan ani bir teklifin üzerine hemen atlayacak değildi ya. Hiç kimse yapmazdı böyle bir şeyi.

Mektuplaşma önerisini kabul ettim. Yazışmaya başladık. Ama bu yazışmalar, herhangi iki arkadaşın haberleşmesinin ötesinde

hiçbir anlam taşımıyordu. Feyza'dan yavaş yavaş umudumu kesmeye başladım. Kendimi boşlukta hissediyordum.

* * *

TİİKP davasının toplu savunmasını hazırlamaya, dava bu aşamaya gelmeden çok önce başlamıştık. Bu savunmaya çok büyük önem veriyorduk, çünkü bu, bir savunmadan çok, TİİKP'nin ilk gerekçeli programı olacaktı. Elbette savunmanın son metni "Arka-Hücreler"de yazılacaktı. Ama savunmaya bütün koğuşların, tek tek arkadaşların da katkıda bulunmasına önem veriyorduk. Her koğuş savunmanın bir bölümünü üstlenmişti. Koğuşlarda kollektif bir tartışmayla hazırlanan bu bölümler bize geliyor ve son şeklini, yazı kurulu gibi çalışan "Arka-Hücreler" veriyordu. Şunu belirtmeliyim ki, bu çalışma, komünist "demokratik merkeziyetçiliğin" mükemmel bir örneğiydi. Fikirler demokratik bir şekilde tartışılarak oluşturuluyor, merkez de son kararı veriyordu. Komünist bir eğitimden geçmiş TİİKP sanıklarının böyle bir çalışma tarzına hiçbir itirazları olamazdı. Tersine, herkes çalışmaya büyük bir şevkle katılıyordu.

Savunmanın hazırlanmasından sonra sıra, bu 500 sayfalık devasa uzunluktaki metnin mahkemede okunmasına gelmişti. Arkadaşların büyük çoğunluğu duruşmalara alınmadığı için, savunmanın okunması görevi, ben de dahil bir avuç arkadaşa kalmıştı. Savunmanın okunmasını, ben, Oral Çalışlar, kadınlar bölümünden Şenal Sölpüker (Saruhan) ve Nur Üster (Deriş) üstlendik. Mahkeme heyeti, sonuçları etkilemeyeceğini bildiğinden, bu uzun metni günlerce, büyük bir sabır ve "özveri" göstererek dinleme lütfunda bulundu. Her birimiz aşağı yukarı bir saat kadar okuyor, sonra okumayı diğer arkadaşımıza bırakıyorduk. Özellikle, tutuklanmadan önce edebiyat öğretmenliği yapmış Şenal Sölpüker'in vurgulu ve duygulu okuma tarzı etkileyiciydi.

Savunmanın bitiş bölümünü ben okudum ve noktayı koydum. Bundan sonra usulen, götürüp, savunma metnini mahkeme heyetine vermem gerekiyordu. Okumamı bitirince heye-

tin önüne gittim ve metni, mahkeme başkanı Tahsin Özer'e uzattım. Tahsin Özer, herhalde savunmanın bombardımanından dolayı bir kepenk gibi yarıya indirdiği gözkapaklarının ardından bana şöyle bir baktı savunmayı elimden alırken ve o zamana kadarki sessizliğini ilk kez bozarak şöyle fısıldadı: "Biz gerçekten faşist olsaydık, burada zor okurdunuz bu savunmayı." Mahkeme heyetinin faşist uygulamalarda bulunduğuna ilişkin vurgularımıza daha fazla dayanamayıp bu sözler ağzından, kendiliğinden dökülmüştü zahir.

* * *

1973 yılının ortalarından itibaren Türkiye'nin siyasal atmosferinde önemli değişimler meydana gelmeye başladı. 12 Mart darbesiyle iktidardan uzaklaştırıldıktan sonra II. Nihat Erim ve Ferit Melen hükümetlerinin şahsında inisiyatifi yeniden ele geçiren ve sağcı generallerin bütün anti-demokratik uygulamalarına parlamenter alanda payanda olan AP, yeniden "demokrasiye dönülmesi"ne karar vermişti. Öte yandan, 12 Mart darbesine başından itibaren tavır alan ve "parlamenter demokrasi"nin ilkelerini savunmakta ısrar eden Bülent Ecevit, İsmet İnönü gibi tarihî bir şahsiyeti yenilgiye uğratarak Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Kongresi'nde genel başkan seçilmişti. Halk yığınları, sağcı cunta rejiiminin baskılarına karşı tepkisini, hızla CHP saflarına akarak ve Ecevit'in şahsında bir "Karaoğlan" efsanesi yaratarak ortaya koyuyordu. AP ile CHP, sağcı generallerin iktidar yetkilerini kısıtlamak ve parlamentoyu yeniden esas iktidar odağı haline getirmek konusunda anlaşmışlardı. Bu yüzden, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Genel Kurmay Başkanı Faruk Gürler'i kündeye getirip diskalifiye etmeleri zor olmadı. Faruk Gürler, iktidar tutkunu olduğu ölçüde, iktidarda tutunmanın kurallarına oynayamayacak kadar korkak biriydi. Zaten bu yüzden iki kere yanı başına gelen devlet kuşunu elinden kaçırdı. 9 Mart "sol" cuntacıları, böyle bir korkağı kendilerine lider seçmekle büyük hata yapmışlardı. 9 Mart'ta "sol" cuntanın iktidara gelmesi için Faruk Gürler Paşa'nın düğmeye basması yeterliydi. Cesaret edemedi ve o güne kadar birlikte hareket ettiği ordu

mensuplarını satarak, yakın mesai arkadaşı, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'la birlikte 12 Mart muhtırasını imzaladı. İktidarı ikinci kez kaybedişi ise, korkaklığının yanı sıra, akılsızlığının da ürünüydü. AP ve CHP, baştan Gürler'in cumhurbaşkanlığına itiraz etmezmiş gibi bir tavır takındılar. Hattâ bazı CHP'liler onu teşvik bile ettiler. Bunun üzerine Gürler, Genelkurmay Başkanlığından istifa edip cumhurbaşkanlığına adaylığını koydu ve AP-CHP ittifakının direnişi sonucu cumhurbaşkanlığı seçimlerini kaybetti. Böylece hem, Genel Kurmay Başkanlığından, hem de cumhurbaşkanlığından oldu, emekli bir general olarak bahçesinde çiçek sulamaya gönderildi. Zaten bundan sonra Gürler Paşa iflah olmadı, şişman gövdesi, bu ağır ve aptalca yenilgiyi taşıyamayıp birkaç yıl sonra iflas etti.

Gürler'in cumhurbaşkanı olabilmesi için yakın arkadaşı Muhsin Batur Paşa, Ankara semalarında jetlerine alçak uçuş yaptırırken, "sol" cunta konusundaki umut ve beklentilerini hâlâ yitirmemiş içerideki bazılarını, örneğin bir Atilla Sarp'ı gözlemlemek gerçekten çok ilginçti. O hararetli günlerde, nasıl olduysa bir nedenle 2. Koğuşa geçmiştim. O sırada Atilla Sarp gelip, Dev-Genç'lilere aynen şöyle dedi: "Arkadaşlar, Gürler Paşa'ya, cumhurbaşkanlığı dolayısıyla tebrik telgrafı çekmeyi düşünmüyor musunuz?" Jetlerin gürültüsü herhalde ona, Gürler Paşa'nın "henüz" cumhurbaşkanı seçilmediğini unutturmuştu.

Gürler'in tasfiyesinden sonra AP-CHP ittifakının parlamentodaki çoğunluğu aracılığıyla ülke hızla seçim ortamına girmişti. Böyle bir seçim ortamı, sağcı cuntacıların baskısından yılmış halkın, kendini CHP mitinglerinde ifade etmesi için iyi bir ortam yaratmıştı. Ülkedeki baskı atmosferi, hızla kitlelerin kendilerini ifade etmesine ve demokratik bir canlanmaya dönüşmeye başlamıştı.

O güne kadar uzun süreli bir "faşist diktatörlüğe" göre kendini ayarlamış bizlerin, durumu yeniden değerlendirmemiz gerekiyordu. Seçimlerden önce TİİKP tutukluları içinde hararetli bir tartışma başladı. Acaba yığınların coşkusunu paylaşıp CHP'yi desteklemek mi, yoksa "faşist diktatörlüğün incir yap-

rağı" rolü oynadığını tespit edip seçimleri boykot mu etmek gerekirdi? "Arka-Hücreler"de üslenmiş önderlik olarak, bu tartışmaya baştan ağırlığımızı koymamayı doğru bulduk. Zaten bu, "demokratik-merkeziyetçi" önderliğin amentüsüydü. Önce "yüz çiçeğin" açması sağlanmalı, sonra bunlar teker teker toplanıp, önderliğin çiçek demeti olarak, "kitlelere" sunulmalıydı. Öte yandan, baştan fikrimizi ortaya koymamanın mantıki bir yanı da yok değildi. Çünkü, "taban" denen topluluk içinde bir sürü tabansız olduğu bir gerçekti. Bunların, cesaretle kendi fikirlerini savunmak yerine, burunlarını "Arka-Hücreler"e doğrultup, önderliğin fikrini "kokladıktan" sonra fikirlerini serdedecekleri kesindi.

Koğuşlar, hararetli tartışmalarla arı kovanı gibi kaynıyordu. İki görüş neredeyse birbirine denkti. Aslında insanlar kendilerini tamamen özgür hissetseler, CHP'nin desteklenmesi görüşünün ağır basacağı kesindi. Örneğin, Dev-Genç'liler kararlarını çoktan vermişlerdi, blok halinde CHP'yi destekleyecek, hattâ cezaevinde kurulan seçim sandıklarında oy kullanacaklardı. Önderliğin tutumu belli olmadığından birçok arkadaş ihtiyatlı davranıyor, CHP'nin desteklenmesi fikrini açıktan açığa savunamıyordu. Bir de bu fikir, o güne kadar geliştirdiğimiz "faşist diktatörlük" teorisini tehlikeye düşürecek gibi görünüyordu. Hani askerî faşist diktatörlük vardı ve bu diktatörlük ancak bir halk ayaklanmasıyla yıkılabilirdi? "Faşist diktatörlüğün seçimle sona erdiği" nerede görülmüştü? Neredeyse halihazır generaller sultasından memnun bir ruh hali içinde olan tutucu eğilim, seçimlerin boykot edilmesi görüşünü destekliyordu. Daha reformcu gibi görünen eğilim ise, "Karaoğlan" efsanesinin peşinden sürüklenen halk kitlelerinin yolunu izlemekten yanaydı.

Bu konuda en cesur ve net tutum kadınlar bölümünden geldi. Kadın arkadaşlar, küçük bir azınlığın dışında, neredeyse blok halinde CHP'nin desteklenmesinden yana tutum almış ve bu tutumlarını gerekçeleriyle birlikte bir metin haline getirmişlerdi. Onlardan gelen bu salvo, bizim taraftaki CHP yanlılarına da cesaret verdi, CHP'nin desteklenmesini savunanlar ağır basar gibi oldu. Ama son sözü önderlik söyleyecekti.

Ben ikiye bölünmüş gibiydim. İçten içe CHP taraftarlarının bazı gerekçelerine hak vermekle birlikte, "tabanın yanılgılarının peşine takılmaya" ve "parlamentarist bir çizgiye ram olmaya" hiç de gönüllü değildim. Sanırım bizim "Arka-Hücreler"in çoğunluğu aynı ruh hali içindeydi. Nihai kararı, "önderlerin önderi" Doğu verecekti ve sonunda verdi de. Genel eğilime kapılmak doğru olmazdı, boykot en doğru tutumdu. Önderliğin "eşsiz yol göstericiliği" bir metin haline getirilip nihai karar olarak koğuşlarda dolaştırıldı ve "reformizm eğilimi" gösteren çoğunluk sesini kesti. Her şeyin en iyisini önderlik bilirdi!

Seçim günü, seçim sandıklarının önünde "kuyruğa giren" Dev-Genç'lilerle içten içe alay ettik. Ama bu, seçimlerden CHP'nin birinci parti olarak çıkmasına yine içten içe sevinmemize mani değildi. Çünkü CHP'nin kazanması, affın yolunu açıyordu.

CHP'nin seçimleri kazanmasından ve Milli Selamet Partisi (MSP) ile ittifak kurarak hükümeti kurmasından hemen sonra af tartışması gündeme geldi (bu arada, birdenbire MSP'ye bile sempatiyle bakmaya başladığımızı, Necmettin Erbakan'ın radyo konuşmalarını sevimli bir havada taklit ettiğimizi de belirtmeliyim). Hâkim sınıflar bizi gerçekten affedebilir miydi? Yeniden hararetli tartışmalar başladı. Arkadaşların çoğu (tuhaftır ki, kadınlar bölümü de) bu kez "affın imkânsız" olduğu görüşündeydi. Faşist diktatörlük devam ediyordu ve faşist generaller bizleri yakalayıp mahkûm etmek için bunca çaba gösterdikten sonra asla affa razı olmazlardı. Ne var ki, bu görüş, toplumun özgürlük yönündeki eğilimini ve özlemini hesaba katmıyordu. Dışarıda ortam tamamen değişmiş, insanlar daha büyük bir cesaretle seslerini yükseltmeye başlamışlardı. Tutuklu ailelerinde büyük bir hareketlenme ve örgütlenme gözleniyordu. Tandoğan Meydanı'nda yapılan "Analar Mitingi"ne binlerce kadın katılmış, büyük bir coşkuyla "af" talebini dile getirmişlerdi. Annem de dahil en beklenmedik insanlar en umulmayacak eylemlerde yer alır olmuşlardı. Annemin, ailelerin dayanışma hareketine katıldığını ve okulların önünde, faşist

saldırılara karşı nöbet tuttuğunu duyduğumda neredeyse hayretten küçük dilimi yutacaktım.

Af tartışmasında da son noktayı yine önderlik, daha doğrusu Doğu Perinçek koydu. Ben de "af çıkmayacağı" görüşünde olanlara yakındım, ama Doğu iyimser görüşten yana ağırlığını koydu, biz de onun tahlillerini tekrarladık. Artık mesele, affın çıkmasını beklemeye kalmıştı.

Dışarıdaki hareketlenme, basın alanında da ürününü vermiş, Işık Yurtçu'nun çıkarttığı *Yeni Halkçı* gazetesi, gerek af talebini, gerekse içerideki mahkûmlara yapılan kötü muamelelere son verilmesini cesaretle savunmaya girişmişti. Nuri Çolakoğlu'nun eşi Sezi Çolakoğlu, bu gazetede köşe yazarlığı yapıyordu. İçeride yazdığımız çeşitli makaleler dışarıya ulaştırılıyor ve Sezi'nin imzasıyla yayınlanıyordu. Yani, basında da sesimizi duyurmak için önemli bir olanak yakalamıştık.

Dışarıdaki demokratik gelişmeler, henüz içeriye yansımış değildi. Cezaevi idaresi, eski katı tutumunu olduğu gibi sürdürüyor, hattâ inadım inat kör Murat, baskılarını daha da arttırıyordu. Bu baskılar, sonunda ürününü verdi. TİİKP davasının son duruşmalarından birine götürülmek üzere ara koğuşlarda sıraya girmiştik. Oral ile birbirimize kelepçeliydik. Kravat uygulaması tutmadığından, idare "yakaların son düğmesine kadar iliklenmesi" uygulamasını getirmişti. Buna uyuyorduk. Ne var ki, gömleğimi son düğmeme kadar iliklediğim halde, fermuarı bozuk trençkotumun önünü kapamam mümkün değildi. Bu, Poturna'nın yönetimindeki inzibatların üzerimize saldırması için iyi bir bahane oluşturdu. İdareye açılan çifte kapıdan geçeceğimiz sırada inzibatlardan biri ayağını kapının demirine koyarak geçmemi engelledi ve "yakan niye açık" diyerek bana bir yumruk attı. Meğer bu, önceden hazırlanmış saldırı için bir işaretmiş. Mahkemeye gidenlerin bir kısmı bizim önümüzdeydi ve çifte kapılardan geçip idare bölümüne girmişlerdi. Orada hazır bekleyen inzibatlar coplarını çekip bir anda saldırdılar. Oral uyanık davranıp kendini geriye attı, kolum ona kelepçeli olduğundan ben de iç kısımda kalmış oldum. Dışarıdakileri fena halde döven inzibatlar iç bölü-

me girerek bizim de üstümüze saldırdılar. Ancak bu arada, iç kısımda kalan arkadaşlar, koğuşların sürgülerini açıp, ara koğuşların yardımımıza gelmesini sağlamışlardı. Ara koğuşlarda, inzibatlarla mahkûmlar arasında büyük bir arbede yaşandı, kollarımız kelepçeli olduğundan kendimizi tek kolla savunmak zorunda kaldık. Bu arbedenin ardından hepimiz düzensiz bir şekilde koğuşlara kapatıldık ve anında karar verildi. Yeni bir açlık grevine başlıyorduk.

Tek bir talebimiz vardı: İç İdare Amiri Yüzbaşı Burhan Poturna'nın ve Binbaşı Ayhan Kutluer'in cezaevinden alınması. "Mihrici"ler hariç bütün cezaevi açlık grevine gitmişti. Dışarıdaki rüzgârlar bizden yana estiğinden bu sefer sonuna kadar gitmeye kararlıydık. Nitekim dışarıda aileler hemen harekete geçmiş, avukatların da seferber olmasıyla Ecevit hükümetine baskı yapmaya başlamışlardı.

Açlık grevinin ikinci ya da üçüncü günüydü. Sivil mahkemede devam eden eski bir dava nedeniyle, Atilla Sarp'la birlikte Ulus'taki adliye binasına götürüldük. Aileler, buraya geleceğimizi nasıl haber almışlarsa, adliye binasının koridorlarını doldurmuşlardı. Annem de aralarındaydı. Aileler bizi kahramanlar gibi karşıladılar. Coşkulu, ama aynı zamanda endişeliydiler. Jandarmaların engellemelerine aldırış etmeden, bizden durum hakkında bilgi almaya çalıştılar. Açlık grevimiz ne durumdaydı? Daha ne kadar sürdürecektik direnişi? Kısıtlı koşullarda onlara bir şeyler söylemeye çalıştık. Onlar da bize dışarıdaki faaliyetlerini aktardılar, kısa cümlelerle de olsa. Hiç merak etmemeliydik. Taleplerimizin kabul edilmesi için dışarıda her olanağı kullanıyorlardı. İlginç olan nokta, ailelerin, her zamankinin tersine, bize direnmeye devam etmemizi salık vermeleriydi.

Edecektik etmesine, ama çeşitli koğuşlardan gelen haberler pek parlak değildi. Dev-Genç'liler birkaç gün daha direndikten sonra açlık grevini bırakma eğilimindeydiler. TİİKP davasındaki Kaypakkayacı tutuklular da sallantı içindeydiler. Dev-Genç'lilerin ve Kaypakkayacıların açlık grevini bırakması halinde tecrit olmamız ve eski açlık grevlerindeki gibi idarenin

saldırısına uğramamız kaçınılmazdı. Açlık grevinin dördüncü gününde durumu kara kara düşünmeye başladık. Ortalıkta henüz bir saldırı işareti yoktu. Ama her an başlayabilirdi.

Açlık grevinin beşinci günü avukatlar görüşe geldiler. Doğu ve birkaç arkadaş görüşe gitmeden önce, kısa bir durum değerlendirmesi yaptık ve açlık grevini bırakmaya karar verdik. Durum avukatlara da bildirilecekti. Ancak, şu işe bakın ki, görüş sırasında, Doğu daha ağzını açmadan, avukatlar, talebimizin esas olarak kabul edildiğini ve Burhan Poturna'yla Ayhan Kutluer'in, cezaevinden tamamen alınmamakla birlikte, iç idare amirliğindeki görevlerine son verildiğini ve cezaevinin dış bölümünde, mahkûmlarla temasları olmayacak bir şekilde görevlendirildiklerini bildirmişler. Bu, elbette bizim için zafer anlamına geliyordu. Bunun üzerine Doğu, idarenin gözetimi altında yapılan avukat görüşünde, avukatlara kararımızı, "açlık grevine sonuna kadar devam etme kararındaydık, ama madem ki talebimiz kabul edildi, o zaman açlık grevini bırakıyoruz" şeklinde aktarmış. Böylece, Mamak tarihinde ilk kez, bir açlık grevi somut bir kazanım elde etmiş oluyordu.

Affın eli kulağındaydı. CHP, iktidar ortağı MSP'yi de affa razı etmiş görünüyordu. Artık koğuşlarda, "valizleri toplama" şakaları yapılıyordu. Gerçi bazı arkadaşlar partinin iyimser tahliline rağmen, affın çıkacağına inanmıyordu. Bu konuda en büyük direnişi, Durmuş Uyanık başta olmak üzere, Egeli köylü arkadaşlar gösteriyordu. Bunda, içgüdüsel köylü kuşkuculuğunun rolü olduğu açıktı.

Parti, affın çıkacağına kesin gözüyle baktığından, dışarı çıkacak partilileri daha içerideyken "çelikleştirmek" ve "burjuvazinin şekere bulanmış mermilerine" karşı uyanık kılmak için büyük bir "özeleştiri" kampanyası açtı. Bu "özeleştiri" kampanyası sanılacağı gibi, partinin yenilgisine yol açan hataların eleştirisi değildi. Bu, partinin "yüksek otoritesi" karşısında bireylerin özeleştiri yapması anlamına geliyordu. Önderlikte yer alan bizler de dahil olmak üzere her arkadaş, koğuşlardaki parti sorumlularının ve diğer arkadaşların karşısında, kendisinde tespit ettiği ne kadar hata varsa ortaya serecek, "özeleştirisi" yeter-

li görülmezse (ki, çoğunlukla görülmüyordu), diğerleri tarafından eleştirilecek, esaslı bir şekilde silkelenecek, sigaya çekilecek ve bundan sonra yeni bir "özeleştiri" daha yapacaktı. Aslında buna, parti karşısında bireysel itiraf kampanyası demek daha doğru olur. Parti, kampanyanın hemen başında, bütün arkadaşlara, "partiye yalan söylenemeyeceği"ni, "partiden hiçbir şey saklanamayacağı"nı telkin etmeye girişmişti bile. Herkes, hummalı bir şekilde "kendisi" üzerinde düşünmeye başlamıştı. Hepimiz kafamızı patlatarak, kendimizde ne gibi "burjuva yönler" olduğunu bulmak için akla karayı seçiyorduk. Bütün koğuşlarda günlerce süren "özeleştiri"ler yapıldı. İnsanlar, vücutlarını kırbaçlayan sofular gibi, kendilerini yerden yere vurdular. Bunu en iyi yapanlar, böylece partiye bağlılıklarını kanıtlamış oldular. Bu konuda "ayak sürüyenler" "burjuva bireyci" eğilimleri dolayısıyla, diğerleri tarafından yerlerde süründürülüdüler. Bazı koğuşlarda acı "itiraflar" yapıldı, "sırlar" "ifşa" edildi. Ortaya çıkan her "sır", koğuş sorumluları tarafından hızla parti yönetimine aktarıldı. Acı olan, böyle iğrenç bir itiraf kampanyasında, büyük çoğunluk kurban durumunda olduğu halde, her kurbanın karşısında, diğer kurbanların çoğunluğunun cellat rolünü büyük bir zevkle benimsemesiydi.

Parti yönetimi, bu itirafları dikkatle değerlendirdikten sonra, dışarıda kimlerin "işe yarayacağı"nı tespit etti ve bu "işe yarayacaklara", dışarı çıktıklarında hiç vakit kaybetmeden illegale geçmeleri için gizli randevular gönderildi. 10 Eylül sigara bırakma kampanyasında ortaya atılan, "TİİKP yaşıyor ve savaşıyor" sloganına uygun olarak TİİKP dışarıda "mücadeleyi sürdürmeye" hazır hale getirilmiş oluyordu böylece. Şimdi bütün iş affın çıkmasına kalmıştı.

* * *

1974 yılı Mayıs'ında af tasarısı Meclis'e geldi. CHP, iktidar ortağı MSP'yle anlaşma halinde olduğundan, Meclis'te çoğunluğu sağlayan bu iki partinin oylarıyla affın çıkmasına artık kesin gözüyle bakılıyordu. "Valizleri hazırlayın" esprisi gerçeğe dönüşmüş, gerçekten de birçok arkadaş valizini hazırlamış-

tı. Gerçi, Durmuş ağabey ve diğer Egeli köylü arkadaşlar başta olmak üzere valizini hazırlamakta ivecen davranmayanlar da vardı. Ben de onlardan biriydim. Ama benim bunu yapmamam, kötümser olmamdan değil, hazırlayacak pek bir valizim olmamasından ileri geliyordu. Hele bir af çıksındı, iki parça eşyamı bir çantaya tıkıştırıveririm diye düşünüyordum. Valizlerini hazırlayanlar, hazırlamayanlarla, "ne o, burayı çok sevdin, ayrılmaya niyetin yok galiba," diye dalga geçiyorlardı. Kuşkucular ise onlara, "dereyi görmeden paçayı sıvadıkları" için sinsi sinsi gülüyor, "hele bir sonucu görelim de ondan sonra" diye yanıt veriyorlardı.

Af tasarısının oylanacağı gün, geç saatlere kadar radyonun başından ayrılmadık. Ne var ki, Meclis'teki tartışmalar uzadıkça uzadı ve bir türlü oylamaya geçilemedi. Koğuşların kapanma saati gelince, artık sonucu sabah öğreniriz diyerek hücrelerimize ve yataklarımıza çekildik. Sabah 7'de hücre kapıları açıldı. Durmuş ağabey bizim hücrenin kapısına dikilmiş, o her zamanki köylü gülümsemesiyle bize bakıyordu. Benim uyandığımı görünce, "geçmiş olsun," dedi, "af çıkmadı." "Nasıl yani" diye sordum aptal aptal, "nasıl olacak," dedi Durmuş ağabey, adeta öngörüsünden dolayı bir zafer havasına girdiği gözden kaçacak gibi değildi, "MSP'liler son anda su koyverip, affa karşı oy kullanmışlar gari." Olacak şey değildi! Hızla giyinip radyonun başına üşüşmüş haberleri dinleyenlerin yanına gittim. Evet, gerçekten de Durmuş ağabeyinin dediği gibi olmuştu. Muhtemelen MSP, CHP ile yaptığı birtakım pazarlıklarda anlaşamadığı için son anda tavır değiştirmişti.

Dalga geçme sırası kuşkuculardaydı. "Valizleri çözmek de oldukça zor gelecek şimdi," diyorlardı aceleci arkadaşların arkasından sessizce gülerek, "atalarımız ne demiş, dereyi görmeden paçaları sıvama." Koğuşta hem bir umutsuzluk ve öfke havası esiyordu, hem de böyle zamanlarda hep olduğu gibi, acıklı durumları tatlı bir humora dönüştürmesini bilen insan zekâsının yarattığı olmayacak güzellikteki espriler havada uçuşup duruyordu. Kahır ve alay içiçe geçmiş, tuhaf bir harmoni oluşturmuştu.

Ne var ki, bu ruhsal yücelikten nasibini almayanlar da vardı. Bazıları kendilerini dışarı çıkmaya o kadar koşullandırmışlardı ki, yaşadıkları travma karşısında bırakın espri yapmayı, her an yıkılacakları ya da birilerinin üstüne saldırıp hırslarını onlardan alacakları izlenimini yaratıyorlardı. Bizim davadan Nejat Bayramoğlu ve Dev-Genç davasından Mustafa Kaçaroğlu, işte bu türün en tipik iki temsilcisi olarak aklımda kalmış. O zamana kadar pek bir arkadaşlıkları göze çarpmamasına rağmen, şimdi, belki de aynı duygu ve tavrı paylaşmanın verdiği yakınlıkla koridorda yan yana, kısa ve sert mahkûm voltası atıyor, koğuşta konu üzerine yorum yapanlara sert nazarlar fırlatıyor, hele espri yapıp gülenlere, neredeyse onları bir kaşık suda boğacak kadar düşmanca duygular beslediklerini enikonu belli eden jestlerde bulunuyorlardı. Onların bu hali, doğrusu ya, insanın humor duygusunu daha da geliştirmekten başka bir şeye yaramıyordu.

Dışarıdan gelen hava, bizdeki umutsuzluğun ve alaycılığın tam tersiydi. Aileler ve avukatlar, af cereyanının önünde hiçbir gücün duramayacağını, bunun toplumsal bir olgu olduğunu, CHP'nin Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı itirazın mutlaka kabul edileceğini, yasanın iptal edilmesiyle hepimizin dışarı çıkacağını söyleyip duruyorlardı. Onlara alaylı gülümsemelerle cevap veriyorduk: "Allahtan umut kesilmez"di.

Aradan çok fazla zaman geçmedi. Atmosferi bizden çok daha iyi değerlendirme olanağına sahip olan dışarıdakiler haklı çıktı. Anayasa Mahkemesi gerçekten de parlamentoda kabul edilen yasayı "eşitlik ilkesine" aykırı bularak iptal etti. Yasanın bu gerekçeyle iptal edilmesi, hukukçular tarafından, af dışı tutulanların affa uğrayanlarla eşit tutulması gerektiği şeklinde yorumlandı, böylece, siyasî tutuklular da af kapsamına girmiş oldu. Bu hukuk öyle bir şeydi ki, toplumun ihtiyaçlarına göre, şöyle ya da böyle yorumlayıp, tam ters yönde uygulamalara gitmek mümkündü. Yani, aynı hukuk hükümlerinin farklı yorumlanmasıyla idam da edilebilir, affa da uğrayabilirdiniz.

14 Temmuz günü tahliye işlemleri başladı. Tutuklular adları okunarak grup grup alınıyor, otobüslerle Mamak Garnizonu-

nun dışına bırakılıyorlardı. Burada, başını ailelerin çektiği büyük bir kalabalık, mahkûmları alkışlarla ve büyük bir şenlik havası içinde karşılıyor, yüzlerce kişinin birbiriyle kucaklaştığı büyük bir bayram havası yaşanıyordu. Bunları, bana daha sonra aktaran arkadaşlardan naklen anlatıyorum. Ne yazık ki, bu "bayram"a katılmam ve bu büyük karşılanmaya gözlerimle tanık olmam mümkün olmadı. Doğu'yla beni, sivil adliyede herhangi bir takıntımız olup olmadığını kontrol etmek üzere, bir başçavuş ve iki jandarmanın nezaretinde, ama bu sefer kelepçesiz olarak Ulus'taki adliyeye götürmüşlerdi. Koridorlarda dolaştırıldık, bir banka oturtulup bekletildik. Adliye odalarındaki bıkkın memurların tozlu dosyaları karıştırmalarını seyrettik. Hakkımızda herhangi bir takıntı çıkmadı. Başçavuşun bizi gerisin geri Mamak'a götüreceğini sanıyorduk. Öyle olmadı. Adliye binasından çıkınca, başçavuş bize "hadi güle güle, gidebilirsiniz," dedi. Tutukluluğa o kadar alışmıştık ki, neredeyse başçavuşun peşine takılacaktık. Yani şimdi gerçekten de elimizi kolumuzu sallayarak ve yanımızda jandarmalar olmadan yürüyüp gidebilecek miydik? Başçavuş ve jandarmalar uzaklaşmışlardı bile, biz aptal aptal bakınırken. Yürümesini yeni öğrenen bebekler gibi, Ulus adliyesinden aşağı doğru ilerlemeye başladık. Bir süre sonra taksi tutmak geldi aklımıza. Bir taksi çevirip, Doğu'ların adresini verdik taksiciye.

Eve geldiğimizde, tahliye olan herkesin soluğu burada aldığını gördük. Bizim için meraklanmışlardı. Neyse, işte gelmiştik ya! Tanıdık tanımadık, birçok kişiyle şaşkınca kucaklaştım. Annemle de. Saçlarım kesik ve çok zayıf olduğumdan, bazıları beni tanımakta zorluk çekiyordu. Hapishane alışkanlıklarını hemen atmak kolay değildi. Sandalyede herhalde çok gergin oturuyor olmalıydım ki, annem, "oğlum şöyle arkana yaslanıp rahat otursana," dedi, "her an kaçacakmışsın gibi bir halin var." Gerçekten de o an fark ettim, yüz metre deparına kalkmak üzere olan bir atlet gibi oturduğumu iskemlede.

O sırada 15-16 yaşlarında bir delikanlı yaklaştı yanıma. Açık mavi gözlü, yakışıklı bir gençti, ama onunla daha önce karşılaşmadığıma emindim. Bana elini uzattı önce, ben de ki-

barlık olsun diye ayağa kalkıp elimi uzatınca, bu kez daha da ileri gitti ve bana sarılmaya kalktı. Bu samimi davranış karşısında biraz çekingen davranmış olmalıyım ki, gözlerini üzerimden eksik etmeyen annem, "Gün, tanımadın mı ayol, yeğenin Ümit o," diye beni uyardı. En son beş-altı yaşlarındayken Serik kazasında gördüğüm, Turgay ağabeyimin oğlu Ümit'in böyle kocaman bir delikanlı olacağı nereden aklıma gelirdi ki? Bu kez gerginliğimi ve çekingenliğimi yenip, Ümit'e içtenlikle sarıldım.

Sadık ve Lebibe Perinçek'in bir hayli geniş salonları, bir yolcu salonu gibi dolup dolup boşalıyordu. İçeriden çıkanların bir kısmı, salonun müdavimleri rolünü oynarken, ziyaretçilerin ardı arkası kesilmediğinden, daha önce gelenler yerlerini yenilere bırakma nezaketini gösteriyorlardı. Hukukçular, üniversite öğretim üyeleri, yargıçlar, savcılar, gençler, yaşlılar, emekçiler, askerler, siviller, her sınıf ve katmandan insanlar... Bu manzarayı görünce, demek sandığımız kadar yalnız değilmişiz diye düşünmekten kendimizi alamıyorduk. Hukuk Fakültesinden Uğur Mumcu, şimdi adlarını hatırlayamadığım başka öğretim üyesi arkadaşlarıyla gelmişti. Büyük bir coşku içinde olduğu gözleniyordu. Ziyaretçiler arasında, Doğu'nun akrabası, lise arkadaşım Emcet Olcaytu da vardı. Ön sırada oturan ve okuldan eve, evden okula giden o uslu çocuk, devrimci sanıkları savunan genç bir avukat olmuştu artık. Lise arkadaşlarıma özel bir düşkünlüğüm vardı. Bizim davada yargılanan lise arkadaşım Arif Toraganlı'nın üstüne titrerdim, eski günlerden bir yadigâr olarak gördüğümden. Demek aramıza bir başka lise arkadaşım daha katılmıştı.

O akşam yaşanan coşku gerçekten unutulacak gibi değildi. Ne var ki, biz, yığınların kabaran dalgasıyla birleşmeye hazır bir ruh hali içinde değildik. Evlerimize dağıldıktan birkaç gün sonra, önceden örgütlenen arkadaşlar, ortadan kaybolup illegale geçeceklerdi. Bir kere daha, "aşağı"dakilerin yüce gönüllüğüne değil, örgütün kuşkuculuğuna güvenilmişti.

II.
1974-1976
Havariler

Dışarı çıkınca, içerisiyle dışarısının ne kadar ayrı dünyalar olduğunu fark ettik. Bu farklılık, mekânsal olmaktan çok, sosyal ve psikolojik nedenlerden ileri geliyordu. Dışarısı, 12 Mart'ın, özellikle de o karanlık 1972 yılının tam zıddı bir canlılığı, hattâ coşkuyu yaşıyordu. Toplumun bütün sınıf ve tabakalarında sola doğru hızlı bir kayış gözleniyordu. En üst sınıfların mensupları bile "solcu" ve Ecevitçi kesilmişti. Dışarı çıktığım ilk günlerde, kuzenim, Neriman teyzemin kızı, koyu Demokrat Partili (DP) ve AP'li Karanis ailesinin gelini Ayhan ablanın bile Ecevitçi olduğunu görünce küçük dilimi yutacaktım neredeyse. Eh, ezeli politik muarızlarımız bile böylesine "sol"a yaklaştığına göre, onlarla aramızdaki mesafeyi korumak için bizim, aşırı solun da soluna kaymamız gerektiği açıktı.

Bu büyük değişimin başlıca nedeni, toplumsal gelişmeyi denetim altına almak için askerî bir rejim denemesinde bulunanların, yine gelişmekte olan toplum tarafından reddedilmesiydi. Eski toplumsal kalıplara sığmayan, toplumun neredeyse tüm sınıf ve tabakaları, "gelişmeyi", Bismarkvari bir demir yumruğun eşliğinde götürmek isteyen tepedeki oligarşik bir azınlığın niyetlerine ram olmak istemediğini, iki yıllık bir suskunluk döneminin ardından, özgürlükçü tepkileriyle açıkça ortaya

koymuştu. "Tepe"dekiler, bu eğilimin önüne geçilemeyeceğini çabucak fark ettiler, bu sefer, özgürlükçü eğilimi, radikalizmden saptırıp, reformizm gibi düzen içi bir "alternatifin" arabasına bağlamak üzere, Bülent Ecevit'i parlatmaya giriştiler. Evet, onlar da biliyorlardı Ecevit "alternatif"inin, bir ölçüde sola kayışı besleyeceğini. Ama son tahlilde, reformizm, radikalizmin önünde yeni bir baraj oluşturmayacak mıydı?

"Alt sınıflar", Anadolu, taşra, kentlerin varoşları, "Karaoğlan" illüzyonuyla kucak kucağa da olsa, müthiş bir radikalleşme sürecine girmişti. Özellikle genç nüfus, bütün kesimleriyle birlikte sola, daha sola yöneliyordu. Bu öyle bereketli bir ortamdı ki, 12 Mart'ta yıkıma uğramış, önderleri öldürülmüş ve şimdi, hayatta olmayan önderlerinin yakınında bulunmuş *havarilerce* toparlanma sürecine girmiş hiçbir sol örgüt, toplum denizine attığı ağını boş çekmiyordu. TİİKP de bu "militan akınından" nasibini alanlardan, hattâ en çok alanlardan biriydi. Anadolunun her yanında, otuz-kırk kişilik, hattâ daha kalabalık "Aydınlıkçı" gruplar oluştuğu haberleri alıyorduk. Çıkar çıkmaz hazırlıklarına giriştiğimiz haftalık *Aydınlık* dergisine taşra gruplarından gelen talepler şaşırtıcıydı. Kimse 50'den az dergi istemiyordu.

Üniversite gençliği de büyük bir canlılık ve mücadele isteği içindeydi. Biz çıkmadan altı ay kadar önce Aydınlıkçı gençler, Yurtsever Gençlik Birliği (YGB) adlı bir gençlik örgütü kurmuş, bu derneğin 12 Mart hukukunu sürdüren yargıçlar tarafından kapatılması üzerine, bu kez, Devrimci Gençlik Birliği (DGB) adıyla yeniden örgütlenmişlerdi. Ayrıca, Ankara'da bütün sol gruplardan gençlerin içinde toplandığı genel bir öğrenci örgütü de kurulmuştu. Ne var ki, diğer gruplar "Aydınlıkçılara" karşı geleneksel tecrit siyasetlerini sürdürdüklerinden, Aydınlıkçılar ayrı bir gençlik derneği kurmuşlardı. Belki de tersi doğrudur ya da her ikisi birden söz konusudur. Yani Aydınlıkçı gençlerin ayrı bir örgüt kurmaları, bu tecriti kolaylaştırmış olabilir.

Biz çıkar çıkmaz DGB, TİİKP'nin önde gelenlerini davet ettiği seri konferanslar düzenledi dernek salonunda. Salonu hın-

cahınç dolduran gençleri gördüğümde iyice şaşırdım. Böyle bir kalabalıkla karşılaşacağımı hiç ummuyordum. 12 Mart öncesindeki PDA devrinde gençlerin bize böylesine akın edeceğini hayal bile edemezdik. Şaşırdığım ikinci nokta, gençlerin görünümleriydi. Üç yıl içinde ne çok şey değişmişti böyle! Gerçi tahliye edilip mahkemelere tutuksuz gelenlerde de bazı değişiklikler gözlemiyor değildik. Örneğin, şu meşhur İspanyol paça pantolonlar, düğmeleri açık dar gömlekler ve kulakları kapatan uzun saçlar... "Bizim zamanımızda" yoktu böyle şeyler. Şimdi her şey değişmişti. Daha genç yaşımızda, 80'lik ihtiyarlar gibi çevremize yadırgayan gözlerle bakınıyorduk. Bu şaşkınlığımızı fark eden dışarıdaki arkadaşlar, saç uzatma modasının, 12 Mart'ın en karanlık günlerinde, gençlerin uzun saçlarına musallat olup sokak ortalarında gençlerin saçını kesmeye kalkışan cuntanın küstahlığına karşı bir tepkinin ürünü olduğuna inandırmaya çalışıyorlardı bizi. Biz ise bunu, halkla devrimcilerin arasını açacak bir "züppelik" ya da "burjuvalık" olarak görmekte ısrarlıydık. Gençlerle tıklım tıklım dolu DGB toplantılarından birinin sonunda, Hasan Yalçın'ın kalkıp, orada bulunan uzun saçlı gençlerin (ki, çoğunluk uzun saçlıydı) gözünün içine baka baka, o gün tartışılan konuyla âlâkasız bir şekilde, saç uzatma modasını eleştirmesi, salonda sessiz bir küskünlükle karşılanmıştı. Anlayacağınız, biz eski kafalılar, istemeden de olsa, yeni boy atan yığınsal coşkuyu bir an önce gömmek için yapılması gereken her şeyi yapıyorduk.

Ben de, partinin dışarı çıkarken örgütlediği otuz kırk kişilik kesimdendim. Ama ben, büyük bir ihtimalle, Doğu'yla birlikte, haftalık *Aydınlık*'ın çıkışında çalışacaktım. Bu yüzden, illegal çalışmaya dahil olmakla birlikte, illegale geçmem gerekmiyordu. Ne var ki, bu, "ihtiyatı elden bırakmak" anlamına gelmiyordu. O günkü, hâlâ dışarıya adapte olamamış mahkûm psikolojimizle yaptığımız tahlile göre her an yeniden içeri alınabilirdik. Bu yüzden normal adreslerimizde kalmamız doğru olmazdı. Üstelik, dışarı çıkalı daha birkaç gün olmadan bu tutumumuzu "haklı çıkaracak" öyle olağanüstü gelişmeler olmuştu ki. Bu gelişmelerden biri, TİİKP davasının kararlarının

okunduğu duruşmaya tutuksuz katılan otuz kadar arkadaşın, hükümler okunduktan sonra (af çıktığından bu hükümlerin bir hükmü yoktu aslında) slogan atarak tutuklanmalarıydı. Aslına bakılırsa bu, o günün koşullarında lüzumsuz bir keskinlikti, arkadaşların boşu boşuna tutuklanıp bir ay kadar içeride kalmalarına yol açmıştık.

Gelişmelerin en büyüğü ise, sağcı Grivas çetelerine bağlı bir Yunan milliyetçisi olan Sampson'un Kıbrıs'ta askerî darbe yaparak Makarios'u devirmesiydi. Anlaşılan bize rahat huzur yoktu. Adam sanki darbe yapmak için bizim çıkmamızı beklemişti. Bunun hemen ardından Ecevit'in büyük "Kıbrıs fethi" geldi elbette. Daha müdahale başlamadan, Doğan Yurdakul'un ablası Sevil Avcıoğlu (*Yön*'ün yazarlarından ve Doğan Avcıoğlu'nun ilk eşi) ve annesinin birlikte oturdukları evde darbeyi tartışıyorduk. Faşist darbeye karşı öfke içindeydik. Bizim bu ruh halimiz, o günkü Türkiye solunun geneldeki algılayışının bir yansımasıdır. Nitekim Ecevit'in Kıbrıs'a yaptığı fetih seferini, bu ruh hali son derece kolaylaştırmıştır. Yani biz solcular, sosyal demokrat Ecevit'in başkanlığındaki Türk ordusunun askerî müdahalesi de dahil, faşist darbeye "karşı" her türlü müdahaleyi onaylayan bir tavır içine girmiştik.

İsteğimiz Ecevit tarafından birkaç gün sonra yerine getirildi. 1974 yılı Temmuz ayının o sıcak günlerinde Türk ordusu Kıbrıs'ın bir bölümünü işgâle girişti. Aydınlık hareketinin neredeyse tamamı, başlangıçta solun diğer bütün kesimleri gibi işgâli destekleyen bir tutum içindeydi. Ne var ki, Doğu Perinçek ve artık her yere birlikte gidip geldiği ve yakında evleneceği Şule Perinçek, aynı kanıda değillerdi. Bir akşam vakti onlara rastladım Kavaklıdere taraflarında. İşgale karşı olduklarını görünce önce şaşırdım. Özellikle Doğu çok öfkeliydi. Ecevit'in "anti-faşizm" sahtekârlığına ateş püskürüyor, solun kuyrukçu tutumunu şiddetle eleştiriyordu. O ana kadar benim de o "kuyrukçulardan" pek bir farkım yoktu doğrusu. Ne var ki, Doğu'nun eleştirileri öyle yabana atılacak gibi değildi gerçekten. Nasıl olmuştu da dalgaya kapılıvermiştik böyle birdenbire. Halkın coşkusuna kendini fazla kaptırmanın da, demek böyle handikap-

ları vardı. Doğu ve Şule'yle o karşılaşmamdan hemen sonra döngeri ettim. Evet, işgâle karşı çıkmak gerekirdi.

Zaten parti de, ilk Merkez Komitesi toplantısında bu kararı almakta gecikmedi. Toplantı, Bahçelievler tarafında bir evde yapıldı. Toplantının güvenliğini örgütleyen, aynı zamanda dışarıdaki Aydınlıkçı gençlerin örgütlenmesi işini üstlenen Hikmet Özdemir'di. Hikmet Özdemir, daha içerideyken tarafımızdan "örgütlenmiş" yetenekli bir arkadaştı. Bizden epeyce önce tahliye olmuştu. Tahliye olmadan önce onu partilemiş ve dışarıya "temsilcimiz" olarak yollamıştık. O zamanki mantığımızla onu, şehirlerdeki Aydınlıkçıları değil, köy çalışmalarını örgütlemek üzere görevlendirmiştik. Dışarı çıkar çıkmaz, Denizli'ye gidecek, bizim eski köylü ilişkilerimizden Hüseyin Sağlık'ı (*Yarılma*, s.419-420) bularak çalışmaları kaldığı yerden sürdürecekti. Bu ilişkinin nasıl kurulduğunu, daha sonra Hüseyin Sağlık'tan dinlemiştim. Hüseyin Sağlık, önüne kattığı eşekle köyde "çerçilik" yapan genci görünce, o müthiş köylü sezgisi ve zekâsıyla, bu "çerçi"nin bizim tarafımızdan gönderildiğini şıp diye anlamış ve "mallarına bakmak" için onu evine davet etmiş. Eve girdiklerinde, Hüseyin Sağlık, "çerçi" kılığındaki Hikmet Özdemir'e, doğrudan, "arkadaşlardan ne haber" diye sorunca, Hikmet Özdemir şaşkınlıkla rolünü sürdürmeye çalışmış, ne olur ne olmaz diye. Hüseyin Sağlık, onun bizim tarafımızdan yollandığına o kadar eminmiş ki, "hadi uzatma," demiş, "benim adım Hüseyin Sağlık." Hikmet, bunun üzerine rahatlamış ve bizim tarafımızdan yollandığını kabul etmiş. O sırada Hüseyin Sağlık, genel eğilime uygun olarak CHP'nin Çal teşkilatında aktif bir çalışma sürdürüyormuş. Hikmet Özdemir'e, eski türde bir köy çalışmasının koşullarının olmadığını, şu sırada çalışmanın mahalli devrimciler tarafından CHP çatısı altında sürdürüldüğünü, dışarıdan gelen birisinin burada yapacağı pek bir şey olmadığını anlatmış ve Hikmet'i şehre dönmeye ikna etmiş. Hikmet, elbette şehre dönünce boş durmamış ve Aydınlıkçıların örgütlenmesi işine dalmış.

Hikmet, hepimizi teker teker alıp Bahçelievler'deki eve getirdi. Yanından hiç eksik etmediği naylon torbada, enikonu

göz alıcı tabancalar taşıdığını görünce önce bir miktar şaşırdım. Evet, 12 Mart'ın yaklaştığı sıralarda biz de silâh taşımaya falan başlamıştık. Ama, diğer gruplarla karşılaştırıldığında, silâh konusunda yine de tutuk bir halimiz vardı. Demek o zamandan beri bu konuda epey ilerlemeler kaydedilmişti. Çünkü bu tabancalar, bizim taşıdığımız pek güven vermeyen laz yapısı tabancalardan oldukça farklı, uzun namlulu, bir atışta adamı mıhlayacakmış izlenimi veren şeylerdi. Bu gelişme gurur vericiydi bizim açımızdan. "PDA pasifistleri" "pasifistliklerini" yenmiş, silâhla külahla enikonu içli dışlı olmaya başlamışlardı demek ki.

Merkez Komitesi, daha dışarı çıkmadan önce, kooptasyon yoluyla bazı yeni üyeler kabul etmişti. Bunlardan biri de M. Kemal Çamkıran'dı. Dev-Genç saflarından geldiğinden, Çamkıran bizim için çok önemliydi, onun üzerine titriyorduk. Durum değerlendirmesinin sonucunda, işgâle karşı çıkmayı ve "işgâle nihayet, Kıbrıs'a hürriyet" sloganı altında bir mücadele vermeyi kararlaştırdık. İllegal örgütlenme konusunda kararlıydık. Legal alandaki mücadeleler elbette sürdürülecekti. Ama, birkaç kişi dışında, "değerli bütün kadrolar" illegalde tutulacak ve kitle hareketlerine karışmayacaklardı. Bu anlayış, daha sonra anlatacağım, partinin kitle hareketinden ve militanlardan tecrit olmasına yol açan gelişmenin başlangıcıydı. Yükselen halk hareketinin içine girmek yerine, çok sayıda yetenekli militan, "illegal mücadele" adına, kapalı odalarda pineklemeye mahkûm ediliyordu. Kıbrıs'ın işgâli dolayısıyla sıkıyönetimin ilân edilmiş olması da bu tavrımızı teşvik edici nitelikteydi. Kanımıza göre, Ecevit iktidarına rağmen faşist generaller ve 12 Mart rejimi iş başındaydı ve her an reaksiyoner bir saldırı gelebilirdi. Önemli olan, gelip geçici kitle hareketleri değil, partinin "illegal örgütlenmesi"ydi.

Merkez Komitesi'nin aldığı bir diğer karar, bir süre önce kurulmuş Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'ni (TSİP) baş hedef alan bir ideolojik mücadelenin başlatılmasıydı. TSİP, "Sovyet yanlısı", dolayısıyla "revizyonist" bir odak olarak değerlendirildiğinden hedefimiz olmayı hak ediyordu, üstelik "sol"dan saldı-

racağımızdan, onu "kolay lokma" olarak görüyorduk. Bir Leninist parti, gelişebilmek için, kendisine mutlaka ideolojik planda didişeceği rakipler bulmalıydı, Bolşevik tarihi bize bunu öğretiyordu. "Revizyonistler", "demokrasinin sınırlarının genişletilmesi" adı altında teslimiyetçi ve reformist bir çizgi sürdürüyor ve yığınların devrimci ataklarını, "mücadele etmeyelim, faşizm gelir" bahanesiyle bastırıyorlardı. Biz ise, faşizmin zaten sürdüğü, bu yüzden "faşizmin gelmesi" diye bir şeyin söz konusu olmadığı, öte yandan faşizmi yıkmanın ya da geriletmenin tek yolunun, kararlı devrimci mücadele olduğu kanısındaydık. Bu ideolojik mücadeleyi yürütmek amacıyla legal bir dergi çıkarılacaktı. 12 Mart'tan sonra, 39. sayısında kapatılan haftalık *Aydınlık*, aynı mirasın devamı olduğunu göstermek için 40. sayısıyla yeniden yayımlanacaktı. Dergi, baş hedef olarak, başkanlığını Ahmet Kaçmaz'ın yaptığı TSİP'in yayın organı niteliğindeki ve Oya Baydar gibi yazarların yazılarını yayımlayan *Kitle* dergisini esas ideolojik hedef olarak bombardımana tutacaktı. Merkezi İstanbul'da olacak dergiyi, Doğu ve ben çıkaracaktık. Bunun için elimizi çabuk tutacak, "kişisel meselelerimizi" kısa zamanda halledecek (bununla, evlenecek olanların bir an önce evlenmeleri kastediliyordu) ve en geç Kasım ayında İstanbul'a taşınacaktık. Bu karar, eskiden beri Ankara'da olan hareketin merkezinin İstanbul'a taşınması anlamına geliyordu. Ben, İstanbul'a gidene kadar yarı legal bir yaşam sürdürecektim. Annemin evinde çok az kalacak, daha çok, Hikmet Özdemir'in Bahçelievler'de kiraladığı, karanlık ve rutubetli bir bodrum katında ikamet edecek, zorunlu kalmadıkça legal alanlarda pek fazla görünmeyecektim.

Bu toplantıda, partinin içine sızmış "polis ajanları" konusunda, son derece vahim sonuçlara varacak bazı paranoyakça varsayımlar üzerinde de konuşuldu. Hareket içindeki bazı kişilerin, "bizden habersiz" birtakım "illegal örgütlenmeler" yaptıklarını "istihbar etmiş" olan Hasan Yalçın, bunun, polisin "provakatif faaliyetleri" olduğunda ısrarlıydı. Bu "provakatif örgütlenme faaliyeti"nin içinde, arkadaşlarımdan Alp Hamuroğlu'nun da yer aldığını duyunca, Hasan Yalçın'ın körükledi-

ği paranoyaya karşı içten içe kuşku beslemeye başladım. Hasan Yalçın, "provakatif faaliyete" karşı bir "operasyon" düzenleme görevini seve seve kabul etti. Kuşku altındaki kişiler, onun tarafından sorgulanacaktı. Sözü geçen diğer kişileri pek tanımıyordum, ama en azından Alp Hamuroğlu gibi dürüst bir arkadaşın bu "sorgulamadan" yüzünün akıyla çıkacağından emindim. Paranoyaya açıkça karşı çıkmak yerine, "operasyon"un sonuçlarını beklemeyi tercih ettim. Bu "operasyon"un, iğrenç Çeka yöntemleriyle yürütüleceğini o günden tahmin etmem gerçekten güçtü.

Operasyonun sonuçlarından daha sonra haberimiz oldu. Hasan Yalçın, bir başka MK toplantısında, ulaştığı "bulgu"ları bize anlattı. Alp Hamuroğlu, kız kardeşi Hale Hamuroğlu, Dişçi Erol ve yakın birkaç arkadaşı, biz dışarı çıkmadan önce kurdukları "gizli" bir örgütlenmeyi dağıtmamakta ısrar etmiş ve bu "gizli" örgütlenmeyi partiden "gizlemiş"lerdi. Hasan Yalçın, bunu yapanların polisliği konusunda ikna edici hiçbir kanıt getiremiyordu, ama bunun provakatif bir davranış olduğundan "emin"di. Yani aynı kapıya çıkıyordu. "Provakatif bir tavrı" sürdüren, "objektif" olarak polis muamelesi görmeliydi. Ne var ki, Hasan Yalçın'ın yönettiği sorgu ekibinin yöntemleri, çok daha polisiyeydi. Silâhlı külahlı gençlerden oluşan bu ekip, "zanlıların" evlerini basmış, onları aynı bir polis ekibi gibi tutuklamış, gözlerini bağlamış ve bilinmeyen bir eve götürüp, "hücrelere" hapsetmişti. "Zanlılar", burada oldukça sert denebilecek yöntemlerle sorguya çekilmişlerdi. Evet, fiilî işkence yapılmamıştı ama, bağırma, tehdit, paylama, korkutma, hattâ yeri geldiğinde birkaç tokat atma gibi şiddet yöntemleri kullanılmıştı. İşin acıklı yanı, bütün bunlar, bizlerin onayıyla yapılmış oluyordu. Bundan büyük rahatsızlık duymama rağmen sesimi yükseltip itiraz etmedim. Yalnızca, "zanlıların" polis olmadığı tezini savundum ve sonunda bu tez ağır bastı. Böylece "1. Hamuroğlu davası", "sanıkların" beraatiyle sonuçlanmış oldu. Bilmiyorum ama, Hasan ve Doğu, MİT'de yaşadıklarının aynısını, bu kez kurban konumunda değil de, cellat konumunda sahneye koymanın büyüsüne kapılmış ya da

"zevkini" tatmak istemişlerdi gibi geliyor bana. Buna "iktidar sendromu" adını da koyabiliriz.

Aman Tanrım, dışarı çıktığımız Temmuz ayından, İstanbul'a hareket ettiğim Kasım ayına kadar geçen o dört aylık sürede ne çok şey olmuş, ne çok şey sıkışmış araya! Bu döneme baktığı zaman insan, zaman denen şeyin ne kadar görece olduğunu gerçekten idrak ediyor.

Ailevi durumda da önemli değişiklikler söz konusuydu. Bir kere, Can evlenmişti. Can'a kalsa evleneceği yoktu! Bu işi, Can değil, annem halletmişti. Annem her hafta, kar demeden, kış demeden, Mamak'ın yolunu tutar, beni ziyaret ederdi. Bu ziyaretleri sırasında, Dev-Genç davasından Şeref Gürle adlı arkadaşın kız kardeşi Saliha'yla arkadaş olmuş. Giderek arkadaşlıkları iyice samimi bir hal almış. Annem, Türkçe öğretmenliği yapan, mazbut bir kızcağız olan Saliha'yı bizim eve, çaya davet edip, kendisine evlenme teklif etmiş. Şaşırdığınızın farkındayım. Annem bu evlenme teklifini elbette, oğlu Can adına yapmış. Çünkü Can'ın böyle bir beceri gösteremeyeceğini çok iyi biliyormuş. Saliha, bu evlenme teklifine olumlu yanıt verince, Can ve Saliha, biz çıkmadan az önce dünya evine girivermişler. Can, Semin dayımın torpiliyle girdiği Devlet Su İşleri'ndeki memurluğundan çok cüzi bir maaş aldığından, ayrı eve çıkmamışlardı, annemle birlikte, Kavaklıdere'deki evde oturuyorlardı.

Turgay ağabeyim de üçüncü kez evlenmişti. Kilis'te kaymakamlık yaptığı sırada, Kilis eşrafından birinin kızı olan Suzan'la evlenen ağabeyim, eşi ve yeni doğmuş küçük kızları Bilge'yle birlikte, beni görmeye gelmişti. Oldukça mutlu görünüyorlardı. Turgay ağabeyim, beni görünce, her zamanki şakacılığıyla, "sen hâlâ dışarıda mısın" diye takılmaktan kendini alamadı. Suzan da öğretmendi. "Delikanlı" tavırları olan, güçlü kuvvetli bir kadındı. Bizden daha kısa boylu olan ağabeyim, yeni eşinin yanında daha da küçülmüş görünüyordu. Ağabeyim, bana, yeni doğan çocuğunu gösterip, "bırak şu devrimciliği falan da, bir an önce evlenmeye bak, çoluk çocuk sahibi ol, bu mutluluktan kendini yoksun bırakma," diye yarı şaka,

yarı ciddi tavsiyede bulundu. Elbette ona kulak asacak halim yoktu. Ağabeyimin mutluluğuna sevinmiştim yine de. Ama bu mutluluğu gölgeleyen bir şey vardı. Kaymakamların, görev yaptıkları yerlerdeki eşraf kızlarıyla evlenmeleri sicilleri açısından olumlu sonuçlar vermezmiş, işte Turgay ağabeyim bu "günah"ı işlemiş ve kendi yorumuna göre, "devlet kilisesi" tarafından bir anlamda "aforoz" edilmişti. Daha sonraki yıllarda, vali olamamasını benim solculuğuma ve Suzan'la evlenmesine yorarak, kendini rahatlatmaya çalışacaktı.

Biz devrimcileri örnek aldığı her halinden belli olan, ağabeyimin oğlu Ümit de annemlere gidip geliyordu. Ne var ki, annemin, çok "haşarı" bulduğunu ikide bir dillendirdiği torununa gereken şefkati gösterdiği söylenemez. Ümit'in "haşarılık"ları, onun yaşındaki bir delikanlı için son derece doğaldı. Örneğin bir gün annem evde yokken bir arkadaşıyla bize gelmiş ve içki içip, duvarları şarap lekesi yapmış falan. Bunlar abartılacak şeyler değildi elbette. Ama, çocuklarına gösterdiği ilginin yüzde birini torununa göstermeye hiç de niyeti olmayan annem, Ümit'in haylazlıklarını abarttıkça abartıyor, ona hiç yüz vermiyordu. Annemin bu haşin tavrını dengelemeye çalıştım. Ümit'in yokluğunda onu bu tavrından dolayı eleştirip, annemin şefkatsizliğinden doğan boşluğu doldurmak için Ümit'le özel olarak ilgilendim. Üstelik, Ümit beni örnek alıyor, benim gibi devrimci ve yazar olmak için can atıyordu. Böyle hevesli bir genci neden teşvik etmeyeydim?

Kıbrıs'ın işgâli günleriydi. O zamanın tek legal sol partisi TSİP, Bahçelievler'deki Arı Sineması'nda, Kıbrıs konusunda bir kapalı salon toplantısı düzenlemişti. TSİP Genel Başkanı Ahmet Kaçmaz ve diğer önde gelen TSİP'lilerin de konuşma yapacağı bu toplantıya katılmaya, daha doğrusu, toplantıda kendi sloganlarımızı hâkim kılmaya karar verdik ve bütün gücümüzle bu toplantıya yüklendik. TSİP, o dönemde Kıbrıs konusunda tüm solun yaşadığı kafa karışıklığını yaşıyordu. Bir yandan, Türk ordusunun işgâl eylemini desteklemekten içten içe bir rahatsızlık duyulduğu açıktı. 12 Mart'ın faşist generalleri, ne çabuk "antifaşist" kesilmişlerdi de faşist bir darbeyi bastıran fatihler oluver-

mişlerdi böyle. Bunu hiç kimsenin yutacak hali yoktu. Ne var ki, solda eskiden beri var olan, 1960'lı yıllarda örnekleri bol bol görülen, Kemalist orduya güvenme hastalığı yeniden depreşmişti. Ecevit'in "sol" söylemleri de buna tuz biber ekiyordu. 1960'ların sonlarında darbeci "sol" söylemlere kanan sosyalistler, bu kez, egemenlerin, parlamentocu "sol" söylemlerine inanıyor, sonuçta, enternasyonalist tutumu bir yana bırakıp, Türk milliyetçiliğinin ve istilacılığının yedek kuvveti oluyorlardı. Aydınlık hareketi ise bunun tam zıddı bir tutum içindeydi. İşgale kararlılıkla karşı çıkmış ve cesurca, "işgâle nihayet, Kıbrıs'a hürriyet" sloganını atarak, kendini diğer solun kuyrukçu tutumundan ayırmıştı. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim: Aydınlık hareketinin otuz yıllık tarihi içinde övünebileceği tek ve parlak devrimci politika, 1974 Kıbrıs işgâline karşı aldığı tavırdır. Tabiî, bu tutumlarını çoktan değiştirmiş bulunuyorlar. Şu anda Aydınlık hareketi, Kıbrıs işgâlinin en hararetli savunucularındandır.

TSİP'liler pek coşkulu görünmüyorlardı. Sanki soldan gelecek eleştirileri sezmiş, bu yüzden biraz sinmiş gibi bir halleri vardı. Konuşmacılar ikircikliydi, gelecek saldırılara karşı sanki önceden savunmaya geçmişlerdi. Salonun havası da bunu körüklüyordu elbette. Daha baştan salon, Aydınlıkçıların "işgâle nihayet, Kıbrıs'a hürriyet" sloganlarıyla çınlamaya başlamıştı. Bu, Aydınlıkçıların, 12 Mart öncesi de dahil, kamuoyunun önüne bir gösteriyle açıkça ilk çıkışlarıydı ve doğrusu, oldukça başarılıydı. Toplantının sonunda, sinema salonu, neredeyse Aydınlıkçı bir gösteriye dönüşmüştü. Öyle ki, bazı DGB'li gençler, bu başarıyı fırsat bilip, "kahrolsun Sovyet sosyal-emperyalistleri" gibi sloganlar bile atabilmişlerdi. Gençleri esas olarak Hasan Yalçın yönlendiriyordu. Önderlerin çoğunun illegale geçmesi kararı alındığı halde, mücadelenin cereyan ettiği alanlar, bizi ister istemez kendine çekiyordu. Partinin, "illegalite" siyasetinin hayata uygun olmadığı daha o zamandan belliydi.

Dışarı çıkmışken bazı kişisel meselelerimi de acilen halletmem gerekiyordu. Bunların başında askerliğin ertelenmesi geliyordu. Bunun yolu, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi (DTCF)

Felsefe bölümüne yeniden kaydolarak askerliği bir süre daha ertelemekti. Okumaya hiç niyetim olmadığı halde sırf "kayıt yenilemek" için DTCF'nin yolunu tuttum. Okullarda faşistlerle çatışmalar devam ettiğinden okulun içine girmek bir meseleydi. Kapıda durduruldum. Baktım olacak gibi değil, Dekanla görüşmek istediğimi söyledim. O sırada kimin dekan olduğunu bile bilmiyordum. Müstahdemler "yukarı" telefon edip, ismimi bildirdiler. Gelen yanıt üzerine, tavırlarında ani bir değişiklik olduğu dikkatimden kaçmadı. Neredeyse yerlere kadar eğileceklerdi. "Dekan bey sizi bekliyor" dediler. Dekan'ın odasına girdim. Dekan Yaşar Bey, beni, sanki odaya başbakan girmişçesine ayakta karşıladı. Bizim zamanımızda doçent olan dekan, bana öyle büyük bir saygı gösterdi ki, hem mahçup oldum, hem de şaşırdım. Dekan bana övgüler düzdü ve bir telefonla kayıt işlemlerini hallediverdi. Demek geçmişte olumlu izlenimler bırakmıştık. Dahası, ancak bir kahramana gösterilecek bu hüsn-ü kabul, değişen atmosferin göstergesiydi.

Okula kaydolduktan sonra, annemin evine ikide bir tehdit dolu mesajlar yollayan Ulus'taki polis merkezini ziyaret ettim ve okul kaydımı göstererek, kendilerinden, "askerlik nedeniyle" bir daha annemi rahatsız etmemelerini rica ettim. Durumum kayda geçirildi ve "ricam" kabul edildi. Nc var ki, geri dönerken bindiğim dolmuştaki oldukça kuşku çekici bir şahsın beni takip ettiğini fark edince bu "kabul"ün görünüşte olduğunu anladım. Peşime bir sivil polis takılmıştı. Takip edilip edilmediğimden emin olmak için, Kızılay'daki Gökdelenin önünde inip alt taraftaki pasaja girdim. Evet, emindim artık, adam beni takip ediyordu. Bunun üzerine, polisle benim aramda, bir köşe kapmaca oyunu başladı ve sonunda adamı atlatmayı başardım. Vay canına, demek şu görünürdeki "özgürlük" havasına gerçekten de fazla kapılmamak gerekiyordu.

Partinin "polise karşı uyanıklık" talimatını benden daha fazla ciddiye alanlar da vardı. Çıktığımız ilk günlerde Halil Berktay'la, yine Gökdelenin yakınlarında, içeriden yeni çıkmış arkadaşlardan Ferai Özipek'e (Tınç) rastladık. Halil'e, "bak Ferai değil mi şu gelen," dedim. "Ta kendisi," dedi Halil, ayaküstü birkaç laf et-

mek için ona doğru ilerledik. Ne var ki, Ferai Özipek, yüzümüze bile bakmadan, hattâ başını başka tarafa çevirerek, yanımızdan geçip gitti. Afallamıştık. Eski komünistler birbirlerini sokakta gördükleri zaman selamlaşmazlarmış ya! İşte Ferai de bu taktiği uygulamıştı. "İlkelere" bu bağlılık, doğrusu takdir-i şayandı.

12 Mart döneminde parti tarafından Filistin'e yollanan arkadaşlardan Cengiz Çandar'ın Ankara'da olduğunu öğrenmiştik. Filistin'de çok acı olaylar yaşanmıştı. Partinin çökmesinden sonra Filistin kadrosunun içinde büyük bir bunalım yaşandığını, bazı arkadaşların partinin çizgisini reddederek "kazan kaldırdıklarını" öğrenmiştik. Ali Mercan, Kaypakkaya muhalefetine katılarak Türkiye'ye dönmüştü. Cengiz Çandar ve Şahin Alpay ise, "örgütlü mücadeleyi" reddederek önce Avrupa'ya geçmiş, aftan sonra da Türkiye'ye dönmüşlerdi. Başlarında Bora Gözen'in bulunduğu, parti çizgisine bağlı kalan arkadaşlardan sekizi ise, 1973 yılı baharında, kaldıkları Filistin Nahr-el Bared kampında İsrail komandolarının bir gece baskınında öldürülmüşlerdi. Öldürülen arkadaşlardan, *Türk Solu*'nun yöneticisi ve PDA'nın İstanbul kesiminin sorumlusu Bora Gözen'i, Mamak Cezaevi'nden kaçmasını sağladığımız Kerim Öztürk'ü (*Yarılma*, s. 474-476), bizimle birlikte "Şafakçılar" koğuşunda bir süre kalan ve tahliye olduktan sonra Filistin'in yolunu tutan Gürol İlban'ı, İstanbul'lu arkadaşlardan Ahmet Özdemir'i ve başından beri köy çalışma ekiplerinde görev almış Cafer Topçu'yu çok iyi tanıyordum. "Cin Ali" lakaplı Ali Ergun ve Hüseyin Tüysüz, saldırıdan yaralı olarak kurtulurken, Faik Bulut adlı arkadaş, İsraillilerin eline tutsak düşmüştü. Parti o sırada, parti saflarını terk edip Avrupa'ya "kaçan" Cengiz Çandar ve Şahin Alpay'ı, "mücadele kaçağı" ve "dönek" olarak görüyordu. Cengiz Çandar'ın Ankara'da olduğunu öğrenmemizin üzerinden çok az zaman geçmişti ki, Cengiz Çandar'dan, parti yetkililerleriyle görüşme talebi geldi. Bu görevi, Hasan Yalçın'la ben üstlendik. Görüşme, annemlerin Kavaklıdere'deki evinde yapılacaktı. Aydoğan Büyüközden'den tevarüs ettiğimiz "idare suratlarımızı" takınarak Cezgiz'i beklemeye başladık. Komik derecede ciddiy-

dik. Yüzlerimizden, insanî bir parıltının ve merhametin gölgesinin geçmediğinden eminim. Cengiz içeri girdi. Eski arkadaşlığımıza dayanarak bize sarılmaya kalktı. Suratlarımızdaki insanlık dışı ciddiyeti görünce o da donup kaldı. Salon, bir mezbahanın buzhanesini aratmıyordu. Karşılıklı oturduk. Biz sorduk, Cengiz cevapladı. Böylesine polisiye bir görüşmeden hiçbir olumlu sonuç çıkmayacağı açıktı. Nitekim öyle oldu. Görüşmenin sonundaki kısa diskurlarımızdan ve parti adına yaptığımız deklarasyonlarımızdan sonra Cengiz Çandar kendini zor attı evden dışarı. Böylece bu görevi de parti adına yerine getirmiş olduk. Diyelim ki, Cengiz Çandar'ın çok ağır hataları olmuş olsun. Ama, eski arkadaşlar, yıllar sonra böyle karşılaşmazdı. Aynı eleştirileri yine yapabilirdik. Ama insanca sıcaklığımızı kaybetmeden. Üstelik biz ne diye mücadele ediyorduk ki? Dünyanın en doğrusu biz olsaydık bile, böyle bir buzhane havasında bu "doğru"lar donup kalır, hiçbir işe yaramaz olurlardı.

Ömer Özerturgut'un yurtdışından yolladığı bir "elçi"ye gösterdiğimiz tavır da bundan pek farklı değildi. Ömer Özerturgut, daha 12 Mart'tan önce yurtdışına çıkmış ve Avrupa'da önemli bir güç toplamış Aydınlık hareketinin örgütlenmesi işini üstlenmişti. Parti hiyerarşisinde "2. Adam" konumundaydı. Doğu, onun "politik olgunluğuna" hepimizden çok güvenir ve bunu sık sık dile getirirdi. Ömer Özerturgut, bir ara Filistin'e de geçmiş, orada, arkadaşlar arasında çıkan krize çözüm getirmeye çalışmıştı. Ne var ki, partinin yenilgi döneminde Ömer Özerturgut'da, bazı "tuhaf" değişimler meydana geldiği anlaşılıyordu. Ömer, büyük ihtimalle, partinin yenilgisinin yol açtığı şokun sonucunda, kendisinden beklenmeyecek derecede "sol"a kaymış ve İbrahim Kaypakkaya'nın görüşlerinin tıpatıp benzeri görüşler savunmaya başlamıştı. (Oysa, Türkiye'deyken bu tür fikirlere, Doğu'dan bile daha kararlı karşı çıkan yine Ömer'di.) Ancak Ömer'in özgünlüğü, bu fikirlere rağmen, Kaypakkaya muhalefetine katılmamasıydı. Böyle yapmak yerine Ömer, yurtdışında kendi başına bir "parti konferansı" toplamış, bu konferansa, "TİİKP Özeleştirisi" adlı bir metni onay-

latmıştı. Bu metin, baştan aşağı Kaypakkaya fikirleriyle doluydu. Aslında Ömer'in, böylesi fikirler benimsediğine göre Kaypakkaya'ya katılması daha makûl görünüyordu. Ama o, belki de parti içindeki üst konumunu kullanmanın daha doğru olacağına karar vermişti. Şimdi bütün gücüyle, "TİİKP Özeleştirisi" metnini yaymaya çalışıyor, Türkiye'ye bu amaçla kendi "ajanlarını" yollayıp duruyordu. Bu "ajan"lardan biriyle, günün birinde, Doğu'nun ebeveynlerinin evinde karşılaştım, "Özeleştiri" metnini de ilk kez burada okudum. Metni, Doğu da yeni okumuştu ve öfke içindeydi. Bana fikrimi sordu. Ben de öfkelenmiş gibi yaptım. Aslında, Doğu'nun çizgisini benimseyeli epey zaman olduğu halde, "sol muhalefet"e hâlâ öyle büyük bir kızgınlık duyduğum falan yoktu, hattâ içten içe sempati beslemeye devam ettiğim bile söylenebilirdi. Şimdi Ömer'e ne cevap verecektik? Fikirler ortadaydı. Bunları kabul etmemiz beklenemezdi herhalde. Bu görüşler TİİKP'yi temsil edemezdi. Öyleyse tek yanıtımız olabilirdi: "Red" ve Ömer'i "silâhlarını bırakmaya", "özeleştirinin özeleştirisini" yapmaya davet. Doğu, benim "kararlı" tutumumu oldukça takdir etmiş ve benden de cesaret alarak, bu yanıtı "elçi"ye bildirmişti. Bu, fiilen, Ömer'in parti dışı ilân edilmesinden başka bir anlama gelmiyordu.

Annemin evinde, eski sanat çevresindeki arkadaşlarımdan Ziya Öztan'la da bir buluşmamız oldu. Ziya, her zamanki "sinizmi"yle, "münafıkça" laflar edip duruyordu yine. Bana, "Troçki'nin çok önemli bir adam olduğunu" söyledi ve Troçki okumamı tavsiye etti. Dışarı çıkmadan önce parti bizi bu konularda esaslı surette eğitmişti. Dışarı çıktığımızda çok farklı eğilimlerle karşılaşacaktık. Sekter bir tutum takınmamalı, insanları sabırla dinlemeli, söyleyeceklerimizi ondan sonra söylemeliydik. İnsanlar bizim "sekter" ve kendi görüşlerimizin dışında her türlü görüşe kapalı olduğumuz zehabına kapılmamalıydı. Partinin talimatı gereğince, ben de Ziya'nın "münafıkça" sözlerini sabırla dinledim ve ona, "her türlü görüşü dikkatle dinlemeye açık olduğumuzu" beyan ettim. Tabiî, bu tutumum, Ziya'nın keskin zekâsına takılmaktan kurtulamadı.

"Parti, böyle mi istiyor" demez mi? Hadi gel de cevapla şimdi. Şu dünyada Ziya gibi "şeytan"lar olmasa ne iyi olurdu!

Hikmet Özdemir, silâhlanma ve örgütlenme işlerinin yanı sıra, biz parti önderlerini, günün gereklerine uygun olarak "eğitme" görevini de üstlenmişti. Parti önderi olup da araba kullanmasını bilmemek olacak şey değildi doğrusu. Bir araba kaçırıp, silâhlı eyleme girmemiz gerektiğinde ne halt edecektik bakalım? Ya da ani bir durumda, örneğin polisten kaçarken bir arabayı durdurup, şoförünü silâh zoruyla indirdikten sonra arabayı nasıl sürecektik? Eşek değildi ki bu, "deh" deyince gitsin. Öyleyse, tez elden araba kullanmasını öğrenmemiz gerekiyordu. Sıkılgan öğrenciler olarak birkaç gün Hikmet'ten ders aldık. Hikmet nereden bulduysa, Anadol marka bir araba bulmuştu. Ne var ki, Çamkıran, ben ve Hasan Yalçın, yeteneksizlik konusunda birbirimizle yarışıyorduk. Hareketleri epeyce aşırı ve kontrolsüz Çamkıran, direksiyona öyle sıkı asılıyordu ki, alet neredeyse elinde kalacaktı. O arabayı sürerken, Hasan'ın ve benim, çaktırmadan da olsa, korku içinde koltuklara sıkı sıkı tutunmamız görülecek şeydi. Hasan Yalçın ise aşırı sinirli, gergin bir şahsiyetti. Böyle bir kişiliğin, araba sürmesi imkânsızdı. Rahat hareketlerle çevrilmesi gereken direksiyon, Hasan Yalçın'ın sinirden damarları fırlamış elleri altında inim inim inliyordu. Bana gelince, hem yürüyüp, hem de jiklet çiğneyemeyen tiplerdendim. Hikmet, "vitesi ikiye al" dediğinde elimi el frenine atıyor, "sola" dediğinde, direksiyonu bütün gücümle sağa kırıyordum. Hele bir keresinde, Çamkıran'ın komutasında, Aşağı Ayrancı'nın dik yokuşlarından birini tırmanıyorduk. Araba çıktı çıktı ve yokuşun başına az kala stop ettikten sonra geri geri gitmeye başladı. İşin kötü tarafı, yokuş çok dikti ve arkadan başka arabalar da geliyordu. İşte sonumuz geldi, diye düşündüm. Neyse ki, Hikmet soğukkanlılığını korudu ve el frenini çekerek arabanın geriye doğru uçup gitmesini önledi. Bu son deney, başımıza bir şey gelmeden bu sevdadan vazgeçmemiz gerektiğinin açık işaretiydi.

Doğu'yla Şule, dışarı çıkar çıkmaz, partinin "gecekondu semtlerine yerleşin" talimatına uygun olarak Ankara'nın Yıldı-

zevler Semtinde, Hüsnü ve Nergis Ovacık, Doğan ve Leyla Yurdakul çiftleriyle birlikte, iki katlı kocaman bir ev kiralamışlardı. Bu ev partinin önemli merkezlerinden birini oluşturuyordu. Dava dosyaları, partinin yazılı metinleri, kısaca arşiv bu evdeydi. Doğu, Ankara'ya taşradan gelip giden arkadaşlarla bu evde görüşüyordu. Bir gün, Trabzon'dan Ömer Faruk Ciravoğlu çıkageldi. Yanında, o zamanki silâhlanma mantığımıza uygun olarak birkaç adet laz yapısı tabancayla birlikte. Ömer Faruk'la silâhları kontrol ederken silâhlardan biri ateş aldı. Neyse ki, kimse bir kaza kurşununa kurban gitmedi. Bu olayın, daha esprili bir anlatımı, Ömer Faruk'un, *Titrek Hamsi Örgütü* kitabında bulunmaktadır.[1] O hareketli günlerde bir heves tutulmuş bu evin varlığı fazla sürmedi. Herkes yeni görevlerle sağa sola saçıldığından, ev de dağıldı.

Bu arada, Nuri ve Sezi Çolakoğlu'nun Kavaklıdere taraflarındaki evleri de partinin faaliyet merkezlerinden biriydi. Bahçelievler'deki o kasvetli ve rutubetli bodrum katında pineklemek yerine gündüzleri soluğu bu evde alıyordum. Bunun en önemli nedeni, elbette "parti faaliyetlerini denetlemek" değil, orada TİİKP savunmasını sabahtan akşama kadar daktiloda mumlu kağıda çeken Feyza'yı görme isteğiydi. Feyza, Gazetecilik Yüksek Okulunda okurken çok hızlı, on parmak daktilo yazmasını öğrenmişti, bu yüzden bu zor iş de ona düşmüştü. Parti tarafından çok iyi "eğitilen" ve disipline edilen Feyza, gık demeden, neredeyse günde 12 saat daktilonun başında oturuyordu. Üstelik mumlu kâğıtta yazmak çok daha zor bir işti. Bir harfi yanlış bastığınızda durup, "oje" denen bir maddeyle bu yanlışlığı kapatmanız ve "oje"nin kurumasını beklemeniz gerekiyordu. Bu da tabiî ki, işin daha da uzamasına yol açıyordu.

Feyza, gözünü kâğıtlardan ayırmadan büyük bir ciddiyetle yazıp duruyor, başını kaldırıp bana şöyle bakmıyordu bile. En azından, "şu bana talip olan delikanlı neyin nesiymiş, boyu posu nasılmış" diye merak eder insan değil mi, yok, bunu bi-

1 Ömer Faruk Ciravoğlu, *Titrek Hamsi Örgütü*, Pencere Yayınları, Tarihsiz, s.65.

le yapmıyordu. Belki yapıyordu da (daha sonraları yaptığını söylemişti bana) ben farkında değildim ya da çaktırmadan yapıyordu.

Bir akşamüstü gittim eve. Niyetim, yazım işleminin bitmesini beklemek ve evine dönerken ona refakat edip yolda konuşmaktı. Ne var ki, Feyza'nın ciddi görünümü ve çatık kaşları insana hiç cesaret vermiyordu. Daktilodaki işini bitirince, ben de dahil evdekilere kısaca "hoşça kalın" dedi ve çıkıp gitti. Arkasından çıkayım mı diye düşündüm, ama bir şey beni tuttu. "Otur oturduğun yerde oğlum," dedim, kendi kendime, "baksana kızda sana karşı hiçbir eğilim yok. Üstelik sen de eski yeteneklerini kaybettin. Tutuk bir adam haline geldin. Ne diyeceksin şimdi peşinden gidip?" Feyza bana daha sonra, arkasından gelmemi bekleyip yavaş adımlarla yürüdüğünü, benim gelmediğimi görünce çok bozulduğunu söylemişti.

Aydınlık hareketi, nikâh dairesine dönmüştü. 12 Mart döneminde birlikte olup da, tevkifatlar dolayısıyla bunu resmî mecraya dökemeyenler, birbiri ardına evleniyordu. "Legal dönemin" kısa süreceği ve herkesin elini çabuk tutması endişesi de bu evlilikleri hızlandıran önemli bir faktördü. O sırada evliliği reddetmek, iki insanın arasındaki ilişkiye devletin burnunu sokmasını yadırgamak gibi bir tutumumuz ve anlayışımız da yoktu. Tersine, Maocu popülizmimizin ürünü olarak, militanların evlenmesini, halka güven vermek açısından daha doğru buluyorduk. "Namusuna düşkün" halkımız, evli erkek militanlara kapılarını daha bir iç huzuruyla açacak, evli kadın militanlara ise yan gözle bile bakmayacaktı. Militanların evli olması, kitle çalışması için çok daha elverişli görünüyordu. Bu yüzden, evlilikler teşvik ediliyor, çiftlerin ilişkilerini hızla "yasal bir temele" oturtmaları arzu ediliyordu parti tarafından. Daha sonra bazı arkadaşlardan dinlediğime göre, parti, "evliliği", özellikle genç militan kızların ailelerinin "baskısından" daha kolay kurtulması ve bu yöntemle "profesyonel kadro" devşirmek için de kullanmış.

Ekim ayının sonlarına doğru, Faysal Karaçalı ve Semra Eker'in hemen ardından Doğu ile Şule evlendiler. O dönemde

nikâh masraflarını asgaride tutmaya, son derece mütevazı kutlamalar yapmaya özen gösteriyorduk. Ne var ki, Doğu'yla Şule'nin nikâhından sonraki kutlama bir istisna oluşturuyordu. Doğu'nun babası Sadık Perinçek, Anadolu Kulübü'nün üyesi olduğundan burada bir yemek daveti vermişti. Seçkin davetliler arasında yer almadığıma o zaman da sevinmiştim. Bu "burjuva" türü yemek partisi bizim o zamanki havamıza hiç mi hiç uygun düşmüyordu. Gerçi bunun masrafı Doğu'nun cebinden çıkmamıştı, ama böyle bir şeye razı olması, bizler açısından yadırganacak bir şeydi. Ben de dahil herkes bunu içinden düşünmüştür. Ama kimse böyle bir şeyi mesele yapmadı o zaman. Bizim babamız ya da anamız böyle bir tören düzenleseydi kesinlikle reddederdik. Ama Doğu ve Şule reddetmemişti. Çünkü üstlerinde, onları eleştirmesi ihtimali olan bir üst makam bulunmuyordu.

Doğu ile Şule, nikâhın ertesi günü İstanbul'a hareket ettiler. Onları yolcu etmek için Ankara Garına gittim. Tren hareket etmeden beş dakika önce Doğu beni bir kenara çekti, böyle zamanlardaki gizemli gülümsemesiyle, "şu işi halledemediniz be Gün," dedi, kınayıcı bir havada. "Hangi işi" diye sormaya bile gerek görmedim, neyi kastettiğini çok iyi biliyordum çünkü. Ve arkasından ekledi: "Feyza da köylü kızları gibi davranıyor. Ben soruşturdum, esasında sana eğilimi var. Semra Eker söyledi, o ağzını aramış ve senden hoşlandığını öğrenmiş." Bu kadarı bana yeterdi de artardı bile. Vay canına! Demek benden hoşlanıyormuş, peki o zaman bunu bugüne kadar neden bir nebze olsun belli etmemişti acaba? Doğu'ya, "merak etme, halledeceğim" diye söz verdim. Duyan birisi de, örgütsel bir sorunu halledeceğimi sanırdı!

O gece sabahı zor ettim. Sanki resmî devlet dairesinin aç:lmasını beklermiş gibi, dokuza kadar bekledim ve Feyza'yı telefonla aradım. Artık kendimden emin bir havam vardı. Bu yüzden teklemem gerekmiyordu. Ona, kendisiyle görüşmek istediğimi söyledim. İkiletmeden kabul etti. Bahçelievler'de, benim bodrum katına yakın bir yerde buluşacaktık o gün öğlenleyin. Birkaç saat nasıl geçecekti şimdi?

Nihayet buluştuk. Feyza'nın her zamanki çatık kaşlı, ciddi duruşunun ardındaki kadınsı beklentileri ilk kez o buluşmamızda fark ettim ve kendime, "eşekliğine doyma, bugüne kadar bekleyerek" diye lanetler savurdum. Konuşmamız ve birbirimize açılmamız, iki devrimcinin tutukluğunun ve açık sözlülüğünün bütün özelliklerini taşıyordu. Ondan hoşlanıyordum. O da benden hoşlanıyordu. Onunla birlikte olmak istiyordum. O da öyle. Hattâ evlenmek istiyordum. Neden olmasındı. Yakında İstanbul'a gitmek zorundaydım, benimle gelir miydi? Evet, gelirdi. İşte hepsi bu kadar. Bundan sonra, onların evine gidinceye kadar havadan sudan konuştuk. Onu bir kenara çekip öpmek için can atıyordum. Ama böyle bir davranış, "devrimci ciddiyetle" bağdaşmayacağı için kendimi tuttum. Eve birlikte girdik. Sanırım annesi ve babası, Feyza'nın neşesinden ve eve benimle gelmiş olmasından bir şeyler sezdiler. Bundan sonra her şey çok daha hızla cereyan edecekti. Feyza'dan ertesi gün için bir randevu kopartıp oradan ayrıldım.

İtiraf etmeliyim ki, dışarı çıktığımızda cinsel açlık başımıza vuracak ölçüde sıkıştırıyordu bizi. Evliler ya da kız arkadaşı olanlar dışarı çıkar çıkmaz muratlarına ermişlerdi. Ama ya bizim gibi bekârlar! Bizlerin hal-i pürmelâli çok kötüydü. O kadar kötüydü ki, partili arkadaşlardan biri görse ya da partinin kulağına gitse hapı yutacağımı bile bile, gizlice Ankara Genelevinin yolunu bile tutmuştum bir kereliğine. Nerede kalmıştı o göğsümüzü gere gere genelevleri topluca ziyaret ettiğimiz günler! Partinin "evlenin" talimatını can-ı gönülden yerine getirmek için cansiperane savaşanların en başta biz bekârlar olmamız bu koşullarda doğaldı. "Halkın ahlâkı", bırakın çapkınlık yapmayı, kızların peşinde en küçük zaman harcamayı bile hoş görmüyordu. Bu durumda bizim için en akılcı yol, kendimiz gibi militan bekâr kızlardan henüz kapılmamış olanlarını bir an önce kapıp kaçmaktı. Evleneceğimize göre, hemen yatmamızda, "halkın ahlâkına" ters düşen bir yan yoktu. En azından benim ve Feyza'nın açısından yoktu. Bu yüzden soluğu Nuri Çolakoğlu'nun, gündüzleri kimsenin olmadığı evinde aldık.

Bundan sonraki günlerde, Feyza'yla birbirimizden ayrılmaz olduk. Yalnızca, DGB binasının yakınlarına geldiğimizde ya da devrimci arkadaşlara rastladığımızda el ele tutuşmayı bırakıyorduk. Çünkü o zamanlar, diğer sol örgütleri bilmiyorum, ama Aydınlık hareketinde, "aşkın dışavurumu", "halkımızın ahlâkına" ve "devrimci ciddiyete" ters düşen bir "küçük burjuva" davranışı olarak kabul ediliyordu.

Bu arada, "hâkim sınıfların her an saldıracağı" "öngörülerimizi" doğrulayan bir olay meydana geldi. Biz çıkmadan bir süre önce kurulmuş Yurtsever Gençlik Derneği'nin yöneticileri, yayımladıkları bir bildiriden dolayı, ağır cezalara çarptırılıp aranmaya başladılar. Arkadaşları uygun bir şekilde saklamak için hemen seferber olduk. Hikmet Özdemir'in kullandığı bir arabayla Hasan Yalçın'la birlikte, arkadaşları güvenlikli evlere yerleştirdik. Böylece, partinin illegal kesimi, yeni üyeler kazanmış oluyordu. Ne var ki, bu "gizlenme" faaliyeti sırasında, hiç ummadığımız bazı olumsuz gelişmelerle de karşılaşmıştık. Örneğin, Taylan Erten ve Kazime Erten çifti, bizimle birlikte içeriden çıkar çıkmaz, o zamanki deyimle "bırakmış", yani hareketten ayrılmışlardı. Arkadaşları saklama faaliyeti sırasında, aranan bir arkadaşın evlerinde kalması talebini geri çevirdiklerinde anlamıştık durumu. Hayret, bu, genel gelişmeye ters bir durumdu, ama demek böyle şeyler de olabiliyordu.

Feyza'yla evlenme hazırlıklarımız hızla yürüyordu. Nikâh günümüz belli olmuştu. Evlenir evlenmez İstanbul'a taşınacağımızdan, birkaç günlüğüne İstanbul'a gidip Vefa taraflarında ucuz bir ev bile kiralamıştım. Ben "profesyonel devrimci"ydim. Geçimimiz parti tarafından karşılanacaktı. Parti, bu konuda pratik bir çözüm bulmuştu. Feyza'nın ablası Işık Soner'in kocası Vedat Soner, Türk Hava Yolları'nda (THY) mühendis olarak çalışıyor ve o zamanın parasıyla 3000 lira civarında maaş alıyordu. Vedat, partiye vereceği 1000 liralık aylık bağışını, doğrudan bize verecek, biz de bu parayla geçinecektik.

Sonunda nikâh gerçekleşti. Nikâh şekerlerini bile, ucuza gelsin diye kendimiz hazırlamıştık. Feyza gelinlik filan giymemişti, hem masraf olmasın diye, hem de böyle şeyleri red-

dettiğimizden. Nikâh şahitlerimiz, Vedat Soner ve amcam Hüsnü İnal'dı. Hüsnü amcam doğaçtan komedyendi. Vedat da, onunla yarışacak ölçüde esprili bir insandı. Buna rağmen, o günkü, fazlasıyla "ağır molla" havamızdan onlar da etkilenmiş olacaklar ki, nikâh anını görüntüleyen ve halen muhafaza ettiğim bir fotoğrafta, dördümüz de son derece asık suratlı çıkmışız. Hattâ, bu fotoğrafı gören birkaç arkadaş bana ciddi ciddi, bu resmin "cenaze merasiminde" çekilip çekilmediğini sormuşlardır.

Akşam, aynı gün evlenen Aslan Sonat ve Sunay Ege çiftiyle birlikte bir çifte kutlama partisi düzenlendi, Armağan Anar'ın evinde. Her şey son derece masrafsız olup bitmişti işte.

Artık bize yol gözükmüştü. Üçüncü mevkide yolculuk yapacaktık. Çünkü biz militanlar, her şeyin en ucuzunu satın almak ve en ucuz mevkilerde yolculuk yapmak zorundaydık. Bu bizim için bir ilkeydi. Tren garında, eski Dev-Genç'li arkadaşlarımdan Ergun Aydınoğlu'na rastladım, ayaküstü birkaç laf ettik. Onun kuşetliyıe yolculuk ettiğini öğrenince, içimden, "burjuvaya bak" diye geçirmekten kendimi alamadım ve göğsümü gere gere, bizim "üçüncü mevkide" gittiğimizi söyledim. Uğurlamaya gelenlerle vedalaşıp, "üçüncü mevkimi"ze kurulduk. Artık yeni bir dönem başlıyordu gerçekten. Üçüncü mevkinin tahta sıraları çok rahattı!

* * *

İstanbul'a gelir gelmez, Vefa'nın arka sokaklarındaki, daha önceden tuttuğum eve yerleştik, aslında yerleşemedik desem daha doğru olur. Evde, bir yatak ve masanın dışında doğru dürüst eşya yoktu bir kere. Ön tarafa bakan salon, kitaplarla doluydu. Üst katta oturan ev sahibemiz, "yeni evlileri" ziyarete geldiğinde salonun bu halini görünce, Feyza'ya, "kocan kitap satıcısı mı" diye sormuş, sonra da, gerek Feyza'nın muğlak yanıtlarından, gerekse evin perişanlığından dolayı olacak, "eğer kaçakçılık falan yapıyorsanız bilin ki, bizden bir zarar gelmez" diye eklemiş.

Alibeyköy taraflarında illegalite dolayısıyla yerini bilmedi-

ğimiz bir ev kiralamış Hasan Yalçın'ın eşi Fevziye Yalçın'ın dışında eve gelen giden de yoktu. Zaten doğru dürüst evde kalmıyorduk ki, gelen olsun. Sabahtan akşama kadar Aksaray'daki Aydınlık bürosunda geçiyordu zamanımız. Ben dergi çıkartma işleriyle uğraşıyordum, Feyza ise dergideki birtakım pratik işlerle. Aslında, gazetecilik eğitimi görmüş ve gazetecilik yapmış Feyza'nın dergide istihdam edilmesi gerekirken, onu değerlendirmememizin, o günkü kültürel ve ideolojik yapımıza uygun bazı nedenleri vardı. Bir kere, insanlar yeteneklerine göre değil, parti hiyerarşisindeki yerlerine göre değerlendiriliyordu. Hele bir de "ileri bir kadro" ile evli bir kadınsanız, bırakın yeteneklerinizin değerlendirilmesini, hiçbir şekilde dikkate alınmazdınız. Artık siz, bir kişilik olarak değerlendirilmez, o "kadro"nun karısı muamelesi görürdünüz. 1970'li yıllarda, Feyza gibi nice yetenekli kadın arkadaş, bu yüzden harcanmış gitmiş, hiç hak etmedikleri bir şekilde geri plana itilmişlerdir.

Ev de evdi hani! Gece yarısı, üstümüze yağmur gibi akan su damlalarıyla uyanırdık. Ev sahibinin oturduğu üst katta bir su kazanı vardı ve geceleri doldurulması gerekiyordu. Ev sahipleri muslukları kapamayı unuttuklarından kazan dolup taşıyor, sular, tavandan bizim üstümüze akıyordu. O tatlı uykundan uyan, üşüye üşüye git banyodan kovalar taşı, odanın her yanına yerleştir, bu arada çık ev sahibini uyandır. Neredeyse her gece çekiyorduk bu "işkence"yi. Akşamları eve geldiğimizde tüten ve her tarafı dumana boğan sobayı yakmak da ayrı bir dertti. Banyodaki odun sobası bozuk olduğundan, hafta sonları, banyo yapmak için, genellikle, Feyza'nın Kadıköy yakasında oturan dayısının evine gidiyorduk. Tabiî, yanımızda koca bir kirli çamaşır torbasını da taşıyarak.

Haftalık *Aydınlık* dergisi, kasım ayının sonunda yayına başladı. Doğrusunu söylemek gerekirse, dergi "barut" gibiydi. Demokrasi, faşizm ve mücadele tarzı konusunda TSİP'e oldukça sert eleştiriler yöneltiliyor, ayrıca "bugünkü durum ve görevlerimiz" türü yazılarla, Maocu militanlar yönlendiriliyordu. *Aydınlık* dergisinin, en azından sol kesimde önemli

bir etki yaptığı anlaşılıyordu. Gelen tepkiler, TSİP'e saldırılarımızı teşvik edecek kadar olumluydu. Bunun için derginin "altyapısı"nı daha da güçlendirmemiz gerektiğini hissettik ve bir "teknik büro" kurduk. Teknik büronun başına, TRT'deki görevine geri dönmesi kabul edildiği halde, yeniden istifa ederek "profesyonel" görev almaya talip olan Nuri Çolakoğlu getirilmişti. Olağanüstü gazetecilik ve teknik becerisiyle Nuri, bu işi çekip çevirmek için biçilmiş kaftandı. Ayrıca, yanında başka yetenekli arkadaşlar da vardı. Bunlardan biri de Metin Göktürk'tü. *Yarılma*'da onun başına gelen talihsiz olaydan söz etmiştim (*Yarılma*, s. 408-410). Metin Göktürk, daha sonraları kendisi hakkındaki "polis" suçlamasını öğrenmiş ve bu olayı sonuna kadar takip edip kendini aklamaya karar vermişti. Biz dışarı çıkınca, ne yapıp edip, parti yetkililerinden Hasan Yalçın'ı yakalamış ve kendisine karşı ileri sürülen polis suçlamasının "kanıtlarını" istemişti. Elinde doğru dürüst hiçbir "kanıt" olmayan Hasan Yalçın, önce böyle bir suçlama olduğunu reddetmeye kalkmış, fakat Metin'in ısrarı üzerine kabul etmiş. Ancak kendisinin bu olayla doğrudan ilgilenmediğini, "arkadaşlar"a sorup kısa sürede cevap vereceğini belirtmiş, bunu belirtmiş, aksi takdirde çok kararlı bir tutum içinde olan Metin'in elinden kurtulması mümkün değilmiş. Hasan, koşa koşa geldi ve durumu bizlere aktardı. Doğu da dahil, orada bulunanlar birbirlerinin yüzlerine baktılar. Kimsenin "kanıt" falan ileri sürecek hali yoktu. Bir zamanlar birisi böyle bir "tez" ortaya atmış ve bu kendiliğinden kabul edilmişti işte. Merkez Komitesi'ne kooptasyon usulüyle alınmış en genç üye Kayahan Uygur, Hasan Yalçın'dan bile daha kuşkucu bir tipti. Koca gözlüklerinin ardındaki uzun, sivilceli suratını daha da uzatarak, "ateş olmayan yerden duman çıkmayacağı" gibi bir tez ileri sürdüyse de bunu kimse kabul etmedi. "Kaza" "geliyorum" demezdi! Metin Göktürk de gelmiş kapıya dayanmıştı işte. Şimdi ona ne denecekti? "Pratik" sorun buydu. Hasan Yalçın bile, Kayahan Uygur'un ayakları yere basmayan tezini reddetti ve belki de Metin'le doğrudan kendisi muhatap olduğu için, "adil çö-

züm" talebinde bulundu. Adil çözümün bir tek yolu vardı: Bir devrimciye karşı yıllar yılı mesnetsiz bir şekilde ileri sürülen bu paranoyakça suçlamayı geri çekmek, kimbilir ona ne büyük acılar yaşatmış "polis" kuşkusunu alenen reddettiğimizi hem kendisine, hem de arkadaşlara bildirmek ve ona güvendiğimizi göstermek için, yeteneklerine uygun bir şekilde görevlendirmek. Sonunda buna karar verildi ve Metin Göktürk, teknik büroda görev aldı. Bir "dava" daha sonuçlanmış ve bir devrimci aklanmıştı. Ama "dava"ların sonu gelmiş miydi acaba?

Bir yandan TSİP'e saldırırken, bir yandan da, Maocu geniş cephe siyasetinin gereği, dışımızdaki diğer solcu gruplarla geniş cephe kurma çabasına girmiştik. Amacımız, faşizme karşı ortak bir cephe kurmaktı. Böyle bir çabayı mantıklı kılacak gelişmeler de yok değildi. Faşist sokak güçleri, 12 Mart sonrasında solun yeniden yükselişe geçtiğini görerek, yeni saldırı kampanyaları başlatmışlardı. Gün geçmiyordu ki, bir faşist saldırının haberi alınmasın. Özellikle üniversite gençlerine saldıran faşistlerin, şiddeti tırmandırmaktan yarar umdukları açıktı. Bu yüzden, üniversitelere saldırılar, giderek sokak suikastları biçiminde sürdü ve ülkenin çeşitli yerlerinde sol eğilimli gençler, faşistler tarafından katledilmeye başlandı. Bu gelişme, solu alarma geçmeye ve daha sert mücadelelere hazırlanmaya iten önemli bir etkendi. Biz de bu gelişmeye uygun olarak solun anti-faşist birliğini hedefleyen bir siyaset geliştirmiştik.

Bu siyasetin ürünü olarak, Aydınlık adına çeşitli sol örgütleri ziyaret etmiş ve kimisinden olumsuz, kimisinden de olumlu yanıtlar almıştım. Olumlu yanıt veren örgütlerden biri de, daha sonraki yıllarda Türkiye Emekçi Partisi (TEP) adlı bir parti etrafında toplanan "Mihrici" grup olmuştu. Mihri Belli, 12 Mart döneminde şiddetle aranırken, Ignozio Silone'nin *Ekmek ve Şarap* romanındaki kahramanı aratmayacak biçimde, çeşitli kılıklara girerek, her defasında polisin elinden kurtulmayı başarmış ve en sonunda yurtdışına çıkmıştı. Affın ilânından sonra da gayet sakin, yurtdışından gelip tes-

lim olmuş, kendisini yakalamak için onca çaba sarfetmiş polislerin kin dolu bakışları altında, elinde sıkıyönetimin "serbesttir" kağıdı olduğu halde, savcılıktan çıkıp gitmişti. Şimdi "Mihriciler", Mihri Belli'nin yol göstericiliğinde, herkes gibi, kendi başlarına bir örgütlenme çabasına girmişlerdi. Zaten artık solda ayrışmalar ve grupçuluk alışılmış bir olgu olduğundan, kimse her grubun kendi "proletarya partisi"ni kurmasını yadırgamıyordu.

Mihricilerin çıkarttığı *Emekçi* dergisinin bürosunda, Deniz Gezmiş'in 1960'lı yıllardaki en yakın mücadele arkadaşlarından Mustafa Gürkan'la dostça bir görüşme yaptık. "Anti-faşist cephe" kurulması noktasında ilke planında anlaştık. Ancak pratik ayrıntıların görüşülmesi gerekiyordu. Böyle bir görüşme için, Mustafa Gürkan'a, kendisini *Aydınlık* bürosunda konuk edebileceğimizi söyledim ve 10 Ocak 1975 günü, *Aydınlık* bürosunda buluşmak üzere ayrıldık.

Sanırım bu randevulaşmadan hemen sonraki bir iki gün içinde, Aksaray'da Mihri Belli'ye rastladım. İkimiz de aynı kalabalık otobüse binme çabasındaki son yolculardık. Önümüzdeki kalabalığı elbirliğiyle ön tarafa itip kendimizi de içeri attıktan sonra, otobüsün kapısı güç bela kapandı arkamızdan. Şimdi, en alt basamakta yan yanaydık. Beni tanıdığı kesindi Mihri Belli'nin. Ama nedense bana hiç bakmıyor, hattâ tanımamış gibi davranıyordu. Selamımı bile almamıştı. Eski günlerden dolayı bana kızgınlığı vardı belki de. Benim ise, o anda, saygı ve sevgiden başka bir duygum yoktu kendisi hakkında. Aramızdaki buzları eritmek amacıyla, üstümüze doğru uzanan biletçiye iki kişilik bilet parası verdim ve "ben alıyorum" dedim Mihri Belli'ye. Bunun üzerine Mihri Belli, daha da ters bir tutum takındı ve homurdandıktan sonra, benden mümkün olduğu kadar uzak bir noktaya gitmek için önündeki kalabalığı yarmaya girişti. Artık daha fazla yüzsüzlük yapacak halim yoktu. Bana karşı tavrından emin olmuştum. Büyük bir kırgınlık ve üzüntüyle yerimde kalakaldım. Demek bazı insanlar, "ideolojik ayrılıkları" benden daha çok ciddiye alıyor ve gerektiğinde işte böyle bir "sınıf tavrı" gösterebiliyorlardı. Geç-

mişteki her türlü olaya ve bölünmeye rağmen, çocukluğumdan beri kafamda ve yüreğimdeki yüksek yerini muhafaza eden Mihri Belli, bu küçük olayla, "kaide"sinden devrilip tuzla buz olmuştu.

* * *

10 Ocak günü, öğleden sonra, Mustafa Gürkan'la buluşmak üzere *Aydınlık* bürosunun yolunu tuttum. Yanıma, Laz yapısı 7.65'lik silâhımı almayı da ihmal etmemiştim. Büronun kapısını çaldım. Kapı hafifçe aralandı, ama kapıyı açanı göremedim, kötü bir olayla karşılaşacağımı sezdiğim halde içeriye adımımı attım. İçerisi polis doluydu. Evet, bu bir polis baskınıydı ve dergi bürosuna "karakol" kurulmuştu. Arama sonucunda üstümden tabanca çıktığını görünce telaşlanıp, beni sıralarda oturan kırk elli kişilik topluluktan ayrı bir yerde, kapının yanında enterne ettiler ve diğerlerinden "ayrıcalıklı" bir işleme başvurarak bileklerime kelepçe taktılar. Çok sakindim. "İşte bir kere daha tutuklandık" diye geçirdim kafamdan. Feyza'yı düşündüm. Eve gelmeyince meraklanacaktı. Topluluğun içinde ziyaretçim Mustafa Gürkan'ı görünce sırtıma ter bastı. Konuğumun tutuklanmasına sanki ben sebep olmuşum gibi utandım. Polis ekibinin başında, sonradan adının Mete Altan olduğunu öğrendiğim, kabak kafalı, ufak tefek birisi vardı. Sanki ameliyat yapan bir operatör gibi, son derece "steril" bir çalışma içindeydi. Sessiz, titiz, ama çabuk. Benden sonra gelen ziyaretçiler de, teker teker enterne ediliyordu. İçimden inşallah yenileri gelmez diye dua ediyordum, ama ne fayda! O akşam vakti, insanlar geldikçe geliyordu. Bir ara yaşlıca, ufak tefek bir adamı aldılar içeri. Adam, polisler üstünü ararken şaşkın, ama öfkeyle baktı onlara ve beklemedikleri bir tepki gösterdi. "Ne oluyorsunuz yahu" diye bağırdı, "katil miyiz biz?" Polisler şöyle bir durakladıktan sonra, adamı sertçe itmeye kalktılar. TİİKP sanıklarından Kerem Çalışkan'ın babası olduğunu sonradan öğrendiğim ak saçlı, ufak tefek adam, cüssesinden beklenmeyen bir direniş gösterdi ve polisleri püskürttü. "Üstümü aradınız işte, daha fazla dokunmayın bana" dedi,

"izin vermiyorum." Böyle durumlarda, her türlü cefayı göze almış militanlardansa, kendi "vatandaşlık haklarına" inanmış insanlar, polisin karşısında daha direngen oluyorlardı demek ki. Kerem'in babası, benim kelepçeli bir şekilde ayrı bir yerde oturtulduğumu görünce, polislere aldırış etmeden, "sana kelepçe mi vurdular oğlum" diyerek, geldi ve kelepçeli bileklerimi, bir saygı nişanesi olarak öptü. Bu dramatik davranış, polisleri bile öylesine şaşırtmıştı ki, müdahale edemediler.

Polisler, bir saat kadar daha "avcılık" yaptıktan sonra, artık pek gelen gidenin olmadığını görünce oparasyonun hedefine ulaştığına inanarak, bizi emniyete taşıma işlemlerine giriştiler. Benim ve Kerem Çalışkan'ın babasının dışında, salonda enterne ettikleri kalabalığı aldılar dışarı önce. Salon boşalınca, yerde üç adet tabanca olduğunu gördüm. Polis gelmeden önce salonda oturmakta olan silâhlı arkadaşlar, kalabalıktan yararlanarak tabancalarını yere atmışlardı anlaşılan. Üstelik bu silâhlar, benim Laz yapısı 7.65'likten kesinlikle daha kaliteli şeylerdi. Polisler, derhal silâhlara el koydular. Yazık olmuştu güzelim tabancalara. Tek tesellim, sahiplerinin kim olduğunun bilinmemesiydi.

Mete Altan, bana ve Kerem Çalışkan'ın isyankâr babasına özel bir muamele yaptı ve kendi arabasına aldı. Kerem Çalışkan'ın babası, Gayrettepe Emniyeti'ne götürülürken de, "çenesini kapamak" niyetinde olmadığını gösterdi. Gençlerin "yiğitlikleri ve vatanseverlikleri" üzerine esaslı bir diskur çekti Mete Altan'a.

Gayrettepe Emniyeti'nin alt katlarında soğuk, taş hücrelere konduk. Doğrusu insan, soğuktan titredikçe, Sansaryan Hanı'nın ahşap yapısını özlüyordu. Ama artık Sansaryan Hanı tarihe karışmıştı. Türkiye'nin modernleşmesine paralel olarak, işkencehaneler de modernleşiyordu.

Kendimi, özellikle silâhı nereden aldığım konusunda yapılacak sıkı bir sorgulamaya hazırlamıştım. Ertesi gün hücrelerimizden tek tek alınıp sorguya götürüldük. Tuhaf! Sorgum çok kısa sürdü ve işin ilginç yanı, üstümden çıkan silâha ilişkin tek bir soru sorulmadı. İfademi imzalarken, silâha ilişkin en

ufak bir zabıt olmadığını görünce iyice şaşırdım. Sanırım benimki de dahil yakalanan silâhlar, Mete Altan'ın polis ekibi tarafından iç edilmişti. Çünkü, yargılanma sırasında da bu silâhlara ilişkin herhangi bir suçlamada bulunulmadı. Elbette biz de kalkıp "efendim benim bir silâhım vardı, acaba ne oldu" diye sormadık. Böylece, gaspçı polislerle biz sanıklar arasında, "ortak menfaatlerden" doğan, tuhaf, sessiz bir "sözleşme" gerçekleşmişti.

Gözaltında eski bir dostla da karşılaştık: Kenan Mortan. Bizden bağımsız olarak, sanırım, siyasî olmayan bir "suç"tan içeri alınmıştı. *Yarılma*'da (s.461-462) anlattığım gibi, 12 Mart döneminde, önderliğin Kenan Mortan hakkındaki "polis" paranoyası ürününü vermiş, Kenan hareket tarafından tecrit edilmiş ve böylesine dinamik bir insanın, boşu boşuna saflardan uzaklaşmasına, kabuğuna çekilmesine yol açılmıştı. Sonradan öğrendiğime göre, önderlik, Kenan Mortan'dan "yakasını kurtarmak" için, ona sahte randevular vererek bir süre oyalamış, kendisine verilen randevularla o şehir senin, bu şehir benim, bir süre dolaşan Kenan Mortan, sonunda durumu kavrayıp, partiyle bağ kurma girişimlerinden vazgeçmiş. Gözaltındayken bir ara karşılaştık. Çevremizde polisler olduğundan, tanışıklığımızı belli etmemeye çalışarak hafifçe selamlaştık. Onun tecrit edilmesinde doğrudan bir sorumluluğum olmamasına rağmen, parti adına hafifçe kızardığımı hatırlıyorum.

48 saatlik gözaltı süremiz dolunca savcılığa sevk edildik. Sorgu sırasında, savcının masasının üstünde, çıkartmakta olduğumuz haftalık *Aydınlık*'ın 43. sayısını görünce moralim iyice yerine geldi. Demek arkadaşlar boş durmamış, dergiyi, her türlü baskıya rağmen çıkartmışlardı. Kapakta, Tarım İşçileri Sendikası'nın kurulduğu haberi yer alıyordu. Bu, daha da moral verici bir gelişmeydi. (Haftalık *Aydınlık*, tutuklanmamızdan sonra birkaç sayı daha çıktı, ancak resmî bir kararla kapatılmamasına rağmen, başka bir adla çıkmak üzere yayınını kendiliğinden durdurdu.)

Çıkarıldığımız mahkemede kırk kişilik gruptan, Mustafa Gürkan da dahil, onumuz tutuklandık. Mustafa Gürkan'ın dı-

şında, tutuklananların hepsinin, TİİKP sanıkları olması, ayrıca Doğu Perinçek, Oral Çalışlar vb. gibi önde gelen arkadaşlar hakkında tutuklama emri çıkarılması, tahkikatın ne yönde yürütüleceğini göstermeye yeterdi. Reaksiyoner devlet güçleri, adeta, 1974 Affının intikamını alma ya da bu affı fiilen geçersiz kılma peşindeydiler. Artık bize, Anadolu yakasındaki Toptaşı Cezaevi'nin yolu gözükmüştü.

Toptaşı Cezaevi, o zamana kadar gördüğüm cezaevleri içinde en "samimi" olanıydı. Ayrı bir bölümü dışında, tüm cezaevi, devasa bir koğuştan ibaretti. Yani, o sırada cezaevinde olan herkesle konuşmanız, sohbet etmeniz, ranza ziyaretlerinde bulunmanız mümkündü. Öte yandan, disiplin oldukça gevşekti. Gardiyanlarla tutuklular arasında, o zamana kadar tanık olmadığım bir içiçelik, bir samimiyet, hattâ dostluk havası gözleniyordu. Siyasî tutuklularla sıradan suçlardan tutuklu olanlar biraradaydı. Siyasî tutuklular içinde her türden eğilim vardı. Örneğin, Kıvılcımlı davasından tutuklu, eski DÖB'lülerden (Devrimci Öğrenci Birliği) Demir Küçükaydın oradaydı. PDA'nın İstanbul kesiminde bulunmuş, Kürt devrimcilerinden Ahmet Kızıler de oradaydı. Ahmet Kızıler, artık PDA'dan kopmuş görünüyordu, yine de bizimle dostça ilişkilerini sürdürdü. Zaten, siyasî tutuklular arasında, ideolojik sürtüşmelerden gelen öyle büyük gerilimler gözlenmiyordu, bazı küçük rekabetlerin dışında. Akşamları Demir, Moskova radyosunu açar ve çevresine topladığı birkaç kişiyle birlikte radyodan verilen Türkçe haberleri büyük bir ciddiyetle dinledikten sonra çevresindekilere haberleri yorumlamaya girişirdi. Demir'in Moskova radyosunu dinlemesi, ona gıcık olmamız için yeterliydi. Karşıt bir mihrak olarak, biz de saati geldiğinde Pekin radyosunu açıp dinler ve göz ucuyla da, "Moskovacı"lara bakardık, acaba ne ölçüde gıcık oluyorlar diye. Eğer pek aldırış etmiyorlarsa, bu, hedefimize ulaşamadığımız anlamına gelirdi.

Siyasî tutuklular içinde öyle önemli bir gerilim olmadığını söyledim, ama sanırım, aynı hareketten bölünmüş grupların arasındaki şiddetli rekabeti, hattâ neredeyse düşmanlığa varan

tutumları bir ölçüde ihmal ettim. Ömer Özerturgut, yurtdışından yolladığı "elçi"lerinden, TİİKP merkezinin, "TİİKP Özeleştirisi" metnini kabul etmeye hiç mi hiç niyetli olmadığını öğrenmesi üzerine, ayrı bir "TİİKP Özeleştiri" örgütü olarak hareket etmeye karar vermiş ve yurtdışından bazı işçi ve öğrencileri, örgütlenmek, hattâ silâhlı mücadeleye girişmek üzere Türkiye'ye göndermeye başlamıştı. Ne var ki, bu hazırlıksız, paldır küldür girişim, başarısızlıkla sonuçlanmış, büyük hayallerle yurda dönen devrimci işçi ve öğrenciler, ayaklarının tozuyla, kendilerine verilen ilişki adreslerinde, polisin kurduğu "karakol"lara düşmüşlerdi. "TİİKP Özeleştiri" örgütü bir hayli kalabalıktı. Çoğu yurdışından gelmiş işçilerdi. Aralarında önceden tanıdığım çok az arkadaş vardı.

"TİİKP Özeleştiri" örgütünün mensupları, bizi oldukça soğuk karşıladılar. Hattâ, önceleri konuşmama siyaseti izlediler. Ancak bu konuda aralarında farklı eğilimler olduğu daha ilk bakışta seziliyordu: Açıkça düşmanlık tutumu takınan Osman Kurucan'dı. Süleyman Akman ise, diğerlerinden çekinmese boynumuza sarılacak ölçüde dostça bir tutum içindeydi. Aramızda kısa bir durum değerlendirmesi yaptık ve "Özeleştiriciler"e karşı sabırlı, dostça bir tutum almaya, onlarla bağlantı kurmayı denemeye, Süleyman gibi yakın unsurlardan başlayarak diğerleriyle de bağlantıya geçmeye karar verdik. İdeolojik bakımdan kendimizden çok emin bir havamız vardı. Her fırsatta ideolojik tartışma açacak, sekter olmayan, ama parti çizgisine inanan tutumumuzla onları teker teker ikna edip kazanacaktık.

Bu taktikleri geliştirmeden önce, "Özeleştirici"lerin, bize karşı nasıl bir tutum takınmaları gerektiğini tartıştıkları ranza toplantılarına yönelik bazı casusluk faaliyetlerinde bulunduğumuzu da itiraf etmeliyim. Sizi ilgilendirsin ilgilendirmesin, dışınızdaki birilerinin kendi aralarındaki konuşmalarına "kulak kabartmak" ya da başkalarının yazılı haberleşmelerini, "çaktırmadan" açıp okumak, genel ahlâk kurallarına göre ayıptır, değil mi? Belki kişisel bir sorun olsa bu ahlâk kuralına biz de uyardık. Ama "örgüt çıkarları", kişisel çıkar değildi ve her şeyin üstündeydi. Bu yüzden bu tür casusluk faaliyetlerini

o sırada ahlâk dışı bir davranış olarak görmüyorduk. Biz militanlar, örgütün çıkarlarını korumak zorundaydık, bunun için de her şey mubahtı.

İşte bu mantıkla, "özeleştiriciler"in kendi aralarında yaptıkları, bize ilişkin tutumlarını tartıştıkları alt ranzalardaki toplantıyı, hayatımda ilk kez casusluk yaparak (annemin, komşu evdeki karı kocanın kavgasını daha iyi dinlemek için duvara bardak dayadığını çok iyi hatırlarım) yukarı ranzadan izledim. Uyur gibi yaptım ve iki ranzanın arasındaki boşluğa kulağımı dayadım. Böylece tartışılanları, kimin hangi tezi savunduğunu çok rahat duyabiliyordum. Bize karşı en keskin tutumun savunucusu, tahmin ettiğim gibi Osman Kurucan'dı. Diğerlerini ikna edebilmek için, "arkadaşlar, bu adamların sağ oportünist olduklarını hâlâ göremiyor muyuz, bunlarla uzlaşmakla, sınıf düşmanlarımızla uzlaşmak arasında ne fark var," diyordu. Bize karşı yumuşak yüzlü davranan Süleyman, ne yazık ki, içlerindeki şahinlere karşı da yumuşak yüzlüydü, bu yüzden, "tecrit" tutumuna o değil, bize karşı daha çatık kaşlı davranan Almanya'dan gelmiş bir işçi arkadaş karşı çıktı açıkça. Söyledikleri, sağduyunun sesiydi gerçekten de. Aydınlık'ın genel çizgisi "sağ oportünist" olsa bile, devletin baskısına uğrayarak kendileri gibi hapse atılmış insanlara tecrit uygulamanın son derece sekter bir tutum olacağını savunuyordu. Bütün çabama rağmen, o toplantıda hangi eğilimin ağır bastığını tespit edemedim.

Daha sonraki günlerde, gerek bizim yumuşak yaklaşımımız, gerekse "özeleştiriciler"in içinde sağduyunun ağır basması sonucunda buzlar eridi ve iki grup arasında belli bir dostluk kurulabildi. Sekterizm yenilmişti sonunda. Evet ama, örgüt adına giriştiğim casusluk faaliyetini nereye koyacaktım şimdi?

TİİKP davası sanığı olmadığı halde bizimle birlikte tutuklanan Meriç Özeller, içimizdeki en genç arkadaştı. Meriç'i bir yönüyle, bizim saksı yetiştirmesi Suat Kızılyallı'ya (*Yarılma*, s. 434-35, 473, 485) benzetiyordum. O da babasının nefes aldırmayan disiplini altında, "sterile" bir şekilde büyütülmüştü. Bu, çevresine karşı aşırı kibar, hattâ peygamberce bir iyilikle yaklaşmasından anlaşılıyordu. Ama bizatihi bu tutumu, onu,

içinde bulunduğu toplumla, hele şimdi, kaba saba mahkûm kalabalığı ile tuhaf bir uyumsuzluk içine sokuyordu. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim: Meriç, hayatımda tanıdığım en iyi insandır. Bu iyi yürekliliğe, çevresindeki gerçekliğe hiç de uymayan insalcıl iyimserliği de katarsanız, ortaya gerçek anlamda naif bir peygamber çıkar. Eğer yumuşaklığını, iyi niyetini, miyop gözlüklerini bile delip geçen içindeki ışığı istismar etmek niyetinde değilseniz, onunla dost olur, sever, hattâ bir ölçüde onu, dünyanın kötülüklerine karşı korumak istersiniz. Çünkü gerçekten savunmasızdır. Herhangi bir çakal, onu istediği gibi tiye alabilir, yemeğine, hattâ parasına el koyabilir. Meriç, bu çakallığı fark etmez, fark etse bile dışa vurmaz, karşısındaki çakala o bitmez tükenmez iyimserliğini açığa vuran gülücüklerle yaklaşır. Özellikle mahkûmlar, içinde yaşadıkları sert ve vahşi mahkûm dünyasında asla rastlamadıkları böyle bir "melek" karşısında nasıl davranacaklarını şaşırır, bocalarlardı. Aynı Suat Kızılyallı olayında olduğu gibi, hapishanede, özellikle de sevk edildiğimiz Ankara Kapalı Merkez Cezaevinde, Meriç'in, mahkûm dünyasına hayli yabancı düşen "melek" karakterini kamufle etmek için az ter dökmemişimdir.

Toptaşı Cezaevi'nde ziyaretçilerle görüşmeler, Mamak'daki ya da Ankara Merkez Cezaevi'ndeki gibi, görüşme hücrelerinde yapılmazdı. Demir parmaklıkların bir yanında görüşçüler, diğer yanında biz olurduk. Bu yüzden, başkalarının görüşçüleriyle de selamlaşma, hattâ konuşma olanağımız olurdu. Bir ziyaret günü, Meriç'in, nasıl bir insan olduğunu çok merak ettiğim babasını tanıma fırsatı buldum. Görünüşü, orta yaşlara gelmiş bir Meriç Özeller'den farksızdı. Ek olarak, onda, bir öğretmen titizliği, hattâ rahatsızlığı ve uyumsuzluğu göze çarpıyordu. Ne var ki, karakterinin Meriç'le ilgisi yoktu. Daha doğrusu, Meriç "melekse", o da bu "meleği" yaratan "Tanrı"ydı. "Yaratıcı Tanrı" olarak, "meleğini" istediği gibi haşlama hakkını görüyordu kendinde. Utanıyordu valla böyle "düşük" yerlere gelmeye. Bir düşünsündü Meriç, nelere sebep olmuş, babasını nerelere "düşürmüştü". Azar üstüne azar. Bu azarlara ancak bir melek dayanabilirdi. Meriç, boynunu bükmüş, sabırla babasının azarlarını

dinliyor, bir yandan da bizim yanımızda babasına cevap veremediği için yerin dibine geçiyordu. Babasının ise, oğlunun, arkadaşlarının yanında mahçup olması falan umurunda değildi. Hattâ böyle bir şeyin farkında olduğunu bile sanmıyorum. Elinden gelse, parmaklıkları aşıp Meriç'in yanına gelecek ve ömrünü adadığı oğlunu oracıkta bir güzel "şekillendirecek"ti. İnsan bazen, hapishane parmaklıklarına bile şükrediyordu.

Toptaşı'ndaki konukluğumuz çok sürmedi. Bir ay sonra Ankara Merkez Cezaevi'ne sevk edildik. Dava Ankara'da, yeni teessüs edilen Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde (DGM) görülecekti. Trabzon, Ankara, Adana, Antep, Diyarbakır *Aydınlık* bürolarına yapılan baskınlarda yakalanan arkadaşlar, bizden önce getirilmişlerdi buraya. Kucaklaşıp hasret giderdik. Hapishane "kadro"su şunlardan oluşuyordu: İstanbul'dan, ben, Lütfü Tınç, Aydoğan Büyüközden, Can Deriş, Mine Haksal, Bülent Boyer, Meriç Özeller, Erdoğan Kaymaz, Mehmet Canpolat, Nuri Çolakoğlu, Orhan Bursalı, Mustafa Gürkan; Ankara'dan, Doğan Yurdakul, Oktay Cengizbay, Alp Hamuroğlu, Trabzon'dan, Ömer Faruk Cıravoğlu; Antep'ten, Doğan Türkdönmez; Diyarbakır'dan, Bayram Yurtçiçek, İhsan Adıgüzel, Balıkesir'den, Bülent Kumral; Konya'dan, Halil Küçükyıldız; Samandağ'dan, Fuat Terzi; İzmir'den, Mehmet Hamuroğlu, Zeynep Hamuroğlu. Böylece, Ankara Merkez Cezaevindeki en kalabalık siyasî tutuklu grubu olmuştuk. Cezaevine bizden önce gelmiş birkaç THKO'lu, başlarında, sendikacı-işçi Ali Kar'ın bulunduğu TSİP'li bir grup ve silâhla oynarken yanlışlıkla arkadaşlarını vurdukları için tutuklanmış Dev-Genç'liler de vardı.

O sırada Merkez Cezaevi, tanınmış sinema oyuncusu Yılmaz Güney'i de "konuk" etmekteydi. Yılmaz Güney, tutuklu bulunduğu THKP-C davasından afla birlikte tahliye olduktan birkaç ay sonra, Adana'nın Yumurtalık kazasında film çevirdiği sırada, bir gazinoda çıkan kavga sonucunda, Yumurtalık savcısını tabancayla vurup öldürdüğü iddiasıyla yeniden tutuklanmış ve Ankara Merkez Cezaevi'ne konmuştu. Yanında, aynı davadan yargılanan ve "suçu" üstlenen, yeğeni Abdullah Pütün de bulunuyordu. Yılmaz, yeğeni ve çevresindeki kalabalık grup, 7. Ko-

güşta kalıyorlardı. Cezaevi idaresi, bizim grubu toplu halde bir koğuşa koymak yerine, dağıtmayı uygun bulmuştu. Arkadaşların çoğu, küçük küçük odalardan oluşan 8. Koğuşun bir odasında kalıyordu. Benle Meriç Özeller, Yılmaz Güney ve arkadaşlarının kaldığı 7. Koğuşa verilmiştik. Yılmaz Güney, hangi gruptan olursa olsun, her devrimciyi bağrına basan, dostça yaklaşan bir insandı. Bize de aynı dostça tutumu gösterdi. Aydınlıkçı olduğumuz için yüz çevirmedi, bizi tecrit etmeye falan kalkmadı. Onunla 7. Koğuşta güzel günlerimiz oldu.

Daha önce iki kere (1966'da ve 1969'da) yattığım Ankara Merkez Cezaevinde pek bir değişiklik söz konusu değildi (*Yarılma*, s. 192-201, 327-329). Aynı düzen, aşağı yukarı devam ediyordu. Koğuşlar yine, kumar manolarını (koğuş ağalarının kumar oynayanlardan aldığı haraç) toplayan ve perdeli ranzaları koğuşun en mütena köşesinde bulunan koğuş ağalarının egemenliğindeydi. İdare yine onlarla işbirliği halindeydi. Esrar satışı ve mano alma tekeli için cezaevi çeteleri arasında yine korkunç bir rekabet yaşanıyordu. Sübyanlar koğuşu, yine genç "suçlu"ları barındırmaya ve yeni "suçlular" imal etmeye devam ediyordu. O vahşi mahkûm dünyası, kendi özel ve acılı tarihini yazmaya devam ediyordu velhasıl. Ünlü mahkûm Erol Seven yine hücrede tutuluyordu (*Yarılma*, 198, 328). On iki yaşından beri, çok küçük aralıklarla, yirmi yıldır cezaevlerinde yaşadığı söylenen Erol Seven, son 1974 affından yararlanmış, dışarı çıktıktan üç saat sonra, bir barda, dostu olduğu söylenen bir kadını öldürdüğü için yeniden tutuklanıp eski hücresine konmuştu. Şimdi Erol Seven'in kardeşi de aynı cezaevindeydi, ağabeyinin yol göstericiliğinde, mano ve esrar işini düzenleyen cezaevi çetesini yönetiyordu. Erol Seven, bizlerden kitap istemeyi sürdürüyordu. Her zaman böyle yoğun okuyorsa, esaslı bir kültür edinmiş olmalıydı.

Yılmaz Güney ve arkadaşları, büyükçe bir komün halinde yaşıyorlardı. Biz gelince komün daha da genişledi. Komün yaşamına hiç de yatkın olmayan bazı mahkûmlar da, sırf Yılmaz Güney'in gözüne girmek için komüne katılınca, bir süre sonra komün, neredeyse bütün 7. Koğuşu içine alacak kadar genişle-

di. Ne var ki, görünüşteki bu "birlik" aldatıcıydı. Bir kere komün pratikte iyi yürümüyordu. Dışarıdan gelen yemeklere gereken komünal özen gösterilmediğinden (dışarıdaki arkadaşlar ve aileler, büyük bir özveri gösterip, üç ay boyunca hergün, cezaevi kapısına, koca tencerelerle yemek taşımışlardır) bir kısım yemekler bayatlayıp, küflenip dökülüyordu. Sırf Yılmaz Güney'e yakın olma güdüsüyle komüne katılan sıradan mahkûmlar, ortak işlere karşı genelde kayıtsızlık gösteriyorlardı. Öte yandan, bilinç bakımından daha gelişkin olmaları beklenecek, Yılmaz Güney'in en yakınındaki arkadaşlarından bir kısmı bile, kişi tapıncının bütün özelliklerini gösteriyorlardı. Örneğin, günlük işleri üstlenen komün nöbetçiliği sırası Yılmaz Güney'e geldiğinde, çevresindekiler adeta otomatiğe bağlanmış gibi harekete geçiyor ve Yılmaz'a iş yaptırmamak için her türlü "kumpası" düzenliyorlardı. Yılmaz Güney, bulaşıkları yıkamak için mutfak kısmına geçtiğinde, bir de bakıyordu ki, bulaşıklar yıkanmış. Tuh, şu yanlışlığa bakın, komündeki bir arkadaş, nöbet sırasının kendisinde olduğunu sanıp bulaşıkları yıkayıvermiş! Akşam yemeği için sofra mı kurulacak? Yılmaz Güney yerinden doğrulduğu anda, üç kişi birden fırlıyordu yerinden ve Yılmaz'a "yardım" ediveriyorlardı. Yılmaz, daha iki tabağı yerine koymadan, bütün sofra hazırlanmış, her şey yerine konmuş oluyordu. Yılmaz Güney, bu davranışlardan enikonu rahatsız oluyordu olmasına, hattâ bazen tepesi atıp bunu dillendiriyordu da. Ama bu tür davranışlarla başa çıkması mümkün değildi. Çevresindekiler ondan azar işite işite aynı şeyleri ısrarla yapmayı sürdürüyorlardı. Öyle ki, artık biz bile onların bu tutumuna alışmış, Yılmaz Güney'in fiilen işten muaf tutulmasını sineye çekmiştik. İnsan bu manzarayı görünce, acaba köleliği teessüs edenler bizzat köleler mi, diye düşünmekten kendini alamıyordu.

Bazılarının, Yılmaz Güney'in prestijinden yararlanmak için onun yakınında bulunduklarına kuşku yoktu. Yılmaz da bunun farkındaydı. Hattâ özel sohbetlerimizden birinde bunu ifade ettiğini hatırlıyorum. Öldürülen savcının akrabalarının kendisini öldürtmek için adam tuttuklarını ve bu kiralık katil-

lerin, sıradan bir suç işleyerek kendilerini hapse attırmaya çalıştıklarını öğrenmişti. Bu yüzden çok dikkatli olmak zorundaydı. Her an sırtından bir darbe yiyebilirdi. Mahkümlar dünyası gerçekten de acımasızdı. Çok küçük bir "ücret"e, gözünü kırpmadan adam boğazlayacak katiller doluydu çevrede. "Sırtınızı daima duvara dayayarak oturun" derdi bize Yılmaz Güney. Bu, öyle espri olsun diye söylenmiş bir söz değildi. Gerçekten de umulmadık bir anda insan sırtına darbeyi yiyebilirdi. Yılmaz Güney, üst kattaki ranzasında, hep sırtını duvara vererek otururdu. Yılmaz'ın, çevresindeki herkese öyle pek fazla güvenmediği açıktı. Ama, kendini korumak için, pek güvenilir olmasa da, kendisine yakın davrananlarla iyi geçinmek zorundaydı. Bu ilişkilerin hepsi birtakım dengelere dayanıyordu. Örneğin, Yılmaz'ın yakın çevresinde, "boksör" diye çağrılan, biz devrimci gençler gibi parka giyen, çok ciddi görünümlü, hattâ oldukça soğuk denebilecek birisi vardı. Bu kişinin Yılmaz gibi canlı, içten bir insanla ne gibi bir arkadaşlığı olabilirdi? Yılmaz onunla ilişkisini sürdürüyordu, çünkü bu kişi, hapishane içi çetelerin reislerinden biriydi. Yılmaz, gariban mahkümlara eziyet eden zengin koğuş ağalarıyla da ilişkisini belli ölçülerde sürdürüyordu. Bu, yine kendini korumak, mahküm dünyasının özel kanallarından haberler almak, aleyhine gelişebilecek durumları önleyecek bir denge kurmak için zorunluydu. Yadırgadığımız bu tutumunu kendisine sorduğumuz zaman, Yılmaz Güney bu konuda izlemek zorunda olduğu politikayı bize aynen böyle açıklamıştı. Evet bu, "reelpolitika"ydı, ama hapishanenin vahşet koşullarında ayağının sürçmemesi için bazı kurallara belli ölçüde uymak zorundaydı.

Cezaevi idaresinin de büyük saygı gösterdiği Yılmaz Güney, bütün cezaevinin, bütün garibanların "baba"sıydı adeta. Mahkümlar, şans eseri onunla aynı cezaevinde bulundukları için mutluydular, yaşadıkları bu günleri anılarının en değerli hazinesi olarak saklayacaklarına ve sevk edilecekleri başka cezaevlerinde, "bir gün Yılmaz Güney..." diye başlayan hikâyeler anlatacaklarına kuşku yoktu. Yılmaz Güney, bizim gelişimizle iyice kalabalıklaşan devrimci mahkümlara, sabahları topluca jimnas-

tiğe çıkmamızı önerdi, kabul ettik. Mahkûmlar, sabahları erkenden kalkmayı sevmezlerdi. Ama Yılmaz Güney'in yönetiminde jimnastik yapıldığını görünce, sabahın ayazına falan aldırış etmeden jimnastiğe katılmaya başladılar. Üstelik garibanların çoğunun ne eşofmanı, ne de lastik ayakkabısı vardı. Buna rağmen, sırf Yılmaz'ın yönettiği jimnastik seanslarında yer almak için don paça yataktan kalkıp bizlere katıldılar. Bir süre sonra, jimnastik yapanlar o kadar çoğaldı ki, voleybol sahasının bulunduğu avlu, Yılmaz Güney'in, hareketleri göstermek için ortasında yer aldığı jimnastikçilerden oluşan çemberi almaz oldu. Yılmaz Güney en önde olmak üzere koşmaya başladığımızda ise, tutuklulardan oluşan upuzun bir zincir, neredeyse birbirine bitişik bütün avluların duvar diplerini kuşatır oldu.

Mahkûmlara siyasî propaganda yapmaya önem veriyorduk. Bunun en iyi yolu, en elverişli koğuşlardan 5. Koğuşu "konser salonu" olarak kullanıp, işçi arkadaşlardan Erdoğan Kaymaz'ın sazı eşliğinde konserler vermekti. Elbette, konserin baş konuğu Yılmaz Güney olurdu. Normalde, ancak yirmi otuz kişinin izleyeceği konsere, Yılmaz Güney konuk olarak yerini aldığı zamanlar, tüm mahkûmlar katılıyor, bu kez de insanlar ranzalara beşer onar sıkışıyor ya da ayakta izlemek zorunda kalıyorlardı.

Aydınlıkçılar olarak, koğuşlara "demokrasi" getirmeye karar vermiştik. Koğuş ağalarının sultasını yıkmak niyetindeydik. Koğuşlarda alttan alta, koğuş sorumlularının (bunlara mahkûm dilinde "koğuş ağası" denirdi), koğuştaki tutukluların oylarıyla seçilmesi gerektiği propagandası yürütüyorduk. Bu propaganda, ne koğuş ağalarının, ne de idarenin hoşuna gitmişti. Bizim yaptığımız, cezaevinde yıllardan beri süren yerleşik düzeni sarsmaktan başka anlama gelmiyordu. Ama, o sırada cezaevinde epey kalacağımız gibi bir yargımız olduğundan böyle köklü bir değişime girişmekte sakınca görmemiştik. Propagandalarımız belli koğuşlarda ürününü verdi. "Gariban koğuşu" olarak bilinen ve cezaevinin en alt kesimini oluşturan, amatör hırsızların doldurduğu 5. Koğuşta, Doğan Yurdakul, garibanların desteğini kazanarak, eski koğuş ağasını se-

çimle yenilgiye uğrattı ve koğuş sorumlusu seçildi. 5. Koğuşta iktidara gelmiş olmamız, yapmak istediklerimizi örneklemek açısından iyi bir fırsattı. Tutukluların en çok şikâyetçi oldukları konu, hapishane yemeklerinin dağıtımı sırasında yapılan haksızlıklardı. Bunun üzerine Doğan Yurdakul'la Nuri Çolakoğlu kolları sıvadılar ve yemekleri bizzat kendileri dağıtmaya giriştiler. Yemeğin adil bir şekilde dağıtılması garibanları sevindirmiş, yerleşik düzenden menfaatlenenleri ise tedirgin etmişti. Bu yüzden, çevremizdeki, bize dostça yaklaşan insanların yanı sıra, hır çıkartmak için bahane arayan tiplerin varlığını tespit etmekte gecikmedik.

Doğan'ın gösterdiği başarıyı ben, 7. Koğuşta gösteremedim. Hem de Yılmaz Güney'in desteğine rağmen. Yılmaz, özel konumundan dolayı, bu konuda fazla ön plana çıkmamayı tercih etti, ama çevresindekilere bizi desteklemelerini söyledi. Eski koğuş ağası, "demokratik seçim"e karşı çıktı önce. Ona göre bizim yaptığımız, eski köye yeni âdet getirmekti. Israr ettik. Koğuşta ortam gerginleşince cezaevi müdürü duruma müdahale etti. Bizim seçimde ısrar etmemiz üzerine, kendisi de oradayken, el kaldırtarak, alelusul bir seçim yaptırdı. İnsanlar, müdürden ve eski koğuş ağasından çekindikleri için, böyle açık bir oylamada bizi desteklemeye fazla cesaret edemediler ve az bir oyla "koğuş ağalığını" kaybettim. Böyle açık bir oylamayı kabul etmemiz en büyük hatamızdı. Benim başarısızlığa uğramamdan sonra, 5. Koğuştaki başarıyla yetinmeye ve diğer koğuşlarda "iktidar"a aday olmamaya karar verdik.

Yılmaz Güney, "devrimcilerin birliği"nin, en azından cezaevindeki bütün devrimci grupların anti-faşist bir temelde ortak hareket etmelerinin hararetli bir savunucusuydu. Bu akılcı tutumun, TSİP'lilerle Aydınlıkçıların birarada bulunmak zorunda kaldıkları bir ortamda büyük güçlüklerle karşılaşması kaçınılmazdı, nitekim öyle oldu. Aslında, TSİP'lilerin başında bulunan Ali Kar'ı kişilik olarak seviyorduk. İri gövdesiyle ve kalın sesiyle bana, Rus devriminin, "ideal" öncü işçilerini hatırlatırdı. Son derece vurgulu, ritmik bir konuşması vardı, sanırım bu konuşma tarzını, bir ölçüde eski Türkiye İşçi Partisi

(TİP) yöneticilerinden kapmıştı. Kişisel ilişkilerinde sorunlu bir insan değildi. Babacan ve dostça tavırları insanda sempati yaratırdı. Ancak, biz ne kadar bağnaz Çin taraftarıysak, o da o kadar bağnaz Sovyetler Birliği taraftarıydı. Konu Çin-Sovyet tartışmasına geldi mi ortam birdenbire gerginleşir, bizim Sovyetler Birliği'nin "revizyonist" olduğu yönündeki argümanlarımızı dinlemek bile istemez, tartışmayı oracıkta keserdi. Bir gün, *Günaydın* gazetesinde Sovyetler Birliği ile ilgili bir röportaj yayınlanmıştı. Bu röportajda, Sovyetler Birliği'nde gençlerin nasıl pop müzik dinledikleri, nasıl Batı'nın yaşam tarzına özendikleri anlatılıyor, gazetede bunu kanıtlayan fotoğraflar yer alıyordu. Gazetenin çevresinde birikmiş, Sovyetler Birliği'nin "burjuva yolcu"luğunu kanıtlayan bu röportajı ve fotoğrafları büyük bir zevkle inceliyorduk. Ali Kar ve diğer TSİP'li gençler de yanı başımızdaydılar o sırada. Belki de, bu zevkli anı onların yanı başında yaşamak için özel bir fırsat yaratmıştık. Resimlere bakıyor, kahkahalarla gülüyor, "şu burjuvalara bakın, ne biçim sosyalizm bu," diye yüksek perdeden konuşuyorduk. Ali Kar'ın ve diğerlerinin kulaklarının dört açıldığını görüp, alaylarımızı uzattıkça uzatıyorduk. Sonunda, işi daha da ileri götürdük, röportajı Ali Kar'a gösterdim, "ne diyorsun Ali bu duruma" diye sordum, alaycı bir tavırla. Ali, bu taarruzu gülerek karşılamasını bildi. "Bunu soracağınızı biliyordum," dedi, ardından da "bunlar bir şeyi ispatlamaz," diye ekledi, "Sovyetler Birliği sosyalist bir ülkedir, orada işçiler yönetimdedir." Pes doğrusu! Bu açık "kanıtlar"la bile sarsamamıştık Ali Kar'ın inancını!

Yılmaz Güney'in başkanlığında "birlik" görüşmeleri yapıldı. Diğer gruplarla ortak hareket etme ya da "anti-faşist cephe" kurma konusunda bir anlaşmazlık söz konusu değildi. Bütün sorun, TSİP'le bizim aramızdaydı. Daha doğrusu, TSİP'liler, "Sovyetler Birliği'ne saldıranlarla aynı platformda yer almamanın" kendileri için bir ilke sorunu olduğunda ısrarlıydılar. Biz ise, Sovyetler Birliği'ne ne kadar saldırırırsak saldıralım, "Sovyet yanlıları" ile aynı platformda yer almaya hazırdık. Bu, bizim o zamanki, Maocu "baş çelişki" tahlilimizden kaynakla-

nan bir tutumdu. O zamana kadar partinin tespit ettiği "baş çelişki", "Amerikan emperyalizmi ve işbirlikçileriyle Türkiye halkları arasındaki" çelişkiydi. Maocu anlayışa göre, baş çelişkinin düşman kampında yer alanların dışında herkesle "ortak cephede" birleşebilirdik, buna Sovyet yanlıları da dahildi. Sovyetler Birliği, her ne kadar "dünya halklarının ve dünya devriminin" düşmanlarından biriyse de, ülke içindeki baş çelişkinin gereği olarak, Sovyet yanlıları da, Amerika'ya ve işbirlikçilerine karşı ortak cephede yer alabilirlerdi. Bu durumda, "sekter" ve "birleşmeye karşı" konuma düşen biz değil, TSİP'liler oluyordu. Yılmaz Güney, bizim "birlikçi" tutumumuzu takdirle karşılamış, TSİP'lilerin "nuh deyip peygamber demeyen" tavrına da fena halde bozulmuştu. Onları ikna etmek için boşuna uğraştı. Ali Kar, öyle "ilke"leri çiğneyecek kişiye benzemiyordu. Gerçi, pratikte böyle bir "birliğin" pek fazla işlevi de yoktu ya! İdare, devrimcilere karşı genel bir saldırı yapacak olsa, TSİP'liler de dahil ortak bir direniş göstereceğimiz kesindi. Bazı tutuklu MHP'liler zaten ayrı bölümdeydi. Yani faşistlerle fiilî bir muharebe de söz konusu değildi.

Yılmaz Güney'le, asla sertleşmeyen, son derece efendice bazı teorik tartışmalarımız da oldu. Sabah akşam demeden Marksist klasikleri deviren Yılmaz Güney, sanırım Lenin'in *Sol Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı* kitabından etkilenmenin ürünü olarak, CHP'nin seçimlerde desteklenmesi gerektiği fikrini savunuyordu. Biz ise, "TSİP revizyonistleri"nin "teslimiyetçi" yönelimine uygun bulduğumuz bu fikri kesinlikle reddediyorduk. Gerçi aramızdan bazılarının, özellikle yumuşak başlı ve uyumlu bir insan olan Doğan Yurdakul'un, Yılmaz Güney'le kurduğu yakın dostluk dolayısıyla bu fikre eğilim gösterdiği, "üyelerime" göz kulak olmak, onların ideolojik "sapmalarına" karşı uyanık bulunmak göreviyle yükümlü olduğumdan, gözümden kaçıyor değildi. Hattâ, bu "çobanlık" görevimin gereği olarak, Doğan'ı bir kenara çekip, lisan-ı münasiple uyarmıştım da. Yılmaz'la, Sovyetler Birliği konusunda da epeyce tartışmalarımız olmuştu. O da Sovyetler Birliği'nin "revizyonist" olduğu görüşündeydi, ama bizim kadar düşmanca bir tutum al-

maktan ve SB'ye "sosyal emperyalist" demekten yana değildi. O zamanki "Kur'an-ı Kerim"imiz *TİİKP Savunması*'nı verdik Yılmaz Güney'e ve okumasını talep ettik. Eğer bu "mucizevi" kitabı okursa "aydınlanacak" ve "doğru fikirleri" kabul edecekti, en azından daha verimli bir tartışma yapmamız mümkün olacaktı. Ama Yılmaz, daha çok kendi ihtiyaçlarına yönelik bir okuma programı izliyordu. O zamanlar çok revaçta olan ve daha çok Sovyetler Birliği kaynaklı, "diyalektik ve tarihî materyalizm" ya da "ekonomi politik" üzerine kitapları okumaya eğilimliydi. Biz ise, bu tür okumaları tamamen "revizyonist" görüyor, "politik mücadeleden" kaçmak olarak değerlendiriyorduk. Yılmaz Güney'i gizliden gizliye gözlüyor, bu kitapları elinden düşürmediğini, bizim "tılsımlı" kitabımızı ise, talep etmemize rağmen hâlâ eline almadığını gördükçe ona içten içe kızıyorduk. Sonunda bu kızgınlığımızı, yumuşak bir dille ifade bile ettik ona. Sabrımızın tükenmekte olduğunu görünce, bu "baş belalarını" başından savmak için, büyük bir özveri gösterip kitabı okudu ve kitap üzerine bizimle bir tartışma seansı bile düzenledi. Sonuç, umut kırıcıydı. Yılmaz, savunmadaki fikirleri kabul etmiyor, hattâ eleştiriyordu. Gerçi bu, aramızdaki dostluğa halel getirmemişti, ama onun "revizyonizmin etkisinde" kaldığını içten içe düşünmekten kendimizi alamamıştık. Sanıyorum, Yılmaz da bizim bu "gizli" düşüncelerimizi sezmişti, ama dostça tutumunu sonuna kadar korudu. Bütün gruplara dostça, ama belli bir mesafeyi koruyarak davranıyordu. İleride istismar edileceğini düşünerek, gerek sıradan mahkûmlarla, gerekse siyasî gruplarla birlikte fotoğraf çektirmemeye özen gösterirdi. Bu yüzden, cezaevinde o dönem çekilen fotoğrafların hiçbirinde Yılmaz Güney yer almamaktadır.

Sonunda, DGM'deki duruşmalarımız başladı. 1960'lı yıllardaki Basın Savcılığı görevi sırasında da birkaç kere muhatap olmak zorunda kaldığım Savcı Zekai Turan, yeni bir gizli örgüt imal etmişti. Dayandığı iki delil vardı. Birincisi, TİİKP Savunması, ikincisi ise, bürolara yapılan baskınlar sırasında ele geçen Marksist-Leninist bir örgütün tüzüğü. Esasında bu tü-

zük metni, İran Komünist Partisi (Marksist-Leninist)'in Farsça orijinalinden yapılmış bir çeviriydi. Ancak, savcı beyin işin inceliklerine dalmaya ne niyeti vardı, ne de zamanı. Önemli olan, mahkemeye birtakım "suç delilleri" sunmaktı, Savcı Zekai Turan, elinin altındaki bu metinleri, gizli bir örgütün kanıtı olarak yeterli bulmuştu. Tabiî, bu aynı zamanda bizim için büyük bir avantaj oluşturuyordu. Eğer metnin orijinalini bulur ve çeviri metniyle aynılığını ortaya koyabilirsek, savcımızın kötü duruma düşeceği kesindi. Bunun için dışarıdakilere haber salmıştık. Harıl harıl, metnin orijinalini bulmak için çalışıyorlardı. Bunun için, İranlı devrimcilerle bile temasa geçmişlerdi. Anlıyacağınız dava, bizim için de, savcı için de bıçak sırtındaydı.

Duruşmalarda, Nuri Çolakoğlu ve Doğan Yurdakul'un daha ön planda görünmesine, davanın sözcülüğünü onların yapmasına karar vermiştik. Ben, bir kere daha geri planda kalıyordum yani. Belki de bu geri planda kalmanın rahatlığıyla ya da çok daha büyük yargılamalardan geçmiş olmanın bana kazandırdığı bir fütursuzlukla, bu yargılamayı küçümsediğimden, hüviyet tespiti sırasında resmen su koyverip, sağır taklidi yapmaya giriştim. Sanırım bana ilham veren, insanda sağır izlenimi yaratan ve başı durmadan titreyen duruşma yargıcı olmuştu. Uzaktan İsmet İnönü'yü andıran bu duruşma yargıcıyla karşı karşıya kalınca, önceden hiç düşünmediğim halde, sorularını duymuyormuş gibi yaptım. Adamcağız, belki beş kere "adınız" diye sormak zorunda kaldı. Ben her seferinde, elimi kulağıma götürüp ve kürsüye birkaç adım daha yaklaşıp "efendim, anlamadım" dedim. Mahkeme heyeti, "sağır"lığımı hoşgörüyle karşıladı ve ön sıralara geçmeme yardımcı oldu. Bizim sanık arkadaşlar olsun, dinleyici sıraları olsun, kıskıs gülmekten kendilerini alamıyorlardı tabiî. Ben de onları güldürmüş olmaktan memnun, oyunumu sonuna kadar oynadım. İşte yargılama böylesine şenlikli başlamıştı. Hele ardından, Oktay Cengizbay söz alıp, evine yapılan baskın sırasında polis tarafından el konan, dede yadigârı acem kılıcının kendisine iade edilmesini, oldukça teatral bir havada talep edince,

talep edince, gülüşmeler, mahkeme heyetinin gözünden kaçmayacak, hattâ onları da güldürecek boyutlara vardı.

Ne var ki, bu şenlikli başlangıca rağmen, durum pek parlak görünmüyordu. Savcı Zekai Turan, enikonu suçlayıcı bir havadaydı. İddiaları, sıkıyönetim savcılarınkinden bile daha mesnetsiz, ama üslûbu ve sesinin tonu da o ölçüde mütahakkim ve kendinden emindi. Sanki bizleri şimdiden onar yılla ödüllendirmiş gibi bakıyordu gözlerimizin içine. Mahkeme heyeti ise, duruşma yargıcının sarsak görünümüyle doğru orantılı bir ne yaptığını bilmezlik içindeydi. Savcının argümanlarına olduğu kadar, bizim söylediklerimize de yabancıydılar. Sanki bu görevi yapmaya, sokaktan yakalanıp zorla getirilmişlerdi. Gerçi bu bizim lehimize de yorumlanabilirdi, ama tersi de mümkündü. Maçlardan bilirdim, hakem kararsız olunca, onu yönlendirmek için, rakibinden daha "cazgır" olmak zorundasındır. Yani, kimin kazanacağı, savcıyla bizim bilek güreşimizin sonucuna bağlıydı.

Neşemiz yerinde olmasına rağmen, iyimser olduğumuzu söyleyemem. Kötümserliğimiz, esasen Mamak Cezaevi'nden tevarüs ettiğimiz, faşizmin her an bizleri bastıracağı siyasî tahlilinden kaynaklanıyordu. Nitekim bu dava da bunun "ispatı"ydı. Öte yandan, Süleyman Demirel'in başbakanlığında, Milliyetçi Cephe (MC) adıyla yeni kurulan sağcı koalisyon hükümeti de bu karamsarlığımızı körükleyen diğer bir etkendi. Sonunda cezayı yiyeceğimizden neredeyse emindik ve dışarıya da bu yönde mesajlar yolluyorduk. Buna bağlı olarak da, Mamak'tan çok daha gevşek koşullara sahip Merkez Cezaevinden kaçmanın yollarını arıyorduk elbette. En azından, içlerinde benim de olduğum birkaç arkadaş için bu olanakları ciddi ciddi araştırıyorduk. Elbette bu konuda başvuracağımız ilk kişi Yılmaz Güney'di. Yılmaz, deneyimiyle, ilişkileriyle, maceraya yatkın mizacıyla, bu kaçma işini düzenleyebilecek bütün niteliklere sahipti. Ona açıldığımız zaman, yanılmadığımızı gördük. İşi büyük bir ciddiyetle ele aldı ve kaçma planlarını bilfiil yürütmeye, gerekli temasları kurmaya girişti, bize, her gelişmeyi, anı anına bildirmeyi de ihmal etmedi.

Bu arada, cezaevinde bir başka önemli gelişme daha yaşanıyordu. Cezaevi çeteleri arasındaki rekabetin zirveye doğru tırmandığını ve yakında fırtınanın patlayacağını görmemek için kör olmak gerekirdi. Özellikle bizim açımızdan böyleydi bu. Çünkü hem Yılmaz Güney aracılığıyla çete savaşlarının izlediği seyri neredeyse günü gününe öğreniyor, hem de rakip iki çetenin bizi kendi taraflarına kazanmak için yaptıkları politik manevralara tanık oluyorduk. O zamana kadar hâkim çete, Erol Seven'in kardeşinin fiilî önderliğini yaptığı çeteydi. Ancak bu çete gün be gün zayıflıyor, yerine göz dikmiş "Lazlar" çetesinin karşısında geriliyordu. "Lazlar" çetesi, yukarıda sözünü ettiğim, Yılmaz Güney'in arkadaşlığını kazanmış "Boksör"ün yönetimindeydi. "Boksör"ün Laz olduğunu sanmıyorum, çünkü pek Laz tipi yoktu, ama yine de bu çeteye liderlik ediyordu. Özellikle Erol Seven çetesi, yaklaşan kapışmada biz "talebelerin" desteğini kazanmak için büyük çaba gösteriyor, özel dostluk ilişkileri geliştirmeye çalışıyordu. Ancak bizim, bu kapışmada taraf tutmaya hiç niyetimiz yoktu. Zaten bu çatışmadaki tarafsızlığını ilân etmiş Yılmaz Güney de bizi uyarmıştı. Biz de onun tutumunu izleyecektik. Nemize lazımdı!

Koğuşlarda, ranza demirlerinden sivriltilerek şiş haline getirilmiş yoğun bir silâh imalatı başlamıştı. Bu imalat neredeyse açıktan açığa sürdürülüyordu. Fırtınanın patlaması an meselesiydi. Nitekim bir öğle vakti her şey sakin görünürken, avluda ani bir meydan kavgası patladı. Biz de dahil bütün mahkûmlar koğuşlara kaçıştılar. Avluda yalnızca iki çetenin mensupları kalmıştı. Pencerelerden olan biteni seyrettik. Kavga çok kısa sürdü. "Lazlar" çetesi, Erol Seven'in kardeşini bir köşeye sıkıştırıp dövmeye başladı. Erol Seven çetesinin taraftarları kısa sürede teslim bayrağını çektiler. Erol Seven'in kardeşi, epeyce hırpalanmıştı. Sonunda o da diz çöktü. Bunun üzerine, o ana kadar olanları 8. Koğuşun koridor penceresinden seyreden "Boksör", "muzaffer ordunun" komutanı olarak ortaya çıktı, kendinden emin adımlarla Erol Seven'in kardeşinin yanına geldi. Canını acıtmak için değil, daha çok zaferini perçinlemek için iki tokat aşketti Erol Seven'in kardeşine. Tokatı yiyen

Seven'in kardeşi, boynunu kırıp kaderine razı olduğunu ifade etmeye çalıştı. Kabadayı dünyasının yasalarına göre, kendisine tokat atana karşılık vermemek, bu aşağılanmayı sineye çekmek, mağlubiyeti açıkça kabul etmek anlamına geliyordu. Ama daha korkuncu bundan sonra cereyan etti. O zamana kadar, kimin üstün geleceğini gizlendikleri deliklerinden seyreden otuz kırk kişilik bir gardiyan ordusu, bütün vahşetiyle avluya daldı. Tabiî ki, galiplerin değil, mağlupların üzerine saldırdı gardiyan sürüsü. Erol Seven'in kardeşini ve arkadaşlarını fena halde döverek ve sürükleyerek "kapıaltı"ndaki hücrelere götürdüler. Her şey bir anda olup bitmiş, hayat normale dönmüştü. "Normal hayat" denen şey, her yerde olduğu gibi, muzaffer çetelerin düzeninin teessüs edilmesiydi.

Tahliye olduktan sonra, "Lazlar" çetesinin adamlarından birkaçının, kendine ayrılmış küçük avluda volta atarken Erol Seven'i şişleyip öldürdüklerini öğrenecektik. Ömrünün dörtte üçünü mapusane hücrelerinde geçirmiş bu talihsiz insan, "su testisi su yolunda kırılır" atasözünün doğruluğunu, hayatıyla ve ölümüyle bir kere daha kanıtlamıştı.

Bu "düzen değişikliği"nden cesaret alan bazı kabadayılar, bize karşı da bazı girişimlerde bulundular. Bizim arkadaşlarla yakın dostluk kurmuş ve komünümüze katılmış, hırsızlıktan tutuklu bir mahkûm arkadaş vardı. 5. Koğuşta, Doğan Yurdakul'un karşısında yenilgiye uğrayan koğuş ağasının adamları tarafından, bir bahaneyle dövüldü ve başı kanadı. Bu saldırıyı sineye çekmemizin mahkûmlar dünyasındaki bütün prestijimizi yıkacağını düşündük. Saldırganlar, mahkûmun gözü önünde, bunun karşılığını görmeliydiler. Durumu Yılmaz Güney'le de görüştük. O da aynı kanıdaydı. Eğer, saldırganı cezalandırmazsak, mahkûmların devrimcilere olan tüm "güven"ini yitireceğimizi söyledi. Yılmaz'dan da icazet aldıktan sonra artık önümüzde hiçbir engel kalmıyordu. Hırsız arkadaşa saldıran koğuş ağasının adamını avluda, herkesin gözü önünde dövmemiz gerekiyordu, ibret olsun diye. Hepimiz istim üstündeydik. Adam da böyle bir saldırı bekliyor olmalıydı ki, bir türlü koğuştan çıkmıyordu. Ama günün birinde çıkma gafleti-

ni gösterdi. 8. ve 7. Koğuşların baktığı uzun avluda adamı yakalayıp, üzerine çullandık. Bunun pek adil bir savaş olduğu söylenemezdi. Tek kişinin üstüne neredeyse on-onbeş kişi çullanmıştık. "Allah yarattı" demiyor, ayaklarımızın altına aldığımız adama yumruk ve tekmelerle girişiyorduk. Arkadaşları, bizden çekindikleri için, "ayırma" rolüne girdiler, ama beyhude. Adam esaslı bir dayak yemişti. Bundan sonra, aynı şeyler oldu. Gardiyan sürüsü, avluya daldı ve tarafımızdan "haşat" edilmiş adam, gardiyanlarca dövülerek ve sürüklenerek "kapıaltı" hücrelerine götürüldü. Adam bir hafta hücrelerde yattıktan sonra koğuşuna geri verildi. Acaba yeniden diklenir mi diye merak ediyorduk. Ne gezer! Adam, süt dökmüş kediye dönmüştü. Hattâ, duyduğumuza göre, kendisini döven gençleri çok "takdir ettiğini", kendisinin bu dayağı "hak ettiğini" bile söylemiş, bizim birkaç arkadaşa. Gel de "zorun" "tarihin itici gücü" olduğuna inanma!

Cezaevine tuhaf haberler geliyordu. Özellikle DGB'li arkadaşlar, punduna getirip akrabamızmış gibi bizi ziyaret ediyor ve hareketin siyasî yönelimlerinde bazı önemli değişiklikler olduğunu bildiriyorlardı. DGB aktivistlerinden Oktay Deprem'den aldığımız bilgilere göre, hareketin önderliği (ki, bizim dava dolayısıyla, Doğu Perinçek, Oral Çalışlar ve Hasan Yalçın da aranır duruma düşmüşlerdi), o zamana kadarki Amerikan emperyalizmi ve işbirlikçilerini baş düşman alan siyasetimizi değiştirmişti. Baskılar nedeniyle kapanmak zorunda kalan haftalık *Aydınlık*'ın yerine çıkmaya başlayan ve ilk sayıları bize de ulaşan haftalık *Halkın Sesi* dergisinden de aynı havayı almak mümkündü. Hareket artık, "Amerikan emperyalizmi ve işbirlikçileri"ne değil, "iki süper devlet"e, özellikle "daha tehlikeli" "Sovyet sosyal emperyalizmi"ne vurgu yapıyordu. Bu, çok önemli bir değişiklikti, bu durumda bütün strateji baştan aşağı değişmiş oluyordu. Hattâ bu, "baş çelişme"nin de değiştiği anlamına geliyordu. Gerçi, ne dışarıdan ziyarete gelen arkadaşlar, ne de *Halkın Sesi*, baş çelişmenin değiştiğine ilişkin bir şey söylüyordu, ama sonuç buraya çıkıyordu. Bir seferinde, ziyarete gelen Oktay Deprem'le tartıştım ve "baş çelişme" değişmedik-

çe, böyle bir siyaset değişikliği yapılamayacağını söyledim. Oktay, ikna olmuş gibi göründü. Ama haftaya yeniden gelip aynı şeyleri bu sefer daha kararlı savunmaya girişti. Demek ki, dışarıdaki önderlik, bu siyaset değişikliğinde kararlıydı. Biz içeridekiler "geri" mi kalmıştık ne? Durumu kendi aramızda tartıştık ve bu siyaset değişikliğinin kabul edilemeyeceği sonucuna vardık. Bu işte bir yanlışlık ya da yanlış anlama olmalıydı mutlaka.

Şenlikli başlayan yargılama, hiç beklemediğimiz bir anda, şenlikli bir beraat ve tahliyeyle noktalandı. Tabiî bunu savcımız Zekai Turan için söylemek mümkün değil. Sanırım, kendisi, meslek yaşamının en ağır yenilgisini o gün yaşadı.

Dışarıdaki arkadaşlar, suçlanmamıza dayanak yapılan İran Komünist Partisi Marksist-Leninist'in örgütlenmeye ilişkin çeviri yazısının orijinalini bulmuş ve uzman çevirmenler nezaretinde, çevirinin, Farsça aslına uygun olduğunu tescil ettirmişlerdi. O güne kadar, mahkemede kalkıp, bu metnin aslı şudur dememiştik. Zaten bunun için de pek fırsat doğmamıştı. Çünkü sorgulara yeni geçilmekteydi. Nuri Çolakoğlu, metinle ilgili "bomba"sını sorgusu sırasında patlatacak, karşı delillerimizi mahkeme heyetinin önüne sürecekti. Bunu düşündükçe Zekai Bey'in yüzünün alacağı şekli gözümüzün önüne getirip kıs kıs gülüyorduk.

Sonunda beklediğimiz an geldi. Sorgu sırası, 1 nolu sanık durumunda gözüken Nuri Çolakoğlu'ndaydı. Nuri, kalktı ve lafı uzatmadan, savcının baş dayanağı metnin aslını açıkladı. Durum inkâr edilemeyecek kadar açıktı. Savcı Zekai Turan, ilk adına hiç de uygun düşmeyen büyük bir beceriksizlik yapmış, işin aslını astarını araştırmadan delil diye âlâkasız bir şeyi ortaya sürmüştü. Bizim titrek başlı duruşma yargıcı başta olmak üzere tüm mahkeme heyeti, başını çevirmiş, savcıya bakıyordu, "şimdi ne yumurtlayacaksın bakalım" der gibilerden. Zekai Bey'i öyle bir süzüşleri vardı ki, bu bakışların altında kim olsa ezilir, erir giderdi. Nuri'nin açıklamasından sonra, neredeyse bir dakika kadar süren büyük bir sessizlik oldu. Ardından savcımız, söz alması gerektiğini hatırlayarak ayağa kalktı. Onun açısından, işi yüzsüzlüğe vurmaktan başka çare yoktu. O da

bunu yaptı. Özgüvenini yitirmenin sonucu, eski belagatini kaybetmişti. Biraz kekeleyerek, biraz duraklayarak, biraz da sendeleyerek, bizim suçlu olduğumuzda ısrar eden, enikonu boş ve mesnetsiz bir nutuk irad etti. Metin bize ait olmasa bile, bizim bürolarımızda bulunmamış mıydı? Bu metni çevirttiğimize göre, demek ki, biz de aynı tarzda örgütlenmek istiyorduk. Hem bu belge geçersiz bile olsa ortada "koskoca Savunma" duruyordu. Sanıkların çoğu bu belgeyi imzalamıştı. Bu, onların komünist olduklarını açık açık itiraf etmeleri anlamına gelmez miydi? Komünist olduklarına ve dergi büroları açtıklarına göre demek ki, komünist bir faaliyet ve örgütlenme içindeydiler. Yani Savcı Zekai Bey, "bunlar komünist, mahkûm edin gidiversin" demiş oluyordu. Mahkeme heyeti üyeleri onu dinlerken, hiç de inandırıcı olmadığını belli eden sıkıntılı jestler yapmaktan geri kalmıyordu. Yargıçlardan biri, kaleminin arkasını masasına vurup duruyor, hattâ daha da ileri giderek, arada bir kalemine parmakları arasında takla attırıyordu. Belki herkes farkında değildi ama bu, savcının ciddiye alınmadığının göstergelerinden biriydi. Duruşma yargıcı, Zekai Bey'in söylediklerini not alırmış gibi yaparken, önündeki kağıda kızgınlık ve sabırsızlıkla bir şeyler karalıyordu. Sonunda savcımız boş bir çuval gibi çöktü yerine. O da biliyordu aslında kaybettiğini.

Yargıçlar, düşünebiliyor musunuz, karar için içeri çekilmeye bile gerek görmediler. Aralarında bir dakika kadar fısıldaştılar ve anında karara vardılar. Duruşma yargıcı, kâtibe kararı hemen oracıkta yazdırdı: Savcı Bey'in delilleri yetersiz bulunmuştu. Sanıkların hepsinin beraatine ve derhal tahliyelerine karar veriliyordu. Mahkeme heyetinin, yerinden kalkmadan karar alması ve savcının iddialarının yetersizliğini kısa ve net cümlelerle belirtip toptan beraat vermesi, heyetin, Savcı Zekai Turan'a kızgınlığının hukuki bir kisve altında ifadesinden başka bir şey değildi.

Hemen o gün, akşama doğru tahliye edildik. Bir hafta kadar önce, Yılmaz Güney ve yeğeni Abdullah Pütün, "güvenlik nedeniyle", özel bir koğuş olarak bilinen 10. Koğuşa alınmışlardı. Artık onlarla doğrudan doğruya vedalaşmamız mümkün

değildi. Ancak, "Tecrit" bölümünün önünden geçip kapıaltına doğru giderken, uzaktan el sallayabilirdik 10. Koğuşa. Yılmaz Güney'i parmaklıkların arkasından belli belirsiz görebiliyordum. 10. Koğuştakiler, başta Yılmaz Güney olmak üzere, bize el sallayabilmek için ranzalarına tırmanmış, pencereleri sonuna kadar açmışlardı. Yılmaz'ın elinde bir çarşaf vardı. Herhalde iyice görelim diye bu çarşafı sallayıp duruyordu. Kapıaltına dönünceye kadar birbirimize el edip durduk. Kimbilir yollarımız nerelere gidiyordu? Kimbilir bir daha ne zaman karşılaşacaktık? Karşılaşacak mıydık?

* * *

Feyza, benim tutuklanmamdan sonra, Karagümrük'teki evde tek başına oturamamış ve amcasının Kocamustafapaşa'daki evine taşınmıştı. Tahliye olduktan sonra ben de orada Feyza'yla birlikte kalmaya başladım. Feyza buraya geçici olarak yerleşmişti. Bir an önce kirası düşük bir ev bulup çıkmamız gerekiyordu.

Başka değişiklikler de söz konusuydu. Parti, Feyza'yı, "işçi sınıfı içindeki çalışma"nın bir parçası olarak, DİSK'e bağlı Gıda-İş sendikasına sokmuştu. Gerçi, sendika binasında oturup daktilo yazmakla işçi sınıfıyla bağ kurulamayacağı açıktı. Gıda-İş'in başkanı Kemal Nebioğlu, "Aybarcı" eğilimde olduğundan, onu "revizyonistler"le aynı kefeye koymuyorduk, o da bize karşı dostça bir tutum içindeydi. Bir keresinde, Feyza'yı sendikada ziyarete gittiğimde, kendisiyle sohbet etme olanağı da bulmuştum. O sırada, "iki süper devlet"e karşı büyük bir kampanya başlattığımızdan, İstanbul'un duvarlarını bu tür sloganlarla donatmıştık. Nebioğlu, gülümseyerek, "duvar edebiyatı"nda, Aydınlıkçıların üstüne olmadığını belirtmişti.

Dışarıdaki çoğu aranan ve davanın düşmesine rağmen aranma durumları sona ermemiş, önderlikteki arkadaşlarla bir an önce görüşmem, son zamanlarda meydana gelen ideolojik değişiklikler konusunda netleşmem ve bundan sonra ne görev yapacağımı belirlemem gerekiyordu. Tahliye olup İstanbul'a gelmemin üzerinden bir gün geçmeden, Oral Çalışlar beni al-

maya geldi. Takip edilmediğimizden emin olmak için bir sürü arka sokak dolaştık ve sonunda, hiç bilmediğim bir eve geldik. Burada beni Doğu Perinçek ve Hasan Yalçın bekliyordu.

Elbetteki en acil konu, "yeni ideolojik gelişmelerin" görüşülmesiydi. Arkadaşlar benim iki süper devletin, özellikle de Sovyetler Birliği'nin baş düşman alınmasına itiraz ettiğimi öğrenmişlerdi. Önderlikte bir çatlağın ortaya çıkması, hiç de arzulanmayan bir durumdu. Bu yüzden karşılıklı konuşup, birbirimizi "ikna" etmeliydik. Bunun pratik anlamı, benim ikna edilmemdi elbette.

Sözü Doğu aldı. Daha çok ÇKP'nin resmî yayın organı *Peking Review* dergisinden derlenmiş bilgilerle, zaman zaman haritaları da kullanarak, Sovyetler Birliği yöneticilerinin neden günümüzün "Hitler'leri" olarak görülmesi gerektiğini; Sovyetler Birliği'nin, dünya paylaşım mücadelesinde, kendine az pay düşen emperyalist olarak, aynı Hitler Almanya'sı gibi, yeniden paylaşım talebinde bulunduğunu; bu yüzden, "dişleri dökülmüş" ve "kocamış" Amerikan emperyalizminden daha saldırgan ve tehlikeli olduğunu; "yeni çarlar"ın "sıcak deniz"lere inmek için sabırsızlandıklarını; Türkiye'nin bu yolun önünü tıkayan bir ülke olması dolayısıyla Sovyetler Birliği'nin ilk saldırı hedefleri arasında yer aldığını; Sovyetler Birliği'nin en geç on yıl içinde yeni bir dünya savaşı başlatacağını; bu durumda, biz komünistlerin, aynı İkinci Dünya Savaşı'ndaki komünistler gibi "yurt savunma savaşı"na hazırlanmamız gerektiğini; İkinci Dünya Savaşı'ndaki Sovyetler Birliği gibi, bugün "dünya devriminin kalesi" durumunda olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin de "yeni çarlar"ın baş saldırı hedefi haline geldiğini; "yurt savunma savaşı"nın, "dünya devriminin kalesini", yani Çin'i savunmakla aynı anlama geldiğini kavramamız gerektiğini vb. uzun uzadıya anlattı.

Doğu'nun anlattıklarını soğukkanlılıkla dinledim. Çoğu, önceden de bildiğimiz şeylerdi. Ancak benim için önemli olan, *stratejik* formülasyonlardan önce, *teorik* formülasyonlardı. Doğu, masa başında, savaş idare eden bir general gibi, "düşman"ın ilerleme yollarını vb. göstererek durumu güzel izah et-

mişti de, işin teorik faslına hiç değinmemişti. "Teorik fasıl"dan anladığım, esas olarak, "baş çelişme"ydi. Doğu "iyi" bir stratejistti, ama nispeten soyut teorik konularda fazla yetkin olduğu söylenemezdi. Zaten böyle bir "yetkin"liği, hayattan kopuk "soyut teoricilik" olarak görür ve reddederdi. Ancak, bu somut "stratejistlik" onda, kritik değişim noktalarında konuyu teorik olarak formüle etmekte noksanlıklara yol açıyordu. İşte şimdi böyle bir noktadaydık.

Doğu'nun açıklamaları bittikten sonra, lafı uzatmadan çok kestirme bir şekilde, "peki baş çelişme ne olacak? Bütün bu söylediklerinin sonucunda belirlenen stratejiyi uygulamamız için, baş çelişmenin değiştiğini kabul etmemiz gerekir. Yani artık iç çelişme baş çelişme değil midir? Millî çelişme mi baş çelişme olmuştur?" diyerek teorik endişelerimi ortaya koydum. "Stratejist" Doğu, bunu o zamana kadar ciddi bir şekilde düşünmemiş olacak ki, bir an için durakladı, yarım dakika kadar düşündü ve ardından, "evet, baş çelişme değişmiştir bu durumda" dedi. Bunu duyduğuma sevinmiştim doğrusu. Çünkü benim derdim, Sovyetler Birliği'nin baş düşman, hem de daha tehlikeli baş düşman olmasına itiraz etmek değil, partinin teorik tutarlılık içinde bulunmasıydı. Birinci engel böylece ortadan kalkmış oluyordu. Ama bir başka önemli engel daha vardı.

İkinci sorumu yönelttim Doğu'ya: "Peki baş çelişmenin değiştiğini nasıl izah edeceğiz? Millî çelişmenin baş çelişme olabilmesi için ülkenin fiilen emperyalist bir işgâle uğraması gerekir. İkinci Dünya Savaşı da bunu gösteriyor. Çin'de, ancak Japonya'nın fiilî işgâlinden sonra millî çelişme baş çelişme olmuştur." Bu noktadan sonra yaptığımız, artık tartışmaktan çok, elbirliğiyle, yeni duruma teorik bir kılıf hazırlamaktı. Bu kılıfı uydurmakta da gecikmedik. Evet halen Türkiye fiilî olarak Rusya'nın işgâline uğramamıştı ama, Rusya'nın ilk hedeflerinden biriydi ve Rusya, ülkeyi işgâl etmeden önce, "beşinci kolları" aracılığıyla Türkiye'yi içten çökertmeye çalışıyordu. Bu yüzden, Rusya'nın Türkiye'yi içeriden çökertme çabasına karşı mücadele, fiilen bir ulusal mücadeleydi. Rusya'nın güçle-

riyle girişilecek kızgın çatışma, ulusal çelişkinin dışa vurumundan başka bir şey değildi. Böylece bütün teorik tutarsızlıkları "halletmiş" ve teorik formülasyonları selamete çıkartmıştık. Diyebilirim ki bu, benim sayemde olmuştu. Yani ben, TİİKP'nin devrimciliğinin sona erdirilmesine ve Türkiye Devleti'nin yardımcı gücü haline gelmesine yol açan muazzam önemde teslimiyetçi bir karara teorik zemin hazırlanması noktasında başrolü oynamıştım. Zaten bundan sonra TİİKP iflah olmadı. Devrimcilik dönemi bitmiş, teslimiyet, hattâ Türkiye devrimci ve işçi hareketine *ihanet* dönemi başlamıştı.

Aynı toplantıda, benim, o zamana kadar beş altı sayı yayımlanmış olan *Halkın Sesi* dergisinin başına geçmem de kararlaştırıldı. Toplantının bir diğer önemli kararı, artık Maocu safta olduklarını açıkça ilân eden THKO ("Halkın Kurtuluşu"), THKP-C örgütünün bölünmesiyle ortaya çıkan ve önemli bir güce sahip "Halkın Yolu" gruplarıyla, Maocu bir temelde birleşme görüşmelerine girişmekti. Bu gruplar Maoculuğa yaklaşmış olmakla birlikte, bizim Sovyetler Birliği'ni baş hedef alan siyasetlerimizi "kavrayamıyor", hattâ karşı çıkıyorlardı. Bu yüzden onların, yeni stratejiye de kazanılması gerekmekteydi. Aslında bu, görünüşteki gerekçeydi. Esas amacımız, bu örgütler üzerinde ideolojik üstünlük kurmak ve sonuçta onları yutmaktı. "Birlik görüşmeleri" bu yutma girişiminin başlangıcını oluşturacaktı. Görevi, ben ve Oral Çalışlar üstlenmiştik.

Bu arada, partinin "yeni baş çelişme" yönelimine karşı bazı yerel "isyan"lar olduğunu öğrenmiştik. Bunların başında, Ercan Enç'in "profesyonel kadro" olarak çalıştığı Adana'nın Ceyhan İlçesi geliyordu. Ceyhan, mahalli devrimcilerle bağlar kurulabilen, "kitle" temeline sahip olduğumuz önemli alanlardan biriydi. Cezaevinden çıkıldıktan sonra, Ercan Enç, eşi Yurdanur Atadan, Abdurrahman Taşçı ve Askar Yılmaz'ın gönderildiği bu bölge, Aydınlık hareketinin Pazarcık bölgesi gibi, belli bir "taban" yaratabildiği az sayıdaki yerlerden biriydi. Muhalefetin başını Ercan Enç çekiyordu. Ercan Enç, teorik tartışmalara ilgisiyle tanınan bir arkadaştı. Nitekim, bu konudaki yetkinliği, Ceyhan'daki diğer Aydınlıkçıları da ikna etme-

sine yardımcı olmuştu. Küçük de olsa, bu tür "isyan ateş"lerinin yaygınlaşmadan söndürülmesi gerekiyordu.

Bu amaçla, Ceyhan bölgesine bir çıkartma yaptık. O bölgelerde üst düzey sorumlu olarak dolaşan Çamkıran da oradaydı. Önce Ercan Enç ve Yurdanur Atadan'ı ziyaret ettim evlerinde. Ercan Enç, her zamanki ağır oturaklı konuşma tarzıyla, bir yandan da önündeki gaz lambasının fanusunu büyük bir özenle parlata parlata, bana, "baş çelişme" ve "temel çelişme" konusunda bir konferans verdi. Söyledikleri, benim cezaevindeki itirazlarımın aşağı yukarı aynısıydı. Üstelik Ercan, Mao'dan alıntılarla falan, olayı teorik bakımdan daha da dallandırıp budaklandırmıştı. Karşımda konuşan, sanki, bir ay önceki Gün'ün ta kendisiydi. Şimdi ne diyecektim ona? Doğu'yla birlikte geliştirdiğimiz yeni tahlili aktarmaya çalıştım, ama Ercan'ın, sağlam teorik mevzilerini terk etmeye hiç niyeti yoktu. İster istemez, Ceyhanlı Aydınlıkçı taraftarların önünde bir "münazara" yapmamız gerekecekti kendisiyle.

Üstelik bu sefer Çamkıran ve benden başka, Hasan Yalçın da gelmişti takviye olarak. Bir yerel bölge için böylesi merkezî bir saldırı oldukça fazlaydı aslında. Ama merkez, herhalde Ercan'ın teorik seviyesini ve inatçılığını nazarı dikkate alarak böylesine yüklenme gereği duymuştu. Her iki taraf da "mallarını", köye gelmiş rakip kumaş tüccarları gibi, Ceyhanlıların önüne serdi. Beğensinlerdi beğendiklerini. Uzun tartışmalardan sonra, Ceyhanlılar, belki de, yerel olarak kendilerine daha yakın hissettikleri Ercan'ın "mallarını" beğendiler. Bu durumda, "mahalli tüccarın", "mallarıyla" birlikte bölgeden sürgün edilmesinden başka çare kalmıyordu. Sonrasını hatırlamıyorum. Uzun yıllar sonra, Ercan'ın bana hatırlattığına göre, onu İskenderun'a sürgün etmişiz.

Biz içerideyken Ecevit'in başbakanlığını yaptığı CHP-MSP hükümeti devrilmiş, içinde Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) de yer aldığı, Milliyetçi Cephe (MC) diye anılan, Demirel'in başbakanlığındaki sağ partiler koalisyonu kurulmuştu. Bu gelişme, özellikle MHP'nin hükümette yer alması, sağcı komandoların so-

la saldırılarında önemli bir tırmanışa ve bu saldırıların sonucunda sokak cinayetlerinin gün geçtikçe daha fazla artmasına yol açmıştı. Öte yandan, polisin, işçi direnişlerine ve öğrenci hareketlerine karşı tavrında da gözle görülür bir sertleşme gözleniyordu. Bu gelişmeler, bizi, kitle hareketlerine daha fazla önem vermeye ve partiyi yığın hareketlerinin içinde geliştirmeye sevk edeceğine, bencil bir savunmacılığa itmiş ve daha sonra "dar kapıcılık" olarak mahkûm edilecek, sekter ve savunmacı bir örgütlenme anlayışına daha fazla sarılmamızı getirmişti. İleride sendromlarını daha ayrıntılı ele alacağım ve baş mimarları Doğu Perinçek ile Hasan Yalçın olan bu dar örgütlenme anlayışı, ne kadar bürokratik parti bencilliği ise, bir o kadar da naif bir gizlilik anlayışının ürünüydü. Bu anlayışa göre gizli örgütlenme, polise karşı olmaktan çok, yığınlara karşı bir gizli örgütlenmeydi. Bu yüzden, partinin en değerli kadrolarının kitle hareketlerinden, yeni gelişen militan çevrelerden, doğal işçi önderlerinden uzak durmaları ve gizlendikleri odalarda pineklemeleri isteniyordu. MC hükümetinin kurulması, bu saçma gizlilik anlayışını daha da körüklemişti.

Bir iş için Ankara'ya gitmiştim. Birkaç gün annemde kalacaktım. Daha Ankara'ya geleli yarım gün olmuştu. Öğleden sonra annemin evine döndüğümde, içeride Alp Hamuroğlu'nun beni beklediğini gördüm. Alp, nereden duyduysa benim Ankara'da olduğumu öğrenmiş ve soluğu annemin evinde almıştı. Üzgün görünüyordu. Ne olduğunu sordum. "Arkadaşlar"ın (bu, örgütsel sorumlulara verilen addı, vurgu biçiminden, bu "arkadaşlar"ın başka "arkadaşlar" olduklarını anlardınız) kendisiyle örgütsel bağları yeniden kestiklerini söyledi. Nedenini bilemiyordu. Oysa ilk "tahkikat"ın sonunda, kendisi hakkındaki tüm kuşkuların ortadan kalktığını söylemişlerdi. Yeniden böyle bir muameleye uğramasının nedeni ne olabilirdi? Eğer yeniden bazı kuşkular belirdiyse bunları da gidermeye hazırdı. Benden yardımcı olmamı istiyordu. Bu tür fitnelerin kimin başının altından çıktığını, hangi paranoyaların ürünü olduğunu çok iyi biliyordum. Kafka'nın *Dava* romanındaki "Bay K."dan pek farklı bir konumda olmayan Alp'i, "sen merak etme, ben hallederim" diyerek yatıştırdım.

İstanbul'a döner dönmez ilk işim, arayıp tarayıp Hasan Yalçın'ı bulmak oldu. Alp Hamuroğlu'na karşı girişilen yeni işlemin nedenini sordum. Durumdan haberdardı elbette. Ama doğru dürüst bir gerekçe getiremedi. Eski kuşkuların tam olarak giderilemediğinden söz etti. "Bunları konuşmuş ve bir sonuca varmıştık" dedim. Bunun üzerine, "tamam tamam, hallederiz" diye söz verdi. Ben de devlet dairesinde işi hallolmuş vatandaşın memnuniyet ve uysallığıyla tartışmayı daha fazla ileri götürmedim. İşte bizim "NKVD" böyle çalışıyordu.

Partinin pratik işler sorumlusu olan ve aramızda "Jet Osman" dediğimiz Osman Gürhan Ertür, Küçükçekmece'de, bizim dava dolayısıyla aranmakta olan Doğu'nun Şule ile birlikte kalabileceği bir ev kiralamıştı. Pratik işlerde Osman'ın üzerine yoktu. Altından girer üstünden çıkar o işi kıvırırdı. Doğu'lar için tuttuğu ev, hem çok güzeldi, hem de kirası oldukça düşüktü. Apartman stilinde yapılmış iki katlı evin güvenlik açısından en güzel tarafı, müstakil olmasıydı.

Doğu, bu evde, bol bol teorik çalışma yapma fırsatını buluyor, ayrıca *Halkın Sesi*'ne de katkıda bulunuyordu. *Halkın Sesi*'nin çoğu başyazısını o yazıyordu. Arada sırada aksattığında, bu boşluğu ben dolduruyordum. Haftalık haberleşmemizi, daha çok Feyza aracılığıyla yürütüyorduk. Ben haftalık raporumu yazıp Feyza'yla ona gönderiyor, o da cevabi talimatlarını yine onunla yolluyordu. Feyza gitmediği zamanlar, bu görevi, Osman Gürhan Ertür yerine getiriyordu. Zaten Doğu'nun kaldığı yeri üç dört kişinin dışında kimse bilmiyordu.

Doğu'nun teorik çalışmaları, o sırada esas olarak İbrahim Kaypakkaya'nın, özellikle "Kurtuluş Savaşı" ve "Kemalizm" konusundaki görüşlerinin eleştirisine yoğunlaşmıştı. Bazen onun evinde Merkez Komitesi toplantıları oluyordu. Bu toplantıların neredeyse yarısı, Doğu'nun bize yeni "teorik keşiflerini" anlatmasıyla geçiyordu. Zaten Doğu'nun gündemi, genellikle kendi yoğunlaşma alanlarına göre belirlenirdi. Bu yüzden de, pratik yönlendirme işlerinde Hasan'ın ve benim devreye girmemiz gerekirdi. Bu anlamda, Doğu'nun iyi bir pratik önder olduğu söylenemez.

Bir gün Doğu, Kaypakkaya'nın eleştirisinden hareketle yaptığı yeni bir teorik keşifler seansında bize yeni bir fikrini açtı: Neden yeni bir legal parti kurmuyorduk? Bu öneriyi Doğu'nun ağzından ilk duyduğumda irkilmiştim. Nasıl olurdu? TİP ve MDD yarılmalarından beri, neredeyse beş yıldır legalizmi ve legal particiliği eleştiriyorduk. Son ideolojik muarızımız TSİP'e de bu yönde ağır eleştiriler yapmaya devam etmekteydik. Üstelik illegal TİİKP'yi de aynı anlayışla kurmamış mıydık? Şimdi bu "legal parti" önerisi yeniden nasıl ortaya çıkmıştı? Sanırım bunun bir nedeni, Doğu'nun, Kaypakkaya'nın fikirlerini eleştirirken, onun illegaliteye çok önem vermesine tepki olarak yeniden legal parti fikrine kaymasıydı. Ama, bu en yüzeysel nedenlerden biri gibi geliyor bana. Esas neden, daha geçenlerde aldığımız, "millî çelişmenin baş çelişme" haline geldiği, dolayısıyla "yurt savunması"nın birincil görev olduğu yolundaki kararda. Her kararın, peşinde sürüklediği, kendine bağlı başka kararlar vardır. "Yurt savunma savaşı"nı esas almak, içteki sınıf mücadelesini bir kenara atmak, en azından tali plana düşürmek, hattâ giderek içteki egemen sınıflarla ittifaka girmek anlamına geliyordu. Böyle bir ittifak siyaseti izlediğinizde, bunun gereği olarak egemen düzenin kurumları içinde yer almalıydınız, yoksa sizi kimse, "müttefik" olarak ciddiye almazdı. Hem, ittifaklara girdiğimiz hâkim düzen bize, kendi kurumlarına katılmamız yönünde bazı olanaklar da tanıyabilirdi. Bu durumda, legal bir parti kurarak, partinin daha sonra formüle edeceği terimlerle, "büyük güçler platformuna çıkmak" gerçekten kaçınılmaz oluyordu. Ben, millî çelişmenin baş çelişme olduğunu kabul etmiştim, ama henüz devrimciliği bordadan aşağı atacak bir sınıf işbirliği siyasetinin gereklerini içime sindirebilmiş değildim. Bu yüzden legal parti önerisine karşı çıktım. Yanlış hatırlamıyorsam, MK'nın en genç üyesi Kayahan Uygur da benimkine benzer bir tutum aldı. Çamkıran da öyle. Ama Doğu'nun acelesi yoktu. Şimdilik fikri ortaya atmış, en azından tartışılabilir hale getirmişti. Legal parti deneyimine girişmek için daha zaman vardı. Hem bunun için, kendisinin de, içinde bulunduğu illegal koşullardan kurtulması gerekiyordu.

Üstelik o sırada yapmamız gereken daha acil işler vardı. *Halkın Sesi*'nin hemen ardından, THKO'lular, *Halkın Kurtuluşu*'nu, THKP-C'nin bir kesimi, *Halkın Yolu*'nu, onları takiben de, Türkiye'nin yarı-feodal değil, kapitalist bir ülke olduğunu ileri sürerek TKP-ML'den ayrılan, Garbis Altınoğlu'nun da içinde bulunduğu bir kesim, *Halkın Birliği*'ni çıkartmaya başlamıştı. Bu legal yayın furyası, solda yeni bir gelişmeye işaret ediyordu. Daha önce Aydınlıkçıları "legalist" olarak eleştiren ve çeşitli illegal yayın denemelerinde bulunan "Halkın" grupları, Aydınlıkçıların legal yayın yoluyla güç topladığını görerek bu yola sapmışlardı. Zaten, Aydınlıkçılarla, diğer sol gruplar arasında, o zamanlardan başlayan tuhaf bir ilişki var olagelmiştir. Aydınlıkçılar, legal yayın çıkarırlar, diğer sol onları eleştirir, ancak ardından onlar da Aydınlıkçıların yolunu tutar. Aydınlıkçılar, legal parti kurar, diğer sol onları eleştirir, ama ardından onlar da legal parti kurar...

Diğer "Maocu" grupların bizim yolumuzu izleyerek legal yayın çıkartmaları, bizim açımızdan, hem olumlu hem de tehlikeli bir gelişmeydi. Olumluluğu, diğer grupların bizden öğrenerek "legal olanaklardan yararlanma" yoluna girmeleriydi. Tehlikeli yanı ise, bu legal yayınların, bizim hitap ettiğimiz kitleye, benzer sloganlarla hitap etmeleri ve "bizim kitlemizi" kapmaları ihtimaliydi. Nitekim, taşradan bu yolda haberler de gelmeye başlamıştı. Aydınlıkçı saflardaki bazı arkadaşlar, diğer "Maocu" gruplara, özellikle de bize en yakın konumdaki "Halkın Yolu" grubuna geçmeye başlamışlardı. Öte yandan, bu ülkede Maoculuğun patenti bize aitti. Türkiye'de Maoculuğu ilk vazeden grup bizdik. Bu "yeni yetme Maocular" da kim oluyordu bizim yanımızda? Kaldı ki, bunlar "Maoculuğun özünü" kavramış değillerdi ve ne kadar "Maocu" olduklarını söylerlerse söylesinler, "Sovyet revizyonistleri"nin etkisi altında kalıyorlardı. O halde bunların "hizaya getirilmesi" gerekiyordu. Ama bu "hizaya getirme" işlemi, önce tatlı dille yapılmalıydı. "Birlik", yani bize teslim olmaları çağrımıza olumlu yanıt verirlerse ne âlâydı. Bu konuda yan çizerlerse vay hallerineydi. O zaman yayın organlarımızda ideolojik bombardımana girişecektik.

Oral'la ben, üzerimize aldığımız "birlik görüşmeleri" görevini yürütebilmek için, öncelikle "Halkın Kurtuluşu" ve "Halkın Yolu" gruplarıyla bağlantı kurduk. Onlara, "Mao Zedung düşüncesinin" teorik sorunlarını "birlikte tartışmayı" önerdik. Teorik sorunlar masaya yatırılacak, birleştiğimiz ve birleşmediğimiz noktalar saptanacaktı. Bu saptama, birlik olma ve ortak hareket etme koşullarının ne ölçüde var olduğunu ortaya koyacaktı. Bu, aynı ata oynayan rakiplerini haklamayı kafaya koymuş her örgütün kaçınılmaz taktiğiydi.

Karşımızdaki gruplar da bizim kadar "kurt" olduklarından, "birlik" yönündeki öneriyi baştan reddetmediler, hattâ bu görüşmelerin yapılacağı evleri bile "Halkın Kurtuluşu" grubu sağladı. Sonunda, "tarihî" görüşmeler başladı. Görüşmelere gruplar adına katılan isimleri şimdi net olarak hatırlamıyorum. Ama hatırladığım kadarıyla, "Halkın Kurtuluşu" adına Mehmet Asal, Semih Orcan ve Ercan Öztürk geliyordu. "Halkın Yolu"nu temsilen gelenlerden Ömer Güven'i hatırlıyorum. Daha sonraki birkaç toplantıya "Halkın Birliği" adına katılanları şahsen tanımıyordum. Gizlilik nedeniyle isimlerini de değişik söylemişlerdi zaten.

İlk birkaç toplantı "peşrev" çekmekle geçti. İhtilaflı konulara çok uzaktan, kenarından köşesinden değinildi. Daha çok, "teorik düzey" gösterisi yapmaya hizmet edecek "sosyo-ekonomik" tahlillere girildi. "Halkın Birliği" dışındaki üç grup da Türkiye'nin "yarı-feodal" olduğunda birleşiyordu, ama aralarında, ihmal edilmeyecek bakış farklılıkları da vardı. Dört grubun içinde en "yarı-feodal"ci biz kalıyorduk. "Halkın Kurtuluşu" bizi izliyordu. "Halkın Yolu" ise, biraz daha cesaret bulsa Türkiye'nin "kapitalist" olduğunu söyleyecek kadar uzaklaşmıştı "yarı-feodal"lik görüşünden. Lenin'in *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* ya da *Biz Hangi Fikir Mirasını Reddediyoruz*, kitaplarından bol bol alıntılarla ve bu kitaplara özenen, "patates üretimi istatistikleri"ni ileri sürerek yapılan, özgünlükten yoksun bu "tartışmalar"dan hiçbir olumlu sonuç çıkmadı elbette. Zaten kimsenin de böyle bir şey beklediği yoktu. Dediğim gibi bunlar, esas kapışmadan önceki "peşrev"di.

İkinci toplantı, "Halkın Kurtuluşu"nun ev sahipliğinde, Kadıköy yakasında bir evde yapıldı. Oral nasıl becerdiyse, bu evin Aktan İnce'ye ait olduğunu "tespit" etti. Evin sahibi karı koca, gizlilik dolayısıyla çayı içeriye kapı aralığından, bize gözükmeden tepsiyle bırakıyorlardı. Toplantıdan çıktığımızda, Oral, Aktan'ın eşini kapı aralığından çay bırakırken tanıdığını, evin Aktan'a ait olduğunu, "tarihî bir saptama" olarak belirtti. Bu, niçin bu kadar önemliydi? Aktan İnce, daha 12 Mart döneminin başında, "Basın-Yayın Komünü" örgütüyle birlikte bizden ayrılmıştı. Bu örgüt, o zamana kadarki en büyük soygun olan, 4 milyon liralık Ziraat Bankası soygununu gerçekleştirmiş ve soygunu gerçekleştirenler yakalanarak ağır cezalara çarptırılmışlardı. Aktan İnce'nin bu soygunla bağlantısı kanıtlanamadığından, bu davadan yargılanmamış, bizimle birlikte Dev-Genç davasından hüküm giymiş ve afla dışarı çıkmıştı. Aktan'ın o sıralarda, kendi grubuyla birlikte "Halkın Kurtuluşu"na katıldığını duymuş ve çok sinirlenmiştik. Eski grubuna katılacağı yerde, bizim o andaki baş rakibimize katılmasıydı bu kızgınlığımızın nedeni. Elbette, bu öfkemize birtakım "ahlâki" kulplar da bulmuştuk. Aktan İnce "kariyeristin" biriydi, "görüldüğü her yerde ezilmeli"ydi.

Oral'ın polisiye keşfi, hemen Doğu'ya ulaştırıldı ve durum değerlendirildi. Bu konuda en "parlak" tahlilleri ortaya koyan Doğu oldu. Aktan İnce'nin "kariyerist" olduğunu bildiğimiz halde, kimbilir hangi "kariyerist niyetlerle" katıldığı "Halkın Kurtuluşu" örgütünü (elinden gelse polis de derdi, ama Aktan İnce'ye bu lekeyi sürmek kimsenin haddi değildi) uyarmayacak mıydık? Böyle bir uyarı yapmazsak, "dostlarımızın" yanılmasına bile bile göz yummuş olmayacak mıydık vb.? Politik niyetlerini hemencecik ahlâki kılıfların ardına gizleyivermekte Doğu'nun üstüne yoktu.

Bir sonraki toplantıya giderken, Doğu tarafından bize, "dostlarımızı uyarma" görevi verilmişti. Aslını soracak olursanız, bu tür görevlerden ömrü billah hoşlanmadığımdan, Aktan'ın "Halkın Kurtuluşçu"larına ihbar edilmesinden de hazetmemiştim. Bu yüzden hafifçe kenara çekilip Oral'a yol açtım. Zaten Oral

bu görevi yerine getirmeye çok daha hevesliydi. İlkeli bir tutum alıp bu görevi yerine getirmeyi reddetmek yerine Oral'ın arkasına saklanmam, hayat boyu ıstırabını çektiğim uzlaşmacılığımın bir başka göstergesiydi. Üstelik bu, Oral'ın iğvasına uyup onun kuyruğuna takılarak ikinci kez rezil oluşumdu. Birincisini, *Yarılma*'da, İmdat Balkoca olayında anlatmıştım (*Yarılma*, s.437-438). Üçüncüsü ise, birkaç yıl sonra gelecekti.

Toplantı açıldı. Oral söz aldı ve önceden kararlaştırılmış o rezalet, ihbar konuşmasını yaptı. "Halkın Kurtuluş"çuları, Aktan İnce'ye çok fazla kefil olmadılar, yarım ağızla savunur gibi yapıp konuyu geçiştirmeye çalıştılar. Oral açıklamayı yaparken yerin dibine geçmiştim. Hele o, Aktan İnce'nin "kariyerist" olduğu suçlaması yok mu? Hangimiz değildik ki!

Birlik görüşmeleri, dördüncü ya da beşinci toplantıda, dramatik bir şekilde noktalandı. Bundan önceki son toplantıda, esas ayrılık noktası olan, Rusya'nın da baş düşman alınıp alınmayacağı, "yurt savunması"nın esas olup olmadığı tartışma gündemine gelmişti. Tabiî ki bu noktada kesinlikle hiçbir anlaşma zemini doğmadı. Biz de bunun böyle olacağını önceden biliyorduk zaten. Önemli olan, rakiplerimizin bizim görüşlerimize teslim olmayacaklarını netleştirip, ardından açıkça yayın organlarımızda saldırıya geçmek için haklılık kazanmaktı. "Halkın Yolu" da, bizimle "Halkın Kurtuluşu" arasında bir konumda olmasına rağmen, "ulusal çelişme"yi esas almaktan yana değildi.

Son toplantı açılır açılmaz, Mehmet Asal, asık bir suratla ve resmî bir havada, "Halkın Kurtuluşu"nun açıklamasını tebliğ etti. "Halkın Kurtuluşu" "tartışma ve birlik" görüşmelerinden çekiliyordu. Var mıydı bir diyeceğimiz? Yoktu. Her şey açık seçik ortadaydı. Bu, bir savaş ilânıydı! Savaşı genellikle, esas saldırganlar ilân etmezler de, saldırı tehdidinin boyutlarını iyiden iyiye algılayanlar ilân etmek zorunda kalırlar.

Böylece, 1970'li yılların ikinci yarısında, birçok militanın kafasını meşgûl edecek, bu arada, ara sıra kafa göz yarılmasına da sebep olacak "Üç Dünya Teorisi" tartışmalarının öncelini oluşturan, bizim taktığımız adla, "üçlü blok" (yani HK, HY ve HB grupları) ile ideolojik savaş dönemi başlamış oluyordu.

Aydınlıkçıların teorik bakımdan oldukça donanımlı oldukları ve ideolojik tartışmalarda rakiplerini mahv-ı perişan ettikleri yönünde genel bir efsane vardır. Bu efsane kısmen bazı gerçeklere dayanmasına rağmen, aslında doğru değildir. Örneğin, Halkın Yolcuları teorik bakımdan çok daha donanımlıydı ve Marksist klasikleri bizden çok daha fazla hatmetmişlerdi. Bu hatmetme, oldukça dogmatik boyutlar taşısa da, "teorik üstünlük" konusundaki Aydınlıkçı efsaneyi yalanlar niteliktedir. Nitekim, "Üçlü blok"la daha sonraki dönemde yapılan çeşitli teorik tartışmalar kısmen bunu doğrulamaktadır. Doğrudan katılmadığım böyle bir teorik tartışmayı hatırlıyorum. Örgütlenme çalışmalarını sürdüren Oral Çalışlar ve Ali Kalan'ın yolları günün birinde Malatya'ya düşmüş. Nasıl olmuşsa, aynı bölgede illegal faaliyetlerde bulunan Halkın Yolcuları, Oral ve Ali'yi, kendi örgüt evlerinde bir teorik tartışmaya davet etmişler. Oral ve Ali de, herhalde kendilerine oldukça güvendiklerinden bu davete icabet etmişler. Tartışma konusu, millî çelişmenin baş çelişme olup olmadığı sorununa bağlı bir alt konuymuş: Çanakkale Savaşı, bir "yurt savunması" savaşı mıydı, yoksa emperyalist bir savaş mıydı? Elbette Halkın Yolcuları ikinci tezi savunmuşlar. Bunu yaparken, tartışmayı teybe almayı da ihmal etmemişler. Ben, bu teyp kayıtlarını dinlemiştim. Valla, teypten dinlediğim kadarıyla, "Halkın Yolu" taraftarı gençler, Oral'la Ali'yi hallaç pamuğu gibi atıyorlardı. Lenin'in emperyalist savaş üzerine tüm tezlerini su gibi içtikleri, o cızırtılı bant kayıtlarından bile anlaşılıyordu. Anlaşılan bir diğer nokta, Oral ve Ali'nin kemküm edip onlara doğru dürüst bir cevap veremedikleriydi. Bizimkiler bu tartışmada ağır bir yenilgiye uğramışlardı. Bant kayıtlarını bizimle birlikte üzgün bir yüz ifadesiyle dinleyen Oral da bu yenilgiyi açık açık kabul etmişti.

* * *

Halkın Sesi'ndeki görevime başlamıştım. Ocak ayındaki *Aydınlık* baskınından ders çıkarttığımızdan, "yarı-legal" bir çalışma içindeydik. Yazı Kurulu toplantıları kesinlikle derginin bü-

rosunda yapılmıyordu. Hattâ derginin abone adresleri bile büroda tutulmuyordu. Büroda bulunanlar, gelen gideni karşılıyor, mektupları alıp bize ulaştırıyorlardı. Bunun dışında, büro aşağı yukarı göstermelikti. Yazı Kurulu, Kayahan Uygur'un Aksaray taraflarındaki pislikten geçilmeyen evi başta olmak üzere, evlerde toplanıyordu. Yazı Kurulu, hafta sonu dergi çıktıktan birkaç gün sonra, genellikle pazartesi günleri toplanır ve gelecek sayının yönelimini ve yazılarını tartışırdı. Benim başkanlığımda yapılan bu toplantılara, elbette, Doğu'dan daha önce bana ulaştırılmış eleştiri ve önerileri de getirirdim. Doğu'nun notlarında, bir önceki sayının hataları eleştirilir ve genellikle Yazı Kurulu fena halde haşlanırdı. Yazı Kurulu, gelecek sayıyı, Doğu'nun önerileri çerçevesinde belirlerdi. Bundan üç gün sonra, bu kez, dergiyi fiilen çıkartmak için toplanırdık. Akşam başlayan toplantı, neredeyse sabah saat 4'e, 5'e kadar sürerdi. Bu toplantıda, elimizdeki yazılar tek tek okunur ve bir biçim verilmeye çalışılırdı. Halihazır yazılar genellikle ham bulunur ve yeniden yazılmayı gerektirirdi. Yazı Kurulu'nun sansüründen ve beğenisinden geçebilen birkaç yazı ise, ertesi gün girecekleri sayfanın belirlenmesi için beklemeye alınırdı. Derginin yazılarının neredeyse yüzde sekseni, ertesi gün öğleden akşama kadarki dört-beş saat içinde yazılır ya da yeniden yazılırdı. Geceki toplantıda herkes yazacağı ya da "şekle sokacağı" yazıyı üzerine almış olurdu. Öğleye doğru kalkılır ve akşamdan kalmışların asık yüzlülüğü ile daktiloların başına geçilirdi. Dört beş koldan yazılan yazılar, akşam altı yedi sıralarında hazır olur, Yazı Kurulu bir kere daha biraraya gelip, bunları hızla okuduktan sonra, kapının eşiğinde bizi sıkıştıran teknik büroya derginin son şeklini teslim ederdi. Teknik büronun yazıların sırasını değiştirmek gibi bir inisiyatifi olmazdı. Çünkü onlara daha önceden hangi yazının hangi sayfada yer alacağını, "maket" dediğimiz minyatür bir dergi taslağıyla bildirirdik. Teknik büronun tek inisiyatifi, konuya ilişkin resimler bulup kullanmak ve başlıkları dizaynlamaktı.

Yazı Kurulu'nun kimi üyeleri değişmekle birlikte, esas kadro beş ya da altı kişiden oluşuyordu ve bu kadronun görevi,

derginin yönelimini tespit etmekten çok, tespit edilmiş yönelim çerçevesinde yazıları yazmak ve dergiyi her hafta çıkarma becerisini göstermekti. Yoksa Yazı Kurulu'nun "siyaset belirlemek" gibi bir inisiyatifi yoktu. Her şey, Doğu'nun yönlendirmesi, benim ve Kayahan'ın fiilî katılımı sayesinde, Merkez Komitesi'nin denetimi altına alınmış bulunuyordu. Parti, yapısı ve görevi belirlenmiş Yazı Kurulunda görev yapmaları için, yazı yazmaya yetenekli genç arkadaşlar da gönderiyordu bize. Ben, Kayahan Uygur, Doğan Yurdakul gibi daha "kıdemli" olanların yanında, bu genç arkadaşlar da, önemli bir yük kaldırıyorlardı. Örneğin, Leyla Cümbüş adlı genç bir kız arkadaşla, daha sonra Aydoğan Büyüközden'le evlendiği için onun soyadını alacak, İzmir'li Gülden (Büyüközden), önlerine konan her yazıyı, istenen yeni biçimiyle gık demeden yeniden yazmakta bir an bile duraksamazlardı ve diyebilirim ki, derginin esas yükünü onlar kaldırırlardı. Gerçi, Gülden, gençliğinden, dolayısıyla hamlığından dolayı, pek "sert" bir militandı o zamanlar. Yazı Kurulu toplantılarının bunaltıcı havasını esprilerle biraz olsun dağıtmaya çalışıp, "fazla"ca güldüğümüzde bizleri, "ne gülüyorsunuz, halkımız gülüyor mu" diye uyarırdı. Bütün bu hamlıklarına rağmen, burada, Gülden'i, Leyla'yı ve onlar gibi başka isimsiz kahramanları özellikle anmam gerektiğini düşünüyorum. Bıraktıkları izler ister olumlu, ister olumsuz olsun, tarihteki girişimlerin gerçek yürütücüleri her zaman ihmal edilir, onların karşılıksız emekleri anılmaya bile değer görülmez.

Halkın Sesi, hareketin legal kesimini temsil ediyordu. *Halkın Sesi* ile, hareketin illegal kesimi, yani illegal parti örgütü arasında önemli sürtüşmeler vardı. Ben, her iki kesime de dahil olduğum için, iki taraf arasında arabulucu rolü oynamaya çalışıyordum. Kayahan Uygur da Merkez Komitesi üyesi olduğu halde, o, daha çok legal kesimin sözcüsü rolünü benimsemişti. Bu sürtüşmeler, birtakım trajikomik olaylara da yol açıyordu elbette. Özellikle malî konularda.

Bizim Doğan Yurdakul, çok uyumlu, çok yumuşak başlı bir insandı. Günün birinde Yazı Kurulu'nda büyük bir üzüntü

içinde, Ankara'dan getirdiği *Halkın Sesi*'ne ait paraya, İstanbul'da "arkadaşlar" tarafından el konduğunu açıklamak zorunda kaldı. Ben durumu hemen kavramıştım tabiî ve legal kesimde yer alan arkadaşların önünde bu sorunu dallandırıp budaklandırmaktan yana değildim. Ne var ki, Kayahan tam tersi bir tutum içindeydi. Kimdi derginin parasına el koyan bu "adamlar"? Doğan bunların kim olduğunu söylese ya da en azından "şekil ve şemaillerini" bize tarif etse iyi ederdi. Bu ne rezaletti. Bu "adamlar", nasıl devrimci bir derginin paralarına el koyma cesaretini buluyor, bu yetkiyi kimden alıyorlardı? Kayahan, gerilimi arttırdıkça artırıyor, Doğan da onun karşısında ezildikçe eziliyordu. Sonunda müdahale etmek zorunda kaldım. Tamam, bu kadarı yeterdi. Demek ki acil bir ihtiyaç olmuş ve "arkadaşlar" bu parayı bizden "borç" almışlardı. Onlarla konuşur ve meseleyi çözümlerdik. Sanki paramız gasbedilmiş gibi bir tutum takınmanın âlemi yoktu. Kayahan benim müdahalem üzerine homurdanarak sesini kesti. Tabiî o para ne geri geldi, ne bir şey. Daha sonra Doğan'ı bir kenara çekip, paraya kimin el koyduğunu sordum. Bizim "Jet Osman"dı bu. "Jet Osman", o sıralar partinin illegal kesiminin pratik işler görevlisiydi. Dışarı çıktıktan kısa süre sonra sırra kadem basmıştı. Legal alanlarda kesinlikle görünmezdi. Bir keresinde, Taksim'deki bir CHP mitingine katılmıştık arkadaşlarla birlikte. O zamanki "illegalite" anlayışına göre, partinin illegal kesiminde yer alanlar böyle legal gösterilere katılamazlardı. Bir de baktım, Osman Gürhan Ertür, kaldırımdan sıradan bir vatandaş gibi yürüyor ve bu arada bizleri gözetlemekten de geri kalmıyor. Sanırım oraya, partinin illegal kesimine, yürüyüşün nasıl geçtiğini rapor etmek üzere gelmişti. Osman'ın o kenardan yürüyüşü, bizlerle göz göze geldiği halde tanımama numarası yapması gerçekten çok komikti. Üstelik böyle anormal davranışlar, eğer çekecekse, polisin daha çok dikkatini çekmez miydi? Osman, "illegalite"ye öylesine gömülmüştü ki, bazen bu, illegal çalışmaların deşifre olması riskini bile doğuruyordu. Osman ortadan aniden kaybolup annesinin evine bile uğramayınca, zavallı kadıncağız

telaşa kapıldı ve her önüne gelene Osman Gürhan'ı sormaya başladı. Kısa süre sonra, Osman Gürhan'ın "kayıp" olduğu, her yere yayıldı. O sırada saflarımızda bulunan bir polis ajanı, bu "kayıp" haberinin ne anlama geldiğini çabucak anlayabilirdi. Osman'ın kaybolduğuna ilişkin söylentiler iyice ayyuka çıkınca, "illegal" kesime haber yolladım ve Osman'ın, söylentilere son vermek için gidip annesine görünmesini söyledim. Sanırım bir süre sonra bunu yaptı. Çünkü, Osman'ın annesi artık oğlunun nerede olduğunu sormaz olmuştu. Oysa, Osman, bırakın annesine ara sıra gözükmeyi, bizzat annesinin yanında kalarak ve normal bir yaşam sürdürerek, aynı illegal çalışmaları çok daha kamufle edilmiş bir biçimde sürdürebilirdi (o "iyi aile çocuğu" Osman'ın tabanı toprak, dört duvardan ibaret berbat bir gecekonduda yaşadığına tanık olmuşumdur). Ama o zamanlar, partinin illegalite anlayışı, "kadroların" bedenen de ortadan yok olmasıydı. Her türlü abuk subuk uygulamalarına rağmen, o zaman bile hiçbir sol örgütün itibar etmeyeceği ölçüde zırva, resmen geri zekâlı bir illegalite anlayışıydı bu.

Daha da trajikomik olaylar yaşadık bu geri zekâlı anlayışın ürünü olarak. Bu kitabın I. bölümünde anlattığım gibi, içeride kurulan bir komisyon, "âdet yerini bulsun" kabilinden bir soruşturma yürütmüş ve poliste "konuştuğu"nu tespit ettiği partililerin partiden atılması yönünde bazı kararlara varmıştı. Dışarı çıkıldıktan sonra, Merkez Komitesi'nin ilk işlerinden biri, komisyonun bu kararlarını onaylamak olacaktı. Nitekim bir toplantıda bu görev yerine getirildi, içlerinde Halil Berktay ve Nuri Çolakoğlu gibi çok değerli arkadaşların da bulunduğu bir kısım arkadaşın partiden atılma kararını, oybirliğiyle onayladık. Ama bu, kâğıt üzerinde bir karardı ve hayatla ilgisi yoktu. Çünkü, örneğin Nuri Çolakoğlu, *Halkın Sesi* dergisinin teknik bürosunda sorumlu bir görev yapmaktaydı. Halil Berktay, partinin teorik inşâsındaki konumunu sürdürmekteydi. O sırada hazırlıkları yapılan ve 1975 yılının sonlarına doğru çıkacak aylık teorik *Aydınlık*'ın en önemli elemanıydı ve teorik çalışmalarda büyük ağırlığı vardı. Bu arkadaşların partiden atılmaları,

pratik hayatta, onların moralini bozmanın ötesinde fiilî hiçbir değişiklik yapacak değildi. Parti aldığı bu kararı, onların görevlerine de son vermek şeklinde uygulasaydı, amenna. Bu, sekter bir karar olurdu, ama en azından tutarsızlık olmazdı. Oysa partinin, fiilen önemli işler yapan elemanlarını görevden uzaklaştırmayı göze alması, çıkarlarına aykırıydı ve böyle bir şey yapamazdı. Ama, partiden çıkarma kararını da, "dostlar alışverişte görsün" kabilinden uygulamak, ileride kendisine bu konuda yönelecek eleştirileri göğüslemek için bu arkadaşları "bünyesinden atıyormuş gibi görünmek" zorundaydı. Yani anlayacağınız, bu "parti" denen şey, en yavan insanî zaafların ve çıkarcılığın bileşiminden ibaret bir yaratıktı.

Bir kısım arkadaşın partiden atıldığı toplantıda, bu kararların nasıl iletileceği konusu da tartışıldı. Bu konuda en sivri zekâlı öneriler, genellikle Doğu Perinçek ve Hasan Yalçın'dan gelirdi. Parti illegal olduğuna göre, partiden atılmış kişilerin, parti elemanlarını tanımaması gerekiyordu. O halde kararı onlara, kendilerinin o güne kadar hiç görmediği, adını sanını bilmediği ve bundan sonra da görmeyeceği bazı parti görevlileri bildirmeliydi. Doğu ile Hasan'ın bu "parlak" önerisi kabul edildi. Doğrusu, ben de itiraz falan etmedim. O dramatik ana tanık olacağımı ve bunun nasıl berbat sonuçlar doğuracağını nereden tahmin edecektim!

Bir akşam vakti, Halil Berktay'ın Acıbadem taraflarındaki evinde, 1975 sonbaharında çıkacak teorik *Aydınlık* dergisinin hazırlıklarını yapıyorduk. Kapı çalındı. Halil kapıyı açmaya gitti. Geri gelmesi biraz uzadı. Oturduğum yerden, kapının eşiğinde, birilerinin kısık sesle, ama sertçe tartıştığını duydum. Sonunda Halil kapıyı sertçe kapayıp alı al moru mor içeri geldi. Zaten oldukça heyecanlı, telaşlı bir insandı. "Polis... polis beni yokluyor" diye bağırdı. Ne olduğunu anlayamamıştım. Onu yatıştırmaya çalıştım. Olan biteni anlattı. Kapıyı açmış ve karşısında, o zamana kadar hiç tanımadığı birisiyle karşılaşmış. Karşısındaki gençten adam, biraz da akşamın karanlığına gizlenerek, kendisinin parti tarafından görevlendirildiğini, görevinin, "Halil Berktay'ın partiden ihraç edildiğini" ken-

disine tebliğ etmek olduğunu, işte şu anda bu görevi yerine getirmekte bulunduğunu ifade etmiş. Gerçekten, Kafka'nın romanlarına yakışacak absürtlükte bir sahneydi bu. Ben tabiî hemen durumu kavradım. Halil'i, gelenin polis olmadığına ikna etmeye çalıştım. Ama bir yandan da, "inan ki, bu bizim partili arkadaşlardan biridir ve söyledikleri de doğrudur" demeyi göze alamıyordum. Bu utanç verici eylemde benim de dahlim olduğunu bilmesini istemiyordum Halil'in. Ayrıca bu, "illegalite" kurallarına da aykırı olurdu. Yine de Halil'i bir parça olsun yatıştırdım sanırım. En azından gelenin polis olmadığına inanmasını sağladım. Gerçekten böyle bir kararın olup olmadığını öğrenip kendisine bildireceğime söz verdim. Bu sözümü yerine getirmedim elbette. Sanırım Halil de zaman içinde, bu garip bildirimin, gerçekten parti tarafından yapıldığına kendini inandırdı.

* * *

Feyza, gazetecilikten mezun olduğu, gazetelerde çalıştığı halde, cezaevinde "terbiye" edildiğinden beri, eline kâğıt kalem almaz olmuştu. Burjuva gazetelerinde çalışmıştı, ama kendini devrimci bir dergide yazmak için "yetkin" görmüyordu. Devrimci bir dergiyi abarttığı ve gözünde büyüttüğü kesindi. Bizim, diğer yayın organlarından ne üstün yanımız vardı ki? Biz de o gazetelerin muhabirleri gibi bilgileri biraraya getirip haber ya da yorum yazıyorduk. Ama, Feyza, Nuh diyor, peygamber demiyordu. Belki biraz alışır diye, birkaç küçük haberi yazması için ısrar ettiğim halde keçi gibi diretti. Oysa çok iyi biliyordum ki, otursa, bizlerden çok daha güzelini yazardı.

Feyza, yazı ya da haber yazmakta gösterdiği tutukluğu, devrimci eylemlere katılma noktasında göstermiyordu. Bu konuda oldukça istekliydi. Gittiğim yerlere onu da götürmemi istiyordu. Sonunda böyle bir şans doğdu da.

Parti, yeni tespit ettiği "iki süper devlete" karşı mücadele siyasetinin sonucu olarak "start"ı vermiş ve yeni bir kampanya başlatmıştı. Türkiye'nin her yerinde, "iki süper devlete, özellikle Sovyet sosyal emperyalizmine" karşı yürüyüş ve gösteri-

ler düzenleniyordu. Kampanyanın ana sloganı, "Ne Amerika, Ne Rusya, Bağımsız Türkiye"ydi. İllegal kesimdeki arkadaşlar, fiziki anlamda da illegal olduklarından, bu tür gösterilerin bütün yükü, benim gibi legal alanda görev almış olanların sırtına binmişti. Dergi çıkarma, yazı yazma gibi işlerde fena değildim de, iş konuşma yapmaya, "kitlelere seslenmeye" geldi mi, durum felaketti. Ama başka çare yoktu.

İlk gösterilerden biri, Taksim Meydanı'nda oldu. İstanbul'daki bütün gücümüzü topladığımız halde, Taksim Meydanı'nda toplananlar zor zoruna bin kişiyi bulmuş, kocaman meydanda küçücük bir dinsel sekt görüntüsü vermiştik. Öyle görünüyordu ki, güçlerimiz henüz bu kadar büyük meydanlara çıkacak kadar gelişmemişti. Ama önderlik, bunu zorlayıp duruyordu. Karşımdaki "kalabalığın" moral bozucu seyrekliğine kafayı takmamaya çalışarak "iki süper devlet"e karşı bir nutuk irad ettim. Yine de fena olmamıştı galiba.

İkinci toplantı Spor ve Sergi Salonunda yapıldı. Böyle bir salon da güçlerimiz açısından fazla büyüktü. Nitekim, toplantıya Sovyetler Birliği'ni hedef alan konuşmaları yuhalamak için gelen Dev-Yolcu'lara rağmen salonu ancak yarı yarıya doldurabilmiştik. Dev-Yol'cular, daha takdim konuşmacısı ağzını açıp "Sovyet sosyal-emperyalizmi" dediği an, hep bir ağızdan "yuh" çekmeye başladılar. Önce bir iki uyaralım dedik. Ama ortam çok gerilmişti. Bizim arkadaşlar da pek "militan" ve sabırsız bir tutum içindeydiler. Nitekim, sıraların arasında kıyasıya bir dövüş patlak verdi. "PDA pasifistleri" lakabımıza hiç de uygun düşmeyen bir cengâverlik gösterdik. Tam kavga sırasında, tanıdık bir sima dikildi önüme. Herhalde gözüm iyice dönmüş olacak ki, ona da bir tane yumruk indiriyordum az kalsın. "Ne yapıyorsun Gün," dedi karşımdaki, "aklınızı mı kaçırdınız, ne bu hal, devrimci devrimciye el kaldırır mı?" O anda tanıdım onu. Bu, kaza kurşunuyla Mustafa Kuseyri'nin ölümüne sebebiyet veren Nejat Arun'du (*Yarılma*, s 383-385). Herhalde yakınlarda hapisten çıkmış olmalıydı. Çektiği büyük acının izleri yüzünden hâlâ okunuyordu. İki taraftan da değildi. İki devrimci grubun kavga ettiğini görünce kendini ortaya

atıp, tanıdığı kişileri yatıştırmaya çalışmıştı. Nejat'ın uyarısıyla o anda kendime geldim. Gerçekten de saçmalıktan başka bir şey değildi bu kavga. Neyse ki, kısa sürmüş, Dev-Yolcular basiret gösterip salonu terk etmişlerdi.

Toplantının açış konuşmasını ben yapacaktım. Kavga bittikten biraz sonra, tribünlerin ortasındaki basketbol sahasına konmuş kürsü benzeri bir şeyin önüne gidip, spot ışıklarından dolayı neyse ki pek göremediğim dinleyicilere, yine iki süper devlet aleyhtarı bir nutuk çektim. Biraz önceki kavgayla ajite olmuş bir ruh hali içindeydim ve bazı "yanlış anlamaları" düzeltmem gerektiğini düşünüyordum. Bunun için, bizim "Lenin'in ve Stalin'in ülkesi Sovyetler Birliği'ne karşı olmadığımızı" büyük bir "belagatle" açıkladım. Bizim karşı olduğumuz, "Lenin'in ve Stalin'in sosyalist Sovyetler Birliği değil, onların devrimci mirasını yıkan Kruşçev-Brejnev'lerin Sovyetler Birliği"ydi. Bu ipe sapa gelmez saçmalıklar, daha sonra *Halkın Sesi* dergisinde de yayınlandı.

Düzenlediğimiz gösterilerden en büyüğü, İskenderun'dan başlayıp Adana'daki İncirlik Amerikan Üssünün önünde sonuçlanacak "İncirlik Yürüyüşü"ydü. İncirlik Üssünün hedef alınması, özellikle Amerika'nın hedef alındığı anlamına gelmiyordu. Bu üssün, "Sovyet sosyal emperyalizmi"nin Türkiye'ye saldırısı ve bu üsten kalkan U2 casus uçaklarının, Rusya'nın Türkiye semalarında karşıt casus uçuşları için bahane oluşturduğu düşünülüyordu. Yani, esas vuruş, yine Sovyet'lere yapılıyordu. Gerçi, "uzun yürüyüşe" katılan militanların bunu tam böyle algıladıklarını sanmıyorum. İnsanlar, Sovyetler Birliği'ni de hedef almakla birlikte, Amerikan emperyalizmine esas vuruşu yapan bir gösteriye katıldıkları düşüncesindeydiler, böyle bir ruh hali içindeydiler.

İskenderun'dan hareket eden yürüyüş kolu Adana'ya girmeden yürüyüşe ben de katılacak ve önderlik edecektim. Feyza'nın da böyle bir fırsatı kaçırmasını istemedim. Otobüsle Adana'nın yolunu tuttuk.

Adana'nın dışında yürüyüşçülere katıldık. Çoğu İskenderunlu ve güneylilerden oluşan üç yüz kadar genç, gece gün-

düz, güneş, yağmur demeden üç gündür yürüyordu. Yüzleri, güneyin yakıcı güneşiyle iyiden iyiye kararmış, çoğunun ayakları patlamıştı. Adana'ya az bir mesafe kalmasına rağmen, kızgın asfalt bizim bile ayaklarımızı yakıp kavurmuştu. Yere zor basıyorduk.

Adana dışında bir yerde mola verildi. O anda, gençlerin yürüyüş sırasında gösterdikleri metanetin görüntüsel olduğu ortaya çıktı. Sanki, oynadıkları oyun bitmiş ve perde kapanmıştı. Herkes kendi "doğal" haline dönmüştü böylece. O "metin" gençler, bir yudum su için aralarında itişiyor, birbirlerine küfür ediyorlardı. Çoğu İskenderunlu olduğundan, ettikleri Arapça küfürleri pek anlayamıyorduk, ama davranışlar zaten her şeyi ele veriyordu. Yerel parti yöneticileri, susuzluktan çılgına dönmüş bu gençleri zor bela dizginleyebildiler ve "düzeni yeniden teessüs" ettiler. Özdenetim ve özdisiplinin olmadığı yerde galiba "çobanların" işlevselliği kaçınılmaz oluyordu.

Sonunda Adana'ya girdik. O yaz sıcağında, her yandan, kar gibi beyaz pamuk parçaları yağıyordu. Adana'da, Hükümet Meydanı'nda bir gösteri yaptıktan sonra, esas hedefimiz İncirlik Üssüne doğru yolumuza devam edecektik. Çok gergin bir ortam vardı. Adana'da epey güçlü olduğu söylenen MHP'li ülkücülerin yürüyüşe karşı saldırıya geçecekleri kulağımıza gelmişti. Evet ama artık biz de üç yüz yürüyüşçüden ibaret değildik. Antep ve Maraş başta olmak üzere Türkiye'nin birçok yerinden gelenlerle ve Adana'nın içinden katılanlarla sayımız neredeyse on bini bulmuştu.

Şu işe bakın ki, Adana Emniyeti çıkması muhtemel olayları önlemek için hiçbir önlem almamıştı. Bunun en belirgin örneği, Hükümet Meydanı'na ilerleyen yürüyüş kolunun, başka bir yoldan da aynı yere gitmesi mümkünken, MHP binasının bulunduğu caddeden geçmek zorunda kalmasıydı. Bu, ateşle barutu biraraya getirmek gibi bir şeydi. MHP binasının olduğu yere henüz yarım kilometre varken, kalabalığa bir konuşma yapmam istendi arkadaşlar tarafından. Omuzlardan tırmanarak bir kapalı durağın üzerine çıktım. Burada kalabalığa, heyecanlı bir konuşma yaptım. Hatırladığım kadarıyla kısa, ama et-

kili bir konuşmaydı. Galiba bu iş de pratiğe bağlıydı. İnsan konuşma yapa yapa giderek, en azından ortalama bir konuşmacı durumuna gelebiliyordu.

Konuşmam sırasında, aşağıdaki, on bine yaklaşan kalabalığın heyecan ve gerginliğini gözlemem mümkün oldu. En öndekilerin çoğu, tanıdık simalardı. Örneğin, Avukat Haydar Güngör'le eşi Ayten Güngör bugün gibi gözümün önündeler. Herkes gibi onlar da gözümün içine bakıyorlardı konuşmayı kısa kesmem için. Adana'nın sarı sıcağında buharlaşan caddelerin buğusuna sanki sihirli bir tutku da karışmıştı. Haydi haydi bir an önce yürüyelim, diyordu bütün yürekler sanki ve sanırım hepimiz, beş yüz metre ileride meydana gelecek olayları sezinlemiştik.

MHP binasının önünden geçerken, olanlar oldu. Binaya birikmiş ülkücüler, kalabalığın üzerine alenen patlayıcı madde attılar ve silâh sıktılar. Patlama sesleriyle kalabalık bir an için paniğe kapılır gibi oldu. Daha az bir kesim, ön tarafa doğru kaçışırken, kalabalığın büyük kesimi arka tarafa doğru kaçıştı. Ama bu kaçışma yalnızca beş-on saniye sürdü. İlk şaşkınlığı atlatan yürüyüşçüler yeniden toparlandı ve biraraya geldi. Sanırım bunda benim, Haydar Güngör'ün ve diğer arkadaşların paniği önlemeye yönelik çabalarının da rolü olmuştu. MHP binasının önünde toplanıp binayı taşlamaya başladık. Bu arada, güvenliği korumakla görevli polislerden bir kısmı da, silâhlarını çekip MHP binasına sıktılar. Hattâ bir polisin diz çöküp, omuzuna dayadığı bazuka tipi bir silâhı MHP binasına doğru ateşlediğini gördüm. Sanırım MHP binasını bizimle birlikte "topa tutan" bu polisler, o sırada polis teşkilatı içinde oldukça etkili Pol-Der adlı solcu meslek örgütünün üyesiydiler.

MHP binasını kalbura çevirdikten sonra yolumuza devam ettik. Programa göre, Hükümet Meydanı'nın orada mitinge benzer bir şey yapılacak ve oradan da İncirlik Üssüne yürünecekti. Ancak, kalabalığın içine girdiği ruh hali hiç de miting yapmaya elverişli görünmüyordu. Öte yandan, tanımadığımız bazı kişiler yürüyüşü istedikleri gibi yönlendirme çabasına girmişlerdi. Yürüyüş kolunun ne tarafa gideceği konusunda tam

bir kargaşalık hüküm sürüyordu. Çevremdeki arkadaşlarla kısa bir değerlendirme yapıp, Hükümet Meydanı'nda yürüyüşe son vermeye ve İncirlik'e gitmemeye karar verdik. Çünkü çevremizdeki gittikçe sıkılaşan polis tertibatından, polisin her an saldırabileceği sonucunu çıkartmıştık. Bu tahminimiz doğruydu, ama Hükümet Meydanı'na gitmeden yürüyüşü bitirmemiz gerekirdi. Hükümet Meydanı'na gitmek, polisin tuzağına düşmekten başka bir anlama gelmiyordu.

Israrla, "İncirlik'e, İncirlik'e" diye bağırarak kalabalığı yönlendirmeye çalışan ve bizim yönetici arkadaşlarla da tartışmaya girişen küçük bir grubun içine girip sert bir konuşma yaptım ve "İncirlik"e gidilmeyeceğini" kararlı bir dille bildirdim. Bu sertlik, küçük grubun kalabalığı yönlendirme iddiasına son verdi. Gerçi şimdi düşünüyorum da, belki de onların tutumu daha doğruydu. Hükümet Meydanı tuzağına düşmeden doğrudan İncirlik'in yolunu tutsaydık, belki biraz daha şansımız olabilirdi.

Hükümet Meydanı'na girdiğimiz an, tam bir kapana kısıldığımızı gördüm. Polis, her an saldırmaya hazır bir vaziyette, pek de büyük olmayan alanı kuşatmıştı. Üstelik, iç münakaşalar, İncirlik'e yürümeme kararı vb. dolayısıyla kalabalıkta da bir dağılma olmuştu. Meydana girdiğimizde ancak üç bin kişi kadardık. Bu koşullarda miting falan yapılamayacağı açıktı. Yönetici arkadaşlardan Niyazi Işık'dan, kısa bir konuşma yapıp topluluğa dağılmasını söylemesini istedim. Daha bunu bile yapmaya fırsat kalmadan polis hunharca saldırıya geçti. Kısa bir çatışmadan sonra kaçışma başladı. Polis, göstericileri coplayıp dağıtmaktan çok, yakalamaya önem veriyordu. Anlaşılan, şeflerinden böyle talimat almışlardı.

Polisin saldırısına direnmek mümkün değildi. Bu koşullarda en iyisi tabanları yağlamaktı. Feyza'nın elinden tuttum ve sanki akşam gezintisine çıkmış bir çift havasında ağır ağır yürüyerek meydanın dışına çıktık. Şimdilik paçayı kurtarmıştık.

Evet ama şimdi ne yapacaktık? Adana'yı neredeyse hiç bilmiyorduk. Olacakları hesaba katıp yanımıza bir ev adresi bile almamıştık. Otobüs terminalini bile bulmamız o an için epey-

ce çaba göstermemizi gerektiriyordu. Daha önce bir kere Adana'ya kısa bir ziyaretim olmuştu. Arkadaşların yönettiği bir derneğin yerini biliyordum. Tehlikeli olmasına rağmen oraya gitmeye karar verdik. Ama, kapı duvar. Tabiî, şu sırada kim pineklerdi dernekte! Yeniden sokağa çıktık. Serseri mayınlar gibi, nereye gideceğimizi bilemeden bir süre dolaştık. Felaket susamıştık. Üstümüz başımız da dökülüyordu. Bu halimizi kim görse, yürüyüşçü olduğumuzu şıp diye anlardı. Adana'nın şalgam suyu meşhurdur. Bir şalgam suyu satıcısı gördük. Ondan iki bardak şalgam suyu aldık. Tam bardakları kafamıza dikmiştik ki, ikimizin de koluna sıkı sıkı yapıştılar. Arkamızda duran polis minübüsünü o zaman fark ettim. Yakalanmıştık sonunda!

Birisi, cehennemin nasıl bir yer olduğunu tasvir etmemi istese, Adana Emniyeti'nin müteferrikasını anlatırdım ona. Yaklaşık iki yüz insan, büyükçe bir salon genişliğindeki garaj gibi bir yere doldurulmuştuk. Dipte iki üç hücre vardı. Buraya, Feyza'yı, yine bizim TİİKP sanıklarından Sabahat Arslan'ı ve diğer birkaç kadın arkadaşı kapatmışlardı. Hücrelerin önünde yalnızca demir parmaklıklar bulunduğundan, birbirimizi görebiliyorduk. İçeride, neredeyse kokmuş ceset kokusu denebilecek berbat bir koku vardı. Adana'nın nemli sıcağı, insan teri, sidiği ve pisliğiyle birleşince galiba böyle bir koku çıkıyordu ortaya. Sanki her şey buharlaşıyordu. Parmaklarım, çamaşır yıkamış gibi buruş buruş olmuştu. Polisler, korkunç bir terör estiriyorlardı. İki üç dakikada bir içeriye bir sivil polis ekibi dalıyor ve önüne kim çıkarsa dayaktan geçiriyordu. Bir ara içeriye, komiser havalarında daha kalantor birisi girdi, "Gün Zileli kim, çıksın ortaya" diye seslendi. Bu, hapı yuttuğumun ilânından başka bir anlama gelmiyordu. Demek, diğer tutuklulara göre daha "konukseverce" bir muamele görecektim. "Benim," dedim, çaresiz. Mide boşluğuma öyle sert bir yumruk indirdi ki, nefesim kesildi, iki büklüm olup yere yıkıldım. Tutuklananların çoğunu tanıyordum, Maraşlı, Adanalı parti taraftarlarıydı. Onların önünde, "bir öndere yakışır" tutum almam gerektiği düşüncesiyle, yerde fazla kıvranmanın âlemi

olmadığını idrak edip yeniden ayağa kalktım. O sırada gözüm, hücrede bulunan Feyza'ya gitti. Acı içinde bana bakıyordu. Onun beni bu durumda görmesi içimi kanatmıştı. Neyse ki, komiser, bu dayak faslını fazla uzatmadan çıkıp gitti. Ama bu, daha başlangıçtı.

Birkaç saat içinde, müteferrikadaki korkunç kokuyu da, sürekli polis terörünü de kanıksamıştık neredeyse. Yeni getirilenlerle sayımız kabardıkça kabarıyordu. Gece geç vakitlere kadar yeni getirilenler oldu. Bir ara içeriye, o zamana kadar hiç görmediğim bir genç getirdi polisler. Feci dayak yemişti, yüzü gözü kan içindeydi. İki polisin arasında zor yürüyordu. Polisler, "bak bakalım, bunlardan hangisi verdi sana bombaları," dedikten sonra, dayak atmaya devam ediyorlardı. Bize göre çok daha ağır bir "suçu" olduğu anlaşılan, sonradan adının Ali Arıcı olduğunu öğrendiğim genç, teker teker hepimizin yüzüne dikkatle bakarmış gibi yapıyor, sonra da, polislere dönüp, "hayır bu değil" diyordu. Böylece epeyce dolaştırıldı, ama "bombaları aldığı" şahsı "teşhis" edemedi. Polisler, onun üzerine bir kere daha çullandılar. Zayıf, ama sırım gibi birisiydi Ali Arıcı. O kadar dayağa dayanmak her babayiğidin harcı değildi. Ama o dayandı. Sonunda, Ali dayak yemekten yorulmadı ama, aralarında, son modaya göre giyinmiş, dışarıda görseniz film figüranı sanacağınız "jön"lerin de bulunduğu 1. Şube polisleri, yumruk atmaktan kızarmış ellerini oğuştura oğuştura çıkıp gittiler. Ali, bir köşeye büzüldü. Yanına gittim. Korkunç bir şekilde şişmiş gözkapaklarının içinde neredeyse kaybolmuş gözleriyle beni şöyle bir süzdü ve tanıdı. Neden kendisine o kadar yüklendiklerini sordum. "Yanımda bir çanta dolusu barut bombasıyla birlikte minibüsle Ceyhan'a giderken yakalandım," dedi, "çantanın içindekilerden haberim olmadığını, çantayı ismini bilmediğim bir arkadaşın bana verdiğini söyledim, bu arkadaşı teşhis etmem için dövüyorlar, ama boşuna. O kişi burada yok, zaten olsaydı da söylemezdim." Ali, 12 Mart dönemindeki "Samandağ çıkartması" sanıklarından, deneyimli bir arkadaştı. O "çıkartmada" yakalandıktan sonra Adana Cezaevi'nde uzun süre hapis yatmış ve

afla birlikte tahliye olmuştu. Bombalarla birlikte Ceyhan'a giderken yakalandığında üstünden sahte bir kimlik çıkmıştı ve polisler onu, o kimlikteki adıyla biliyorlardı. Ali, bu kimlikte epeyce ısrar edecekti.

Geceyi orada pislik, sıcak, soğuk, buhar, her türden haşerat ve iğrenç kokular içinde, gözümüzü kırpmadan geçirdik. Sabah, yeni umutların değil, yeni bir terör dalgasının işaretiydi. İfadelerimiz alınacaktı. Aşağı yukarı on yılı aşkın polis deneyimine sahiptim. Ama o zamana kadar böylesine vahşice ve alenen işkence yapılan bir sorgulamaya tanık olmamıştım. İfade için götürüldüğümüz, çeşitli yerlerine masalar serpiştirilmiş büyükçe bir yerde, toplu işkenceye tanık oldum. Her masanın başında bir polis görevlisi bulunuyordu. Memur kıtlığından olacak, ifadenizi daktiloya çeken polis memuru, söylediklerinizi beğenmediğinde, yerinden bizzat kalkıp sizi falakaya yatırıyordu. Tam anlamıyla şok olmuştum. İfade verdiğim masanın çevresindeki diğer masaların hemen yanı başında, en az üç dört arkadaş falakaya yatırılmıştı. Çoğunun Maraşlı olduğunu tespit ettiğim bu arkadaşlar, falaka işkencesine metanetle direniyor, hattâ feryat bile etmiyorlardı. Sanırım böyle bir toplu işkence, insanlardaki direnme duygusunu daha da körüklüyordu. Elle gelen düğün bayram mıydı ne!

Bu işkence faslı, emniyetin çeşitli bölümlerinde dolaştırılmamız sırasında, dayak atma biçiminde devam etti. Sabahat Arslan'ın kocası, müzik öğretmeni Necati Hoca, kısa boylu, tıknaz, kaya gibi sağlam yapılı bir arkadaşımızdı. Polisler, belki de sağlam yapısına gıcık olduklarından, onu adeta "kum torbası" yerine koymuşlardı. Gelen giden ona yumrukla ve tekmeyle girişiyordu. Ama Necati Hoca öyle sağlam yapılıydı ki, bu darbeler karşısında bana mısın demiyor, hattâ yumruk ve tekmelerin ona vız geldiğini gösteren öyle bir duruş sergiliyordu ki, bu, polislerin ona daha fazla saldırmasına neden oluyordu. Özellikle Necati Hocaya atılan bu dayaklar, polislerin sadistçe zevklerini tatmin etmelerinden başka hiçbir amaca hizmet etmiyordu.

1. Şube Müdürü olduğu söylenen bir adam da bana takmış-

tı. Tavrı tek kelimeyle iğrençti. İkide bir yanıma geliyor, bana, alaycı olmaya çalışan bir tavırla, "Gün sevgilim, nasılsın bakalım" diye hitap ediyor ve bu arada birkaç yumruk indiriyordu. Bu "sevgilim" hitabı oldukça tuhaftı. Hattâ bir ara içimden, "acaba herif, eşcinsel falan mı" diye bile düşündüm. Ama aslında, böyle iç gıcıklayıcı bir şekilde hitap ederek, beni, aklı sıra arkadaşlarımın yanında küçük düşürmeyi amaçlıyordu.

İfadelerimiz alındıktan sonra gözaltındakilerin önemli bir kısmı serbest bırakıldı. Geriye otuza yakın tutuklu kalmıştı. Şimdi sıra, yargılanacağımız Adana Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne çıkartılmamızdaydı. DGM yasasına göre gözaltı süresi yedi güne çıkarılmış olduğundan, emniyet bu süreyi sonuna kadar kullanıp bize istediği gibi zulmetme yolunu seçmişti. O gün basının karşısına da çıkarıldık. O zaman henüz, bugün olduğu gibi "suç aletlerini" masanın üstüne koyup arkaya da Türk bayrağı asma modası çıkmamıştı. Emniyetin bahçesinde, kimimiz diz çökerek, kimimiz ayakta, basına "hatıra" fotoğrafı çektirdik. Dayaktan, uykusuzluktan, pislikten dökülüyorduk. Yine de metin görünmeye çaba gösterdik. Ben, fotoğraf çekilirken farkında olmadan sol elimle sağ kolumu tutmuşum. Basın gittikten sonra, polisler beni bir kenara çektiler. "Söyle bakalım" dediler, "kolunu niye öyle tuttun? Bu işaretin anlamı ne? Dışarıya ne mesaj verdin?" Bu, polislik mesleğinin, paranoyaklıkla aynı anlama geldiğinin en iyi göstergesiydi. Kolumu tuttuğumun farkında bile olmadığımı söyledim. Vay, demek inkâr ediyordum ha! Al sana iki yumruk daha! Artık dayak da bir yerden sonra etkisini kaybediyordu.

O akşam, gruplar halinde, Adana'nın çeşitli karakollarına dağıtıldık. Feyza'nın hangi karakola götürüldüğünü bilmiyordum ve felaket merak ediyordum. Bizi bile böylesine aşağılamaya çalışan bu güruhun, kadın arkadaşlara, sırf kadın oldukları için daha da aşağılayıcı muamelelerde bulunmaları hiç de şaşırtıcı olmazdı. Altı yedi arkadaşla birlikte tıkıldığım ilk karakolun hücresi, artık cehennemin yedinci katına ulaştığımızı açıkça ortaya koyuyordu. Sıcak, karanlık ve rutubet. İşte bu üçü biraraya gelince, hücrede sürekli ikamet eden hamam bö-

cekleri ve karafatmalar, iyice irileşip, neredeyse el büyüklüğünde, ürkütücü canavarlara dönüşmüşlerdi. Köşelerde birbirlerinin üzerinde gezinen bu yaratıklardan mümkün olduğu kadar uzakta durma kaygısıyla, zemininde ıslak otlar bulunan hücrenin orta yerinde birbirimize sokulup sohbet etmeye çalıştık. Hacı adlı Maraşlı bir arkadaşla birlikte tutuklanmış çok genç bir arkadaş vardı. Çocukcağız birdenbire çırpınarak kendini yere attı. Ne olduğunu anlayamadık önce. Gömleğinin içinden kocaman bir fare fırlayınca ne olduğunu idrak ettik. Zavallı fare, yolunu şaşırmış, çocuğun gömleğinden girip sırtına tırmanmıştı.

Günlerce, karakol karakol dolaştırıldık. Üçüncü gün Feyza ile aynı karakola verildik. Onun yanımda olması içimi rahatlatmıştı. Artık onu merak etmenin ıstırabından kurtulmuştum hiç değilse. Dördüncü gün, "Bahçeli Karakolu" denen karakoldan, 1. Şube polisleri tarafından tek başıma alınıp Emniyet'e götürüldüm. Bana "sevgilim" diye hitabeden 1. Şube müdürü beni bekliyordu. Güya yeniden sorgumu alacaktı. Tabiî, sorgu falan bahaneydi. Niyeti, beni bir kere daha dayaktan geçirmekti. Yanında birkaç polis memuru daha vardı. Beni zorla önünde diz çöktürdü. "Ulan namussuzlar, bu memleketi Rusya'ya satmak istiyorsunuz, değil mi? Bizim cesetlerimizi çiğnemeden vatanı satamayacaksınız" türünden hamasi bir nutuk çektikten sonra, tam burnumun ortasına bir yumruk indirdi. Burnum kanamaya başladı. O anda, "benim dedem de Ruslara karşı savaştı," sözleri, düşüncesizce döküldü ağzımdan. Bu, bir savunma mıydı? Milliyetçilerle milliyetçilik yarışına mı çıkmıştım? Bu aşağılık yaratığa verilecek en kötü yanıt bu değil miydi? Dedemden medet umarak bana insaflı davranmasını mı istemiştim ondan? Yoksa, girdiğimiz milliyetçi "vatan savunması" çizgisinin, kaçınılmaz ürünü müydü bu? Neye sayarsanız sayın, bir faşistin önünde takınılacak en kötü tutumu takınmıştım. Daha bu sözler ağzımdan çıktığı an, bunun farkına varmıştım, ama artık çok geçti.

İki sivilin arasında yeniden karakola götürüldüm. Burnumdan akan kanı bile silmeye gerek görmemişlerdi. Belki de ar-

kadaşlarımın ne hale getirildiğimi görmeleri için yapmışlardı bunu. Kan, boynumdan aşağı akmış, gömleğime bulaşmıştı. Bahçeli Karakolu'ndaki resmî polisler bu halimi görünce, sivillere tepki gösterdiler ve "sorumluluk alamayacaklarını" belirterek, beni teslim almayı reddettiler. Karakol polislerinin bu tepkisi, "sorumluluk almaktan" kaçınmanın değil de, devrimcilere işkence yapılmasından duyulan rahatsızlığın ürünü gibi geldi bana daha çok. Bu polisler, muhtemelen Pol-Der üyesi olabilirlerdi. Sivil polislerle resmî polisler arasında sert bir tartışma cereyan etti. Karakol polislerinin tutumu hoşuma gitmekle birlikte, beni karakola almayacaklar diye ödüm kopuyordu. Çünkü bunun anlamı, yeniden emniyete götürülmemdi. Orada da bütün gece neler gelirdi başıma kimbilir! Sonunda, belki karakol polisleri de aynı şeyi düşündüklerinden, beni kabul ettiler. Bana insanca davrandılar, yüzümü yıkamam ve kanları silmem için tuvalete götürdüler.

Yedinci gün nihayet DGM'ye çıkarıldık. İşin içinde "bomba" falan da olduğundan, mahkemeye çıkarılanlardan on beş kişi, 146. maddeden tutuklandı. Tutuklananların arasında Feyza ile ben de vardım. Feyza'yla, kadınlar bölümüne götürülmeden önce cezaevinin kapısında vedalaştık. Cezaevinin kapısından girdik. Gardiyanlar, saldığımız pis kokudan dolayı neredeyse yanımıza yaklaşamıyor, burunlarını tutuyorlardı. Bizi tek sıra halinde dizdiler kimlik tespiti için. O sırada, gardiyanların yanı başımda duran Ali Arıcı'ya bakıp kendi aralarında fısıldaştıkları dikkatimi çekti. Sonunda aralarından biri geldi ve Ali'ye, "ne haber Ali Arıcı" dedi. Ali, hiç bozuntuya vermeden, "ben Ali Arıcı değilim" dedi. Gardiyan inanmazlıkla baktı ona, "yapma be, sen Ali Arıcı'sın" diye ısrar etti, "burada iki yıl hapis yatmadın mı sen?" "Hayır," dedi Ali, "buraya ilk kez geliyorum." Gardiyan tereddüt eder gibi oldu, diğer gardiyanları başımıza topladı bu kez, "yahu ne diyorsunuz," diye sordu onlara, "ben kafayı mı yedim? Bu Ali Arıcı değil mi?" "Tabiî ki, Ali Arıcı" dediler, öbürleri hep bir ağızdan. Ali, hiç istifini bozmadan, "yanılıyorsunuz" dedi onlara, "benim adım, Mehmet Sarı." Bunun üzerine, gardiyanlardan en inanmaz görüne-

ni, "aç ulan ağzını," dedi, "Ali Arıcı'nın ağzında altın dişleri vardı, seninkinde de varsa, hiç kimse senin Arıcı olmadığına inandıramaz beni." Ali, çaresiz açtı ağzını ve ağzında parlayan altın dişleri ben bile gördüm. Ali, hapı yutmuştu, bundan sonra sahte kimliğinde diretmesi oldukça zor olacaktı. Zaten, gardiyanlar da, iyice rahatlamış bir halde, yeni keşiflerini cezaevi müdürüne yetiştirmek için yanımızdan uzaklaştılar.

O gece, cezaevinin bodrumundaki berbat bir yere kapatıldık. Hangar gibi geniş bir yerdi burası. Uzaktaki bir köşesinde, kokudan yaklaşılmayan bir tuvalet olduğu anlaşılıyordu. Anlaşılıyordu diyorum, çünkü, neredeyse kedi büyüklüğündeki lağım farelerinin korkusundan, insan rahatlıkla altına yapmayı tercih edebilirdi. Fareler, sanki futbol sahasına çıkan birtakım gibi art arda dizilip, önümüzden koşarak helâ tarafına gidiyorlardı. Allah vermeye, uyurken insanın burnunu falan da yermiş bunlar... En iyisi uyumamaktı. Üstünde şilte olmayan ranzaya benzer tahtalara yarı uzanır vaziyette sohbet etmeye çalıştık. Öyle rutubetli bir yerdi ki, duvarlardan sular sızıyordu ve duvarlar rutubetten yemyeşil yosun tutmuştu.

Sabah, gardiyanın nezaretinde bir mahkûm kapıdan çorba uzattı. Aç olduğumuzdan bu berbat çorbayı içmek zorunda kaldık. Bütün istediğimiz bir an önce koğuşlara verilmekti. Pislik nedeniyle her tarafımızda kocaman, cerahatli çıbanlar çıkmaya başlamıştı. Günnur Ünverdi'nin sırtı silme çıbandı. Artık onun sağlığından endişe etmeye başlamıştık. Halil Akbay'ın bileğinde, benim de kolumda çıbanlar çıkmıştı. Ah bir koğuşlara verilseydik. Vücudumuz şöyle bir sıcak su görseydi, bitten geçilmeyen çamaşırlarımızı kaynar suda bir yıkasaydık. Bazen insanın özlemleri, işte bu kadar basit ve somut bir noktaya kadar inebiliyordu.

Öğleye doğru, bir gardiyan kapıdan adımı söyleyip içeri bir paket bıraktı. Şaşkınlıkla açtım paketi. İçinden, mis gibi kokan ekmek ve döner çıktı. Dönerin yanında bir kart: "Yılmaz Güney'in Adana'lı arkadaşları." Hey be! İşte dostluk diye, yoldaşlık diye buna derdim ben! Yılmaz Güney, taa Ankara Cezaevinden, Adana'daki arkadaşlarına haber salmış, bize yemek

getirmelerini söylemişti. O açlıkla dönere yumulduk. Çok sağol yoldaşım, çok sağol!

Öğleden sonra koğuşlara verilmeden önce cezaevi müdürünün karşısına çıkarıldık. Cezaevi müdürü tek sıra halinde dizilmiş bizlere yaklaşınca, burnunu tıkadı, "öf be" diye bağırdı, "aynı Rum esirleri gibi kokuyor bunlar da." Kıbrıs harekâtı sırasında esir alınmış Rumların Adana Cezaevi'nde "konuk" edildiklerini daha sonra öğrenecektik. Cezaevi Müdürü, "özel bir sohbet" için Ali Arıcı'yı makamına kabul etti. Yarım saat sonra Ali Arıcı, yanımıza geldi. Gerçek kimliğini kabul etmek zorunda kalmıştı.

Sonunda koğuşa verildik. Bizden önce başka davalardan tutuklanmış siyasî mahkûmların kaldığı bir koğuştu bu. Suriye'de subay olduğunu söyleyen ve Suriye casusu olduğu gerekçesiyle uzun süredir içeride yatan birisi de vardı. Onu Mamak Cezaevinden de hatırlıyordum. Uzun süreli mahkûmluğunda Türkçeyi az çok öğrenmişti. Hatırladığım diğer bir tutuklu, şalvar giyen Antepli yaşlı bir adamdı. Faşistlerle silâhlı çatışmadan girmişti içeri. Birkaç yıl sonra, onun faşistler tarafından vurulup öldürüldüğünü duyacaktım.

Mahkûm arkadaşlar bize büyük konukseverlik gösterdiler. Yıkanmamız için su kaynattılar. Bir güzel yıkanıp kendimize geldik. Giysilerimizi kaynattık. Temizlenme işlemlerimiz neredeyse iki gün sürdü. Mahkûm arkadaşlarla çabucak kaynaşmış, cezaevinin o doyum olmaz akşam sohbetlerine dalmıştık bile.

Feyza bir hafta sonra, tutuklamaya yapılan itiraz üzerine tahliye edildi. Onun İstanbul'a döndüğünü öğrendim. Yargılandığımız madde ağır olmasına rağmen, bu kez biz de tahliye umudu taşıyorduk. Bütün kaygımız, gardiyanların bizi hırpalamak için bahane aramalarıydı. Bir gün, kolumdaki çıbanı pansuman yaptırmak üzere revire gitmek için kapıdaki gardiyandan izin istedim. "Gidemezsin" diye diretti. Allah Allah bu da nereden çıkmıştı şimdi! Kapının açık olmasından yararlanarak, kendi başıma gitmeye kalktım. Bunun üzerine gardiyan, düdük çalarak, yardım istedi. Küçük bir itaatsizliği bu ka-

dar ciddiye alacağını tahmin etmemiştim doğrusu, düdük sesini duyunca gerisin geri koğuşa girdim. Aradan iki dakika geçmeden, neredeyse kırk elli gardiyan koğuşa doluştu. Beni yakalayıp, yaka paça koğuşun dışına sürüklemeye başladılar. O sırada cezaevi müdürü belirdi kapıda. Gardiyanlara beni bırakmalarını söyledi. Sonra da "en ufak bir itaatsizlikte kafamızı koparacağına" ilişkin bir nutuk çekti.

Bir aya yakın tutuklu kaldıktan sonra bir kısım arkadaşla birlikte tahliye oldum. Halil Akbay ve Ali Arıcı'nın tahliye istekleri reddedilmişti Onlar da bir ay sonra tahliye edileceklerdi. Tahliye olduğumuz akşam, Adanalı arkadaşlardan Şaban Şerif Yarar'ın ailesiyle birlikte kaldığı eve gittik. Otobüsümüzün hareket saatini beklerken, devrimci marşlar söyleyerek, o sırada "devrimci mücadeleyi bırakmış" Şaban Şerif'in "devrimci iman"ını tazeleme görevini yerine getirmekten de geri kalmadık. Feyza'yı çok özlemiştim. Bu yüzden, Ankara'ya uğramadan, soluğu doğrudan İstanbul'da aldım. Özgürlük ne güzeldi ve serin bir sabah vakti sevgiliyle yeniden kucaklaşmak...

* * *

Halkalı'da bir ev tuttuk. Alt katında oturduğumuz iki katlı evin üst katında bir polis ve ailesi kalıyordu. Bunu, evi tuttuktan sonra öğrenmiştik. Yoksa tutmazdık. Polisle ve ailesiyle muhatap olmamaya azami dikkat gösteriyorduk. Meraklı sorulardan kaçınmakta yarar vardı. İki odalı, mütevazı bir evdi. Bir de konuğumuz kalıyordu bizimle birlikte: Sokaktan bulduğum bir kedi. Ne var ki, koşullardan dolayı evde sürekli kalamadığımızdan bu bizim için epey sıkıntı yarattı. Evden üç dört günlüğüne ayrılırken, mutfağa bol mama bırakıyor ve eve girip çıkabilmesi için mutfak penceresini açık bırakıyorduk, buna rağmen gözümüz arkada kalıyordu. Nitekim, bu açık bırakılan mutfak penceresinden eve hırsız girmiş ve oldukça yoksul evimizde eline ne geçirdiyse götürmüştü.

Neden tutmuştuk Halkalı'daki bu evi? Sanırım bunda, Küçükçekmece'de kalan Doğu ile Şule'ye yakın olma ve böylece

işleri daha kolay yürütme isteği belirleyiciydi. Öte yandan, biz de uzak bir yerlerde yaşarsak, polisin gözüne ilişmeyeceğimiz gibi saçma bir fikrin etkisi altında kalmış olabiliriz. Tabiî bir de, Halkalı'daki bu evin kirası, diğer yerlerle karşılaştırıldığında çok düşüktü. Odun sobası yakıyorduk. Artık sonbaharın sonuna geldiğimizden havalar iyice soğumuştu. Çoğunlukla evde oturup kitap okumak zorunda olan, yani hiçbir somut görevi olmayan Feyza, evde hareketsiz kaldığından üşüyüp ister istemez sobayı yakıyordu. Büyük işler çeviren kahraman rolünü oynayan ben ise, eve gelip sobanın harhar yandığını ve odanın sıcaktan "durulmaz" hale geldiğini görünce, "halkın parasıyla" alınmış odunları hiç "acımadan" ateşe atıp kül eden Feyza'ya içten içe kızıyordum. Hattâ, sinirli bir zamanımda bunu dillendirdim de. Yazık değil miydi, "halkın odunları" böylesine israf edilir miydi hiç? Soğuğa biraz dayansa ne olurdu sanki? Bak, halkımız nelere dayanıyordu, acıya, işkenceye vesaire. Feyza hem şaşırmış, hem de utanmış, bana karşılık bile verememişti. Oysa, bu kabalık ve saçmalıktan dolayı utanması gereken birisi varsa, o da bendim.

Bu evi pek güvenlikli gördüğümüzden, birtakım illegal işler de çeviriyorduk. Örneğin, partinin bazı illegal metinlerini eve koymakta bir sakınca görmemiş, hattâ ispirtolu küçük bir teksir makinesinde, partinin bu tür ufak tefek metinlerini basma işini bile üslenmiştik. Feyza'yla birlikte bazı illegal metinleri basarken bayağı heyecanlanıyor, kendimizi "Bolşevik Partisinin" gizli matbaasında çalışan militanlar gibi görüyorduk.

Aramızda sadece bir istasyon olduğundan sık sık Doğu'lara gidiyorduk. Hattâ çoğunlukla da orada kalıyorduk. Partinin, o zamanki "süper devrimci"lik anlayışına uygun olarak koyduğu, militanlara "çocuk yapma" yasağını ilk delenler, önce M. Kemal Çamkıran'la eşi Gülümser Çamkıran, hemen ardından da Doğu'yla Şule olmuştu. Kızları Kiraz (Perinçek), henüz birkaç aylıktı.

Halkın Sesi'ni çıkarma görevim devam ediyordu. Artık daha çok, Doğan Yurdakul'la Leyla Yurdakul'un Bakırköy tarafların-

daki evinde yapıyorduk toplantılarımızı. O zamanlar, polis baskınlarına karşı önlem olarak bu tür evlerde, önceden kararlaştırılmış işaretler bulunurdu. İşareti pencerede görmezseniz, bu "tehlike var, kapıyı çalmadan çek git" anlamına gelirdi. Doğan'ların, yarı yarıya bodrum katı olan evlerinin penceresinde de her zaman bir kolonya şişesi bulunurdu. Bu kolonya şişesini orada gördüğümüz zaman, korkmadan gidip kapıyı çalardık. Yine bir Yazı Kurulu toplantısı vardı orada. Yanımda, partinin illegal dokümanlarının bulunduğu bir torbayla Doğan'ların evine yaklaştığımda, kolonya şişesinin yerinde olmadığını gördüm. Önce, "belki de dalgınlıkla birisi aldı, gidip kapıyı çalsam mı" diye düşündüm. Ancak, yanımdaki illegal belgeler beni bunu yapmaktan caydırdı. Doğu'ya gidip durumu haber verecek ve ardından Doğan'ların evine gerçekten bir baskın yapılıp yapılmadığını öğrenmek için gerekli temasları kuracaktım. Bakırköy İstasyonuna yaklaşırken, hafif hafif çiseleyen yağmur iyice hızlanmıştı. Koşarak istasyona girdim ve hemen o sırada gelen Küçükçekmece tarafına giden banliyö trenine atladım. O günlerin alışkanlığı olarak, bir vasıtaya bindiğim zaman, arkamdan binenleri daima gözden geçirirdim. Tam trenin kapısı kapanacağı sırada, içeriye biri attı kendini. İlk dikkatimi çeken şey, adamın ceketli olması ve ceketinde tek bir yağmur damlası bulunmamasıydı. Adamı dikkatle süzdüm, hattâ göz hapsine aldım. Hiç benden yana bakmıyor, ısrarla başını ters istikamete çeviriyordu. Bu da kuşku çekici bir durumdu.

Küçükçekmece'ye gelirken, göz ucuyla onun davranışlarını kollayarak, kapıya doğru yöneldim, inecekmiş izlenimi vermek için. Bir de baktım, benim ardımdan o da davrandı. Kuşkum, artık neredeyse kesinlik kazanmıştı. Ama yeni bir test yapmaya karar verdim. Küçükçekmece İstasyonunda kapılar açılınca, son anda inmekten vazgeçtim ve geri çekildim. Bunun üzerine, arkamdaki de aynı tutumu takındı. Artık hiçbir kuşkum yoktu polis takibi altında olduğuma. Onu şaşırtmak için trenden indim ve arkadaki vagona atladım. Peşimdeki de aynı şeyi yaptı. Eh artık, bu kadarı da yüzsüzlüktü. Kapılar

tam kapanacağı sırada, aradan sıyrılıp kendimi dışarı attım. Bizim akıllı, atak davranamamış ve içeride kalmıştı. Onunla göz göze geldim. Saklayamadığı bir öfkeyle bana bakıyordu. Tren hareket etti.

Şimdi ne yapmalıydım? Öncelikle elimdeki belgeleri imha etmem gerekiyordu. Trendekinin telsizle haber verip peşime başkalarını takması işten bile değildi. Oldukça heyecanlanmıştım. Doğu'lara gitmekten vazgeçtim. Halkalı'daki eve gidip belgeleri sobada yakmaya karar verdim. Ama normal yoldan gitmem tehlikeliydi. Bu yüzden, koruluk alanlardan, tepelerden ilerledim. Eve geldiğimde soluk soluğaydım. Hemen sobayı tutuşturdum ve belgeleri içine attım. Rahatlamıştım. Feyza evde yoktu. Doğu'larda olmalıydı. Artık rahat rahat gidebilirdim Doğu'lara. Hem gidip bir an önce ne olup bittiğini anlatmalıydım. Akşam olmuş, hava kararmıştı. Doğu'ların evinin önünde bulunan arsanın kenarındaki yoldan ilerlerken birdenbire evin önünde duran bir araba dikkatimi çekti. O gün sinirlerim iyice yıpranmış ve gerilmişti. Bu ruh haliyle, her şeyden nem kapıyordum. Işıkları yanmayan arabanın içinde dört erkek vardı üstelik. Gerçi o bölgede birçok karanlık iş döndüğünden, bu adamlar illâ polis olmayabilirlerdi. Ama başka ihtimalleri düşünecek durumda değildim. Uzaktan birkaç tur attıktan sonra eve girmekten vazgeçtim. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. İliklerime kadar ıslanmıştım. Cebimde de az bir para vardı. Hasan Yalçın'ın evine gitmeye karar verdim. Aksilik bu ya, onun evini tam olarak bilmiyordum. Alibeyköy taraflarında, çamurlu sokaklarda bir sokak köpeği gibi dolaştıktan sonra evi bulamayacağımı anladım. Tek alternatif, kapağı, Işık'la Vedat'ın evine atmaktı. Öyle yaptım. Gece yarısına doğru içeri girdiğimde, her tarafımdan sular damlıyordu. Durumu onlara anlattım. Hemen gerekli arkadaşlarla bağ kurdular. Sabahleyin gelen haberlerle rahatladım. Ne Doğan'ların evine, ne de Doğu'ların evine herhangi bir polis baskını yapılmıştı. Doğan'ların evinin penceresindeki kolonya şişesi yanlışlıkla kaldırılmıştı. Evet ama, Bakırköy'den başlayan polis takibinin anlamı neydi?

* * *

MC iktidarıyla birlikte gemi azıya alan faşist saldırılar karşısında, çeşitli fraksiyonlara bölünmüş sol, bir savunma savaşına girişmişti. Toplum tamamen politize olmuştu. Artık her mahalle, sağın ya da solun hâkimiyeti altına girmişti. Sol, çok sayıda fraksiyona bölündüğünden mahallelerde sol fraksiyonlar arasında da hâkimiyet mücadelesi sürüyor, hattâ bu çekişmeler, zaman zaman sol gruplar arası silâhlı çatışmalara da yol açıyordu. 1970'lerin yeni bir olgusu ise, solda Sovyetler Birliği yanlısı TKP'nin atağa geçmesi ve önemli ölçüde güç toplamasıydı. Legal planda İlerici Gençlik Derneği (İGD) ve İlerici Kadınlar Derneği (İKD) türü dernekler aracılığıyla örgütlenen TKP'nin esas hâkimiyet alanı, işçi bölgeleri ve fabrikalardı. DİSK ve DİSK'in en büyük sendikası Maden-İş'teki ağırlığı dolayısıyla TKP, özellikle ağır sanayi bölgelerindeki fabrikalarda egemenlik kurmuştu. Sovyetler Birliği'ni en tehlikeli düşman gördüğümüzden, işçi sınıfı içinde, "Sovyetler Birliği'nin uzantısı" olarak tanımladığımız TKP'yi baş hedef ilân etmiştik. Elimizde DİSK gibi büyük bir örgüt olmadığından işçi sınıfı içindeki gücümüz, TKP ile kıyaslanamazdı bile. Gerçi TKP, işçi sınıfı içindeki gücünü büyük ölçüde tepeden oluşturmuştu. "Taban"daki işçilerin içinde TKP'ye sempati duyanlar, öyle büyük bir çoğunluk oluşturmuyordu. Hattâ TKP'nin Maden-İş aracılığıyla tepeden kurduğu hâkimiyetin, en ileri işçilerde bir rahatsızlığa yol açtığı bile söylenebilirdi. Ama işçiler, eski sarı sendikacılardan nasıl çekiniyorlarsa, şimdi de Maden-İş görevlilerinden çekiniyor, işten atılma korkusuyla onlara boyun eğermiş gibi gözüküyorlardı. Öte yandan, bir avuç işçinin dışında, TKP'den rahatsız olan işçilerin bize yöneldiği de söylenemezdi. Özellikle ağır sanayi işçileri, on yılı aşkın bir süre sarı sendikalara karşı mücadele etmiş ve DİSK aracılığıyla önemli kazanımlar elde etmişlerdi. Maden-İş'in yeni yöneticilerinden ve onların fabrikalarda kurdukları baskı ortamından rahatsız olmakla birlikte, on yıllık mücadelelerinin kazanımlarını da korumak istiyor, bu

yüzden bizim aşırı ideolojik söylemlerimize iltifat etmekten yana görünmüyorlardı.

Özetle söyleyecek olursak, 1970'lerin ortalarında, gerek işçi sınıfının gerekse halk kitlelerinin içinde tam bir kargaşalık ortamı oluşmuştu. İnsanlar nereye yöneleceklerini, kime hak vereceklerini şaşırmışlardı. Şiddet ortamı birbiriyle zıt gibi görünen iki sonuca yol açmıştı: Bir yandan şiddet ortamından korkup içine kapanma eğilimi; diğer yandan, yine şiddet ortamının yol açtığı korunma duygusuyla, silâhlı bir grubun himayesine girme eğilimi. İnsanların bilincine değil, korkusuna dayanan bir politizasyon süreciydi bu ve işin daha ilginç tarafı, sol grupların bu durumdan rahatsız olmayıp, bu korku ortamının gereklerine ayak uydurmalarıydı. Kısa vadeli kazanımlar elde etme mantığı, herkesin gözünü karartmıştı. Sol örgütler, insanların "terör" korkusuyla ikili kişilik içine girdiklerini, kendilerine korku nedeniyle "dost" gibi davrandıklarını görmüyor, görmek istemiyorlardı.

Aydınlık hareketi, her ne kadar "teröre karşı" bir propaganda yürütüyorsa da, ideolojik hattıyla ve politik yönelişiyle sol içi düşmanlık ve terörü körükleyenlerin başında geliyordu. Bir kere, başta TKP olmak üzere bütün Sovyet yanlısı gruplar, faşistlerden bile daha tehlikeli düşmanlar olarak ilân edilmiş, bunun sonucunda, "sol faşistler" ya da "sosyal faşistler" deyimleri icat edilmişti. Bununla da kalınmıyordu. En "sıkı" Maocu TKP-ML örgütü, o sırada "üçlü blok" adını taktığımız, HK, HY ve HB hareketleri de dahil, dışımızdaki bütün sol, "kargaşalığı körükleyerek Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi bölme emellerinin aleti" olmakla suçlanıyordu. Bu bakışa uygun bir terim de icat etmiştik: "Sahte sol". Bu terim, artık bütün Aydınlık militanlarının ağzındaydı. Bizden olmayan, "sahte sol"du. "Sahte sol", "terör ortamını" körükleyerek, Sovyetler Birliği'ne "alet" oluyordu. Sovyetler Birliği baş düşman olduğuna göre, ona "alet olanlar" da, istedikleri kadar Sovyetler Birliği'ne karşı olduklarını söylesinler, "düşman"ın safında yer alıyorlardı. Aydınlık'ın bu teorisi, sol içi düşmanlık ve şiddetin baş müsebbibidir. Aydınlık, istediği kadar kendisini şiddet or-

tamının dışında göstermeye çalışsın, özellikle sol içi şiddetin teorisyeni "payesini" hak etmektedir.

Aydınlık'ın bu yanlış ve reaksiyoner siyasetleriyle eklemlenen dar-kapıcı, "kadrocu" ve savunmacı örgütlenme çizgisi, kendi taraftarlarını bile aç ve açıkta bırakıyordu. Birçok militan, Aydınlık hareketinin 1974'deki sol çıkışı, TSİP'i ve diğer sol grupları soldan eleştiren yaklaşımı dolayısıyla Aydınlık'ın saflarına gelmişti. Oysa Aydınlık'ın sağcı ve reaksiyoner çizgisi, özellikle 1975 yılından itibaren gittikçe belirgin bir hal almaya, bu durum militanlarda hoşnutsuzluğa yol açmaya başlamıştı. Aydınlıkçı saflar, diğer Maocu grupların soldan yaptıkları eleştirilerden gittikçe daha fazla etkileniyor, hattâ Aydınlıkçı militanlardan bir kısmı giderek bu gruplara katılıyorlardı. Her yerden, Aydınlıkçı grupların, "Halkın Yolu"na ya da "Halkın Kurtuluşu"na katıldığı haberleri geliyordu. TİİKP'nin dar-kapıcı ve sadece kadroları dikkate alan örgütlenme anlayışı sonucunda birçok militan kendini sahipsiz hissetmeye başlamıştı. Militanlar, yoğunlaşan "terör" ortamı içinde daha örgütlü bir mücadeleye ihtiyaç duyuyorlardı. Oysa onlara örgütlenme olarak sunulan, sadece gevşek çevreler olarak biraraya gelmeleri, en fazlası, memur taraftarların mesleki örgütü Mem-Der gibi bir dernek ya da "Halk Birliği" kurmalarıydı. TİİKP önderliği, kendi taraftarlarını örgütleyemediğini, kucaklayamadığını fark etmiş son çare olarak, o zaman Mustafa Timisi'nin başkanlığında küçük bir Alevi partisi olan Birlik Partisi'ne (BP) girmelerini önermişti. İstihdam edilemeyen taraftar ve militanlar hiç değilse burada oyalanır, en azından bir şeyler yaptıkları duygusuna kapılır ve örgütlenme konusundaki şikâyetler biraz olsun azalırdı. Bu duruma bakıp, "dostlar alışverişte görsün" sözünü bir kere daha hatırlamamak mümkün değildi.

* * *

1976 yılının başında, Feyza hamile kaldı. Parti'nin "çocuk yapma" yasağına o güne kadar sadakatle uyduğumuz halde, M.K. Çamkıran'ın ve Doğu Perinçek'in bu yasağı delmelerinden cesaret alarak oldukça gevşek davranmaya başlamıştık.

Birbirimize itiraf etmemekle birlikte, Feyza da ben de memnunduk durumdan. Ama aynı zamanda da endişe içindeydik. Ya, "parti", çocuğun doğumuna izin vermezse? Niçin vermesindi canım? Doğu'ya, Çamkıran'a nasıl vermişti? Gerçi onların izin istediğini de hatırlamıyordum ya! Onlar *de facto* bir durum yaratmışlardı. Biz de öyle yapamaz mıydık? Hayır, yapamazdık. Çünkü ikimiz de "parti" disiplinine harfi harfine uyacak, şahsi isteklerimizi "parti"nin iradesine bağlayacak ölçüde naif devrimcilerdik.

Haftalık raporumda, Doğu'ya, "Mozambikli'nin" (Feyza için bu adı kullanıyorduk), "kazaen hamile kaldığını" bildirdim ve "ne dersiniz" diye sordum. "Keşke olmasaydı, ama ne yapalım olmuş bir kere, hayırlı olsun" türünden bir yanıt bekliyordum. Ertesi hafta gelen cevap tam tersi yöndeydi. Cevapta, "iyi bir kürtajcıya" gitmemiz ve bir daha sefere "daha dikkatli olmamız" isteniyordu. Gelen cevapla ikimiz de yıkılmıştık. Ama, "parti disiplinine" kafa tutacak kadar cesur olmadığımız gibi, Doğu'nun, "bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu" sözünü hatırlatan tutumunu eleştirecek -içten içe eleştirsek de- bunu dışa vuracak ölçüde gelişmiş bir kişiliğimiz yoktu. Bu "emre" köle gibi itaat ettik.

O dönem kürtaj legal değildi. Bazı doktorlar, kürtajı, kendi muayenehanelerinde illegal yapıyorlardı. Tabiî, bu ameliyatın yeterli sağlık koşullarında yapılması da paraya göre belirleniyordu. Gerekli parayı yatırırsanız, son derece iyi koşullarda ameliyat olabilirdiniz. Ama, bu parayı veremiyorsanız, birtakım kasapların elinde başınıza ne geleceği hiç belli olmazdı. Tabiî biz, parasızlık dolayısıyla ikinci kategorideki vatandaşlar arasında yer alıyorduk. Aynı kötü deneyi daha önce yaşamış bir kadın arkadaş, Feyza'yı alıp, Aksaray'daki bu küçük "mezbahane"nelerden birine götürdü. Ben gitmedim elbette. Ama Feyza'nın anlattıklarından bu korkunç yerin nasıl bir şey olduğunu gözümde canlandırabiliyorum. "Doktor" denen kasap, "kesip biçme" işlemini", aldığı "cüzi" ücrete uygun olarak, neredeyse on dakikada tamamlıyormuş. Zavallı kadınlar, eline düştükleri kasabın kapısında kurbanlık koyunlar gibi bekleşirken,

o da içeride, kadınların rahminden kesip aldığı "kanlı et parçalarını" çöpe fırlatıyormuş. Anlayacağınız, her şey gibi, "insanca koşullarda" "çocuk aldırmak" da sınıfsal olanaklara bağlıydı. Hayatlarının hiçbir aşamasında insan yerine konmayanlar, burada da "insanî" bir muamele beklememeliydi.

Böyle "ucuz"bir ameliyatın olumsuz sonuçlarına hazır olmak gerekirdi. Hayır, bununla, Feyza'nın, neredeyse üç aylık erkek çocuğunu aldırmasının onda yarattığı psikolojik sarsıntıyı kastetmiyorum. Sözünü ettiğim, on dakika içinde yapılan alelusul bir ameliyatın geride bırakacağı fiziki tahribat ihtimaliydi. Mikrop kapma, bıçak darbeleri sonucunda rahimde ya da rahim ağzında yara açılması, kanama olması ve içeride parça kalmasının yol açacağı büyük kanamalar vb. Sonuncusu Feyza'nın başına geldi. Kürtajdan sonra dinlenmek için Doğu'yla Şule'nin Küçükçekmece'deki evinde kalıyordu. Ben o gece, onun başında kalmak yerine, kimbilir hangi büyük "tarihî görevin" peşinden koşarak geceyi başka bir yerde geçirmiştim. Sabah Doğu'ların evine geldiğimde tuhaf bir durumla karşılaştım. Kapı açıktı, içeri girdim. İçeride kimseler yoktu. Doğu, zaten o sırada İstanbul'da bulunmuyordu. Şule de gözükmüyordu ortalıkta. İşin daha da garibi, Feyza da yoktu yatağında. O hasta haliyle kalkıp nereye gitmiş olabilirdi? Tam o sırada, yataktaki kan izleri ve yerdeki kanlı çarşaf dikkatimi çekti. Büyük bir telaşa kapıldım. Tam evden çıkmak üzereyken Çamkıran girdi içeri. "Merak etme" dedi, "şu anda hastanede ve durumu gayet iyi." O gece Çamkıran da tesadüfen orada kalmış. Gece yarısı Feyza'da büyük bir kanama başlamış ve Çamkıran bir taksi tutup onu hastaneye götürmüş. Meğer Feyza'nın rahminde parça kalmış. Bu çok tehlikeli bir şeydi, kanın zehirlenmesine ve annenin ölmesine bile yol açabilirdi. Hemen hastaneye gittim. Feyza, geçirdiği ikinci ameliyattan henüz uyanmamıştı. Uykusunda ağlıyordu.

III.
1976-1977
Kavşak

1976 Şubat'ının soğuk, karlı bir günüydü. Hasan Yalçın, M.K. Çamkıran ve ben, Merkez Komitesi'ne parti organları tarafından yollanan raporları incelemek üzere Doğu'nun Küçükçekmece'deki evinde toplanmıştık. Doğu, bir süreliğine İstanbul'dan ayrıldığından toplantıda yoktu. Bu raporlar, parti örgütlerinde görülen huzursuzluklar üzerine, partinin örgütsel işlerini yürüten Hasan Yalçın tarafından yayımlanan bir talimat üzerine gönderilmişti. Neredeyse bir çanta dolusu raporu o gün teker teker gözden geçirmemiz gerekiyordu. Benim görevim esas olarak legal alanda gazeteyi çıkartmak olduğu halde, bu raporların incelenmesinde bulunmam istenmişti. Çünkü kafamda örgütlenme siyasetinin yanlışlığına ilişkin önemli endişeler vardı ve bir süredir bunları ifade etmeye de başlamıştım. Benim üzerinde durduğum noktalar, özellikle yanlış gizlilik anlayışı ve dar kadro siyaseti sonucunda kadroların değerlendirilmemesi noktasında toplanıyordu. Yalnız ben değil, "siyasî çizginin" dışındaki diğer örgütsel sorunlarla ciddi bir şekilde ilgilenmeyen Doğu'nun dışında hepimiz, hattâ bizzat Hasan Yalçın örgütlenmenin iyi gitmediğinin farkındaydı.

Raporları tek tek gözden geçirdikçe durumun vehametinin iyice bilincine vardık. Parti komiteleri, durumun tam bilincin-

de olmadan, hattâ Merkez Komitesi'yle arayı bozmamaya çalışarak da olsa, durumu aşağı yukarı yansıtıyorlardı. Çıkan sonuç şuydu: Partinin "örgütlü üye" kesimi, yanlış gizlilik anlayışı dolayısıyla, neredeyse tamamen mücadelenin dışında kalmıştı. Mücadeleyi yürüten kesim, partinin örgütlemediği, örgütlemekten çekindiği, sınırlı bağlara sahip olduğu Aydınlıkçı taraftarlar kesimiydi. Parti komiteleri, mücadeleyi uzaktan "radarla" yönetmeye çalışıyor ve tabiî bunda da başarısız oluyorlardı. Parti komitesi üyeleri, gizlilik dolayısıyla mücadele alanlarından uzak durduklarından, odalarında pinekliyor, kitap okumakla zaman geçiriyorlardı. Parti üyesi yapılan işçiler, gizlilik gerekçesiyle, daha önce önderlik yaptıkları işçi kesiminden koparılıp sıradan bir insan gibi davranmaya zorlanıyorlardı. Parti üyesi olma vasfında birçok insan, dar kıstaslar nedeniyle partilenmiyor, parti örgütlerinden uzak tutuluyordu. Öte yandan, bölgeyi hiç bilmeyen, Merkez Komitesi tarafından "paraşütle" indirilen parti yöneticileri olmadık hatalar yapıyorlardı. Örgütlenmesi gerektiği halde örgütlenmeyen çoğu militan bir süre sonra umutsuzluğa kapılıp hareketten uzaklaşıyor ya da diğer Maocu gruplara katılıyordu. Odalarda pineklemeye mahkûm edilen parti üyelerinde sıkıntıdan dolayı birtakım psikolojik sendromlar bile ortaya çıkmaya başlamıştı. Partinin katı kuralları dolayısıyla üyelerin en basit "hata"ları bile büyütülüp önemli bir mesele haline getiriliyor, parti komiteleri, bu tür ıvır zıvır şeylerle uğraşmaktan yerel planda doğru dürüst siyaset geliştiremiyorlardı. Tabiî bunda, parti komitelerinin kitleden kopukluklarının da büyük rolü vardı.

Gelen raporlardan biri çok tipikti. Alibeyköy bölge komitesi, sevgilisi uzaklarda bir yerlerde hapiste olan bir kız arkadaşı, yolda giderken otostop yapıp, tanımadığı birisinin özel arabasına bindiği gerekçesiyle sorgulamaya tâbi tutmuştu. Sorgu tutanakları korkunçtu. Komite sekreterinin kız arkadaşa soruları, bir ahlâk zabıtası müdürünün sorularından farksızdı. Oysa ortada büyütülecek hiçbir şey yoktu. Kızcağız, bir yere acilen yetişebilmek için, kendisini götürmeyi teklif eden bir özel arabaya binmiş, gideceği yere vardıktan sonra da araba sahibine

teşekkür edip uzaklaşmıştı. Ama parti bölge sekreteri, olayın üzerinde titizlikle duruyordu. Sadece "ahlâki" açıdan değil, aynı zamanda polisiye açıdan da. Acaba özel araba sahibi, "polis" olabilir miydi? Partili bir kız arkadaşı arabasına almasının polisiye bir amacı neden olmasındı vb. Artık bu saçmalıklar, sadece beni değil, Hasan Yalçın ve Çamkıran'ı da isyan ettirmişti. (Bu olaya özellikle benim ısrarımla müdahale edilmesi ve kız arkadaşın "soruşturma"dan kurtarılması, daha sonraları serbest kalan sevgilisine ne yazık ki, tamamen ters bir biçimde, soruşturmayı benim başlattığım şeklinde yansımış ve bu arkadaşın 1980'li yıllarda, gıyabımda beni suçlamasına neden olmuştur. O günün koşullarında bu arkadaşla yüz yüze gelme olanağım olmadığından gerçeği de açıklayamamıştım. İnşallah bu satırları okuyordur.)

Durum, örgütsel açıdan olduğu gibi, ideolojik açıdan da parlak değildi. Parti üyeleri, yeni "iki süper devlet" siyasetini gereğince kavrayamamışlardı. Kafalar son derece karışıktı. "Halkın Kurtuluşu" ve "Halkın Yolu" gruplarının soldan yaptığı eleştiriler parti saflarında etkili oluyor, çeşitli yerlerde parti taraftarları onlara katılıyordu. Hattâ saflarda iki süper devlet siyasetine önemli itirazlar vardı. Parti komiteleri, bu itirazlara nasıl yanıt vereceklerini bilemiyor, tartışmayı kesip atan, bastıran, "parti ne diyorsa doğrudur" türü bir tutum takınıyorlardı. Gençlik içinde olsun, mahallelerde olsun, faşist saldırılara karşı etkili bir şekilde direnmek isteyen taraftarlar, "sahte solcular gibi davranmakla" eleştirilip, pasifleştiriliyorlardı. "Kargaşalığa" karşı çıkalım denirken, her türlü mücadeleci tutum, parti önderlikleri tarafından karalanıyordu. Bu da Aydınlıkçı saflarda moral bozukluğuna yol açıyordu. Parti taraftarları, partinin "sahte solcular" siyasetini benimsemekte de ayak diriyor, dışımızdaki solculara böylesi bir düşmanlık tutumu içine girmek istemiyorlardı.

Aslında örgütsel çizgideki olumsuzluklarla, siyasî ve ideolojik plandaki huzursuzluklar birbiriyle bağlantılı olduğu halde, ben de dahil, işin ideolojik ve siyasî faslına dokunmaya kimsenin niyeti yoktu. Bu tür konulara girmek, "zülfüyâre" dokun-

mak olur, parti içinde büyük bir çatışma ve bölünmeyi getirirdi. Ama örgütsel konularda bazı düzeltmelere gitmek, yine önemli çatışmalara yol açsa da, nispeten daha tehlikesizdi. Bu yüzden, projektörleri, siyasî ve ideolojik alandan örgütsel alana yönelttik. Örgütsel alanda önemli bir reforma gitmenin gerekliliğini artık Hasan Yalçın bile kabul ediyordu. Durum acildi. Kaybedecek zaman yoktu. Hemen bir kampanya başlatmalıydık. İçten içe, Doğu'nun o anda orada bulunmamasının da bu kampanyanın başlatılmasında bir kolaylık, bir avantaj olduğunu düşünüyordum. Önderimizin yokluğundan istifade, bu kampanyayı daha kolay başlatabilirdik. Sonrası Allah kerimdi! Hemen orada bir Merkez Komitesi genelgesi kaleme aldık. En belirgin sendromlardan söz ederek, "Dar Kapıcılıkla Mücadele" kampanyasının yakında başlatılacağını, bütün parti örgütlerinin buna hazır olmaları gerektiğini belirttik. Böylece, TİİKP tarihinde önemli bir dönüm noktası olan, "Dar Kapıcılıkla Mücadele Kampanyası"nın başlangıç işareti verilmiş oluyordu. Bu kampanya, parti "taban"ının can-ı gönülden katıldığı, sahip çıktığı ve kendi fikirleriyle zenginleştirdiği ilk ve son, yapay olmayan tek kampanyadır.

Doğu geri döndüğünde, kampanyaya büyük tepki gösterdi. Doğu'nun karşısında, kampanyanın gerekliliğini kararlılıkla savunanlar, ben ve Oral Çalışlar'dık. Çamkıran, taşrada olduğundan tartışmalara pek katılamadı. Kayahan Uygur, ele avuca gelmeyen, ne tarafta yer aldığı belli olmayan bir tutum takındı. Doğu'nun gıyabında atıp tutarken, bir toplantıda benim hazırladığım "kampanya yönlendirme taslağı"na Doğu'yla birlikte saldırdı. Hattâ Doğu, kendisinin dışında başka birilerinin de kampanyanın hedeflerine karşı çıktığını görünce, bundan cesaret alıp eleştirilerinin dozunu arttırdı. Doğu yokken kampanyaya boyun eğmiş gözüken Hasan Yalçın ise, kampanyanın altını gizliden gizliye oyma yolunu seçerek, "revizyonizm mikrobuyla mücadele edelim" başlıklı rakip bir kampanya başlatmaya kalkıştı. *Halkın Sesi*'nde basılan kimi "okuyucu mektup"larından ve kısa yazılardan, bu kampanyanın ne saçma bir mantığın ürünü olduğu görülebilir. Bu uy-

durma kampanyanın mantığına göre, saflardaki moral bozukluğunun, mücadeleden kaçınmanın vb. nedeni, militanların bünyesini zehirleyen "revizyonizm mikrobu"ydu. Bu "mikrobu" yenmenin yolu ise, bizatihi "revizyonizme" karşı daha aktif bir mücadele yürütmekti. Bu, hastanın "kendimi halsiz hissediyorum, doktor bey" şikâyetine, doktorun "daha enerjik olmalısınız" diye tavsiyede bulunmasına benziyordu. Hattâ, Hasan Yalçın'ın "revizyonizmle mücadele" kampanyasıyla gaza gelen bazı Aydınlıkçı gençler, durup dururken ve ortada hiçbir özel neden yokken, İzmir'deki Amerikan PX binasını basmış ve tutuklanmışlardı. Bu uydurma kampanyayı, "dar kapıcılık" kampanyasının hedefleriyle göğüs göğüse bir çarpışma içinde bulunan Doğu bile onaylamamış ve bu kampanyaya gaz veren *Halkın Sesi*'ndeki bir yazıyı görünce, bunu Hasan Yalçın'ın körüklediğini imâ ederek, böylesi bir kampanyanın yapaylığına dikkat çekmişti.

Doğu, kampanyanın aşağıdan büyük bir dalganın ürünü olduğunu ve onunla göğüs göğüse gelmek yerine, "sivri" taraflarını törpüleyip kendisinin liderliğinde bir kampanya haline getirmenin daha zekice bir yönelim olacağını görmekte gecikmedi. Ama bu kadarı bile kolay olmadı ve sonunda ortalama bir yol bulunabilmesi için, Oral'la benim, Doğu'yla zaman zaman büyük çatışmalara, karşılıklı bağrışmalara, suçlamalara yol açan çetin bir mücadele vermemiz gerekti. Ama elimizde sağlam dayanaklar vardı. Çünkü ben ve Oral, durumu yerinde görmek için, bütün Anadolu'yu içine alan geniş bir "teftiş" ve araştırma gezisine çıkmıştık. Zaman zaman birarada, zaman zaman ayrı ayrı, çeşitli bölgelere yaptığımız gezilerde, parti örgütlerinin içinde bulunduğu vahim durumu saptamıştık. En değerli işçi önderlerinin işçi kitlesinden koparılıp gizli çalışma adına nasıl odalara hapsedildiğine, işçilerin önderlerini köşe bucak nasıl aradıklarına, gençlik mücadelesinden gelen en değerli militanların odalarda nasıl çürümeye mahkûm edildiklerine, bu yüzden, örneğin Kemal Deprem gibi değerli militanların şizofreni olduklarına, parti örgütlerinin tamamen pasif bir konumda bulunduklarına, mücadele etmek isteyenlere ayak

bağı olmaktan başka bir işlevleri olmadığına ilişkin tespitlerde bulunmuş ve İstanbul'a elimizde çok güçlü delillerle dönmüştük. Doğu'nun bu kanıtların önünde direnmesi mümkün değildi. Eğer direnecek olsaydı, tüm hareketi ve "tabanı" karşısına almış olurdu ki, bu da liderliğinin sonu olmasa bile, hareketin çok önemli bir bölümünü kaybetmesi anlamına gelirdi. Doğu'nun bu kadar akılsız olmadığı açıktı. Nitekim, Oral'la benim yaptığımız geziden çıkan sonuçları toparlayan, maddeler haline getiren bir taslak metin hazırlayıp Doğu'nun önüne koydum. Bundan sonra büyük tartışmalar ve pazarlıklar oldu. Metnin kaderi, kimin ne kadar direneceğine ve taviz vereceğine bağlıydı. Uzun çekişmelerden sonra bizim metin, belli ölçülerde törpülenmekle ve rötüşlenmekle birlikte esas olarak kabul edildi. Doğu metnin son şeklini yazmayı üslendi (böyle önemli metinlerin son şeklini önderin yazması "tarihî bir zorunluluk"tu!). Doğu, benim metni esas alarak yeni bir metin yazdı. Metnin son şekli, tam bizim istediğimiz gibi olmasa da fena değildi. En azından başlangıç olarak idare ederdi. Çünkü bu metnin kılavuzluğunda, artık parti üye ve taraftarlarının ortak toplantıları başlayacak ve buralarda kampanyanın hedefleri tartışılacaktı. "Taban"ın katılımıyla bizim hedeflerimize daha da yaklaşılması mümkündü. Öte yandan, Doğu, bu gelişmenin, kafasındaki bir başka amaca hizmet edebileceğini hesaplamaya başlamıştı. Doğu, önce bu kampanyayla, "illegal çekirdeği" kaybedeceği korkusuna kapıldı. Ama gelişme içinde, bu kampanyanın, legal partiye giden yolu açtığını gördü. Yani, özel aygıtını kaybetmeyeceği gibi, onu, "büyük güçler platformuna" çıkmamızı sağlayacak çok daha etkili bir aygıta dönüştürmüş olacaktı. Anlayacağınız, tarihteki çoğu girişim gibi, bu kampanya da, ilk hedeflerinden oldukça uzak sonuçlara hizmet etmiş oldu.

Kampanyanın başlamasıyla birlikte, örgütsel düzeltme yönündeki taleplerin en kararlı savunucuları olan ben ve Oral, Ali Kalan'ı da katarak, örgütsel işleri yürütme görevini üzerimize almış ve bir "örgbüro" kurmuştuk. Bu "örgbüro", bütün örgütlenmeden ve örgütsel yürütme işlerinden merkezî ola-

rak sorumlu olacaktı. "Örgbüro"nun sekreteri bendim. Oral, örgütlenmeyi, Ali Kalan ve benim gibi bir "sanat" olarak görmeye ve geliştirmeye yatkın olmasa da, pragmatist bir örgütçüydü ve Hasan Yalçın'ın tersine, "kadro"lara yumuşak yaklaşımıyla, dönemin ihtiyaçlarına yanıt veriyordu.*

Kampanya, bütün parti örgütlerinde, bölgelerdeki parti taraftarı çevrelerinde bir orman yangını gibi yayıldı. Artık, partinin eski dar-kapıcı engellemelerini kimse takmıyordu. Barajlar yarılmıştı. Kimin parti üyesi olduğuna ya da olmadığına bakılmaksızın, bütün parti üye ve sempatizanlarının katıldığı eleştiri toplantıları yapılıyor, bu toplantılardan çıkan sonuçlar kaleme alınıp, *Halkın Sesi* ve teorik-aylık *Aydınlık* dergilerinde yayımlanıyordu. Yirmişer otuzar kişilik gruplar halinde yapılan bu toplantılara elimizden geldiğince katılmaya çalışıyorduk, ama o kadar çok toplantı vardı ki, hepsine yetişmek mümkün değildi. Bu toplantılardan hatırladığım, arkadaşların cesurca ve bizim getirdiğimiz sınırları da aşan eleştiriler ortaya koyduklarıydı. Örneğin, bunlardan Doğan Kemancı ve Kerem Çalışkan'ı net bir şekilde hatırlıyorum. Hatırladığım oldukça trajikomik bir anektod ise şu: Ordulu, soyadını unuttuğum, Halûk adlı bir arkadaş vardı. Bir toplantıda bu arkadaş, partinin, kendisini "süper devrimci" haline getirmek için yaşamına yaptığı yanlış müdahaleleri, öğretmen okulunun son sınıfındayken, kendisine "okulu bırak" talimatı verildiğini, böylece, birkaç ay daha gayret etse bitirebileceği okulu bitiremediğini, öte yandan partinin kendisini "profesyonel devrimci" olarak da değerlendiremediğini anlatıyordu. Halûk'un anlattıklarına çok öfkelenmiştim. Gerçekten de bu kadar geri zekâlılık olmazdı. Bir insana, okulu bitirmesine birkaç ay kala okulu bıraktırmak, "devrim anında" bile kolay kolay karar verilemeyecek bir durumdu. Bu öfkeyle, "olacak şey değil" diye haykırdım, "açıkla kardeşim, hangi parti yöneticisi yaptı bu geri zekâlı öneriyi sana". Halûk, bi-

(*) Bu bölümde yer alan Ali Kalan ile ilgili ifadeler Ankara 21. Asliye Hukuk Mahkemesi kararıyla kitaptan çıkarılmıştır.

raz da şaşkın bir şekilde yüzüme baktıktan sonra, "unuttun mu ağabey," dedi, "bana okulu bırakmamı söyleyen sendin." Bunu duyunca hem utançtan kıpkırmızı olmuş, hem de yeni yönelimler kazanmanın insanda belleksizliğe yol açtığını düşünmekten kendimi alamamıştım.

Kampanyaya, işçi sınıfından arkadaşların görüşlerini taşıyan bir diğer önemli militan, Gülay Kurnaz'dı (Göktürk). Gülay, Aydınlık hareketinin başından beri saflarda yerini almış, 12 Mart döneminden itibaren de işçi sınıfı içinde çalışmaya yönelmiş bir arkadaştı. Daha 12 Mart'tan önce Aydoğan Büyüközden'le evli olan, o zamanki adıyla Gülay Büyüközden, 12 Mart döneminde, İstanbul'da, işçi sınıfı içinde çalışırken yakalanmış ve TİİKP davasından yargılanmıştı. Hapisten çıktıktan sonra Aydoğan Büyüközden'le, özel bir sorundan dolayı ayrıldılar. Gülay, işçi sınıfı içindeki çalışmasına kaldığı yerden devam etti. Çalışması, yalnızca kadın işçilerle kısıtlı kalmıyor, birçok bölgedeki ve çeşitli işkollarındaki erkek işçileri de kapsıyordu. Gerçi esas yoğunlaşma alanı, Levent taraflarındaki ilaç fabrikalarında çalışan kadın işçilerdi. Eğer yanlış hatırlamıyorsam, bu bölgedeki kadın işçilerle daha iyi bağlar kurmak için bir ara bir ilaç fabrikasında işçi olarak da çalışmış ve orta sınıf bir subay ailesinden gelmesine rağmen gecekondu semtlerinde bir işçi gibi yaşamıştı. O dönemde, işçi sınıfı içinde en verimli çalışmaları yapan arkadaşlardan biriydi. 1970'li yılların parlayan yıldızı ve yükselen değeri işçi sınıfıydı. Karakter olarak daima parlayana ve yükselene koşan Gülay'ın da o dönemde işçi sınıfına bu kadar sıkı sıkıya sarılması, bu yüzden pek şaşırtıcı değildir. Gülay'ın daha sonraki gelişme çizgisine ileride yeniden değineceğim.

* * *

Aydınlık hareketi, özellikle 1970'li yılların ortalarında, aynı Komintern dönemindeki komünist partilerinin Sovyetler Birliği'nin dış siyasetinin aletleri haline gelmesine benzer bir şekilde, Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış siyasetinin sadık bir takipçisi olmuştu. Bu öyle sadıkane bir takipçilikti ki, ÇKP

içindeki hizip çatışmalarının yol açtığı yalpalamaları bile aynen izler hale gelmiştik. Nitekim, daha Mao Zedung ölmeden, ÇKP içinde, daha sonra "Dörtlü Çete" adı verilerek tasfiye edilecek, içlerinde Mao'nun karısı Çiang Çing'in de bulunduğu kesimin, Deng Siao Ping'e karşı başlattıkları "sağcılığa karşı" kampanyayı aynen benimseyip dergi sayfalarına yansıtma gaflet ve işgüzarlığını bile göstermiştik. Oysa bu, ÇKP içindeki geçici bir rüzgârdı. Nitekim, Mao'nun ölümünden sonra rüzgâr tersine döndü ve Deng Siao Ping, Mao'nun ölümünden sonra geçici olarak parti başkanlığı yapmakta olan Hua Gua Feng'den de destek alarak, rakibi "Dörtlü Çete"yi tasfiye etti, Mao'nun cenazesinde saygı duruşunda bulunan "Dörtlü Çete" mensuplarını fotoğraflardan bile kazıtıp, fotoğraflarda ortaya çıkan boşluklara fotomontaj yoluyla "uygun" manzaralar yerleştirdi. Biz de hiç utanıp sıkılmadan, sanki birkaç ay önce, "sağcı Deng Siao Ping"e karşı kampanyayı destekleyen biz değilmişiz gibi, ÇKP'nin "Dörtlü Çete"yi tasfiye kampanyasını destekledik ve Deng Siao Ping'e övgüler düzmeye başladık bu sefer. Bununla da kalmadık, Deng Siao Ping'in, Mao Zedung'un "dünyadaki çelişkiler" üzerine görüşlerini formülleştiren "Üç Dünya Teorisi"ni aynen benimseyip, sol saflarda yeni bir tartışma başlattık.

"Üç Dünya Teorisi", ÇKP'nin, Stalin'den tevarüs ettiği "halk cephesi" politikasının devamı olarak izlediği ulusal dış politikanın teorik izahından başka bir şey değildi. Bu teoriye göre, dünya üçe bölünmüştü. ABD ve Sovyetler Birliği'nin oluşturduğu "iki süper devlet", dünya devriminin baş düşmanıydı. Öyle ki, dünya devrimini ilerletmek için, bu iki süper devlet arasındaki çelişmelerden de yararlanılmalı, hattâ Amerika tarafsızlaştırılmalı ve daha tehlikeli süper devlet Sovyetler Birliği azami ölçüde tecrit edilmeliydi. Öte yandan, bu iki süper devletin dışında kalan diğer kapitalist ülkeler, "ikinci dünya"yı oluşturuyordu. İkinci dünya, ittifak yapılması gereken "ara güç" konumundaydı. "Üçüncü Dünya"yı ise, iki süper devletin ve diğer kapitalist ülkelerin dışında kalan ülkeler, devletler ve halklar oluşturuyordu ve bunlar dünya devriminin "temel

gücü"ydü. Bu, Çin'in ulusal savunma siyaseti açısından kendine uygun bulduğu devlet siyasetiydi. Bu siyasetin geneldeki yanlışlığı bir yana, bizler tarafından aynen alınıp uygulanmasının, çok vahim sonuçlar doğuracağı açıktı. Birincisi, bu teori, tek tek ülkelerde yürütülen devrimci mücadelelerin özgünlüklerini yok ediyor ve hepsini, aynı mekanizmaya ve iradeye bağlayarak, teslimiyetin yolunu açıyordu. Teslimiyetin yolunu açıyordu, çünkü bu teoriye göre, Sovyetler Birliği'ni tecrit etme adına Amerika'ya karşı hayırhah bir tutum içine giriliyordu. Öte yandan, diğer bütün kapitalist-emperyalist ülkelerle işbirliğini getiriyor ve kapitalizme karşı mücadeleyi tatil ediyordu. Bununla da kalmıyor, "üçüncü dünya" adı altında hayali bir blok ve "temel güç" yaratarak, ülke içindeki sınıf mücadelesini "ortadan kaldırıyor", bu ülkelerdeki emperyalist işbirlikçisi zorba yönetimlerle işbirliği yapmanın yolunu açıyordu. Bu siyasete göre, "Sovyetçi" denen sol güçler (ki, bunların hepsi Sovyetçi değildi, bir kısmı sırf Sovyetleri düşman ilân etmedikleri için otomatikman Sovyetçi ilân edilmiş, hattâ Sovyetler Birliği'nin "kargaşalık" siyasetine "alet oldukları" gerekçesiyle, örneğin Dev-Yol gibi akımlar, hattâ TKP-ML gibi Maocu örgütler bile Sovyetler Birliği'nin "aleti" olmakla suçlanmışlardı) düşman ilân edilirken, zorba Türk devleti, bütün müştemilatı ile birlikte, "dünya devriminin temel gücü" olarak kutsanıyordu. Örneğin, vahşi Savak polis örgütünün başındaki bir İran Şahı, bu duruma göre, dünya devriminin temel gücü içinde yer alıyordu da, Şah'a karşı direnen İranlı halk kitlelerine, "acaba Sovyetler Birliği'ne alet mi oluyorlar" diye kuşkuyla bakılabiliyordu. Yani anlayacağınız, artık, biz Aydınlıkçıların, sınıf işbirliğinden de öte, reaksiyoner Türk devletinin aleti olmamız için gereken teorik temel, Üç Dünya Teorisi'yle sağlanmış oluyordu. Bu, her dönemde bir "dış düşman" ilân ederek (bu, bazen Rusya, bazen de Amerika olabilirdi) Türk devletiyle işbirliğinin yollarını arayan Aydınlık hareketinin temelinde var olan MDD teorisiyle gerekçelendirilmiş, egemen sınıflarla ve ulus-devletle işbirliği mantığına da son derece uygun düşen bir siyasetti.

"Üçlü Blok" adını taktığımız, Sovyetler Birliği'nin "revizyonist" ve "sosyal-emperyalist" olduğunu kabul etmekle birlikte, böyle bir sınıf işbirliği ve devletin aleti olma siyasetine karşı şiddetle direnen, HK, HY ve HB gibi örgütlere karşı, sırtımızı ÇKP'ye dayamanın verdiği güvenle büyük bir saldırı kampanyası başlatmıştık. Bu örgütler, bizim saldırı kampanyamıza karşı bütün güçleriyle direnmeye ve karşı argümanlarla kendilerini savunmaya çalışıyorlardı. Tartışma Türkiye çapında yayılmıştı. Artık bütün tartışmalar, "Üç Dünya Teorisi" temelinde yürüyordu. Tartışma, Kürt soluna da sirayet etmiş, Kürt solu içinde de "Üç Dünya Teorisi"ni kabul edenler ve etmeyenler biçiminde saflaşmalar, hattâ bölünmeler meydana gelmeye başlamıştı. Örneğin, Kürt solu içinde Maocu eğilimi temsil eden Kava adlı örgüt, "Üç Dünya Teorisi" temelinde ikiye bölünmüştü.

İbrahim Kaypakkaya'nın yolunu izleyen TKP-ML ve Deniz Gezmiş'in yolunu izlediğini söyleyen "Halkın Kurtuluşu", Maocu saflarda "Üç Dünya Teorisi"ne karşı en kararlı direnişi gösteren örgütlerdi. TKP-ML, koyu Maocuydu ve bu teorinin Mao'ya değil, Deng Siao Ping'e ait olduğunu söyleyerek kendi çizgisini savunuyordu. Elbette, bu teorinin Mao'nun düşüncesiyle hiçbir ilişkisi olmadığını söylemek mümkün değildi. Kanımca bu teori, Mao'nun, Çin'in modern tarihi boyunca uyguladığı, "düşmanı azami ölçüde tecrit et ve içindeki çelişkilerden yararlan, ara güçleri kazan, temel güçleri seferber et" taktiğinin, özellikle Çu en Lay ve Deng Siao Ping gibi devlet adamları tarafından, Çin Halk Cumhuriyeti'nin dünya çapında reel sosyalist bir devlet olarak sivrildiği koşullara uygulanmış bir versiyonundan ibaretti. "Halkın Kurtuluşu", Aydınlık hareketinin, bir "sosyalist devlete sırt dayama" avantajı karşısında, önce biraz yalpaladı, sonra kendisi de, sırt dayayacak bir sosyalist devlet ve lider aramaya girişti ve bunu bir süre sonra Arnavutluk'ta ve onun lideri Enver Hoca'da buldu. Gerçekten, bizim de fark etmeye başladığımız gibi, Arnavutluk ve Enver Hoca, bir süreden beri, "çatlak sesler" çıkartmaya başlamıştı. Arnavutluk radyosu, Çin'e ve Mao Zedung'a açıkça taarruza

geçmemekle birlikte, "Üç Dünya Teorisi"nden rahatsız olduğunu belli eden mesajlar veriyordu. Bu saflaşmada, "Halkın Yolu" grubu, iki kesim arasında yalpalama içindeydi, daha çok iki görüşü uzlaştırmaya ve üçüncü bir çizgi oluşturmaya çalışıyordu. 1976 ve 1977 yılları boyunca, "Üçlü Blok"la "Üç Dünya Teorisi" üzerine cereyan eden çatışmadan göz gözü görmez olmuştu artık.

* * *

Aydınlık hareketinin dar-kapıcılığı aşma yönünde adımlar atması, kitle örgütlerindeki sol içi kapışmalarda kendi siyasetlerini hayata geçirmesi için olumlu bir ortam yaratmıştı. Bunun ilk uygulaması TÖB-DER Kongresi'nde görüldü. "İllegalite" adı altında köşe bucak saklanmak yerine, TÖB-DER Kongresi'ndeki az sayıdaki delegemizi "doğru siyasetlerimiz" çerçevesinde yönlendirmeyi tercih ettik. Bu kongre, o sırada sol içindeki neredeyse bütün fraksiyonların kendi güçlerini ve siyasetlerini oyun alanına sürdükleri bir platform görevi görmüştü. Çekişmenin iki sivri tarafı, TKP ve Aydınlık hareketiydi. Aydoğan Büyüközden'le ben, Necatibey Caddesi üzerindeki bir sinemada yapılan TÖB-DER Kongresi'ndeki taktiklerimizi anı anına yürürlüğe koymak için, buraya yakın bir evde karargâhımızı kurmuştuk. Kongrede, bizim az sayıdaki delegemizin yanı sıra, "Üçlü Blok"un da hatırı sayılır sayıda delegesi vardı. Bizim taktiğimiz, TKP'yi tecrit etmek ve seçimleri kazanmasını önlemekti. Bunun için, "üçlü blok"un delegelerini yönlendirmemiz çok büyük önem taşıyordu. Aydınlıkçı delegelerin kendi başlarına pek kıymet-i harbiyesi yoktu çünkü. Öncelikle, "Maocu bir blok" kurmak için kolları sıvadık. "Üçlü blok" adını takarak saldırıya geçtiğimiz, HK, HY ve HB eğilimli öğretmenler, bizim ideolojik alandaki saldırganlığımıza rağmen hiç de sekter bir tutum göstermediler ve "Maocu toplantı" önerimizi olumlu karşıladılar. TÖB-DER delegasyonu içinde en güçlü grup "Halkın Yolu"ydu. "Halkın Kurtuluşu" delegasyonunun başında, Zeki Ön adlı bir öğretmen bulunuyordu. Özellikle Zeki Ön son derece olumlu ve birleştirici bir

tutum takındı ve toplantının sonunda "Maocu blok" olarak hareket etmeye karar verdik, hattâ bu işin yürütmesi için, her grubun temsilcilerinden bir komite de kurduk.

Birinci aşama olumlu sonuçlanmıştı. Şimdi sıra, "düşmanı azami ölçüde tecrit et" "dâhiyane" taktiğimizi genele uygulamaktaydı. Gerek öğretmen arkadaşlara, gerekse de kongrenin yapıldığı binanın önünde gruplar halinde sabahtan akşama kadar cereyan eden hararetli ideolojik tartışmalara katılan Aydınlıkçı arkadaşlara, özellikle "TKP'lileri sıkıştırmaları" talimatı vermiştik. Taktiğimiz, TKP taraftarlarını, patriyotik propagandamızla köşeye sıkıştırmak ve Dev-Yol gibi "ara güçleri" safımıza çekmekti. Ne var ki, bu taktiğimizi uygulamakta pek başarılı olamadık. Çünkü TKP'li öğretmenler, biz Aydınlıkçılarla tartışmamak için özel bir dikkat gösteriyorlardı, hattâ öyle gözüküyordu ki, onlara bu yönde merkezî bir talimat verilmişti. Bizim arkadaşlar, bütün güçleriyle ortalığı koklayıp, konuşmalarından TKP'li olduğunu tahmin ettikleri birini yakalayınca hemen onunla tartışmaya girmeye çalışıyor, ancak aynı bizim arkadaşlar gibi güçlü koku alma hassasına sahip TKP'liler, argümanlarından, karşısındakinin bir Aydınlıkçı olduğunu anlar anlamaz, tartışmayı bırakıp toz oluyorlardı. Bunun üzerine, bizim arkadaşlar da, ağırlıklı olarak Dev-Yol'cularla tartışmak zorunda kalıyorlardı.

Dev-Yol'cular bizimle Sovyetler Birliği'nin düşman alınması noktasında şiddetli tartışmalara girmekle birlikte, TKP'ye karşı Maocuların desteğini kazanma güdüsüyle, çatışmayı ileri boyutlara taşımamaya özen gösteriyorlardı. Kongre binasının önündeki böyle tartışmalardan birine ben de katılmıştım. Rakibim, Dev-Yol'un önderlerinden Oğuzhan Müftüoğlu'ydu. Sovyetler Birliği'ni ve "işbirlikçisi TKP"yi baş düşman alma siyasetimiz solun diğer kesimleri tarafından daha yeni yeni idrak edildiğinden, Oğuzhan Müftüoğlu başta olmak üzere tartışmada bulunanlar, açıklamalarımı hayret nidalarıyla karşılıyorlardı. Demek, Sovyetler Birliği'nin Hitler Almanya'sından hiç farkı olmadığını söylüyorduk. Yani, Sovyetler Birliği'ne karşı gerekirse Amerika ile ve Amerikancı güçlerle de it-

tifak yapabilirdik. İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nin Hitler'e karşı uyguladığı taktiklerin aynısını, günümüzün Sovyetler Birliği'ne karşı uygulamaya karar verdiğimizden, taktiğimizin tarihsel ve teorik temellerini çok sağlam görüyorduk. Bu yüzden, "evet" diye iftiharla açıkladım, nasıl Stalin, Hitler Faşizmine karşı Batılı devletlerle ittifak kurmuşsa, biz de, bugün "Hitler'in çizmelerini giymiş" Sovyetler Birliği'ne karşı, gerekirse Amerika da dahil, tüm diğer kapitalist güçlerle cephe birliği yapabilirdik. Bunun üzerine Oğuzhan Müftüoğlu, "yani şimdi burada da aynı taktiği mi uygulayacaksınız" diye sorunca, "evet" diye yanıtladım onu, büyük bir özgüvenle.

Evet ama bu ne anlama geliyordu? Oğuzhan Müftüoğlu da her şeyi inceden inceye hesaplayan bir taktisyendi. Sonuç olarak, kendileri de Sovyetler Birliği'ne ve TKP'ye karşı olduklarına göre, bu söylediklerim, kongredeki en güçlü gruplardan birini oluşturan Dev-Yol'un desteklenmesi olarak da anlaşılabilir miydi? Dev-Yol'cular, kongrenin sonuna kadar bu umutlarını muhafaza ettiler, hattâ diyebilirim ki, "Maocu blok"un, TKP'ye karşı onları destekleyeceğinden aşağı yukarı emindiler, bir anlamda bizi "çantada keklik" görüyorlardı.

Kongrenin yapıldığı Necatibey'deki sinemaya yakın bir evde Aydınlıkçılar olarak ayrıca üslenmiştik. Burada, bir savaşı yöneten kurmaylar gibi, "cephe"den gelen bütün bilgileri değerlendiriyor ve anı anına yeni kararlar veriyorduk. Her şeyi belirleyen bizdik, yoksa Aydınlıkçı delegeler değil. Diğer gruplar için de aynı şey söz konusuydu. Yani sonuç olarak diyebiliriz ki, öğretmen "temsilcilerinin" iradesi denen bir şey varsa, o, bir kere daha politik sol grupların taktisyenleri tarafından gaspedilmişti. Hattâ, öğretmen hareketine yıllarını vermiş, Aydınlıkçı öğretmenlerin lideri konumundaki Zeki Saruhan'a bile kulak astığımız yoktu artık. Zeki Saruhan, bizim gibi acımasız "aparatçık"lardan olmadığından, öğretmenlerin nabzını tutmaya daha fazla özen gösteriyor, buna hizmet edeceğini düşündüğü uzun bildiriler kaleme alıp önümüze getiriyordu. Oysa kafayı, anlık, ince ve hinoğluhin taktiklere tak-

mış bizlerin, bu tür bildirilerle kaybedecek zamanımız yoktu. Yumuşak tavırlarıyla insanların gönlünü alarak atlatmakta usta olan Aydoğan Büyüközden, Zeki Saruhan'ın uzun bildirilerini, "onları dergide yayınlarız hocam" diyerek savuşturuyordu. Bu tutumun, çikolata isteyen çocuğunu, "öbür bakkalda daha iyisi var" diye atlatan bir annenin tutumundan pek farkı yoktu.

Sonunda seçimlere gelinmişti. İşte bu kritik anda, başta Dev-Yolcular olmak üzere herkesin hayretten küçük dilini yuttuğu, hiç beklenmedik "dâhiyane" taktiğimizi yürürlüğe koyduk. Sırf TKP'nin başkan adayının kazanmaması için, o zamana kadar yerin dibine geçirdiğimiz diğer bir "Sovyetçi" aday, TSİP yanlısı Gültekin Gazioğlu'nu desteklemeye karar verdik. TSİP'li Gültekin Gazioğlu, "Maocu blok"un oylarıyla TKP'li adayı yenilgiye uğrattı. Buna elbette, "Maocu blok"un oylarını "çantada keklik" gören Dev-Yolcular çok bozuldular. Böylece biz Maocular, "Sovyetçileri" yenilgiye uğratmak için "Sovyetçi" dediklerimizi bile iktidara getirecek kadar büyük bir "taktik ustalığa" sahip olduğumuzu, bu konuda Stalin'den geri kalmadığımızı dosta düşmana göstermiş oluyorduk.

* * *

Dışarı çıkıldıktan sonra, Erkan Yücel, daha içerideyken ihtilafa düştüğü AST'tan ayrılmış ve daha çok parti taraftarı amatör oyunculardan derlediği bir kadroyla Halk Tiyatrosu'nu kurmuştu. Erkan'ın iddiası, sanatı halka götürmekti. Tek başına bu amacın hiç de kötü bir yanı yoktu, hattâ tiyatroyu seçkinlerin tekelinden çıkartmayı amaçladığı için olumluydu da. Ne var ki bu yöneliş, yanı sıra, "sosyalist gerçekçi" anlayışları, Çin sinema ve operasından taklit edilen "devrimci kahramanlar" anlayışını da getirdiği için, aynı zamanda büyük bir sanatsal sığlaşma anlamına da geliyordu. Öyle ki, Erkan gibi büyük bir oyuncu bile durumu kurtaramıyordu. Evet, bu derme çatma "sosyal gerçekçi" oyunlarda bile tek başına Erkan'ın gösterdiği performans müthişti. O büyük yetenek, bütün sığlığına rağmen oyunu en azından seyredilebilir

kılıyordu kılmasına ama, bu yeter miydi? Oyunların dramatik örgüsü, sanatsal düzeyi son derece sığlaşmıştı. İnsanî derinlik ve karmaşıklık yok edilmiş, yerine Çin taklidi dramatik tavırlara dayanan son derece yapay kahramanlar çıkmıştı. Bu oyunların felsefesine göre, bir tarafta sütten çıkmış ak kaşık gibi, pür, temiz, tutarlı halk kahramanları vardı. Diğer yanda ise, halk düşmanı toprak ağaları vb. Oyunun sonunda "kahraman halk" ayaklanıyor ve halk düşmanlarının hakkından geliyordu. Erkan Yücel, doğaçtan gelen oyunculuğu ile durumu bir ölçüde kurtarıyordu, ama oyunlar bir bütün olarak felaketti. Hele amatör oyuncuların "halk kahramanlarını" canlandırırken takındıkları dramatik, sert, ideal tavırlar, sadece ve sadece gülünçtü. İşte bu da bir dilemmaydı. Acaba "halka giden" bir sanatın kaderi miydi sığlaşmak ve yapaylaşmak? Buna "evet" demek istemem ya da "evet" demek içimden gelmiyor demek daha doğru belki. Çünkü buna "evet" dediğimiz an, sanatın, düzeyini kaybetmemesi için seçkinlerin tekelinde kalması gerektiği gibi berbat bir sonuca varmak zorunda kalırız. Ama ne yazık ki, tersi uygulamalar da, şu ana kadar hiç umut verici olmadı ve seçkinci tezi doğrulamaktan başka bir işe yaramadı.

Dar-kapıcılık kampanyasından sonra Erkan Yücel'in Halk Tiyatrosu da, kaba saba propaganda oyunlarından vazgeçti ve yeniden sanatsal düzeye önem vermeye başladı. Ne var ki, popülist anlayış kökünden giderilemediği için Halk Tiyatrosu'nun oyunları da bir daha hiçbir zaman 1960'lardaki AST'ın düzeyini tutturamadı.

* * *

O günlerde genç bir Kürt şairinin bize katıldığını duymuş ve çok sevinmiştik. Demek artık hareketimiz Kürt entellektüellerini de etkiliyor, saflarına çekebiliyordu, ne mutluydu bize. Bu genç Kürt şairinin adı Gani Bozarslan'dı. Kürt dil bilimcisi, babası Mehmet Ali Bozarslan'la, 12 Mart döneminde, Selimiye Kışlasındaki kısa konukluğum sırasında tanışmıştım (*Yarılma*, s.459). Gani ile de, tesadüfen Doğu'ların Küçükçekmece'deki

evinde tanışma fırsatı buldum. Aslında bu evi çok kısıtlı sayıda arkadaş biliyordu. Fakat Doğu, bu genç şairin saflarımıza katılmasından fazlasıyla heyecanlanmış olacak ki, onunla doğrudan doğruya kendi evinde tanışmak istemişti. İşte ben de tam bu tanışmanın üzerine gelmiştim. Doğu beni de tanıştırdı Gani'yle.

Kısa boylu, kavruk bir gençti. Daha ilk bakışta, bir şaire yakışacak son derece duyarlı bir insan olduğu izlenimini veriyordu. Çok az konuşuyordu. Konuştuğu zamanlar da sözcükler kesik kesik çıkıyordu ağzından. Duyarlı olduğu kadar da çekingendi. Doğu da bu tanışmanın heyecanıyla ona öyle çok soru soruyor, öyle daldan dala atlıyordu ki, böyle çekingen bir insanın bunalmaması imkânsızdı bu aşırı ilgi karşısında. Doğu, herhalde Gani'nin ilgisini çekme ve onun çekingenliğini üzerinden atmasını sağlama güdüsüyle, odada oradan oraya sıçrıyor, bazı kitaplar bulup çıkarıyor, Gani'nin önüne seriyor, bunların Gani'nin ilgisini çekmediğini görünce bu kez başka kitaplara saldırıyor, yeni konular açıp duruyordu. Gani'nin ise bu aşırı ilgi karşısında rahatsız olduğu, bir an önce oradan kaçıp gitmek için can attığı ayan beyan ortadaydı. Hayır, Doğu, onu yakalamışken hiç de bırakmaya niyetli değildi. Peki mademöyle, *Memozin*'den konuşalımdı. Peki peki, ya Ciğer Hun'a ne derdi? O konuda da mı konuşmak istemiyordu? O zaman Barzani hareketinin yönelimini tartışmaya ne derdi? Hayır hayır, Gani oralarda değildi. Ruhça da orada değildi. Her an acı çeken bir ruhu vardı sanki. Belki de Doğu gibi bir şahsiyetle tanışması ve bu aşırı ilgi de ruhunun acılarını arttırmıştı. Konuşmanın ortalarında bir yerlerde, birdenbire hastalanmış gibi aniden izin istedi ve çıkıp gitti. Doğu da, birlikte oynamaya heveslendiği oyun arkadaşını kaybetmiş bir çocuk gibi mahzun kalakaldı orada.

Gani Bozarslan, Aydınlık hareketinin siyasetleri doğrultusunda, "Sovyet yeni çarlarına" karşı millî kurtuluşçu şiirler yazdı. Bu şiirlerinden biri olan "Martılar", müzisyen Sarper Özsan tarafından bestelendi ve legal parti dönemindeki toplantılarda "parti korosu" tarafından terennüm edildi, parti ta-

raftarlarının dilinden düşmedi. Milliyetçi tonu ve Aydınlık siyasetleriyle malûl olmasına rağmen yine de bu şiirin, güçlü, duyarlı bir şairin kaleminden çıktığı belliydi. 1978 yılında, Gani Bozarslan, genç yaşta öldü ya da öldürüldü. Kıyıya vurmuş cesedi, Üsküdar taraflarında bulundu. Resmî açıklama, "intihar ettiği" şeklindeydi. Babası Mehmet Ali Bozarslan ise oldukça imâlı ve Aydınlıkçıları suçlayan açıklamalarda bulunarak oğlunun öldürüldüğünü ileri sürdü. Bu olaya, ileride yeniden değineceğim.

* * *

Profesyonel devrimcilerin iktidara geldiklerinde, bütün malî kaynaklara sahip olmanın ayrıcalığından sonuna kadar yararlandıkları bilinen bir gerçek olmakla birlikte, aynı durumun henüz iktidara gelmemiş, hele hele Aydınlık gibi küçük bir harekete mensup profesyonel devrimciler için söz konusu olmadığını, bunu yaşamış birisi olarak belirtmeliyim. Böyle bir harekette, profesyonel devrimcilik, her türlü eza ve cefaya katlanmaktan başka bir şey değildi. Çünkü partinin malî olanakları son derece kısıtlıydı, var olan olanaklar ise, kaçınılmaz olarak, öncelikle propaganda vb. masraflarına harcanıyordu. Partinin malî sorumluları öylesine gaddardılar ki, profesyonel devrimcilerin, geçim masraflarını, hattâ hareketin işleri için yaptıkları yolculuk harcamalarını en son sıraya koyar, bunlara en dar harcırahı ayırırlardı. Biz profesyonel devrimciler ise, partiden önce kendimizi düşündüğümüz zehabını uyandırmamak için buna katiyen ses çıkartmaz, elimize sıkıştırılan küçük miktarlarla yarı aç yarı tok durumu idare etmeye çalışırdık. Hattâ bir özbilinç gösterisi yapıp harcamalarımızı kendi kendimize daha da kısar, parti için para arttırmaya bile gayret ederdik. Bir dönerci lokantasında yemek yemek bizler için hayal bile edilemeyecek bir "lüks"tü. Bir seferinde Feyza'yla birlikte yanılıp, Küçükçekmece'de bir lokantada döner yemeye kalkmıştık. Gelen hesap 16 liraydı. Bu, o zamanın ölçülerinde korkunç bir hesaptı bizim için. Hesabı görünce, suratım asılmış, kendimi partiye, davaya ihanet etmiş gibi

hissetmiştim. Feyza ise, onun ısrarıyla kırk yılın başı böyle bir yemek yediğimiz için vicdan azabıyla kıvranmış, benden tekrar tekrar özür dilemiş, bu parayı babasından alıp bana geri ödeyeceğine söz vermişti. Şu rezalete bakın ki, ben de "yok canım, olur mu öyle şey" dememiştim. Dar-kapıcılık kampanyasının açıldığı günlerden birinde Oral bana, vicdan azabı çekeceği için çok sevdiği tatlıyı bile yiyemediğini, tatlıcı dükkanlarının vitrinlerine ağzının suyu akarak bakıp durduğunu söylemişti.

Doğu da son derece mütevazı koşullarda yaşıyordu. Ama o bizim gibi sık sık yolculuk yapmadığı, ayrıca ev ekonomisinde son derece usta ve tutumlu Şule gibi bir eşe sahip olduğu için, bizden daha az malî sıkıntı içindeydi. Öte yandan, insanlardaki iltimas yapma, en yukarıdakine ayrıcalık tanıma eğilimleri de, yavaş yavaş baş göstermeye başlamıştı. Gerçi pek önemli şeyler değildi bunlar, ama küçük sinek yine de mide bulandırıyordu. Örneğin, yurtdışı temsilcimiz Yıldırım Dağyeli, Doğu'ya güzel bir lokomotif cep saati hediye etmişti. Üstelik bunu kişisel olarak değil de, yurtdışı parti örgütünün parti başkanına hediyesi biçiminde sunmuştu. Doğu da rahatsız olmuştu hediyenin bu sunuluş biçiminden, hattâ bunu dillendirdiğini de hatırlıyorum. Ama hediyeler bununla da kalmıyordu. O zamanlar Türkiye'de bulunmayan, fiş çıkartmakta kullanılan kartlardan da paket paket hediye edilmişti Doğu'ya. Bu kartlarda gözüm kaldığını itiraf etmeliyim. Jelatin kağıdına sarılı kart paketleri çok sayıda olduğundan bunlardan bir ikisinin bize de verilebileceğini ummuştum. Ama belki de akıl edemediğinden, Doğu bu paketlerden hediye etmemişti bizlere. Günün birinde, aramızdaki dostluğu fırsat bilip Şule'den bana bir paket kart vermesini rica ettim. O sıralar Şule'nin cimrilikte Doğu'yu bile gölgede bıraktığının bilincinde değildim. Şule, allem etti kallem etti, bir paketcik kartı vermedi bana. Bu, içimde hâlâ bir ukdedir.

* * *

TİİKP'nin yurtdışı temsilcisi Yıldırım Dağyeli, başlı başına önemli bir figürdür. Uzun yıllar önce Almanya'ya teknisyen işçi olarak gidip, orada Alman bir kadınla evlenen Yıldırım Dağyeli, Almanya'nın ilk Türkiye kökenli komünist ve Maocularındandı. 1970'lerin başlarında, PDA kurulduktan kısa süre sonra, arkadaşlarla daha yakından tanışmak için Türkiye'ye kısa bir ziyaret yapmıştı. Uçuk mavi, uzun, maksi paltosuyla, sarkık Stalin bıyıklarıyla PDA bürosundan içeri daldığında, neredeyse Bolşevik komutanlardan Frunze ile karşılaştığım izlenimine kapılmıştım. Biz genç Maocular, Mao tipi haki renk üniformalara daha fazla eğilimliysek de, bu tür, Bolşevikleri hatırlatan giysiler de idare ederdi. Yıldırım o sefer, yıldırım gibi gelmiş, yine aynı şekilde çekip gitmişti. Kendisini daha yakından tanımak için fırsat bulamamıştık.

Yıldırım, yurtdışında küçük bir "Doğu"ydu. Nasıl Stalin devrinde her bölgede, Stalin rejimi adına hüküm süren küçük "Stalin"ler türemişse, aynı öyle. Bunda, elbette, yurtdışının uzaklığının da rolü vardı. Neredeyse Stalin'den bile daha merkeziyetçi eğilimler taşıyan Doğu, ilk kuruluş aşamasında, bu uzaktaki "beyliğin" özerkliğine bir süre sessiz kalmışsa da, 1970'lerin ikinci yarısında, yakın bendesi olduğunu düşündüğü Ömer Özerturgut'un aranmasını fırsat bilerek, Ömer'i yurtdışına "vali" tayin etmiş, böylece uzaktaki "beyliğin" "özerk"liğini ortadan kaldırdığını düşünmüştü.

Ne var ki, evdeki hesap çarşıya uymamış, Ömer de bir süre sonra, hele "PDA imparatorluğu"nun yenilgisi koşullarında, aynı Mısır valileri gibi özerkliğini ilân etmişti. Üstelik bu kez, Yıldırım Dağyeli de "vali muavini" rolündeydi.

Aslında, Yıldırım, partiye dogmatik bir bağlılık içindeydi. Ömer'in peşine takılmasının nedeni, o sırada Ömer'in partiyi temsil ettiğini sanmasıydı. 1973 yılında, Ömer ve Yıldırım, Almanya'da "kırlardan şehirlere" ilerleyecek "halk savaşını" başlatma faaliyetleri içindeyken, Alman polisi tarafından, bir arabada, silâhlarla birlikte yakalandılar. Ömer, karısı Hatice Yurt-

sever ve Yıldırım, tutuklanıp cezaevine kondular. Yıldırım, bir yıla yakın içeride yattıktan sonra çıktı ve Ömer'in çizgisinin partiyi temsil etmediğini idrak edince, yeniden partiye bağlılığını ilân etti. Hem böylece, Ömer'in diskalifiye olduğu koşullarda yeniden "Mısır valisi" olabilecekti.

Yıldırım, artık kendi kimliğiyle Türkiye'ye girmesi sakıncalı olduğundan, biz hapisten çıktıktan sonra, partiyle bağlarını pekiştirmek ve Doğu'dan gerekli talimatları almak için Türkiye'ye birkaç kere illegal giriş yaptı. Yanlış hatırlamıyorsam, bu girişlerinden biri, 1976 yılı ortalarına rastlıyordu. O sırada, TİİKP, ÇKP'den kopya ettiği illegal tüzük taslağını mükemmelleştirme ve hattâ, uygun koşullarda bir kongre toplayarak parti tüzük ve programını tescil ettirme çalışmaları içindeydi. Yıldırım Dağyeli, işte bu tür hazırlıklara ayağının tozuyla büyük bir "katkıda" bulundu. Partiye üyeler nasıl alınıyordu? Nasıl alınacak? Zaten parti saflarında çalışmakta olan arkadaşa, bir partili, "sen artık parti üyesisin" diye emrederek, onu "şerefyap" ediyor, böylece o kişi partilenmiş oluyordu. Hayır, böyle olmazdı. Neden? Biz herhalde yurtdışındaki Maocu partilerin nasıl üye kaydettiklerinden haberdar değildik. Onların partiye üye almaları büyük bir olaydı, üye partiye alındığında yemin töreni yapılırdı. Nasıl mı? Şöyle: Üyenin dahil olduğu parti hücresi bir masanın etrafında toplanır, herkes ayağa kalkar. Masaya parti bayrağı ve tüzüğü konur. Yeni üyenin eline tüzükte yer alan yemin metni tutuşturulur. Herkes sağ yumruğunu kaldırır, üye bu yemini yüksek sesle okurdu. Sonunda Yıldırım, altımızdan girdi üstümüzden çıktı, bize de bu ritüeli kabul ettirdi. Biz de parti tüzüğüne bir yemin ekledik. Hatırladığım kadarıyla, içinde, "Parti çizgisine sonuna kadar bağlı kalacağıma..." falan gibi şeyler vardı. Bu yemin merasiminin, meclisteki yemin töreninden pek bir farkı olduğu söylenemez. Bu yüzden ne komik sahneler yaşadık. Her yemin töreninde, içimden yükselen gülme krizini bastırmak için neler çekerdim. Üstelik, tören gizli olduğundan üyenin sesini fazla yükseltmemesi gerekiyordu. Hele o havaya kalkmış yumruklar yok mu! Bir, Klu Klux Klanlar gibi başımızda kukulatalar eksikti.

Yıldırım, bize bu zahmetli ve komik yemin törenini armağan ederek yine yıldırım gibi çekip gitti.

* * *

Hapisten çıktıktan sonra köylük bölgelerde uzun vadeli çalışma yapmak üzere gönderilen arkadaşlardan çok azı başarılı olabilmişti. Başarılı olan az sayıdaki arkadaştan biri de, Pazarcık Ovasındaki köylerde tutunan, buranın Aydınlık hareketinin önemli üs bölgelerinden biri haline gelmesinde büyük katkıları olan ve bölgedeki köylüler tarafından "Abbas" adıyla bilinen Ramazan Duran'dı. Ramazan Duran, 12 Mart dönemindeki TİİKP tevkifatında en ağır işkence gören arkadaşlardan biriydi. İşkenceler sırasında yakalandığı eve keşif için yeniden götürüldüğünde, polislerin elinden sıyrılıp kendini pencereden atarak intihar etmeye çalışmış, ancak ağaçlara takıldığı için ölmemişti. Ailesi, 1925 yılındaki Şeyh Sait isyanını desteklediği için Konya'nın Cihanbeyli ilçesine bağlı Kuşçu köyüne sürülmüştü. Bu köyü, 1965 yılı kışında, o sırada Cihanbeyli kaymakamı olan ağabeyimle birlikte ziyaret etmiştim (*Yarılma*, s.149-150). Ramazan, son derece dirayetli, kitle çalışmasında çok başarılı, bölgenin köylüleri tarafından sevilen, saygı duyulan bir arkadaştı.

Dar-kapıcılık kampanyasının sonucunda örgütlenme görevi aldığımdan, *Halkın Sesi*'nden ayrılmış, örgütlenme işlerini yürütmek üzere çeşitli bölgelere gitmeye başlamıştım. Pazarcık, bu bölgelerin başında geliyordu. Çünkü hem buradaki güçlerimiz oldukça gelişmişti, hem de bölgedeki köylerde önemli bir hareketlenme yaşanıyordu. Esas olarak pamuk yetiştirilen verimli bir ova olan Pazarcık'da yoksul köylüler, bir yıl önce ağaların elindeki toprakları işgâle girişmişlerdi, bu mücadele bir yıldır bütün hızıyla devam ediyordu. Bölgeye Feyza'yla birlikte gittik. Feyza köylük bölgeleri çok merak ediyordu. Ayrıca, o zamanki mantığımızla, onun köylü kadınların örgütlenmesine yardımcı olacağını düşünmüştük.

Pazarcık Ovası, Söke ve Çukurova bölgeleri gibi, pamuk üretilen, kapitalist üretim ilişkilerine açılmış bir bölgeydi. Bu-

rada da toprak, çok değerliydi. Yüz dönüme sahip birisi, eğer toprağını sürebilecek yeterli tarım aracına ve sermayeye sahipse, zengin köylü sayılıyordu. Beş-on bin dönüm toprağa sahip Emiroğlu gibi toprak ağaları da vardı. Bu büyük toprak ağaları, yeterince sermayeye ve tarım aracına sahip olduklarından, kendi topraklarını, tarım işçisi kiralayarak işliyor, pamuğu toplatıyor ve böylece büyük kârlar elde ediyorlardı. Ancak aynı şeyi, 100-500 dönüm toprağa sahip bütün köylüler için söylemek zordu. Onlar, yeterince tarım aracına ve sermayeye sahip değillerse, topraklarını icara ya da ortakçıya veriyorlardı. Toprakları icara ya da ortak tutanlar, genellikle, yeterince toprağa sahip olmayan orta köylülerdi. Topraklarını icara ya da ortağa verenlerle, icara ya da ortağa toprak tutanlar arasında, sınıfsal olarak öyle pek büyük bir farklılık yoktu. Hattâ bazen, icara ve ortağa toprak veren, toprak tutandan daha yoksul olabilirdi. Çünkü kimi köylüler, 40-50 dönüm civarındaki topraklarını, yeterince üretim aracına (özellikle traktöre) ve sermayeye sahip olmadıkları için, bu olanaklara nispeten sahip orta ya da zengin köylülere icara ya da ortağa vermek zorunda kalıyorlardı. Yani icar ya da ortaklık ilişkisinin, illâ bir sömürü ilişkisi olması gerekmiyordu, hattâ bu, yer yer, kapitalist ilişkiler içinde de olsa, bir "karşılıklı işbirliği" olarak bile görülebilirdi. Öte yandan, icar ya da ortakçılık yoluyla toprağı işleyenlerin, tarlalarda çalışan mevsimlik tarım işçilerini, şu ya da bu oranda sömürdükleri bir gerçekti. Ancak bu "küçük patron"larla tarım işçileri arasındaki ilişki, hiçbir zaman derin bir sınıf çatışmasına dönüşmüyordu, çünkü "küçük patronlar"ın çoğu, daha büyük bir sömürücü güç tarafından sömürülmekteydiler ve yaşamları yoksul köylülerden ve tarım işçilerinden çok farklı değildi. Bu sömürücü kesim, kasaba ve şehirlerdeki tefeci-tüccarlardı. Bunlar, tarım ilacı ve aleti ticaretiyle uğraşan ya da pamuğu işleyen çırçır fabrikalarının sahipleriydi. Köylü kitlesini bir bütün olarak sömüren kesim buydu. *Yarılma*'da (s.292) anlattığım, Ege bölgesinde tütün üreten köylülerle tefeci-tüccarlar arasındaki ilişkinin aynısı burada da söz konusuydu. Köylü üretimi sür-

dürebilmek için yüksek faizle borç aldığı tüccara bağımlı hale geliyor, ürettiği malını ona yine düşük fiyattan satmak zorunda kalıyor, düşük fiyattan sattığı için yine ondan borç alıyor, böylece bu kısır döngü sürüp gidiyordu.

Ovadaki toprak ağalarıyla yoksul ve orta köylüler arasındaki çelişki, toprak ağalarıyla tarım işçileri arasındaki çelişkiden farklı nitelikteydi. Bu, sömüren-sömürülen ilişkisinden çok, geniş topraklara sahip olanla, yeterince toprağa sahip olmayanlar arasındaki çelişkiydi. Tefeci-tüccarın ağır sömürüsü altındaki köylüler, bu bağımlılığı kırmanın, ancak paraya dayanan kapitalist sistemin yıkılmasıyla mümkün olduğunu bildiklerinden, içinde bulundukları durumdan kurtulmak için nispeten daha ulaşılır bir hedefe yönelmişlerdi: Toprak ağalarının topraklarını ele geçirmek. Bu daha kolay bir hedefti, çünkü toprak ilişkileri, para ilişkileri kadar "şaşmaz" ölçülere tâbi değildi. Tüccara borcunuzu inkâr edemezdiniz, ama köycek birleşip ağanın topraklarının bir kısmını işgâl edebilir ve bu toprakların aslında size ait olduğunu iddia edebilirdiniz. Ağanın bu toprakların tapusuna gerçekten sahip olup olmadığı bile belli değildi. Olsa bile, yıllarca sürecek eski tapuların ispatlanması davaları sırasında, köylü fiilen toprakları işler, hiç değilse biraz belini doğrulturdu. İşte bölgedeki toprak işgâllerini teşvik eden, "hesap adamı" köylüler için işgâl eylemlerini mantıki kılan buydu.[1]

O dönemde, bütün ülkede olduğu gibi, yükselen değer devrimcilik olduğundan, Alevi kimliği bölge halkı açısından öne çıkarılan bir kimlik değildi. Kimsenin Aleviliğiyle övündüğünü hatırlamıyorum. Elbette Alevi kültürünün birçok öğesi devrimciliğe eklemlenmiş, hattâ neyin Alevilik, neyin devrimcilik olduğu birbirine karışmıştı, ama yine de önde gelen övünülecek kimlik devrimcilikti. Bölgenin devrimci gençleri, kadim Alevi geleneklerini takmıyor, hattâ alaya alıyorlardı. Alevi dedeleri büyük itibar kaybına uğramışlardı. Alevi dedeleri, köylerde konuk kalarak geçimlerini sağladıkları için, devrimci

1 Pazarcık Ovası'nın üretim ilişkileri konusundaki bilgilerimi tazelememe yardımcı olan, Topaluşağı köyünden Veli Sugeçmez'e teşekkür ederim.

gençler tarafından "sömürücü" olarak görülüyor, Alevi inancı yönündeki telkinleri alaya alınıyordu. Özellikle devrimci kesimde, cem ayinlerine ilgi son derece azalmıştı.

Bölgede kadın-erkek ilişkileri, eski gelenekler çerçevesinde sürüp gidiyordu. Askerliğini yapıp dönen gençler alelacele "everiliyor", böylece "gerçek" hayata başlıyorlardı. Kadınlar, ağır ataerkil yükler altındaydılar. Ben görmedim, ama kadınların ağır ev ve tarla işlerinin ötesinde, erkeklerin ayaklarını yıkamak gibi bir âdet bile hüküm sürüyormuş. Alevi köylerinde, kadınların, Sünni köylerdeki "kaç-göç" ilişkilerine mahkûm olmamaları, onların ataerkil baskılardan kurtulduğu anlamına gelmiyordu elbette. Öte yandan, bölgede devrimciliğin yaygınlaşması, kadınların görece özgürleşmesini de getirmişti. Tuhaf ama gerçektir ki, kentlerde, "devrimcilik", "halkın ahlâkı" popülist anlayışı nedeniyle, görece daha özgür ilişkiler içindeki kadınların daha geri anlayışların baskısı altına alınmasına yol açarken, bu bölgelerde kadınlara görece bir özgürlük ve inisyatif kazandırmıştı. Artık devrimci erkekler, karıları tarafından partiye şikâyet edilecekleri korkusuyla, karılarını dövmeye çekiniyor ya da bunu daha gizli kapaklı yapmak zorunda kalıyorlardı. Özellikle toprak işgâli eylemlerinde, jandarmaya karşı ön saflara sürülen kadınlar, bu "yiğitliklerinin" karşılığı olarak, toplumsal ilişkilerde daha rahat hareket etme, erkeklerinin kendilerine karşı daha eşit davranmasını talep etme hakkını görüyorlardı kendilerinde.

Pazarcık'ta, Aydınlıkçı hareketin üs olarak kullandığı on kadar köy vardı. Buralarda Aydınlık hareketi, önemli bir kitle temeli sağlamıştı. Bu köylerin başında Demirciler köyü geliyordu. Ovanın hemen kenarındaki bir tepenin üstünde kurulu Demirciler köyünün öncüsü, Mehmet Çetin adlı köylü arkadaştı. Mehmet Çetin, gençliğinde eşkiyalık da yapmış tam bir halk kahramanıydı. Uzun boylu, atletik yapılı, Allahın özenip bezenip yarattığı son derece yakışıklı bir insandı. Eşkiya kökeninden dolayı, silâha çok meraklıydı. Silâhsız dolaşmazdı. Anlatıldığına göre, biz oraya gelmeden bir yıl önce, partinin isteği üzerine, bölgeden bir miktar silâh tedarik edip, trenle, bir çan-

ta içinde, ta Ankara'ya getirmişti. Delice bir cesarete sahipti, ama o ölçüde de gösterişsiz ve alçakgönüllü bir insandı. Kendisini tamamen devrimci mücadeleye adamıştı. Evi, günün yirmi dört saati bizlere açıktı. Ramazan başta olmak üzere, bölgede çalışma yapan Aydınlıkçılar, istedikleri zaman onun evine dalar, eğer evde kimse yoksa bulduklarıyla karınlarını doyurur ve çıkıp giderlerdi. Çok erken yaşta evlenmiş Mehmet Çetin'in, irili ufaklı altı çocuğu vardı. İlkokul çağına gelmiş en büyük kız çocuğu, küçüklerin bakımında annesine yardımcı oluyordu. Geceleri, Mehmet Çetin'in tek odalı betondan dökme evinde eğitim çalışmaları yapardık. Mehmet Çetin, tarladan yorgun argın döndüğü halde, bütün gücüyle yorgunluğunu, uykusunu yenmeye çalışarak eğitimleri sonuna kadar izlerdi. Bu sırada çocukların her biri odanın bir köşesine kıvrılıp uyurdu. Yatma zamanı geldiğinde, Mehmet Çetin ve karısı, odanın çeşitli yerlerine kıvrılmış çocuklarını, gayet doğal bir havada, kollarından bacaklarından tutup odanın bir köşesine yığar, üstlerine bir yorgan atar, böylece, bize de yatacak yer açmış olurlardı.

Mehmet Çetin'in, kendisinden birkaç yaş küçük Hüseyin Çetin adlı, ona oldukça benzeyen bir kardeşi daha vardı. O da Aydınlık taraftarıydı. Annesi ve babası da yakında oturuyordu. Bir keresinde, Mehmet Çetin ve babası, bize köyün dışında kalaşnikofla atış talimi bile yaptırmışlardı. O zamanlar Pazarcık köylerinde kalaşnikof, leblebi çekirdek kadar boldu. Neredeyse herkesin bir kalaşnikofu vardı. Düğünlerde silâh patlatma geleneği, artık havaya kalaşnikof mermileri boşaltarak sürüyordu. Özellikle hali vakti yerinde köylüler, hem de düğünde konuk olarak bulunan jandarma komutanının gözü önünde, havaya ne kadar çok şarjör boşaltırlarsa o kadar çok toplumsal statü kazandıklarını düşünüyorlardı. Silâh kullanmak, taşımak o dönemde Pazarcık köylük bölgesinde o kadar yaygınlaşmış ve meşrülaşmıştı ki, bazı köylüler, bir köyden bir köye giderken, sanki jandarma eri gibi kalaşnikoflarını sırtlarına takıyorlardı. Bu, o günlerde, Pazarcık köylerinde pek yadırganan bir manzara değildi.

Pazarcık Ovası'ndaki önemli bir üs de, şimdi adını ne yazık ki unuttuğum, Hasan Ayvaz ve İbrahim Ayvaz kardeşlerin köyüydü. Bu, ovanın orta yerlerinde, mezra gibi küçük bir köydü. Bu köy de evimiz gibiydi. Hasan Ayvaz'ın genç eşi Solmaz Ayvaz, her seferinde bizi büyük bir içtenlikle karşılar, daha karşıdan geldiğimizi görünce koşup boynumuza sarılırdı. Bu genç kadın, köylü içtenliğinin, temiz yürekliliğinin timsaliydi. Önümüze, o yoksul evlerinde ne var ne yok koyar, karnımızı doyurmamız, rahat etmemiz için çırpınırdı. Parti bölge komitesinin toplantılarını daha çok Mehmet Çetin'in ya da Ayvaz'ların evlerinde yapardık. Gece geç vakitlere kadar süren bu toplantılar, gündüz tarlada çalışan bu emekçi insanlar için ağır bir külfetti. Gece yarısından sonra uykuları gelir, yarı uyuklayarak toplantıyı izlemeye çalışırlardı.

Alevi bölgesi olan Pazarcık, genel olarak ilerici bir bölgeydi. Ovadaki en uyanık köylüler Aydınlık saflarında yer alıyordu. Öte yandan bölgede "Halkın Kurtuluşu" grubunun da çalışmalar yaptığından haberdardık. Elbistan tarafında ise, Garbis Altınoğlu'nun liderliğini yaptığı "Halkın Birliği" hareketi daha etkindi. Öte yandan bölgede "Apocular" diye anılan bir Kürt örgütünün de faaliyet yürüttüğünü öğrenmiştik. "Apocular", Pazarcık Ovası'ndaki köylerden çok, ovayı çevreleyen dağ köylerinde tutunmaya çalışıyorlardı. Aldığımız bilgilere göre, "Apocular" çok gizli bir çalışma içindeydiler. Liderleri olduğu söylenen Abdullah Öcalan adlı birisinin doldurduğu propaganda kasetlerini, dağ köylerinde düzenledikleri gizli toplantılarda köylülere dinletiyor ve taraftar kazanmaya çalışıyorlardı. Filistin kampında, sekiz arkadaşın ölümüyle sonuçlanan baskından sağ kurtulan arkadaşlardan Hüseyin Tüysüz'ün uzun süredir bir köylü gibi barınmakta olduğu daha uzaklardaki bu civar köylerde, bazı TKP-ML taraftarlarının da tutunmaya çalıştıklarından haberdardık. Bizim eski arkadaşlardan olan ve 12 Mart döneminde Kaypakkaya'ya katılan, hattâ bu örgütün en üst yönetici organlarında yer alan Ali Mercan, başka bir adla, "halk âşığı" olarak köylerde dolaşıyor, saz eşliğinde, Kaypakkayacı destanlar okuyarak propaganda yapıyordu. Bu böl-

gede, partinin denetiminde kurulmuş Toprak-İş sendikası da ayrı bir koldan örgütlenme faaliyeti sürdürüyordu. Toprak-İş'in dışarıdan gelen temsilcisi, yine bizim arkadaşlardan Ömer Faruk Cıravoğlu'ydu. Ona, Pulyanlı köyünden, "Mamo" lakaplı Mehmet Ongan yardımcı oluyordu. Mamo, çok esprili, çevresindekileri gülmekten kırıp geçiren bir gençti. Gittiğimiz her yerde, köylüler Mamo'nun başından geçen komik olayları anlatıyor, hep birlikte gülüyorduk.

Bölgede mücadelenin yoğunlaşması üzerine Pazarcık'a başka arkadaşlar da gelmişti takviye olarak. Bunlardan biri, Daşar Karadağ, diğeri ise, Doğu bölgesindeki çalışmalardan sorumlu Mehmet Bedri Gültekin'di. Dersim'in dağ köylerinden Mehmet Bedri'yi hapishaneden tanıyordum, ama çok yakın bir temasımız olmamıştı. İlk bakışta, konuşmaz, gülmez, asık suratlı bir insan olduğu izlenimini bırakırdı. Ağzından kelimeler sanki zorla çıkardı. İnsanda çekingenlik yaratan çok ciddi bir duruşu vardı. Ama bu ilk izlenim aldatıcıydı, arkadaşlığı biraz daha ilerletebilirseniz, yumuşak, ruhu içten içe yanan bir insan olduğunu anlayabilirdiniz. Daşar Karadağ ise, hareketin "büyükana"sıydı adeta. Onun için, her şey hareketti. Ama Daşar için bu, soyut bir örgütsel fetişizmden oldukça farklıydı. Erzincan'dan Alevi kökenli bir genç olan Daşar'ın hareketi algılayışı, kanlı canlı, somut insanlardan oluşan bir köy cemaatini algılayışından farksızdı. Onun için, bu "cemaat"te yer alan her birey, "cemaat"e tâbiyeti ve aidiyeti ölçüsünde bakım görüm ve himaye gerektirirdi. Kendisini, parti üye ve taraftarlarının her birinin ailevi durumundan tutun, yiyeceğinden, içeceğinden, giyiminden sorumlu görürdü. Dolaştığı her yerde, kullanılmayan giyecekleri, ayakkabıları yanına alır, çok uzak bir yerdeki bir parti üyesinin ya da taraftarının örneğin ayakkabısının patlamış olduğunu bildiğinden, bunları ona gönderir ya da bizzat kendi eliyle götürürdü. İşte bu yüzden ona hareketin "büyükanası" diyorum. Ama, Daşar'ın bu "büyükanalığı", müthiş bir dayanışma bilincini ifade ettiği ölçüde, gözünün partili bireylerin üzerinden eksik olmamasına yol açar, bu da yeri geldiğinde olumsuz tepkileri ve sonuçları getirirdi. Bi-

reyler, "parti ana"ya kayıtsız şartsız bağlı oldukları sürece sorun yoktu, ama "büyükana" kendi anlayışı çerçevesinde, bazı bireylerin "yoldan çıktığı" zehabına kapıldığı zaman iş kötüydü. O zaman, "büyükana" bütün gazabını ve lanetini hiç acımadan bu insanların üzerine boca eder, en kırıcı sözleri etmekten kendini alamazdı.

Bölgenin "ilerici"liğinin anlamı, dar öncü çekirdeklerin dışındaki geniş köylü kitlesinin CHP taraftarı olmasıydı. Evet, geniş köylü kitlesi, devrimcileri genel olarak destekliyordu, ama bu kitle de sınıflardan oluşuyordu. Yoksul köylülerin devrimcilere olan desteği daha açıktı. Zengin köylüler ise, devrimcilerle arayı açmamaya çaba göstermekle birlikte, esasen CHP'liydiler. Devrimci kesimin biraz dışındaki yoksul ve orta köylüler de bu CHP'lilikten az etkilenmiyor değillerdi. Bu yüzden, köylerde zaman zaman zengin köylülerin etkisindeki CHP taraftarı köylülerle karşı karşıya geldiğimiz oluyordu. Gerçi bu karşı karşıya gelme, hiçbir zaman dostça ve saygılı bir tartışmanın ötesine geçmiyordu, ama bu bizim için yine de can sıkıcı bir durumdu. Bu yüzden, en azından kendim için söyleyebilirim ki, geniş kitleye yönelik propagandaya girişmekte çekingenlik içindeydim. Ama zaman zaman istemeden de olsa böyle bir ortama girmek zorunda kalıyorduk. Tartışmayı davet eden biz değil, genellikle CHP'li köylüler oluyordu. Bir keresinde bir köy düğününe katılmak zorunda kalmıştık. Neredeyse yüze yakın köylüyle birlikte düğün yemeği yiyorduk. Orada bulunan köylüler, Aydınlıkçı ve devrimci olduğumuzu öğrenince, CHP konusunu açtılar. CHP'nin seçimlerde desteklenmesine neden karşıydık acaba? Bu, "sol safları" bölmek değil miydi? Ne yazık ki, grubun sözcüsü bendim, bu yüzden benim yanıt vermem gerekiyordu öncelikle. Köylülerin duygularını rencide etmemeye dikkat ederek de olsa, CHP'nin reformculuğunu anlatmaya çalıştım. İkna edici olamadığım kesindi. Köylüler, tutumumuzun "sol"u bölmek ve CHP'nin oylarını azaltarak sağın seçim zaferine yardım etmek anlamına geldiğinde ısrarlıydılar.

Parti taraftarı köylülerin hepsinin "ileri bilinçte" olduğu söylenemezdi. Özellikle bazı köylerde bu "taraftarlık", daha

çok aşiret bağlarına dayanıyordu. Bir köyde bir kabileden bazı gençler bizim taraftarımız olmuşsa, aşiretin geri kalanları da aynı yolu izliyordu. Bu yüzden, kimi köylerde sıkıcı durumlarla karşılaşıyorduk. Örneğin, şimdi adını unuttuğum bir köyde, "taraftarlarla" yaptığımız bir toplantıda, tuvalete gitmek için her ayağa kalkışımda (böbreklerimin aşırı çalışması dolayısıyla, neredeyse her on beş yirmi dakikada bir yerine getirmek zorundaydım bu işlemi) odada bulunan taraftarımız, yaşlı başlı köylüler, yörenin geleneksel saygı anlayışının ürünü olarak, ayağa fırlıyor, geri geldiğimde, hiç erinmeden aynı şeyi bir kere daha tekrarlıyorlardı. Bu aşırı saygı karşısında yerin dibine geçiyor, onları kırmamaya çalışarak, her seferinde "zahmet etmeyin arkadaşlar" demek zorunda kalıyordum. Tutup, bu törenin gereksizliğini anlatmaya kalkışsam, onları kıracağım, sanki tersliyormuş gibi bir duruma düşeceğim kesindi. O zamanki keskinliğimize rağmen, bunu idrak edecek kadar zekâm olduğundan, bu tuhaf törene son vermenin tek yolu olarak, kendimi sıkıp tuvalete gitmemeyi tercih etmiştim.

Öncü köylülerin geniş katılımıyla yapılan daha teorik düzeyde tartışmalar da oluyordu ara sıra. Bir seferinde, geniş bir köy odasında, aşağı yukarı 60-70 köylünün hazır bulunduğu bir tartışma toplantısına katıldım, burada da Aydınlık hareketinin sözcülüğünü yaptım. Tartışmanın tarafları biz ve "Halkın Kurtuluşu"ydu. Konu, "Üç Dünya Teorisi" ve Kemalizme karşı tutumdu. "Halkın Kurtuluşu"nu temsil eden genç, sanırım yakın yörelerdendi. Teorik düzeyi oldukça zayıf olduğundan, konuşmaları ajitasyon düzeyini aşamadı. Ben ise, genel kitle propagandasında başarılı birisi olamasam da, artık böyle teorik tartışmalarda ustalaşmıştım, bu tür tartışmalarda kendimi daha rahat hissediyordum. Tabiî, saha ve seyirci avantajını da bir kenara atmamak gerekir. Tartışmada yer alan köylülerin çoğu bizim taraftarımızdı. Rakibimi epeyce terlettim ve acımasızca köşeye sıkıştırdım. Örneğin onun, "ama Aydınlık Kemalizmi destekliyor arkadaşlar" argümanına, "evet ne olmuş, elbette kurtuluş savaşının önderi Mustafa Kemal'i destekleyeceğiz"

türü "korkusuz" çıkışlar yaparak muhatabımı şaşırtıp, cevap veremez hale getirdim. Tuhaftır ki, Halkın Kurtuluşçusu genç, Kemalizm konusu da dahil, aşağı yukarı bütün konularda haklı olduğu halde tartışmayı kaybetti, böylece bizim taraftarlarımızın kendilerine güveni geldi. Haklı olmak, kazanmak anlamına gelmiyordu ne yazık ki. Hattâ belki de genelde tersi geçerliydi.

O hargür içinde, TİİKP davasında birlikte yargılandığımız Cuma Dal'a kız istemeye bile gittik. Cuma Dal, birkaç yıl sonra motosikletiyle *Aydınlık* gazetelerini taşırken geçirdiği kazada ölecek Salman Erol'un kız kardeşine âşık olmuştu. Cuma o bölgede doğrudan doğruya çalışmıyordu, ama Antep civarında oturduğundan, ara sıra bu bölgeye de geldiği oluyordu. Cuma'nın söylediğine göre kız da kendisiyle evlenmek istiyordu. Talebi, gidip kızı ailesinden istememizdi. Kızın ailesi de Aydınlık taraftarı olduğundan bizim araya girmemizin işi daha kolay çözeceğini düşünmüş olmalı. Feyza, ben, Mehmet Çetin ve karısı, yanımıza Demirciler köyünden çok sevimli bir amcayı da alarak Salman'ların evine konuk gittik. Karşı taraf bizim kız istemeye geldiğimizi bilmiyordu. İzzet ikramda bulundular. Bizim sevimli amca durmadan konuşuyor, lafı dolandırıp duruyor, ama bir türlü konuya girmiyordu. Gerçi lafları arasında az imâ yoktu ama, bu kız tarafının durumu anlamasına yetmiyordu. Belki yetiyordu da, artık onlar da anlamazlığa vuruyordu. Neredeyse böylece iki saat geçti. Mehmet Çetin, sıkıntısından bir ara çıkıp dışarılarda dolaştı, yeniden geldi. Artık sonunda dayanamadı, "yani sonuç olarak, biz hayırlı bir iş için geldik" diye söze girdi de, sonunda hepimiz rahat bir nefes aldık.

Pazarcık Ovası'nda on beş gün kadar kaldık. Bazı köylerde devam eden toprak işgâlleri, jandarma baskısının artmasına neden olmuştu. Biz dışarıdan gelenlerin bölgeyi terk etmesinin daha doğru olacağına karar verdik. Feyza'yı önce gönderdik. Normal yollardan gitmemizin tehlikeli olacağı düşüncesiyle, Mehmet Bedri ile sekiz saat yol teperek ovayı bir baştan bir başa aşıp, Antep yoluna çıktık, oradan bir otobüse atlayıp Antep'e gittik.

Güney taraflarında dolaşırken bir ara yolum, Tarsus'a da düştü. Buradaki dayanağımız Toprak-İş sendikasıydı. Bu yörede çok sayıda tarım işçisi bulunduğundan, Toprak-İş, Tarsus'da tutunmaya önem veriyordu. Sendikanın örgütlenme işlerini yürüten, TİİKP davasında birlikte yargılandığımız, esas mesleği mühendisliği bırakmış olan Abdülaziz Şenel'di. Toprak-İş sendikası, adına layık, zemini toprak bir odada barınıyordu. Arkadaşların tüm günlük gıdası, karpuz ekmekten ibaretti.

Tarsus'da en güçlü sol grup, Maraş'ın Maocu yöneliminin tersine, TSİP'ti. Nasıl olduysa, TSİP buradaki gençler arasında güçlü bir zemin oluşturmuştu. Hattâ arkadaşların söylediğine göre, TSİP'li gençler, biz Maocuları barındırmamak için, ara sıra "dayılanmak" da dahil, çeşitli tacizlerde bulunuyorlarmış. Bu yüzden, kasabada, TSİP'li kalabalık grupla bizim arkadaşlar arasında epeyce gergin bir hava vardı. TSİP'lilerin yerel dayanaklarının bizden çok daha güçlü olması, Toprak-İş'li arkadaşlarda enikonu bir tedirginliğe yol açmıştı. Bu yüzden, geceleri Toprak-İş binasında yatıp kalkmayı doğru bulmuyorlardı. Abdülaziz Şenel, ne yapıp etmiş, kasabadaki köylülerden birinin evinin alt katında, tarım malzemelerinin, un çuvallarının konduğu ahırdan bozma, berbat bir odayı kiralamayı başarmıştı. O gece orada kalacaktık. Yokluk koşullarına dayanmak bizim için o kadar zor değildi de, bu ahırdan bozma yerin kapısının olmaması önemli bir sorundu. Çünkü, üstümüzdeki ev sahipleri, bahçedeki tuvalete giderken ikide bir bizim önümüzden geçmek zorunda kalıyorlardı. Buna da katlanacaktık ister istemez.

Geceyi, un çuvallarının üzerinde uyuyarak geçirdik. Sabahın erken bir saatinde, yukarıdaki kalabalık ev sahibi nüfusundan olduğu anlaşılan, ters bakışlı şişmanca bir köylü tarafından, hoyratça uyandırıldık. Kimdik biz? Burada ne işimiz vardı? Utanmıyor muyduk böyle sere serpe uyumaya horul horul, bu kapısız yerde. Burada "aile" vardı, görmüyor muyduk, bu "aileler" sabah sabah ayakyoluna gitmek zorundaydılar. Kim "koymuştu" bizi buraya? Sözcümüz Abdülaziz Şenel,

bütün kibarlığıyla, adama "kiracıları" olduğumuzu izah etmeye çalıştı. Adamın haberi yoktu böyle bir şeyden. Herhalde kardeşi, birkaç kuruşa tamah edip, kendisinden habersiz böyle bir münasebetsizlik yapmıştı. Hadi bakalım pılımızı pırtımızı toplayıp çabuk toz olalımdı buradan. Bir daha da gözüne görünmeyelimdi. Paramıza falan muhtaç değildi bizim, çabuk çabuk... Adam kabalaştıkça kabalaşıyordu. Yapılacak bir şey yoktu. Kös kös uzaklaştık oradan, "halkımız"ın kaba sabalığı ile kalbimiz kırılmış.

* * *

Dar-kapıcılık kampanyasından sonraki "normale dönüş" süreci, bizim de mekânımızı değiştirmemizi gerektirmişti. 1976 yazının sonunda Erenköy'de, "Ziraat Evleri" diye anılan yan yana üç evden birinin teras katına taşındık. Yine "normale dönüş"ün bir diğer sonucu olarak Feyza bu evde hamile kaldı. Artık bu kez çocuğunu dünyaya getirmesinin önünde hiçbir engel yoktu, çünkü "çocuk doğurma yasağı", kampanyayla birlikte delinmiş, hattâ tamamen ortadan kalkmıştı. "Normale dönüp" gecekondu semtlerinden yakınımızdaki bir eve taşınan diğer bir çift, Orhan ve Fatma Bursalı'ydı. Her ikisiyle de hapishaneden arkadaştık. Orhan Bursalı'yla, Ankara Merkez Cezaevi'nde, 1975 tevkifatında da birlikte kalmıştık. Fatma Bursalı, çok zeki, alaycı ve sevimli bir insandı. Özellikle onunla daha yakın bir arkadaşlığım vardı. Evlerin yakınlığından yararlanıp onları sık sık ziyaret ederdim. Bizim ev çok küçük olduğundan ve M. Kemal Çamkıran'la Gülümser Çamkıran çifti, yeni doğmuş çocukları Civan'la birlikte bizde kaldıklarından, iki göz odadan oluşan evde adım atacak yer yoktu. Bu yüzden konuklarımız olduğunda, onları Fatma ve Orhan Bursalı'nın evine postalardık. Bir ara Oral Çalışlar'la İpek Çalışlar da yakında bir ev tuttular. Basık tavanlı ve sivrisinekten geçilmeyen bu evin duvarları, "sivrisinek avcıları"nın "cinayet"lerini kanıtlayan kan izleriyle doluydu. Oral'lar, kısa süre sonra bu evden ayrıldılar. Biz ise, bu küçük çatı katında, legal partinin kurulduğu ve Feyza ile be-

nim ortak "ürün"ümüz Irmak'ın (Zileli) doğduğu 1978 yılının başına kadar oturacaktık.

* * *

1976 yılının ikinci yarısında, "üçlü blok"la ve diğer sol kesimlerle Aydınlık hareketi arasında, "Üç Dünya Teorisi" konusundaki çatışma, zirve noktasına ulaşmıştı. Aslında bu, ÇKP ile Arnavutluk Emek Partisi (AEP) arasında şiddetlenen ve bütün dünyadaki, irili ufaklı "Marksist-Leninist" yaftalı Maocu partilere sirayet eden çatışmanın Türkiye solundaki yansımasıydı. Arnavutluk lideri Enver Hoca, belki biraz da Mao Zedung'un ölümünden cesaret alarak, "Üç Dünya Teorisi"ne, ÇKP'ye, hattâ doğrudan "Mao Zedung düşüncesi"ne karşı saldırılarının dozunu arttırmaya başlamış, ÇKP'ye açıkça bayrak açmıştı. Aldığımız haberlere göre, Enver Hoca, yakında toplanacak AEP'nin 7. Kongresi'nde, bu saldırısını taçlandıracaktı. AEP'nin içine girdiği bu yönelimi endişeyle izliyorduk.

O güne kadar AEP ile TİİKP arasında iyi ilişkiler söz konusuydu. Merkez Komitesi'nden bir arkadaş, 1976 yılının başında AEP'yi ziyaret etmiş ve AEP'nin, partimizi resmen "kardeş parti" ilân etmesini sağlamıştı. Bu gelişmenin sonucu olarak AEP, resmî Arnavutluk radyosunun Türkçe bölümünde redaktör olarak çalışmak üzere, partimizden temsilci istemiş, biz de, bir karı kocayı, bu görevi yerine getirmeleri için Arnavutluk'a yollamıştık. Ne var ki, ideolojik gelişmeler, bu "iyi" ilişkilerin sonuna yaklaştığının işaretini veriyordu artık. Buna rağmen, AEP'nin, büyük bir gövde gösterisine hazırlandığı 7. Kongresi'ne, "kardeş parti" olarak davet edildik ve bu davete icabet edeceğimizi bildirdik. AEP, Kongresi'nde bütün M-L partilerin temsilcilerinin bulunmasına büyük önem veriyordu. Biz de hazırlanan bu büyük gösterinin bir parçası olarak davet edilmiştik kongreye. Merkez Komitesi'nden birisinin temsilci olarak orada hazır bulunması gerekiyordu. Kim olacaktı bu temsilci? "Kurban" olarak ben seçildim. Aslını söyleyecek olursam, böyle bir görevi yerine getirmek için hiç de hevesli değildim. En başta, büyük bir iştiyakla daldığım örgütlenme görev-

lerini yarıda bırakmak işime gelmiyordu. Öte yandan, karımdan ayrılıp, sonu belirsiz bir maceraya atılmak da istemiyordum. Sahte kimlikle çıkacağım bu yolculuktan sağ salim dönüp dönmeyeceğim bile belli değildi. Ama heyhat, arkadaşlar beni uygun görmüşlerdi ve böyle önemli bir görevi reddetmek, o zamanki parti disiplini anlayışımız çerçevesinde hayal bile edilemezdi.

İstanbul Yeşilköy havaalanından, mühendis bir arkadaşın pasaportuyla çıkış yapacaktım. Partinin teknik elemanları güzel bir pasaport hazırlamışlardı. Mühendis arkadaşın fotoğrafının yerine benim fotoğrafım yerleştirilmiş, mühürler falan aynen taklit edilmişti. Korkacak bir şey yoktu. Ama, insan yine de heyecanlanmaktan kendini alamıyordu. Önce, Almanya'nın Frankfurt kentine gidecektim. Orada beni, Ömer Özerturgut'un tasfiyesinden sonra yurtdışı temsilciliğini tek başına eline geçirmiş Yıldırım Dağyeli karşılayacaktı. Hazır gitmişken, Arnavutluk'a gidiş hazırlıklarını bekleyeceğim zaman aralığında, Almanya'daki parti örgütlerini de "teftiş" edecek, "isyan"ını sürdüren Ömer Özerturgut'u ve onunla yakın işbirliği içinde bulunan, Almanya'daki işçi arkadaşlardan Mustafa Tutkun'u "yola getirecek"tim. Anlayacağınız, parti yöneticiliğinin kasaplıktan pek bir farkı yoktu. "Parti'nin doğru çizgisi" uğruna önüne geleni kesip biçmek, bir yöneticinin başta gelen göreviydi.

Feyza, gideceğime çok üzülüyor, inşallah bir aksilik olur da gidemem diye neredeyse dua ediyordu. "Dua"larına, ona belli edecek ölçüde katıldığımı itiraf etmeliyim. Ama, gerçeklik dünyasının acımasız yasaları yürürlükteydi her zamanki gibi. Dualarımızın hiçbir yararı olmayacaktı. O öğleden sonra, "Jet Osman" gelip beni arabayla havaalanına götürecekti. Erenköy'deki küçücük evimizde, sedirin üstüne uzanmış, birbirimize sıkıca sarılmış, kulağımız kirişte bekliyorduk. Osman'ın gelişi geciktikçe, "inşallah" diyorduk, "belki de bir aksilik oldu, belki de gitme işi yattı." Öylece, tedirgin bir uykuya dalmıştık. Kapının çalınmasıyla yerimizden fırladık. Sanki gelen, çok iyi tanıdığımız ve sevdiğimiz bir arkadaşımız değil de, Az-

rail'in ta kendisiydi. İdama çağrılan bir mahkûm gibi, Feyza'yla vedalaşıp çıktım.

İnsan, gizli ve sonunda belki de işkence olan bir işe girişmeden önce ne kadar heyecanlanırsa heyecanlansın, kafasından yüzlerce kere geçirdiği bu olay gerçeğe dönüştüğünde, heyecandan falan eser kalmıyordu. Pasaport muameleleri tereyağdan kıl çeker gibi gerçekleşti. Artık "öbür tarafa" geçmiştim. Osman'a el salladım ve uçağımın kalkacağı "gate"e doğru yürüdüm. Hayatımda ilk kez uçak yolculuğu yapıyordum. Buna rağmen, çevremdeki yolcuları gözleyerek uçuş kemerimi bağlamayı bile sorunsuz becerebildim. Frankfurt'a inecek uçağımız kocaman bir şeydi. Kenarlardaki koltukların dışında, ortada, beşer kişilik koca bir bölüm daha vardı ve ben bu ortadaki bölümde, arkalara doğru bir yerlerdeydim. Herhangi bir tanınma ihtimaline karşı, numarasız, renksiz bir gözlük takmıştım. Zaten kim tanıyacaktı ki beni böyle bir uçakta?

Yanıldığımı, uçak kalktıktan aşağı yukarı yarım saat sonra anladım. Tuvaletler arka tarafta olduğundan, ön taraftaki yolcular tuvalete giderken bizim yanımızdan geçiyorlardı. Aşağı yukarı benim yaşlarımda gösteren, uzun boylu bir adam, arka taraftaki tuvaletlere doğru giderken bana dikkatle baktıktan sonra, beni çok iyi tanıdığını belli eden bir şekilde, üstelik de soyadımla, "nereye yolculuk, Zileli" diye seslendi, "Frankfurt'a mı?" "Ha, öyle" diyerek geçiştirdim. Aman Allahım! Yanımdaki pasaportta başka isim yazılıydı ve bu adam bana "Zileli" diye hitap etmişti. İşin daha da ilginç tarafı, bu adamı ömrümde ne görmüş, ne de konuşmuştum. Ya da görmüş ve konuşmuştum da, hatırlamıyordum. Şimdi bile kim olduğunu bilmem bu kişinin. Bana soyadımla hitap eden çok az insan vardı. Arnavutköy ilkokulunda, aynı zamanda sınıf öğretmenimiz olan ve "pişmiş kelle" diye hitap ettiğimiz müdür muavini, bana ikide bir "ne gülüyorsun yine pişmiş kelle gibi, Zileli" diye ihtarda bulunurdu. Bunun dışında, bana böyle hitap eden pek kimse hatırlamıyorum. Peki bu adam polis olabilir miydi? Evet ama, polis olsa, niye bana seslenip "uyanmamı" sağlasındı? Belki polisti de, artık hiçbir yere kaçamayacağımdan emin

olduğundan, benimle dalga geçmek için böyle bir sululuk yapmıştı. Frankfurt'ta indiğimizde beni kıskıvrak yakalayıverecekti. Böylece neredeyse dört saat süren, hayatımdaki bu ilk uçak yolculuğum bana zehir oldu.

Uçak Frankfurt'a iner inmez, pasaport kontrolünden bu şahıstan önce çıkmak için ön taraflara geçtim. Bir yandan da arkamda bir yerde sıraya girmiş olan adamı kolluyordum. Ne var ki, adam benimle artık ilgilenmiyor, neredeyse varlığımı bile unutmuş görünüyordu. Ter kan içinde pasaport kontrolünden geçip, kendimi dışarı attım. Kurtulmuştum. Kararlaştırıldığına göre telefonla Yıldırım'ı arayacaktım. Bozuk para işini halletmekte bir hayli zorlandım. Neyse sonunda o işi de becerdim. Yarım saat sonra, Yıldırım Dağyeli, arabasıyla birlikte havaalanındaydı.

Arnavutluk'a, Paris'ten gidecektim. Pasaportum derhal, Arnavutluk'un Paris konsolosluğuna gönderildi, muamelelerin yapılması için. Kongreye bir ay kadar zaman vardı daha. Muameleler on beş yirmi gün kadar sürermiş. Pasaportum artık yanımda olmadığından, Paris'e, illegal yoldan, pasaportsuz geçecektim. Bu on beş-yirmi günlük süreyi de, parti örgütlerinin teftişi ve "hat düzeltme" faaliyetleriyle geçirecektim.

Yıldırım Dağyeli'nin, arada bir tuhaf bir şekilde öne çakılıp stop etse de, güzel bir arabası vardı. Bu arabayla o şehir senin, bu şehir benim dolaştık durduk bu süre içinde. Yıldırım, merkezden geldiğimden ve onun "düzeltme" ya da "düzleme" faaliyetlerine katkıda bulunacağımı umduğundan, bana gereken saygıyı gösteriyor, bir dediğimi iki etmiyor, yakın arkadaşlık kurmaya çaba gösteriyordu. Gittiğimiz şehirlerde, çeşitli parti gruplarıyla görüşmeler yaptık. Elbette baş konu, Ömer ve Mustafa'nın "çizgi"sinin eleştirilmesiydi. Ben, parti talimatları çevresinde bunu elimden geldiğince yapmaya çalışmakla birlikte, Ömer ve Mustafa'yı kişisel olarak hedef almamaya özen gösterdim. Mustafa'yı daha önce hiç tanımıyordum. Ama Ömer, eski arkadaşımdı. Onu bir çırpıda harcamanın hiç de doğru ve dürüst bir tutum olmayacağının bilincindeydim. Üstelik, hiç tanımasam da, kanımca doğru olan buydu. Partinin

siyasî çizgisini savunmak başka şeydi, adam harcamak başka şey. Toplantılarda, partinin çizgisine ilişkin konuşmaların ardından birleştirici bir tutum takınıyor, "Ömer ve Mustafa arkadaşların da" yakında "partiyle birleşeceklerine" inandığımı ifade ediyordum. Yıldırım'ın bu birleştirici tutumdan hoşlanmadığı açıktı, ama, Maarif Vekaleti'nden yollanmış müfettiş rolünde olduğumdan, "Müdür Bey" sesini çıkartamıyordu. Ona kalsa, Ömer'le Mustafa'yı liğme liğme edecekti. İçten içe, benim "parti düşmanlarıyla" uzlaştığımı düşündüğünü biliyordum, ama umurumda değildi.

Sonunda Ömer ve Mustafa ile de bir "birlik" görüşmesi yaptık. Bekleneceği üzre, iki taraf birbirine girdi. Ben ise, "aile büyükleri"nin, "çocukların" kavgasında her zaman takındığı üstten, barıştırıcı rolü oynadım. Ömer ve Mustafa'nın da benimle çatışmaya niyetleri yoktu zaten. Bıraksam onlar da Yıldırım'ı bir kaşık suda boğacaklardı. Diğer yerel ıvır zıvır çatışma konuları bir yana, ortada ideolojik çatışma olarak anılmaya değer tek konu vardı, o da Kemalizm konusuydu. Ömer ve Mustafa, Kemalizm konusunda, aşağı yukarı İbrahim Kaypakkaya'nın tezlerini savunuyorlardı. Bu tezler benim de hiç yabancım değildi. Hapisteyken bir ara ben de aynı şeyleri savunmuştum. Ama artık böyle "yaramazlıklardan" arınmış, parti çizgisinin terbiyeli bir uygulayıcısı haline gelmiştim. Teorik bakımdan donanımlı bir devrimci olan Ömer, partinin beylik argümanlarına pabuç bırakacak gibi görünmüyordu. Mustafa da fena sayılmazdı bu bakımlardan. Onu ilk kez tanıdığım halde, sevmiş ve saygı duymuştum. Sessiz, ağırbaşlı, son derece efendi bir insandı. Bir işçi olarak kendini yetiştirmiş, Almancayı çok iyi öğrenmiş, o zamanlar saflarımızda pek popüler olan, Aydınlık Yayınları tarafından basılan, *Kızıl Kayalar* adlı Çin romanını çevirmişti. Ona duyduğum sempatide, büyük ağabeyim Nejat Zileli'ye olağanüstü benzemesinin de rolü var mıydı, bilmiyorum.

Ömer'lerle görüşmemiz olumsuz sonuçlandı. Ömer'le Mustafa'yı "yola getiremediğimizi" Türkiye'ye bildirdim ve arkadaşlardan, bundan sonra onlara karşı ne yapmam gerektiğini

bildirmelerini istedim. Çünkü, Ömer'in tutumu, her türlü uyarıya rağmen partiye bayrak açmak anlamına geliyordu. Sorumun anlamı şuydu açıkçası: Ömer'i ve Mustafa'yı partiden atıyor muyduk, atmıyor muyduk?

Başka şehirlere doğru yolumuza devam ettik. Yıldırım durumdan memnundu. "Ben demedim mi" havasındaydı. Çatışan tarafların uzlaşmaz tutumlarının, eninde sonunda çatışmanın diğer sivri ucunun işine yaradığını sık sık düşünmüşümdür. O şehir senin, bu şehir benim dolaşırken, bir yerde tesadüfen, televizyonda, başrollerini, Richard Burton, Alain Delon ve Romy Schneider'in oynadıkları "Troçki" filmini seyrettik, Yıldırım'la birlikte. Film, Troçki'nin (Richard Burton), Meksika'daki sürgün hayatını ve Troçkist bir kızın (Romy Schneider) gönlünü kazanarak Troçki'nin yakınına sokulmayı beceren bir Stalin ajanının (Alain Delon), kafasına çekiçle vurarak Troçki'yi öldürüşünü anlatıyordu. Çok güzel ve etkili bir filmdi. O zamana kadar koyu ve sarsılmaz bir Stalinci olmama rağmen filmden son derece etkilenmiştim. Film bitince Yıldırım'a, "eğer olay gerçekten böyle olmuşsa, bu bir rezalet," dedim. Yıldırım ise, sinsi bir partili gülüşüyle beni aynen şöyle yanıtladı: "Olur böyle şeyler, usta." Hayır, olmazdı böyle şeyler "usta"! Eğer oluyorsa, olmuşsa bunları sorgulamak gerekirdi. Stalin konusunda ilk şüphe tohumu beynimin bir köşesinde yavaştan boy atmaya başlamıştı.

"Teftiş"lerimiz sırasında yolumuz bir ara Köln'e de düştü. Hayatımda ilk kez yurtdışına çıktığım halde, partililerin çürük çarık evlerinden ve Yıldırım'ın arabasından başka bir yer görmemiştim. Şu Avrupa denen yer nasıl bir şeydi, şöyle bir çevremize baksak fena mı olurdu? Üstelik Alman kadınlarının çok methini duymuştum. Türk gazetelerinin "Helga" hikâyeleri, belleğimin bir köşesinde durup duruyordu. Almanların "guesthouse" dediği kahvelere gitsek, çevremize bakınsak ne iyi olurdu. Neredee? Yıldırım'ın beni sirk maymunu gibi dolaştırıp partililere konuşma yaptırmaktan başka bir şeyi akıl ettiği mi vardı? Acıktığımızda beni en ucuz restoranlara sokuyor, ayaküstü, kızarmış, yarım bir tavuk yedirip memnun etti-

ğini sanıyordu. Köln'de devasa bir katedrali gezdirerek "turist rehberliği" rolünü de yerine getirmiş oldu. Sanki çok derdimdi de, bin yıl önce ölmüş azizleri ziyaret etmek.

Köln'deki toplantıya gitmeden önce, Türkiye'den, Ömer ve Mustafa ile ilgili karar ulaştı. Her ikisi de, parti tarafından derhal Türkiye'ye çağrılıyorlardı. Böyle buyurmuştu parti! Bunun anlamı, Mustafa'yı bilmem ama Ömer için, partiden kendi isteğiyle atılmasından başka bir şey değildi. Çünkü Ömer, artık bir "Almancı"ydı. Siyasî bağları da dahil, bütün bağları bu ülkedeydi. Burada evlenmiş, çoluk çocuğa karışmıştı. Türkiye'ye dönüp ne yapacaktı ki? Kocaman bir hiç. Bunu, bu aklı evvel kararı alanlar da çok iyi biliyorlardı. Ama yapacak bir şey yoktu. İster istemez partinin bu kararını Ömer'e tebliğ edecektim. Ömer o sırada Köln'deydi. Köln'de yapacağımız partililer toplantısına o da katılacaktı. Galiba bu, partililerin önündeki son "düello"muz olacaktı. Ancak, kararı Ömer'e, toplantıdan önce bildirmem gerekiyordu. Bir kahvehanede buluştuk. Yıldırım'dan ayrı olarak Ömer'i bir köşeye çekip, "elçiye zeval olmaz" havasında, partinin, geri dönmesi yönündeki kararını tebliğ ettim. Çok üzüldü. "Bu imkânsız, Gün" dedi. Ben de biliyordum imkânsız olduğunu. Ama emir, demiri keserdi. Ne yapacağını sordum. Tutumunu partililer toplantısında açıklayacağını söyledi. Aynı tebligatı, bir köşeye çekerek, Mustafa Tutkun'a da yaptım. Ondan da aynı yanıtı bekliyordum. Ama tersi oldu. Hakkındaki "idam" hükmünü sessiz bir tevekkülle dinleyen Tutkun, "öyle olsun, ne yapalım, biz de gideriz" diyerek, beni bile şaşırttı.

İçlerinde iki İranlı kadın komünistin de bulunduğu aşağı yukarı on kişilik partililer toplantısında Ömer'le aramızda son bir ideolojik "düello" cereyan etti. Aslında ben ona kılıç sallamakta oldukça isteksizdim. Dostlar alışverişte görsün kabilinden kısa bir konuşma yaparak partinin fikirlerini açıklamaya çalıştım. Ömer ise, oldukça güzel, hattâ bana içimden, "aferin be Ömer" dedirten, Kemalist kuyrukçuluğuna karşı bir konuşma yaptı. Toplantıda bulunanların çoğunun da Ömer'e taraftar oldukları anlaşılıyordu. Ömer bu güzel konuşmasını, "şık" bir

sonla noktaladı. Böylesi ideolojik ayrılık koşullarında partide kalmayı doğru bulmuyor ve "istifa" ediyordu. Tabiî, Ömer, Türkiye'ye çağrıldığı için istifa etmek zorunda kaldığını açıklamayı doğru bulmamıştı partililerin önünde. O sırada gözüm Yıldırım'a kaydı. Yıldırım, sevincinden, neredeyse zil takıp oynayacaktı.

Sonunda, pasaportumun hazır olduğu ve Fransa'da beklendiğim haberi geldi. Evet ama, Fransa'ya nasıl geçecektim? Onun da lafı mı olurdu canım! Yıldırım ve birkaç arkadaşla birlikte Fransa sınırında bulunan Saarbrucken kentine gittik. Kentin biraz dışında, Yıldırım beni arabadan indirdi. "Şu birahaneye gir," dedi yolun üstündeki birahaneyi gösterip, "orada bir bira iç ve birahanenin ters taraftaki diğer kapısından çık, yolun kenarında bizi bekle. Çıktığın taraf Fransa oluyor, biz biraz ilerideki sınır kontrol noktasından geçip seni alacağız." Allah Allah, demek Avrupa'da sınırı gizlice geçmek, bir bardak bira içmek kadar kolay bir şeydi. Dediğini yaptım. Birahaneye girip bir bardak bira istedim barmen kadından. Göz ucuyla birahanenin öbür kapısına baktım. Yıldırım'ın dediği gibi, gerçekten de bir başka yola bakıyordu bu kapı. Biramı içtikten sonra o kapıdan çıktım. Birahanede ne bir sınır muhafaza görevlisi vardı ne de bir başkası, bana, "o kapıdan çıkamazsın kardeşim, orası Fransa" diyecek. Yolun üstünde beş dakika kadar bekledim. Yıldırım ve diğer arkadaşlar, gerçekten de arabayla gelip beni aldılar. "Şimdi Fransa'da mıyız yani" dedim arabaya binince, hâlâ tam inananamış. "Ne sandın usta," dedi Yıldırım, görmüş geçirmiş bir "Avrupalı" olarak, "burası Avrupa, sınır dediğin de bundan ibaret işte." Aşkolsun doğrusu! Mayın yerine, bira!

Paris'te bir kız arkadaşa teslim edildim. Bu ufak tefek kız arkadaşı, hapisten yeni çıktığımızda, Ankara'da bir kere görmüş, kısaca tanıştırılmıştım. O zaman bende, biz "ilahi" parti yöneticilerini gözünde fazla büyüttüğü izlenimini uyandırmıştı. Daha yakından tanıyınca bu izlenimin, onun partiye bağlılığından kaynaklandığını gördüm. Doğu'nun, bir seferinde ona, "Fransa'da kaç kişisiniz" diye sorduğunu, onun da, "benim dı-

şımda üç kişi" deyince, espri kabiliyetinden yoksun Doğu'nun, kırk yılda bir güldüren esprilerinden birini yaparak, "yani üç buçuk kişi" dediğini Oral'dan duymuştum. Espri güzel olsa da, adil değildi. Çünkü, daha sonra bir Fransızla evlenen Emine de Saint Blanquat, samimi bir militandı. Hareket ve parti için çırpınıyor, verilen görevleri büyük bir özveriyle yerine getiriyordu.

Evinde kalacağım Emine, Paris'in merkezinde büyük bir apartmanda, tek odada kalıyordu. Paris'i hiç bilmiyordum, yolumu kaybettiğimde soracak kadar bile İngilizcem yoktu. Şehir haritasını kullanmayı da beceremiyordum. Bu yüzden, gündüzleri evden çıktığımda, yolumu şaşırmamak için hiçbir yere sapmadan cadde boyunca dümdüz yürüyor, aynı şekilde gerisin geri dönüyordum. Bu birkaç gün içinde Paris'te pek kimselerle görüşmedim. Yalnız bir akşam, odayı, Emine'nin müzisyen bir Ermeni arkadaşı ziyaret etti. Setrag Kulaksızyan, Maocu Fransız Marksist-Leninist Komünist Partisi'nin üyesiymiş. Türkiye'den geldiğimi öğrenince gözleri parladı. Kırık dökük bir Türkçeyle, "ben Maraşlıyım" dedi. Maraş'ı iyi bildiğimi söyledim. Bunun üzerine daha da yakınlaştı bana. Maraş'ı anlatmamı istedi. Anlattıklarımı ne kadar anlıyordu bilmiyorum, ama gözlerinin dolu dolu olduğunu net bir şekilde gördüm. Aslında, kendisi Türkiye'ye hiç gitmemişti. Maraş'ı, annesinin anlatımından biliyordu. Annesi, 1915 Ermeni katliamından, küçük bir kız çocuğu olarak zor bela kurtulmuş ve rüzgâr onu Fransa'ya savurmuştu. Küçük bir kız çocuğunun belleğindeki Maraş, toprağıyla, kokusuyla, suyuyla, orayı hiç görmeyen oğluna aktarılmıştı. "Özlemin eski tadı" vardı.

Yolculuk günü geldi çattı. Emine pasaportumu Arnavutluğun Paris konsolosluğundan gidip almıştı. Her türlü muamele tamamdı, biletim de konsolosluk tarafından verilmişti. Emine'yle birlikte Paris'in Orly Havaalanına gittik. Emine bana, bunun "illegal" bir yolculuk olduğunu, Arnavutluk'a kalkacak uçakta, kongreye giden başkalarının da olacağını, hattâ bu uçağın tamamen bizlere ayrıldığını söylemişti. Uçağa bininceye kadar kimseye tanışıklık vermeyecek, kimseyle ko-

nuşmayacaktım. Zaten kimi tanıyordum ki? Hem dil mi biliyordum ki konuşayım? İnsan yabancı ülkede kendini ahraz gibi hissediyordu. Emine'yle vedalaştım. Pasaport kontrolünden geçtim. Bizim uçağın kalkacağı "gate"e doğru ilerlerken bazı tanıdık simalar çarptı gözüme. Şu, omuzu çantasının ağırlığıyla çarpılmış, gazeteci havalarında ilerleyen şahıs, Fransız MLKP'nin lideri Jacques Jurquet değil miydi? Evet, ta kendisiydi. Onu, dergide yayınlanan, orak çekiçli kürsünün önünde konuşurken görüntülenen fotoğraflarından tanıyordum. Peki ya diğerleri? Hepsinin de komünist oldukları, gizemli hal ve tavırlarından, konuşmaz, gülmez, gergin havalarından şıp diye anlaşılıyordu. Aralarında, benim gibi Ortadoğu'luların da bulunduğunu tiplerinden anlamak zor değildi. Peki ama, bu nasıl "illegal" bir gidişti, anlamamıştım doğrusu. Fransız polisi, Jacques Jurquet'yi tanımıyor muydu? Herhalde kendi normal pasaportuyla geçmişti kontrolden. Öte yandan, Fransız polisi, Arnavutluk Kongresi'nin elinin kulağında olduğundan haberdar değil miydi, Arnavutluk'a kalkan bir uçakta dünyanın çeşitli yerlerinden çok sayıda "turistin" böyle "tesadüfen" biraraya gelmesini anlamlı bulmayacak mıydı? Kanımca, polis her şeyi biliyordu, ama çaktırmıyordu. Biz komünistler de, burjuva polisinin gözü önünde "illegalite" oyununu sürdürüyorduk işte!

Sonunda "illegal" uçağımıza bindik. Küçük, dapdaracık bir uçaktı bu. Daha uçak havalanır havalanmaz, "illegalite" yasağı kendiliğinden ortadan kalkmış olacak ki, uçağın içindekiler her dilden sohbete başlamıştı bile. Ben de bu samimi havanın uzağında kalmamak güdüsüyle, bütün ahrazlığıma rağmen bir gruba sokuldum. Biraz sonra, yanımdaki, esmer, Ortadoğuluya benzeyen adamın Azeri Türkçesi konuştuğunu anlayınca neredeyse boynuna sarılacaktım. En azından Türkçe bir şeyler konuşabilecektim onunla. İran'ın Maocu Partisi'nin temsilcisiymiş. Gruptakiler daha çok Fransızca ve İspanyolca konuşuyordu. İranlı, biraz Fransızca da bildiğinden benim gönüllü tercümanlığımı üstlendi. Grubun ortasında iriyarı, kocaman bıyıklı bir adam, Fransızca bir şeyler anlatı-

yordu durmadan. Onun, Brezilya Komünist Partisi (Marksist-Leninist)'in başkanı olduğunu öğrenince daha da ilgilendim. Çünkü Arnavutluk radyosu birkaç yıldır, Brezilya'nın Amazon Ormanları'ndaki yerlilerin, Maocu partinin önderliğinde başarılı bir silâhlı mücadele yürüttüğünün propagandasını yapıyor, biz de başka ülkelerdeki yoldaşlarımızın böyle başarılı mücadeleler yürütmesinden enternasyonal bir haz alıyorduk. Çekingenliğimi yenip, İranlı aracılığıyla, Brezilyalıya, "silâhlı mücadelenin" nasıl gittiğini sordum, böylece kendileriyle yakından ilgilendiğimi göstermek, daha yakın bir ilişki kurmak istemiştim. Ancak Brezilyalının cevabı umut kırıcıydı. Şöyle bir elini salladı ve enikonu olumsuz olduğunu fark ettiğim bir şeyler söyledi. İranlının çevirisine göre, adam, "bu abartılmış bir hikâye, hattâ bir maceraydı. Şu anda ise hiçbir şey yok orada" demişti. Biraz daha ılımlı bir cevap verip, enternasyonal vecd halimizi çabucak söndürmese olmaz mıydı sanki?

Bu cevaba oldukça bozulmuş ve grubun sohbetini bırakıp yerime çekilmiştim. Biraz sonra İranlı yanıma geldi. Sohbete başladık. Kısa sürede adamın yalağın biri olduğunu anladım. "Enver Hoca demiştir ki" diye başlıyor, "Enver Hoca'nın dediği gibi" diye devam ediyordu. Bu iki saatlik yolculukta, böylesine yoğun bir Enver Hoca propagandasına dayanamazdım. Bir süre sonra ilgimin azaldığını fark edip, propagandasına başka koltuklarda devam etmek üzere yanımdan ayrıldı.

Arnavutluk'un dağları gerçekten görkemliydi. Hava berrak olduğundan ve uçağımız alçaldığından, bu dağların görkemini kuşbakışı seyretme olanağı buldum. Böylesi çetin dağlarda, çetin, inatçı tabiatlı insanların yetişmesi doğaldı.

Sonunda uçak küçük bir havaalanına indi. Uçağın merdiveninden dışarı adımımı atınca, aşağıda, merdivenlerin hemen sonunda, on-on beş resmî parti görevlisinin tek sıra halinde dizildiklerini, aşağı inen konukların onların her biriyle tek tek el sıkıştıklarını gördüm. Benim de aynı şeyleri yapmam bir kaçınılmazlıktı. Bizi karşılayan, belki de bazıları Merkez Komitesi üyesi olan parti görevlilerinin hepsi erkekti, hepsi, oldukça

eski moda, griye çalan solgun kumaştan, kruvaze takım elbise giymiş, hepsi kravatlı, hepsi orta yaşlarda, hepsi zayıf ve solgun yüzlüydü. Sanki tornadan çıkmış gibi birbirlerine benziyorlardı. Bu el sıkışma töreninden sonra, hep birlikte havaalanı binasına doğru yürüyüşe geçtik. O sırada, binanın önündeki 40-50 kişilik topluluğu gördüm. Hep birlikte ellerini çırparak, "Parti-Enver, Enver-Parti" diye slogan atıyorlardı. Bunu oldukça yadırgamıştım. Hadi bu sloganı biz atsak biraz daha anlamlı olurdu da, kendileri zaten "Parti-Enver, Enver-Parti" olanların böyle bağırmaları oldukça tuhaftı. Ben, ne bileyim, daha enternasyonal nitelikte, "yaşasın M-L Partilerin kardeşliği" falan gibi bir şey beklemiştim.

Derken, ilerideki topluluğun içinden kopup bize doğru koşan kızlı erkekli izci çocukları gördüm. Hepsinin elinde birer küçük çelenk ve kırmızı eşarplar vardı. Kendilerine önceden öğretildiği gibi, her biri gelip birimize sarıldı ve boyunlarımıza ellerindeki çelenkleri geçirip, kırmızı eşarpları bağladı. Bu kırmızı eşarplar, partinin piyoner çocuk örgütünü temsil ediyordu. Duygulandırıcı bir sahne olmasına rağmen, önceden hazırlanan bir mizansen havası verdiğinden çok fazla etkilenmemiş, hattâ itiraf edeyim ki, bir ölçüde irkilmiştim. Boynuma sarılan çocuk beni ne tanıyor, ne ediyordu. Bundan sonra da göreceğim yoktu zaten. Kendine verilen rolü oynuyordu, hepsi bu. Bu tür yapay törenlerden oldum olası haz etmemiş, içten içe hep gülmüştüm. Bunlar bana hep, yapay bir dünyanın, samimiyetten uzak gösterileri olarak gözükmüştü. Hayatımda ilk kez komünist bir ülkeye ayak basıyordum. Daha ilk adımda bu tür yapaylıklarla karşılaşmaktan irkilmemde anormal bir şey yoktu.

Her şey son derece düzenli ve programlıydı. Bana tahsis edildiğini sonradan anlayacağım, bizim Anadol marka arabalara benzeyen bir arabaya kuruldum. Yanıma oturan tombulca, sevimli, güler yüzlü bir adam, oldukça düzgün bir Türkçeyle, "merhaba, hoş geldiniz yoldaş" deyince keyfim yerine geldi. Bu arkadaş, tercümanım oluyordu, Arnavutluk'ta bulunduğum süre içinde bir an bile yanımdan ayrılmayacaktı. Türkçeyi, Ar-

navutluk'un Türkiye sefaretinde çalışırken geliştirmiş, zaten anne tarafından Türklerle akrabalığı da varmış.

Yolda giderken, arabalarımızın hem marka, hem de sıra olarak hiyerarşik bir düzende olduğunu fark ettim. En önde, aramızdaki en itibar sahibi konuk olduğu anlaşılan Jacques Jurquet'ye tahsis edilmiş, devasa Limuzin gidiyordu. Diğerlerine göre oldukça gösterişsiz olan benim araba, konvoyun en arkalarındaydı. Buna içten içe biraz bozuldum, ama "acele etme bakalım" dedim kendi kendime. Konvoy halinde Tiran'ın caddelerinden ilerleyen arabalarımız, sonunda, ünlü İskender Bey Meydanına bakan International Hotel'in önünde durdu ve otele girdik. Yolda gelirken, büyük bir açlıkla çevremi gözlemeye, komünist bir ülkenin günlük hayatından görüntüler yakalamaya çalıştım, ama konuşkan rehberime cevap yetiştirmekten bunu ilk etapta pek başarılı bir şekilde yerine getirdiğim söylenemez. Gözüme ilk çarpan, yollarda yürüyenlerin, binaların, neredeyse her şeyin insana solmuş bir fotoğraf izlenimi vermesiydi. Yüksek, kalın ökçeli ayakkabıları, dar, uzun etekleri, dalgalı saçları ve koyu kırmızı dudak boyalarıyla kadınların görünüşü, insanda, İkinci Dünya Savaşı dönemini konu alan bir filmi seyrettiği izlenimi bırakıyordu. Erkeklerin kıyafeti ve tek tük görünen araba ve kamyonlar da öyle. Arnavutluk'ta sanki, komünist rejimin kurulmasıyla birlikte her şey 1940'ların sonunda donup kalmıştı.

Otel, bizim gibi yabancı delegelerle doluydu. İçeride delege, tercüman ve görevlilerden oluşan bir kalabalık kaynaşıp duruyordu. Tercümanım beni odama çıkardı. Eşyalarımı koydum. Odaya şöyle bir bakındım. Küçük, ama tertemiz bir otel odasıydı. Masanın üzerine bir paket Arnavut sigarası ve Arnavutluk'un tek gazetesi, Arnavutluk Emek Partisi'nin resmî yayın organı *Zerii Populit* gazetesi konmuştu. Arnavutça bilmediğimden yazılanları anlamam imkânsızdı. Ancak ülkeye avdet eden parti delegasyonlarıyla ilgili haber ilgimi çekti. Listeyi gözden geçirdim. Evet, TİİKP temsilcisi "Mehmet Temel"den de söz ediliyordu. Kendilerine önceden bildirildiği gibi, benim adım "Mehmet Temel"di. Partimizin adının resmî

gazetede yazılı olduğunu görmekten memnun, odamın anahtarını cebime koyup koridora çıktım. Koridorda bir sandalyede, önlüklü, orta yaşlarda, oldukça zayıf bir kadın oturuyordu. Bir otel emekçisine gereken saygıyı göstermek gayretiyle, başımla hafifçe selamladım. Kadın, nedense şaşkınca yüzüme bakmakla yetindi.

Otelin orta büyüklükteki lobisine girdim. Artık akşam saatleriydi. Lobide bütün otellerde bulunan içki barını görünce biraz şaşırır gibi oldum. Ben komünist bir ülkenin otel lobisini daha farklı tahayyül etmiştim. Biraz sonra, lobide Batı müziğinin çalınmaya, çoğu yabancı delegasyon üyesi çiftlerin kalkıp Batı müziğinin eşliğinde dans etmeye başladığını görünce şaşkınlığım iyice arttı. Hani Arnavutlukta Batı müziği ve Batı dansları yasaktı. Bırakın Batı danslarını, Arnavutluk'u ziyaret eden az sayıdaki turistin, bol paçalı pantolonları ve uzun saçları dolayısıyla geri çevrildiğini duymuştuk. Şimdi bu "lahana turşusuna" ne diyecektik? Garsonun önüme kendiliğinden getirip bıraktığı içkimi yudumlarken, kafamı iyice zorlayıp bu durumu kendi kendime izah etmeye çalıştım. Sonunda kendimce bir izah buldum. Burası enternasyonal bir oteldi, bu müzik ve dans, sadece Batılı konuklar içindi. Evet ama, yollarda gördüğüm Arnavut kadınlarından epeyce farklı görünümde, Batılı stilde şık giyimli ve oldukça hoş Arnavut kadın tercümanların da konuklarla dans etmesini nasıl izah edecektik? Herhalde onlar da "görev icabı" yapıyor olmalıydılar bunu. Bu arada, "Arnavutluk acaba revizyonizme doğru mu gidiyor" diye düşünmekten de kendimi alamadım. Sakın bu "gidişatla", Enver Hoca'nın, Mao'yu hedef alan açıklamaları arasında bir bağlantı olmasındı? Bir süre sonra bu karanlık düşünceleri bir kenara bırakıp lobinin loş, rahat havası içinde, Batı müziğinin nağmelerini dinleyerek, güzel Arnavut kadınlarının danslarını çaktırmadan seyre daldım.

O arada, dansçıların arasında sarışın mı sarışın, Arnavut kadınlarına göre daha serbest tavırlı bir kız dikkatimi çekti. O koşullarda hiç olmayacak bir şeydi, ama eski "çapkınlık" huyum depreşti. Bir süre sonra kızın masasına gidip, Tarzan İngi-

lizcesiyle kendisiyle tanışmaya kalktım. Kız da sempatik davrandı. Kısa sürede arkadaş oluverdik. Yeni Zelanda M-L Komünist Partisi'nin temsilcisi olarak bulunuyormuş Arnavutluk'ta. Sonunda tercümanım imdada yetişti, daha akıcı bir şeyler konuşmaya başladık tercümanlar aracılığıyla. Ama araya iki Arnavut tercüman girince işin bütün tadı kaçtı tabiî. Artık sadece resmî parti hayatlarına ilişkin bir şeyler konuşabilirdik, kendi hayatlarımızı değil.

Parti delegasyonları kısa sürede aralarında arkadaş grupları oluşturmuşlardı. Fransız partisinin lideri Jacques Jurquet ve Alman partisinin lideri Ernest Aust, en itibarlı delegeler olarak pek ortada görünmüyor, aramızdan azametli bir havada geçip gidiyorlardı. Latin Amerika delegeleri, ortak dilleri İspanyolca olduğundan kısa sürede kaynaşmışlardı, kendi ana dillerinde al takke ver külah olmalarından daha doğal bir şey olamazdı. Öte yandan çeşitli parti delegasyonları, hazır böyle biraraya gelinmişken, zamanı boşa geçirmemek için, kardeş partiler arasında ikili görüşmeler yapıp, deney ve fikir teatisinde bulunuyorlardı. Bunu fark ettiğimden, ben de teatide bulunacak delegasyon aramaya başladım ortalıkta. Rehberimin yardımıyla, sonunda iki delegasyon yakalayabildim. Bunlardan biri, Norveç Komünist Partisi M-L, diğeri de İsviçre Komünist Partisi M-L'ydi. İlk önce Norveçlilerle oturduk masaya. Ne var ki, bu tür bir görüşme çok zaman alıyordu. Benim söylediklerim, tercümanım aracılığıyla Arnavutçaya çevriliyor, onların tercümanı da söylenenleri, Arnavutçadan Norveççeye çeviriyordu. Çok zaman alması bir yana, karşı tarafa, söylediklerimin suyunun suyunun ulaştığını fark etmekte gecikmedim. Gelen yanıtlar bunu ayan beyan ortaya koyuyordu. Sonuçta, ortaya tam bir sağırlar diyaloğu çıkmıştı. Buna da aldırmadım. Çenem iyice açılmıştı. Üstelik tek başıma olduğumdan, söylediklerimi denetleyecek ya da kendime otosansür uygulamama yol açacak bir merci de yoktu. Serbest üslûpta, bir sohbet havasında karşı tarafın sorularını yanıtlıyordum. Türkiye'deki koşulları mı öğrenmek istiyorlardı? Alıyordum sazı, anlattıkça anlatıyordum. Tercümanım tabiî

ki, söylediklerimi özet olarak çeviriyordu, ama olsun. Karşımdaki delegasyon üç kişiden oluştuğundan, onların söyledikleri daha tutumlu, daha formülasyon haline getirilmiş şeylerdi. Üçünün de üzerinde anlaştıkları şeyleri söylemek zorundaydılar. Aman be, Nimet Arzık'ın deyişiyle, "tek at, tek mızrak" olmak kadar güzeli var mıydı!

Hele İsviçre delegeleri beni neredeyse deli edeceklerdi. İki erkek ve bir kadından oluşan bu delegasyon kadar sinamekisine ömrümde rastlamamıştım. Benim serbest, rahat üslubumun tam tersine onlar, sanki polise ifade verirmişçesine tutumluydular. Edecekleri iki kelimeden oluşan bir laftı topu topu, onu bile aralarında önce uzun uzun tartışıyor, sonunda neredeyse kısa bir "cebir denklemi" haline getirip sunuyorlardı. Hele bir de "denklem"lerinin bana doğru olarak aktarılıp aktarılmadığını bir denetleyişleri vardı ki, insan ölürdü gülmekten. Bir yandan için için gülmekle birlikte, kendi kendime, "bunlar bir proletarya partisinin gerektirdiği disipline göre davranıyorlar belki de, benim tutumum, disiplinsiz bir şark gevezeliği olmasın sakın" diye düşünmekten de kendimi alamıyordum. Bu iki delegasyonla görüşmeden sonra artık görüşmelere son verdim. Zaten ertesi gün, kongre öncesinde, sosyalist Arnavutluk'un kurumlarını turlama programımız başladığından, bir daha böyle bir fırsat da bulamadım.

Turumuzun ilk durağı, Tiran yakınlarındaki "Stalin Tekstil Kombinası" adlı, üç bin işçinin çalıştığı söylenen dev bir tekstil fabrikasıydı. Şu işe bakın ki, benim gezi grubu içinde, şu bizim yalak İranlı da vardı. Neyse, çaresiz sineye çektim. Onunla mümkün olduğu kadar muhatap olmamaya çalışarak, büyük bir açlıkla, "proletaryanın iktidarda olduğu bir ülkede proletaryanın durumunu" gözlemlemeye hazırladım kendimi. Fabrikaya girince, karşıki duvarda asılı bir yazı dikkatimi çekti. Tercümanımdan bu yazıyı çevirmesini istedim. "Proletarya disipliniyle üretimi bir kat daha arttıralım" yazıyormuş. Fabrika yöneticileri bizi büyük bir konukseverlikle karşıladılar. O sırada, "proletaryayı disipline" çağıran yazının hemen altında toplanmış on-on beş kadar işçinin, aynı havaalanında

olduğu gibi, el çırparak "Parti-Enver" sloganını attığını gördüm. Bunlar herhalde partili işçiler olmalıydılar. Ne var ki, slogan atarken pek coşkulu görünmüyor, hattâ sloganlarını oldukça yılgın, bir görevi yerine getirirmiş gibi bir havada bağırıyorlardı.

Yöneticiler tarafından "kabul" odasına alındık. Bir masaya karşılıklı oturduk. Fabrikanın menajeri olduğu anlaşılan şık giyimli, oldukça hoş ve genç bir hanım, Arnavutça, konukları karşılama konuşması yaptı. O sırada, otelin koridorunda gördüğüm kadına benzeyen zayıf, önlüklü bir kadın, elinde tepsiyle getirip önümüze birer içki kadehi koydu. Likör benzer bir içkiydi. Kadehlerimizi "Parti"nin ve "Enver Hoca'nın" şerefine kaldırdık. Bunun ardından tercümanımın fabrikanın "parti komiseri" olduğunu söylediği orta yaşlarda bir adam, içinde bol bol "parti" ve "Enver Hoca" geçen bir konuşma yaptı. Bu kelimeler o kadar çok geçiyordu ki, neredeyse tercümanımın çevirisine ihtiyaç kalmadan söylenenleri anlayacak duruma gelmiştim. Derken konuşma sırası, biz delegelere geldi. İranlı söz alıp, beklendiği üzre "Parti"yi ve "Enver Hoca"yı yağlayan bir konuşma yaptı. Diğer bir yabancı delege, daha da ileri gidip, konuşması sırasında "Mao Zedung'un oportünist çizgisi"ni mahkûm etti. Tercümanım bu sözleri bana çevirince epeyce bozuldum. Mao'ya saldırılması "kanıma" dokunmuştu. Sıra bana gelince, diplomatik üslupta bir konuşma da ben yaptım. Konuşmamda geçen, "Enver Hoca'nın ve Mao Zedung'un önderliğindeki dünya proletaryası" sözleri, daha tercümanım bu sözleri çevirmeden bile, odada tedirgin kıpırdanışlara yol açtı. Yine de nezaketle dinlediler. Buna rağmen, salonda buz gibi bir havanın esmesini likörün verdiği sıcaklık bile ortadan kaldıramadı. Benim konuşmamın ardından kısa kesip, bize fabrikayı gezdirmeyi önerdiler. Kalktık. Ben, her zamanki sakarlığımla, pardesümü giyerken, masanın üstündeki likör kadehlerini devirip, bir ikisinin kırılmasına sebep oldum. Fena halde mahçup olmuştum yaptığım sakarlıktan. Ama görevliler beni rahatlatmak için ellerinden geleni yaptılar. Hiç önemli değildi, şimdi süprülürdü efen-

dim. Deminki zayıf kadın elinde bir süpürge ve faraşla koşturmakta gecikmedi.

Hangar gibi koca bir fabrikaydı. Çoğunluğu oluşturan kadın işçiler tezgâhlarının başında, "proletarya disiplini" içinde, "üretimi arttırmakla" meşgûldüler. Bu kadın işçilerin avurtları çökmüş, gözlerinin çevresi kararmış, yorgun ve bitkin görünüşleriyle fabrika menajeri hanımın hayat dolu, dinamik görünüşü arasındaki zıtlık insanı üzecek boyutlardaydı. Üstelik heyetimiz tezgâhlar arasında ağır ağır ilerlerken, avurtları çökmüş işçi kadınların bize uzaktan uzağa öyle bir bakışları vardı ki, bu bakışlardaki yabancılığı, hattâ düşmanlığı fark etmemek mümkün değildi. Heyetimizle işçiler arasında enikonu bir farklılık, evet evet insanı rahatsız edecek bir sınıf farklılığı göze çarpıyordu. O anda bu heyetin içinde olmak bana utanç verdi, o işçi kadınların arasında olmak, onların duygularını paylaşmak için neler vermezdim. Ama yolumuza devam etmek zorundaydık. Menajer hanım bazı tezgâhların başında duruyor ve üretimin çeşitli aşamaları hakkında bilgi veriyordu. Salt teknik bilgilerdi bunlar. İşçilerin durumu hakkında tek bir kelime yoktu bu açıklamaların içinde. Bir ara, işçilerin ücretlerinin tatmin edici olup olmadığını sormak geçti aklımdan. Ama alacağım cevabı tahmin ettiğimden böyle bir "münasebetsizlik" yapmaktan vazgeçtim. Bu ilk gezi, beni hayal kırıklığına uğratmanın ötesinde, oldukça üzmüş daha da karanlık düşüncelere gark olmama yol açmıştı. İçten içe, "acaba bu proletarya iktidarı denen şey bir palavra mı" diye düşünüyor, bir yandan da imanını kaybetmekten korkan bir mümin gibi, içimden yükselen soruları bastırmaya çalışıyordum.

Bundan sonra birkaç yere daha gittik. Bunlar, bir çocuk kreşi ve lise düzeyinde bir okuldu. Bunların hiçbir olağanüstülüğü yoktu. Yataklarına işeyen, ağlayan çocukları, ellerinde bezlerle oradan oraya koşturan avurtları çökük bakıcı kadınları ya da okulun bahçesinde voleybol oynayan, bize uzaktan yabani yabani bakan gençleri seyretmenin, "sosyalist Arnavutluk'un başarıları"yla ne ilgisi vardı Allahaşkına! Üstelik, bir çocuk

kreşinde dahi karşımıza sorumlu bir parti komiserinin çıkması, parti önderliğine inanan beni bile rahatsız etmişti.

Son olarak gittiğimiz yer, bir karikatür sergisiydi. Burada sergilenen karikatürlerde, emperyalistler, kapitalistler, faşistler, revizyonistler vb. bol bol alaya alınsa da, örneğin Enver Hoca'nın ya da başka bir parti yöneticisinin, olumlu anlamda bile karikatürlere konu olmadığını görmek bendeki rahatsızlığı iyice arttırdı. Yoksa, Hz. Muhammed'in resmini yapmanın günah olduğu gibi, burada da parti yöneticilerini karikatür biçiminde çizmek yasak mıydı?

Ertesi gün, Enver Hoca'nın, bütün yabancı parti temsilcileriyle tanışacağı büyük bir "resmî kabul" yapılacağı söylendi bize. Heyecanla hazırlandım bu resmî kabule. "Büyük insan"lara ilişkin düşüncelerimde o zamanlar bir karışıklık söz konusuydu. Bir yandan, "Atatürk kültü"yle yetiştirildiğimizden, karizmatik liderler önünde eğilmeyi getiren bir kutsiyet anlayışının etkisi altındaydım. Öte yandan, nihilist eğilimler taşıyan Turgay ağabeyimin, Atatürk de dahil, bütün devlet büyüklerini alaya alan, "onlar da tuvalete gitmiyor mu" yollu, "karizmanın kutsiyetini" boka bulayan anlayışlarının da üzerimde az etkili olduğunu söyleyemem.

Bu seferki konvoyumuz, neredeyse yüz arabalık uzun bir konvoydu. Arabaların dizilişi, tamamen AEP'nin hiyerarşik düzen anlayışını yansıtıyordu. En itibarlı partilerin delegelerine ayrılan devasa siyah Limuzinler, en önde, sanki bir cenaze taşıyormuş gibi ağır ağır ilerliyordu. Bu itibarlı partiler, sırasıyla, Fransız ML Komünist Partisi, Alman ML Komünist Partisi, Brezilya Komünist Partisi M-L, Arjantin Komünist Partisi M-L, Kore Emekçiler Partisi, Endonezya Komünist Partisi, Filipinler Komünist Partisi vb.'ydi. Bu öyle bir hiyerarşik düzendi ki, örneğin FMLKP'ye ayrılmış en öndeki Limuzin, neredeyse bir otobüs uzunluğundaydı; onun ardından gelen AMLKP temsilcisine ayrılan Limuzin ise biraz daha küçüktü, ancak bir minibüs uzunluğunda olduğu söylenebilirdi. Limuzinler, birbiri ardından kısala küçüle, sonunda yerlerini daha sıradan arabalara bırakıyorlardı. Ama şöyle bir ba-

kıldığında, diziliş sıralarına göre onların arasında bile, uzunluk, boy pos, yenilik vb. açısından hiyerarşik farklar olduğu anlaşılabiliyordu. Daha önce de belirttiğim gibi, benim araba külüstür bir Anadoldan farksızdı ve işin daha da kötüsü, iyice arkalardan geliyorduk. İnsan, bu kadar hiyerarşik bir düzende böyle kötü bir arabayla, böylesine arkadan gelmeye bayağı bozuluyordu partisi adına. Çocukluğumda seyrettiğim resmî geçitlerde en arkaya bırakılan, örneğin "Ticaret Lisesi" gibi en çerden çöpten okulların o zavallı hali geliyordu gözümün önüne. Acaba bu kadar arkalara atılmamızın nedeni ne olabilirdi? Bu konuda çeşitli varsayımlar geçiyordu kafamdan. Bizim partinin "Mao Zedung düşüncesi"ni ve "Üç Dünya Teorisi"ni savunmaya devam ettiğini istihbar etmiş olmalıydılar. Zaten tercümanımla da lafımı sakınmadan uzun uzun tartışmıştım bu konuda. Tercümanım, benim şiddetli Sovyet aleyhtarlığımı "üsttekilere" bildirmiş olmalıydı. Zaten bir keresinde öylesine tartışmıştık ki, tercümanım sonunda, "tabiî" demişti, "Sovyetler Birliği, Türkiye'nin komşusu olduğundan sizi kolayca istila edeceğinden korkuyorsunuz." Bu oldukça milliyetçi bir yorumdu elbette, ama demek benim şiddetli "Sovyet aleyhtarlığıma" ancak böyle bir izahat bulabilmişti kafasında. Evet evet, hiyerarşide bu kadar gerilere düşmemizin nedeni olsa olsa bizim izlediğimiz siyasî çizgi olabilirdi. Ama ayıptı doğrusu, insanı sırf savunduğu fikirlerden dolayı bu kadar gerilere atmak, bunu "şanlı AEP"nin olgunluğuna hiç yakıştıramamıştım.

Konvoyumuz ağır ağır ilerlerken, arabamın arka koltuğundan, "Arnavutluk halkının" görüntülerini izlemekten geri kalmıyordum. Halk, caddelerin iki yanına büyük bir merakla toplanmıştı. Kollarına kırmızı pazubentler takmış sivil parti milisleri, kalabalığı geriye itekliyorlardı. Halkın görünüşünde genel bir yoksulluk havası hâkimdi. Üstelik arabaların içindeki bizleri meraklı gözlerle süzen kalabalık, lehte herhangi bir tezahüratta da bulunmuyordu. Kalabalığa sessizlik ve merak hâkimdi. Kırk yılda bir karşılaştıkları yabancı parti heyetlerini yakından görmek, nasıl bir şey olduklarını öğrenmekti bütün

dertleri. Meraklı kalabalıkla göz göze gelmeye çekinen bir parti bürokratıydım o anda. Bu konumda bulunmak bana acı ve utanç veriyordu.

Konvoyumuz böyle ağır ağır ilerleyerek sonunda şehrin biraz dışındaki büyükçe bir binanın önünde durdu. Aynı hiyerarşik düzende, ağır adımlarla içeri alındık. Binanın kubbeye benzeyen yüksek tavanı cam olduğundan içerisi son derece aydınlıktı. Ayrıca, öyle sanıyorum ki, Enver Hoca'nın heyetleri kabul ettiği, salonun tam ortasındaki yükseltinin etrafı da, yerden, özel olarak aydınlatılmıştı. Enver Hoca, bu yükseltinin üstünde tek başına duruyordu. Ak saçlı, uzun boylu, oldukça yakışıklı bir adamdı. O tarafa yaklaştığımda, belki özel ışıklandırmadan, belki de kendisine özel bir makyaj yapılmış olduğundan, hem çevresinde hem de yüzünde, neredeyse "ilahi" olduğuna inanacağım bir ışıltı olduğunu fark ettim. Heyetler, hiyerarşik düzenlerini bozmadan ağır ağır onun önünden geçiyor, tercümanları tarafından partilerinin adıyla Enver Hoca'ya takdim ediliyor, saygıyla Enver Hoca'nın elini sıktıktan sonra, öbür kapıdan çıkıp arabalarına biniyorlardı. Ağır tempoyla ilerleyerek sonunda, tercümanım ve ben de Enver Hoca'nın önüne geldik.

Tercümanım, bizim partinin adını nedense Fransızca olarak söyledi, ardından da benim adımı ("Mehmet Temel yoldaş") ekledi. Enver Hoca'yla el sıkıştık. Enver Hoca, partimin adındaki "köylü" sözcüğünü duyunca biraz şaşırmış gibi, "köylü" mü diye sordu tercümanıma, iyice emin olmak istermiş gibi. Tercümanım doğrulayınca da, hafifçe güldü gibi geldi bana. Sanırım bir "proletarya" partisinin adındaki "köylü" sözcüğünü biraz garipsemişti. O hafif gülümsemesi bunu gösteriyordu. Tabiî o anda ismimizdeki "köylü" sözcüğünün anlamını kendisine teorik olarak açıklama olanağım yoktu. Biraz bozulmuş bir halde ilerleyip, arabama bindim. Bu tören de böylece tamamlanmış oldu.

Ertesi gün, AEP'nin 7. Kongresi'nin yapılacağı, İskender Bey Meydanı'na yakın ve hâkim bir konumdaki kongre binasına götürüldük. Her şey büyük bir düzen içinde işliyordu.

Kapıdaki parti görevlileri kimliklerimizi kontrol ederek bizi içeri alıp oturacağımız yeri gösterdiler. Tercümanımın izahına göre, benim de içinde bulunduğum "illegal" partilerin temsilcileri, sahnede değil, salonun arka taraflarında balkona benzer bir yerde oturacaklardı. AEP, "gizlilik" nedeniyle böyle bir önlem almıştı. Bunun da partimize karşı yapılmış hiyerarşik bir "ayrımcılık" olup olmadığı konusunda kafamda kuşkular belirmişti, ama oturduğumuz yerde benim gibi bazı "illegal" parti temsilcilerinin de bulunduğunu görünce rahatladım. Oldukça büyük bir salondu. Delegeler şimdiden yerlerini almışlardı. Delege sıralarını gözden geçirdim. Çoğunluğu erkek ve yaşlıydı delegelerin. Aralarda, "yerel" giysileriyle (başlarında bizim Kürt kadınlarının giydiği hotozlara benzer koca başlıklar, üstlerinde yerlere kadar uzanan kat kat etekler vardı) bazı kadın delegeler ve Arnavutluk Halk Ordusunda rütbeler kaldırıldığından, omuzlarında apolet bulunmayan subay delegeler de dikkat çekiyordu. Biraz sonra, sahne ışıklandırıldı. Manzara şuydu: Sahnenin tam orta yerinde, uzun bir masa ve parti politbüro üyelerinin oturacakları koltuklar bulunuyordu. Onların arkasında aşağı yukarı altmış-yetmiş kişilik, konuk parti temsilcilerinin oturacakları koltuklar sıralanmıştı. Biraz sonra ortalık hareketlendi. Delegeler önce hep bir ağızdan parti marşları söylemeye başladılar. Ardından, o malûm "Parti-Enver" sloganı eşliğinde, dış partilerin temsilcileri, yine hiyerarşik bir sıralanma içinde sahnedeki yerlerini aldılar. Bunun ardından alkışlar ve sloganlarla politbüro üyeleri tek sıra halinde gelerek yerlerine oturdular. Tercümanım, politbürodaki bazı tanınmış şahsiyetleri bana tek tek tanıtıyordu. Bunlardan biri de Halk Ordusu komutanlarından Mehmet Şeyhu'ydu. Altmış yaşlarında gösteren, gözlüklü, tıknaz bir adamdı. Enver Hoca'nın tam ortada yer alan koltuğunun sağ yanında oturuyordu. Bunun anlamı, Mehmet Şeyhu'nun, o sırada, parti hiyerarşisinde "2. adam" konumunda bulunduğuydu.

Enver Hoca'nın dışında herkes yerini almıştı. Salondaki atmosfer artık en yüksek noktasına tırmanmıştı. Delegeler ayağa

kalkmış, el çırpıp "Parti-Enver" diye bağırarak gözlerini tek bir noktaya dikmişlerdi. Bu nokta, sahnenin hemen yanındaki bir kapıydı. Salonun diğer yerleri hafifçe loş olmasına rağmen, güçlü bir spot ışığı bu kapıya çevrilmiş, o noktayı özel olarak aydınlatmıştı. Enver Hoca'nın birazdan bu kapıdan girmesi bekleniyordu. Biz seyirciler de heyecan içinde ayağa kalkmıştık. Bu teatral gösteri havasından enikonu rahatsız olmama rağmen, ben de diğerleriyle birlikte el çırpmaktan kendimi alamıyordum. Gerçi diğerleriyle karşılaştırıldığında, benim el çırpışımda göze çarpacak ölçüde bir isteksizlik olduğunun farkındaydım, ama ne bu saçma el çırpışıma bir son verebiliyor ne de bunu daha coşkulu, gösterişli bir hale getirebiliyordum. Öte yandan tercümanımın, benim en ufak hareketimi, mimiğimi çaktırmadan da olsa dikkatle izlediğinin farkındaydım.

Sonunda Enver Hoca, aşağı yukarı on beş dakika süren el çırpışların ve sloganların en yüksek noktasında, gözlerin dikildiği kapıdan içeri avdet etti. Salonda korkunç bir tezahürat başladı. Bu tezahürat neredeyse yarım saat sürdü. Böyle bir ortamda sessiz kalmak neredeyse imkânsız gibi bir şeydi ve açık muhalefet işareti olarak algılanması işten bile değildi. Gerçi ben artan tezahürata rağmen tempomu pek yükseltmemiştim, ama göze çarpmama güdüsüyle el çırpar gibi yapmaya devam ediyordum. Sonunda ortalık duruldu, Enver Hoca, parti sekreteri olarak o uzun 7. Kongre raporunu okumaya başladı.

Enver Hoca, koca bir orkestrayı yönetir gibi, etkili jestlerle konuşmasının belli yerlerinde sesini yükselterek, ses tonunun en yüksek perdeye çıktığı noktada durarak, delegeler ve seyirciler topluluğunun ayağa kalkıp tezahürat yapmasını sağlıyordu. Böyle anlarda hep birlikte ayağa kalkılıyor, artık bıkkınlık veren "Parti-Enver" sloganı bağırılıp el çırpılıyordu. Enver Hoca'nın, Mao Zedung'a ve "Üç Dünya Teorisi"ne saldırdığı bölümlere gelindiğinde tezahürat çılgınca bir düzeye tırmandı. Bununla da kalınmadı, herhalde tüm parti temsilcilerinin Enver Hoca'yla aynı fikriyatta olduğunu göstermek amacıyla iyiden iyiye ışıklandırılmış sahnedeki delegeler ve politbüro üyeleri hep birlikte ayağa kalktılar, kollarını havaya kaldırıp el

ele tutuştular. Enver Hoca da konuşmayı falan bir yana bırakmış, sağ yanındaki Mehmet Şeyhu ve sol yanındaki politbüro üyesiyle el ele tutuşmuştu. Bütün parti temsilcileri, sanki halay çeker gibi el ele, bir öne bir arkaya, bir sağa bir sola gidip geliyorlardı. Çok komik bir manzaraydı. O anda, sahnede bulunmadığıma şükrettim. Orada olsaydım, ben de ister istemez bu komediye katılmak zorunda kalacaktım çünkü. Bu arada, sahnenin bu uhrevi "birlik" havasında bazı uyumsuzluklar olduğu da dikkatimden kaçmadı. Örneğin, koyu Maocu olduğu bilinen Endonezya Komünist Partisi'nin temsilcisi, yanındaki bir diğer temsilcinin, elini tutup yukarı kaldırma girişimini geri çeviren ters bir tutum takınarak el ele oluşturulan zincirin dışında kalmak istediğini enikonu belli etti. Ne var ki, yanındaki, hangi partinin temsilcisi olduğunu çıkaramadığım şahıs, bu ayan beyan "bozguncu" tavra pabuç bırakmak niyetinde görünmüyordu. Herkesin önünde bir rezaleti göze alıp, Endonezya parti temsilcisinin elini neredeyse zorla tuttu. Adamcağız daha fazla direnmenin bir rezalete yol açacağını fark etmiş olmalı ki, zorla evlendirilen gelinler gibi elini yanındaki yüzsüze teslim etti. Ne var ki, uyumsuz tavrını sürdürmekten de geri kalmadı. Coşkulu havaya katılmak istemediğini belli ederek, elinin yukarılara kaldırılmasına direndi, yanındaki de fazla ileri gitmeyip, onun elini aşağıdan doğru sallamakla yetindi.

Enver Hoca'ya bu genel gösteri de yetmemiş olacak ki, parti içindeki "birliği" daha da vurgulamak için, Mehmet Şeyhu'yu elinden tutup ön tarafa getirdi. Bu kez yalnızca ikisi el ele, *bir adım ileri iki adım geri* giderek büyük bir birlik gösterisinde bulundular. Tabiî o sırada, parti içinde, Enver Hoca'yla Mehmet Şeyhu arasında büyük bir iktidar mücadelesinin cereyan ettiğinden haberdar değildim. Meğer bu acayip ve abartılı gösterinin nedeni buymuş. Bu tür monolitik partilerde iki lider arasında aşırı muhabbet gösterileri yapılıyorsa bilin ki, yakında liderlerden biri (büyük bir ihtimalle de ikinci sıradaki lider) harcanacaktır. Nitekim, bu gösteriden yaklaşık dört beş yıl sonra, 1981 yılında Mehmet Şeyhu, Amerikan, İngiliz, Yu-

goslav ve Çin istihbarat örgütlerinin adamı olmakla suçlanarak tasfiye ve idam edilecekti.

Enver Hoca'nın uzun konuşması bittikten sonra ara verildi. Açlık önemli değildi, ama tuvalet ihtiyacımız had safhaya gelmişti. Hemen tuvaletlere koşturduk. Ne var ki, herkes aynı durumda olduğundan erkek tuvaletlerinin önünde uzun kuyruklar oluşmuştu. Bu kuyruklarda delegeleri ve aralarındaki ilişkileri izlemek ilginçti. Delegeler arasında hiyerarşik olmayan, eşit, dostça bir hava göze çarpıyordu. Tuvalet kuyruğunda büyük bir coşku içinde tartışıyor, hattâ şakalaşıyorlardı. Tabiî ne tartıştıklarını anlamam mümkün değildi, ama arkadaşça, samimi bir iletişim içinde oldukları belliydi. Hele askerî hiyerarşinin oldukça katı boyutlarda olduğu bir ülkeden gelen benim gibi birinin, subayların, neredeyse çöpçüden farksız, apoletsiz üniformalarıyla tuvalet sırasına harfiyen riayet etmelerinden etkilenmemesi mümkün değildi. Subayların diğer delegelerden ya da Arnavutluk vatandaşlarından hiç de üstün, kibirli bir havaları yoktu. Bu güzeldi işte. Demek ki, devrim her şeye rağmen, bir şeyler getirip bırakmıştı bu topluma.

Kongrenin birinci günü, salt Enver Hoca'nın konuşmasıyla geçti ve kapandı. Ertesi gün devam edecek kongrenin özellikle "tartışmalar" faslını merak ediyordum. Herhalde artık bu tören havasından sıyrılınırdı da, biz de gerçek bir kongre izleme olanağına kavuşurduk. O akşam, AEP'nin teorisyenlerinden Agim Popa'nın beni yemeğe davet ettiğini öğrenince, yorgunluğuma rağmen sevindim. Agim Popa'nın ismini, bizim dergide yayımlanan birkaç yazısından biliyordum. Hem belki onunla böyle bir ziyafet ortamından yararlanarak bir şeyler konuşabilir, AEP'nin katılmadığım fikirleri konusunda tartışma fırsatı bulabilirdim.

Otelin özel bir bölümünde mükellef bir masa hazırlanmıştı bizim için. Agim Popa kabak kafalı, altmış yaşlarında, görünüşü ve davranışlarıyla, bir mahalle bakkalı ya da kasabı izlenimi veren birisiydi. Yemekte birkaç parti yöneticisi daha bulunuyordu. Önce malûm ritüele uyularak "iki partinin kardeşli-

ği"ne kadehler kaldırıldı. Agim Popa konuşkan, esprili bir adamdı. Onun bu rahat halinin tersine ben oldukça gergindim. Sıranın daha "ciddi konulara" gelmesi için fırsat kollamamdı bu gerginliğe yol açan. Ama, Popa'nın o sularda yüzmeye niyeti olmadığını anlamakta gecikmedim. Siyaset ve ideoloji dışı ne varsa konuşuyordu. Üstelik, birkaç Türkçe sözcük de biliyordu. Benimle kültürel bir yakınlık kurmak için olacak, bu sözcükleri tekrarlayıp duruyor, Arnavutça ve Türkçedeki ortak kelimeleri sıralıyordu ardı ardına. "Ayran" ayrandı, "turşu" da turşu vb. Ortak kelimeler çoğaldıkça, neredeyse akraba gibi olmuştuk. Derken Agim Popa, Bulgaristan'a atıp tutmaya başladı. Bu biraz daha siyasî bir konuydu, ama konuşmasının oldukça milliyetçi tonlar taşıması beni rahatsız etmişti. Bulgaristan'ın "revizyonist" yöneticilerini hedef alsa memnun olacak, hattâ bunu fırsat bilip, ben de "Sovyet sosyal emperyalizmi"ne ilişkin bir tartışma açacaktım, ama Popa, yöneticilere değil de, doğrudan doğruya Bulgar halkına çamur atıyordu. Bu, bizim bütün halkları kutsal sayan Maocu terbiyemize epeyce aykırı bir yaklaşımdı, bir komünistin bir ulus ya da halk hakkında böyle ileri geri konuşması beni şok etmişti. Bulgar halkı "pis"ti, "kaba"ydı, "gaddar"dı vb. Karşımdaki, AEP'nin önemli bir yöneticisi değil de, sanki bizim milliyetçi öykü yazarı Ömer Seyfettin'di. Bu milliyetçi nutku sessizce geçiştirmeye çalıştım, ama Popa dozunu arttırdıkça arttırıyordu. Son noktayı, Türkçe olarak, "adi millet" sözcükleriyle koyduktan sonra, Türkçe sözlerinin etkisini ölçmek istermiş gibi arkasına yaslanıp beni bir iyice süzdü. Artık bu noktada küçük bir muhalefet şerhi koymak gereğini duyup, "adi revizyonistler" diye "düzelttim" yine Türkçe olarak. Ne var ki, Popa, bu sözlerimi, kendisine katıldığım şeklinde yorumlayarak, kahkahayı basıp, kadehini kaldırdı. Artık daha fazla uzlaşmanın yerinde olmayacağına kanaat getirerek, "Sayın Popa" dedim, tercümanım aracılığıyla, "sizinle dünya durumu üzerine bazı şeyler tartışmak istiyorum." Tercümanım bu sözleri çevirince, Popa'da şafak attı, hattâ rengi bile attı gibi geldi bana. Kadehini bir kere daha havada sallayıp, tercümanımın bana

aktardığına göre, "konuşuruz, konuşuruz bunları, daha çok zamanımız var," yanıtını verdi. Ama yanıtını daha Arnavutça verirken bile anlamıştım ki, bunlar geçiştirme sözcükleriydi. Ne Agim Popa'nın, ne de diğer yöneticilerin benimle tartışacak bir şeyleri vardı. Üstelik bunlar tehlikeli mevzulardı ve bu tür şeyleri tartışmak kimseye hayır getirmezdi. Parti her şeyi ortaya koymuştu, bizim görevimiz bunları izlemekten ibaretti. Nitekim, ne o akşam, ne de konukluğumun bundan sonraki herhangi bir aşamasında, "bol zamanı" değerlendirmek mümkün oldu. AEP konusunda bir kere daha hüsrana uğramış, dahası şu meşhur "demokratik merkeziyetçilik" denen şey konusunda beynimde kendiliğinden oluşan soruları kendi kendime kurcalamaya başlamıştım.

Ertesi gün kongre, aynı merasimlerle açıldı. Aynı gösterileri ikinci kez izlemek, olayın bütün ilginçliğini, hattâ komikliğini ortadan kaldırmıştı. Bıkkınlık içinde konuşmalara geçilmesini bekledim. Tercümanıma bütün konuşmaları bana mümkün olduğu kadar ayrıntılı aktarmasını söylemiştim. Delegelerin konuşmalarına geçildiğinde tören havasının değişeceği konusunda hâlâ bir umut besliyordum içimde.

Ne var ki, delegelerin konuşmaları da önceki ritüelin devamından başka bir şey değildi. Konuşmacılar, kürsüye gelip, önce Enver Hoca'ya uzun övgüler düzüyor, ardından kendi bölgelerinde partinin büyük başarılarından, sosyalizmin inşâsı yönünde nasıl dev adımlar atıldığından, üretimin nasıl birkaç misli katlandığından söz edip, yerlerine oturuyorlardı. Hele yerel kıyafetleriyle kürsüye çıkan birkaç kadın delegenin konuşmaları, törenin iyice ileri boyutlara sıçramasına yol açmıştı. Bu folklorik giysili kadın delegelerden biri, Enver Hoca'ya olan hayranlığını şiirsel bir havada ifade edince, Enver Hoca belki artık daha fazla dayanamadığı, belki bu da mizansenin bir parçası olduğu için yerinden kalkıp kadın delegeye sarılıverdi. Bu "göz yaşartıcı" sahne karşısında bir kere daha ayağa kalkıp Enver Hoca'ya şükranlarımızı bildirmek zorunda kaldık. Artık tüm umutlarım paramparça olmuştu. Kongrenin, sonuna kadar böyle sürüp gideceği apaçık ortadaydı.

Delegelerin konuşmaları bu minvalde sürüp giderken, töreni bir üst düzeye yükselten bir gösteriyle daha yüz yüze geldik. Havaalanında bizi karşılayan kızlı erkekli piyoner izci çocuklar ellerinde çelenkler, Arnavutça şarkılar söyleyerek iki sıra halinde, teklifsizce salona dalmasınlar mı? Bu çocuk kalabalığı sahneye tırmandı, her biri ellerindeki çelenkleri salondakilerin boynuna geçirdi, kendi kırmızı piyoner boyunbağlarını çıkarıp politbüro üyelerinin ve parti temsilcilerinin boyunlarına bağladı. Herkes ayakta, bu "dokunaklı" sahneyi izliyordu. Enver Hoca, "geleceğin temsilcisi" çocukları teker teker kucakladı. Sonra, üç-dört yaşlarında gösteren en küçük izciyi, politbüro masasının üstüne çıkarıp, onunla teatral havada bir sohbete girişti. Tercümanımın çevirdiklerine göre Enver Hoca, bu ufaklığa, burada ne işi olduğunu sormuş, o da peltek çocuk diliyle, "sosyalist anavatanı revizyonist, reformist ve kapitalist düşmanlara karşı savunmak üzere burada bulunduğunu" söylemişti. Artık sahnedeki görüntüler, 23 Nisan törenlerinde, devlet büyüklerinin makamlarına geçici ve sembolik olarak kurulan çocukların oluşturduğu sahnelerden farksızdı. Gözleri yaşaran, yürekleri kabaran salondaki çoğunluğun tersine, midemin bulandığını hissettim. Artık bir ara verilse iyi olurdu. Biraz kendime gelmeye ihtiyacım vardı.

Öğleden sonra, kongre aynı sloganlarla açılmadan önce, bir başka sahneye tanık oldum. Kongre konuşmasına ek olarak bazı propaganda temalarını işlemek gereğini duyduğu anlaşılan Enver Hoca, kongre salonunun hemen girişinde bir koltuğa oturmuş, çoğu Latin Amerikalı ve İspanyollardan oluştuğu anlaşılan parti temsilcileriyle sohbet ediyordu. Onun söyledikleri bir kadın tercüman tarafından, yüksek sesle İspanyolca olarak tekrarlanıyordu. Tercümanım da doğrudan Arnavutçadan çevirdi Enver Hoca'nın söylediklerini. Enver Hoca, Marksist-Leninist partilerin "silâhlı mücadele" deneyimlerinin başarılarından söz ediyor, hattâ bu tür girişimleri teşvik eden sözler sarfediyor, gerek Sovyet, gerekse Çin "revizyonistleri"ne atıp tutuyordu.

Kongre, öğleden sonra da delegelerin taze suya tirit konuşmalarıyla geçti ve üçüncü gün devam etmek üzere kapandı.

Tercümanım bana, akşam Merkez Komitesi adına partinin önderlerinden Ramiz Alia'nın, parti temsilcilerine büyük bir ziyafet verdiğini, oraya gideceğimizi bildirdi. Artık hiçbir hevesim kalmamıştı ya, gidecektik mecburen.

Ziyafet, büyük bir salonda veriliyordu. Uzun masalarda, AEP'nin önde gelenleri, belki de Merkez Komitesi üyeleri ve benim gibi, dış partilerin temsilcileri oturmuşlardı sıram sıram. Yemekler güzeldi. Bol içki vardı. Bir orkestra, Arnavut müziği çalıyordu. Arnavutlar, bu müzikle coşup yerel danslar yapıyorlardı. Bir ara gözüm Ramiz Alia'ya ilişti. Altmış yaşlarına yakın, soluk benizli, saçları arkaya doğru düzgünce taranmış, bunun dışında da pek fazla bir özelliği göze çarpmayan Ramiz Alia, kalkıp, bizim zeybek oyunlarına benzeyen bir dans yaptı. Hepimiz alkışladık bu şık dansı. Sonunda ziyafet bitti. Yorgun argın otele döndüm.

Üçüncü gün, ne zaman akşam olacak da otelimize döneceğiz diye saate bakmakla geçti. Artık kongreye ilişkin tüm ilgimi kaybetmiştim. Hattâ Arnavutluk'a ilişkin de öyle. Ancak yapmam gereken birkaç iş vardı. Birincisi, bu ülkede bulunan ve Arnavutluk radyosunun Türkçe bölümünde karı koca görev yapan arkadaşlarımızı görmem gerekiyordu. İkincisi, bir parti görevlisine, "partimize karşı ayrımcılık" ifade eden hiyerarşik davranışlar konusundaki şikâyetlerimizi iletmemin gerekli olduğu düşüncesindeydim. Tercümanıma iki isteğimi de söyledim. Bir parti görevlisi gelip isteklerimi not etti ve gitti.

O akşam arkadaşlarımla görüşme isteğim yerine getirildi. Arkadaşlar, güzel bir evde oturuyorlardı. Evlerinin büyükçe bir salonu vardı. Beni burada kabul ettiler. Kucaklaştık. Arnavutluk ziyaretim boyunca Mao'nun resmine ilk kez onların salonunda rastladım. Herhalde Arnavutlar, fazla ileri gidip o resmi de oradan indirmeyi göze alamamışlardı. Böyle bir özerkliğe saygı göstermelerine memnun olmuştum yine de. Herhalde Stalin Rusya'sında kimse, örneğin Tito'nun resmini asamazdı odasına. Stalin, maazallah "kardeş parti" temsilcisi falan da dinlemez, sallandırıverirdi adamı. Yanımda tercümanım olduğundan (sanırım tercümanların bir diğer görevi de gizli polise

bilgi aktarmaktı) arkadaşlarımla rahat bir sohbet yapma olanağı bulamadım. Biraz da Ezop dili konuşarak, duygu ve düşüncelerimizi birbirimize aktarmaya çalıştık. Ben, kongre konusundaki memnuniyetsizliğimi aktardım onlara. Onlar da genel memnuniyetsizliklerini ve imâlı bir şekilde yakında Arnavutluk'tan "postalanacaklarını" bildirdiler bana. Nitekim, benim oradan ayrılışımdan yaklaşık bir ay sonra, bizim partinin Maoculuğu iyice ayyuka çıktığından olacak, bu çift, Arnavutluk otoriteleri tarafından, üstelik pasaportsuz olarak, Arnavutluk-Yugoslavya sınırına bırakılıvermişler.

İkinci talebimin gerçekleşmesi de gecikmedi. Kravatlı bir parti sorumlusu (zaten, resmî parti görevlilerinin hepsi istisnasız kravat takıyordu) elinde not defteri ile beni otel odamda ziyaret etti. "Bazı şikâyet ve eleştirileriniz varmış" diye sordu. Hepsini önceden not almıştım. Tercümanım aracılığıyla tek tek sıraladım eleştirilerimi. En çok üzerinde durduğum nokta, partimize karşı ayrımcılık yapılması, hiyerarşide fazlasıyla gerilere atılmamızdı. Gerçi yaşandığı zaman insana dokunan bu davranışlar eleştiri olarak ortaya konmaya kalkılınca sanki geçerliliğini ve haklılığını bir ölçüde yitiriyor gibiydi, yine de sözümü esirgemedim. Parti sorumlusu, yüzünde hiçbir insanî kıpırtı olmaksızın, son derece saygılı bir şekilde bütün söylediklerimi not aldı, eleştirilerimi "yukarıya" bildireceğini, "oradan" bana cevap verileceğini belirterek geldiği gibi çıkıp gitti. Tabiî, bu eleştirilere ne cevap verildi, ne bir şey. Daha sonradan, Fransız Marksist-Leninist Komünist Partisi, Brezilya Komünist Partisi gibi partilerin de AEP'ye muhalefet ettiklerini öğrenecektim.

Üç gün süren kongre kapandıktan sonra, bütün parti temsilcileri, aynı hiyerarşik düzende "Meçhul Asker" anıtını ziyaret ettik ve AEP tarafından partilerimiz adına hazırlatılmış çelenkleri, huşu içinde anıta koyup otele döndük. Arnavutluktan ayrılmadan önce tanık olacağımız son sahne, kongrenin "zaferle" bitişini kutlayan ve Enver Hoca'nın da katılacağı mitingdi. Miting, kongrenin yapıldığı binanın önündeki alanda yapılacaktı. Otelin cam kapısından, ellerindeki kâğıt bayrak-

larla miting alanına akan kalabalığı gözledim. Okullar ve işyerleri tatil edilmiş, tüm halk, mitinge seferber edilmişti. Kalabalıklar dağınık ve düzensiz bir şekilde alana akıyordu. Ne slogan atıyorlardı, ne bir şey. Hattâ yılgın ve isteksiz oldukları bile söylenebilirdi. Miting alanı yakın olduğundan oraya yürüyerek gittik. Ben, kürsünün kurulduğu merdivenlere yakın bir yerde, alana hâkim bir konumda olduğumdan, kalabalığı izleme olanağına sahiptim. Alandaki insanların eline çok sayıda Enver Hoca portresinin yanı sıra, parti politbüro üyelerinin portreleri tutuşturulmuştu. Yaklaşık kırk bin kişilik büyük bir mitingdi. Ama bu büyük kalabalık durgundu. Kürsüye çıkan yabancı parti temsilcilerini alkışlıyorlardı alkışlamasına, ama pek sönük bir alkıştı bu. İnsanların yüzünden bir bıkkınlık, şu miting bitse de evlerimize gitsek havası okunuyordu. Ne var ki, mitingin sonuna doğru kürsüye Enver Hoca çıkınca hava birden değişti. Kalabalık büyük bir dalgalanma içine girdi, hattâ bu dalgalanmadan dolayı yere yıkılanlar bile oldu. Miting meydanındaki insanlar Enver Hoca'ya çılgınca tezahürat yapıyorlardı. Hitler ya da Stalin'e yönelik kitlesel tapıncın nasıl bir şey olduğunu bu manzara çok iyi ortaya koyuyordu.

O zaman tam bilincinde değildim ama, bugün, Arnavutluk gezisinin dünyaya bakışımda niteliksel bir değişim yarattığını rahatlıkla söyleyebilirim. Küçücük Arnavutluk'un, bende devasa değişimlere yol açtığı kesindi. Bu öyle ani bir değişimdi ki, bütün eski değerlerimi, alışkanlıklarımı, değerlendirmelerimi altüst etmişti. Artık her şeye kuşkuyla bakar hale gelmiştim. Tüm törensel ve propagandif davranış ve konuşmalar bende büyük bir irkilmeye yol açar olmuştu. Karşımdaki kişinin konuşmalarını artık, acaba içten mi konuşuyor, yoksa geri plandaki amacını gizlemek için mi bu lafları ediyor diye irdeler hale gelmiştim. Buna, en başta Doğu olmak üzere, bütün yakın çalışma arkadaşlarım dahildi. Stalinizm, demokratik merkeziyetçilik, partinin önderliği, proletarya iktidarı vb., dışarı vurmasam bile, benim için kuşkuyla yaklaşılacak kavramlardı artık.

Türkiye'ye döndükten sonra, Merkez Komitesi'ne, gezimle ilgili ayrıntılı bir rapor verdim. Arkadaşlar anlattıklarımı merak ve dikkatle dinlediler. Oldukça objektif bir rapordu bu, ama anlatımlarımdaki vurgular, yukarıda sözünü ettiğim kuşkularımı, kanaat belirtmeden de olsa dışa vuracak nitelikteydi. Özellikle o komik törenleri anlatırken, "kızım sana söylüyorum, gelinim sen dinle" havasındaydım. "Gelin" bunları ne kadar üstüne alındı bilemiyorum. Belki içten içe alınmıştır da, dıştan belli etmemiştir. Öte yandan, partimi Arnavutlara karşı nasıl "kahramanca" savunup, onların önünde boyun eğmez bir tavır takındığımı göğsümü gererek anlatmaktan da geri kalmadım tabiî. Bunları anlatırken, arkadaşların, özellikle Doğu'nun takdirini kazanmayı hedefliyordum. Bir yandan da, acaba fazla ileri gittiğimi düşünebilirler mi diye bir kuşkum da vardı. Çok şükür, partiyi savunmam ve Arnavutlara kafa tutmam arkadaşlar tarafından takdirle karşılandı. Özellikle Doğu, tutumum hakkındaki memnuniyetini ifade etti, hattâ, "Arnavutluk radyosundan Enver Hoca'nın Mao'ya saldırılarını dinlerken, içimden, Gün acaba uzlaşıp sesini çıkartmaz mı diye bir kuşku da geçti sen oradayken, itiraf edeyim" demeyi de ihmal etmedi. Böylece, benim geleneksel uzlaşmacılığıma olan güvensizliğini bir kere daha ifade etmiş oldu. Neyse, AEP'ye karşı tutum konusunda Merkez Komitesi'nde tam bir birlik havası doğmuştu. Enver Hoca'nın tezleri kabul edilemezdi, bunlar "revizyonist" tezlerdi. Teslim olmayacak ve Mao Zedung düşüncesini savunmaya devam edecektik. Böylece, AEP ile TİİKP arasındaki "kardeş parti" bağı kopmuş oluyordu. İdeolojik ayrılık ortamında ne kardeşlik kalıyordu ortada, ne başka bir şey.

* * *

1976 yılının sonuna doğru Maocu kesimde cereyan tersine dönmüş ve Aydınlık hareketinin, diğer Maocu gruplar üzerinde üstünlük kurduğu aşağı yukarı belli olmuştu. Bu tersine dönüşü sağlayan en büyük etken, TİİKP'nin, Arnavutluk-Çin bölünmesi sonucunda iyice belirginleşen saflaşma ortamında,

Çin Halk Cumhuriyeti'nin gerçek izleyicisi, hattâ temsilcisi olduğunun artık herkes tarafından kabul edilmiş olmasıydı. Yani, Çin'in büyük prestijiydi TİİKP'ye kan ve can veren, çünkü Çin, o sırada hâlâ Türk ve Kürt devrimcileri üzerinde büyük prestije sahipti. Öte yandan, TİİKP'nin dar-kapıcılığı aşıp özgüçleriyle birleşmesinin, bu güçleri seferber etmesinin de rolü küçümsenmemelidir. Bütün bunlara, diğer Maocu grupların dar, monolitik, esneklikten uzak siyasetlerinin, örgütlenme anlayışlarının, kendi taraftarları içinde yarattığı bunalımı da eklemek gerekir sanırım. Tabiî, Aydınlık hareketinin sınıf işbirliği ve devlet işbirlikçiliği siyasetinin pratik sonuçları o sırada net bir şekilde ortaya çıkmadığından, hareketimizin "devrimci" imajını 1970'li yılların ortalarında hâlâ korumakta olması da kaydedilmelidir.

Bunun sonucu olarak, 1975 yılında, dar-kapıcı örgütlenme anlayışımız dolayısıyla, diğer Maocu gruplara kaptırdığımız güçlerimizi geri almaya başladık. 1975 yılında gelen haberler şöyleydi: "Trabzon da gitmiş", "Eskişehir de Halkın Yolu'na katılmış" vb. 1976 sonunda ise şu tür haberler geliyordu artık merkeze: "Trabzon tam kadro geri gelmiş", "Eskişehir de Halkın Yolu'nu bırakıp yeniden bize katılmış" vb. Tam bir "yuvaya dönüş" cereyanı başlamıştı artık. 1977 yılının sonunda ise bu "yuvaya dönüş"ü, diğer Maocu grupların çözülmesi ve "Halkın Yolu"nun neredeyse tamamen Aydınlık'a iltihak hareketi izleyecekti. "Yuvaya dönüş", bizi bile şaşırtacak boyutlardaydı. Bunların arasında, hareketi daha 12 Mart döneminde terk edip TKP-ML'yi kurmuş ya da bu partinin oluşumunda önemli görevler almış isimler de vardı. Bunlardan üçünü, partiye yeniden katılma "sertifikalarını" kendilerine bizzat "verdiğim" için çok net hatırlıyorum: Ümit Necef, Yalçın Büyükdağlı, Ali Mercan.

Ümit Necef, Talas Amerikan Koleji'nden mezun olduktan sonra, Robert Kolej'de okumaya başlayan Aydınlıkçı bir öğrenciydi, 1970'li yılların başlarında. O sırada, Robert Kolej'de, Garbis Altınoğlu'nun başını çektiği, aşırı Maocu, Hindistan Komünist Partisi Marksist-Leninist'in lideri Çaru Mazum-

dar'ın çizgisini dogmatik bir biçimde taklit etmeye heveslenen bir akım doğmuştu. Önerileriyle Narodnikleri andıran bu grup, 12 Mart döneminin başlarında, Aydınlık hareketinden ayrıldı ve gizli bir örgütlenmeye gitti. Aydınlık hareketi, bunlara, "1. Tasfiyeciler" adını taktı ("2. Tasfiyeciler" ise, hareketten bir yıl sonra ayrılacak İbrahim Kaypakkaya grubuna verilen addı). Ümit Necef de bu grubun içinde yer aldı. 1972 yılında bu grup içindeki bir hesaplaşma sonucu, Adil Ovalıoğlu öldürüldü. "Sandık cinayeti" diye bilinen bu olayda Ümit Necef'in de rol aldığı iddia edildi. Ümit Necef, daha sonraki gelişmeler içinde bu gruptan da ayrılıp, İbrahim Kaypakkaya'nın kurduğu TKP-ML örgütünde yer aldı ve bazı silâhlı eylemlere karıştı. 1976 yılında bizimle bağ kurup, özeleştiri yaparak yeniden Aydınlık hareketine katılmak istediğini belirttiği zaman, karıştığı bu silâhlı eylemler yüzünden aranıyordu. Kendisiyle Bostancı taraflarında buluştum. Bana, TKP-ML'nin çizgisini Aydınlıkçı bir perspektifle eleştiren yazılarını verdi. Uzun teorik yazılardı bunlar. Aynı zamanda, beş-altı yıllık serüveninin bir özeleştirisi niteliğindeydi. Durumu arkadaşlarla görüştüm ve Ümit'in özeleştirisini kabul etmeye karar verdik. Bundan sonra Ümit'le temasları ben yürüttüm. Arandığı ve hukuki durumu ağır olduğu için öncelikle kendisine saklanacak bir yer bulmamız gerekiyordu. Bu yeri temin ettik. Bir süre sonra, kendisinin de onayıyla, Ümit'in yurtdışına çıkartılmasına karar verdik. Sahte pasaportu hazırlandı. Bu pasaportu, yol için gerekli parayı ve yurtdışında temas kuracağı adresi Taksim'de kendisine verdim. Vedalaşıp ayrıldık. Daha sonraki yıllarda Ümit'in Avrupa'da hareket adına bir süre çalıştıktan sonra Danimarka'ya yerleştiğini ve eşcinsel olduğunu deklare ettiğini öğrendim. Kendisinin belirttiğine göre daha Tarsus Kolejinde yatılı okurken eşcinsel ilişkiler içindeymiş. Fakat devrimci olduktan sonra, aslında hiçbir zaman terk etmediği bu eğilimini titizlikle saklamış arkadaş çevresinden. Çünkü o dönemde, devrimci hareket ve biz devrimciler, eşcinselliği hazmedecek bir kavrayış düzeyine sahip değildik. Eşcinsel olduğu anlaşılan birisi, bu yönde örgüt-

sel bir karar alınmasa dahi, devrimci saflardaki ahlâki refleksler sonucunda derhal tecrit olurdu. Zaten o dönemde bir iki istisna hariç, eşcinsel olduğunu açıkça ifade eden pek kimseyi hatırlamıyorum.

Yalçın Büyükdağlı, 12 Mart döneminde, Aydınlık hareketinin gençlik içindeki gizli örgütlenme çalışmalarını yürütürken, sanırım İbrahim Kaypakkaya kesimine iltihak eden bir başka Aydınlıkçı gençlik önderi olan Arslan Kılıç'ın etkisiyle TKP-ML saflarına katılmış ve o dönemde yapılan bir operasyonda yakalanarak içeri düşmüştü. Ümit Necef gibi o da, 1976 yılında, TKP-ML'nin çizgisinin yanlışlığına kanaat getirerek yeniden Aydınlık'a katılma eğilimine girmişti. O da Aydınlıkçı perspektifle eleştiri yazıları kaleme almış, TKP-ML önderliğinin tecritiyle karşılaşmıştı. Onunla da Aksaray taraflarında bir yerlerde buluştum. O zamana kadar kendisiyle doğrudan bir tanışıklığım yoktu. Bende yarattığı ilk izlenim, durgun ve gergin bir insan olduğuydu. Bu gerginliği gülümserken bile varlığını sürdürüyor gibiydi sanki. Onunla kişisel olarak pek fazla uyuşamayacağımı, sıkı fıkı olamayacağımı hemen anlamıştım, ama önemli olan "ahbap çavuş" ilişkileri kurmak değil, partiye gelen her türden insanı istihdam etme "esnekliğine" sahip olmaktı. Bana kaleme aldığı yazıları verdi. Ümit'ten farklı olarak, aranmıyordu. Özeleştirisi kabul edildi ve parti saflarına yeniden alındı.

Ali Mercan, 1970 yılında bizim Aydınlıkçı köy ekibindendi. Köylü kökenli bir genç olduğundan köy çalışmalarına oldukça yatkındı. Daha sonra Filistin'e gitti ve orada TKP-ML'ye katılmaya karar vererek, TKP-ML Merkez Komitesinde yer aldı. Son derece yumuşak huylu, hattâ uzlaşmacı bir insandı. Sanırım, Kaypakkaya'ya katılmasında köylü kökeninin yanı sıra, bu yumuşak, yüze gelemeyen karakterinin de rolü olmuştu. O zamandan beri illegal faaliyet içindeydi. Daha önce de belirttiğim gibi, çeşitli bölgelerde başka bir adla "halk âşığı" rolünde dolaşmış ve Kaypakkayacı destanlar okuyarak uzun süre köylerde barınmıştı. Kendi anlatımına göre, bir ara mağara oyuklarında, "medeniyetin" her türlü olanaklarından, hattâ güneş

ışığından yoksun olarak, bir "taş devri" hayatı yaşamaya bile katlanmıştı. Ne var ki, bir profesyonel devrimciler örgütünün liderliğinde tutunabilmek için gerekli amansız kariyer kavgalarında yer alamayacak ve liderlik kavgalarının sert yasalarına ayak uyduramayacak kadar yumuşak ve kariyerizmden uzak bir insandı Ali. Bu yüzden, ilk başta en üst organında yer aldığı TKP-ML'nin kariyer basamaklarından adım adım gerilere düşmüş, en sonunda, aranan sıradan bir militan olarak İstanbul'da bir örgüt evinde pineklemeye mahkûm olmuştu. Bu pinekleme döneminde, örgütün bazı siyasetlerine ilişkin eleştirilerini belirtince, TKP-ML önderliği tarafından adeta göz hapsine alınmıştı. Bana anlattığına göre, bir gece yarısı kendisine gelen bir "vahiy" sonucu, "yaşasın TİİKP" sloganıyla uyanmıştı uykusundan ve bu vecd halinin neticesinde, hemen o an yeniden TİİKP'ye katılmaya karar vermiş, ne yapıp ne edip "göz hapsi"ni yararak bizimle bağ kurmuştu. O da bizden gizlenecek yer istiyordu. Hukuki durumu ağırdı. Bu yüzden onu da yurtdışına göndermeye karar verdik. Kısa süre sonra, yurtdışına çıktı. Onu, 1986 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'ni ziyaret etmek üzere ikinci kez illegal olarak yurtdışına çıktığımda, birkaç kere gördüm. Bir köylü tevekkülü içinde, mütevazı bir şekilde kendisine verilen görevleri yerine getirmeye çalışıyordu. Artık "aile"sine yeniden kavuşmuştu ya, yeterdi. Ali Mercan için, hareket, parti, bir "aile ocağı"ndan farksızdı. O ocağın sıcaklığında ayaklarını rahatça uzatsın, ne o kimseye ilişsin ne de bir başkası ona, öylece yaşayıp giderdi. "Ailenin" büyükleri ne siyaset izliyormuş, ne yapıyormuş, bu artık hiç önemli değildi onun için. Böyle mutlu oluyor, sükûnet arayan ruhu böyle huzura kavuşuyordu.

* * *

Anayasa Mahkemesi, 11 Ekim 1975 tarihinde DGM yasasını iptal etmişti. Ne var ki, MC iktidarı, 1976 yılında DGM'yi yeniden yasalaştırmak istedi. Bunun üzerine, DİSK Yönetim Kurulu ve Başkanlık Kurulu, 16 Eylül 1976 günü, "Genel Yas" ilân ederek büyük bir kampanya başlattı.

DİSK, DGM'lere karşı kampanyasını, büyük bir yürüyüşle taçlandırma çağrısında bulunmuştu. Ne var ki, bu yürüyüşün, o zamana kadar bilinen yürüyüşlerden farklı bir yanı vardı. "Yürüyüş", arabalarla yapılacaktı. Beşiktaş'ta, Yıldız asfaltının başından başlayacak arabalı "yürüyüş"ün bu şekilde düzenlenmesinin nedeni, sanırım, o sıralarda MC iktidarının desteğindeki faşist saldırıların iyice yüksek bir noktaya tırmanmış olmasıydı. Belki de DİSK yöneticileri, işçileri arabalarla "yürüterek", dışarıdan gelecek bir faşist saldırıyı ve Maocuların araya sızmasını önleyebileceklerini hesap etmişlerdi, bilemiyorum.

DGM'lere karşı kampanyayı genel olarak destekleyen bir tutum içinde olmamıza rağmen, "revizyonist"lerin güdümündeki DİSK yöneticilerinden haz etmediğimiz için, onların düzenlediği eylemlere karşı burun kıvıran bir tavır içindeydik. Zaten burun kıvırmasak da, işçi sınıfının içindeki gücümüzün kısıtlılığı nedeniyle herhangi bir yönlendirici etkimiz söz konusu olamazdı. Bu yüzden, biraz isteksiz bir şekilde de olsa, gösterinin tamamen dışında kalmama güdüsüyle "yürüyüş"e katılmaya çalıştık.

Ne var ki, DİSK'in bu "arabalı yürüyüşü", dıştan gelecek faşist saldırılardan çok, bizim araya sızmamıza karşı alınmış bir önlem gibiydi sanki. Yürüyenlerin içine bir şekilde karışabilirdiniz de arabalara nasıl sızacaktınız? Tek başıma, her türlü zorluğa rağmen açık kapısından kendimi içine atacağım bir otobüs ya da minibüs aranıyordum. O sırada gür, davudi bir sesin beni çağırdığını duydum. Kim ola ki, bu ele güne karşı ismimi ilân eden kişi diye etrafıma bakındım. O sırada, bir arabanın içinden eğilmiş bana el sallayan Ali Kar'ı gördüm. Ali Kar, koca gövdesiyle o küçük arabanın içindeki bütün engelleri aşarak kafasını dışarıya uzatmış, bana tüm içtenliğiyle el sallıyordu. Ben de aynı candan tavırla ona yanıt verdim. Araba geçip gitti. Arkasından bakakaldım. Heyecanlanmış hattâ gözlerim yaşarmıştı. İşte şu içten dostluk, hiçbir ideolojik yapaylığın ortadan kaldıramadığı insan sevgisinin, sıcaklığının en güzel örneğiydi. Ali Kar ve ben, o sırada Türkiye'de kıyasıya devam etmekte olan Sovyet-Çin düşmanlığının yerel plandaki iki

sivri prototipi olmamıza rağmen, birbirimizi sevmiş, içten içe dostluğun, bütün resmî ideolojilerden önemli olduğunu kavramış, fırsatını bulduğumuz şu anda bunu birbirimize açıkça duyurmaktan geri kalmamıştık.

DİSK'in kampanyası sırasında, patronların işçilere karşı birtakım girişimleri, ateşin üzerine benzin dökme sonucunu verdi. DGM direnişini desteklemek için greve giden Profilo Fabrikası işçilerinden 18'inin, işveren örgütü MESS'in talimatıyla işten atılması üzerine 22 Eylül 1976'da Profilo işçileri, grevi işgâle dönüştürdü. Güvenlik güçleriyle çıkan çatışmada, Yakup Keser adlı işçi öldü. Bunun üzerine, DİSK, "DGM'yi ezdik, sıra MESS'de" sloganıyla, uzun süreli grevlere girişti. Ne var ki, uzayan grevler, işçileri bitkin düşürdü. DİSK yönetimi, direnişteki işçilerin ve ailelerinin geçimini sağlayamadı. Direnişe gidilirken DİSK, işçilere ücretlerinin yüzde otuzunu ödeyeceği vaadinde bulunmuştu. Ancak direniş uzadıkça bu sözlerin yerine getirilmesinde büyük aksamalar oldu. İşçilere ücret yerine konserve dağıtımına gidildi. Bakkala, kasaba borçlanan işçiler, akrabalarının yardımına muhtaç hale geldiler. Sendika yöneticileri, işyerlerinde gruplar halinde nöbet tutan işçilerin gönüllüğüne dayanacak yerde, bu tür görevleri askerî bir disiplin haline getirdi. Açlıkla karşı karşıya kalan işçiler, bu tür tepeden, zorbaca yöntemlere, pasif bir "absentizm"le (işten ya da görevden kaytarmacılık) yanıt verdi. Bu koşullarda, en fedakârca mücadelelerde yer alan ileri işçilerle, DİSK yönetimi, özellikle Sovyet yanlısı Maden-İş yönetimi arasında büyük bir gerginlik ortaya çıktı. Görünürde MESS'e karşı işçi mücadelesi "devam" ediyordu, ama aslında esas mücadele, Maden-İş yöneticileri ve onların çevresindeki TKP'li militanlarla, ağır sanayi fabrikalarındaki deneyimli işçi "taban"ı arasında sürmekteydi artık. Maden-İş yönetimi, bu gerginliği, muhalif işçileri "gözetim altında" tutan polisiye yöntemlerle gidermeye çalıştı. Direnişin sonuna doğru, işçi "taban"ıyla Maden-İş yönetimi arasındaki gerginlik had safhaya vardı. Maden-İş yönetimi, bu noktada daha da kötüsünü yaptı. MESS'le el ele vererek, muhalif işçileri işten atan "tensikat"

listeleri hazırladı. 8 ayı aşan "MESS direnişi" sonuçta, sendikacılarla patronların işbirliğiyle bastırılmış oldu.[2] İstanbul-İzmir havzasındaki ağır sanayi işçilerinin en aktif kesiminin, DİSK ve Maden-İş yöneticilerine karşı duyduğu tepki, Aydınlık hareketinin iddia ettiği gibi, bu işçilerin yurtsever duygularla "Sovyet sosyal-emperyalizmi"ne karşı olmalarından değil, "neci" olurlarsa olsunlar, bütün sendika bürokrat ve şeflerine duydukları tepkiden kaynaklanmıştır.

* * *

1977 seçimleri yaklaşıyordu. Bizim gibi, "büyük güçler platformuna" çıkmaya niyetlenmiş Markist-Leninist bir partinin, seçimlere ilişkin bir siyaset belirleyip taraftarlara duyurması, kaçınılması mümkün olmayan bir görevdi. Sola yatkın halk kitlelerinde, hattâ parti taraftarlarında, kırılan umutlara rağmen, hâlâ CHP'yi destekleme eğilimi ağır basıyordu. Öte yandan, TİİKP dar-kapıcı anlayışları dolayısıyla kendi saflarında örgütleyemediğinden, taraftarlarını Mustafa Timisi'nin başkanlığındaki küçük bir Alevi partisi olan Birlik Partisi içinde çalışmaya seferber etmişti. Bu partiden aslında çok fazla umudumuz yoktu. Taraftarlarımızı oraya sevk etmemizin belirleyici nedeni, onları istihdam etmenin başka bir yolunu bulamamış olmamızdı.

Seçim siyasetimizin ne olacağı konusunda kafa patlatırken, Birlik Partisi konusunda da bir karar vermemiz gerekiyordu. Acaba, Birlik Partisi "büyük güçler platformu"na tırmanmamıza yardımcı olabilir miydi? Bu partinin dar yapısı buna pek elverişli görünmemekle birlikte, bir deneme yapmaya karar verdik sonunda. Parti Başkanı Mustafa Timisi ile bir görüşme yapacak, kendisine bazı tekliflerde bulunacaktık. Teklifimiz Timisi açısından pek parlak olmadığı gibi, o kadar mantıki de değildi. Önerimizin özü, Timisi'nin partinin anahtarlarını bize teslim etmesiydi. Evet, kendisi "şimdilik" parti başkanı görevi-

2 Tarihler ve rakamlar konusundaki yardımı dolayısıyla Yavuz Alogan'a ve bizzat yaşadığı olayları canlı bir şekilde bana aktaran Emine Özkaya'ya teşekkür ederim.

ni deruhte etmeye devam edecekti, ama yönetim organlarına biz Aydınlıkçılar yerleşecektik. Timisi, parti içindeki taraftarlarımızın oluşturduğu "ağırlığı" dikkate almaz da geri çevirirse, tüm güçlerimizi Birlik Partisi'nden topluca geri çekecektik. Galiba kendimizi, 1960'lı yılların ortalarında CKMP'yi teslim alan Alpaslan Türkeş zannetmiştik.

Bu "makûl" teklifi Mustafa Timisi'ye ulaştırmak üzere, kendisinden bir randevu istendi. Randevuya, parti adına ben ve Hasan Yalçın gidecektik. Güneşli bir günde Taksim taraflarındaki Birlik Partisi Genel Merkezi'nin yolunu tuttuk. "Büyük güçler platformu"ndaki "küçük" bir partinin başkanıyla görüşmeye uygun bir şekilde, ikimiz de kravat takmıştık. Ne var ki, yolda giderken ikimizin de ayakkabılarının boyasız olduğunu fark ettik. İşte bu olmazdı. "Büyük güçler platformu", ayakkabısı boyasız olanları hoşgörmezdi. Bunun için derhal ayakkabı boyacısı aramaya koyulduk. Boyacı bulmak zor değildi, esas zorluk boyacıların ayakkabıları kaça boyadığını bilmememizden kaynaklanıyordu. O zamana kadar böyle platformlarda gezinmediğimizden ayakkabı boyatmak gibi bir âdet de edinmemiştik. İşin aksi tarafı, ikimiz de birbirimizden çekingendik (siz bakmayın Hasan Yalçın'ın yazılarındaki atıp tutan üslubuna, yakın çevresindeki fütursuz tavırlarına, aslında çok çekingen, mahçup bir insandır). Bu yüzden boyacılara, "kaça boyuyorsun hemşerim" gibi basit bir soruyu bile yöneltemiyor, ikimiz de bu "ağır görevi" birbirimizin sırtına yıkmaya çalışıyorduk. Sonunda birbirimizi ikna edemedik ve bir boyacının yanında öylesine, birisini bekliyormuş gibi durup, müşterilerin ödediği parayı gözlemeye çalıştık. Gözlemlerimize göre, ayakkabı boyatmanın fiatı 2.5 liraydı. Eh, bu kadar parayı verebilirdik.

Şimdi olmuştu işte. Artık platforma çıkmak için iki dirhem bir çekirdektik. Ağırbaşlı, ağır davranışlı bir adam olan Mustafa Timisi bizi makamında kibarca kabul etti. Ayakkabı boyacıları karşısındaki utangaçlığımızdan eser kalmamıştı, politika söz konusu olunca. Timisi'ye teklifimizi hiç acımadan, üstüne basa basa anlattık. Önerimizin kabul edilmesinin yerinde ola-

cağını, aksi takdirde seçimlerin yaklaştığı şu günlerde Birlik Partisi'nin "güç kaybetmesinin" hiç iyi bir şey olmayacağı tehdidini savurmayı da unutmadık. Timisi, ağırbaşlılığından hiçbir şey kaybetmeden, yine son derece ağır tempoda bir konuşmayla önerimizi anında geri çevirdi. Böyle bir şey kabul edilemezdi. Partinin yönetici organları pazarlıklarla değil, parti kongrelerinin kararlarıyla belirlenirdi.

Timisi'nin cevabı üzerine, Merkez Komitesi kısa bir değerlendirme yaptı ve bütün taraftarlara, Birlik Partisi teşkilatlarından derhal çekilmeleri talimatı verme kararı aldı. Bu karar neredeyse bir gün içinde uygulandı. Taraftarlardan bir iki itiraz sesi yükseldiyse de onların sesi bize kadar ulaşmadı bile.

* * *

1977 Genel Seçimlerinin öncesinde sola eğilimli halk kitleleri, "Karaoğlan"dan ve CHP'den hâlâ umudunu kesmiş değildi. Daha doğrusu, bu umutta belli kırılmalar olmasına rağmen, MC iktidarından bunalan sola eğilimli halk kesimleri, tek çareyi CHP'nin seçimleri kazanmasında görüyordu. Buna bizim taraftarımız köylüler de dahildi. Bu ruh halini, 1977 yılının Mart ayında Dersim bölgesine yaptığım bir gezide net olarak gördüm.

O sırada Dersim bölgesinde en etkili hareket TKP-ML'ydi. İbrahim Kaypakkaya ve Muzaffer Oruçoğlu'nun ismi, güçlü isyancı geleneklere sahip bu bölge halkının yüreğinde yer etmiş, efsaneleşerek kök salmıştı. Buna rağmen, Aydınlık taraftarı köylüler de az değildi. Bunu sağlayan, kuşkusuz, 1974 yılından beri bu bölgede çalışma yapan "Sarı" lakaplı Niyazi Işık ve "Muhtar" lakaplı Enver Özen adlı arkadaşlardı.

Kırmızıköprü bucağına yakın bir köy, Aydınlıkçıların üssü durumundaydı. Buradaki Aydınlıkçı köylülerle yaptığım sohbetlerde CHP'ye oy verme yönünde güçlü bir eğilim olduğunu fark etmekte gecikmedim. Köylü arkadaşlar, Partinin, CHP'nin desteklenmesi yönünde karar almasında ısrarlıydılar. Gerekçeleri, CHP'ye oy vererek sağ cepheyi, MC'yi zayıflatmamız gerektiğiydi elbette. Uzun tartışmaların sonucunda, se-

çimlerin boykot edilmesi yönünde karar alsak dahi, taraftarlarımızın CHP'ye oy vereceklerini fark etmem zor olmadı. Ne yaptıysam onları ikna edemedim. Bu, bizim için gerçekten can sıkıcı bir durumdu. CHP'yi açıkça desteklemek, bizim de, o zamana kadar "burjuvazinin yedek lastiği" olarak ilân ettiğimiz CHP reformizminin kuyruğuna takılmamız anlamına gelecekti. Öte yandan, boykot tutumu takınmamız da parti taraftarlarından açıkça kopmak, hattâ onlarla karşı karşıya gelmek demekti. Yukarı tükürsek bıyık, aşağı tükürsek sakaldı. Acaba bir orta yol bulup bu işin içinden sıyrılamaz mıydık? Kitaplarda her ne kadar "öncü parti"lerin yığınları yönlendirdiği yazılırsa da, bu her zaman doğru değildir. "Taban"ın da yadsınamayacak bir iradesi vardır ve kritik anlarda bu iradesini çeşitli biçimlerde dayattığı bir gerçektir. İşte şimdi böyle kritik bir anı yaşıyorduk.

İstanbul'a döndükten sonra arkadaşlarla seçim siyasetimizi yeniden gözden geçirdik. Benim ve başka bölgelerden arkadaşların merkeze ulaştırdığı bilgileri değerlendirdik. Çok katı bir boykot tutumu takınmanın, taraftarlarımızla aramızı açacağını net bir şekilde tespit ettik. Burada da, Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullara uygun "doğru siyaseti" ne pahasına olursa olsun uygulamak değil, partinin "âli menfaatleri"ydi elbette söz konusu olan. "Doğru siyaset"ler uğruna "taban"ımızla çatışıp güç kaybetmenin âlemi yoktu. Öte yandan reformizme destek verip, kendimizi açıkça teşhir etmek ve diğer sol grupların eleştiri oklarına hedef olmak da enayilik olurdu. Bu mülahazalarla, bir orta yol tutturduk. Bu oportünist orta yol siyasetine göre, CHP'den "devrimci talepler"de bulunacak, CHP'nin bu talepleri kabul etmemesi halinde (ki, kabul etmeyeceğini zaten biliyorduk), CHP'yi destekleme çağrısı yapmayacaktık. Öte yandan, boykot çağrısında da bulunmayacaktık. Bunun anlamı, taraftarlarımızı "serbest bırakmak", yani "illâ CHP'ye oy vermek istiyorsanız verin bakalım, serbestsiniz" demekti. Bu oportünist siyaset doğrultusunda bir broşür kaleme alma görevi bana verildi. Bütün "edebiyatçılık yeteneğimi" kullanarak, lirik bir dille kaleme aldığım broşür kısa sürede

yayımlandı. Tabiî "taban" mesajı hemen aldı. Böylece, Aydınlık taraftarları, koşa koşa gidip seçim sandıklarında CHP'ye oy verdiler.

CHP, seçimlerde hatırı sayılır oy almasına rağmen, iktidarı ele geçirecek oranı yakalayamamıştı. Bu yüzden hükümeti yine AP kurdu. Ama ülkedeki rüzgâr, CHP'nin iktidara gelmesi yönünde esiyordu. CHP bunu bir yıl kadar sonra, 13 milletvekili satın alarak sağlayacaktı. Ne var ki, CHP'nin iktidar olması, yığınların "rahat bir nefes alma" özlemlerine yanıt vermeyecek, faşist saldırılar dozunu arttırarak devam edecekti.

* * *

Çin'e sırtımızı dayamış olmaktan cesaret alarak, "üçlü blok" da dahil bütün solu karşımıza alma cüreti gösterecek bir özgüvene sahiptik artık. Üstelik, "büyük güçler platformu"na çıkmaya da karar vermiştik. Bu da özgüvenimizi arttıran önemli bir etkendi. Artık bizi sol içindeki gelişmelerden çok, "büyük güçler", yani burjuvazinin çeşitli güçleri arasındaki gelişmeler daha fazla ilgilendiriyordu. Gözümüzü, o "büyük güçler" içinde yer alma hırsı bürümüştü. Bu "büyük güçler" içinde kendimize yakın olan, ittifak yapabileceğimiz güçleri tespit etmeye çalışıyorduk. Kendimizi şimdiden "büyük güçler platformu"na, yani burjuvaziyle ittifak yapma düzeyine çıkmış hissediyor, bütün politikalarımızı buna göre ayarlıyorduk. Artık güvendiğimiz, ezilen, yoksul yığınlar değil, iktidar ve güç sahibi burjuva kesimleri ve onların devletiydi. "Özgüvenimiz" işte buradan geliyordu.

Oysa 1977 yılında Türkiye'de gittikçe şiddetlenen bir sınıf mücadelesi hüküm sürmekteydi. Bizim dışımızdaki sol, bu mücadeleye göre mevzilenmişti. Bir tarafta, işçi sınıfı, şehir yoksulları, yoksul köylü kitleleri, ezilen Alevi ve Kürt kesimleri ve onların safında yer alan devrimci örgütler vardı. Diğer tarafta ise, mızrak ucunu faşist MHP'li komandoların ve devlet güçlerinin oluşturduğu egemen kesimler ve onların siyasal partileri yer alıyordu. Egemen kesimlerin hesabı, işçi sınıfının ve yoksul halk tabakalarının direnişinin önünü, faşist sokak

güçleriyle ve devletin kolluk kuvvetleriyle kesmek, bunu başaramadıkları noktada ise, yine bu güçler aracılığıyla bir darbe ortamı yaratabilmekti. Bu mücadelede devrimci güçlerin en büyük dezavantajı, solun paramparça olmuş, birbiriyle rekabet halindeki çok sayıda örgüte bölünmüş ve iyi düşünülmüş birleşik siyasetlerden yoksun olmasıydı. Karşıdaki güçler, birleşikti ve belirlenmiş stratejilere sahipti. Oysa sol, böyle bir birleşiklikten yoksundu ve kendi içindeki rekabet, zaman zaman karşı güçlerle mücadelenin önüne bile geçebiliyor, ortaya bir kördöğüşü manzarası çıkmasına yol açıyordu.

Faşist sokak çetelerinin cinayetleri her geçen gün yoğunlaşıyor, Alevi ve Sünni kitlelerinin içiçe yaşadığı kentlerde, Alevi kitlelerine karşı toplu katliamlara tırmandırılıyordu. Bu katliamlar ve cinayetler, sol güçlerin derli toplu bir şekilde, ortak direnişe geçmek yerine, her örgütün kendi "misilleme" eylemlerine yol açıyordu. Bu misilleme eylemleri, faşistlerin değil, halk yığınlarının yılgınlığa kapılmasını ve içine kapanmasını getiriyordu. Öte yandan, kısa vadeli güç toplama ve devrimin kitlelerin değil, örgütlerin eseri olacağı mantığı, sol örgütler arasındaki korkunç rekabetin, yer yer silâhlı çatışmalara hattâ cinayetlere varan çekişmenin başlıca nedenini oluşturuyordu. Sol örgütlerin liderleri, soruna geniş bir devrimci perspektifle bakmak yerine, dar örgüt çıkarları açısından baktıklarından, örgütün menfaatleri için bu kısır rekabeti körüklemekten geri kalmıyorlardı.

İşçi sınıfının mücadelesi açısından da durum parlak değildi. İşçi sınıfı, içinde faşist örgütlenmeleri barındırmamıştı. İşçiler, bu konuda büyük bir kitlesel bilinç göstermiş ve özellikle ağır sanayi bölgelerinde faşistler, grev kırıcı çeteler olarak bile barınamaz hale gelmişlerdi. Ancak bu olumlu gelişmelere rağmen, işçi sınıfının da ülkenin bütünündeki mücadeleye ağırlığını koyacak bir örgütlenme, bilinç ve birlik içinde bulunduğu söylenemez. Özellikle İstanbul ve İzmit havzasındaki işçiler 1960'lı yıllarda yürüttükleri mücadeleyle sarı sendikacıları yenilgiye uğratmış, ancak bu kez, DİSK içinde hâkimiyet kurmuş, pro-Sovyet TKP'nin güdümündeki sendikacıların kapanına sıkış-

mışlardı. Bu sendikacıların da sarı sendikacılardan geri kalır yanı yoktu. Kendilerine karşı çıkan işçileri, patronlarla işbirliği yaparak işten atma yetkisine bile sahiptiler. Bu yüzden, Türkiye işçi sınıfının en ileri, deneyimli ve mücadeleci kesimini oluşturan ağır sanayi fabrikalarında, örneğin Demir Döküm gibi yerlerde işçiler arasında huzursuzluk ve TKP'li sendikacılara karşı muhalefet eğilimleri ortaya çıkmaya başlamıştı.

Biz Sovyetler Birliği'ne karşıtlığımız dolayısıyla, bu muhalefet eğilimini bütün gücümüzle körüklüyorduk. Ama, TKP'li sendikacıları sevmemekle birlikte, yeniden sarı sendikacıların tuzağına düşmeye ve kazanımlarını kaybetmeye hiç de yanaşmayan işçiler, bize de uzak duruyorlardı. Muhalif işçilerden çok küçük bir azınlık, partinin saflarına gelmiş bulunuyordu. Öte yandan Aydınlık'ın, Türkiye çapında cereyan eden sınıf mücadelesi karşısındaki tavrı da işçilere güven vermiyordu. Aydınlık'ın, sol saflara ilişkin eleştirilerinde bazı haklı yanlar yok muydu? Vardı elbette. Örneğin, faşistlerin okullara sokulmaması siyasetinin eleştirisinde ve "öğrenci kimliği olan herkes okullara girebilmelidir" siyasetinde, Aydınlık'ın önemli haklılıklar taşıdığını tespit etmek gerekir. Fakülteleri faşistlerle bir didişme alanı haline getirmek büyük hataydı ve sol bu konuda tam da faşistlerin istediği şeyi yapmış oluyordu. Ama Aydınlık'ın böyle tek tek konularda bazı doğru şeyler söylemiş olması, temeldeki haksızlığını ve yanlışlığını ortadan kaldırmaz. Aydınlık hareketi, "üç dünya siyaseti" ve "büyük güçler platformu"na tırmanma yönelimiyle, yanlışıyla doğrusuyla egemenlerin baskı siyasetine direnen soldan ve yoksul halk yığınlarından, işçi sınıfından kopmuş, karşı saflara geçmiş, sınıf ihaneti yönünde gittikçe daha dev adımlar atmaya, gittikçe daha fazla devletin işbirlikçisi bir örgüt haline gelmeye başlamıştı.

* * *

1977 yılının 1 Mayıs'ı yaklaşıyordu. Bu 1 Mayıs, özellikle İzmit ve İstanbul ağır sanayi havzasında bir süredir yükselmekte olan Sovyet yanlısı TKP taraftarlarıyla, bu kesimi baş düşman

ilân eden Aydınlık hareketi başta olmak üzere tüm Maocu örgütler arasındaki düellonun, güç yarışının zirveye tırmanmasına yol açacakmış gibi görünüyordu. Bu dizginsiz rekabetçiliğin başını biz çekiyorduk. Bütün güçlerimizle, bütün yayınlarımızla, "revizyonist zinciri kırma"nın propagandasını yapıyorduk. Bunun anlamı pratikte, 1 Mayıs günü "revizyonistlerin" bir güzel hırpalanması ve Taksim Meydanı'na gelen sanayi işçilerinin tarafımıza kazanılmasıydı. Bu havayı öylesine körüklemiştik ki, "revizyonizme karşı mücadelede" bizden geri kalmaktan korkan "üçlü blok" da aynı havaya girmişti. Öncelikle şunu net bir şekilde ortaya koyalım: Sol saflarda, 1 Mayıs 1977'nin ideolojik atmosferinin yaratılmasından birinci derecede sorumlu olan bizdik. Eğer biz, "revizyonistlerle" böylesine kızgın bir çatışma ortamı yaratmamış olsaydık, "üçlü blok" da rekabet duygusuyla bu kadar istim üstünde olmayacaktı. Elbette ikinci sorumlu kesim de, TKP'lilerin güdümündeki sendikacılar ve onları destekleyen, TKP yanlısı İlerici Gençlik Derneği (İGD), İlerici Kadınlar Derneği (İKD) gibi örgütlerdir. Bir an için, Aydınlık'ın, TKP'lilere, "sosyal-faşist" adını takarak körüklediği düşmanlığın onlara da sirayet etmiş olduğunu farzetsek bile, bu örgütlerin ve Sovyet yanlılarının, neden o dönem yalnız, "Maocu faşist" adını taktıkları bize ya da diğer Maoculara karşı değil, Dev-Yol da dahil bütün devrimci örgütlere karşı düşmanca bir tutum takındıkları noktası yine açıkta kalır. Şunu saptamak gerekir ki, Sovyet-Çin çatışmasının Türkiye'deki iki ucunu oluşturan TKP ve TİİKP, kendi dışlarındaki solun tümüne karşı düşmanca tutum göstermekte birbirlerine ikiz kardeş kadar benzemekteydiler.

1 Mayıs'ın yaklaştığı Nisan ayının son günlerinde, Mahmutbey taraflarındaki bir evde son bir hazırlık toplantısı yaptık. Bu toplantıda, işçi bölgelerinde çalışan bazı arkadaşlar da hazır bulundu. Doğu, 1 Mayıs dolayısıyla istim üstündeydi. Toplantı açılınca, işçi sınıfı içinde çalışan arkadaşlardan Abdurrahman Taşçı, 1 Mayıs'a bağımsız olarak katılma siyasetimizin yeniden gözden geçirilmesini talep eden bir öneride bulundu. Hepimiz şaşırmıştık. Bu da nereden çıkmıştı şimdi? "Revizyo-

nistlerin kalabalığını" oluşturacak değildik ya, elbette bağımsız katılacak ve "revizyonistlere" hadlerini bildirecektik. Bizi alana sokmamaya çalışırlarsa, gereken karşılığı verecektik. Doğu, "elbette bağımsız katılacağız" dedi, tartışılacak ne vardı ki yeniden. Ama Abdurrahman Taşçı aynı kanaatte değildi. Doğu'nun "kararlı" tutumundan hiç de etkilenmiş görünmüyordu. Doğu'dan geri kalmayan bir kararlılıkla, "bağımsız katılmanın" yanlış olacağını ileri sürdü. Gerekçesi böyle bir tutumun bizi işçi yığınlarından koparacağıydı. İşçilerle son on gündür yaptığı görüşme ve tartışmalardan işçilerin, sendikacılarla biz Maocuların çatışma ihtimalinden büyük tedirginlik duydukları izlenimini edinmişti. İşçiler, çatışma istemiyordu. "En ileri" işçiler de buna dahildi. Öyle ki, işçiler, "olay çıkacağı" hissiyatıyla 1 Mayıs gösterisine katılmakta tereddüt içine bile girmişlerdi. Bir çatışma çıkması halinde, bunun sorumluluğu, işçilerin gözünde de bizim sırtımıza yıkılacak ve işçiler içinde var olan kısıtlı desteğimizi bile yitirecektik. Taşçı'nın soğukkanlı, ama mantıklı açıklamaları, bizi etkilemekte gecikmedi. O anda söyledikleri benim de kafama dank etmişti. Taşçı'yı ilk destekleyenlerden biri bendim. Ardından birkaç arkadaş daha bize katıldı. Doğu, eğilimleri kollamasını bilen bir önderdi. Kaldı ki, Taşçı'nın argümanları karşısında mantıki gerekçeler getirmek pek mümkün görünmüyordu. Kısa bir tartışmadan sonra Doğu, Taşçı'ya hak verdi. Bu olay, ideolojik konularda değil ama, pratiğe ilişkin kritik anlarda, tek bir kişinin bile kararlı bir tutum takınarak gidişatı tersine çevirebileceğinin güzel bir örneğidir.

Peki ne yapmalıydık bu durumda? En iyisi işçilerden kopmamak, sızabildiğimiz ölçüde sendikaların içinde yürüyüşe katılmak ve burada sloganlarımızı hâkim kılmaya çalışmaktı. Diğer kesimlerden arkadaşlar da kendi kitle örgütlerinin içinde katılmalıydılar yürüyüşe. Tamam da, "üçlü blok" ne olacaktı? Onlar yürüyüşe ayrı bir "Maocu blok" halinde katılmakta kararlıydılar ve tutumlarını şimdiden açıklamışlardı. Biz yürüyüşe sendikalar ve kitle örgütleriyle birlikte katılsak bile, bu "Maocu blok"la TKP'liler arasında çıkacak bir arbede-

nin sorumluluğu, yine "Maoculuğun" sırtına yıkılacaktı. Kimse, Aydınlıkçıları bu "Maocu blok"tan ayırt edemeyecekti. Bu durumda yapmamız gereken şey, acilen "üçlü blok"la temasa geçmek ve onları yürüyüşe bağımsız katılmaktan vazgeçirmeye çalışmaktı. Aramızda hemen acil bir görev bölüşümü yaptık. Hüseyin Karanlık, yayın alanındaki sorumlumuz olarak, Doğan Yurdakul'la birlikte derhal bir basın toplantısı düzenleyecek ve tutumumuzu açıklayacaktı. Sorumluluğun en büyüğü ise bana düşüyordu. "Üçlü blok"un temsilcileriyle temasa geçecek, onları bağımsız yürümekten caydırmaya çalışacaktım. Daha olmadı, "üçlü blok"un 1 Mayıs'la ilgili hazırlık toplantılarına, hattâ kitle toplantılarına katılarak tutumumuzu açıklayacak, en azından "taban"larını uyaracaktım. Elbette bu sonuncusu, "üçlü blok"u "taban"ının önünde teşhir etmeye yönelik hinoğluhin bir örgütsel taktikti. Ama işler bu noktaya gelmeden önce üst düzeyde göstereceğim çaba, "üçlü blok"u gerçekten caydırmayı amaçlıyordu.

Ertesi gün, Aksaray taraflarındaki Bar-Der-İş sendikasında, "üçlü blok"un toplantısı vardı. "Davetsiz misafir" olarak bu toplantıya katıldım. "Halkın Kurtuluşu" adına toplantıda bulunan, Aktan İnce'nin kardeşi Altan İnce ve hangi gruptan olduğunu bilemediğim bir kız militan toplantıya katılmama itiraz edecek oldularsa da orada "Halkın Yolu" adına bulunan "Kara Hasan" (Tevfik Özkorkmaz) adlı arkadaşın olumlu bir tutum takınması üzerine fazla ses çıkaramadılar, böylece toplantıya dahil oldum. Toplantı, birkaç gün sonra yapılacak 1 Mayıs gösterisine bağımsız katılacak "üçlü blok"un pratik hazırlıklarını gözden geçirmek amacıyla yapılıyordu. Ben söz isteyerek, "pişmiş aşa su katan" bir konuşma yaptım. Muhataplarımı iyice sindirmek amacıyla sözlerime "provakasyon" ihtimalini eklemeyi de unutmadım tabiî. Bağımsız katılmak, açıkça çatışmayı davet etmek anlamına geliyordu ve bu, "biz Maocuları" son derece zor duruma sokan bir gelişme olurdu. İşçi yığınlarından koptuğumuz gibi, kamuoyu önünde de çatışmayı tahrik eden "provakatörler" konumuna düşerdik. Böyle ağır bir sorumluluğu yüklenmeye hazırlar mıydı bakalım? Konuşurken bir yan-

dan da muhataplarımı gözden geçiriyor, yüz ifadelerinden sözlerimin ne kadar etkili olduğunu anlamaya çalışıyordum. Galiba bir miktar etkili olmuştum ki, Altan İnce müdahale edip sözümü kesmek gereğini duydu ve bana değil, orada bulunanlara seslenerek, "arkadaşlar biz burada pratik işler için toplandık, böyle boş laflarla kaybedecek zamanımız yok" dedi. Birkaç kişi de ona katıldı. Ancak "Kara Hasan" başta olmak üzere toplantıda bulunanlardan bir kısmı beni sonuna kadar dinlemeye taraftar görünüyordu. "Kara Hasan", "bir dakika arkadaşlar, sonuna kadar dinleyelim, bakalım arkadaşın derdi neymiş" diyerek bana yardımcı oldu. Böylece argümanlarımı tek tek ortaya koyma olanağı buldum. Sözlerim bitince, özellikle "Halkın Kurtuluşu" adına orada bulunanlar, karşı argümanlarla yanıt verdiler. Bu argümanların, "kızıl bayraklarımızı yükseltmek" türü hamasi nutukların ötesine geçip beni çürütmeye hizmet ettiğini söyleyemem. Ne var ki, o anda değerlendirdiğim kadarıyla, tartışmayı uzatırsam, baştaki etkimi kaybedeceğim izlenimini edinmiştim. Yüz göz olmanın anlamı yoktu. Dramatik bir havada son ve kısa bir konuşma daha yaptım ve "sizi tarihî sorumluluğunuzla baş başa bırakıyorum" dedikten sonra kapıya doğru yürüdüm. "Kara Hasan"ın oldukça tereddüt içinde olduğunun farkındaydım, nitekim ben kapıya doğru yürürken, "Kara Hasan" neredeyse yolumu keserek, "böyle önemli ithamlarda bulunduktan sonra bizi bırakıp nereye gidiyorsun arkadaş" dedi. Neredeyse, annesi tarafından komşuya bırakılan bir çocuk gibi önüme kapanıp ağlayacaktı. Ama ben onun ısrarlarına rağmen toplantıyı terk ettim. Zaman zaman, orada sonuna kadar kalıp ikna çabamı sürdürseydim daha mı iyi olurdu acaba, diye düşündüğüm olmuştur. (Daha sonra, "Halkın Yolu"nun büyük bölümü ile birlikte Aydınlık saflarına katılan "Kara Hasan" bana, "eğer biraz daha kalıp ikna etmeye çalışsaydın, sana katılacaktık" demiştir.) Bu tutumumda örgütsel kararların değişmeyeceğine olan inancımın yanı sıra, gizliden gizliye, "kararlarını değiştirmesinler de, biz de sonradan canlarına okuyalım" örgütsel kâr güdüsünün rolü de olmuş mudur, diye düşünmekten kendimi alamam.

1 Mayıs'ın bir gün öncesi, "Halkın Yolu" taraftarlarının toplandığı Beşiktaş'taki bir dernekte Halkın Yolcularının bildiri dağıtımı ve afiş asmak için toplanacaklarını öğrenince derneğin yolunu tuttum. Bu sefer, "Halkın Yolu" yöneticileriyle kendi "taban"ları önünde hesaplaşacak ve onları bir güzel "teşhir edip", "taban"a mesajlarımızı verecektim. Artık "Halkın Yolu"nu tuttuğu yoldan döndürmemizin imkânsız olduğunu biliyor, bu tür girişimlerde bulunarak "taban"larını kazanmaya çalışıyorduk. Hattâ belki de başından beri niyetimiz buydu, bilemiyorum.

Beşiktaş'taki derneğe girdiğimde, kendimi Ekim ayaklanmasının idare edildiği, Smolni karargâhında zannettim bir an için. İnsanlar tam bir "devrim" öncesi ruh haline girmişlerdi. Bildiri dağıtmaktan dönen yorgun gençler, topluca salona dalıyor, yeni ve taze gruplar, kollarında afişler ve afiş kovalarıyla çıkıyorlardı. Dur dinlen yoktu. Genç insanlar büyük bir coşku içindeydiler. Gözlerindeki, bağlandıkları davaya inancın verdiği pırıl pırıl ışığı görmemek mümkün değildi. Ne güzel şeydi insanın ruhunun böylesine çıkarsız, ikircimsiz aydınlanması. Ama bu keskin ışık aynı zamanda insanı kör de edebilirdi. İşte şu anda böyle bir ortamdaydık. Felakete doğru adım adım hep birlikte ilerliyorduk. Gençleri bildiri ve afişe sevk eden, kendileri de bir o kadar genç olan "Halkın Yolu" yöneticileri, Smolni'de devrimi yöneten kahramanlardan farksızdılar. Samimi söylüyorum. Gerçekten de havaları buydu. Onların da hareketlerinin yaklaşan "zaferini" hızlandırmaktan başka bir şey düşündüğü yoktu. Zafere değil, felakete yaklaşan bu arabayı durdurmaya kimsenin gücünün yetmeyeceği açıktı. Bu yüzden "tarihte bireyin rolü"ne inanmak zordur. Bireylerin topluca omuz verdiği yapılar bir kere oluştuktan sonra bireylerin tek tek iradesi beş para etmez artık. Şimdi şu genç yöneticilerden birine (en üstlerden bir yönetici değilse) vahiy gelseydi de, zafere değil, felakete doğru ilerlendiğini görseydi ne yapabilirdi ki. Hiç! Gözleri ışık saçan diğer yöneticiler ve militanlar tarafından anında kapı dışarı edilirdi.

Buna rağmen şansımı denemeye kararlıydım. "Halkın Yo-

lu"nun yöneticileri, yeni bir afişleme için salondaki kalabalığı gruplar halinde örgütlerken, yanımda oturan bir gençle, 1 Mayıs'a bağımsız katılmanın yanlışlığı konusunda tartışmaya tutuştum. Bilinçli olarak tartışmayı alevlendirip, çevremize dört beş kişinin daha toplanmasını sağladım. Sesimi iyice yükseltip ajitatif bir tutuma girerek salonda bulunan diğerlerinin de dikkatini çekmeyi başardım. Bunu gören "Halkın Yolu"nun o andaki faaliyetlerini yöneten Erkan Önsel, beni engellemek için, "Gün arkadaş, şu anda eylem halindeyiz, lütfen tartışmayı sonra yapalım" dedi bana. Bunu fırsat bilerek, sesimi daha da yükselttim. Bunun üzerine Erkan Önsel, bana, "derdimi" anlatmam için beş dakika verdiğini belirtti. Beş dakikada ne fikrim varsa söylemeliydim. Her şeye rağmen bu, oldukça demokratik bir davranıştı. Başka bir grup içinde, ne o gün ne başka bir zaman, böyle bir hoşgörü ortamı bulabileceğimi sanıyorum. Erkan Önsel'in verdiği beş dakikayı iyi kullanmam gerekiyordu. Üstelik dinleyicilerimin ilgisi de küçümsenmeyecek boyutlardaydı. Açıkçası, herkes dikkatle beni dinliyordu. Bu, bana gösterilen saygının ötesinde, "taban"ın da içten içe kuşku içinde bulunduğunun işaretiydi. Bütün melekelerimi kullanarak ikna edici bir konuşma yapmaya çalıştım bu beş dakika içinde. Etkili olduğumu sanıyorum. Çünkü, kalabalığın içinden birkaç kişi soru sormaya başlamıştı. Bu iyiydi işte. Bir yerde insanlar soru soruyorlarsa bu, düşünmeye başladıklarının işaretidir. Ama Erkan Önsel tehlikeyi sezmişti. "Tamam arkadaşlar" dedi, "soru falan yok. Gün arkadaş, söyleyeceğini söyledi. Biz burada tartışmaya girmiyoruz. Haydi, herkes işinin başına."

Salon hızla boşaldı. Artık yapacak bir şey yoktu. Zaten yapacağımı yapmış, "taban"ı önceden uyarmıştım. 1 Mayıs'ta gerçekten olaylar çıkarsa, "Halkın Yolu" yöneticileri ne halt yiyecek, bunun hesabını nasıl vereceklerdi bakalım?

1 Mayıs günü geldi çattı. Gösteriye ben ve Hasan Yalçın, Saraçhane'den, Aydınlık hareketinin gençlik kolu DGB'nin yanımıza verdiği ikişer genç korumayla birlikte katılacaktık. Bu gözü pek gençler, herhangi bir durumda silâhlarıyla bizi koru-

makla görevliydiler. Bu yüzden öylesine yakınımızda yürüyorlardı ki, neredeyse soluklarını ensemde duyuyordum. Daha beş altı yıl öncesine kadar kendim de bir gençlik militanı olduğumdan, böylesi bir "bodyguard" önlemini içten içe benimseyememiş, ama parti disiplinine karşı gelmemek güdüsüyle sesimi de çıkartmamıştım. Lenin, önderlerin önemi üzerine az mı laf etmişti! Eh, biz de "önder" olduğumuza göre korunacaktık elbette!

Amacımız, Saraçhane'de, sendikalarının flama ve pankartları altında toplanan işçi gruplarından birinin içine çaktırmadan kayıvermekti. İlk birkaç girişimimiz başarısızlıkla sonuçlandı. İşçiler, "dıştan sızmalara" karşı tembihliydiler. Tanımadıkları kişileri aralarına almıyorlardı. Ama hepsinin de aynı "terbiye"yi aldığı söylenemezdi. Nitekim, şimdi adını bile tam hatırlamadığım, taşıt işkollarıyla ilgili bir sendikanın flaması arkasında yürüyen işçilerin arasına kaynamayı başardık. Doğaları gereği böylesi poliseye önlemlere pek yatkın olmayan işçilerin gönlü, onlarla kolkola yürümek isteyen kendilerinden pek farklı görmedikleri insanları defetmeye razı olmuyordu. İşte başarmıştık. Artık "işçi sınıfımızın" arasındaydık. Terbiyeli terbiyeli yürüyorduk onlarla birlikte. Onlar ne slogan atarsa biz de aynısını atıyorduk. Şimdilik "bozgunculuk" yapmak doğru olmazdı. Hele bir ortalık kızışsındı bakalım, o zaman fırsat bulur, "revizyonist"lere karşı sloganlarımızla işçilere "bilinci" dışarıdan taşıyıverirdik.

Saraçhane kolunun en arkasında Kurtuluş Grubu, onun da arkasında "üçlü blok" yer alıyordu. Kurtuluş Grubu, Marx, Engels ve Lenin'in portrelerinin resmedildiği koca bez pankartlar taşıyordu. Onlarla aramızda üç yüz metre kadar bir mesafe vardı. Kolkola yürüdüğüm işçilerden biri, Marx, Engels ve Lenin'in dev portrelerini bana gösterip, "kim bu sakallılar, tanıyor musun" diye sordu. Ben de, yabancı isimlerin işçide milliyetçi tepkiler doğuracağı güdüsüyle, "devrim büyükleri" diye yanıtladım onu. İşçi, o bağırtı çağırtı içinde beni iyi duyamamış olacak ki, "devlet büyükleri ha," dedi, "devlet büyüklerimizi" tanımamış olmaktan dolayı biraz mahçup.

En arkadan gelen "üçlü blok", şimdiden sloganlarıyla ortalığı inletiyordu. DİSK'in örgütlediği kolluklu işçiler, ellerinde tornadan çıkmış sopalarla bir aşağı bir yukarı koşuyor, "üçlü blok"a karşı alınan önlemleri şimdiden yerine getiriyorlardı. Gördüğüm kadarıyla, "böcek" denen küçük arabalarından DİSK kolluk kuvvetlerini yönlendiren DİSK ve Maden-İş görevlileri, Kurtuluş grubundan sonra, araya aşağı yukarı beş yüz metrelik bir mesafe koymuş ve "üçlü blok"a karşı şimdiden bir görevliler barikatı oluşturmuşlardı. Bu, DİSK yöneticilerinin, "üçlü blok"u alana sokmamak için son derece kararlı olduklarının göstergesiydi. Taksim alanına yaklaşıldıkça arkamızdaki tehlikeli bölgede gerilim gittikçe artıyordu. Felaket, çok önceden "geliyorum" demişti bile.

Şişhane yokuşuna gelindiğinde yürüyüş kolu iyice yavaşladı. Hattâ durdu demek daha doğru olur. Saat, akşam dört olmuştu neredeyse. Yürüyüş kolu ağır tempoda beş dakika kadar yürüyorsa, on beş dakika durarak bekliyordu. Bunun, DİSK yönetiminin taktiği olduğunu daha sonra öğrenecektik. Meğer DİSK yönetimi, "üçlü blok" alana girmeden önce, bütün konuşmaları yapıp, gösteriyi bitirmeyi hedefliyormuş. Böylece bir çatışma çıkmadan gösteriyi sonuçlandırmayı hesaplamışlar.

"Mehter adımlarıyla" yürüyerek, sonunda, saat altı sularında meydana girdik ve Harbiye tarafından alana girmekte olan Dev-Yol kalabalığı ile karıştık. Taksim gezisinin geniş merdivenleriyle Harbiye'den gelen caddenin bitiştiği yere doğru aktık. Korkunç bir kalabalık vardı. Koca Taksim Meydanı, hıncahınç doluydu. Taksim Gezisi'nin geniş merdivenlerinin orta yerine kurulan kürsüde, sanırım Kemal Türkler konuşmaktaydı. Galiba Kemal Türkler gösterinin kapanış konuşmasını yapıyordu. Artık alana girdiğimizden, aradaki binalar yüzünden, yaklaşık bir kilometre arkamızda bulunan "üçlü blok"un sloganlarını duymaz olmuştum. Zaten her grup ayrı ayrı slogan attığından, kimin hangi sloganı attığını anlamak bile güçtü. Biz de tutup, "kahrolsun revizyonistler" ya da "kahrolsun iki süper devlet" diye bağırsak, buna ne kimse engel olurdu o kargaşalıkta

ne de kimse duyardı. O hengâmede bu parti talimatını yerine getirmeye çalışmanın saçmalık olacağını görecek kadar aklımız vardı neyse ki, bu yüzden böyle bir şeye teşebbüs etmedik. O sırada, kürsüden "saygı duruşu" için bir çağrı yapılmış olmalı ki, meydanda büyük bir sessizlik meydana geldi. Herkes, çevresindekileri susmaya ve saygı duruşuna katılmaya çağırıyordu. Meydana yeni girmekte olan gruplar, her ne kadar saygı duruşunu tam olarak algılayamamış olsalar da, meydanda yine de bir saygı duruşu havası hâkim olmuştu. İşte tam o sırada, bizim biraz önce geçtiğimiz Tarlabaşı taraflarından silâh sesleri geldi. Silâh sesleri, büyük bir fırtına gibi yayıldı ve meydana da sirayet etti. O anda, benim de içinde bulunduğum kalabalık, güçlü bir fırtınaya boyun eğen başaklar gibi, birbirinin üzerine devrilerek yere yıkıldı. Hayatımda böylesine bir kitlesel yıkılışa hiç tanık olmamıştım. Ayakta durmaya çalışmanız boşunaydı. Çünkü insanlar, domino taşları gibi bir öncekinin yıkılmasıyla sizin üstünüze yıkılıyorlardı, siz de bir başkasının üstüne yıkılıyordunuz mecburen. Ayağa kalktığımda, büyük kitlenin hâlâ yerlerde olduğunu ve silâh seslerinin korkunç bir uğultuyla devam ettiğini gördüm. Artık nereden silâh atıldığını tespit etmek de imkânsızdı. Anladığım kadarıyla, o panik içinde, üstünde silâh bulunan herkes silâhını çekip havaya ya da geli..güzel ateşliyordu. Örneğin, Taksim Postanesinin önündeki durağın üzerine çıkmış birilerinin havaya durmadan silâh sıktıklarını net bir şekilde gördüm. Belki yarım dakika kadar süren silâh sesleri aşağı yukarı kesildikten sonra gördüğüm manzara şuydu: İki ya da üç polis panzeri ve bir sivil araba, Taksim Meydanı'nı fır dönüyordu. Panzerler su sıkıyorlardı. Onların yolu üzerindeki kalabalık, Taksim Gezisi'nin merdivenlerine ve kenardaki yollara doğru kaçışıyordu. Nasıl olduysa kendimi Taksim Gezisi'nin merdivenlerinde, kürsüye yakın bir yerde buldum, kalabalık kaçışmayı bırakmış, eline geçirdiği pankart sopası vb. ne varsa panzerlere fırlatıyor, görevliler ise benim de dahil olduğum bu kalabalığı önlemeye çalışıyorlardı.

Sonra ortalık durulur gibi oldu. Alanda bulunan kalabalık kenardaki yollara doğru yürüyüşe geçti. Bizim içinde bulun-

duğumuz kalabalık, sloganlar atarak Gümüşsuyu Yokuşu'ndan aşağı doğru akmaya başladı. Aşağıdan gelen bir polis kıtasıyla karşılaştık, ama güç dengesi dolayısıyla, ne onların bize ne de bizim onlara ilişmeye niyetimiz vardı. Sloganlar eşliğinde İstanbul Teknik Üniversitesi'nin yakınlarına geldiğimizde, yukarıdan polis ve panzer sirenleri duyduk. Bunun üzerine kalabalık panik içinde Dolmabahçe'ye doğru koşmaya başladı. Artık can pazarıydı bu, belli. Herkes kendini kurtarmaya bakıyordu. Ben de yanımdan bir an bile ayrılmayan muhafızlarla birlikte koştum. Dolmabahçe'den Akaretler'e kadar koşumuzu sürdürdük, çünkü polis sirenleri bizi takip etmeye devam ediyor, büyük bir ihtimalle polis, geride kalanları toparlıyordu. Bu koşuşturma ve takip, Beşiktaş'a kadar sürdü. Beşiktaş'ın yüksek bir yerlerinde, bir çocuk parkında soluklandığımızda artık paçayı kurtardığımıza inandık. Muhafız çocuklar görevlerini gerçekten dört dörtlük yerine getirmiş, yanımdan bir saniye bile ayrılmamışlardı. Hasan Yalçın ve muhafızlarını o koşuşturma içinde kaybetmiştik. Muhafızlarımla vedalaştım ve Kadıköy tarafına geçmek için Beşiktaş İskelesine indim. Erenköy'deki evimize geldiğimde Feyza'yı evde bulunca çok sevindim. Demek başına bir şey gelmemişti. Feyza bana, radyonun olaylarda 34 kişinin öldüğü haberini verdiğini söyleyince şok oldum. İçinde yer aldığım bu olayda, yerde yatan tek bir ölü bile görmemiştim, nasıl olmuştu da bu kadar insan ölmüştü? 34 kişinin büyük çoğunluğunun, polis panzerlerinden kaçan kalabalığın Kazancı Yokuşu'nda izdihamdan sıkışması sonucu öldüğünü, birkaç kişinin de mermilere hedef olarak ya da panzerlerin altında kalarak hayatını kaybettiğini o sırada bilmiyordum. Felaket, "geliyorum" demiş ve gelmişti.

Ertesi günkü gazeteler, tek kelimeyle korkunçtu. *Günaydın* gazetesi, "Maocular saldırdı, 34 ölü" başlığını atmıştı. Hadi bakalım, ayıkla pirincin taşınıydı şimdi! Tahmin ettiğimiz gibi, provakasyonun bütün yükü, bizim de içinde yer aldığımız "Maocu"ların sırtına yıkılmıştı. Elimizi çabuk tutup, bu ağır yükten kurtulmaya çalışmamız gerekiyordu. Bu çabamız, ikili

bir amaç güdüyordu: Hem, "bağımsız" yürüyüşe başından karşı çıktığımızı kanıtlarıyla ortaya koyup, kendimizi "sahte Maocu"lardan ayıracak, "hakiki Maocu"ların provakasyonun dışında kaldığını ispatlayacak, hem de böylece provakasyonun yükünü "üçlü blok"un sırtına yıkıp, onları esaslı bir yıpratacak ve "üçlü blok" saflarında yer alıp, bu provakasyondan rahatsızlık duyan unsurları örgütün saflarına kazanacaktık. Bu çabamızın birinci kısmının tam anlamıyla başarılı olduğunu söylemem mümkün değil. Bir taşla iki kuş vurma siyaseti izleyen basının tutumu, Maocuların aleyhineydi ve buna biz de dahildik, ne kadar bizim bu olaya katılmadığımızı, olaya sebebiyet vermediğimizi anlatırsak anlatalım, geniş kamuoyu açısından kendimizi aklamamız pek mümkün olmadı. Yıllar sonra bile, 1977 1 Mayıs'ı üzerine yazılanlar bunu kanıtlar. Ama, daha iç çemberde, yani "Maocu" saflarda, 1 Mayıs'ta takındığımız tutumla "haklı" çıkmış ve büyük bir üstünlük kazanmıştık. Bu üstünlüğü sonuna kadar kullandık ve *Halkın Sesi*'nde yazdığımız yazılarla "sorumsuz" "üçlü blok" yöneticilerini bir güzel köşeye sıkıştırdık. Bunun semeresini de kısa sürede almaya başladık. Bize en yakın Maocu grup olan "Halkın Yolu" çözülmeye başladı. Özellikle İstanbul'da, önce tek tek bireyler, sonra irili ufaklı gruplar halinde "Halkın Yolu"ndan kopanlar, Aydınlık saflarına geçmeye başladılar. İlk gelenler arasında, örneğin Yaprak Zihnioğlu ve Sadun Sönmez'i hatırlıyorum. Ardından Ethem Sancak'ın önderliğinde bir gençlik grubu bize iltihak etti. Artık çözülme başlamıştı. "Halkın Yolu"ndan Aydınlık'a geçişler, bir yıl boyunca devam edecek, biz Aydınlık önderleri de, iltihak taleplerini yerine getirmek için oradan oraya koşturup duracaktık.

* * *

1977 yılının ikinci yarısında başlayan ve özellikle "Halkın Yolu"nda net bir şekilde görülen çözülme ve Aydınlık'a iltihak hareketi, 1977 sonbaharında hızlanarak devam ediyordu. İstanbul'da, tek tek bireylerin ve bazı gençlik gruplarının iltihakını, daha büyük çapta katılmalar izledi. "Halkın Yolu"nun

THKP-C döneminden gelen en değerli kadroları ve işçi sınıfı içindeki en önemli dayanaklarından Tersane işçileri de Aydınlık hareketine katılmaya karar vermişlerdi. O sırada Niğde Cezaevi'nde bulunan Necmi ve İlkay Demir'in de bize katılma eğiliminde oldukları haberleri geliyordu. Çorap söküğü gibi, bir grubun katılımını, bir başka grubun katılımı izliyordu. Katılmalar Ankara, İzmir gibi büyük şehirlere ve taşraya da sıçramıştı. Aydınlık'ın merkezî önderliğinin bütün bu katılmalara cevap vermesi artık neredeyse imkânsız bir hal almış, başka kentlerdeki ve taşradaki katılma talepleriyle yerel yöneticilerin ilgilenmesi talimatı verilmişti. Biz merkezî örgütlenme bürosu, en büyük katılımların olduğu İstanbul ve bir ölçüde de Ankara'daki katılımlarla ilgilenebiliyorduk.

Katılan arkadaşlarla illegal parti evlerinde tek tek görüşmeler yapıyorduk. "Halkın Yolu"ndan katılan arkadaşlar, bu evlere küçük gruplar halinde randevuyla geliyor, diğerleri doktor muayenehanesinde bekler gibi dergileri karıştırarak beklerken, biz de onları tek tek "muayene" odasına alıyorduk. Örgütlenme sorumlusu olarak bu görüşmelerin neredeyse hepsinde bulunmam gerekiyordu. Çünkü görüştüğümüz arkadaşlara ne görev verileceğini kararlaştıracak olan, "örgbüro"ydu. En önemli görüşmelerde Doğu da bulunuyordu. Özellikle Tersane işçileriyle yapılan görüşmelerin neredeyse hepsine katılmaya özen göstermişti.

Bu görüşmelerin en dramatik olanı, Lale Arıkdal'la yaptığımız görüşmeydi. Lale Arıkdal, Ulaş Bardakçı'yı saklayan arkadaştı. Ulaş onun evinde saklanırken yapılan baskın sonucunda öldürülmüştü. Lale bize bu olayı ayrıntılarıyla anlatırken, gözyaşlarını tutamamış, biz de onu dinlerken son derece duygulanmıştık. Lale'nin evi Arnavutköy taraflarında bir bodrum katıydı. Ulaş, Maltepe Cezaevinden kaçtıktan bir süre sonra onun evinde saklanmaya başlamıştı. Baskın şöyle olmuştu: Polisin yakaladığı bir tutuklu, işkenceye dayanamayıp Ulaş'ın saklandığı apartmanı söylemiş, hattâ baskın sırasında bir jip içinde olay yerine bile getirilmişti. Bu tutuklu, belki gerçekten daireyi hatırlayamadığından, belki de işkencecilerini en

azından bu noktada uğraştırmak ve Ulaş'a bir şans verebilmek için, dairenin hangi daire olduğunu hatırlamadığını söylemişti. Bu durumda polisin apartmanın bütün katlarını teker teker araması gerekiyordu. Ulaş, apartmanın sarıldığını görünce silâhını yanına alarak, koridora açılan yatak odasındaki gardrobun içine gizlenmişti. Silâhlı polis timleri, birkaç katı aradıktan sonra, Lale'nin oturduğu bodrum katının da kapısını çalmışlardı. Lale büyük bir soğukkanlılıkla kapıyı açmış, polisleri karşısında görünce şaşırmış gibi yapmıştı. Polislerin şefi, bir "ihbar"ı değerlendirdiklerini, bu yüzden evi aramak zorunda olduklarını bildirmişti. Lale aynı soğukkanlılıkla, "buyrun arayın" demişti. Yedi sekiz kişilik vurucu tim, içeri dalıp her tarafa bakınmış, ama içeride herhangi bir kaçağın kaldığına ilişkin bir belirtiye rastlamamıştı. Şu işe bakın ki, her tarafa bakındıkları halde, herhalde kendileri de oldukça gergin ve heyecanlı olduklarından yatak odasındaki gardroba bakmayı akıl etmemişlerdi. Polis ekibi aramasını bitirdikten sonra, diğer daireleri aramak üzere sokak kapısına yönelmişti. Hattâ polislerin şefi kapıdan çıkarken Lale'ye dönüp, kendisini bu gece vakti rahatsız ettikleri için özür dilemişti. Ne var ki, tam o sırada, en geride kalmış silâhlı polislerden biri, yatak odasının aralık duran kapısından, yatağın üzerinde Ulaş'ın o telaşla yanına almayı unuttuğu paltosunu ve fötr şapkasını görmüş, "komiserim, burada bir erkek paltosu ve şapkası var" diye seslenmişti. İşte bunu duyan Ulaş, ihbârı yapan polisin üzerine mermilerini boşaltmıştı o anda. Polis yaralanıp yere yıkılmış, polis şefi de dahil olmak üzere, polisler kendilerini dışarı atmışlardı. Lale, o kargaşalıkta evden çıkıp kendini, bir üst katın o anda nasılsa aralık bırakılmış kapısından içeri atmış ve komşularına sığınmıştı. Polisler ise apartmanın dışına çıkıp mevzilenmişlerdi. Lale, buradan, sokakta olanları net bir şekilde görebilmişti. Sokağa çıkıp vuruşmaktan başka çaresi kalmayan Ulaş, sağa sola silâh sıkarak bir huruç harekâtıyla kurtulmaya çalışmış, ancak sokağa çıkıp beş on metre kadar koştuktan sonra, çevrede mevzilenmiş polis timleri tarafından delik deşik edilmişti.

Bir diğer önemli tanıklık, 1 Mayıs günü "Halkın Yolu" grubunun içinde bulunan ve grubu yönetenlerden biri olan Kamil Arslantürkoğlu'nun anlattıklarıydı. Kamil'in anlattığına göre, "üçlü blok"un en kalabalık kesimini oluşturan "Halkın Yolu" taraftarları, neredeyse son bireyine kadar üzerlerindeki silâhlarla katılmışlardı yürüyüşe. Katılımcılar, her an bir çatışma çıkacağı ruh hali içinde, en ufak bir işarette silâhlarını çekip ateşlemeye hazırmışlar. Yürüyüş kolu Tarlabaşı Yokuşu'ndan Taksim Meydanı'na yaklaşırken, Kamil, aşağı yukarı yirmi metre kadar yukarıda, bir elektrik direğinin yanında duran birisinin, ortada fol yok yumurta yokken, silâhını çekip havaya ateşlediğini görmüş. Silâh sesini duyan "üçlü blok" içinde yer alan herkes, "Halkın Yolu" grubuna karşı silâhlı bir saldırı başlatıldığı zehabıyla, anında kendini yere atıp, silâhını ateşlemeye başlamış. Kamil, yerden kalktığında, direğin yanındaki, silâhını ateşleyip provakasyonu başlatan adamın ortalıktan çoktan toz olduğunu görmüş. İşte, meydandaki büyük kargaşalığa neden olan, Tarlabaşı'ndan gelen silâh sesi salvosu, bir provakatörün silâhını ateşlemesiyle, böyle başlamış.

* * *

"Halkın Yolu"nun büyük ölçüde bize katılmasıyla birlikte büyük bir özgüven kazanmıştık. Şimdi sıra, "büyük güçler" platformuna çıkmanın örgütsel ve propagandif araçlarını yaratmaya gelmişti. Bu araçlardan biri legal parti kurmak, ikincisi de günlük bir gazete çıkartmaktı. Ancak bu dev adımları atmadan önce, ideolojik zaferimizi bir parti kongresiyle taçlandırmamız gerekiyordu. Üstelik, böyle bir kongre, legal alana çıkarken "sağlam temellere" basmamızı sağlayacak, güya "burjuva yoluna" sapmamızı önleyecekti. Bu düşünceyle, 1977 yılının sonbaharında, TİİKP 1. Kongresi'nin (ikincisi hiçbir zaman yapılmayacaktı) hazırlıklarına giriştik.

IV.
1977-1979
Bürokrat

İllegal TİİKP 1. Kongresi'nin toplanması için iki önemli hazırlık yapmamız gerekiyordu: Merkez Komitesi'nin kongreye sunacağı parti tüzük ve program taslaklarına son şeklini vermek ve yerel parti kongrelerini yapıp, merkezî kongrenin delegelerini seçmek. Tüzük ve program faaliyetini esas olarak, Doğu Perinçek ve Kayahan Uygur üstlenmişti. Bu çalışmaya ara sıra, yoğun işlerimizden vakit bulabilirsek, diğer MK üyeleri olarak biz de kenarından köşesinden katılıyorduk. Benim de içinde yer aldığım "örgbüro"nun esas görevi, yerel parti kongrelerinin organize edilmesiydi. Elbette bu kongrelerin hepsine katılmam mümkün değildi, zaten bu, o sırada üye sayısı beş yüz civarında olan illegal örgütün üyelerinin çoğunu tanımama ve çoğu tarafından tanınmama yol açacağı için illegalite açısından sakıncalıydı. Merkez Komitesi üyeleri ve "örgbüro"nun aktif elemanları, bu konuda bir görev bölüşümü yapmışlardı. Her birimiz, bir yerel kongrenin sorumluluğunu üstlenmiştik. Ben, Dersim bölgesinin sorumluluğunu almıştım.

Yerel kongre çalışmaları bütün hızıyla sürüyordu. Henüz Dersim bölgesine hareket etmemiştim. O günlerde, İstanbul bölgesinin sorumlularından bir arkadaş beni yakalayarak, biraz da endişeli bir havada, bir soru yöneltti. Merkez Komitesi,

İstanbul bölgesindeki üyelerin isimlerini istemiş miydi? Şaşırdım. Bildiğim kadarıyla böyle bir şey yoktu, olması da saçmaydı zaten. İllegal örgütlenmede olacak şey değildi bu. Arkadaşın endişesi bana da bulaşmıştı. "Kim istedi bunu senden" diye sordum. "Çamkıran" yanıtını alınca iyice afalladım. Birdenbire içimde büyük bir kuşku doğdu. Yine de kuşkumu arkadaşa belli etmemeye çalıştım. "Ben durumu araştıracağım, ama siz kim olursa olsun, kimseye isim falan vermeyin," dedim.

Hiç vakit kaybetmeden Doğu'nun evinin yolunu tuttum. Durumu aktardım. Onun da haberi yoktu böyle bir şeyden. İkimiz baş başa verince, *kuşku* denen o kanserden beter yaratık beyinlerimizde hızla ilerlemeye başladı. Yaz sonu olmasına rağmen havalar çok güzeldi, Doğu hâlâ denize giriyordu. Küçükçekmece kıyılarında üzerimizde şortlarımız, kıyıda yaptığımız bir "sohbet"te kuşkumuz büyüdükçe büyüdü. Hayatımda ilk kez, böyle bir paranoyanın baş aktörü rolünü oynuyordum. Bir insandan kuşkulanmaya başladınız mı, artık onun en normal davranışları bile size tuhaf ve kuşkulu görünmeye başlıyordu. Çamkıran'ı büyüteç altına almış, bütün davranışlarını, ilişkilerini, konuşmalarını, hattâ mimiklerini incelemeye ve anlamlandırmaya başlamıştık. Bir insan bir kere böyle bir paranoya merceğinin altına alındı mı, hapı yutmuş demekti.

Doğu'yla benim birlikte büyüttüğümüz "Çamkıran paranoya"sının en tehlikeli yanı, bu olayın hemen kongre öncesine rastlamış olmasıydı. Çamkıran Merkez Komitesi üyesiydi ve kongreye otomatikman katılması gerekiyordu. Üzerinde "polis" kuşkusu olan birinin böylesi gizli ve önemli bir kongrede bulunmasına göz yummamız olacak şey değildi. Peki ne yapacaktık? Çareyi, yine birlikte ürettik. Kongreden dört beş gün önce Çamkıran'ı tüm Merkez Komitesi üyelerinin katıldığı bir toplantıda sorgulayacak ve bu sorgulamanın sonucunda netleşemezsek, onu büyük bir ihtimalle kongre bitinceye kadar enterne edecektik.

O sırada Çamkıran ve karısı Gülümser, çocukları Civan'la birlikte, bizim Erenköy'deki çatı katında kalıyorlardı. Bu ha-

inane planın gereği olarak, Çamkıran'ı, Atıl ve Füsun Ant'ın kaldıkları Levent'teki lüks daireye (onların bu dairede neden böyle lüks bir yaşam sürdüklerinin öyküsüne daha sonra değineceğim) ben götürecektim. Hatırladıkça hâlâ sırtımı soğuk terler basan bu utanç verici görevi "partinin selameti" adına yerine getirirken, yıllardır tanıdığım bu lekesiz devrimciyi, Merkez Komitesi toplantısı olduğunu söyleyerek kandıracak ve Atıl Ant'ın evine getirecektim. Kendimi aklamak gibi bir niyetim yok, ama bu görevi, daha yerine getirirken bile kendimden tiksindiğimi belirtmem yerinde olur. Çelişkili duygular içindeydim. Bir yandan kendimden tiksiniyor, ama bir yandan da "partinin selameti" için bu görevi yerine getirmem gerektiğini düşünüyordum. Hiçbir şeyden habersiz, benimle birlikte Merkez Komitesi toplantısına gittiğini sanan Çamkıran'ın yüzüne bakamıyor, içten içe onun parti sorgulamasından aklanarak çıkması için dua ediyordum.

Sonunda Atıl Ant'ın evine vardık. Durumdan haberdar edilmiş tüm Merkez Komitesi üyeleri, duvar gibi suratlarla lüks koltuklarına gömülmüşlerdi. Çamkıran'ı enterne edecek silâhlı iki genç içerki odada bekliyordu. Bilmiyorum ama, sanırım Çamkıran daha baştan bir tuhaflık olduğunu sezinlemişti sanki. İlk sözü Doğu aldı.

Önce kongre hazırlıklarından söz etti, sanki normal bir Merkez Komitesi toplantısındaymışız gibi. Sonra, kongrenin selameti açısından çok dikkatli olmamız gerektiğini belirterek esas konuya adım adım yaklaştı. Bazı Merkez Komitesi üyelerinin, "üzerlerine görev olmayan" bazı "tuhaf" girişimlerde bulunduklarını haber aldığımız noktasına gelince, durup tek tek hepimizin yüzüne baktı. Sonra Çamkıran'a dönüp, "örneğin sen Çamkıran" dedi, "duyduğumuza göre, İstanbul Komitesi sorumlularından, İstanbul'daki üyelerin adlarını istemişsin. Oysa Merkez Komitesi'nin böyle bir kararı yok. Bunu neden yaptığını bize açıklar mısın?" Gözüm Çamkıran'daydı. En ufak bir mimiğini bile kaçırmamaya, yüz ifadelerinden anlamlar çıkartmaya çalışıyordum. Çamkıran, kül gibi bembeyaz olmuştu. Durumu kavramıştı artık. Bu toplantı açıkçası, kendi-

sinin sorgulanması anlamına geliyordu. Yine de soğukkanlılığını bozmadı. Son derece efendice bir tutumla, "tamam açıklayayım" dedi. Açıklamasına göre, İstanbul İl Komitesinden böyle bir şey istememişti. İstediği yalnızca, illegal örgüt üyelerinin sayısı, meslekleri, cinsiyetleri, milliyetleri ve takma isimleriydi. Bunun nedeni de, "örgbüro"nun parti üyelerinin bileşimi hakkında bir istatistik yapmasıydı. Çamkıran bu açıklamayı yapınca, o ana kadar büyüttüğüm kuşkularım tuzla buz oldu. Evet, Çamkıran doğru söylüyordu. "Örgbüro" gerçekten de böyle bir istatistik yapmaya çalışıyordu. Gerçi üyelerin takma isimleri istenmemişti, Çamkıran, büyük bir ihtimalle bu son noktayı yanlış anlamış ya da talimata kendiliğinden böyle bir ekte bulunmuştu. Kaldı ki, takma isimlerin istenmiş olmasının pek bir önemi yoktu. Gerçek isimleri istemekle takma isimleri istemek arasında büyük fark vardı. Muhtemelen, Çamkıran'ın muhatap olduğu arkadaş, takma isimlerin istenmesini, gerçek isimlerin istenmesi biçiminde anlamış ve paniğe kapılmıştı.

Çamkıran'ın bu açıklamasına rağmen sorgulama devam etti. Doğu, bu açıklamayla tatmin olmamış olacak ki, birlikte ürettiğimiz paranoyanın diğer unsurlarını ileri sürmeye başladı. Bunların hepsi saçma sapan kuşkulardan ibaretti. Çamkıran hepsine aklı başında, makûl açıklamalar getirdi. Bu kuşkuların çoğu, Çamkıran'la aynı evde kalmamdan kaynaklanan, benim Doğu'nun kafasına soktuğum şeylerdi. Şimdi utanç içindeydim, bu saçmalıkları ürettiğim için. Bu yüzden, biraz da bu ağır hatamı affettirmek güdüsüyle, Çamkıran'a yardımcı olacak, durumu açıklığa kavuşturmasını sağlayacak sorular atmaya başladım ortaya. Bir polisiye sorgulamaya hiç de uygun düşmeyen, "sanığa" cankurtaran simidi atan bu tür soruların Doğu'yu rahatsız ettiğinin farkındaydım. Yine de sorularımı sürdürdüm. Sorgulamanın sonunda durum aşağı yukarı berraklığa kavuşmuştu. Berbat bir paranoyayla karşı karşıyaydık. Doğu buna rağmen, Çamkıran'a kararımızı bildirdi. Durum tam bir netlik kazanana kadar kendisini bu evde enterne edecektik. Bu, kendisinin kongreye katılamayacağı anlamına geli-

yordu. Eğer ortada bir yanlışlık varsa düzeltilecekti, merak etmesindi. Ama bu enterne kararını uygulamak zorundaydık. Bizi anlasın ve kusura bakmasındı.

Çamkıran yine son derece makûl bir tutum takındı. Bizleri anlıyordu. Böyle bir durumla karşılaşsa kendisi de bizim gibi davranırdı. Bu yüzden enterne kararını saygıyla karşılıyor, itiraz etmiyordu. Doğru bir karar vereceğimize ve aklanacağına yürekten inanıyordu. Kendisinin kongreye katılmasındansa, partinin güvenliği ve uyanıklığı daha önemliydi. Hattâ, bu uyanık tutumumuzdan dolayı bizleri tebrik ediyordu. Çamkıran'ın bu sözleri beni rahatlatacağına, daha da fazla yerin dibine geçmeme yol açmıştı doğrusu.

Bundan sonra törenin ikinci faslına geçildi. Çamkıran nazikçe, kendisini bekleyen gençlerin bulunduğu öbür odaya davet edildi. Onun, "polis" olup olmadığı konusunda karar verecektik. Daha Çamkıran odadan çıkar çıkmaz, Doğu beni haşlamaya girişti. Ne biçim "sorgucu"ydum ben? Eğer Çamkıran gerçekten "polis"se, sorularımla ve yersiz müdahalelerimle bir "polis"e yardımcı olmaktan başka bir şey değildi yaptığım. Zaten moralim bozuktu. Doğu'nun saldırısı karşısında iyice bozuldum. "Evet ama, polis olmadığı belli olmadı mı" diyerek kendimi savunmaya çalıştım. Doğu, "onu tartışacağız" dedi sertçe. Bundan sonra, Çamkıran'ın durumu hakkında tartışmaya geçtik. Ben baştan tutumumu ortaya koydum. Çamkıran "polis" filan değildi. Her şey açıklığa kavuşmuştu. Oral da beni destekledi. Hasan Yalçın ve Kayahan Uygur ise tersi kanıdaydılar. Daha doğrusu, Hasan Yalçın durumun iyice berraklaşmamış olduğu kanısındaydı, Kayahan Uygur ise, neredeyse, Çamkıran'ın "polis" olduğunu düşünüyordu. İkiye ikiydik. Çamkıran'ın kaderi, Doğu'nun oyuna bağlıydı. Hepimiz dönmüş ona bakıyorduk. Doğu şöyle iyi bir düşündükten sonra, Kayahan ve Hasan'a katılmadığını belirtti, o da ben ve Oral gibi, Çamkıran'ın "polis" olmadığı kanısına varmıştı. Bununla birlikte, her ihtimale karşı "enterne"yi kongre sonuna kadar sürdürmemizde yarar görüyordu. Rahat bir nefes aldım. Önemli olan, bir devrimcinin "polis" iftirasıyla harcanmasının önlenmiş olmasıydı. Varsın enterne,

kongre sonrasına kadar sürsün ve Çamkıran kongreye katılamasındı. Bu, o kadar önemli değildi. Kongrede bu durumu merak edip soran arkadaşlar olursa, onlara Çamkıran'ın taşrada bulunduğu için zorunlu nedenlerden kongreye katılamadığı söylenecekti. Rahatlamıştım, ama şimdi de, birkaç gün sonra, birlikte kaldığımız eve döndüğünde, Çamkıran'ın yüzüne nasıl bakacağımı düşünüyordum kara kara.

Dersim bölgesindeki yerel kongrelerde hazır bulunmak üzere Tunceli'ye hareket ettim. Önce, küçük hücre kongrelerini yapmamız ve Dersim bölge kongresinin delegelerini seçmemiz gerekiyordu. Son derece ayaküstü, alelusul "kongre"lerdi bunlar. Doğru dürüst bir şey tartışıldığı söylenemezdi. Ben dahil üç kişinin katıldığı bir "kongreciği" hatırlıyorum. Uygun bir yer bulamadığımız için bir dağ başında kayalıkların arasında yapmıştık toplantıyı. Tespit edilme korkusuyla, alelacele geçiştirmiştik tartışma konularını ve bir bölge kongresi delegesi seçip, neredeyse bir saatte bitirmiştik hücre "kongresi"ni. Benim doğrudan katılamadığım başka hücre kongrelerinin de pek verimli geçtiğini sanmıyorum. Neyse, sonunda "görevimizi" yerine getirmiş, Dersim Kongresi'nin delegelerini tespit etmiştik ya, önemli olan buydu. Dersim Kongresi'ni de sağ salim atlatırsak, işin içinden sıyrılmış olacaktık.

Dersim Bölge Kongresi, bir dağ mezrasında, gece vakti toplandı. Toplantıda bölge yöneticilerinin ve benim yanı sıra, yirmi kadar delege hazır bulundu. Delegelerin çoğunu, çevre köylerden gençler oluşturuyordu. Bu, biraz daha kongreye benzeyen bir toplantıydı. Gece boyunca, partinin çizgisine ilişkin tartışmalar yapıldı. Bu tartışmaların canlı bir şekilde geçmesini sağlayan en önemli delege, teorik konulara ilgisiyle tanınan ve bölgede "Muhtar" diye bilinen Enver Özen'di. Bir ara, mezranın aşağı taraflarında bir silâh patlayınca hepimiz telaşlandık. Kongrenin güvenliği açısından çevreye silâhlı nöbetçiler yerleştirildiğini biliyordum. Herhangi bir tehlike anında bu nöbetçilerin uyarı atışı yapması kararlaştırılmıştı. Silâh sesini duyunca, bir jandarma baskınıyla karşı karşıya olduğu-

muzu düşünerek toparlandık, belgeleri falan yaktık. Bir süre sonra gelen haberle rahatladık. Nöbetçilerden biri silâhını yanlışlıkla ateşlemişti.

Devam ettik. Sabaha doğru, bizim gibi disiplinden geçmemiş bazı köylü delegelerin uykusu gelince, tartışmaları bitirip seçimler maddesine geçtik. Partinin sıkı merkeziyetçi yönelimlerine göre, üst kongreye seçilecek delegeler, bir üst organın önerisiyle belirleniyordu. Daha doğrusu, bir üst organ, delegeleri tespit edip kongreye öneriyor ve kongre de, genellikle başka aday çıkmadığından bu listeyi onaylıyordu. Üst organın önerdiği delegelerin dışında başka delegeler de önerilebilir ya da birisi kendi adaylığını koyabilirdi elbette. Ama bu tür adayların, üst organın listesini delip seçilmesi, aşağı yukarı imkânsızdı. Dersim Kongresi'nde de aynı yöntem izlendi. Ben, Dersim bölgesi yöneticilerine de danışarak üç kişilik bir delege listesi hazırlamıştım. Bölge yöneticilerinden Enver Özen, bu danışma sırasında kendisinin de merkezî kongre delegesi olmak istediğini söylemiş, ancak benim ve Niyazi Işık'ın oylarıyla bu öneri kabul edilmemişti. Kongrenin sonunda, Merkez Komitesi'nin adaylarını ileri sürdüm. Benim ardımdan Enver Özen ayağa kalkıp, kendi adaylığını koydu. Bu "disiplinsizliğe" bozulmuştum, ama tüzüğe göre onu önlemek mümkün değildi, tek tek adayların Merkez Komitesi'nin adayları dışında kendilerini ya da başkalarını aday göstermelerini önleyecek bir hüküm yoktu tüzükte.

İşin daha ilginç yanı, Enver Özen'in yapılan gizli oylamanın sonunda kongre delegelerinin çoğunluğunun desteğini alarak, benim sunduğum Merkez Komitesi listesini delmesi ve merkezî kongreye delege seçilmesiydi. Sanırım böyle bir şey ilk kez oluyor ve Enver Özen, Merkez Komitesi'nin onayının dışındaki tek delege olarak merkezî kongreye geliyordu. Bu "aykırı" durum, kongrede de aykırı bir olaya yol açacak ve "istenmeyen" bir delegenin seçilmesini önleyecek sert (ve tüzüğe aykırı) önlemlere başvurmadığım için azarlanacaktım. Ancak buna geçmeden önce, kongreden hemen önce yapılan Merkez Komitesi'nin bir "özeleştiri" toplantısını ve TİİKP 1. Kongresi'nin ortamını etraflıca anlatmam gerekiyor.

Her yeni "atılım"dan önce "özeleştiri" yaparak "günah"lardan arınmak, Marksist-Leninist bir partinin amentüsüydü. Biz de, kongrenin hemen öncesinde buna uygun bir toplantı düzenlemiştik aramızda. O sırada geçici olarak diskalifiye edilmiş Çamkıran'ın dışındaki, Doğu da dahil bütün Merkez Komitesi üyeleri, birbirini ıcığına cıcığına eleştirecek, ardından özeleştiri yapacak, böylece yeni döneme bir melek kadar günahsız, arınmış ve hafiflemiş olarak girecekti. Doğu kendisinin özellikle esaslı bir şekilde eleştirilmesinde ısrarlıydı. Olur a, belki başkan diye onu kayırmaya kalkardık falan! Sakın ha!

Doğu'nun bu "uyarı"sını Merkez Komitesi'nde ciddiye alıp onu gerçekten eleştirmeye kalkan tek salak bendim. Madem ki, Doğu eleştirilmeyi istiyordu, öyleyse başkanımızın bu isteğini büyük bir özveriyle yerine getirmeliydim. Doğu'yu baştan aşağı gözden geçirip, onda eleştirilecek noktalar bulmak için kafamı çatlattım. Onun sert yönetici tavırlarından, özellikle son birkaç yıldır enikonu rahatsız oluyordum, ama bunu bir eleştiri konusu yapmak doğru olur muydu acaba? Epeyce tereddüt ettikten sonra, bunun doğru bir eleştiri olmayacağına karar verdim. Önderler, önderlik görevlerini yapacaklardı elbette. O zaman geriye ne kalıyordu? Mutlaka bulmalıydım bir şeyler. Sonunda arayıp tarayıp buldum. Doğu, ailesiyle geçmişiyle, çocukluk dönemindeki hikâyeleriyle pek fazla övünüyordu. Fırsatını bulduğu an (bazen de hiç yeri değilken), Erzincan'da "Adıgüzel" diye anılan dedesinin çok sevilen bir "halk adamı", hattâ "halk önderi" olduğunu anlatıp durur, köprüler, kanallar inşâ ettirdiğinden dem vurur, ardından, babasını, münasip düştükçe de annesini, "ilerici", "halkçı" özellikleri ve kendisine aşıladıkları iyi nitelikler dolayısıyla överdi. Çocukluğuna ilişkin öyle hikâyeler anlatırdı ki, Doğu'nun daha o yaşta, hattâ doğuştan, kollektif çalışmaya son derece yatkın, birleştirici, fedakâr, önder birisi olduğu sonucu çıkardı. Ne var ki, dedesinin bir "halk önderi" değil, mütegallibeden biri olduğunu tahmin etmek zor değildi. Babası iyi bir insandı, ama hepimizin babasında, arasak, iyi yanlar bulabilirdik, bunu

özel olarak dillendirmesi, pek hoş değildi. Özellikle çocukluğuna ait hikâyeleri dinlerken hep rahatsızlık duyar, ama sessizce geçiştirirdim. İşte şimdi fırsat çıkmıştı, bu tutumunu eleştiri konusu yapmak için. Hem belki yararı da olurdu bunun Doğu'ya. Bu eleştiriyi dikkate alacak olursa, artık dinlemekten bıktığımız "menkıbeler"le kafamızı ütülemekten vazgeçerdi.

Doğu'nun "eleştirin beni" talimatınının verdiği gönül rahatlığıyla bu eleştirileri ileri sürdüğüm an, ne halt ettiğimi anladım. Nereden bileyim onun bam teline dokunduğumu! Yüzünün çizgileri anında değişti, yanakları ve bıyıkları aşağı sarktı, zaten keskin gözleri kötücül kıvılcımlar saçtı. Eleştirilerimi, kızgınlığını mümkün olduğu kadar gizlemeye çalışarak yanıtladı. Eleştirilerimin hiçbirini kabul etmiyordu. Geçmişindeki olumlu ögeleri anlatmasında hiçbir olumsuzluk görmüyordu. "Geçmişi olmayanın geleceği de olmaz"dı. Evet, bu geçmişle övünüyordu, çünkü gerçekti. Kendisinden hiçbir şey katmış değildi. Yani şimdi ben ne demek istiyordum bu "eleştiri" adı altındaki laflarımla? Onu böbürlenmekle, hattâ palavracılıkla mı suçluyordum? Baktım iş kötüye gidiyor, hemen bir "özeleştiri" yaparak "eleştirileri"mi geri aldım acilen. Bir daha, "beni eleştirin" telkinlerine aldanırsam, iki olsundu.

TİİKP 1. Kongresi, Bakırköy'e yakın, E5 karayolu üzerinde bulunan, inşâ halindeki yeni "gecekondu apartman" semtlerden birinde, bir apartmanın en üst katında toplandı. Bu ev bir "karı-koca" tarafından sırf kongre amacıyla, kongreden sonra boşaltılmak üzere tutulmuştu. Evin oldukça geniş denebilecek bir salonu, ayrıca üç büyükçe yatak odası vardı. Delegeler bir gece önce eve girecek ve kongre ertesi gün başlayacağından, o geceyi bu yatak odalarında, sünger "yatak"larda geçireceklerdi. Kongrenin organizasyonunu üstlenen arkadaşlar, her şeyi inceden inceye düşünmüşlerdi. Dışarıya ses gitmemesi için, yatak niyetine kullanılan kalın süngerler, sokak kapısına dayanıyordu. Kongre kırk kadar delege ile toplanacaktı. Yani güvenlik görevlileri de dahil, içeride elliye yakın insan bulunuyordu. Delegeler, kılavuzları eşliğinde, ikişer üçer kişilik grup-

lar halinde, değişik zamanlarda içeri alındılar. Kapılar kapandı ve süngerler kapıya dayandı. Kongrenin başlaması için her şey hazırdı.

Kongre salonda yapılacaktı. Salon, bir Marksist-Leninist partinin "şanına" yakışan gerekli törensel unsurlarla süslenmişti. Dikdörtgen şeklindeki salonun, kongre divanının oturacağı masanın arkasındaki dar ve pencerelere bakan duvarında, Marx, Engels, Lenin, Stalin ve Mao'nun, yan yana, malûm fotoğrafları ve onların her iki yanında da orak çekiçli bayraklar asılıydı. Bu fotoğrafların üzerinde, "bütün ülkelerin işçileri ve ezilen halklar birleşin" sloganı yer alıyordu. Kongre divanının masasının önünde, delegelerin oturacakları sandalyeler diziliydi.

Kongre sabah başlayacaktı. Ancak delegeler, bir gün önceden eve girmişlerdi. Bu hem gizlilik açısından gerekliydi hem de kongre öncesi bazı çalışmalar açısından yararlıydı. Delegelerin, kongreden önce, dosyalar halinde hazırlanan tüzük ve program taslaklarını okumaları isteniyordu. Bu konuda Doğu'yla benim aramda kısa bir çatışma yaşandı. Ben, çok sayıda çocuğuna mukayyit olmaya çalışan, onların sağa sola saçılmasından rahatsızlık duyan titiz bir anne gibi, dosyaların bütün delegeler geldikten sonra ve tespit edilmiş bir sıraya göre okutulmasından yanaydım. Doğu ise, dosyaların merak eden delegelere, "sıra"ya falan aldırış edilmeden hemen verilmesini istiyordu. Benimkisi, açık ki, bir parti bürokratının tutumuydu. 1976 yılındaki dar-kapıcılık kampanyası sırasında bürokratik tutumlarla göğüs göğüse bir muharebe vererek örgütlenme sorumluluğu görevini almış olan ben, örgütlenme işlerinin bürokrasiyi bir başka düzlemde teşvik eden itkileri sonucu, bu sefer kendim bir parti bürokratı haline gelmiştim. Örgütlenme düzenini bozan her şeyden rahatsız oluyor, kutudan oyuncaklarımla kurduğum binanın sarsılmasından, "düzenin bozulmasından" fena halde huylanıyordum. Doğu ise, bütün karizmatik önderler gibi, bu tür bir memur titizliğine karşıydı. Onun için önemli olan, gerekli ritüellerin en parlak biçimde yerine getirilmesi ve insanların, bizlerin oluşturduğu bürokratik en-

gelleri aşarak karizma etrafında bir an önce vecde gelmeleriydi. Yıllar sonra, Max Weber'in karizmatik liderliklerle bürokrasi arasındaki çatışmayı büyük bir berraklıkla anlatan makalesini okuduğum zaman, gözümün önüne Doğu'yla benim aramda geçen bu çatışma gelmiştir. Neyse, sonunda Doğu galebe çaldı. Dosyalar, isteyen delegelere "düzensiz" bir şekilde dağıtıldı. Ben de elinden oyuncakları alınmış bir çocuk gibi ortada kalakaldım.

Ertesi sabah kongreyi açmak üzere kalkıp, bu "kutsal anı", gereken en iyi şekilde yaşamak üzere hazırlandık. O anda gözüm Doğu'ya takıldı. Yakası, boyna kadar iliklenen "Mao tarzı" bir ceket giymişti. Bu o kadar önemli değildi. Beni esas irkilten, Doğu'nun kongre başlamadan, holde asılı bir aynanın önünde süslenmesi ve Atatürk'ün kaşlarına benzeyen uzun kaşlarını parmaklarıyla yukarı doğru uzun uzun taramasıydı. O anda içimden, "işte bir Enver Hoca daha" diye geçirdiğimi hatırlıyorum. Birdenbire gözümün önüne AEP 7. Kongresi, Enver Hoca'nın, o ışıklandırılmış kapıdan girişi, kongreden önce makyajlı ve ışıklandırılmış yüzüyle biz delegeleri kabul edişi gelmişti. Galiba bütün liderler birbirine benziyordu.

Sonunda herkes yerini aldı. Önceden kararlaştırdığımıza göre "divan" başkanı ben olacaktım. Bu, aynı zamanda kongrenin güvenliği açısından düşünülmüş bir önlemdi. Plana göre, benim gerçek adım delegelere açıklanacak, herhangi bir baskın anında, delegeler polise, benim onları, yakında çıkartılması düşünülen "günlük gazete" için toplantıya çağırdığımı söyleyeceklerdi. Bu yüzden gerçek adımı bilmelerinde fayda vardı.

Parti başkanı "Hüseyin Gazi Yoldaş" kongreyi açtı. Kısa bir konuşmadan sonra, beni divan başkanı önerdi. Tabiî ki, başka aday olmadığından ve olamayacağından, oy birliğiyle seçildim (gözünü seveyim, divan için bile farklı adayların yarıştığı, kıymetini bilmediğimiz o gerçek TİP, FKF ve Dev-Genç kongrelerinin). Kıvrık kaşlı "Hüseyin Gazi Yoldaş", delegelere yukarıda sözünü ettiğim önlemleri açıkladı, divan başkanı olarak ben ve pratik hiçbir görevi olmayan diğer divan üyeleri, masadaki yerlerimizi aldık. Bu aşamada "çok önemli" bir

ritüeli yerine getirmemiz gerekiyordu. Kısa bir konuşmayla delegeleri "devrim ve kurtuluş savaşı şehitleri" için bir dakikalık saygı duruşuna davet ettim. Ardından sıra, bir Marksist-Leninist partinin kongresi için olmazsa olmaz bir başka törene geldi. Bildiğimiz dernek kongrelerinde, hükümet komiserinin nezaretinde terennüm edilen İstiklal Marşı'nın yerine, Enternasyonal Marşı'nın söylenmesiydi bu. Ancak bu noktada, kongreyi organize eden arkadaşlar, güvenlik nedeniyle akıllıca bir önlem almışlardı. Ben, "Enternasyonal"i söylemek üzere delegeleri ayağa kalkmaya davet ettiğimde, aniden, köşeye yerleştirilmiş bir teyp, oldukça kısık bir sesle Enternasyonal'i çalmaya başladı, biz de dudaklarımızı oynatarak (seslerin dışarıdan duyulması hiç de iyi olmazdı), sağ yumruklarımız havada, gözlerimizi "beş usta"nın işaret ettiği ufuklara dikmiş, marşa katılır gibi yaptık. Artık bundan sonra diğer ritüellere geçilebilirdi.

"Hüseyin Gazi Yoldaş", kongreye, Merkez Komitesi raporunu sunmak üzere kürsüye davet edildi. Bu, partinin sekiz yıllık faaliyetlerini özetleyen bir rapordu. Ardından, daha önce delegelere okutulan tüzük ve program taslaklarının tartışılmasına geçildi. Söz alan delegeler, pek dişe dokunmayan ufak tefek eleştiri ve düzeltme önerilerinin ardından (AEP Kongresi'ni gördükten sonra, bu kadarına da şükür diyordum) taslaklara onaylarını bildirdiler. Kısmen "hararetli" denebilecek bir tartışma, "zengin köylülere" karşı tutum konusunda cereyan etti. Taslak metninde, "toprak devrimi" mücadelesinde zengin köylülerle de ittifak yapılabileceği belirtiliyordu. Köylü delegeler bu konuda enikonu tereddütlüydüler. Gönülleri, kendilerini her Allah'ın günü ezen, sömüren zengin köylülerle al takke ver külah olmaya pek razı değildi. Bu önemli bir tartışma konusu olmakla birlikte, partinin "can alıcı" siyasetlerinin, Sovyetler Birliği'nin tecrit edilmesi siyasetinin uzağında olduğundan, yani "zülfüyâre" dokunmadığından, biz parti yöneticileri tarafından hoşgörüyle karşılanıyor, hattâ bu "mini" kongremizin biraz olsun gerçek bir kongreye benzemesini sağlayacağı için teşvik ediliyordu.

Her şeyin yolunda gider gibi gözüktüğü bir sırada, akşama doğru, Dersim bölgesinden, kendini Merkez Komitesine rağmen seçtirmiş, "istenmeyen" delege Enver Özen söz aldı ve gerek tüzük, gerekse program taslaklarına, "hoşgörü" sınırlarını aşan, kapsamlı eleştiriler yöneltti. İşte o anda, "Hüseyin Gazi Yoldaş"ın o zamana kadar yüzünde taşıdığı iyimserlik ve hoşgörü ifadesi, yerini bir despotun gazabına bıraktı. Söz alıp, Enver Özen'i son derece sert bir şekilde haşlayan bir konuşma yaptı. Ne var ki, ufak tefek, alçakgönüllü görünüşüne rağmen, son derece inatçı, korkusuz bir insan olan ve parti delegelerinin "söz özgürlüğüne" samimi olarak inandığı anlaşılan Enver Özen, bu partisel gazaba pabuç bırakacak gibi görünmüyordu. Yeniden söz alıp, "Hüseyin Gazi Yoldaş"ı küplere bindiren bir konuşma daha yaptı. Hepimiz şaşkınlık ve azap içindeydik. Şu Enver'in yaptığına bakın hele! "Huşu içinde birleşmiş" bir kongrede yapılacak şey miydi bu, başkanımızı böyle sinirlendirmenin âlemi var mıydı, bu "oyun bozanlığın" dik âlâsı değildi de neydi Allahaşkına! Öte yandan, delegeler arasında en fazla azap içinde olan bendim, çünkü bu "uygunsuz" delegenin oraya gelmesini önleme "basiretini" gösterememiş, dolayısıyla kongrenin "içine edilmesine" neden olmuştum.

Akşam olmuş, seçimler maddesine gelinmişti. Merkez Komitesi, kongreye bir liste sunacak ve tabiî ki, bu listede yer alanlar Merkez Komitesine "seçilecek"ti. Ne var ki, Merkez Komitesi olarak, son bir danışma daha yapmayı, "demokratik merkeziyetçiliğin" gereği gördük ve son maddeye geçilmeden önce verilen aradan yararlanarak, delegeleri tek tek içeri odaya çekip, önerilerini aldık. Heyetimiz, gerekli danışmaları yaptıktan sonra önereceği listeyi kesinleştirdi ve kongre yeniden açıldı.

Hiç değilse bu maddenin sükunetle tamamlanmasını umut ediyorduk. Ne gezer! Enver Özen yine yapacağını yaptı. Aynı Dersim Kongresi'ndeki gibi, Merkez Komitesi'ne adaylığını koydu. Artık bu kadarı da "fazlaydı" yani! Başkanımız "Gazi"nin zıvanadan çıkmasına bu kadarı yetti de arttı bile. Başkanımız, o zamana kadar ne görülmüş ne de duyulmuş bir şey yaptı, delegelere enikonu tehdit ifade eden bir tonda, "partiye

karşı çıkan bu ne idüğü belirsiz şahsa" oy vermemelerini emretti. Evet, bunu kulaklarımla duydum. Açıkça, "Parti başkanı olarak sizlere emrediyorum, bu adama oy vermeyeceksiniz" diye bağırdı. Böylece bana da Dersim Kongresi'nde "nasıl davranmam gerektiğini" göstermiş oldu.

Çok üzücü bir havada seçimlere gidildi. Tabiî Enver Özen, başkanımızın emri sonucunda seçilemedi. Aslında, başkan fazlasıyla telaşa kapılmıştı, "bu ne idüğü belirsiz" delegenin, Merkez Komitesi'ne seçilmesi ihtimali karşısında. Böyle aşırı bir önleme başvurmasaydı da, Enver Özen'in Merkez Komitesi listesini delmesi imkânsızdı. Dersim'de bu mümkün olmuştu. Çünkü oradaki delegelerin büyük çoğunluğu Enver'i tanıyor ve seviyordu. Merkezî kongrede, kim oy verirdi, tanımadığı bu "fütursuz", "disiplinsiz" şahsa.

"Kongre binası"ndan çıktık, aralarındaki "uyum"dan mutlu bir kısım Merkez Komite üyesi olarak, oraya özel olarak getirtilmiş bir arabaya bindirildik. Daha arabaya adımımızı atar atmaz başkan, Enver Özen'e hışmının geri kalan kısmını benim üzerime boca etti oracıkta. Ben ne biçim "önder"dim. Nasıl "böyle birinin" delege seçilmesine ve buralara kadar "tırmanmasına" göz yumardım vb. Tüzükte, delegelerin kendi adaylıklarını koymalarını önleyen bir hüküm olmadığını söyleyerek kendimi savunmaya çalıştım, zayıf bir sesle. Ama sesim ne kadar cılız çıkarsa çıksın, içimde başkanımıza karşı, o zamana kadar olmadık ölçüde büyük bir kuşku ve güvensizliğin boy attığının farkındaydım. Araba hareket etti.

"Şanlı" TİİKP 1. Kongresi kapanmıştı. Aslında bu, en "görkemli" döneminde beş yüz üyeyi geçmeyen, aşağı yukarı tüm tarihi, beceriksizlik ve yıkımlarla dolu, sekiz yıllık başarısız bir illegal örgütün fiilen kapanışıydı da. Ama sanırım Doğu'nun dışında hiçbirimiz bunun farkında bile değildik.

* * *

Hapisten çıktıktan sonra uyguladığımız "gizlilik" taktiklerinden biri de, bazı arkadaşları kasıtlı olarak geri plana çekmek, hattâ çevremizde bu arkadaşların "hareketten ayrıldığı"

söylentisini yaymaktı. Bu taktiği uyguladığımız arkadaşlardan biri de Atıl Ant'tı. Atıl Ant, hapisten çıktıktan sonra, yine hapishaneden Füsun Orhon adlı kız arkadaşla evlenmişti. Füsun Orhon'un babası Adanalı zengin bir toprak sahibiydi. Füsun'a büyük miktarda miras kalacağı kesindi, hattâ yarı yarıya bu mirasa konduğu söylenebilirdi. Babası, kızına şimdiden her türlü malî olanağını açmıştı. Malî meselelerde oldukça cin fikirler üreten Doğu, bu servetin partiye uygun bir şekilde akıtılmasını güvenceye almak için Atıl ve Füsun'un hareketten ayrılmış gibi gözükmelerini, bir "burjuva hayatı" yaşıyor görüntüsü vermelerini uygun bulmuştu. Atıl ve Füsun, bu talimata büyük bir sorumlulukla uydular. Etiler tarafında, o zamanlar hiçbirimizin rüyasında bile göremeyeceği lüks bir kata yerleştiler. Parti adına onlarla teması yürüten ben ile Oral'dık. Zaman zaman Atıl'la gizlice buluşuyorduk. Atıl, lüks özel arabasıyla gelip bizi boğaz taraflarında bir yerlerden alıyor, evine götürüyordu. Evlerinde de şahane şekerlemeleri mideye indirirken, Atıl'a ve Füsun'a partinin mücadelesi ile ilgili gelişmeleri aktarıyor, parti yayınlarını veriyorduk, karşılığında da Atıl bize oldukça yüklü miktarda para aktarıyordu.

Bu düzen pürüzsüz, böylece sürüp giderken, Atıl Ant, belki biraz da dar-kapıcılıkla mücadele kampanyasından cesaret alarak, partiye yönelik eleştirilerini oldukça sert, hattâ hırçın bir şekilde dile getirmeye başladı. Diğer eleştirilerin yanı sıra en çok şikâyetçi olduğu nokta, kendilerinin bir kenarda unutuldukları, partinin onları politik ve ideolojik bakımdan gereğince beslemediği, salt para kaynağı olarak gördüğüydü. Aslında şikâyetlerinde pek de haksız sayılmazdı. Gerçekten de o hargür içinde onları yeterince bilgilendirdiğimiz söylenemezdi. Ne var ki, Atıl'ın hırçınlığında dikkat çekici bir yan da yok değildi. Haklı olmasına haklıydı da, sanki biraz da hır çıkartmak ister gibi bir hali vardı. Biz parti bürokratları, onun şikâyetlerini aksatmadan kaydediyor ve yeri geldiğinde birkaç cümleyle Doğu'ya da aktarıyorduk ama, bu şikâyetlerin giderilmesi yönünde herhangi bir şey yaptığımız söylenemezdi.

Dar-kapıcılık kampanyasının sonucunda ortaya çıkan "nor-

male dönme" sürecinde, gecekondu mahallelerindeki "konukluk"larına son verip Erenköy'e taşınmış Fatma ve Orhan Bursalı çiftinin evinde, bir gün Füsun Orhon'la buluştum. Füsun Orhon, haber yollayıp benimle "özel ve acil" bir sorun görüşmek istediğini bildirmişti. Füsun, Fatma Bursalı'nın evine pürtelaş daldı. Daha merhaba bile demeden, "Gün, Atıl gidiyor" diye haykırdı. Durumu önce tam olarak kavrayamadım. Atıl'ın aniden ciddi bir hastalığa yakalandığını ve "öbür dünyaya gittiğini" sandım. Hayır, bu "yolculuğun" anlamı başkaydı. Atıl, "burjuvaziye" gidiyordu. Füsun, beni bunun için aramıştı acilen. Atıl'ın "gidişini" durdurmak için derhal bir şeyler yapmalıydık. Füsun, partiye samimiyetle bağlı, parti ve mücadele için canını verecek ölçüde özverili bir insandı. Bütün servetini partinin hizmetine hiç tereddütsüz sunmuştu. Şimdi ise kocasının tuttuğu yoldan büyük endişe duymaktaydı, bizim duruma müdahale etmemizi istiyordu. Onu yatıştırdım, sakin olmasını, bunun geçici bir bunalım olabileceğini söyledim. Tamam, duruma müdahale edecek ve Atıl'ı "kurtaracak"tık, hiç merak etmesindi.

Durumu hemen Doğu ve Oral'a bildirdim. Malî kaynaklarımızın üzerine titreyen parti şefleri olarak oturup kısa bir değerlendirme yaptık. Kuşkucu karakterli Doğu hemen sonuca vardı. Evet, Atıl "gidici"ydi. Servet onun başını döndürmüştü. Partiden kopup servete şahsen konmaktı niyeti. Hiç kuşkumuz olmasındı, yakında Füsun'u da ikna ederdi. Dar-kapıcılık kampanyasının önderlerinden biri olarak bu kuşkuculuk bana, eski, insanlara güvenmeyen tutumun bir ürünü gibi gözüktü. Karşı çıktım. Atıl sevdiğim bir arkadaşımdı. Onun böyle bir adilik yapacağına asla inanamazdım. Bu, geçici bir bunalım olmalıydı. Belki de partinin yeterince ilgilenmemesi onda bazı güvensizlikleri geliştirmişti. Hele, Füsun'un da ona katılacağı öngörüsüne fena halde bozulmuştum. Nasıl olurdu? Kendi gözlerimle görmüştüm kızcağızın nasıl çırpındığını. Üstelik o gelip haber vermese, bizim ruhumuz bile duymayacaktı Atıl'daki olumsuz gelişmeleri. Oral, yine ihtiyatlı ve ortada bir tutum takındı. Ne Doğu kadar kötümser ne de benim kadar iyimserdi. Atıl'la ve Füsun'la onların evinde görüşmeye karar verdik.

Atıl'la yaptığımız, oldukça tartışmalı geçen toplantıda, Doğu, Atıl'a açık açık yüklendi. Kuşkularını bütün açıklığı ile ortaya koydu. Hattâ böylesine açık suçlamalar ileri sürülmesinden oldukça rahatsız olduğumu hatırlıyorum. Atıl, eleştirilerini dile getirmekle birlikte bir miktar geriledi ve daha uzlaşmacı bir tutum aldı. O toplantıda dikkatimi çeken, Füsun'un tartışmalara hiç katılmayıp sessizce izlemesi oldu. Acaba, Füsun da Atıl'ın etkisinde kalmış olabilir miydi? Bu kuşkuyu kafamdan hemen kovdum. Hayır olamazdı. Bize durumu bildiren bir arkadaşın bu kadar kısa zamanda partiden uzaklaşması mümkün değildi. O toplantıda bir uzlaşma ortamı doğar gibi oldu. Ama bu, aldatıcı bir gelişmeydi.

Bu uzlaşma, sanki beni haklı çıkarmış gibiydi. Hattâ Doğu bile, Atıl hakkındaki kuşkularında fazla ileri gittiğini kabul etti. Ama yine de durum net değildi. Gelişmeleri izlemeye karar verdik. Ama kısa sürede, izlenecek pek bir gelişme olmadığı ortaya çıktı. Atıl, Füsun'u da ikna ederek partiden gerçekten ayrıldı. Onların evinde Oral'la birlikte son bir görüşme yaptık. Atıl her şeyi açık açık deklare etti. Haklarında ne düşünürsek düşünelim, partiyle ilişkilerini kopartmaya karar vermişlerdi. Oral, Füsun'a dönüp, "katılıyor musun ona" diye sordu. "Evet" diye yanıtladı Füsun. Onun açısından akılları durduracak bir gelişmeydi bu, hem de bu kadar kısa zamanda. İyimserliğimin bir kere daha yenilgiye uğramasıydı bu. Kapıdan çıkarken Oral, onlara, şimdi içeriğini tam olarak hatırlayamadığım birkaç dramatik ve acıklı laf etti. Ben hiçbir şey söylemedim. Oyun, gerçeğe dönüşmüştü.

* * *

Benim aracılığımla Türkiye'ye davet edilen Mustafa Tutkun, parti disiplinine uymuş, Almanya'da, uzun yıllar içinde kurulmuş tüm kişisel ilişkilerini bir kenara koyarak Türkiye'ye dönmüştü. İyi de, şimdi bu arkadaşı nasıl değerlendirecektik? Parti, onu sırf, muhalif olduğu için, çağrıya uymasın da partiden kısa yoldan atılsın diye çağırmıştı, yoksa değerlendirmek için değil. Üstelik o sırada illegal parti kongresi de yapılmış,

hareket, tamamen, legal parti ve günlük gazete gibi, iki devasa legal göreve göre bir çalışma tutturmuştu. Örgütlenme sorumlusu olarak, öncelikle benim kafa patlatmam gerekiyordu Mustafa Tutkun'a ne görev verileceği konusunda. Sen kalk adamı ta Almanya'lardan getirt, ondan sonra da bir köşede unut, olacak şey değildi. Ne var ki, Tutkun'a legal alanda da uygun bir görev görünmüyordu şimdilik. "İllegal" alanda görevlendirelim desek, bu alan o sırada zaten hızla boşalmakta, illegal görevler teker teker geçersiz hale gelmekteydi. Sonunda, Tutkun'u, geçici olarak, partinin illegal teknik işlerini yapan "teknisyenler hücresi"nde görevlendirmeye karar verdik. Aslında bu da saçma bir karardı. Çünkü Mustafa Tutkun, entellektüel yetileri gelişmiş bir işçiydi, örneğin çıkış hazırlıkları yapılmakta olan günlük gazetede çok daha yararlı olabilirdi. Ama, Tutkun'un Türkiye'ye illegal yollardan girmiş olması bunu önleyen bir etkendi. Hukuki bakımdan aranmadığı halde, dönüşü için neden böyle bir yol tutulmuştu, şimdi tam olarak hatırlayamıyorum. Her neyse, sonunda böyle bir karar verdik ve Tutkun'u teknisyenlerin yanına yolladık. Onların nezaretinde, bir evde illegal kalacak, teknik işleri öğrenecekti.

Bu görevlendirmenin üzerinden ancak on-on beş gün geçmişti ki, "teknisyenler hücresi"nden, Mustafa Tutkun'un ortadan kaybolduğu haberi geldi. Kaldığı evde, pasaportunu hattâ eşyalarını bırakıp çıkmış, bir daha da geri dönmemişti. Mustafa'yı uzun süre aradık. Ankara yakınlarında yaşayan akrabalarını bulup, sorduk. Hayır, o taraflara hiç uğramamıştı, hattâ akrabaları, onun Türkiye'de olduğundan bile habersizdiler. Almanya'ya sorduk, belki "sıla özlemi"ne kapılıp yeniden oraya dönmüştür diye. Hayır, yoktu. Mustafa sır olup uçmuştu sanki. İnsanda ciddiyet ve sorumluluk duygusu yaratan, solgun yüzü hâlâ gözümün önündedir. Mustafa Tutkun'dan bir daha hiç kimse, hiçbir haber almadı.

* * *

TİİKP'nin "kapanış" kongresinden yaklaşık bir hafta sonra, Tepebaşı Gazinosu'nda, "Üç Dünya Teorisi" üzerine bir top-

lantı düzenlemiştik. Bu toplantının bir amacı, legal parti ve günlük gazete atılımlarını başlatırken, "ideolojik zaferimizi" net bir şekilde vurgulamak; bir diğer tali amaç ise, yakında sonuçları ilân edilecek TİİKP 1. Kongresi'nin tarihini, Tepebaşı toplantısının yapıldığı tarih olarak belirtmek, böylece polisi şaşırtmaktı. Öyle ya, 1. Kongrenin yapıldığı tarihte biz Tepebaşı'ndaydık, demek ki, kongreyi yapan biz değildik.

Konuşmacı bendim. 1975 tevkifatından dolayı hakkında arama kararı bulunan Doğu, o günlerde fiilen ortaya çıkarak bu arama kararını kadük etmeye hazırlanıyordu. Bu yüzden, artık son günlerini yaşayan Küçükçekmece'deki evde Doğu'yu ziyaret edip, konuşma için bana yardımcı olmasını talep ettim. Teorik konularda konuşma yapmakta kendime daha çok güvenmekle birlikte, nedense bir titreklik gelmişti üzerime. Başaramayacağımdan korkuyordum. Doğu, hem üzerinde duracağım noktalar açısından yardımcı oldu, hem de kendime güvenmemi sağlayan telkinlerde bulundu.

Tepebaşı Gazinosu taraftarlarımızla hıncahınç doluydu. Üstelik taraftarlarımız, şimdi büyük bir kendine güven ve coşku içinde görünüyordu. Doğan Yurdakul'la ben, bir tarafında "Yaşasın Marksizm-Leninizm -Mao Zedung Düşüncesi", diğer tarafında, "Ne Amerika, Ne Rusya, Bağımsız Demokratik Türkiye" yazılı, kocaman bir Mao Zedung portresinin önündeki masada yerlerimizi almıştık. Doğan Yurdakul takdimciydi. Notlarımı önüme serdim, spot ışıkları ve sigara dumanı dolayısıyla yüzlerini net bir şekilde seçemediğim dinleyicilerime hitap etmeye başladım. Önce biraz tutuk gibiydim. Zaman geçtikçe açıldım. O sırada, sağ tarafımdaki ana giriş kapısının önünde bazı bağırışlar duydum. Anlaşıldığı kadarıyla, toplantıya muhalif bir grup sloganlar atıyordu. Kapının önünde salon görevlileri ile muhalif grup arasında bir itiş kakış oldu ve yaklaşık otuz kişiyi bulan grup içeri doluştu. O an, attıkları sloganı duydum: "Kahrolsun Deng Siao Ping." Türkiye'de yapılan bir toplantıda, Çin'in önemli liderlerinden birinin "kahrolması"nı talep etmek pek o kadar akıllıca görünmese de, sloganların belli bir mantığı izledikleri su götürmezdi. Konu "Üç Dünya

Teorisi" olduğuna göre, bu teorinin mucidi olduğunu düşündükleri şahsı lanetlemelerinde hiç de acayip bir yan yoktu. Tabiî, "bize ne canım Deng Siao Ping'den" diyecek göz yoktu bizde de. "Çin'in başkanı bizim de başkanımız"dı adeta. Öte yandan, Deng Siao Ping'le öyle fazla sarmaş dolaş görünmek de işimize gelmezdi doğrusu. Yarın öbürsü gün Deng Siao Ping, bir başka parti içi komployla devrilirse, ortada kabak gibi kalıverirdik. Öyleyse, kendimizi zarara sokmayacak akıllıca bir yol izlemeliydik. "Pratik aklım"la o anda bu "akıllıca" yolu buluverdim ve "Aktancı" olduğu söylenen gruba dönerek şu "tarihî" sözleri sarfettim: "Kahrolsun Deng Siao Ping diye bağıracağınıza, neden kahrolsun Mao Zedung diye bağırmıyorsunuz? Üç Dünya Teorisi'ni ortaya atan bizzat Mao Zedung'dur. Ama Mao'ya saldırmak kolay değildir, o yüzden, bu teoriyi savunmaktan başka bir şey yapmamış Deng Siao Ping'i hedef alıyorsunuz." Taraftarlarımız, bu "güçlü" saldırıyı alkışlarıyla ödüllendirdiler. Onlar da biliyorlardı demek bir taşla iki kuş vurduğumu. Hem "Üç Dünya Teorisi"ni savunmuş, hem de Deng Siao Ping'le fazla samimi bir portre çizmemiştim.

Aslına bakılırsa sözlerim yalnız bizim taraftarları değil, muhalif grubu da etkilemişti sanki. Biraz yatışmış ve beni dinlemeye niyetlenmiş gibi görünüyorlardı. Bundan da cesaret alarak aslanlar gibi kükredim. Tutundu beni tutabilirseniz artık. Argümanlarımı birbiri ardına sıralıyor, "dünya devriminin" yolunu gösteren "biricik" teorimizi parlattıkça parlatıyordum. Muhalifler bile toplantının sonuna doğru suspus olmuşlardı. Hayatta her şeyin, insanın ruh haline bağlı olduğunu gösteren güzel bir örnektir bu. Dünyanın en berbat, en teslimiyetçi teorisini, son derece parlak bir şekilde savunmuş, ne yazık ki, hayatımın bu en parlak konuşmasını, benim için ömür boyu yüz karası olacak bir teori için yapmıştım. Tanrım, tenakuz denen şu illetten (ya da zilletten) ne zaman kurtulacaktım ben!

* * *

Günlük gazete *Aydınlık*'ın çıkarılması hazırlıkları fiilen başlatılmıştı. Aslında ben, günlük gazetenin yayımlanmasına kar-

şı çıkmış, Merkez Komitesi'nin bu yönde karar aldığı toplantıda, "henüz zamanı değil" diyerek, aleyhte oy kullanmıştım. Bu karara tek karşı çıkan kişi bendim Merkez Komite'sinde. Bu karşı çıkışımın sembolik olduğunu, kararı etkilemeyeceğini biliyordum aleyhte oy verirken, ama yine de büyük bir gururla bu oyu kullandım. Bunun iki nedeni vardı. Arnavutluk Kongresi'ni izlediğimden beri, "oy birliği" ile alınan kararlara karşı bir alerji oluşmuştu bende. Bir karar alınırken, birkaç muhalifin bulunmasının partinin hayrına olduğunu düşünüyordum. Daha önemli bir neden ise, günlük gazete çalışmasının, darkapıcılığa karşı mücadele kampanyasından beri sorumluluğunu aldığım örgütlenme işini aksatacağı, kurduğum iskambilden şatoları yıkacağı kaygısı içinde bulunmamdı. Bu anlamda, artık örgütçülük fetişizmine kapılmış bir parti bürokratına dönüştüğümü söyleyebilirim. Öte yandan, benim "şatolarım", Doğu'nun umurunda bile değildi. "Büyük güçler platformu"na çıkmak için günlük gazete şarttı, bu yüzden bütün güçler, kadrolar toptan bu işe sevk edilmeliydi. Partinin "merkezî görevler"i, diğer görevleri her zaman silip süpürürdü.

Nitekim, "örgbüro"nun o zamana kadar onca zahmetle inşâ ettiği "şato"lar, büyük bir fırtınayla yıkılıverdi, üzerine titrediğimiz kadrolar, bu fırtınayla günlük gazeteye savruldu. Şimdi, partinin ne kadar eli kalem tutan elemanı varsa, Cağaloğlu'ndaki, günlük gazete için kiralanmış binaya doluşmuştu. O günlerde büyük bir kargaşalık hüküm sürüyordu bu alanda. Kadrolar, karmakarışık bir şekilde günlük gazeteye sevk edilmişti, ama kimin ne görev yapacağı belli değildi. Üstelik, bu şaşkın kalabalığa ne yapılacağını söyleyen bir yönetici de yoktu ortada henüz. Bunun üzerine "örgbüro" olarak bu işe bir düzen vermenin yine bize düştüğünü hissedip, bazı kararlar aldık. Günlük gazeteye ne kadar muhalif olursam olayım, böyle bir kargaşalığa "izin veremez"dim. Gazete için acilen bir yönetici atamamız gerekiyordu. Kim olacaktı bu kişi? "Örgbüro" üyelerinden Oral Çalışlar'a önerdim bu görevi. Oral o zamana kadar yazı çizi işlerinde pek başarılı çalışmalar ortaya koymuş değildi. Ancak, yönetici yetileri iyiydi. Bu işi kotaracak en ye-

rinde aday, o gözüküyordu. Oral da teklifi yerinde bulunca, tarafımızdan, günlük gazete çalışmasının yönetilmesi işine atanmış oldu.

Oral'ın gazetenin başına geçmesinden sonra, bu alanda süren kargaşalık büyük oranda giderildi. Artık günlük gazetenin prova sayılarının hazırlanmasına gelmişti sıra. Aşağı yukarı bir ay süreyle, piyasaya çıkarılmayan prova nüshalar yayımlanacaktı her gün, böylece, gerçekten günlük gazete çıkarma düzenine girilmiş olunacaktı.

Bu prova döneminde, ara sıra gazetenin Cağaloğlu'ndaki idarehanesine uğruyordum. Oldukça büyük bir yer tutulmuştu. Birkaç idare odasının dışında, kocaman bir salona yerleştirilmiş masalarda çalışılıyordu. "Muhalifliğimi" filan unutmuş, prova sayıları zevkle inceliyordum.

Gazeteye uğradığım bir gün, yeni çıkmış prova sayıyı gözden geçiriyordum. Birinci sayfadaki bir haber dikkatimi çekti. O günlerde, Ümraniye'de beş "sağcı" işçinin, TİKKO örgütü tarafından kurşuna dizildiği iddiası yer alıyordu gazetelerde. Bu, saçma sapan, vahşice bir eylemdi. Emekçi insanları sırf "sağcı" ya da "grev kırıcı" oldukları gerekçesiyle kurşuna dizmek olacak şey değildi. Kim yaparsa yapsın bu tür bir eyleme karşı çıkmak gerekirdi gerçekten de. Ancak, *Aydınlık*'ın o günkü prova nüshasında böyle bir kınamayla yetinilmiyor, gazete, polis hafiyeliğine heveslenip, işçileri kurşuna dizdiğini iddia ettiği TİKKO'cuların isimlerini açıklıyordu. Dehşetle irkildim. Devrimci bir gazetenin, kınamanın ötesine geçip, olayı "gerçekleştiren"leri polise açık açık ihbar etmesi türü bir tutumla ilk kez karşılaşıyordum. Elimde gazete, o sırada yoğun işleri dolayısıyla sağa sola koşuşturan Oral'a yaklaştım. "Yahu Oral" dedim, "bu haber ne böyle? Burada açık açık isim veriliyor. Üstelik, bu insanların bu işi yaptığına ne kadar eminiz." Başını kaşıyacak zamanı olmayan Oral, bana alelusul bir yanıt verdi. Edindikleri bilgilerin doğruluğuna inanıyordu. Üstelik, işçi katillerini, kimlikleri ne olursa olsun açıklamak boynumuzun borcuydu. "Sahte solcu"lardan çektiği neydi bu milletin! Elimde gazete orada öylece kalakaldım. Acaba ben mi "geri" kalmıştım? Ör-

gütsel işlere fazlaca dalıp siyasetten kopmuş, dolayısıyla olayları değerlendiremez hale mi gelmiştim? Kusuru her zaman kendinde arayan mizacım, zaman zaman objektif değerlendirmeler yapmama hizmet etse de, bu noktada elimi kolumu bağlayan bir etki yapmıştı. Oral'a daha fazla itiraz etmedim. "Geri kalmışlığım" dolayısıyla kendimi azarlayarak oradan uzaklaştım. Bu olay, daha sonraki dönemde benim de dahil ve sorumlu olduğum, *Aydınlık* gazetesinin, solcuları, polise ve devlete ihbar etme siyasetinin hatırladığım ilk örneğidir.

* * *

Gazetenin hazırlıkları tamamdı. Yeni yılın ilk aylarında piyasaya çıkacaktı. Bütün güçlerimiz, günlük gazetenin dağıtımı ve dağıtımının kontrolüne göre düzenlenmişti. Lenin, Iskra dağıtım ağını, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) inşâsı için kullanmıştı. Biz ise, partinin güçlerini, günlük gazetenin yayılmasının aracı olarak kullanacaktık. Günlük gazetenin çıkışı ve legal partinin kuruluşu, yeni yılın ilk aylarında, aşağı yukarı aynı zamanda gerçekleştirilecekti. Ben de, legal partinin örgütlenme işlerinin yürütülmesinde görev alacaktım.

Yeni yıl gelip çatmıştı. Feyza'nın karnı burnundaydı. O yılbaşı gecesini, "ailecek", Işık ve Vedat Soner'lerin, Bahçelievler tarafındaki evlerinde geçirdik. Feyza'nın annesi ve babası da bizde konuktu. Geç vakit Erenköy'deki eve dönüp, yatmıştık. Sabaha doğru Feyza beni uyandırmaya çalıştı. Uykum çok ağır olduğundan bir türlü gözümü açıp ne olup bittiğini anlayamıyordum. Meğer Feyza'nın doğum sancısı tutmuş. Sonunda kalkabildim. Kayınpederi uyandırdım. Giyinip birlikte taksi aramak üzere sokaklara düştük. Neyse ki, yılbaşı olduğundan, ortalıkta bol taksi vardı. Sonunda Sadık Bey bir taksi çevirebildi. Doğru, Haydarpaşa Hastanesinin yolunu tuttuk.

Feyza, doğum sancıları içinde kıvranıyordu. O, acıyla haykırdıkça, utançtan yerin dibine giriyordum, benim de müsebbibi olduğum bir vakada, acı çekmek ne kelime, sırım gibi olduğum için. Sonunda onu "doğum odası"na aldılar. Küçük bir odada Sadık Bey ve Lebibe Hanım'la birlikte heyecanla bekle-

şiyorduk. Öğleye doğru doğum haberi geldi. Lebibe Hanım, "oğlan olmuş" diye koşturup bize haberi yetiştirdi. Bunun üzerine Sadık Bey bana, "göreceksin bak, çok esaslı bir devrimci olacak" diye kehanette bulundu, yeni doğan bebeğin geleceği konusunda. Bir süre sonra "oğlan" haberinin yanlış olduğu anlaşıldı. Yeni ziyaretçimiz kızdı. Ben de biraz bozulmuştum, ama Sadık Bey'in hayal kırıklığı daha büyüktü. Buna rağmen kısa sürede kendini toparladı. Kehanetini bir kere daha tekrarlamamakla birlikte, yeni duruma uygun iyimser bir tavır almaya çalıştı.

Bebeği kucağıma verdiler. Kaşı gözü yerinde, hatları belirgin bir bebekti. Yeni doğan bebeklerin yumukluğundan eser yoktu onda. Sanki uzun süre önce doğmuş gibiydi. Meraklı gözlerle beni inceliyordu.

Daha sonraki günlerde, bebeğin adı konusunda benimle Feyza arasında büyük bir "ideolojik" çekişme ve gerilim yaşandı. Ben daha "politik" bir addan yanaydım. Bu yüzden, Maoculuğuma uygun düştüğünü sandığım "Asya" adını koymakta ısrar ediyordum. Feyza ise, sanki gelecekteki "ekolojist hareket"in habercisiymiş gibi, doğayı temsil eden isimlerden yanaydı, bu yüzden, bebeğin adının "Reyhan" olmasını istiyordu. Bu saçma sapan çekişme, sonunda Doğu'nun müdahalesiyle çözüldü. İkimizin dediği de olmayacaktı. Doğu, diyalektik materyalizme uygun bir isim olarak, "Irmak" adını koydu. Bir "Irmak"ta iki kere yıkanılamazdı!...

* * *

Günlük *Aydınlık*'ın yayımlanması için aşağı yukarı tüm hazırlıklar tamamlanmıştı. Şimdi, bir de legal parti kurma işi gelip çatmıştı. Ankara'da, Necatibey Caddesi'nin üzerinde geniş bir genel merkez binası tutulmuştu bile. Merkez Komitesi, parti kurma vasfına sahip otuz kişiyi saptamıştı. Ben bu otuz kişi arasında değildim, çünkü askerliğimi yapmamıştım. Ancak gayriresmî kurucular arasında yerimi alacaktım. Partinin kuruluş günü olarak, Mustafa Suphi ve yoldaşlarının Karadeniz'de boğdurulduğu 29 Ocak'ı seçmiştik, kasıtlı olarak. Parti-

nin resmî temsilcileri, o gün partinin kuruluş bildirimini İçişleri Bakanlığına verdikten sonra, genel merkezde, bütün resmî ve gayriresmî yöneticilerin katıldığı ve basına takdim edildiği bir basın toplantısı yapılacak, ardından da, "büyük güçler platformu"na çıkan bir resmî partinin kaçınılmaz ritüeli olarak, Anıtkabir ziyaret edilecekti.

Bu tür törenlere uygun bir kıyafetim olmadığından telaş içinde ne yapacağımı düşünüyordum. Acaba birilerinden ödünç giysi ve kravat bulabilir miydim? Çareyi, pratik zekâlı arkadaşlardan Tunç Çetin Özkarar buldu. Onun, genel merkezin yakınlarındaki evinde üstüme bir takım elbise geçirebilmek için epey uğraşmam gerekti. Tunç Çetin'in giysileri bana kısa geliyordu. Neyse o, bir yerlerden bir takım elbise bulup getirdi. Bunun da pantolonunun paçaları epey uzundu. Yürürken ayaklarıma dolaşıyordu. Bu zavallı manzara, Anıtkabir'de parti kurucuları olarak huşu içinde topluca çektirdiğimiz o "tarihî" fotoğrafta ayan beyan gözükmektedir.

Artık hakkındaki aranma kararını fiilen geçersiz sayan Parti Başkanımız Doğu Perinçek, basın mensuplarının ve kapıya birikmiş taraftarların önünde, içinden "ihtilalci" sözcüğü çıkartılmış Türkiye İşçi Köylü Partisi'nin (TİKP) kuruluşunu ilân etti. Basının soruları yanıtlandı. Parti yöneticilerinin "emekçi" ağırlıklı bileşimi, büyük bir iftiharla ortaya kondu. Basın uğurlandıktan sonra, "biz bize" kalınca, bu kez taraftarlarla bir sohbet toplantısı yapıldı. Kurucular, Parti Meclisi üyeleri ve eski Merkez Komitesi'nin işlevlerini üstlenen, benim de içlerinde yer aldığım beş kişilik Başkanlık Kurulu'nun üyeleri (Doğu Perinçek, Gün Zileli, Hasan Yalçın, M. Kemal Çamkıran, Durmuş Uyanık), taraftarlara teker teker, daha ayrıntılı bir şekilde tanıtıldı. Kurucular arasında en övündüğümüz kişi, eski TKP'den gelen Halim Spatar'dı. Spatar'ın varlığı, bize göre, TİKP'nin "gerçek" TKP'nin devamı olduğunu kanıtlıyordu. Bu tanıtma merasimi sırasında, yakından tanıdığım taraftarların karşısında bir yönetici yabancılaşması içinde hissettim kendimi. Sanki şimdiden, taraftarlarla bizim aramıza görünmeyen bir çit çekilmiş gibiydi. Bu yabancılaşmayı, kendi tak-

dimim sırasında, çaktırmadan bazı sululuklar yapıp üyeleri güldürerek hafifletmeye çalıştığımı hatırlıyorum.

O gün yapmamız gereken en önemli işlerden birisi Anıtkabir'i ziyaret edip, "Cumhuriyetimizin kurucusu" Atatürk'e saygılarımızı sunmaktı. Bunu da büyük bir düzen içinde yerine getirdik. Tiril tiril ütülü pantolonlarıyla, dev gibi uzun boylarıyla, Sirkeci ya da Ulus'ta ürkek ürkek dolaşırken gördüğümüz gariban askerlere hiç benzemeyen iki asker, kaz adımlarıyla çelengimizi en önde taşıyıp mozoleye koydular. Sonra sessizlik, sonra da "şeref" defterine, Başkanımızın yazdığı "anlamlı" sözler. Ardından, merdivenlerde, hiyerarşik bir düzende dizilip fotoğraf çektiriş. Oh, bu da bitmişti. Artık şu kaz adımlı resmî törenlerden kurtulup normal hayatımıza dönsek iyi olurdu. Yolda, *Aydınlık* gazetesi muhabirlerinin önümüze uzattıkları mikrofonlara, "günün mana ve ehemmiyetine" uygun birkaç söz etmek bizlere de nasip oldu. Tabiî, bu sözlerimizin hiçbiri prova sayılarda yayınlanmadı. Peki, bu mikrofonlar neden uzatılmıştı önümüze? Artık böyle şeylere alışalım diye zahir!

* * *

Mart ayında *Aydınlık* fiilen yayımlanmaya başladı. Partinin bütün güçleri bir ay boyunca, ilk günlerde yüksek olan, ama hızla düşmeye başlayan trajın daha fazla düşmemesi için seferber edildi. Artık parti üye ve taraftarları, kendi bölgelerinde, gazete bayilerinin ve bakkalların yaka silktiği birer gazete denetçisi haline gelmişlerdi.

Legal partinin örgütlenmesi, ilk başlarda, seçimlere katılma hedefine göre değil, gerçekten, var olan güçlerimizi derinlemesine örgütlemeye yönelikti. Bu, günlük gazetenin dağıtımına yardım etme görevine de uygun düşen bir örgütlenme siyasetiydi. Bu yüzden, Genel Merkez Ankara'da olduğu halde, halen İstanbul'da, Erenköy'deki evde oturmaya devam ediyorduk. Ben esas olarak, İl Başkanlığı görevini Parti kurucusu ve Parti Meclisi üyesi Halim Spatar'ın üstlendiği İstanbul il örgütünün teşkilatlanmasına yardım etme işini yerine getiriyor-

dum. Bunun için, Kartal ilçe örgütünü "pilot" çalışma alanı seçmiştim. Kartal ilçe örgütünün ilk başkanı Yalçın Büyükdağlı'ydı. TKP-ML'den partiye katılmış işçi arkadaşlardan Mustafa Karayünlü, Kartal ilçe yönetim kurulunun en aktif üyelerindendi. Bir diğer yönetim kurulu üyesi, Zeynep (daha sonra Muhittin Sirer'le evlenip Sirer soyadını aldı) adlı arkadaştı. Daha sonra ilçe başkanı olacak, mühendis Savaş Tuncaboylu da o sırada yönetim kurulu üyeliği yapıyordu. "Alt" teşkilatlarla birlikte çalışmak hoşuma gidiyordu. Bunun başta gelen nedeni, partinin en üst organının üyesi olmanın bana kazandırdığı büyük otoriteyi, daha alt teşkilatlarda rakipsiz bir şekilde uygulama şansına sahip olmamdı. İlçe yönetim kurulunun toplantılarında son sözü benim söylüyor olmam, ilçe yöneticilerinin, "dâhiyane" örgütlenme planlarımı çıt çıkarmadan dinlemeleri bana gizliden gizliye büyük haz veriyordu. Şimdi baktığım zaman, otorite denen şeyin insanı nasıl farkında bile olmadan şımarttığını, "alçak dağları ben yarattım" havasına soktuğunu net bir şekilde görebiliyorum. Alt teşkilatlarda çalışmanın diğer işime gelen yanı, dağ gibi görevlerin, benim gibi bir "profesyonel devrimci"ye başını kaşıyacak zaman bırakmaması, böylece bana hem "büyük görevler" yerine getirdiğim duygusunu tattırması hem de "can sıkıcı" merkezî siyasetlere kafa patlatma yükümlülüğünden kurtarmasıydı. Artık sadece örgütçü değildim, aynı zamanda gazete satışının denetlenme işlerinin planlayıcısı, parti propagandacısı, konferansçısı ve eğitimcisiydim de.

Gerçi bu yeni "propagandacılık" görevinin, beni ilk başta biraz şaşkınlığa düşürdüğünü de belirtmeliyim. O zamana kadar, hep kadrolarla haşır neşir olmuş, onlara hitap etmede ustalaşmıştım, beynimdeki neredeyse tüm kodlar, kadrolara hitap etmeye, onları ikna etmeye göre şekillenmişti. Ne var ki, legal parti, o zamana kadarki dar, "çekirdek" partiden daha geniş, ne kadar küçük bir parti olursa olsun, daha "kitlesel" bir yapıydı. Artık parti binalarında yalnız bildik "kadro"lara değil, "sıradan" emekçilere de rastlıyordunuz. Bu sevindiriciydi sevindirici olmasına ama, bu "kitle"yle bağ kuracak kodlar ben-

de henüz oluşmamıştı, oluşması için de zaman gerekiyordu. Nitekim Kartal ilçesinde düzenlenen bir toplantıya konuşmacı olarak katıldığımda nasıl çuvalladığımı bugün gibi hatırlarım. Ben her zamanki gibi kadrolara hitap eden, daha "teorik" bir konuşma hazırlamıştım. Ne var ki, masanın başına oturup, karşımdaki yüz kişiye yaklaşan kalabalığa göz gezdirdiğim an, hazırladığım konuşmanın bu topluluğa "Japonca" konuşmak gibi yabancı geleceğini anında fark ettim. Karşımda civar fabrikalardan yorgun işçiler, sağa sola koşuşan çocuklarını zaptetmeye çalışan şalvarlı, emekçi kadınlar oturuyordu. Başka çarem yoktu, önümdeki notları, "kitle diline" çevirerek anlatmaya çalıştım. Ama bu, çok zor bir işti, en azından, anında yapılabilecek bir şey değildi. Kendime güvenim bir anda uçup gitmişti. Kekelemeye başladım, kekelediğimi fark edince iyice çarşafa dolandım. Kızarıp bozararak, kekeleyerek, mırıldanarak ve saçmalayarak konuşmamı tamamladım. Ter içinde kalmıştım. Karşımdaki emekçi insanlar da, sessizce ve saygıyla, şaşkınlıklarını gizlemeye çalışarak beni dinlermiş gibi yapıyorlardı. Herhalde içlerinden, "ne biçim parti yöneticisi bu, iki kelimeyi biraraya getiremiyor" diye düşünmüşlerdir.

"Kitle" karşısındaki bu başarısızlığımı, Kartal ilçe yönetim kurulunun toplantılarında aslanlar gibi kükreyerek, akla hayale gelmeyecek örgütlenme planlarımı büyük bir gururla, olmadık benzetmeler ve espriler eşliğinde sunarak gideriyordum. Bu tür toplantılarda kimse tutamazdı beni. Zaten sözümü kesmeye de kimse cesaret edemezdi. Bu yüzden çenem iyice açılmıştı. Gevezeliğin bir nedeni düşüncesizlikse, diğer bir nedeninin de aşırı otorite olduğuna kuşku yoktur.

Oldukça hoş bir bahar akşamı, Kartal İlçe Yönetim Kurulu, bizim Erenköy'deki evin terasında toplanmıştı. Gündem maddelerini tek tek konuşup sonuca bağlıyorduk. İlçe Yönetim Kurulu üyeleri, benim kadar büyük bir otoriteye sahibi olmasalar da, "altlarındakileri" yönetmenin hazzını enikonu tadıyorlardı. Yani, şunu ya da bunu, şu ya da bu çapta yöneten, birilerinin kaderine karar veren yöneticiler olarak halimizden ve birbirimizden memnunduk. O sırada gündeme bir "para" mev-

zuu geldi. Şimdi adını hatırlayamadığım bir üyenin, çevirdiği küçük ticari işte bir takım "yolsuzluklara" bulaştığı iddiasıydı bu. Demek "proletarya partisi"nin "şerefli" bir üyesi, "şerefsizce" bir "yolsuzluğa" karışmıştı ha! Daha işin aslını astarını öğrenmeden kesip attım. Böyle birisinin, "proletarya partisi"nde yeri yoktu, derhal "ihraç edilmeliydi". Konuyu gündeme getiren arkadaş bile şaşırmış, hattâ neredeyse pişman olmuştu. Ama ben kükredikçe kükrüyordum. Böyle bir şeye hoşgörü göstermeye kalkışan yöneticinin vay halineydi. Bu açık tehdit, yöneticilerin karamsar düşüncelere gark olmalarına yol açtı. Bir iki arkadaş, zayıf bir sesle itiraz edecek oldu. Partiden üye atılmasının bazı tüzük hükümlerine göre yapılması gerekmez miydi? Hayır efendim gerekmezdi. O tüzük hükümleri, normal durumlar içindi, burada ise son derece vahim ve acil bir durum söz konusuydu. "Tüzük hükümleri" falan bahane edilerek, böyle bir "pislikle" birarada yaşamaya devam etmek, partimizi kirletirdi. Artık dizginlenemeyen bir despottum. Despotlardan en çok, onun en yakınındaki daha küçük despot adayları korkar. Nitekim, Kartal yönetimi de benim gazabımdan korktu ve oracıkta zorladığım oylamada, isteksizce de olsa, "üyenin ihracı" yönünde oy kullandı. Partiden haksız yere atılan bu arkadaş "ihraç kararına" rağmen, daha sonraki dönemde parti çalışmalarını fiilen sürdürmüş, hattâ kendisini benim attırdığımı bildiği halde, 1980'li yıllarda, arandığım o zor koşullarda bana malî yardımda bulunmuştur.

* * *

Halkımız "muradına ermiş", Bülent Ecevit on üç AP'li milletvekilini satın alıp hükümeti kurma başarısını göstermişti. Ne var ki, bütün fraksiyonlarıyla birlikte solu gizliden gizliye sevindiren bu parlamenter atak, hiçbir şekilde "ferahlamaya" yol açmadığı gibi, faşist MHP'nin örgütlediği sivil sokak çetelerinin cinayetlerini daha da tırmandırması sonucunu vermişti. Sol fraksiyonlar da sağın düello çağrısına yanıt veriyordu. Misilleme mantığı, neredeyse solun bütününe hâkim olmuştu. Artık siyasal cinayetlerin günlük bilançosu, ortalama on-on

ikiye yükselmişti. Bir seferinde, İstanbul'da bir evde gençlik kesiminden arkadaşlara rastlamıştım. Bir cenaze töreninden yeni dönmüşlerdi. Boğaziçi Üniversitesi'nden Mehmet Emin Yıldırım, neredeyse her gün bir cenaze kaldırdıklarını söylemişti, üzgün bir çehreyle. Ölenler yalnızca sol kesimden değildi. Misilleme sonucu, sol kadar olmasa da, sağ da önemli kayıplar veriyordu. Bu sokak cinayetlerinin yanı sıra, devletin gizli servisleri tarafından desteklendikleri ayan beyan ortada olan sağcı çeteler, kitlesel kırımlara çok elverişli Alevi-Sünni bölgelerinde mezhep çatışmalarını körüklemeye girişmişlerdi. Faşistler tarafından kışkırtılan Sünnilerin, Alevilere karşı giriştikleri toplu katliamlarda ölü sayısı kitlesel boyutlardaydı. Çorum, Malatya, Sivas, Maraş vb. yeni planın başta gelen uygulama alanıydı.

TİKP ve onun güdümündeki *Aydınlık* gazetesi, böylesi bir şiddet ortamına karşı çıkmakla doğru bir tutum takınıyordu aslında. Gerçekten de bu şiddet, sol mücadeleyi geriletiyor, Türkiye'yi iç savaş ve ardından gelecek yeni bir askerî darbeye sürüklüyor, halk yığınlarının, işçi sınıfının mücadelesinin duraklamasına, yığınların içine kapanmasına yol açıyordu. Ne var ki, Aydınlık hareketinin, "terör"e karşı çıkmasının gerekçesi bunlar değildi. Hareket, sol mücadelenin esenliğini çoktan bir kenara bırakmıştı. Onun motifleri artık tamamen farklı, milliyetçi motiflerdi. Harekete göre, Sovyetler Birliği, Türkiye'yi parçalamak ve ardından da işgâl etmek niyetindeydi, bu yüzden bütün gücüyle "terörü" körüklüyordu. "Terör" ortamına güç veren sol fraksiyonlar, isterse "Maocu kisve" altında olsun, Sovyetler Birliği'nin aletiydiler. O halde bu sol gruplar, Sovyetler Birliği'nin "beşinci kolu" olarak teşhir edilmeli, hattâ Sovyetler Birliği tarafından parçalanması düşünülen devlete ihbar edilmeliydiler. Bu tamamen yanlış, gerçeğe aykırı, saçma sapan bir politikaydı. Bir kere, şiddetin kaynağını, bizzat devlette değil, devletin desteklediği sağcı çetelere karşı kendiliğinden bir savunma ve misilleme savaşına girişmiş solda gördüğü için yanlış ve saçmaydı. Bu yaklaşım, şiddetin esas kaynağını, sağcı çeteleri solun üzerine süren devleti gizlediği, hattâ onu

savunduğu için üç misli yanlış ve saçmaydı. Kaldı ki, böyle yanlış bir siyasetin, kendini savunmak için şiddet ortamına batan sol fraksiyonları, misilleme batağına batmaktan vazgeçmeye, daha aklı başında siyasetler izlemeye teşvik etmek söyle dursun, onları tam tersi yönde iteklediği de açıktı. Gerçeğe, öyle büyüteçle falan değil, art niyetsiz, çıplak gözle bakan herkes, şiddet ortamını körükleyenin, sağcı çetelere cesaret verenin, devlet ve devletin gizli istihbarat örgütleri olduğunu görebilirdi. Ama Aydınlık hareketinin, gerçeğe bakmaya hiç mi hiç niyeti yoktu. O, Çin'in siyasetleri doğrultusunda gerçeği eğip bükmeye son derece kararlıydı. Bu, Aydınlık siyasetini, adım adım sol mücadeleye ihanete ve emekçi düşmanlarının yedek gücü olmaya sürükledi. *Aydınlık* gazetesinin, 1979 yılı boyunca, "Kurtarılmış Bölgeler" ve "49 Sol Fraksiyon" dizileriyle, sol güçleri açık açık ihbar eden yayınları, bu sürüklenişin, yalnızca en belirgin örneklerini oluşturur. *Aydınlık*, askerî darbeye kadar, aşağı yukarı aynı çizgiyi, zaman zaman daha da artan dozda sürdürecekti.

Sol fraksiyonların hatası, şiddet ortamının yaratıcısı devlete ve sağcı çetelere karşı bir savunma savaşına, bir artçı savaşa girişmeleri değildi. Tersine, böyle bir mücadelenin verilmesi gerekli ve kaçınılmazdı. Yanlışlık, bu mücadelenin veriliş tarzındaydı. Misilleme, tam da devlet güçlerinin ve sağcı çetelerin istedikleri şeydi çünkü. Onların planı, solu misilleme tuzağına çekmek ve orada boğmaktı. Sol, olayları akıllıca değerlendirme şansından çok uzaktaydı. Çünkü, o zamanın Aydınlıkçı tabiriyle "49 fraksiyona" bölünmüştü. Bu fraksiyonların her biri, kendi dar örgütsel menfaatlerinin peşindeydi, yoksa emekçilerin davasının selametinin değil. Birbirlerine benzedikleri ölçüde, rekabetleri de koyulaşmıştı. Kim daha "mücadeleci" mantığı bu fraksiyonların, misilleme alanına büyük bir iştiyakla dalmalarını getiriyordu. Sağcılar, beş devrimciyi mi öldürmüşlerdi? Filanca sol örgüt de buna yanıt olarak üç faşisti öldürürdü. Bunu yapan örgüt, intikamcı bir kültürden beslenen, ufukları, kendi mahallelerinin sınırlarını aşmayan solcu gençlerin ve sol eğilimli "kitle"nin beklentile-

rine yanıt vermiş oluyor, böylece sol alanda kendine daha fazla prestij sağladığını düşünüyor ve rakiplerinin önüne geçmenin verdiği hazla, yeni sol güçleri kendine katacağını hesap ediyordu. Rekabet, bu kadarla kalsa yine iyiydi. O dönemde mücadele, merkezî politik arenadan, yerel alanlara kaymıştı. Faşisti, İslâmcısı, solcusu, adeta Mao'nun "iktidarı parça parça ele geçirme" stratejisine uygun olarak, yerel alanlarda, mahallelerde, silâh zoruyla, küçük "savaş ağa"lıkları kurma yoluna gitmişlerdi. Mahallelerdeki eski "kabadayı"ların her biri, güç sahibi olmanın en iyi yolunun, bir örgüt militanı ya da "sorumlusu" rolüne soyunmak olduğunu keşfetmiş, eski "haraççı"lıklarını, bu kez "örgüte bağış" perdesi altında sürdürmeye başlamışlardı. Böylesi bir yerel hâkimiyet mücadelesi, kaçınılmaz olarak sol fraksiyonlar arasındaki iktidar sürtüşmelerini körüklemiş, giderek solcular, "aynı ipte oynadıkları" mahallelerde birbirleriyle silâhlı çatışmalara girişmişlerdi. Artık, sağcılarla solcular birbirlerini öldürmekle kalmıyor, devrimci devrimciyi öldürüyordu. "Devrimci şiddet", sonunda gelip, devrimci katline toslamıştı. Sağ kesimde de Ülkücülerle İslâmcılar arasında benzeri çatışmalar yaşanıyordu. Bu kör dövüşü, darbe planlarını yapanların tam da istediği şeydi.

Buna benzer, ama bölgesel özelliklerinden dolayı farklılıklar gösteren bir gelişme de Kürdistan'da yaşanıyordu. 1970'li yılların ortalarında sahneye çıkan PKK adlı solcu bir Kürt milliyetçisi örgüt, 1978 yılından itibaren, Kürdistan'ı terörle kasıp kavurarak, ardında devletin yer aldığı "terör" ortamına büyük katkıda bulunmaya başlamıştı. PKK işe, kendisinden önce Kürdistan'da etkili konumdaki solcu Kürt örgütlerini temizleyerek başladı. Kürt Ulusal Kurtuluşçuları (KUK) adlı örgütün birçok militanı ve önderi, PKK'nın silâhlı saldırılarıyla öldürüldü. Bunun ardından sıra, bölgede faaliyet yürüten, Türk solundan örgütlere geldi. PKK, ayrım yapmaksızın bütün Türk sol örgütlerine silâhla saldırdı, suikastlar yaptı. Şiddetin günlük hayatta bile etkili olduğu Kürt bölgelerinde PKK, kısa süre sonra şiddet yoluyla büyük ağırlık kazandı.

Kürt ve Türk solcu örgütlerini sindirdi. Öyle ki, Doğu bölgesinde bu tür örgütler, artık devletten ya da sağcılardan gelecek saldırılardan çok, PKK'den gelecek saldırılardan çekinir hale gelmişlerdi. İşin daha da ilginç yanı, güvenlik güçlerinin, PKK'nın bu saldırılarını uzaktan izlemesi, hattâ PKK'yi daha da cesaretlendirecek bir kayıtsızlık içinde bulunmasıydı. Devletin, böyle davranarak, "iti ite kırdırma" siyaseti izlediğine kuşku yoktu. PKK'nın bu saldırı dalgasından, TİKP de nasibini aldı, Doğu bölgelerinde görev yapan beş yönetici ve üyesini, PKK'nın silâhlı suikastlarıyla yitirdi. Bunlara, ileride değineceğim.

* * *

1978 yılının Mayıs ayında, TİKP ve *Aydınlık*'ın "muazzam" atağıyla şaha kalkmış, sağa sola koşturmaktan, şöyle durup ülkenin nereye gittiğine bile doğru dürüst bakamayacak hale gelmişken, iki acı ölüm olayıyla sarsıldık.

Bir şiirinden dolayı yedi buçuk yıl hapis cezasına mahkûm olduğu için aranan devrimci Kürt şairi Gani Bozarslan'ın cesedi, Üsküdar kıyılarında bulunmuştu. Bu haberin *Aydınlık* gazetesine yeni ulaştığı bir sabah vakti, tesadüfen ben de oradaydım. Gazete çalışanları, büyük üzüntü ve kaynaşma içindeydiler. Herkes çalışmayı filan bırakmış, Gani'nin ölümüyle ilgili varsayımların yapıldığı kümeleşmeler oluşturmuştu. O sırada Doğu da gazetenin ilk atılımını yönetmek üzere bilfiil gazete çalışmalarının başında bulunuyordu. Gazetenin büyük salonundaki kümeleşmelere sokulup ben de dinledim Gani hakkındaki varsayımları. Aslında kimse doğru dürüst bir şey bilmiyordu. Çeşitli söylentiler söz konusuydu. Kimileri intihar etmiş olabileceğini söylüyordu. Yine söylentilere göre, vücudunda herhangi bir darp izi yoktu. Bu, denize atlayarak intihar etmiş olabileceği olasılığını güçlendiren bir belirtiydi. Ancak, Gani'nin bir cinayete kurban gittiğini ileri sürenler de az değildi. Öte yandan, bu ölüm olayı, Aydınlık hareketini de zor duruma sokmuştu. Çünkü, yediği cezadan dolayı aranan Gani, Aydınlıkçıların himayesindeydi ve onların sağladığı bir evde

gizleniyordu. Eğer bu bir cinayetse, ilişkileri son derece kısıtlı, aranan bir insanın can güvenliğini sağlayamamanın sorumluluğu Aydınlık hareketinin omuzlarına biniyordu (nitekim daha sonra, Gani'nin babası Mehmet Emin Bozarslan, oğlunun ölümünden dolayı Aydınlıkçıları suçlamış, hattâ Gani'nin bizzat bu hareket tarafından öldürüldüğü yolunda imâlarda bulunmuştur). Öte yandan, intihar etmiş olması ihtimali, bir bunalıma işaret ediyordu. Eğer bir bunalım söz konusuysa, Gani'yi saklayanlar, bunun farkına daha önceden neden varmamışlardı?

Soru ve yorumların birbirini kovaladığı bir anda, aniden Doğu çıkageldi salona. Kaynaşan kümeleşmelere şöyle bir baktı ve öksüzler yurdunun o pek sinirli müdireleri gibi ellerini çırparak, "hadi bakalım herkes işinin başına, yorum morum yok artık" diye bağırdı. Biz koca adamlar ve kadınlar da, küçük yaramaz çocuklar gibi bu sert ihtara anında uyup çil yavrusu gibi dağıldık. Bundan sonra, Gani Bozarslan'ın ölümü olayı karanlıklara gömülüp gitti. Daha sonra TİKP onu "parti şehidi" ilân etti, ama başka cinayetleri "aydınlatmadaki" "polisiye" başarıyı bu olayda gösteremedi.

Aynı ay, daha önce uzun uzun sözünü ettiğim, Pazarcıklı köylü önderi ve parti kurucusu Mehmet Çetin, jandarmalar tarafından vurularak öldürüldü. Mehmet Çetin, delikanlılık yıllarında dağlarda dolaşmış bir eşkiyaydı. Devlete ve jandarmaya karşı doğaçtan bir karşıtlığı vardı. O gün, kendisi gibi dağlarda dolaşan bir eşkiya onun evine konuk iner. Mehmet Çetin için onu en iyi şekilde ağırlamak bir mertlik, bir namus borcudur. Ne var ki, köyde yaşayan herkes Mehmet Çetin kadar konuksever değildir. Köyden biri, jandarmaya Mehmet Çetin'in evinde bir eşkiyanın konakladığını ihbar eder. Jandarma sabaha doğru evi basar ve Mehmet Çetin'in konuğunu yakalar. Bu, Mehmet Çetin gibi birinin hazmedebileceği bir şey değildir. Tutuklanmış götürülürlerken, jandarmalara saldırıp dikkati üzerine çekerek konuğunun kaçmasını sağlamaya çalışır, jandarma timinin başındaki gedikli çavuşun emriyle anında, oracıkta öldürülür.

Bu olaydan yedi sekiz ay sonra Mehmet Çetin'in evini ziyaret etmek benim için acı vericiydi. O yörenin âdetleri sonucu karısı, Mehmet'in kardeşi Hüseyin'le evlendirilmişti. Bu tuhaf âdetle doğrudan doğruya yüz yüze gelmek beni iyice tedirgin etmiş, ne atılganlıkta ağabeyinden hiç de geri kalmayan Hüseyin'le doğru dürüst sohbet edebilmiş, ne de Mehmet'in karısının yüzüne bakabilmiştim. Zaten ölümler beni hep suspus etmiştir.

* * *

Partinin Genel Merkezi Ankara'da bulunduğundan artık bizim de Ankara'ya taşınmamız gerekiyordu. Yaklaşık dört yıllık İstanbul dönemi de böylece sona ermiş oluyordu. Doğu ve Şule, kira ödememek için, Doğu'nun ailesinin Emek Mahallesindeki evlerinde kalacaklardı. Biz de, Erenköy'deki çatı katını, o sırada partide aktif olarak görev almış, yeni evli Yalçın ve Zehra Büyükdağlı (Başar) çiftine devredip Ankara'nın yolunu tuttuk. Ancak bizim de Emek Mahallesi'ndeki evde kalmamız mümkün değildi. Kira ödemek ağır bir yük olacağından, mecburen partili arkadaşların evinde kalacaktık. O sırada "Halkın Yolu" hareketinin Ankara kesimi büyük bir çözülme halinde, parça parça bize katılıyordu. "Halkın Yolu"ndan yeni katılan arkadaşlardan Füsun ve Nuri İkikardeş çiftinin Küçükesat taraflarında, kirada oturdukları, büyükçe sayılabilecek bir evleri vardı. Bu çiftle arkadaşlığımız kısa sürede ilerlediğinden, onlarda kalmaya karar verdik. Zaten benim zamanımın çoğu, taşradaki örgütlenme işlerinde geçiyordu. Evde kısa sürelerle konuk oluyordum. Feyza da gazetenin Ankara bürosunda çalışacaktı. Parti, gazete için yetişmiş elemana şiddetle ihtiyaç duyduğundan, sonunda onun gazetecilik deneyim ve yeteneğini keşfedebilmişti.

Daha Ankara'ya ayak bastığımız gün, Feyza'nın ebeveynlerinin evinde soluklanmaya çalışırken, çevrede çıkan bir silâhlı çatışmaya tanık olduk. Çok yakından gelen silâh sesleriyle kendimizi masanın altında "sipere yatmış" bulduk. Yine bir faşist-devrimci çatışması çıkmış olsa gerekti. "Siperlerimizden" doğrulup başımızı pencereden uzattığımızda, sokağın köşesin-

de, bir gencin cesedini gördük. Ne var ki, kısa süre sonra bu gencin, aynı hareketten bölünme, Dev-Yol ve Kurtuluş gruplarının, o günlerde Ankara'da, aralarında kıyasıya yürüttükleri silâhlı çatışmanın son kurbanlarından biri olduğunu öğrenecektik. Bu iktidar çatışmasında, her iki taraf da, çok sayıda kayıp verdi. Örgüt liderleri, bu kayıpların toplamının, Türkiye devrimci hareketinin prestij ve moral kaybını sembolize ettiğini göremeyecek kadar körleşmişlerdi.

Hele birkaç gün sonra, her iki örgütün elime geçen bildirileriyle şaşkına döndüm. Her iki örgüt de, kendi arkadaşlarını öldürdüğünü söyledikleri rakip örgüt mensuplarının isimlerini açık açık yazmışlardı bildirilerine. Şunu net bir şekilde saptamak gerekir: Evet, Aydınlık hareketi, 12 Eylül öncesindeki o hercümerç ortamında, yayın yoluyla ve tek tek isim vererek, ihbarcılık yapmakta başta gelir. Ama bu, Aydınlık hareketinin dışındaki birtakım sol örgütlerin de sıkıştıklarında, isim vererek birbirlerini ihbar ettikleri gerçeğini örtbas etmemelidir.

Günün birinde, Ankara'daki parti genel merkezinin kapısını açtığımda, ufak tefek, zayıf, soluk yüzlü, biraz da gergin bir kızcağızla karşılaştım. "Ben Fatma Yazıcı" diye kendini tanıttı, yine gergin bir havada, "bir parti yöneticisiyle görüşmek istiyorum." "Buyrun görüşelim" dedim, o sırada benden başka yönetici bulunmuyordu binada. Fatma Yazıcı ürkek adımlarla içeri girdi, çevresine bakındı. Onu içerideki "yönetim" odasına aldım. Evet, onu dinliyordum. Oturduğu yerde genişçe bir soluk aldıktan sonra, "ben" dedi, "eğer kendine 'Devrimci Halkın Yolu' adını takarak ayrı bir örgüt kuran birkaç kişiyi saymazsak, Ankara'da 'Halkın Yolu' saflarında kalan son kişiyim. İşte ben de geldim sonunda." Bunu söylerken,"hem ağlarım, hem giderim" diyen bir gelinin tavrı içindeydi adeta.

Daha sonra Fatma Yazıcı'nın hikâyesini, "Halkın Yolu"ndan katılan başka arkadaşlardan ve ileriki yıllarda daha samimi olduğumuzda bizzat kendisinden dinledim. Fatma Yazıcı, Fatih taraflarında yaşayan son derece müteassıp bir ailenin kızıydı.

Küçük yaşta çarşaf giymeye zorlanmış, Kur'an kursuna yollanmıştı. Ne var ki, çelimsiz bedeninden hiç de beklenmeyecek isyancı bir doğaya sahip Fatma, daha ilkokul sıralarındayken çarşaf giymeye karşı direnmiş, ortaokula geldiğinde, imam hatip okuluna yollanmayı reddetmiş ve isyanları onu ateizme sürüklemişti. Devrimci mücadelenin yükseldiği 1970'lerde, kendini devrimci saflarda buluvermişti.

Ne var ki, ne kadar ateist, ne kadar devrimci olursa olsun, Fatma'nın, belki de doğasına çok küçükken işlenmiş dinsel bir yanı vardı. Devrimcilik, onun için, aynı din gibi, bir inanç sorunuydu. Eğer insan bir davaya tutunmuşsa, onun akidelerine iyiden iyiye bağlanmalı, hattâ o davanın "kilisesi"ni de sonuna kadar, neredeyse sorgulamasız izlemeliydi. Fatma, en sevdiği arkadaşları tek tek ya da gruplar halinde Aydınlık hareketine katılırken çok azap çekmiş, onlara büyük öfke duymuştu. Çünkü onun lügatında "örgütü terk etmek" diye bir şey yoktu. Madem ki bir örgüte bağlanılmıştı, onun safında sonuna kadar kalınması gerekirdi. Tersi, "davaya ihanet"le eşdeğerde bir davranıştı. İşte Fatma'nın, örgütün "son neferi" olarak kalmasının nedeni buydu. Sonunda tek başına kaldığını görüp, artık olmayan bir "örgüt"te direnmenin faydasız olduğunu idrak edebilmiş, "devrimciliğini sürdürebilmek için", daha önce kınadığı arkadaşlarının ayak izlerini takip ederek, TİKP'nin kapısını çalmıştı.

"Halkın Yolu" saflarından, "gidecek başka yer kalmadığı" ya da "arkadaşlarının hepsi Aydınlık'a geçtiği" için partiye katılmak zorunda kalanlar, Fatma'yla kısıtlı değildi. Bunların sayısı, aşağı yukarı, "bilinçli" ve istekli katılanlara eşitti. Böyle bir ruh haliyle partiye katılanları gözlemek acı vericiydi. Örneğin, DTCF Fikir Kulübü'nden tanıdığım, eskiden "sosyalist devrimci"lerin safında yer almış Emine Sağır'ı (Necati Sağır'ın kız kardeşidir), partiye katılmaya geldiği gün, ona belli etmemeye çalışarak gözlemlemiştim. O ve onun gibi bir ruh hali içinde olan birkaç arkadaşı, çevrelerine ürkek ürkek bakınıyor, kendilerine yabancı bir yerde olmaktan duydukları rahatsızlığı, istemeseler de, her halleriyle belli ediyorlardı. Bedenleri ve belki beyinleri

oradaydı, ama ruhları orada değildi sanki. En ufak bir kaba, yanlış davranışla incinecekleri o kadar belliydi ki, insan hem onlarla konuşmak, kaynaşmak istiyor hem de yanlarına yaklaşmaya çekiniyor, yanlış bir davranışta bulunurum diye aşırı özenli davranmak gereğini duyuyordu. Bu aşırı hassasiyet de onlara, her an, oranın gerçek sahipleri olmadıkları, orada birer konuk olarak bulundukları duygusunu tattırıyordu.

Fatma'nın katılışı, "Halkın Yolu"nun çözülüşü ve TİKP'ye iltihakı sürecinin sonuna gelindiğini gösteriyordu. Gelebilecek en son kişi de geldiğine göre, artık geriye pek kimse kalmamıştı. Bundan sonra, başka bir aşamaya geçildi. Partiye katılmalar, 1978 yazında, parti binalarında yapılan meşhur "özeleştiri" ayinleriyle taçlandırıldı. Stalin devrinden ve Mao'nun Kültür Devrimi'nden kopya edilen bu ayinler, bıktırıcı olduğu kadar, korkunç, korkunç olduğu kadar da gülünçtü.

Şişhane'de üç katlı koca bir parti binası tutulmuştu. Bina çok eski olduğundan kirası oldukça elverişliydi. Bu eski bina, partililerin karşılıksız emeğiyle düzenlenmiş, tamir edilmiş, boyanmış, adam edilmişti. Birinci katta, üyelerinin esas ağırlığını, büyük çoğunluğu "Halkın Yolu"ndan katılan, yakınlardaki Tersane işçilerinin oluşturduğu Beyoğlu ilçesi bulunuyordu. İkinci kat, İstanbul İl örgütüne aitti. En üst kat ise, bir köşesinde yemek de pişirilen kocaman bir konferans salonu olarak düzenlenmişti. "Kitlesel" özeleştiri ayinleri bu salonda yapılıyordu. Yaz olduğundan, özellikle öğleden sonraları, bu toplantılar iyiden iyiye gevşek bir ortamda yerine getiriliyordu. Toplantılarda mutlaka bir merkez yöneticisinin bulunması gerektiğinden, bazen ben ve Doğu, bazen ikimizden biri toplantıyı yönetiyordu. Yöneticiler olsun, kurbanlık koyun gibi sırasını bekleyen özeleştiriciler olsun, dinleyiciler olsun, hepimiz bir lise dershanesinin öğle sonrası rehaveti içinde, neredeyse uyukluyorduk. Sahneye çıkan özeleştirici, partiye katılmadan önce izlediği ideolojik hattı yerden yere vurmak, partinin ideolojik ve siyasî çizgisini göklere çıkartmak zorundaydı, bu arada kendisine de önemli darbeler indirmeyi, duvarlara çarpmayı ihmal etmemeliydi. İşin bu faslını hafif geçiştirmeye kalkı-

şanlar olursa, herkesten önce, ya özeleştirisini vermiş ya da sırasını bekleyen diğer özeleştiri kurbanları tarafından uyarılıyordu. Özeleştirisi kabul edilmeyen kişinin durumu fenaydı. Bu, "dersine" daha iyi çalışıp, bir başka oturuma hazırlanması anlamına geliyordu. Böyle bir zahmeti göze alsa bile, özeleştirisinin kabul edilmemesi, parti hayatında puan kaybı demekti.

Partiye tamamen boyun eğmiş bu özeleştiri kurbanlarının yanı sıra, hâlâ varlıklarını koruyan küçük "direnç odakları" da yok değildi. Bunlardan biri, Fethi Murat Doğan ve çevresinde topladığı küçük bir gruptu. Daha önce TİİKP davasından yargılanmış eski bir Aydınlıkçı olan Fethi Murat Doğan, dışarı çıktıktan sonra "Halkın Yolu" saflarında yer almıştı. Şimdi, çevresindeki küçük bir grupla, yeniden TİKP'ye katılmak istiyordu. Ne var ki, Fethi Murat Doğan, bu katılımı partinin halihazır çizgisine kayıtsız şartsız teslimiyet biçiminde uygulamak niyetinde görünmüyordu. Özellikle, Sovyetler Birliği'nin baş düşman alınması ve savaşın yakın olduğu tezlerine karşı bazı ihtiraz kayıtları vardı. Hattâ bunları yazılı hale getirmişti. Bizim gözümüzde bu tutum, doğrudan doğruya "hizipçilik" anlamına geliyordu.

Fethi Murat Doğan ve grubunun partiye katılırken gündeme getirdiği tartışmalarda ben de bulunmuştum. İstanbul il örgütünün üstteki büyük salonunda yapılan toplantıyı doğrudan doğruya Doğu yönetiyordu. Fethi Murat Doğan söz aldı, partinin ideolojik ve siyasî çizgisine eleştirilerini büyük bir vuzuhla ortaya koydu. Bu eleştirilere rağmen, Fethi Murat ve arkadaşları partiye katılmak istiyorlardı. O sıralar ben, artık parti çizgisinin bağnaz ve zorba bir savunucusu haline gelmiştim. Aslında partiyi uyaracak bir zenginlik olan bu eleştiriler bana, "kabul edilemez" "hizipçi" itirazlar olarak göründü. Doğu da fena halde bozulmuştu. Ne var ki, Fethi Murat ve arkadaşlarını ezmek için, orada bulunan yöneticilerin onayına ihtiyacı vardı. Bu onayı anında verdim ona. Başımı olumsuz anlamda sallayarak, "parti düşmanı" görüş sahiplerinin partiye kabul edilemeyeceği mesajını Doğu'ya iletmiş oldum. Bundan da cesaret alan Doğu, "partimizin uyumlu bir önder-

liğe sahip olduğunu" (bizi pohpohlayarak yanında tutmak için bu formülasyonu sık sık kullanırdı) ve bu "uyumlu önderliğin", Fethi Murat ve arkadaşlarının bu görüşleriyle partiye alınmalarını kabul etmediğini belirtti, beni işaret edip, "işte Gün Zileli de burada, o da onaylamıyor" diyerek beni özel olarak şerefyab etti. Böylece Fethi Murat Doğan ve arkadaşları, benim de yardımımla kapıdan geri çevrildi. Artık enikonu monolitik bir partiydik. "Birlik ve uyumumuzla" istediğimiz kadar övünebilirdik.

Buna benzer bir başka rezalette doğrudan başrolü oynadım. Bir gün Doğu, beni bir kenara çekerek, partiye katılan "Halkın Yolu"nun eski önderlerinden Necati Sağır'ın, sağda solda "proleter devrimcilerin birliği" konusunda partinin izlediği çizgiyi eleştirdiğini, birliğin, partinin "doğru siyasetleri" sayesinde değil, "Halkın Yolu" önderlerinin iyi niyetiyle gerçekleştiğini ileri sürdüğünü söyledi. Bu "çıkıntılık" derhal törpülenmeli, Necati Sağır, partililerin önünde azarlanıp yola getirilmeliydi. İyi de, kim yapacaktı bu "törpüleme" işini? Tabiî ki ben! İçindeki çoğu makale Doğu tarafından kaleme alınmış, Aydınlık Yayınlarının bastığı *Proleter Devrimcilerinin Birliği* kitabı üzerine verilecek bir konferans, bu "düzeltme" faaliyetinin bahanesi olacaktı. Her zamanki atılganlık ve gayretkeşliğimle kolları sıvadım. Kitabı yeniden okuyup notlarımı çıkarttım. "Üst düzeydeki" kadrolara hitap edecek böyle bir konferans benim için çocuk oyuncağıydı. Konferansa çok sayıda dinleyici toplamak için, önceden, "önemli bir tartışma cereyan" edeceğini, üyeler arasında alttan alta yaymaktan, Necati Sağır'ı toplantıya özel olarak davet etmekten de geri kalmadık tabiî.

Bir akşam vakti, İstanbul il örgütünün konferans salonunda, büyük bir belagâtle, partinin "proleter devrimcilerin birliği" siyasetini yeniden anlattım kalabalık topluluğa. Necati Sağır en önlerde oturuyordu. Vurgularımın gidip gidip onun kafasına çarptığının farkındaydım. Bu yüzden, onunla göz göze gelmemeye çalışıyor, karşımdaki kalabalığı, ruhları ve farklı tepkileri olan bireyler olarak değil de renksiz, yekpare, duvar gibi

bir kitle olarak görmeye çalışıyordum. Aslında parti yöneticisi, acımasız ve despot Gün Zileli'ye değil de, merhamet duygularından ve insanlığından henüz kopmamış eski Gün'e sorsanız, içi titreyerek size, yaptığı işten hiç de hoşlanmadığını söyleyecekti. Ne var ki, o "Gün", zorba bir parti yöneticisinin, hapishane parmaklıklarına dönüşmüş göğüs kafesinin içinde, çaresiz bir tutukludan başka bir şey değildi artık.

Konferansımı büyük bir başarıyla tamamladım. Sorular kısmına geçildiğinde, Necati'nin kalkıp cevap vereceğini umut ediyordum. Bu, bana, onu iyice ezmek için iyi bir fırsat verecekti. Ama Necati söz almadı. Bu yüzden sorular kısmı, hayatiyetten uzak birkaç "onay" sorusuyla kapandı. Yine de "başarım" büyüktü. Toplantının sonunda, muzaffer komutanların kendine güveni ve mütevazı olmaya gayret gösteren şımarıklığıyla, çevremde toplanan birkaç yalak üyenin özel sorularını yanıtlıyordum ki, gözüm, oturduğu yerden ağır ağır doğrulup gitmeye hazırlanan Necati Sağır'a takıldı. Saniyenin onda biri kadar bir süre göz göze geldik. Onu kırdığım açıktı. Geçmişte, THKP-C örgütünün saflarında en tehlikeli görevlere gözünü kırpmadan atılmış bu özverili devrimci, bu Karadenizli çocuk, o anda benden kırgınlığını bile saklama çabası içindeydi. İşte o anda, *yöneticinin* göğüs kafesi parçalandı, içimdeki *tutuklu*, boşluktan başını uzatıp bana seslendi: "alçak". Doğru söylemişti. Alçaktım gerçekten. "Doğru çizgi" uğruna, doğruluktan, dostluktan, yoldaşlıktan, vefadan, acıma duygusundan arınmayı tarif edecek başka bir sıfat yoktu.

Politika alanında bütün bu olup bitenler içinde, erdem adına elle tutulabilecek tek bir şey vardı. O da "Halkın Yolu" yöneticilerinin, bize katılırken, bunu gerçekten, samimiyetle, devrimci hareketin yararına gördükleri için yapmış olmalarıydı. Hiçbiri ne bir pazarlık yaptı, ne bir mevki talep etti. Eski otoritelerinden son derece mütevazı bir şekilde vazgeçtiler ve bir sıra neferi olmayı, sessiz sedasız kabullendiler. Necati Sağır bu yüzden, partililerin önünde paylanmayı değil, övülmeyi hak ediyordu. Bu övgüyü hakedenlerin başında ise, "Halkın Yolu"nun önderleri, Necmi Demir ve İlkay Demir geliyordu.

Başkanlık kurulunun, İstanbul il örgütü salonunda parti üyeleriyle yaptığı bir toplantıdaydık. O sırada içeriye, yattıkları Niğde Cezaevinden şartlı salıverilmiş Necmi Demir ve İlkay Demir girdi. Başta başkanlık kurulu üyeleri olmak üzere tüm salon ayağa kalkıp onları alkışladı. Gerçekten etkileyici bir sahneydi. Bu alkışlar, onların bir sıra neferi olmayı ikircimsiz kabul eden tutumlarından çok, partiye güç vermelerineydi elbette. Necmi ve İlkay, gelip yanı başımıza oturdular. Böyle bir kabul onların da yüreğini kabartmış olmalıydı. O gün, bataklığa doğru ilerleyen bir partiye katılmanın yanlışlığını bir yana koyarsak, on yıl önce yaşanan acı *yarılma*lardan sonra, devrimcilerin yeniden el ele vermesinin örneğini ortaya koymaları, gerçekten büyük bir olaydı. Keşke, biz de dahil solun bütün önderleri, "Halkın Yolu"nun önderlerinden biraz olsun bir şeyler öğrenebilmiş olsaydılar da, kariyer hesaplarını bir yana bırakıp, değişmez liderler olmaktan vazgeçip, kendilerine yakın gördükleri devrimcilerle el ele verme, en azından görece daha güçlü örgütsel çatılar oluşturma özverisini gösterebilseydiler. O zaman hiç değilse, dar fraksiyonların sayısı azalır, eski yarılmalar yeniden kaynaşmaya dönüşür, kariyerizme değil, devrimci mücadelenin esenliğine önem veren, dolayısıyla "taban"ın daha fazla söz sahibi olduğu, lider sultalarının ağırlığından nispeten kurtulmuş bu daha güçlü yapılar, devrimci mücadeleyi daha akılcı bir yöne sevk edebilirlerdi. Bu örnek bir daha tekrarlanmadı ne yazık ki. Bu yüzden, Necmi Demir, İlkay Demir ve diğer "Halkın Yolu" yöneticilerinin devrimci hareket içindeki yerleri biriciktir. Tarih, bu davranışın değerini, ileride çok daha büyük harflerle yazacaktır.

Necmi Demir ve İlkay Demir, parti saflarına katıldıktan sonra, siyasî hayatlarına on yılı aşkın süre önce, TİP saflarında başladıkları, Beşiktaş ilçe örgütünde, mütevazı birer üye olarak görev aldılar.

* * *

Başkanlık kurulu 1978 yılının ikinci yarısında, seçimlere göre bir örgütlenmeye gidilmesine karar verdi. Siyasal partiler

yasasına göre, bir partinin seçimlere katılabilmesi için, en az otuz ilin tüm ilçelerinde parti teşkilatına sahip olması gerekiyordu. Bu, saçma sapan bir şeydi. Bir ilin, diyelim ki beş ilçesinde parti teşkilatı kurabilecek gücünüz var, ama altıncı ilçesinde hiç gücünüz yok. Bu altıncı ilçeyi kurmadığınız zaman, o il, tamamlanması gereken otuz illik listeye dahil olamıyordu. Bu durumda ister istemez, başka ilçelerden, hattâ illerden arkadaşların isimlerini listeye yazarak kâğıt üzerinde, naylon bir ilçe örgütü kurmak zorunda kalıyordunuz. Bu, bizim o zamana kadarki Leninist örgütlenme anlayışımıza hiç de uygun bir durum değildi. Ne var ki, artık girdiğimiz mecra, bizde ilke milke bırakmamıştı. Ya bu deveyi güdecektik ya da bu diyardan gidecektik. Güdülmeyi bekleyen deve karşımıza geçmiş, bize alaycı bir şekilde bakıp duruyordu, "sıkıysa gütme" der gibilerden.

Böylesine yaygın bir örgütlenmeyi, iki üç eski profesyonel örgütçüyle yerine getirmemiz mümkün değildi. En azından dört beş bölgeye, otuza yakın vilayete koşuşturmak zorundaydık. Eğer parti, Leninizmden geriye kalan tek "ilke" olan merkeziyetçilikte ısrar etmeyip, diğer burjuva partileri gibi daha ademi merkeziyetçi bir tarz tutturarak, yerel güçlerine, "kurun teşkilatlarınızı" komutu verseydi mesele yoktu. Ama biz, "deve"yi eski merkeziyetçi tarzımızda gütmekten bir türlü vazgeçmiyorduk. Kurulacak bütün teşkilatlar, merkezin denetiminde ve onayıyla kurulmalıydı. Bu da çok sayıda merkezî "müfettişin" varlığını gerektiriyordu. Buna çare olarak, "süvariler" adını taktığımız yeni bir merkezî örgütçüler grubu oluşturduk. Ali Kalan'la ben, bu merkezî "müfettişleri" eğitmek için, son derece mekanik bir "örgütlenme ders kitabı" hazırladık önce. Sonra da, yaklaşık on beş kişiyi bulan "süvari birliği"ne bu "kitabı" temel alan kurslar verdik, genel merkezde. Yaklaşık iki hafta süren hızlandırılmış bir kurstan sonra "süvari"lerimizi taşrayı "gütme" görevine seferber ettik. Bu "süvari birliği" görevini istendiği şekilde, büyük ölçüde yaptı yapmasına, ama merkezden "paraşütle" indirme yöntemi söz konusu olduğundan, onlarla yerel kadrolar arasında birçok

sürtüşme de yaşandı. Yerel güçler, ne kadar merkeziyetçi bir ideoloji ile yetişirlerse yetişsinler, fiilîyatta yerel-merkez çatışması kaçınılmazdı.

Gemi azıya almış dinamik bir yönetici olarak kendimi salt örgütlenme görevleriyle kısıtlayacak göz yoktu bende. Örgütlenme görevlerinden geriye kalan potansiyelimi, partinin "ideolojik atılımı" için harcamaya, yazarlık yeteneğimi bu alana teksif etmeye çok hevesliydim. Partinin, kendisine, acilen didişeceği ve hırpalayacağı yeni ideolojik rakipler ve kurbanlar bulması gerekiyordu. O sıralar Aybar'ın, *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilen, "Leninist örgütlenme tarzı"nı eleştiren yazısı, yeni bir ideolojik saldırı için biçilmiş kaftandı. Vay vay vay, demek Sayın Aybar, Leninist örgütlenme tarzını eleştirmişti, ne cüret! O halde bizden gereken karşılığı almalıydı. Leninist örgütlenmenin ilkelerine gereken özeni gösteriyor olmasak da, Leninist bir parti inşâ etme iddiasında olduğumuzdan, bu saldırı, doğrudan bizim yakın örgütsel hedeflerimize de yapılmış sayılırdı. Aybar'ı "haklamazsak", üyelerimiz, merkeziyetçi örgüt yapısından kuşkuya düşebilirlerdi. Üstelik Aybar'ın eleştirileri, görünüşte ne kadar küçümsüyor gibi davranırsak davranalım, öyle pek hafife alınacak şeyler değildi. Hattâ, itiraf edeyim ki, bu eleştiriler, içimdeki gizli kuşkulara da güç vermekteydi. Bu nedenle kaleme kağıda sarıldım. Aybar'a yanıt verirken, kendi gizli kuşkularıma yanıt verdiğimin o gün ben de tam bilincinde değildim.

Bu berbat, dogmatizmin zirvesini temsil eden yazı, aylık *Aydınlık*'ın yerine çıkmaya başlayan *Bora* dergisinin, Kasım 1978 tarihli 1. sayısında yayımlandı. Bu yazı yakından incelendiğinde, görünüşteki özgüveninin ve alaycı saldırganlığının ardındaki, o zamana kadar görülmemiş ölçüde büyük bir ideolojik depremin ön sarsıntıları fark edilebilir. Koparılan gürültünün nedeni, sağlamlık değil, zayıflıktır. Nitekim bu zayıflık, ileride anlatacağım gibi, 1980 yılının başlarından itibaren kendini açıkça ortaya koyacaktır.

* * *

Atılganlık ve gayretkeşliğim, iradesizliğimle birleştiğinde ortaya oldukça hazin sonuçlar çıkıyordu. Bir gün İstanbul il örgütünde, nasılsa gazetedeki yoğun işlerinden fırsat bulup partiye gelmiş Oral Çalışlar'a rastladım. Oral'ın yine acelesi vardı. Bu acele içinde bana, "hah Gün, iyi ki gördüm seni, gelsene, Sarper Özsan'la bir şey konuşmam gerekiyor, sen de bulun görüşmede," dedi ve cevabımı bile beklemeden, İstanbul il örgütünün geniş odalarından birine doğru seğirtti. Arkadaşımın ricasını geri çevirecek değildim tabiî ki, ama yine de, bu tür görüşmelerin pek hayra alamet olmadığını bildiğimden, "ne için bu görüşme" diye sormayı akıl edebildim. Oral, bu görüşmenin talimatını Doğu'dan aldığını, Doğu'nun, Sarper'e, operadan iki kızla birlikte aynı evde kaldığı ve ikisiyle de "aşk ilişkisi" sürdürdüğü için çok kızgın olduğunu, "halkın ahlâkına" aykırı bu durum dolayısıyla, kendisinden, Sarper'i eleştirmesini ve uyarmasını istediğini belirtti. Bu durumu ben de o zamanki anlayışımla "halkın ahlâkına" aykırı bulmakla birlikte, böyle bir görüşmede bulunmaktan hoşlanmamıştım. Ne var ki, artık olanlar olmuştu. Çünkü girdiğimiz odada, "sanık" Sarper Özsan, bir masanın başında bizi beklemekteydi. Oral, Sarper'in karşısındaki sandalyeye geçti, ben de onun yanındaki sandalyeye isteksizce ilişiverdim.

Sarper Özsan, yıllardır tanıdığım, 1 Mayıs marşının bestekârı, o günlerde parti korosunu çalıştıran, son derece değerli bir partili ve müzisyendi. Hiç âlâkam olmayan böyle bir konuda, onu eleştiren bir yöneticinin yanında, sanki aynı eleştiriye ben de katılıyormuşum gibi bir pozisyonda bulunmaktan fena halde tedirgindim. Ama, arkadaşlarımın karşısında kapıldığım her zamanki iradesizliğimle, oradan ayrılamıyor, üçüncü defa kuyruğuna takıldığım için üçüncü defa rezil olacağım Oral'ın yanı başında, masanın üstündeki çizgileri sayarak sıkıntımı yenmeye çalışıyordum. Oral, bildik girişkenliği ve pişkinliğiyle sazı aldı ve "halkın ahlâkı" üzerine kısa bir diskurdan sonra, Sarper Özsan'ı, yaşadığı "ilişkilerden" dolayı "eleştir"di. Bununla da kalmadı, arada bir bana dönüp, "öyle değil mi Gün" diyerek, benim onayımı talep etti. Ben de belli belirsiz

baş sallar gibi yaptım. Zaten bireysel onuruna çok düşkün bir insan olan Sarper Özsan, doğal olarak çok bozulmuştu, bu partisel azar karşısında. Yine de soğukkanlılığını korudu. Oral'ın partisel nutkuna, "güzellik duygusu" ve "estetik" üzerine sanatsal bir karşı nutukla yanıt verdi. Bir insana, sadece bir çiçeği koklayacaksın, denebilir miydi? Her varlığın ayrı bir güzelliği vardı, her insanda başka güzellikler, bir diğerinde olmayan çekici özellikler vardı. Sonra, söz konusu arkadaşların durumdan, parti kadar rahatsız olmadıkları açıktı. Onlar böyle bir "ilişkiyi" isteyerek, gönüllü yaşıyorlardı, eğer söylendiği gibi bir durum varsa. O halde partiye ne oluyordu? Kaldı ki, bu kız arkadaşlarla ne tür bir ilişki içinde olduğunu parti nereden biliyordu, nasıl bilebilirdi. Herhalde parti, yatak odalarını gözlüyor değildi. Oral'ı bilmem ama, doğrusu, Sarper, bütün argümanlarıyla beni ikna, hattâ mahçup etmişti. Partinin yaptığı hödüklükten başka bir şey değildi. Üstelik partinin, insanların özel yaşamlarının ince ayrıntılarına karışmaya ne hakkı vardı gerçekten de. Elbette bu arada, partiden ve karımdan gizlice yaşadığım birkaç "küçük" çapkınlık olayı da gözümün önünden geçiyordu. Bu işe bir kere girişilirse, hangi "tencerenin" dibinin daha kara çıkacağı belli olmazdı. Hayatta tek bir çapkınlığına tanık olmadığım Oral, o anda benim kadar büyük bir vicdan muhasebesi içinde olmadığından, Sarper'in argümanları karşısında sarsılmış görünmüyordu. Bu yüzden başlangıçtaki tavrında ısrar etti, zaten ısrar etmek zorundaydı, yoksa Doğu'ya hesabını veremezdi bu "titrek"liğinin. "Görüşme", hiçbir olumlu sonuca varılamadan sona erdi. Sarper son derece kırgın bir havada odayı terk etti. Ya ben ne yapacaktım şimdi? Avanaklığıma doymayaydım, e mi!

Bu olayın arkasındaki esas sorumlu Doğu olduğu ve eleştirilerin esası ondan geldiği halde, Sarper Özsan daha sonraki yıllarda "parti çizgisi"nden çok, Doğu'ya bağlı kalmayı sürdürdü. Hadi bunu anlamak belki mümkündür de, o görüşmede başrolü oynayan Oral'a değil de, onun yanında "figüran" olarak bulunan bana yıllarca içten içe küskünlük içinde olmasının izahını bir türlü bulamamışımdır. Tek makûl izah,

Sarper'in, başroldekilere değil de benim gibi kuyrukçu ve aptal figüranlara kızmayı ilke haline getirmiş olmasıdır belki de, kimbilir.

Partinin ve halkın "ahlâk"ını koruma çabamın ürünleri ne yazık ki, yukarıda anlattığım olayla kısıtlı değildir. Ankara'daki genel merkezde görevli olduğum sırada meydana gelen, yine "cinsel" içerikli bir başka olayda hissettiklerim, utançtan çok, şaşkınlık sözcüğüyle daha iyi açıklanabilir.

İstanbul'un ilçe örgütlerinden birinde, güzelliği ve seksiliği benim de gözümden kaçmamış genç bir kadın vardı. Günün birinde, Ankara'daki Genel Merkez'de nöbetçi-yönetici olarak gelen gideni kabul ederken, İstanbul'dan tanıdığım bu genç kadın, yanında yeni evlendiği kocasıyla, genel merkezi ziyaret ederek, partiyle "özel bir sorun" görüşmek istediğini belirtti. Onu ve kocasını genel başkanın odasına alıp kapıyı sıkı sıkı kapattım. Neydi bu özel sorun, anlatsınlardı, "parti" onları dinliyordu. Genç kadın son derece üzgün bir havada, ilçe yöneticilerinden birine ilişkin şikâyetini ortaya koydu. Anlattığına göre bu ilçe yöneticisi, bir gün onu, bazı parti metinlerini daktiloya çekmek üzere evine davet etmişti. Evde, ilçe yöneticisinden başka kimse yoktu. Bir süre sonra ilçe yöneticisi, parti görevlerinin ötesinde, tuhaf şeyler teklif etmeye başlamıştı kendisine. Hattâ daha da ileri gidip, bu teklifini fiilîyata geçirmeye kalkışmıştı. Bunun üzerine ilçe yöneticisinin evini apar topar terk etmişti. Parti, böyle "ahlâksız" bir ilçe yöneticisine sahip olduğundan haberdar mıydı acaba ve haberdar olduğu zaman bu konuda bir önlem alacak mıydı, merak ediyordu. Parti adına yüzüm kızarmıştı doğrusu, bu iki üyenin karşısında. Hiç merak etmemelerini, müsterih olmalarını, sorunu parti başkanına ve başkanlık kuruluna götüreceğimi ve sonucun da kendilerine iletileceğini söyleyerek uğurladım onları.

Partinin "halkın ahlâkı" konusunda ne kadar "hassas" olduğunu bildiğimden, ilçe yöneticisinin cezalandırılacağına kesin gözüyle bakıyordum. Bu yüzden, onlara teminat vermekte hiçbir sakınca görmemiştim. Hattâ buna o kadar inanıyordum ki,

çok sevimli ve devrimci bir işçi olan ilçe yöneticisinin partiden ihraç edilebileceğini düşünerek, olayı Doğu'ya ve başkanlık kuruluna biraz daha hafifleterek anlatmaya karar vermiştim. İlçe yöneticisi bir "ihtar"la kurtulursa, hem parti böyle değerli bir yöneticisinden yoksun kalmamış, hem de "gerekli tavır" ortaya konmuş ve bu üyelerin adalet duyguları tatmin edilmiş olacaktı.

Akşama doğru, Doğu partiye geldiğinde, ilk işim, ilçe yöneticisi hakkındaki şikâyeti ona yetiştirmek oldu. Ne var ki, Doğu'nun tepkisi, beklediğimin tam tersiydi. Doğu ayaküstü, heyecanla aktardığım olayı dinledi ve yüzünü buruşturarak, "ne olmuş yani" dedikten sonra, "böyle lüzumsuz şeylerle uğraşmaya gerek olmadığı"nı açık açık ifade etti. Bunun anlamı, benim de "işime gücüme bakmam" ve olayı büyütüp, başkanlık kuruluna falan getirmeye kalkışmamamdı. Doğu'nun, "parti ahlâkı"na aykırı hareket ettiği için Sarper Özsan'ı azarlatma "perhiz"iyle, ayan beyan bir şikâyeti sümen altı etme anlamına gelen "turşu"su karşısında neredeyse küçük dilimi yutacaktım şaşkınlıktan. Daha sonraki yıllarda ağızlara pelesenk olan "çift standartlılık" deyimini ne zaman duysam, gözümün önüne hep bu iki olay gelmiştir. Odadan süklüm püklüm çıktım. Doğu'nun "gayriresmî" talimatını yerine getirmekten başka çarem yoktu, onunla çatışmayı göze alıp konuyu başkanlık kuruluna getirsem bile, orada yenilgiye uğrayacağım kesindi çünkü. Doğru tutum, konunun peşini bırakmamaktı, ama bende de o yürek yoktu artık. En iyisi, olayı unutulmaya bırakmaktı. Kimbilir şikâyetçi üyeler, partiden gelecek yanıtı ne kadar uzun süre beklemişlerdir.

Hem sonra, biz merkez yöneticileri, ne kadar uygun davranıyorduk "halkın ahlâkına", bakalım! Görünüşe aldanmamak gerekirdi. Hele, "aşk ilişkileri" söz konusu olduğunda! Çatık kaş, ciddiyet, asık surat, "ulvi misyon adamı" görünümü, aşkın yürek eriten alevleri karşısında dayanamazdı. Nitekim bunun en belirgin örneğini, özel arkadaş sohbetlerinde "belden aşağı" espriler yapmaya ve fıkralar anlatmaya bayılsa da, "kamusal" görünümüyle, "taban"daki bu tür "kaçamaklara" hiç

de hoş bakmamasıyla tanınan, başkanlık kurulu üyesi Hasan Yalçın verdi.

Hasan Yalçın'ın, o günlerde avukatlık mesleğine yeni adım atıp, partinin yasal işlerini yürütme görevini üstlenen DGB'li bir kıza tutulduğunu, sanırım ilk fark edenlerden biriydim. Bu avukat kız, o günlerde, DGB saflarındayken birlikte olduğu erkek arkadaşından ayrıldığından, duygusal bir çalkantı ve boşluk duygusu içindeydi. Evli olmasına rağmen, demek Hasan Yalçın da içten içe böyle bir ruh hali içindeymiş ki, aralarında, benim gibi bu konularda dikkatli birinin gözünden kaçmayan, aşkî bir bakışma başlamıştı. Hasan'ın altüst olduğu belliydi. Elbette bu altüst olmanın tek nedeni, kendisinden oldukça genç bir kadına tutulmuş olması değildi. Bunda en büyük rolü, sosyal kodlardaki olumsuzluklar oynuyordu. Bir kere Hasan, Konya'nın Hadim ilçesinden, müteassıp bir aileden geliyordu. Çocukken babası tarafından, Kur'an'ı hatmetmek için Kur'an kursuna bile yollanmıştı. Gerçi üniversite yıllarında, keskin zekâsıyla, taassubun beyninde yaptığı tahribatı aşmış ve aşk ilişkilerini "günah" sayan anlayışı yenip, modern kadın-erkek ilişkilerini çabucak kavramıştı ama, yine de, temelde bu tahribatın izlerini görmek mümkündü. Cinselliğin Hasan'ın çenesini fazlaca yorması ve esprilerindeki hâkim temayı oluşturması, belki de bu tahribatın, zıt bir görünümle su yüzüne çıkmasıydı. Öte yandan Hasan, içimizde en erken yaşlarda evlenen, o sırada evlilik süresi neredeyse on yıla yaklaşan bir arkadaştı. Mazbut bir evlilik hayatı vardı. Kendisi gibi mühendis eşi Fevziye Yalçın, mütevazı, sessiz bir kadındı. Hasan'ı hayat yolunda, sadakatle izlemiş, devrimci mücadelede yer almış, TİİKP davasından hapis yatmıştı. Böyle güçlü bir evlilik ilişkisinde, insanın karısını ya da kocasını yarı yolda bırakıp, başka bir köklü ilişkiye adım atması, öyle kolay kolay altından kalkılacak bir duygusal yük değildi. Bir başka nokta, Hasan o güne kadar partinin, hâkim ataerkil kültürü, "halkın ahlâkı" diye kutsayarak ortalığa salan tutucu anlayışlarının sadık bir savunucusu olmuştu, en azından resmî planda böyleydi bu. Bu kitabın I. bölümünde anlattığım,

"Abdurrahman Taşçı-Sumru Altuğ" olayında aldığı tutum, onun, bu konuda, partiden bile aşırı bir ahlâkçı tepki içinde olduğunu gösteriyordu. Partinin en sorumlu yöneticilerinden biriydi ve böyle yasak bir ilişkiye girmesi, Hasan'ı parti kamuoyunda "rezil" edeceği gibi, "sicil"ini kirletir, önemli bir parti bürokratı olarak "kızağa" çekilmesine yol açabilirdi. Anlayacağınız, sosyal ve kültürel kod ve barajlar, Hasan'ın aşkının tamamen karşısındaydı. Bu koşullarda böyle bir şeye tevessül etmek, neredeyse kendi geleceğinin "ölüm fermanını" imzalamak gibi bir şeydi. Eh, Hasan Yalçın'dan da, VIII. Edward olması beklenemezdi ya!

Bu olumsuz koşullara rağmen aşk epeyce direndi ve Hasan'ı bir süre peşinden sürükledi. Aynı koşullara rağmen fütursuzca aşkının peşinden giden avukat kızın yürekliliğinin karşısında ise, saygıyla şapka çıkartmaktan başka yapılacak bir şey yoktur. İç bölümde bulunan "idare" odasındaki bir masanın başında, partinin yasal işlerini, avukat hanımla "yerine getirmek"te olan Hasan Yalçın'ın aşkla değişmiş, çocuksulaşmış ve aydınlanmış, ama aynı zamanda "gizli" bir iş yapmanın sıkıntısıyla yere eğik yüzünü gördükçe, ona içten içe acıyor, ancak sırrını bildiğimi anlayacağı korkusuyla, kapıyı örtüp hemen çıkıyordum.

Tabiî bir süre sonra, "olay" açığa çıktı. Bunun nasıl olduğunu bilmiyorum. Belki de Hasan, bu içinden çıkılmaz durumun ızdırabıyla, Fevziye'ye itirafta bulundu ya da Fevziye, Hasan'ın ruh halinden durumu kolayca kavradı. Her neyse, durum tabiî ki, başkanımız Doğu Perinçek'e yansıdı. Partinin çıkarlarını, "halkın ahlâkı"ndan üstün tutan Doğu, merkezde büyük bir sarsıntıya yol açması ihtimali olan bu olayı, neyse ki, suhuletle ele aldı. Gürültü kopartmak yerine, Hasan'la özel olarak konuşup, "bu sevdadan vazgeçmesini" istedi. Hasan, önce, karısına ve Doğu'ya bu yönde söz verdi. Bu arada devreye ben de girdim. Hasan'ın yakın arkadaşlarındandım ya, onu "olumlu" yönde etkileyip "hizaya" gelmesini sağlasam iyi olurdu. Hele şu sıra partinin sarsıntıya girmesi hiç iyi olmazdı. Yani ben de Doğu'yla aynı tutum içindeydim. Şu

tehlikeli aşk ateşi derhal toprağa gömülmeli ve söndürülmeliydi. Hasan söz vermesine rağmen, kolay kolay sönmeyen aşk ateşinin peşinden bir süre daha sürüklendi. Hasan'ın da, avukat kızın da yaşadığı acı verici, korkunç bir trajediydi. Sonunda kız, çareyi genel merkezden uzaklaşmakta buldu. Hayır, idari bir kararla uzaklaştırıldığını sanmıyorum. Bu, belki de Hasan'la kızın birlikte düşündüğü bir çareydi. Kız uzaklaştı uzaklaşmasına, ama çok iyi biliyorum, toprağa gömülen aşk ateşi hiçbir zaman tamamen sönmedi. Üstüne tonlarla toprak atılan bu ateşin sönmediğinin en iyi göstergesi, Hasan'ın bundan sonraki ömründe, gözlerinde hep gördüğüm, o hüzünlü, gri dumandır.

Bir merkez yöneticisi olmama rağmen, parti merkezinin "halkın ahlâkını" koruma yönündeki işlemlerinin, benim doğrudan tanık olduklarımdan çok daha vahim ve korkunç boyutlarda olduğunu, daha sonraki yıllarda kendilerini bizzat dinlediğim, bu tür uygulamalara muhatap olan kadın arkadaşlardan öğrenmişimdir. "Namuslu" davranmayan, parti merkezinde ve "taban"ında hâkim olan "namus telakkilerine" aykırı hareket ettiği farzedilen ya da kocaları tarafından bu tür suçlamalarla partiye ihbar edilen partili kadınlar, teşkilat sorumlularınca ya da "disiplin kurulu" mensuplarınca sorguya çekilerek aşağılanmış, "ihtar" almış, kınanmış, "utandırıl"mış, tecrit edilmiş, hattâ kimi durumlarda örgütten uzaklaştırılmış. Ben, sadece, böylesi bir haksızlığa uğrayan DGB'li bir kız arkadaşın öyküsünü uzaktan uzağa duymuş, ama gerek yönetici konumumu sarsmamak için, gerekse o günün hargürü içinde, olaya müdahale etmeyi düşünmemiştim. Ancak, benzeri birçok "engizisyon mahkemesi" eyleminden yıllar sonra haberdar oldum. Bir merkez yöneticisi olduğum halde, kadın arkadaşları hedef alan bu tür "ceza seferlerinin" büyük çoğunluğundan nasıl oldu da haberdar olmadım o dönemde? Kanımca, herhangi bir örgütte merkezî iktidara sahip olmak, aynı zamanda, "kör" olmak gibi bir şeydir. Eğer zaten vicdanınız körse, gözlerinizin "kör edilmesine" gerek yoktur. Hattâ bu vicdan körlüğü ile, gözünüzü dört açar, sağa sola kılıç sallarsınız. Ama

vicdanınız henüz kör değilse, gerek yanı başınızdaki, gerekse daha altlardaki diğer iktidar sahipleri tarafından gözlerinizin "kör edilmesi", "engizisyon mahkemelerinin" iğrenç uygulamalarını görmemeniz için gözünüzün önüne kalın bir perde çekilmesi zorunlu olur.

* * *

1978 yılının sonlarına gelinirken, toplumun "politize" olma süreci de zirvesine ulaşmış görünüyordu. Artık, toplumun neredeyse her kesimi, sağın ya da solun hegemonyasına girmiş gibiydi. Aslında "halkımızın" zor karşısında edindiği yüzyıllara dayanan ve neredeyse kalıtımsal hale gelmiş deneyimlerinden kaynaklanan davranışlarının ortaya çıkarttığı yarı yarıya sanal, aldatıcı bir durumdu bu. Sağa ya da sola boyun eğmiş görünen halk, gizliden gizliye, silâhlı çetelerin tehdit ve cinayetlerini önleyecek daha büyük bir silâhlı gücün devreye girmesi özlemini beslemeye başlamıştı. Bu yüzden, karşınızdaki insanların, size gerçekten mi katıldıklarını, yoksa öyle görünme gereğini mi duyduklarını anlamak gittikçe güçleşiyordu. Ama bu, gerçeğin bir kısmıydı. Çoğu insan da, gerçekten bağlanmıştı örgütlerine, hem de başlarına gelecek her türlü felaketi, hattâ işkence ve ölümü göze alma pahasına.

Bu süreç içinde, polis de tam anlamıyla ikiye bölünmüştü: Solcu Pol-Der'liler ve sağcı Pol-Bir'liler. Son derece pragmatik bir yaratık olan devlet, bu kesin bölünmeyi, pratikte "hayırlı" işler için kullanmakta büyük bir beceriye sahipti. O sırada şiddet olayları iyice yüksek boyutlara tırmandığından, bizim parti de, bütün "Marksist devlet teori"lerini bir kenara atıp, devletten koruma istemişti. Demek, solcu bir parti olarak devletin korumasını talep ediyorduk, öyle mi? Kolayı vardı! Solcu bir partiyi korumak için ellerinde iyi yetişmiş solcu polisler bulunmaktaydı. İster miydik bu Pol-Der'li polislerden birkaç "adet"? Hem onlarla iyi geçinir, hoş beş ederdik, hem de bizi bir güzel korurlardı. Sanırım, sağcı partilere de, Pol-Bir'li polisler gönderiliyordu. (Bu pragmatik siyaset, 12 Eylül askerî darbesinden sonra, sağcıları yakalamaya ve işkence etmeye,

Pol-Der'li polislerin, solcuları yakalamaya ve işkence etmeye ise, Pol-Bir'li polislerin seferber edilmesiyle, bir üst düzeyde sürdürülmüştür.)

Ne var ki, partiyi korumak için yollanan ve bütün gün salonda çay içip, bizlerle sohbet ederek vakit öldüren Pol-Der'li polisler, bizden daha solcuydu. Onlara partinin "teröre karşı" siyasetlerini ne kadar anlatmaya çalışırsak çalışalım, bir türlü ikna edemiyorduk. Dev-Sol ve Dev-Yol örgütlerinin sempatizanı Pol-Der'liler, sağa karşı "devrimci şiddet"ten yanaydılar. Hattâ o sırada iyice artan kahve tarama, sağa sola bomba atma eylemlerine de taraftardılar. Bizim "pasifizmimizi" doğru bulmuyor, "devrimci şiddet"i reddeden "sağ oportünist" bir çizgi izlememizi ayıplıyorlardı. İşte bu sahne, 12 Eylül'e doğru ilerleyen Türkiye toplumunun içine girdiği absürd durumu tüm çıplaklığıyla ortaya koymaya yeter de artar bile.

* * *

Parti, iktidara gelmemiş şu haliyle bile, küçük bir "devlet örgütü"ydü. Yani bütün devletler gibi, en çoğu alma ve en azı verme mantığına sahipti. Üstelik bunu, bildiğimiz devletler gibi, soğuk bir duyarsızlıkla değil, ateşli bir "devrimci fedakârlık" söyleminin ardına gizlenerek yapıyordu. Partinin profesyonel elemanları, partiye karın tokluğuna çalışmak zorundaydılar. Hattâ, eğer ailelerinden para kopartma olanağına sahiplerse (üstelik bu, utanmadan, "burjuva aile bağlarından kopma" söyleminin dorukta olduğu bir sırada öneriliyordu), partiden bu "karın tokluğunu" da talep etmeseler iyi olurdu. Bu siyaset, yalnız fiilî parti yönetici ve üyelerine değil, gazete çalışanlarına da uygulanıyordu. Bu anlamda, herhalde, *Aydınlık* gazetesi, tarihe, "personel masrafları" en düşük günlük gazete olarak geçecektir.

Parti (özellikle bu konu söz konusu olduğunda, artık "Parti" sözcüğünü, "Doğu" diye de okuyabilirsiniz), öylesine bir "sineğin kanadından yağ çıkartma" mantığına sahipti ki, gözünden, "çelik çekirdekte" yer alanların yaptığı en ufak bir masraf bile kaçmıyordu, gözünü, zaten yoksul bir hayat süren

ve fedakârlık adına yarı aç yarı tok yaşayan yönetici ve üyelerinin, gazete çalışanlarının o delik ceplerinden ayıramıyordu. Gazetede çalışanlar, öğlenleri "mecburen" yemek yemek, dolayısıyla çevredeki lokantalara para ödemek zorundaydılar, değil mi? Bu ne israftı efendim! Neden biz bir lokanta açıp, bu "israf"ın önüne geçmeyeydik, neden çevre lokantaların cebine inen paraları partinin ya da gazetenin cebine indirmeyeydik! Gazetenin yakınlarında derhal bir yer kiralandı, bu işlerden "anlayan" birkaç partili görevlendirildi, böylece "gazete lokantası" faaliyete geçti. Partinin "tasarruf" ilkelerine göre elbette yemekler, en az masrafla yapılıyordu. Aman Allahım, ne berbat yemeklerdi onlar öyle! Ben de birkaç kere burada yemek yeme gafletinde bulunmuştum. Önünüze konan "zorunlu menü"yü yemiyordunuz da yutuyordunuz adeta, bu "görevi" bir an önce bitirip oradan sıvışmak için. Gazete çalışanlarının, öğlen vakitleri ellerinde taslarla sıraya giren çalışma kamplarının tutukluları gibi yığınlar halinde "lokanta"ya doluşmaları gözümün önünden hiç gitmez.

Parti, özellikle profesyonel kadrolar başta olmak üzere, üyeler üzerinde öyle bir dominasyon kurmuştu ki, kimse üzerine yeni bir giyecek, ayağına yeni bir ayakkabı almaya cesaret edemezdi. "Ağabey" her an sizi gözetimi altında tutardı çünkü. Bu durum ister istemez, kadrolarda bir ikiyüzlülüğe, bir çift kişiliğe yol açmıştı. Üstümdeki yeni elbiseye mi takılmıştı gözünüz, hiç de sandığınız gibi değildi, annem almıştı onu. Geçenlerde babam, ayakkabımın patladığını görüp, bu yeni ayakkabıyı getirmiş, zorla ayağıma geçirmişti, hiç ben öyle "ayıp" şeyler yapıp, "halkın parasıyla" böyle "burjuva ayakkabılar" alır mıydım? Parti, bu yalanları ya da doğruları duyunca biraz rahatlardı. İyi iyi, aldırındı ebeveynlerinize giyeceklerinizi, böylece partiden bir şey talep etmezdiniz!

Yöneticiler içinde, malî sorunlara en uzak kişi olmama rağmen, bu, "fedakârlık ilkelerini" en fazla gözeten yöneticilerden biri olmama engel değildi. Ben de partililerin harcadığı her kuruşu, partinin maliyesine indirilmiş bir darbe gibi görme alışkanlığına sahiptim. Bir gün, 9 Eylül İzmir'in "kurtuluş" günü

dolayısıyla düzenlenen bir parti toplantısı için otobüslerle İstanbul'dan İzmir'e gidiyorduk, topluca. Benim bulunduğum otobüste, Sarper Özsan ve onun denetimindeki "parti korosu" elemanları da bulunuyordu. Otobüsümüz gece vakti bir yerde mola verdi. Koro üyeleri, otobüsten indiler ve bir ayvacıdan, tanesi 7.5 liraya ayva alıp yediler. Şu "israf"a bakındı siz! Üyelerimiz ceplerinden para çıkarıp ayvacıya verdikçe içim cız ediyordu. Oysa, ayva yemekten feragat edip, bu 7.5 liraları partiye bağışlayabilirlerdi. On kişi bu "fedakârlıkta" bulunsa, 75 lira toplanır ve diyelim ki, otobüs masrafları bununla bile ödenebilirdi. Bu "özverisiz" durum beni öylesine rencide etmişti ki, oracıkta "yönetici dirayeti" gösterip onlara engel olmadığıma sonradan pişman bile olmuştum.

Aşağı yukarı bir hafta sonraydı. Tesadüfen, parti korosu üyelerinin kendi aralarında yaptıkları bir "özeleştiri" toplantısına katıldım, İstanbul il örgütünde. Eleştirileri dikkatle dinledim, birisinin kalkıp bu "ayva" olayını eleştiri konusu yapmasını bekledim, ama boşuna. Böyle "önemli" bir konuya kimse değinmemişti, öyleyse gecikmiş müdahalemi şuracıkta yapsam iyi olurdu artık. Söz istedim ve "ayva"cıları bir güzel haşladım. Sözlerimi bitirirken, "böyle giderse bu koro ayvayı yer" diyerek, kelime oyununa dayanan bir "espri" yapma zevkinden de kendimi mahrûm etmedim. Bütün korocular, en başta da koronun başı Sarper Özsan bozulmuştu bu mantıksız ve ukalaca eleştiriye. Belki de, Sarper Özsan'ın bana karşı küskünlüğünün bir başka nedeni de bu münasebetsizliğimdir.

Parti, "kâr" güdüsüyle, 1980'e doğru iyice üst boyutlara tırmanan ticaret faaliyetlerine de hevesleniyordu o sıralar. Örneğin Beyoğlu ilçe örgütü, üyelerinin günlük yiyecek harcamalarını, partinin kârına dönüştürme düşüncesiyle bir "kooperatif", daha doğrusu mütevazı bir bakkal dükkanı açmıştı, odalarından birinde. Bütün üyeler sabah kahvaltısında zeytin yemiyor, bakkala gidip zeytin, peynir vb. almıyor muydu? O halde bu zeytini onlara biz satıp bakkalların kârını partinin cebine indirsek fena mı olurdu? Bu düşünceyle, Beyoğlu ilçesinin

bakkal haline getirilmiş bir odası, bakkallarda bulunabilecek peynir, zeytin gibi yiyeceklerle dolmuştu. Fakat nedense, partililer, böyle makûl bir alışverişe pek yanaşmıyor, hatır için bir iki parça mal satın alıyormuş gibi yapsalar da, günlük ihtiyaçlarını dışarıdan sağlamayı sürdürüyorlardı. Bu yüzden, alınan mallar elde kalmış, kurumaya ve çürümeye başlamış, İlçe örgütü kâr etmek yerine zarara girmişti.

Günün birinde, yukarıdaki salonda gerçekleşecek bir konferansıma girmeden önce, bu hazin manzaraya takıldım. Yazık yazık, çok yazık! Partinin malları göz göre göre çürüyordu. Bu çürümeyi önlemenin tek yolu, partinin otoritesini kullanmaktı. Çürümeye ve küflenmeye yüz tutmuş zeytin paketlerini sırtlanıp yukarı çıkarttım. Konferanstan önce partililere sıkı bir "fedakârlık" nutku çektim, onlara, küflü zeytinleri satın alma çağrısında bulundum, masamın üzerindeki paketleri gösterip. Partililer, daha önce "görevlerini" ihmal ettiklerinden dolayı büyük bir "utanç" içinde gelip, para ödeyerek bu paketleri satın aldılar. Partinin kapısından çıkar çıkmaz, bu küflenmiş zeytinleri çöpe atacaklarını ben de biliyordum, ama ne yaparsınız. Partinin çıkarları için her şey mubahtı!

* * *

Başkanımız Doğu, "hâkim sınıflar içinde" ne olup bittiğine ilişkin "istihbarat" faaliyetlerine çok önem verirdi. Ben ise, karakter olarak onun tam zıddıydım. Bu tür gizemli ve gizli kapaklı şeylere karşı doğaçtan gelen bir uzaklığım vardı. Oral da bana benzerdi. Öyle olduğu halde, büyük ölçüde istihbarata dayanan *Aydınlık* gazetesini yönetmekte nasıl öyle başarılı oldu, bilemiyorum. Bunun nedeni, gazetedeki bu tür işleri Kayahan Uygur'un yürütmesi olabilir. Kayahan Uygur, bu bakımdan Doğu'yu bile ikiye katlayacak kadar kuşkucu, istihbarata meraklı bir kişiydi. TİKP kazara iktidara gelecek olsa, kesinlikle ikinci bir Beria olurdu. Hasan Yalçın'ı ise nedense, Beria'dan çok, eski Menşevik sicili dolayısıyla Stalin'in gönüllü maşası rolünü oynayan, 1938 yargılamalarının başsavcısı Vişinsky'e benzetmişimdir her zaman.

Doğu, parti genel merkezindeki odasında "istihbarat" için saatlerini harcardı. Bu konularda bilgisi olabilecek çeşitli şahsiyetleri odasına kabul eder, onları uzun uzun dinler, yine onlarla birlikte, özellikle ordunun üst kademelerinde, kimin kime daha yakın, hangi cuntanın atakta, hangi cuntanın "bize" daha hayırhah bir tutum içinde olduğuna ilişkin varsayımlar geliştirmeye çalışırdı. Bu konudaki en önemli danışmanı, o sırada *Aydınlık*'ın Ankara bürosunda "istihbarat şefi" görevini yürüten Nuri Çolakoğlu'ydu. Doğuştan gelen gazeteci yetenekleri ve yüzeyselliğiyle bu göreve son derece uygun olan Nuri, kulaklarını dört açarak elde ettiği bilgileri Doğu'ya ulaştırır, ikisi kafa kafaya verip, "hâkim sınıflar içindeki kliklerin" o haftaki grafiğini belirlemeye gayret ederlerdi. Doğu, Nuri'nin yüzeyselliğini ve bilgileri elde etmenin ötesinde, ondan fikir geliştirmekte fazla yararlanamayacağını bildiğinden, bu "önemli" toplantılara bizleri de katmaya çalışırdı. Genel Merkez'in işlerini düzenlemekle görevli Hasan Yalçın, pratik işlerini aksatan bu boş akıl yürütmelerle oyalanmak istemediğinden, böyle anlarda genel başkanlık odasının önünden geçmemeye özen gösterirdi. Aynı şey benim için de söz konusuydu. Bazen Doğu'ya yakalandığımız da olurdu. Beni oradan geçerken gören Doğu, "Gün, gelsene buraya, bak önemli bir konuda fikir yürütüyoruz" dediği an, okulu asmak üzereyken müdür tarafından yakalanan bir öğrencinin rahatsızlığı içinde bulurdum kendimi. Mecburen otururdum. Eğer Hasan Yalçın da "yakalanmış"sa, o da olurdu. Bu kez hep birlikte, "klik" hesaplarına girişirdik. Bu kılı kırk yaran, oldukça temelsiz ve naif akıl yürütmelere o zaman dahi gülerdim içimden.

Daha sonraki yıllarda, Aydınlık hareketinin ileri gelenlerinden biri olduğum için, bana hep sorulmuştur: *Aydınlık*'ın MİT'le ilişkisi var mıydı? Yoksa, bunca bilgiyi nereden alıyordu? Elbette, bu sorunun ardındaki, "Aydınlık, MİT'in bir kolu muydu" türü daha vahim bir soruyu algılamamak mümkün değildi. Bu yüzden, bir başka paranoyayı besleyecek bu tür sorulara hep, "hayır" yanıtı vermişimdir. Ama, itiraf etmeliyim ki, bu "hayır" yanıtı, bir solcu paranoyasının yayılmasına karşı

gerçeğin bir kısmını ifade etse de, bütününü ifade etmiyordu. 1980 askerî darbesinden sonra öğrendiklerim (ki, buna o yıllara gelince daha ayrıntılı değineceğim) ışığında şimdi gerçeğin diğer kısmını gönül rahatlığıyla ifade edebilirim: Aydınlık hareketinin ve özel olarak *Aydınlık* gazetesinin, MİT'in bir kanadıyla (bu kanada, "sol kanat" adını takan aklıevveller de vardır, oysa MİT'in "sol kanadından" söz etmek, "sol'un MİT kanadından" söz etmek kadar tuhaf bir şeydir), dolayısıyla MİT'le bağlantısı vardı. MİT de, bütün örgütler gibi hiziplerden oluşuyordu. O dönem, Aydınlık hareketine gizli bilgileri akıtan kesim, büyük ihtimalle o günkü MİT yönetimine muhalif bir kesimdi (nitekim, 12 Eylül'den sonra tasfiye edilmişlerdir). Yönetime hâkim rakip kesimi yıpratmak işine geldiğinden, bu kesim, Aydınlık hareketine bilgi aktarmayı çıkarlarına uygun bulmuştur. Ne var ki, burada unutulmaması gereken çok hassas bir nokta vardır. Bütün örgütler gibi MİT de, hiziplerini ve "muhalif" kanatlarını, kendi bütünsel çıkarları için kullanmaktan geri kalmamıştır. Dolayısıyla, *Aydınlık*'a akıtılan bilgilerin tamamının MİT'in hâkim kesiminin aleyhinde olduğunu düşünsek bile, MİT bu ilişkiden global bir kazanç sağlamış, sol bir örgütü, "muhalif kanadı" aracılığıyla verdiği bilgiler sayesinde şu ya da bu yöne sevk etme şansına sahip olmuş, dahası, bu tür bağlantılar sonucu, bu hareketin, Türk devletinin ideolojik kazanımı haline gelmesine katkıda bulunmuştur.

* * *

Parti, iki önemli "eleman" daha kazanmıştı. Bunlardan biri, Karadeniz Ereğli'sindeki işçiler içinde yıllardır, esas olarak yayın yoluyla sol faaliyet yürüten, THKP-C örgütünün kurucularından Sina Çıladır, diğeri ise, İsrail komandolarının Bora Gözen ve diğer yedi arkadaşı öldürdükleri ünlü baskında esir düşüp, İsrail'de, sekiz yıl hapis yattıktan sonra, cezasını tamamlayarak tahliye edilen ve Türkiye'ye gelen Faik Bulut'du.

Sina Çıladır'la, 12 Mart döneminde Selimiye Cezaevinde tanışmıştım (*Yarılma*, s.459). O zaman olduğu gibi şimdi de, sa-

ğırlığı bu zeki ve yetenekli devrimcinin insanlarla iletişim kurmasının önünde önemli bir engeldi. Sina, THKP-C'nin eski "kadro"larının genel eğilimine uygun olarak, ama "Halkın Yolu"ndan bağımsız bir şekilde, tek başına partiye katılma kararı almıştı. Ancak, aynı zamanda önemli itirazları ve eleştirileri de vardı. Yönetimle bunları tartışmak istiyordu. Fakat, sağırlığı bu "tartışma"yı oldukça zorlaştırıyordu. Esasen dudak hareketlerimizi izlemek zorunda olduğundan, dudaklarımızı yavaş yavaş ve net bir şekilde oynatmalıydık. Doğu, bu "görevi" çok komik bir şekilde yerine getiriyordu. Dudak hareketlerini belirginleştirmeye çalışırken, belki biraz abartma olacak ama, dudakları bir düdük biçimini alıp, dışarıya doğru, neredeyse beş santim kadar uzuyordu.

Faik Bulut, Türkiye'ye geldikten sonra, ilk kez genel merkezi ziyaret edecekti. 12 Mart öncesinde, Gazi Eğitim'de Aydınlıkçı bir militan olan Faik Bulut'u daha önce tanımıyordum. Tıknaz, bıyıklı, çatık kaşlı, insanı "hazırol"a davet eden bir görünümü vardı ilk bakışta. Belki de uzun yıllar hapiste, zor koşullarda bir tecrit hayatı yaşamış olmasıydı bu görünümün nedeni. Faik, özellikle dil öğrenme konusunda yetenekli bir insandı. İsrail zindanlarında kalırken, Arapça, İbranice ve İngilizce öğrenmişti.

Büyük bir heyecan içinde, İsrail zindanlarından çıkıp gelen Faik'i bekliyorduk Doğu'nun odasında. Sonunda Faik odadan içeri girdi. Doğu başta olmak üzere hepimiz kalkıp, kendisini kucakladık. Fakat, belki de hapishanenin üstünde yarattığı tutukluğu henüz üstünden atamadığı için, Faik'in biraz sert, uzak bir duruşu vardı. Doğu, bu "uzaklığı" yenmenin kendi görevi olduğunu düşünmüş olacak ki, Faik'e çok sıcak davrandı. Hattâ, söylemeye dilim varmıyor ama, bu "sıcak"lıkta, Doğu'da pek seyrek rastladığım, neredeyse "yaltaklanmaya" varacak bir ton bile sezdim o anda. Faik'in etrafında pervane olmuştu adeta. Ama, Faik'in bu "sıcak"lığa pek yüz vermek niyetinde olmadığı anlaşılıyordu. Doğu, "otursana Faik" dedi. Faik, "oturmasam iyi olur" diye ters bir yanıt verdi. Ama orada öylece ayakta durmamız da olacak şey değildi. Buna rağmen

bütün oturma tekliflerini reddedince, biz de mecburen ayakta durmak zorunda kaldık. Doğu, yine aynı yumuşaklık ve sıcaklıkla, Faik'e, onu hoşnut edecek birkaç genel geçer iltifatta bulundu. Faik, bunlara da pek yüz vermedi. Soğuk ve gergin ortamı değiştirmek için, bizler devreye girmeye çalıştık. Faik, bize de aynı uzaklıkta ve resmiyette yanıtlar verdi. Sanki oraya zorla getirilmiş ya da başka beklentilerle geldiği bu binada, bizim şahsımızda hiç hoş olmayan bir manzarayla karşılaşmış gibiydi, üstelik en azından kibarlık olsun diye bu hoşnutsuzluğunu saklamaya gerek görmediği anlaşılıyordu. Sonunda, bu tuhaf karşılaşma ve "görüşme" başladığı gibi soğuk bir havada sonuçlandı. Galiba, sekiz yılın ve İsrail zindanlarının (belki biraz da Faik'in karakterinin) aramızda yarattığı o koca buzdağının erimesi için biraz daha zaman geçmesi gerekiyordu.

* * *

Legal partinin en önemli faaliyetlerinden biri, "parti geceleri"ydi. Daha çok, İstanbul, Spor ve Sergi Sarayı'nda düzenlenen bu gecelerde, hem partinin propagandası yapılır, hem parti için malî gelir elde edilir, hem de *Aydınlık*'ı destekleme kampanyası sürdürülürdü. Bu gecelerden epeyce gelir elde edilirdi. Çünkü, "halk sanatçıları"nı dinlemek için salonu hıncahınç dolduran parti taraftar ve sempatizanlarının, keza sola eğilimli halk kesimlerinin gece için ödedikleri ücret, epey bir yekûn tutardı. Ayrıca içeride de bir şeyler satılır ya da bağış toplanırdı. Üstelik, geceye katılan sanatçılar, partiye destek olmak için, para da almazlardı.

Bu tür gecelerin en önemli figürlerinden biri Cem Karaca'ydı. Cem Karaca boynuna doladığı kırmızı eşarbıyla sahneye çıkıp, etkili sesiyle o zamanın solcu şarkılarını söyleyince, dinleyici topluluğu iyice coşardı. Artık biraz modası geçmeye yüz tutmuş olmakla birlikte, Âşık İhsani de bu gecelerin önemli figürlerinden biriydi. Kör, kadın Âşık Şahturna da arada bir boy gösterirdi. Gecelerin sunuşunu, aşağı yukarı her zaman, etkili sesi ve vurgulu, düzgün konuşmasıyla Fatmagül Berktay yapardı. Gecelerin vazgeçilmez ögelerinden biri de,

Sarper Özsan'ın yönettiği "Parti Korosu"ydu. Bu koronun repertuvarındaki en sevilen parçalar, Gani Bozarslan'ın "Martılar", Enver Gökçe'nin "Bir Mermi de Benden Aslanım" şiirlerinden, Sarper'in bestelediği ezgilerle, sözleri ve bestesi yine Sarper Özsan'a ait, "1 Mayıs" marşıydı. Koro, bunları söylemeye başladığında büyük bir coşku ortamı doğar, tüm salon ezgiye katılırdı.

Bu gecelerin, benim açımdan en can sıkıcı yanı, gecenin açılışında parti yöneticilerinin salondaki kalabalığa takdim edilmesiydi. Bir parti yöneticisi olmaktan ne kadar memnun olursam olayım, bu tören beni her zaman sıkar, kaytarmak için kaçacak delik arardım. Ne var ki, bu pek zor bir şeydi. Çünkü, yöneticiler, salondaki kalabalıktan ayrı bir yere, ortadaki basket sahasının üzerine dizilmiş iskemlelere oturmak zorundaydılar. Yani kabak gibi ortadaydınız, "tuvalete gidiyorum" diye ortadan kaybolsanız bile, boşalan iskemleniz sizi hemen ele verirdi. Fatmagül Berktay, o etkili sesiyle, başta başkanımız olmak üzere, partinin hiyerarşik sıralamasına göre tek tek isimlerimizi okuyunca, ayağa kalkıp, militan bir poz takınarak sağ yumruğumuzu havada sallamak, bir yandan da, çiğ ışıkların orta yerinde, ne de olsa insan olduğumuz için vuku bulan mahçubiyetimizi belli etmemeye çalışarak, başımızı seyircileri selamlıyormuşuz gibi oynatmak ve yerimize oturmak zorundaydık. Yani anlayacağınız, parti yöneticiliği o kadar da kolay bir şey değildi.

Gecenin ilerleyen saatlerinde, sıra, *Aydınlık*'ı destekleme kampanyasına gelince, "fedakârlık" gösterileri, iyice rahatsız edici boyutlara varırdı. Bu gösteriler, önce partinin çeşitli ilçe ve il örgütlerinin "devrimci rekabet"i biçiminde tezahür ederdi. Filanca ilçe, ortaya on bin lira "atmış" ve yakın hedefi olarak da 100 bin liraya ulaşacağını mı açıklamıştı? O halde falanca ilçe de ortaya 20 bin "atar", hedefini 200 bin olarak ilân ediverirdi. Bu örgütsel rekabeti, bireysel gösteriler izlerdi. Partinin ve gazetenin malî sorumlularının, teşvik edici olsun diye orta yere açtıkları büyükçe bir çarşafın üstüne, evlilik yüzüklerini ya da karılarının altın bileziklerini atanları mı ararsınız,

cebindeki bozuk paraları fırlatanları mı ararsınız! Bir keresinde, oraya atacak bir şeyini bulamayıp, ayakkabısının tekini atan, belki de cereyan etmekte olan kollektif hokkabazlığı protesto etmek için giriştiği bu davranışıyla tüm salonu güldüren birisini bile hatırlıyorum. Trajedi ile komedinin içiçeliğini gösteren sahnelerden biridir bu. Ama daha trajikomik olan, parti yöneticilerinin, bu sahte fedakârlık gösterilerini (bir kısım parti yöneticisi başta olmak üzere, birçok partilinin, alyanslarını bağışlarken, esas kıymetli mallarını evlerinin gizli köşelerinde sakladıklarını herkes biliyordu), sırf kısa vadeli çıkarları için, bile bile teşvik etmeleridir.

* * *

Legale çıktık diye, her türlü gizliliği tamamen bir yana attığımız sanılmasın. Partinin eskiden kalma bazı lüzumlu illegal hücreleri varlıklarını sürdürüyordu. Özellikle, "teknik büro", pratikte gerçekten yapacağı bir şeyler olduğundan, varlığını sonuna kadar sürdürmüştür. Öte yandan, legal faaliyetlerimizin de fazla legal olmasını istemiyorduk. Örneğin, önemli sorunların tartışıldığı parti meclisi ya da başkanlık kurulu toplantılarının, polis ya da MİT tarafından dinlenmemesine özen gösteriyorduk. Eski illegal dönemdeki, konuşulan odada radyo açarak ses dalgalarını bozmak gibi önlemler, elbette artık yetersiz ve geçersizdi. MİT'in, radyo dalgalarından etkilenmeyen güçlü dinleme aygıtları olduğunu nihayet öğrenebilmiştik. Bunun üzerine, daha akıllıca bir yol bulduk. Tekniğin ileri olduğu Avrupa'daki arkadaşlardan, dinleme cihazını tespit eden bir alet yollamalarını istedik. İkiletmeyip yolladılar.

Bu, anteni uzun radyo gibi bir aletti. Uzun anteni odanın her yerinde gezdiriyordunuz, eğer bir dinleme aygıtına rastlarsa, "bip bip" diye uyarıyordu sizi. Önemli toplantılardan önce, bu aletin huyunu suyunu bilen bir üye, aleti odada duvarlarda vb. gezdiriyor, "bip bip" sinyalini almadığımız zaman gönül rahatlığıyla görüşmelere geçebiliyorduk.

Bir parti meclisi toplantısını, sayımız kabarık olduğundan salonda yapacaktık. Bütün üyeler yerlerini alınca bizim meş-

hur alet çıktı yine ortaya. "Bip bip" sinyaline, o güne kadar hiç tanık olmadığımızdan, artık neredeyse MİT'in bizi önemsemediğine inanacaktık ki, sol taraftaki duvarda gezinen aletten "bip bip" sinyallerini duyup, enikonu şaşırdık. Bir daha denedik. Evet evet, alet aynı yere gelince feryadı basıyordu. Demek yan taraftaki komşuya dinleme aleti yerleştirilmişti, sonuç bunu gösteriyordu. Kapı komşumuzun kimliği konusunda çeşitli söylentiler vardı. Bazıları, burada, orta yaşlarda bekâr bir adamın oturduğunu, bazıları da burasının bir randevuevi olduğunu söylüyordu. Söylentilerin çeşitliliği, o zamana kadar bu konuda ciddi bir araştırma yapılmadığını gösteriyordu. Bulunduğumuz apartmanda bir randevuevi olduğu kesindi, ama bu yan kapı mıydı, yoksa alt kattaki dairelerden biri miydi, belli değildi. Aslında bunu öğrenmenin en iyi yolu, bizim partiyi koruyan solcu polislere sormaktı. Çünkü, parti genel merkez görevlilerinden Bülent Kumral, polislerin ara sıra gözden kaybolup bu randevuevini ziyaret ettiklerine yemin billah ediyordu. Ben de bir keresinde, apartmanın merdivenlerinde ürkek ürkek kapılara bakınan, biri orta yaşlarda, "pazarlamacı" tipinde, diğeri oldukça genç ve hoş, başörtülü iki kadına rastlamıştım. Arkadaşların söylediğine göre, randevuevine gelen kadınlar, özellikle böyle bir kılığı tercih ediyorlarmış.

Her ne halse, alet sinyali verdiğine göre, izlendiğimiz kesindi. Yan daireye ilişkin varsayımlarımızı sonra sürdürmeye karar verdik ve parti meclisi toplantısını başka bir yere aldık.

Ara sıra, partinin kapısını, çeşitli arkadaşları arayan ya da bildirimlerde bulunmaya gelen sivil giyimli polis memurlarının aşındırdığı da olurdu. Bu bildirimlerin çoğu, "askerlik yoklaması" ile ilgiliydi. Çünkü, parti genel merkezinde çalışan arkadaşların çoğu, benim gibi yoklama kaçağıydı. Bir keresinde dışarı çıkmak üzere genel merkez kapısını açtığımda, bu tür sivillerden biriyle burun buruna geldim. Adam bana, "Gün Zileli'yi arıyorum" dedi. Ben de hiç bozuntuya vermeden, "içeride olabilir" dedikten sonra, tabanları yağladım.

O dönemde suikast eylemleri iyice yoğunlaştığından, bü-

tün başkanlık kurulu üyelerinin muhafızla dolaşmasına karar verilmişti. Bu muhafızlar partinin en gözü pek, silâhtan anlayan üyelerinden seçiliyordu. Bu uygulama, bizler açısından oldukça sıkıntı verici, özgürlüğümüzü kısıtlayıcı bir durumdu. Herhangi bir vatandaş gibi, şöyle sereserpe, elinizi kolunuzu sallayarak çıkıp dolaşamazdınız. Muhafızlarınızın gölgesi her an üzerinizde olurdu. Güzel, güneşli bir bahar günü sabah saat onda arabayla gelip beni Füsun İkikardeş'lerin evinden alması gereken muhafızlar geç kalmışlardı. Çok "dakik" bir yönetici olarak, bu gecikmeyi affedemezdim. Bunu fırsat bilip kendimi dışarı attım. Güneşle parlayan yollarda yokuş aşağı yürümeye başladım. Tanrım, ne güzel şeydi özgürlük, tek başına böyle yollarda yürüyebilmek. Bu zevki ancak on dakika kadar tatmama izin verdi muhafız denen yetkililer. Arkamda acı bir fren duydum. Arabadan atlayan muhafızlar beni derhal arabaya davet ettiler. Nereye gidiyordum "ağabey" böyle kendi kendime? Beş dakika geciktiler diye sokağa çıkmanın âlemi var mıydı? Kuzu kuzu bindim arabaya. Muhafızların yetkisi karşısında, biz yöneticiler bile ağzımızı açamazdık.

Muhafızlar sürekli silâhla dolaştıklarından ve silâhlarını ikide bir kurcaladıklarından, ara sıra kötü kazalar da olurdu. Antepli bir muhafız arkadaş bir seferinde, Füsun'ların evinde, silâhına mermi verirken alet ateş aldı ve mermi baldırına saplandı. Arkadaşın baldırından oluk oluk kan akıyordu. Kan akan yeri acilen, bezlerle falan tıkamaya kalktık. Derhal müdahale edilmezse, çocuğun kan kaybından gitmesi kesindi. Ne var ki, olayın polise yansımasını istemediğimizden, hastaneye gitmeyi de göze alamıyorduk. Arabayla hemen genel merkeze taşıdık onu. Hacettepe Tıp Fakültesi'ndeki stajyer doktor arkadaşlara haber uçuruldu. Alet çantalarını kapıp, gecenin o saatinde koşturdular. Genel başkanın odası, derhal bir "ameliyathane" haline getirildi. Stajyer arkadaşlar önce kan kaybını durdurdular, sonra da, lokal anestezi yapıp, başarılı bir ameliyatla mermiyi çıkarttılar.

İstanbul'daki gazete yöneticileri, her biri için muhafız atama

zorluğu karşısında daha akıllıca bir yol bulmuşlardı: Kendi kendilerinin muhafızı olacaklardı. Onlar legalizmde, biz parti yöneticilerinden de ileri gitmiş, hepsi valiliğe ruhsatlı tabanca almak için başvurmuşlardı. Doğrusu, biz bu kadarını akıl edememiştik. Nitekim valilik de cinayetlerin sorumluluğundan kurtulmanın iyi bir yolu olarak gördüğü için olacak, ruhsatları hemen vermişti. Böylece bizim gazete yöneticilerinin her biri, birer ruhsatlı tabancaya sahipti artık. Valla, doğrusunu söyleyeyim, onların bellerinde tabancalarıyla cakalı cakalı dolaşmasına hasetle bakıyordum. Ne var ki, bu "çakaralmaz"ların, kalaşnikofla ya da mükemmel silâhlarla yapılacak ciddi bir suikastta onları ne kadar koruyacağı da ayrı bir tartışma konusuydu. Gazete yöneticileri, bununla da yetinmemiş, eski komünistlerden Sevinç Özgüner'in faşist katiller tarafından, evinin kapısı kırılarak katledilmesinden ders çıkarıp, evlerinin kapılarına ağır demir kanatlar koydurmuşlardı. Gece olunca bu demir kanatlar kilitlenip, içerisi tam bir korunmaya alınıyordu. Saldırganlar kapıyı kırmaya kalkacak olursa, bu demir kanatlar onları engelleyecekti. Bir seferinde, Çamkıran'la birlikte, Oral ve İpek Çalışlar'ın Taksim taraflarındaki evine konuk olmuştuk. Çamkıran yeni inşâ edilmiş bu demir kanatları görünce bana göz kırpmış, "korku dağları tutmuş" demişti gülümseyerek.

Çamkıran'ın da, benim gibi, yeni bürokrasinin alışkanlıklarına karşı uyumsuzluk gösteren bir karakteri vardı. Bu yüzden, bu tür önlemleri, parti yöneticileri içinde en çok yadırgayan ve uyumsuzluk gösteren, Çamkıran'la bendim. Bir keresinde İstanbul il örgütündeki bir toplantıdan sonra, Çamkıran'la birlikte, muhafızların eşliğinde, bindirileceğimiz arabayı bekliyorduk. Sonunda bir araba gelip kapıya dayandı. Bu son derece lüks arabayı, Avukat İmdat Balkoca, eğer yanlış bilmiyorsam, alacaklıları el koymasın diye partiye "bağışlamış"tı. Yani şimdi biz, devrim için dağlara çıkma iddiasıyla yola koyulmuş devrimciler, partililerin tuhaf bakışları arasında, bu Jaguar marka arabaya binip gazlayacak mıydık? Çamkıran da, ben de çok rahatsız olmuştuk. Acaba başka bir araba buluna-

maz mıydı, şöyle daha sade bir şey. Hayır, bulunamazdı. Şu anda elimizin altında bu araba vardı. Utana sıkıla bindik mecburen. Hayat, insanı nerelere sürüklüyordu, yarabbim!

* * *

1978 yılının son günleriydi. Genel Merkez'de bir şeylerle uğraşıyordum. O sırada partiye gelen bir telefon hepimizi altüst etti. Maraş'ta, MHP'li militanların kışkırttığı Sünni kesim, Alevi halka karşı büyük bir katliam başlatmıştı. Partiye telefon eden, evi Sünni mahallesine çok yakın bir parti taraftarıydı. MHP'li militanların önderliğindeki, balta ve nacaklarla silâhlanmış Sünniler katliama öncelikle, Sünni mahallelerinin yakınlarındaki Alevi evlerinden başlamışlardı. Parti taraftarıyla telefonda doğrudan doğruya muhatap olan, Doğu'ydu. Adamın anlattıklarını anı anına salonda bulunan bizlere aktarıyordu. Maraşlı taraftarımız, saldırganların birkaç ev ötede olduklarını, feryatları duyabildiğini, adım adım kendi evine doğru yaklaştıklarını, kapıya eşya yığdıklarını, ama bu "barikatın" fazla etkili olmayacağını belirtiyordu telefonda. Doğu, çaresizlikle adama yardımcı olmaya çalışıyor, pencerelere de yığınak yapmalarını falan söylüyordu. Gerçekten korkunç bir andı yaşadığımız. Çaresizlikle kahroluyorduk. Öyle ki, güçlü bir duygusal yapıya sahip olduğu inkâr edilemeyecek Doğu, bu çaresizlik içinde, "koca parti başkanı" olduğunu unutup, en içten insanî bir tepkiyle ağlamaya başlamıştı. Nitekim parti üyesinin "geliyorlar, kapıya dayandılar" feryatlarının ardından telefon bağlantısı kesildi. Büyük bir keder ve öfke içindeydik.

Derhal gazetenin Ankara kesimi seferber edildi ve Nuri Çolakoğlu vasıtasıyla, o zamanki CHP hükümetinin İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı'ya durum acilen bildirildi. İrfan Özaydınlı'nın verdiği yanıt neydi, beğenirsiniz? İçişleri Bakanlığı'nın "normal istihbarat kaynaklarından" kendilerine böyle bir "katliama" ilişkin herhangi bir bilgi ulaşmamıştı. Durumu "araştıracak" ve gerçekten böyle bir durum varsa, gereken müdahaleyi yapacaklardı. Her şey olup bittikten sonra tabiî! Faşist sürüleri, kışkırttıkları bağnaz Sünni halkla birlikte, üç gün bo-

yunca Maraş'ı kasıp kavurduktan, yüzün üzerinde Aleviyi, çocuk yaşlı demeden, balta, nacak ve benzeri kesici aletlerle kesip biçtikten, ölüleri üst üste yığıp yaktıktan üç gün sonra, İçişleri Bakanlığı, "normal istihbarat kaynaklarından", Türkiye'nin Maraş adlı ilinde "bazı olaylar" cereyan ettiğini "öğrendi" ve Kayseri'den yollanan bir komando birliği, katliamdan arda kalan külleri temizlemeye memur edildi. Bu katliamın, doğrudan devletin istihbarat örgütleri ve MHP'nin işbirliği ile sahneye konduğuna şüphe yoktu. Maraş Vali Muavini, ağabeyim Turgay Zileli'nin, katliamdan bir hafta önce apar topar başka bir yere tayin edilmesi de, sanırım bu büyük tertibin küçük bir parçasıydı. Ağabeyim orada olsaydı, elbette katliamı önleyebilecekti demek istemiyorum. Ama karakterini çok iyi biliyorum. Eminim ki, otoritesi sayesinde çevresine topladığı birkaç polis ve jandarmayla, silâhını çekip saldırganların önüne dikilirdi en azından. Ne var ki, tertipçiler en küçük olasılıkları bile önceden hesap etmişlerdi.

Olayların, başından itibaren tertiplendiği son derece açıktır. Önce Maraş'ta özellikle Alevi halkın çok sevdiği iki solcu öğretmen öldürülür. Bununla, Maraş dışındaki Alevi halkın, şehirde düzenlenecek cenaze törenine akın edeceği hesaplanır. Bu, hem olayların alevlenmesi için bir kıvılcım görevi yapacak, hem de köylerden akın eden Aleviler Maraş'ın içinde kıstırılacaktır. Plan, adım adım gayet ustaca uygulanır. İçişleri Bakanlığı'nın, başka zamanlar, durup dururken ortalığı velveleye veren "normal istihbarat kaynakları", bu açık provakasyon ortamında, merkeze hiçbir şey bildirmez, olaylar başladıktan sonra da adeta telsizlerini kapatıverirler. Maraş, Türkiye'nin neredeyse bütün illerinden akın eden ülkücü komandolarla önceden tıklım tıklım doldurulmuştur. Cenaze törenine yapılacak bir saldırı, yangının yayılması için yeterlidir.

Alevi halk, en çok kurbanı, Sünni mahallelerine yakın ya da içiçe olan evlerde verdi. Faşistler, yoğun Alevi ve solcu nüfusun oturduğu Yörük Selim Mahallesine de girmeye teşebbüs ettiler. Ne var ki, böyle acil bir durumda aralarındaki "fraksiyon farklarını" unutan, unutmak zorunda olan, Aydınlıkçılar

ve PKK'lılar da dahil tüm sol örgütler, Alevi halkla el ele vererek mahallede acil bir savunma örgütlediler, esas olarak başarılı da oldular. TİKP Maraş İl Başkanı Avukat Haydar Güngör'ün bize daha sonradan anlattığına göre, Yörük Selim Mahallesi, bu katliamdan en az kayıp vererek kurtulan mahalle olmuş, hattâ savunma hatlarının yakınlarına sokulmaya cüret eden birkaç faşist, burada hayatını kaybetmişti.

Maraş katliamı, ülke çapında yeni bir sıkıyönetimin ilân edilmesinin bahanesi oldu. Bu, aynı 1970 yılındaki 15-16 Haziran olaylarından sonra ilân edilen sıkıyönetim gibi, ordunun ülkenin idaresine el koymasının önemli adımlarından biriydi. Buna rağmen TİKP, orduyu "karşıya almamakta" kararlıydı. Yaptığımız değerlendirme sonucunda, sıkıyönetimin, "tırmanan faşizmin" yeni bir hamlesi olduğunu ileri süren diğer sol örgütlerin tersine, sıkıyönetime saldırmamaya karar verdik. Değerlendirmemize göre ordu, ülkeyi kargaşalığa sürüklemek isteyen Sovyetler Birliği'nin ve MHP'nin karşısındaydı, dolayısıyla "müttefik"imizdi. "Kaba" solcular gibi, "sıkıyönetim" lafını duyar duymaz ayağa kalkmanın âlemi yoktu.

Bu "dâhiyane" taktiklerimizi ve "kaba" solculuktan uzak kurnazlıklarımızı, bir kapalı salon toplantısıyla üye ve taraftarlarımıza açıklamaya karar verdik. Olur a, belki "sahte solcu" örgütlerin iğvasına uyanlar olurdu falan! Böyle bir toplantı için, Erkan Yücel'in başında bulunduğu, Meşrûtiyet Caddesi'ndeki Halk Tiyatrosu'nun salonunu tercih etmiştik. Bodrumda olduğu için felaket rutubetli bu salonun ön sıralarında, biz "saygın" başkanlık kurulu üyeleri, yerlerimizi almıştık. Hasan Yalçın tam yanımda oturuyordu. Doğu sahneye çıktı ve sıkıyönetim konusundaki siyasetimizi, salonu hıncahınç dolduran üye ve taraftarlara belagatle izah etmeye başladı. Arada bir de önde oturan biz yöneticilere göz atıp, başımızı sallayarak verdiğimiz onay işaretlerinden güç almayı ihmal etmiyordu. Ne var ki, salonun rutubeti insan nefesiyle birleşince hava müthiş ağırlaşmıştı. Doğu'yu dinlemeye çalışırken uykum gelip başım birkaç kere önüme düştü. Bütün irademi toplayarak uykuya karşı direnmeye çalıştım. Ancak, gözkapaklarımın ka-

panmasını ve başımın öne düşmesini bir türlü önleyemiyordum. İradeyle falan önlenebilecek bir şey değildi bu. Yanı başımdaki Hasan Yalçın'ın başının da ara sıra benimki gibi öne düştüğünü, hattâ ön sıradakilerin komple uyukladığını görüp, bu konuda yalnız olmadığım için bir ölçüde rahatlamış olsam da, sık sık bize bakan Doğu'nun gözüne çarpacağım diye ödüm kopuyordu. Nitekim birkaç kere Doğu'nun, uyuklayan ön sıralara kötü kötü baktığını o halimle bile fark ettim. Buna rağmen, Doğu'nun, uzaktan kulağımıza ninni gibi gelen "sıkıyönetim" hakkındaki konuşmasıyla kendimizden geçerek, tedirgin uyuklayışımızı toplantının sonuna kadar sürdürdük.

V.
1979-1980
Tükeniş

1979 yılının başından itibaren yürürlüğe giren sıkıyönetim, ne sıkıyönetimle birlikte "askerî faşizm"in geldiğini ileri süren sol örgütleri, ne de "sıkıyönetimin, MHP'ye karşı" ilân edildiği iddiasında bulunan biz Aydınlıkçıları doğrulamış gibi görünüyordu. Pratikte sıkıyönetimin varlığı ile yokluğu birdi neredeyse. Sıkıyönetim komutanları 1979 yılı boyunca yükselmeye devam eden şiddet, cinayet ve katliam olayları karşısında "çaresiz"diler. Ama, olaya derinliğine bakınca, bu "çaresiz"liğin bilinçli, kasıtlı bir "çaresizlik" olduğu, pekâlâ görülebilirdi. Ordu sıkıyönetimle, hem iktidara "vaziyet etmiş" hem de bu "vaziyet edişin" tamamlanması için olayları, denetimi altında, bilinçli olarak "kendi haline" bırakmıştı. Ordunun idareye bütünüyle el koyabilmesi için, bu tür olayların ortamı iyice hazırlaması gerekiyordu. Ne var ki, biz de dahil, solda kimsenin olaylara derinlemesine bakmaya niyeti yoktu.

Şu anda, işlenen cinayetlerin tek tek tarihlerini verecek kaynaklardan ne yazık ki yoksunum, ama şu nettir: TİKP, 1979-1980 yıllarında, özellikle Doğu bölgesinde, daha önce Kürt devrimci örgütlerini zor yoluyla sindirmiş PKK adlı örgütün saldırı kampanyasının hedefi oldu ve saldırılarda, yönetici ve üyelerini kaybetti. TİKP, 1970'li yılların ikinci yarısında diğer

sol örgütler kadar olmasa da faşist saldırılar sonucunda, çok sayıda yönetici ve üyesini kaybetmiştir. Faşist saldırılarda ölen parti üyelerinin listesi, daha sonraki parti metinlerinde sıralanmaktadır. Ne var ki, bu cinayetlere doğrudan tanık olmadığım ya da çoğu cenaze töreninde bulunamadığım için, böyle bir otobiyografik çalışmada, bu arkadaşların isimlerini tek tek sıralayacak değilim. Ancak, sanırım biraz da Doğu bölgesindeki TİKP teşkilatlarının kurulmasıyla yakından ilgilendiğimden, PKK'nın cinayetlerine kurban giden arkadaşların, biri hariç (İnan Özdemir) diğer dördünü tanıyordum ve ikisinin cenazesinde hazır bulundum, birinin de ailesine taziyet ziyareti yaptım.

PKK'nın ilk partili kurbanı Tunceli il yöneticisi Adil Turan'dı. Eğer yanlış hatırlamıyorsam, Adil Turan "Halkın Yolu"ndan katılan arkadaşlardandı. Öldürülmesinden kısa süre önce genel merkezi ziyaret etmiş, bizlerle tanışmış, bölgeye ilişkin konularda sohbet etmişti. Sessiz, efendi bir arkadaştı. Bu ziyaretten kısa süre sonra öldürüldüğünü duyunca, bölgeye hareket ettim.

Katilinin neredeyse çocuk yaşta bir PKK militanı olduğu söyleniyordu. Diğer parti yöneticisi İmam Canpolat'la birlikte yolda yürürken, muhtemelen kendilerini parti binasından çıktıktan sonra takip eden PKK'lının kurşunlarına hedef olmuşlardı. İmam Canpolat (hayatın cilvesine bakın ki, askerliğini yaparken Trakya'da, kaldığı asker kışlasına bir uçağın düşmesi sonucunda çok kötü bir şekilde yanan ve bu yüzden sakat kalan İmam Canpolat, daha sonra PKK'lı olmuş, Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından sonra Türkiye'ye gelen PKK'lı "iyi niyet" heyetinde yer aldığı için tutuklanmıştır, bildiğim kadarıyla halen cezaevindedir) tesadüf eseri yara almadan kurtulurken, Adil Turan oracıkta can vermişti. Karlı bir günde Tunceli'ye vardığımda, Adil'in cenazesi kaldırılmıştı. Yoksul, yaşlı bir köylü olan babasının evini ziyaret ettik. Oğlunun ölümü dolayısıyla büyük acı çektiğini, yüzündeki derin çizgiler açıkça ortaya koyuyordu. Sessiz ve suskundu. Arada bir inliyordu yalnızca, büyük bir acıyla. Benimle birlikte gelen arkadaşlar, yöre

diline uygun, adeta kalıplaşmış taziyet cümlelerini birbiri ardına sıralamakta hiçbir zorluk çekmiyorlardı. Ya ben! Bir kere, yöre kültürüne yabancıydım. Bu yabancılığın neredeyse sınıfsal boyutlara vardığı ortadaydı. Arkadaşları taklit edip onların söylediği birkaç cümleyi tekrarlamayı ise becermem imkânsızdı. Bu bana, büyük bir yapaylık gibi geliyordu. Bu yüzden suskun babanın karşısında nutku tutulmuş bir yönetici olarak somurtup önüme bakmakla yetindim. En büyük arzum, bu kederli insanı daha fazla sıkmadan oradan çekip gitmekti. Zaten ölümün karşısında söz ne yazardı ki!

PKK'nın ikinci cinayetiyle yıkıldım adeta. Gaziantep il başkanımız Zeki Ön, partiden çıkmış evine giderken, neredeyse evinin kapısında ya da çok yakın bir yerde, Adil Turan cinayetine oldukça benzer bir şekilde arkadan kurşunlanarak öldürülmüştü. Onun da partiden çıktığında takip edilip sıkıştırıldığı aşağı yukarı kesindi. Zeki Ön, daha önceki bölümlerde anlattığım, TÖB-DER Kongresi'nde tanıştığım, o zamanlar "Halkın Kurtuluşu" saflarında olan, önder bir öğretmendi. "Proleter devrimcilerin birliği" için samimiyetle çaba gösteren, son derece özverili bir arkadaştı. Nitekim, 1977-78 yıllarındaki, "Aydınlık'a katılma" sürecinde, o da "proleter devrimcilerin birliği"nin Aydınlık hareketi çatısı altında gerçekleşeceğine inanmış ve bu inancı yönünde hareket etmişti.

Legal partinin inşâsı sürecinde, hiç duraksamadan öğretmenlik görevinden istifa etmiş ve Antepli olduğundan, bu ilin başkanlığı görevini üstlenmişti. Antep ilinin örgütlenmesinde bizzat bulunmuştum, bu yüzden, onun bu görevi almasına biraz da benim sebep olduğumu belirtmeliyim. Kariyerizm denen şey, bu özverili devrimcinin kıyısından bile geçmemişti, devrimci mücadelede onun için yalnızca görev vardı. İl örgütünün kurulması çalışmalarını birlikte yürütürken, genç eşinin ve kayınvalidesinin de bulunduğu, evlerindeki küçük bir toplantıda il başkanlığını ona teklif ettiğimde, önce biraz şaşırdığını hatırlıyorum. Belki de halen öğretmen olduğundan böyle bir öneriyi beklemiyordu. Kundakta yeni doğmuş bir çocuğu olduğu halde, bir an bile tereddüt etmeyip, öğretmen-

likten ayrılmak pahasına bu zorlu ve çetin görevi hemen oracıkta kabul etti. Teklifi yaptığım an, genç eşinin değil ama, kayınvalidesinin bana biraz kırgınca baktığını, hattâ bu kırgınlığını ifade eden birkaç kelime söylediğini bugün gibi hatırlarım.

Zeki Ön'ün Antep'te yapılacak cenaze töreni için, Genel Merkez'in önünden bir otobüs kaldıracaktık. Partinin kapısında, o sırada Ankara'da bulunan kayınvalidesiyle karşılaştığım an içim cız etti. Kayınvalide, gözyaşları içinde, "oğlum, ben sana dememiş miydim" deyince, Zeki'nin ölümünden doğrudan sorumluymuşum gibi, büyük bir suçluluk duydum. Zeki'nin kayınvalidesi de içlerinde, kederli topluluk cenaze töreni için Gaziantep'e hareket edecek otobüse doluştu. Çok sıcak bir gündü. Otobüsün içinde bunaltıcı bir hava vardı. Onları yolcu etmek için ben de aşağıya inmiştim. Otobüs tam hareket etmek üzereyken, Doğu'dan bir haber geldi aşağıya. Aydınlık muhabiri de aynı otobüsle Antep'e gidecekti, Aydınlık bürosundan yola çıkmıştı, beş on dakikaya kadar orada olurdu, otobüs biraz beklemeliydi. İster istemez bekledik. Otobüste gözyaşları içinde oturmakta olan Zeki Ön'ün kayınvalidesiyle göz göze gelmemeye çalışarak, kaldırımda, bir aşağı bir yukarı voltalıyordum. Muhabirin gelişi geciktikçe gecikti. Saatime baktım. Neredeyse yarım saat olmuştu bekleyeli. İçimden "lahavle" çekerek voltalamamı sürdürdüm. Otobüsün içindeki insanların üzüntüsünü, içerideki ağır, sıcak havayı düşündükçe, içim içime sığmıyordu. Bir muhabir için bunca insanı, hele böyle acılı bir anda, bu kadar bekletmeye ne hakkımız vardı? Muhabir ya zamanında gelsindi ya da eğer gecikmeye devam edecekse, bir otobüse atlayıp ayrıca gidiversindi. Ne var ki, partinin harcamaları konusunda pek titiz olan Doğu'nun böyle bir öneriyi hiç de hoş bakmayacağını biliyordum. Bu yüzden, yarım saat daha beklemenin azabına katlandım. Muhabir hâlâ yoktu ortalıklarda. İçerideki yolcuların da beklemekten gına getirdikleri, otobüs camının arkasından bile belli oluyordu. Artık her şeyi göze aldım ve bekleme süresinin bir saati geçmesi üzerine, otobüs şöförüne "ha-

reket etmesi"ni söyledim. Şöför gazladı. Oh, rahat bir nefes almıştım. Otobüs daha yeni gözden kaybolmuştu ki, Aydınlık muhabiri, boynunda fotoğraf makinesiyle arz-ı endam etti. "Çok geciktin ve otobüs gitti" dedim muhabire. "Yahu, makineye film almak için bir dükkana uğramıştım, çok da gecikmemiştim" falan gibi bir şeyler mırıldandı. Biz, ayaküstü "geç kaldın, kalmadın" tartışması yaparken, Doğu belirdi apartmanın kapısında. Durumu öğrenince küplere bindi tabiî. Bana değil de, muhabire hitaben, "işte böyle kardeşim, bazıları beş dakika bile beklemeye dayanamazlar. Tabiî onlar için önemli değildir şimdi ödemek zorunda kalacağın yol parası, nasıl olsa ceplerinden çıkmıyor" türünden son derece kırıcı ve acıklı laflar etti. Ben ise, "beş dakika" değil, bir saat beklediğimizi söyledim. Bana cevap vermeye bile tenezzül etmeden, hışımla girdi apartmana yeniden.

Tunceli il örgütü, Adil Turan'ı anmak için bir toplantı düzenlemişti. Ben de konuşmacı olarak davetliydim. Ne var ki, Tunceli'ye varınca, toplantımızın Sıkıyönetim Komutanlığı'nca yasaklandığını öğrendim. Demek, sıkıyönetimin "hiçbir faaliyet göstermediği" o kadar da doğru değildi! Bu durumda, mecburen, il binasında yapacaktık toplantıyı. Artık, il binasında, kendi aramızda yapacağımız toplantıya da karışacak değillerdi herhalde. İl Başkanı Hasan San'la birlikte, "Tartışma Meydanı" adı verilen, önlerindeki alçak tabure ve sehpalarda, o yaz vakti çeşitli sol örgütlerden çok sayıda genç militanın oturduğu ve gerçekten de tartışma yaptığı kahvelerin bulunduğu bölgeden geçip, yokuş aşağı, parti binasına doğru ilerlerken, sırtımdan her an bir mermi yiyeceğim gibi bir duygu içindeydim. Sanırım, tecrübeli, olgun bir insan olan Hasan San da benim bu duygumu paylaşıyordu ki, ikimizin de bu ağır tempolu tuhaf yürüyüşümüzde enikonu bir tedirginlik göze çarpıyordu.

Partililer, parti binasını doldurmuştu. Anma toplantısını yaptık. Toplantının sonunda, resmî makamlarla bağlantı kurmakta epeyce beceri sahibi olduğu anlaşılan Aydınlık muhabiri Hasan Yıldız (*Aydınlık* dergisinin "devletle bağlantı kurma"

siyasetinin sonucunda her yerde, bu işe yatkın muhabirler türeyivermişti), bana, eğer istersem Tunceli Sıkıyönetim Komutanıyla görüştürebileceğini söyledi. Böylece hem "devletin" nabzını yoklamış, hem de "vatanperver" bir partinin toplantısını yasakladığı için kendisini eleştirme olanağı bulmuş olurdum. Devletle böylesi yakın ve sıcak bir temas ve işbirliği ortamına hâlâ alışamadığım için, bu tür "görev"lerden genellikle kaytarıyordum, ancak, herhalde o andaki en sorumlu yönetici olarak bu işten kaytarmamın doğru olmayacağını düşünmüş olacağım ki, öneriyi kabul ettim. Usta muhabirimiz, bağlantıları dakikasında kuruverdi. Evet, "komutanımız" bizi bekliyordu makamında.

Tunceli zaten küçücük bir yerdi. Birkaç yöneticiyi yanıma alıp (il başkanı Hasan San, devletle "yakın ilişkilerden" hoşlanmadığı için, sanırım bir bahane uydurup gelmemişti), "iki adım" ötedeki karargâha yürüyerek gittim. Komutan, pek yüksek rütbeli olmayan, gençten birisiydi. Sohbete başladık. Önce yasaklama konusundaki "eleştirilerimizi" söyledim. Lütfen, "itleri salıp taşları bağlamasınlardı". Bizim gibi vatansever partilerin faaliyetleri de yasaklanırsa, "terör"ün önüne kim dikilecekti? Bu hayli yüksek dozdaki patriyotik ve sağcı söylemim, "komutanımız"la daha samimi bir ortama girmemi sağladı. Eleştirimizi hoşgörü ve anlayışla karşılıyordu, ne var ki, çıkacak olaylara karşı bu önlemi almak zorundaydılar. Ellerinde, olayları önleyecek yeterli güç yoktu çünkü, bunu açıkça itiraf ediyordu işte! Bu "samimi itiraf" karşısında hem şaşırmış hem de "devletimizin" yeterli güce sahip olmamasından dolayı, "millî güçler" adına üzülmüştüm. Bundan sonra sohbetimiz, daha çok, benim "devletimize" akıl vermemle geçti. Devlet halka iyi davranmalıydı. Kötü davranırsa, tabiî ki, halk da "teröristlere" yaklaşırdı. Bunu da onayladı komutan. Evet, haklıydım. Geçenlerde bir köye gittiğinde, köy çocuklarıyla Kürtçe konuşmaya bile teşebbüs etmiş, bu "uyumlu" davranışıyla köy halkının "sevgi"sini kazanmıştı. Ne yazık ki, bütün devlet yöneticileri aynı anlayış içinde değildi. Komutanla neredeyse aramızdaki bütün "ideolojik ayrılık"ları halletmiş, iyice

samimi olmuştuk ki, partililerden birinin içeri heyecanla dalıp verdiği bir haber, ikimizde de şafağın atmasına neden oldu. PKK'lılar beni, karargâha gelirken takip etmişlerdi, şimdi de karargâhın çevresinde üslendiklerine ilişkin kuşkular söz konusuydu. Sohbeti yarıda kestik, ben partiye dönmeye karar verdim. Komutan yanıma koruma vermeyi önerdi. Bir an tereddüt geçirdim, aslında bu öneriden içten içe hiç hoşlanmamıştım. Ama her zamanki yumuşak yüzlülüğümle onu "kıramadım". İki polisin koruması altında partiye dönmek, hâlâ devlet karşıtı devrimci anlayışlardan tam olarak kopamamış benim gibi biri için utanç vericiydi. Yine de katlandım.

Akşam olmuş hava kararmaya yüz tutmuştu. Partililerden, Metin Kırmızıtürk adlı arkadaşın evinde kalacaktım o gece. Tam kapıdan çıkacağımız sıra, dışarıda içinde beş altı silâhlı polisin bulunduğu bir polis minibüsü gördüm. Neydi bu? Şuydu: Ev biraz yukarıda, uzakça bir yerdeydi. Oraya yürüyerek ve "korumasız" gidersek "mıhlanacağımıza" kesin gözüyle bakmalıydık. Bu yüzden parti yöneticileri, kendileri için değil, sırf "benim için" sıkıyönetimden koruma talep etmişlerdi. Yüzüm kızararak, "mecburen" bindim minibüse. Metin'lerin evine girdik. Ne var ki, bütün parti taraftarlarının biz yöneticiler kadar korkak olduğunu ve bu rezaleti onaylayacaklarını düşünmekle hata etmiştik. Nitekim, Metin Kırmızıtürk'ün kız kardeşi karşımıza dikildi. Benim gibi "üst düzeyde" bir parti yöneticisinin "huzurunda" olduğuna falan aldırmadan, başta ağabeyi Metin olmak üzere, bizi bir güzel haşladı. Bu ne rezaletti! Polisin himayesine sığınmaya utanmıyor muyduk? Her şey bir yana, devlete, polise doğaçtan karşıtlık içinde olan Tunceli halkına, dahası mahalleye, konukomşuya rezil etmiştik hane halkını. Evet, ama ölse miydik, diye kendini savunmaya çalıştı Metin. "Ölseydiniz bundan iyiydi" dedi Metin'in kız kardeşi, hiç duraksamadan. Onun ağzından dökülen bu acı sözler, gerçeğin yalın mı yalın ifadesinden başka bir şey değildi. Bu yalın gerçek, ne yazık ki adını öğrenme zahmetine bile katlanmadığım, "basit" bir Tuncelili "ev kızının" ağzından ifade edilmişti, biz, her şeyin "en doğrusunu bilen", şu anda

ise ölüm korkusuyla sesleri cılızlaşıp, omuzları düşmüş, "anlı şanlı" yöneticilerin değil.[1]

Bu olaydan bir süre sonra, PKK, TİKP'nin Tunceli/Nazimiye İlçe Başkanı, Hasan Erkılıç'ı öldürdü. Hasan Erkılıç, Aydınlık hareketine, "Halkın Yolu"ndan katılmış dinamik, ateş gibi bir demir döküm işçisiydi. 1960'lı yılların sonunda, sarı sendikacılığa başkaldıran Demir Döküm işçi mücadelesinin en ön saflarında yer almış, 1970'li yıllarda da, aynı fabrikada, işçilerin tepesinde ağalık taslayan TKP'li Maden-İş yöneticilerine karşı mücadele etmiş, bu fabrika işçilerinin, DİSK'e bağlı Maden-İş'ten, Devrimci Maden-İş adlı bağımsız sendikaya geçme çalışmalarında yer almıştı. Parti kurulduktan sonra da, memleketi Tunceli'nin Nazimiye İlçe Başkanlığını yapma önerisini, ikiletmeden kabul edip, Nazimiye'nin yolunu tutmuştu.

Hasan Erkılıç'ın öldürülmesi, daha da vahşiceydi. Yanında partili bir gençle birlikte Nazimiye'den çıkıp, nişanlısının bulunduğu köye doğru giderken, yolunu gözleyen PKK'lı bir grubun pususuna düşmüştü. Silâhlı PKK'lılar, diğer genci serbest bırakıp, Hasan'ı alıkoymuş, bir süre sonra da ağzına mermilerini boşaltmışlardı.

Cenaze töreninde hazır bulundum. Hasan'ın naaşı, akrabalarının evinin sundurmasında bekletiliyordu. Fötr şapkalı bir Alevi dedesi, gerekli işlemleri yapmak ve dua okumak üzere, tabutun önündeki yerini aldı. Köylüler ve biz partililer de

---

1 Ne *Yarılma*'da, ne de şu ana kadar bu kitapta, kendimi savunmak ya da aklamak veya eleştirmek için geçmişte yazdığım yazılardan, basılmış konuşmalarımdan herhangi bir alıntı yaptım. Ancak, biz TİKP yöneticilerinin o zamanlar nasıl bir mantıksızlık ve cehalet içinde olduğumuzu gösteren iyi bir örnek olduğu için, Zeki Ön'ü anmak amacıyla, 12 Ağustos 1979 tarihinde, İstanbul il örgütünde yapılan bir toplantıdaki konuşmamdan bazı satırları buraya aktarmayı gerekli görüyorum: "*Arkadaşlar, anarşiyi yenmek için mücadeleye atılanlar anarşistlerden daha cesur olmak zorundadırlar. Zeki Ön, anarşiyi ve halk düşmanlarını yenecek yüreğe sahipti. O, Apocu halk düşmanı çetelerin şerrinden korkmadı, geri çekilmedi (....) Anarşiyi, halk düşmanlarını yenmenin tek yolu halk kitlelerine dayanarak sabırlı ve çetin bir mücadeleye girişmek, haydutun önünde boyun eğmemektir (...) Anarşistlere direnmek için Zeki Hoca gibi halk sevgisiyle dolu korkusuz bir yüreğe sahip olmak gerekir...*" (*Türkiye Gerçeği* , Türkiye İşçi Köylü Partisi Merkez Yayın Organı, sayı:7, Eylül 1979).

onun etrafında toplandık. Akrabaları ve sürekli ağlayan nişanlısı, Hasan'ı son bir kez daha görmek istediler. Alevi dedesi, tabutun kapağını, ardından da Hasan'ın yüzünü açtı. Dedenin tam yanında, tabutun hemen yanı başındaydım. Bu yüzden, Hasan'ın ölüsünü oldukça yakından gördüm. Ağzına sıkılan mermilerden, yüzünün alt kısmı paramparçaydı, liğme liğme olmuş ve morarmış yanaklarının arasından, mermilerin çarpmasıyla dağılmış dişleri görünüyordu. Bu manzara karşısında, kadınlar feryadı basıp, o acı ağıtlarına yeniden başladılar. Gerçekten de insanı altüst eden bir manzaraydı. Soğukkanlılığımı korumak için tüm irademi kullandım.

Cenaze alayı, tabutu dik yamaçlardan aşırarak, kayalardan sekerek köy mezarlığına ulaştı. Hasan Erkılıç'ı gömdükten sonra mezarının başında, üzgün topluluğa, öfkeli hattâ biraz da ajitatif bir konuşma yaptım. Bunun nedeni, köylülerin, PKK'nın cinayetlerine karşı büyük bir öfke içinde bulunmalarıydı. Konuşmam, onların bu öfkesine, "parti"nin hiç de kayıtsız kalmadığını göstermeyi amaçlıyordu. Müsterih olsunlardı, cinayetlerin "hesabı" sorulacaktı. "Kana kan intikam" noktasına kadar gitmemiştim, ama bundan sonra, bu tür girişimlere "gereken cevabın" verileceğini söylemeyi gerekli görmüştüm.

Nitekim cenazeden döndükten sonra, büyük bir evde Alevi âdetlerine göre verilen "ölü yemeği"nden sonra köylüler, "partiye kırgınlıklarını" daha net ortaya koydular. Durumdan şikâyetçiydiler. Parti, "savunma" için hiçbir önlem almıyor, "teröre bulaşmama" adına, üye ve taraftarlarını savunmasız, çaresiz bırakıyordu. Hattâ o güne kadar parti, köylülerin kendi çabalarıyla gerçekleştirebilecekleri silâhlanmayı bile engellemişti, aynı gerekçeyle. Köylüler, son derece üstü kapalı da olsa, bundan böyle partinin bu tür engellemelerini takmayacaklarını belirttiler. Parti adına, müthiş mahçup olmuştum. Hadi "teröre bulaşmamayı" anlamıştık da, insanların özsavunmalarını engellemek gerçekten saçmaydı. Onlara hak verdiğimi belirttim. Bunun üzerine köylüler bir adım daha attılar. Tamam, onların silâhlanma çabalarını engellemeyecekti parti, buna mem-

nun olmuşlardı, ama bu kadarı yeter miydi, bu saâtten sonra? Parti, onların savunma çabalarına yardımcı olmayacak, katkıda bulunmayacak mıydı? "Olmayacak" demenin ayıp kaçacağını kavrayacak kadar zekâm vardı. "Olacağız" diye söz verdim, inisyatifimi kullanıp. "Merkez"e danışmadan büyük bir taahhütte bulunmuştum parti adına. Eğer gerisi gelmezse, köylülere çok ayıp olacaktı. Nitekim oldu da. Ankara'ya döndükten sonra, akim kalan birkaç etkisiz girişimim dışında, bu konuda hiçbir şey yapılmadı.

Pazarcık köylülerinin sevgilisi, Pulyanlılı Mehmet Ongan'ın, PKK tarafından katli, TİKP'nin, üye ve yöneticilerini savunmasız ortalığa saçmasının örneklerinden biriydi. Mehmet Ongan, bölgenin en popüler devrimcisiydi. Üstelik, 1979 ve 1980 yıllarında, PKK artık dağ köylerinden inip, ova köylerine de yerleşmeye, buralardan edindiği genç taraftarlarla, enikonu tehdit edici bir hal almaya başlamıştı. Nitekim, Mehmet Ongan, o sırada PKK'ya iltihak etmiş kendi akrabası birtakım gençler tarafından, konuk kaldığı bir arkadaşının evi basılarak katledildi. Partinin "teröre karşı" politikası, "terörü" önleyememiş, ama, üye ve yöneticilerini, şiddet eylemlerinin karşısında "kolay lokma" haline getirmişti.

Gerçi, 1979 yılında, bu "savunmasızlık", bazı ters ve yanlış reflekslere de yol açtı. Parti, bu yılın ortalarında "U-2 casus uçaklarına" karşı ülke çapında bir kampanya başlatmıştı. Bu kampanyanın niteliğine biraz sonra değineceğim, ama önce kampanya sırasında meydana gelen çatışmalarda, TİKP üye ve taraftarlarının bulaştığı bir cinayet olayına değinmeliyim. Kampanya dolayısıyla afişleme ve bildiri dağıtma eylemlerinin tüm hızıyla sürdüğü bir akşam vakti, nasıl olduysa tek başıma Necatibey Caddesi üzerindeki genel merkeze yürüyerek gidiyordum. Bir de baktım, kalabalık bir grup ellerindeki taş ve sopalarla önlerindeki bir başka grubu kovalıyor. Olayı daha yakından gözleyebilmek için, önümdeki taşlı sopalı grubu izledim. Öndeki kovalanan gruptan bazılarının Genel Merkez binasına kaçtıklarını görünce, bunların bizim taraftarlarımız olduğunu anladım. Ben de binaya girdim aceleyle.

"Ne oluyor" diye sordum, merdivenlerde önüme çıkan birkaç gence. Ne olacaktı? Bildiri dağıtırken kalabalık bir İGD'li grubun saldırısına uğramış, esaslı bir şekilde dövülmüş, kaçıp işte gördüğüm gibi, buraya sığınmışlardı. Sığınamayan arkadaşların başına neler gelmişti kimbilir? Bunları söyleyen genç, öfkesinden tirtir titriyordu. Genel Merkez'e çıktım. İçerisi ana baba günüydü. Çok sayıda yaralı vardı. Olayla iyice ajite olmuş gençlik liderlerimizden biri, beni görünce, enikonu şikâyetçi bir havada, eyleme yollanırlarken üzerlerinde, İGD'lilerin karşısında kendilerini savunacak bir "çakı" bile olmadığını söyledi. "Parti" ne yapmayı düşünüyordu bu durumda bakalım? İGD'li "sosyal-faşist"lerin bu açık saldırısına da cevap verilmeyecek miydi? Artık yeterdi. Kendilerine izin verelimdi de, "sosyal-faşistlere" hanyaya konyayı göstersinlerdi. O akşam vakti, partideki tek resmî merkez yöneticisi bendim. Böyle bir izni vermek, iki dudağımın arasındaydı. O sırada partide, tesadüfen Oral Çalışlar da bulunuyordu. Oral, resmî parti yöneticisi değildi, ama TİKP'nin herkes tarafından tanınan önderlerinden biriydi. Bu öfkeli gençlerin talebine tek başıma olumlu yanıt vermek, onları "misillemeye girişmeleri" için serbest bırakmak, büyük sorumluluktu. Ben de İGD'lilere o anda büyük öfke duymama rağmen, misillemenin kötü sonuçlar vereceğini seziyordum. Ancak gençlik öfkesinin basıncına da daha fazla dayanmam pek mümkün görünmüyordu. Bunun üzerine Oral'a danıştım. Bunu yaparken belki de gizliden gizliye, onun bu öfke dalgasının önüne geçeceğinden medet ummuştum. Umduğum gibi Oral, gençlerin misilleme için yeniden sokağa dökülüp İGD'li dövmelerinin doğru olmayacağını söyledi. Bakın, gördünüz mü, Oral da benimle aynı fikirdeydi. Ancak, İGD'lilerden yedikleri dayakla iyice kendilerini kaybetmiş gençlerin, bu "önder tavsiyeleriyle" yatışacakları yoktu. Hattâ, neredeyse bizim iznimiz olmadan dışarı fırlamaya hazır bir ruh hali içindeydiler. Hepsi sopalarla silâhlanmışlardı. Oral ve ben, biraz daha direndik. Sonunda, "barajın" bentleri yıkıldı. "Hadi gidin bakalım," demek zorunda kaldık. Daha bunu der demez, azgın

gençlik seli, Genel Merkez'in kapısından akıp gitti. Bu "sel"in, önüne geleni yıkıp geçeceğini tahmin etmek zor değildi. İçimden yanlış bir şey yapmazlar inşallah diye dua ederek endişeyle beklemeye başladım. Arada bir elimi siper edip, karanlık caddeye bakıyordum.

Aradan yarım saat geçmişti ki, aşağıdan gürültüler duyuldu. Karanlık caddeye baktığımda gördüğüm manzara şuydu: ODTÜ otobüslerinin her zaman öğrencileri boşalttığı sağ karşı köşede, yerde birisi yatıyordu. Herhalde yerde yatan kişinin bu hale gelmesine yol açan eli sopalı bazı gölgeler ise, "işlerini bitirmiş", sağa sola kaçışmaktaydılar. İçimden, "eyvah bizim gençler yaptılar yapacaklarını" diye geçirdim. Yine de bunun, bizimkilerin marifeti olabileceğine bir türlü inanamıyordum. Yere yığılmış şahıs, uzaktan görüldüğü kadarıyla, hiçbir hayatiyet belirtisi göstermiyordu. Yaklaşık yarım saat orada öylece kaldı. Sonunda bir ambulans geldi ve yerde yatan kişi sedye ile ambulansa taşındı.

Arkadaşlardan sonradan öğrendiğimize göre olay şöyle cereyan etmişti: TİKP'li gençlerin oluşturduğu öfke seli, dövecek İGD'li kurbanlar aramak üzere önce Kızılay'a akmıştı. O akşam saatlerinde, ellerindeki ve bellerindeki sopaları saklamaya bile gerek görmeyen bu gençlerle karşılaşan Kızılay'daki ahali, bir şiddet olayının muhatabı olmamak için telaş içinde sağa sola kaçışmıştı. Aydınlıkçı gençler, "ne yazık ki" İGD'lileri bulup, onlara "hak ettikleri dersi" verememenin üzüntüsüyle yeniden Genel Merkez'e dönerken, yukarıda tarif ettiğim köşede, ODTÜ otobüsünden inen ODTÜ'lü gençlerle karşılaşmışlardı. Aydınlıkçıların içinden biri, otobüsten inen, her şeyden habersiz gençlerden birini gösterip, "ben tanıyorum, İGD'li o, vurun" diye bağırınca, kızgın Aydınlıkçılar, bu ihbarın doğruluğunu bile "araştırma"ya gerek görmeden (gerçekten İGD'li olsa ne fark ederdi ki) gencin üstüne çullanmışlardı. Akşam vakti okulundan evine dönmekte olan genç, ne olup bittiğini bile anlamaya fırsat bulamadan, gözü dönmüş kalabalığın sopaları altında yere yığılmıştı. Ambulans geldiğinde meğer çoktan ölmüşmüş.

Ölüm olayını öğrenince büyük bir acı duydum. Saldırganlara mani olmayarak olaylarla hiçbir ilgisi olmayan bir gencin ölümüne sebebiyet vermiştim. Zayıflığıma, dirençsizliğime lanetler okudum. Vicdanım, ölen gencin acısıyla sızım sızım sızlıyordu. Ertesi gün partiye gittiğimde oldukça tuhaf bir manzarayla karşılaştım. Yüzü gözü şişmiş içerideki gençler bir yana, kapıdan her girenin esaslı bir dayak yemiş olmasıydı bu tuhaflık. Meğer İGD'liler, gece bir arkadaşlarının Aydınlıkçılar tarafından dövülerek öldürüldüğünü haber alınca seferber olup, genel merkeze gelen, tanıdıkları Aydınlıkçılara saldırıyor, bir güzel dövüyorlarmış. Komik olan ise, bu kez dayak yiyenlerde, herhalde suçluluk duygusuyla olacak, bir gün önceki öfkeden eser olmamasıydı. Dayak yedikten sonra kapıyı çalanlarda öyle bir hal vardı ki, sanki o sessizlikleriyle, "normaldir, zaten iyi bir köteği hak etmiştik" der gibiydiler.

TİKP taraftarları olarak, o akşam, olayı, Halk Tiyatrosu salonunda tartıştık. Olayın içinde doğrudan yer alanlar, güvenlik nedeniyle toplantıda bulunamadı. Bu olay, TİKP üyelerinin çoğunun vicdanını rahatsız etmişti. Ne var ki, toplantıda polis ajanlarının bulunabileceği endişesi ile eleştiriler, ancak üstü kapalı yapılabiliyordu. Ben de bir konuşma yaparak, olayı, tarih ve yer belirtmeden eleştirdim ve kınadım. Artık eski yabancılığını yavaş yavaş atmaya başlayan Emine Sağır da, olayı kınayan güzel bir konuşma yaptı. Çamkıran ise, herhalde "militan gençlerin" bu kadar hedef alınıp, hırpalanmasına gönlü elvermemiş olacak ki, "olur böyle şeyler" mealinde olmayacak bir konuşma yaptı. Birkaç kişi de ondan cesaretlenip, "eylemi", bir "savunma savaşı"nın ürünü gibi göstermeye kalktı. Bunun üzerine, bu kez oldukça sert bir konuşma yapıp, bu rezaletin hiçbir gerekçeyle savunulamayacağını belirttim. Salonda bulunanların çoğunluğunun da bana katıldıkları anlaşılıyordu. Babamın bir lafı vardı: "Oğlum," derdi, "siyaset ateşten gömlektir. Onu giyenleri yakar." Şiddet ateşiyle oynamak da öyle. Hem masum insanları yakardı hem de ömür boyu, evet ömür boyu, vicdanınızı.

Parti merkezi yerel parti örgütlerini ikide bir, "yerel siyasetler" geliştirmedikleri, hep genel merkezin ağzına baktıkları için ne kadar azarlasa da, birbiri ardına gelen merkezî kampanyaların, yerel örgütlere bu fırsatı vermediği ve vermeyeceği açıktı. Nitekim, daha, günlük gazeteyi destekleme kampanyası bitmeden, yeni bir merkezî kampanya gelip çatmıştı: Amerikan U-2 casus uçaklarının Türkiye topraklarından havalanmasını protesto kampanyası. Kampanya, yüzeyde Amerika'yı hedef alıyormuş gibi görünmesine rağmen, aslında gittikçe koyulaşan "Sovyet sosyal emperyalizmi"ne karşı "yurt savunması" siyasetimizin ürünüydü. Mantık şuydu: Amerika'nın, İncirlik vb. gibi üslerden havalanan ve Sovyet semalarını ihlâl eden U-2 casus uçakları, Sovyetler Birliği'nin "Türkiye'yi istilâ" emellerine çanak tutmaktaydı. Yani bu kampanya, TİKP'nin, Türk devletinin, Sovyetler Birliği'ne karşı "ulusal bağımsızlığı"nı savunma, hayali politikasının ürünüydü. Üstelik, Amerika'yı da hedef alıyor gibi görünmesi, ulusal duyguları şahlandırmak açısından bize ek bir fayda sağlayacaktı. TİKP, sınıf mücadelesini terk ettiği oranda, "dış düşmana" karşı milliyetçilik propagandasına sarılmayı, hem güç toplamanın, hem de egemen kesimler içinde yer edinmenin kolay yolu olarak seçmişti.

Ne var ki, gerçeklerden olduğu kadar, halkın somut sorunlarından ve o anki ruh halinden de tamamen kopuk böyle bir kampanyayı, kitlelere neredeyse zorla dayatmak hiç de kolay iş değildi. Parti başkanımızın sübjektivizminden kaynaklandığına ve onun güçlü iradesiyle biz yöneticilere ve parti taraftarlarına dayatıldığına kuşku olmayan bu kampanyaya, halk kitleleri hiç, ama hiçbir şekilde olumlu yanıt vermemiş, dolayısıyla kampanya, halkın mitingleri uzaktan ve ilgisizce izleyen bakışları altında, sırf partinin "şerefini" kurtarmak için çırpınan parti üye ve taraftarlarının boşa harcanan çabalarıyla yürüyebilmiştir.

Bütün merkez yöneticileri gibi, ben de bu işe seferber olmuş, kampanyanın bazı bölgelerde yürütülmesinin sorumluluğunu üstlenmiştim. İlk durağım Polatlı'daki bir kahve toplantısıydı. Köylüler, o kahvede beni dinlemek için değil, çay

içmek, sohbet etmek ve kâğıt oynamak için bulunuyordu. Konuşmam sırasında, köylülerin normal kahve etkinliklerini sürdürmelerine enikonu bozulmuş, bu kayıtsızlığın benim gibi belagatten yoksun bir konuşmacıyı takmamaktan ileri geldiğini düşünmüştüm önce. Ne var ki, kısa süre sonra, ilgisizliğin kaynağının, "U-2 casus uçakları" konusuna olduğunu keşfedebildim. Milliyetçi ajitasyon, köylülere vız geliyor, tırıs gidiyordu. Onlara neydi canım, U-2 uçaklarını hayatlarında bir kere bile görmüş değillerdi. Bu görünmeyen uçaklar, tarlalarına falan da gelip konmadığına göre, onları ne ilgilendirirdi! Hem karşı çıksalar ne olacaktı ki! Koca Amerika, Polatlı köylülerini dinleyip, casusluk yapmaktan vaz mı geçecekti! Bunu fark edince konuyu değiştirdim ister istemez. AP'den ve CHP'den söz edince, sanki köylüler biraz daha ilgilenir gibi oldular. Birkaçı kâğıt oyununu bırakıp, bana kulak kabarttı. O zamanki bir diğer milliyetçi siyasetimiz olan, "millî birlik hükümeti" konusunu işleyince ilgileri yeniden dağıldı. Son derece gerçekçi insanlar olan köylüler, birbirini yiyen iki büyük partinin biraraya gelip "millî birlik" hükümeti kurabileceğine kesinlikle inanmıyorlardı, haklıydılar da. Kaldı ki, biraraya gelseler ne olacaktı? Bu saçmalıkları dinlemektense, kâğıt oynamak daha eğlenceliydi.

Başarısızlıklardan yılacak göz var mıydı bizde? İkinci durak Ordu'ydu. Aynı şeyler Ordu mitinginde de oldu. Yürüyüş kolunun her yanını kaplamış Türk bayrakları bile, halkı kandırıp mitinge katılmaya razı edemedi. İki yüz kişilik bu miting, benim gibi, yirmi-otuz bin kişilik TİP mitinglerini yaşamış birisi için, moral kırıcı olmaktan da öte, karamsar düşünceleri davet edici nitelikteydi. Hani tarihin tekerleği hep ileriye doğru dönüyordu? Şu manzara, bu "tarihî materyalist" iddiayı doğrulamıyordu işte!

Karadeniz bölgesindeki mitinglerimizi ısrarla sürdürdük. Trabzon mitingi de başarısızlığın zirve noktalarından birini oluşturuyordu. 1 Mayıs 1977 olayı öncesinde iki rakip lider olarak nasıl karşı karşıya geldiğimizi önceki bölümlerde anlattığım, daha sonra "Halkın Yolu"ndan Aydınlık'a katılan, Trab-

zon İl Başkanımız Erkan Önsel, yirmi otuz kişilik "kalabalık" karşısında neredeyse kekelediğimi görüp, nezaketinden dolayı bana açmasa da içinden "amma da parti yöneticisi yollamışlar bize" diye hayıflanmış olsa gerek. Ne var ki, biraz etraflı düşünse, kabahatin bende değil, olmayan "kitlelerde" de değil, böyle anlamsız bir kampanyayı zorlayan başkanlık kurulunda olduğunu anlayacaktı. Ama bu "etraflı" düşünmeyi o gün ondan beklemek haksızlıktır. Ben de bunu, neredeyse yüzyılın bir çeyreği geçtikten sonra, şimdi saptayabiliyorum.

Moralim iyice bozulduğu için, Of mitingi sırasında beliren bir faşist saldırı ihtimali karşısında, olmayacak ölçüde telaşlandığımı hatırlıyorum. Halkın mitinglere gösterdiği ilgisizlik, üstelik neredeyse hiç tanımadığım bu yörede, iyiden iyiye bir yalnızlık duygusuna kapılmama yol açmıştı. İşte bu yüzden, normal zamanda metanetle karşılayacağım bir saldırı ihtimali karşısında, yerel parti üye ve yöneticilerinin bile gözünden kaçmayan bir titreklik gösterdim. "Dirayetli bir önder" gibi davranacağıma, "miting" adı verilen, partililerin hazır bulunduğu küçük toplantı biter bitmez, bir saldırıya uğrayacağım korkusuyla kendimi, bizi oradan uzaklaştıracak minibüse atıverdim. Cesaret gibi korkaklık da, doğuştan gelme bir özellik değil, insanın ruh haline, koşullara bağlı bir şeydi.

* * *

Bütün günlük gazeteler gibi, *Aydınlık* da toplumu şok ederek tirajı arttıracak sansasyonlar peşinde koşuyordu. Ama elbette bu, partinin ve gazetenin siyasetlerine uygun bir sansasyon olmalıydı. 1979 yılının ikinci yarısında, MHP'li genç, Ömer Tanlak'ın "itirafları", işte böyle sansasyonal bir çıkış için gereken fırsatı yarattı. TİKP'nin himayesine girmiş Ömer Tanlak (geçenlerde intihar ettiğini öğrendim), MHP'nin cinayetleri hakkındaki, gerçekten de sarsıcı açıklamalarını, önce Genel Merkez'de düzenlenen bir basın toplantısıyla yaptı, ardından bu itiraflar, *Aydınlık*'ta dizi halinde yayımlandı.

Basın toplantısının yapılacağı o öğle vakti, ben de Genel Merkez'deydim. Basın mensupları, Cüneyt Arcayürek, Örsan

Öymen gibi ağır toplar da dahil, salondaki yerlerini almışlardı. Herkes merakla "itirafçı"yı bekliyordu. Ömer Tanlak ise, iç taraftaki başkanlık odasında, "saha"ya çıkmadan önceki son hazırlıklarını yapmaktaydı. Bilmeden başkanlık odasının kapısını açınca, yanında birkaç partili olduğu halde heyecan içinde kravatını bağlamakta olan Ömer Tanlak'la yüz yüze geldim. Telaşla bana baktı ve o güne kadar hiç tanımadığı halde, belki de partinin "önemli" bir yöneticisi olduğumu sezdiğinden, neredeyse ezik diyebileceğim bir ruh haliyle beni kibarca selamladı. Selamına karşılık vermeden kapıyı kapattım. Bu, neredeyse üç saniye sürmüş "küçük" olayı neden unutamadım yıllar boyu? Bir kere, o sırada bir anlamda her şeyini terk edip, bize güvenerek ortaya hayatını koymuş bir insanın selamını, sırf o güne kadar "faşist" olduğu için almamam, tek kelimeyle ayıptı. Şimdi düşünüyorum da, o güne kadar düşman diye bellediği bizler arasında kimbilir nasıl bir yabancılık duygusu içindeydi, o ezik ve benim küçük bir gülümsememe bile ihtiyaç duyan selamı, bu yabancılık duygusundan başka açıklayacak bir şey yoktur. Ona, muzaffer komutanların kibiri ve soğukkanlılığıyla, bir selamı ve gülümsemeyi bile çok görmüştüm. İnsan bazen, bir an için de olsa, içindeki zalim içgüdülere kapılabiliyor.

Ömer Tanlak, basın mensuplarının karşısında açıklamalarını yaptı. Karıştığı olayları, tanık olduğu MHP'nin cinayetlerini, "davadan döneni vurun" mantığının sonuçlarını tek tek, somut olaylarla ortaya koydu. Başta Cüneyt Arcayürek ve Örsan Öymen olmak üzere, basın mensupları, ona birçok soru yönelttiler. Özellikle deneyimli gazeteci Cüneyt Arcayürek, Tanlak'ı sorularıyla bir hayli terletti. Anlatımındaki çelişkili noktaları açıklığa kavuşturacak birçok soru sordu. Hatırladığım kadarıyla Tanlak, bu "sorgulama"dan esas olarak başarıyla çıktı. Basın toplantısından sonra, onu korumakla görevli partililerin arasında apar topar binadan çıkarılıp, partinin tahsis ettiği eve götürüldü. O günlerde şiddet olayları 1980 yazında ulaşacağı zirve noktasına doğru hızla tırmanmaktaydı. Şiddet, hiç kimseye ayrıcalık tanımıyordu. Olaylarla hiç il-

gili olmayan birisi de, bir gazeteci de, bir aydın da, bir işçi de, bir öğrenci de, bir bakkal da şiddetin hedefi olmak bakımından eşit "şansa" sahipti. "Piyango", her an herkese vurabilirdi. Bu yüzden, özellikle olayların içinde yer alan insanlar, neredeyse günübirlik yaşama ruh haline girmişlerdi. Bugün var, yarın yoktunuz. Basın toplantısının sonunda Cüneyt Arcayürek'in, gazeteye yetişmek için hızla merdivenleri inen Örsan Öymen'e, tırabzanlardan eğilip, yarı şaka, yarı ciddi, "seni mıhlayacaklar oğlum, haberin olsun" diye bağırması, içinde yaşanan o günlerin atmosferini ve hepimizin içinde bulunduğu ruh halini çok iyi anlatır.

* * *

Parti, 1979 yılının ikinci yarısından itibaren, seçimlere katılmaya yönelik örgütlenme çalışmalarına hız verdi. Bunun anlamı neredeyse yarı yarıya naylon teşkilatlar kurmaktı. Gerçek olsun, naylon olsun, teşkilatları merkeziyetçi bir mantıkla kurma çabası, biz merkez yönetici ve kadrolarının muazzam bir çalışma temposu içine girmemizi gerektiriyordu.

Öte yandan, partinin legal teşkilatları yayıldıkça, yeni tipte bir bürokrat parti yöneticisi kesimi de ortaya çıkmaya başlamıştı. Çeşitli teşkilatlardan, bu bürokrasinin belirginleştiğine ilişkin şikâyetler geliyordu merkeze. Yönetim kademeleri, daha etlerine butlarına bakmadan, kendileriyle "taban" arasına çitler çekmeye girişmişlerdi. Aydın il örgütünden gelen bir şikâyet, bunu ortaya koyan tipik bir örnektir. Aydın il yöneticileri, il örgütü faaliyete geçer geçmez, "il yönetim kurulu" odasıyla, salon arasına büro dolapları koyarak, burayı, "sıradan" üyelerin "sızamayacağı" biçimde "tahkim" etmişlerdi. Aslında, Aydın il yöneticilerini suçlamak yersiz olur. Çünkü onların yaptığı, Genel Merkez'deki "tahkimatı" taklit etmekten ibaretti. Gerçekten, Genel Merkez'deki düzenleme de böyle bürokratik bir anlayışın ürünüydü. Genel başkan ve "yönetim" odalarının bulunduğu bölüm, birtakım yapay paravanlarla birbirinden sıkı sıkıya ayrılmıştı. Bu "ayırma"nın, partiye gelen ziyaretçilerin, bilmeden de olsa "ciddi" çalışmalar içindeki yö-

neticilerin faaliyetlerini "zırt pırt" kesintiye uğratmalarını engellemek gibi "mantıki" bir yanı olduğu düşünülebilir, ama ne olursa olsun, bu tür tahkimatlar daha baştan, zaten var olan yönetici-yönetilen ayrımını körüklediği için olumsuzdu.

Belki şaşırtıcıdır ama, içimizde, bu ayrımı davranışlarıyla en fazla yıkan kişi, Doğu Perinçek'ti. Daha önce de belirttiğim gibi, Doğu Perinçek, karizmatik bir liderdi ve bu tür bürokratik barikatları takmama eğilimi onda son derece güçlüydü. Bu yüzden, partiyi ziyaret eden köylüleri ya da diğer parti taraftarlarını odasına alır, onlarla saatlerce sohbet ederdi. Hattâ diyebilirim ki, bu sohbetler, köylülerin zamana önem vermeme alışkanlıkları dolayısıyla, gereğinden fazla uzardı. "Zamanı değerli", titiz bir bürokrat olarak, bu sohbetlerden kaçmak için akla karayı seçerdim. Öte yandan, "taban"la yöneticiler arasındaki yabancılaşmadan ben de rahatsızdım. Bu yabancılaşmayı gidermek için, zaman zaman salonda oturup, "taban"ı sohbetlerimle "şereflendirme" gereği hissederdim. Karakter olarak benden bile daha çekingen olan Hasan Yalçın ise, yöneticilikle çekingenliğin karışımından doğan bir ruh haliyle, salonda benim kadar da oyalanmaz, kapıdan içeri girdiğinde, içeridekileri başıyla hafifçe selamlayıp, kendini derhal yönetim bölümüne atardı. İşleri daha çok parti binasının dışında olan Çamkıran ise, kırk yılda bir genel merkez binasında göründüğünde, üye ve taraftarlara karşı gösterdiği aşırı dozdaki coşkun davranışlarıyla, hem beni hem de Hasan Yalçın'ı bir hayli gölgede bırakır, hattâ aynı coşkudan yoksun olan bizlerin enikonu mahçup olmamıza yol açardı.

Taşra örgütlerine gittiğimde, kendimi daha rahat hissederdim. Orada kendimi, yerel üye ve taraftarlarla daha eşit bir ortamda bulurdum çünkü. En azından genel merkezin bürokratik havası, oralarda yoktu. Fakat orada da, bizim dogmatik terbiyemizle, hayattan üye ve taraftarların davranışları arasında olmadık uyumsuzluklar çıkardı ortaya. Bunu ortaya koyan tipik bir olayı hatırlarım. Ege kasabalarından birine, örgütlenme çalışmaları için gitmiştim. Bu kasabada, teşkilat kuracak kadar gücümüz yoktu. Tek taraftarımız Çingene kökenli bir gençti.

Onunla baş başa verip, ilçe teşkilatını kurmak için çareler aradık. Akşam olmuş kasabadan ayrılma vaktim yaklaşmıştı. Ancak, genç taraftarımız, beni öyle hemen bırakmak niyetinde görünmüyordu. Onun anlayışına göre, "solcu" dendi mi akla meyhane gelirdi. Eh, herhalde onunla şu köşedeki meyhanede birkaç tek atmayı reddedecek değildim. İçki paraları ondandı. Hattâ bana öyle gelmişti ki, genç üyemiz, o günkü beraberliğimizin tek mutluluk verici anı olarak, meyhanede kafa çekmemizi beklemekteydi. Ne var ki, 1960'lı yılların "meyhane solculuğu" sona ermiş, 1970'lerin püritanlık dönemi bütün ağırlığı ile sol hareketin üzerine çökmüştü o yıllarda. Biz "ciddi" parti yöneticileri, bu konuda talimatlıydık. Taşra çalışmaları sırasında, bazı "gevşek unsurların" içki içme teklifleri kabul edilmeyecekti. Çocukcağız, teklifinin geri çevrildiğini duyunca kulaklarına inanamadı. Yüzüme, sanki şaka yapmışım gibi inanmazlıkla baktı ve daha da teklifsiz bir şekilde kolumdan tutup beni zorla meyhaneye sürüklemeye kalkıştı. Kesin olarak direndiğimi gördüğü an ise, neredeyse yıkıldı. Olacak şey değildi, meyhaneye gitmeyi reddeden bir solcuyu ilk kez görüyordu hayatında. Baktım, iyice kalbi kırılacak, midemde çok ciddi bir hastalığım olduğu yalanını uydurdum. Onu ikna edecek tek makûl açıklama bu olabilirdi o anda. Vah vah, hastaydım demek, acımıştı. "Hastalığımın", midemde değil, "beyni"mde olduğunu tahmin edemezdi tabiî.

Doğu'nun yukarıda sözünü ettiğim, üyelerle saatler süren sohbetlerinin, hiç de "boşa zaman harcamak" olmadığını, o zaman değil, ama daha sonraları, özellikle 1980'li yıllarda anlamışımdır. Doğu, bu uzun sohbetlerden, "nabzı" elde tutmanın ve "taban"ın ruh halini, yerel alanların özelliklerini öğrenmenin ötesinde, o sırada geliştirdiği "özel" fikirleri yaymak, önderlikteki "eğilim farkları" ve bu eğilimleri temsil eden kimi yöneticiler hakkındaki olumsuz kanaatlerini "çaktırmadan" üyelere aktarmakta da yararlanırdı. Bunu yaparken, yüksek dozda ahlâki, Eski Ahid dilini anımsatan bir dil kullanır, mesajlarını çok ustaca formüle ederdi. Örneğin, "bazıları" parti-

nin ideolojik çizgisinin doğruluğunu yeterince kavrayamıyorlardı. "Yol eri" olmanın erdeminin tadına varamamışlardı ve "şekere bulanmış mermilere" karşı dayanıksızdılar. Gövdeleri partideydi, ama ruhları değil. Bu yüzden partililer, "ikili oynayanlara" karşı her an uyanık olmalıydılar. "Proletaryanın davası" her an saptırılabilirdi, "bazıları" tarafından. Başkan'ın ve başkanlık kurulunun talimatlarını çarpıtabilirlerdi. "İdeolojik arılık" en önemli şeydi. Bu, ancak güçlü bir "bireysel ahlâka" ve "kollektif bilince" sahip olanlar tarafından korunabilirdi vb. Bu Eski Ahid dili, 1980'lerin askerî yönetim yıllarında, benim de içinde olduğum bazı parti önderlerinin, açıkça hedef alınmalarıyla, bir üst düzeyde sürdürülecekti.

Doğu, parti üst yönetimini, bir "eşitler birliği" olarak görür, bu anlamda, parti bürokrasisinin alttan alta teşvik ettiği, "2. adam", "3. adam" gibi bir sıralama hiyerarşisine pek yüz vermezdi. Tabiî ki, "1. adam"ın, "eşitler" içindeki değişmez yeri garanti altında tutulmak kaydıyla. Bu yüzden, örneğin merkezî parti yöneticilerini tanıtan biyografik broşürlerde, herhangi bir yöneticinin, "devrimci mücadeleye başlama tarihinin", kendisininkinden eskiye gitmesini hoş karşılamazdı. Bu, bir iki yıl gibi küçük bir fark bile olsa... Örneğin, onun, kendisi tarafından kaleme alınan kısa biyografisinde bu tarih, 1965'di. Elden ne gelir ki, benim devrimcilik tarihim iki yıl daha eskiydi. Kısa biyografimi yazıp basılması için, bu işle uğraşan görevli arkadaşa verdikten kısa süre sonra, Doğu'nun bu "tarih farkından" rahatsız olduğunu sezinledim. Ne var ki, gerçek buydu. Doğu'nun "önüne geçmeyeyim" diye, kendi tarihimi de tahrif edecek değildim herhalde. Eğer çok istiyorsa, o, kendi "başlangıç" tarihini, iki yıl eskiye alsındı! Böyle bir tahrifata ses çıkartmazdım.

Bu tür rahatsızlıklar bununla da kalmıyordu. Günün birinde, 1979 yılında çıkmaya başlayan partinin merkez yayın organı, aylık *Aylık Aydınlık* (Eylül 1977, 79. sayı) dergisinin yeni yayımlanan sayısının kapağında resmedilen bir "parti önderinin" neredeyse tıpatıp bana benzediğini görünce hem şaşırmış, hem de gizli bir gururlanmayla, mahçubiyet arasında

bocalamıştım. Parti ressamlarından Kasım Koçak'ın çizdiği bu kapak resminde, bir "parti yöneticisi", o zamanki Maocu anlayışımıza uygun olarak, masanın etrafında toplanmış, ağzının içine hayran hayran bakan partilileri ve köylüleri "irşad" ediyordu. Bu sayı kısa sürede, Doğu'nun "gizli" bir emriyle toplatılarak derginin kapakları değiştirildi. Yeni kapakta, Kasım Koçak tarafından çizilmiş aynı resim yer alıyordu. Bir tek farkla: Partilileri "irşad" eden, bana benzeyen yönetici gitmiş, yerine hiçbir parti yöneticisine benzemeyen, buruşuk yüzlü bir başka yönetici gelmişti. Yöneticinin yüzündeki buruşukluk ve kötümser ifade, belki de, böyle berbat bir görevi yerine getirmek zorunda kalan parti ressamı Kasım Koçak'ın o anki ruh halini yansıtıyordu.

Doğu'nun "liderlik deformasyonu"nun kitle önünde ilk kez açığa vurulduğu bir olaya da tanık olmuştum. Yanılmıyorsam, 1979 yılı başında ilân edilen sıkıyönetim konusundaki politikalarımızı açıklamak amacıyla, Bahçevlievler'deki Arı Sineması'nda bir kapalı salon toplantısı düzenlenmişti. Salon, bizleri memnun edecek ölçüde doluydu o akşam. Doğu da bu memnuniyet duygusuyla kürsüye çıkmış, politikalarımızı anlatıyordu. Konuşmayı kapının yanından izliyordum. Ancak, konuşmanın ortalarına doğru, Doğu'nun davranışlarında, dikkatten kaçmayacak bazı tuhaflıklar olduğunu fark ettim. İkide bir ön sırada oturan birisine baktıktan sonra duraklıyor, sanki baktığı yerde kafasını fena halde meşgûl eden bir şey görmüş gibi, konuşmasını sürdürmekte zorlanıyor, hattâ kendisinde hiç tanık olmadığım biçimde kekeliyordu. Doğu'nun baktığı yeri göz hapsine aldım, acaba münasebetsizin biri, bazı kötü "işaretler" yapıp onun aklını mı çeliyor düşüncesiyle. Tanımadığım birkaç adam oturuyordu ön tarafta. Bu çok doğaldı. Böyle toplantılarda, en ön sıralarda, genellikle partililer değil, özel davetli konuklar otururdu. Adamlara dikkatle baktım. Hiçbir anormallik çarpmadı gözüme. Yalnızca, orta yaşlarda bir adam, Doğu'nun sözlerini, gülümseyerek ve başını sallayarak, aşırı denebilecek bir iştiyakla onaylıyordu, hepsi bu. Doğu, aynı noktaya baka baka, duraklayarak ve kekeleyerek konuşma-

sını beş dakika daha sürdürmeye çalıştı. Sonunda, konuşmasını yarıda kesti ve önde oturan, sözünü ettiğim gayretli dinleyiciye parmağını uzatarak, "bana bak, sen" dedi, adam ona zaten bakmaktaydı, Doğu'nun bu sözleri, adamın Doğu'ya bakmasından çok, bütün salonun adama bakmasına yol açtı. "Ne gülüp duruyorsun öyle," diye adamı azarlayarak sözlerini sürdürdü Doğu, "gülünecek bir şeyden söz ettiğimi sanmıyorum. Niyetin ne senin? Çık git çabuk buradan bakayım." Hepimiz donup kalmıştık yerimizde (espri duygusu zayıf olan Doğu'nun, söylediklerine gülümsenmesini yadırgaması doğaldı, ama benim gibi, Çetin Altan'ın dinleyicilerini gülmekten kırıp geçiren konuşmalarını dinlemiş eski bir militanın, izleyicinin gülmesinin azar konusu yapılmasını kavraması oldukça zordu). Diyelim ki, adam gerçekten "Doğu'yla dalga geçmek amacıyla gülüyor" olsaydı bile, herkesin ortasında böyle azarlanması olacak şey değildi. Bunun üzerine adam, tek kelime söylemeden, yanındaki arkadaşıyla birlikte kalktı ve salonu terk etti. Doğu, bundan sonra tatsız bir atmosferde konuşmasını sürdürmeye çalıştı.

Toplantıdan sonra, ben de Doğu'dan işin aslını astarını öğrenmek isteyen meraklı topluluğun içindeydim. "Adam durmadan yüzüme bakıp gülüyordu yahu," diye açıkladı Doğu, "alay ediyordu benimle düpedüz." Oysa gördüğüm kadarıyla adamın ne alay ettiği vardı, ne bir şey. Bunun, adamın Doğu'nun konuşmasına fazlasıyla onay veren tutumunun onda yarattığı bir paranoya olduğu kesindi. Ne var ki, ne benim ne de bir başkasının, öfkeli başkanımıza bu gerçeği ifade edecek cesaretimiz vardı. "Liderlik deformasyonu"nu teşvik edenler, biraz da biz korkak yönetici ve üyeler değil miydik? Artık yapay, buz gibi bürokratik dünyamızda, insanın en güzel hasletine, *gülüşe* yer yoktu.

Başkanımız Doğu bizlere, çevresindeki liderlere, aldıkları görevleri yerine getirmede geniş inisyatif tanımakla birlikte, "kritik anlarda" "işimize burnunu sokmaktan" da geri kalmazdı. Öte yandan, partinin ideolojik ve politik çizgisinin kamuya

açıklanmasında, Doğu'nun bugünkü partisi, İşçi Partisi'nden de daha büyük bir "başkanlık tekeli" söz konusuydu o zamanlar. O sırada, başkanın dışında, "genel sekreterlik" falan gibi "makamlar" da olmadığından, parti adına bütün demeçleri, açıklamaları doğrudan doğruya Doğu Perinçek yapardı. "Genel Merkez" imzalı açıklamaları bile, kendisi kaleme alır ya da en azından bu tür açıklamalar, onun kesin denetiminden geçerdi. Diğer merkez yöneticilerinin, kendi imzalarıyla hiçbir açıklama yapma yetkisi yoktu. Doğu, "ideolojik ve siyasî çizginin" kamuya açıklanması konusunda taviz vermez bu tekelciliği, parti 12 Eylül 1980 darbesiyle kapatılıncaya kadar, büyük bir titizlikle uygulamış, hattâ bunun "gerekliliğini" bizlere her fırsatta telkin etmekten de geri kalmamıştır.

Doğu'yla çatışmalarımız, yeni bir darbeye doğru seyreden Türkiye'nin o gerilimli ve şiddet dolu günlerinde, artarak devam ediyordu. Bu çatışmanın kaynağı, temelde iki nedene dayanıyordu: Birincisi, karizmatik ve bürokratik tipteki liderler arasında, özellikle örgütlenme konusunda çıkan anlaşmazlıklar; ikincisi ise, gerçekçi ve romantik tipteki liderler arasında, özellikle malî konularda çıkan anlaşmazlıklar. Birinci çatışmanın sivri uçlarını Doğu ile ben temsil ediyorduk. Doğu, "karizmatik tekçi liderliğin" tecessüm etmiş haliydi. Ben ise, "karizmatik tekçi liderliğe" karşı, yeni yeni oluşan parti bürokrasisinin "kollektivist akılcılığı"nın en üst düzeydeki temsilcisiydim. Öte yandan, malî sorunlara ilişkin zıtlaşmada, Doğu ile ben, yukarıda özetlediğim misyonlara, ilk bakışta pek "uygun düşmeyen" biçimde "yer değiştiriyorduk". Malî konularda, ben, eski tipteki "romantik devrimciliğin", "somut gerçekleri", en önemlisi de "parti maliyesini" önemsemeyen tavrını, Doğu ise, parti bürokrasisinin, malî kaynakların üzerine titreyen soğukkanlı hesapçılığını temsil ediyordu. Bu "uyuşmazlığın" nedenleri üzerinde düşündüğüm zaman, bunun, biraz da karakter ve devrimciliğe yönelişimizdeki güdülerin farklılığına dayandığı sonucuna varıyorum. Ben devrimciliğe, sıradan devrimci bir gencin romantik idealizmiyle gelmiş, Leninist teorinin gereği olarak, devrimin, partinin geliş-

mesiyle özdeş olduğuna inandıkça, 1970'li yıllarda, "devrimci bürokrasiye" iltihak etmiştim. Doğu ise, devrimci mücadeleye daha başından, karizmatik olmaya aday "misyon sahibi" bir lider olarak katılmış, örgütü, kendi karizmatik liderliğinin dayanağı olarak görmüştü. Parti, onun tek lider olarak parlamasına hizmet ettiği sürece yararlıydı, buna engel olacak bir partiyi, aynı Mao gibi, gereğinde hiç tereddüt etmeden yıkabilirdi de. Benim için ise örgüt her şeydi. Karizmatik liderin varlığı, bu örgütün gelişmesine hizmet ettiği ölçüde anlamlıydı, buna engel olduğu anda ise lideri değil, partiyi tercih ederdim. Öte yandan benim için partinin varlığı, "maddi" dayanaklardan çok, "manevi" dayanaklara ihtiyaç duyardı. Bu yüzden, partinin malî olanaklarından daha önemli olan, onun ideolojik etkisi ve kitleler içinde yayılmasıydı. Partiyi, kendi karizmasının aleti olarak gören Doğu ise, birinci sıraya daima, manevi değil, maddi ögeyi koyardı, bu anlamda benden çok daha gerçekçiydi. Partinin manevi varlığını temsil eden, partinin kitleler içindeki ideolojik etkisinden çok, bizzat kendisiydi. O halde parti kitleleri manevi olarak etkilemekten çok, onları, para kaynağı olarak dikkate alan bir alet görevi görmeliydi.

Bu tipik ayrım, malî kampanyalarda kendini net bir şekilde gösterirdi. Ben, parti üye ve taraftarlarının, parti taraftarı "kitle"nin para kaynağı olarak görülmesinden, bu "kitle"ye malî bakımdan fazla yüklenilmesinden, parti adına daima rahatsızlık duyardım. Parti, ruhları "aydınlatan", esas olarak "manevi" bir yol gösterici miydi, yoksa alelade vergi tahsildarı bir "devlet" kurumu mu? Partinin kitlelere böylesine "çıkarcı" bir görünüm vermesi, onun kitleler nezdindeki tutarlılığını, onları "devrime sevk eden" güvenilirliğini yıpratmaz mıydı? Öte yandan, parti kadroları "vergi tahsildarları" haline getirileceklerine, kitle çalışmasını örgütleyen "ruhban"lar olarak görev yapsalar, bu parti için daha yararlı olmaz mıydı?

Hayır olmazdı, Doğu'ya göre. Tam tersine, her parti organındaki en değerli kadrolar, derhal birer malî sorumlu haline getirilmeliydi. Partinin ayakta durması buna bağlıydı. "Dev-

rimci romantizm"le ya da "kitlesel vaazlarla" devrimin başarıya ulaştığı nerede görülmüştü? İstanbul İl Yönetim Kurulu üyesi Ethem Sancak'ın, Doğu tarafından "malî sorumlu" atandığını duyunca iyice bozulmuştum (merkezin öyle büyük yetkisi vardı ki, alt örgütlerin kendi görev bölüşümüne bile müdahale edebilirdi). Bana göre, Ethem Sancak, böyle "sıkıcı" bir işi yürütmektense, çok daha önemli örgütlenme ve propaganda faaliyetlerine sevk edilmeliydi. Doğu'dan habersiz, Ethem'in görevini değiştirdim ve "örgütlenme" görevlisi yaptım. Bunu duyan Doğu, fena halde bozuldu ve Ethem'i yeniden "malî sorumlu" yaptıktan sonra (zavallı Ethem'in başı dönmüş olmalıdır bu ani değişikliklerden) beni, partinin maliyesine "darbe indirdiğim" gerekçesiyle azarladı. Ben de o andan sonra, ister istemez, en değerli kadroların "vergi tahsildarı" haline getirilmesine boyun eğmek zorunda kaldım.

Bu karizmatik-bürokratik çatışması, il teşkilatlarının kurulması sırasında, başka biçimlerde de ortaya çıkıyordu. Diyarbakır il örgütünün kurulması çalışmalarını yürütmek üzere, partinin "süvarilerinden", "Kirve" adını taktığımız arkadaşla birlikte Diyarbakır'a gitmiştik. Kürdistan'ın merkezi olduğundan, Diyarbakır teşkilatının kurulması büyük önem taşıyordu. Sorunu, daha önce de belirttiğim gibi, merkeziyetçi bir tarzda ele almasaydık, yerel güçlerimizin bu zor görevin üstesinden gelmesi işten bile değildi. Ne var ki, her şeye biz merkezdekilerin karar vermesi "gerekiyordu". İkincisi, yerel güçlere güvenmiyor, onları "geri" buluyorduk. Bu "geri"liği gidermenin yolu, Diyarbakır'da yaşamayan "ileri bilinçteki" Kürt arkadaşları Diyarbakır'a yerleştirmekti. Bu da öyle kolay iş değildi. Herkesin işi gücü vardı. Doğru dürüst bağlara sahip olmadıkları Diyarbakır'a taşınmaları oldukça zordu, taşınsalar bile yerel güçlerle kaynaşmaları pek mümkün değildi. Buna rağmen bu politikayı yürürlüğe koyduk. Ne var ki, birçok Kürt arkadaş, Diyarbakır'a taşınma önerimizi, son derece mantıksız olduğu için, kibarca reddetti. Bu öneriyi geri çevirmeyen, yalnızca Ali Rıza Yurtsever ve Ferdane Yurtsever kardeşlerdi. "Halkın Yolu"ndan katılan bu iki kardeş, tüm olumsuz koşullara rağmen, sırf par-

tinin ihtiyacı var diye Ankara'dan Diyarbakır'a taşınmaya razı oldular. O sırada, avukat bir hanımla evlenmiş olan Ali Rıza, partinin hizmetine koşmak için, karısıyla büyük çatışmalara girmeyi bile göze aldı. Ferdane'nin fedakârlığı da ondan geri kalmıyordu.

Ne var ki, bu ikisiyle kurulamazdı il örgütü. Yerel partililerden en iyilerini seçmeye çaba gösterdik. O zamanki katı anlayışlarımız dolayısıyla "parti yöneticisi" olmaya "lâyık" ancak birkaç yerel partili bulabildik. Bu durumda, Ankara ve İstanbul'a dönüp, Kürt arkadaşlar arasında yeniden dikkatli bir "kadro taraması" yapmamız kaçınılmazdı. Böyle merkeziyetçi bir örgütlenme anlayışı iğneyle kuyu kazmak gibi bir işti, adayların durumunun büyük bir sabırla, inceden inceye gözden geçirilmesi, onların böyle bir çalışmaya gerçekten ne kadar hazır olduklarının tespit edilmesi gerekiyordu. Bu yapılmayıp, üstünkörü seçimlere gidildiğinde, bir iki ay içinde teşkilatın çökmesi kaçınılmaz oluyordu. İşte biz, "Kirve" ile baş başa vermiş, ne yapacağımızı kara kara düşünürken, Ankara ve İstanbul'dan, Diyarbakır'a "yönetici" yağmaya başladı. Neredeyse altı yedi arkadaş, bir iki gün içinde Diyarbakır'a avdet etti. Önce sevindik, "ileri bilinçteki kadro"ları gökte ararken, yerde bulmuştuk. Ne var ki, bu "acil sevkiyatta" bazı tuhaflıklar olduğunu fark etmekte gecikmedik. Bu arkadaşlar, herhalde birden, içlerine doğan bir vahiy sonucunda gelmemişlerdi buraya. Sonunda işin aslını öğrendik. Doğu, o günlerde Diyarbakır il örgütünün kurulması çalışmalarından haberdar olduğundan, İstanbul'da, Kürt arkadaşlarla bir toplantı düzenlemiş, bu toplantıda onlara sıkı bir ajitasyon çekmiş ve niteliklerine, koşullarına, bu işte ne kadar sebat edeceklerine bakmadan, aralarından yedisini seçip, "Diyarbakır İl Yönetim Kurulu"nu hemen, oracıkta kuruvermiş, sonra da onlara, Diyarbakır'a hareket etmeleri talimatını vermiş. Ne var ki, Doğu'nun ajitasyonundan geçici olarak etkilenen bu Kürt gençlerinden neredeyse tamamı, birkaç gün içinde yöneticilik görevinden "feragat etti" ve büyük bir moral bozukluğu içinde, okullarına ya da işlerine geri döndü. Diyarbakır'dan döndü-

gümde, Doğu'nun aklına esip "kuruverdiği" il teşkilatının bu kadar kısa sürede çökmesi karşısında hayretlere düştüğünü görmek, beni de hayretlere düşürdü. Kimi yerlerde o kadar yetkin bir lider, bir başka yerde, örgüt kurmanın kare kutulardan ev kurmak kadar kolay olduğunu düşünecek ölçüde çocuksu olabiliyordu.

Doğu bölgelerinde teşkilatlanma işlerine doğrudan dahil olmam, o zamana kadar özel olarak ilgilenmediğim Kürt sorununda, konunun uzmanı Kürt gençleri karşısında soğuk terler dökmeme yol açtı. Bunun, hatırladığım en parlak örneği, Muş'un Varto ilçesinde başıma geldi. Varto'ya ayak bastığımda, minyatür bir "devrimci cumhuriyet"te bulunduğum gibi bir duygu yaşadım. Varto ilçesi, başta, işsiz ya da liseli gençler olmak üzere, neredeyse tüm halkıyla, devrimci mücadeleye seferber olmuştu sanki. Düz bir toprak yol üzerine dizilmiş kahvelerin her biri, bir devrimci örgütün karargâhı durumundaydı. O kahve mi? Orası, TKP-ML'lilerin toplantı yeriydi. Onun hemen yanındaki... Halkın Kurtuluşçularına aitti. Şu köşede gördüğümüz, Kürt devrimcilerinin karargâhıydı. Elbette bizimkilerin toplandığı bir kahve de vardı. Kahveler, gündüz vakti bile gençlerle tıklım tıklım doluydu ve her birinde, başta "Kürt sorunu" olmak üzere hararetli tartışmalar hüküm sürüyordu. Bazı kahvelerde, bütün grupların katılımıyla, ortak toplantılar da düzenleniyordu. Görüldüğü kadarıyla, gruplar arasında çetin tartışmalar cereyan etmekle birlikte, kavga gürültü çıkmıyordu. Bu, iyi bir şeydi elbette. Türkiye'nin başka yerlerinde, sol gruplar arasında böyle bir içiçeliğe tanık olmak mümkün değildi o sıralar.

Kendimi teorik bakımdan donanımlı görmeme rağmen, on altı, on yedi yaşındaki gençler karşısında, sözlü sınava giren bir ortaokul öğrencisinden farkım yoktu. Bu gençlerin her biri, birer "millî mesele" profesörüydü sanki. Karşıma geçip, sorularıyla beni bir güzel sigaya çektiler. Stalin'in "ulusal sorun" konusundaki görüşlerine ne diyordum? "Ulusal kültürel özerklik" konusuna nasıl yaklaşıyordum? Bund'un, RSDİP içindeyken savunduğu "kültürel özerklik" görüşüyle, Le-

nin'in "ulusların kaderlerini tayin hakkı" görüşü arasındaki farklılıkları, bugün Kürt sorununa yaklaşımda nasıl yorumlamalıydık? "UKTH" (kolaylık olsun diye sık sık bu tür kısaltmalar yapıyorlardı) açısından milliyetlere göre örgütlenme doğru muydu, yanlış mıydı? Kürdistan'ın "sömürge" olduğu tezi hakkında ne düşünüyordum? Stalin'in "ulusal sorun" kitabının 83. sayfasının 2. paragrafındaki "tez"e ne diyordum vb..? Şaşkınlıklar içindeydim, bu, neredeyse çocuk yaştaki gençlerin, özellikle "ulusal sorun"da böylesi Marksist bir "formasyon" edinmiş olmaları karşısında. Hadi, şaşkınlığı atlatmak kolaydı da, bu oldukça dogmatik sorulara ve akıl yürütmelere nasıl yanıt verecektim? Marksizm konusundaki bilgim, o günkü genel bilgi düzeyinde durumu idare edebilirdi ama, ulusal sorun konusundaki bilgilerim son derece genel ve sınırlıydı. Önce, genel bilgilerimle ve yöneticiliğin otoritesinden yararlanarak işin içinden sıyrılmaya çalıştım. Ne var ki, gençlerin "yönetici otoritesi" falan taktıkları yoktu. Sorularına somut, "bilimsel" yanıtlar istiyorlardı. Benim kemküm ettiğimi görünce, bu kez onlar yanıtlamaya başladılar kendi sorularını. Üstelik, kitaplardan pasajlar okuyarak ve yorumlayarak. Kendimi dar attım Varto'dan dışarı. Bu "minyatür devrimci cumhuriyet"te "ağzımın payını" almış, bu gençlerin onulmaz bir dogmatizm içinde olmaları, Marksist bilgi dağarcığımın yetersizliğini görmemi önlememişti. Şu örgütlenme işlerinden biraz soluk alıp, teorik düzeyimi yükseltsem iyi olacaktı.

Tunceli ve Elazığ il örgütlerinin havası biraz daha farklıydı. Buralarda henüz Varto'daki gibi bir "minyatür cumhuriyet" kurulmamıştı. Öte yandan bu, Tunceli'deki partili gençlerin beni, "devrimci kültür" konusunda sıkıştırmalarına engel değildi. O sıralar, Sarper Özsan, operadan iki kız arkadaşıyla birlikte, devrimci şarkıları opera tarzında yorumlayan bir kaset doldurmuş, biz de bu "modern tarzı", "halkımızın kültürel düzeyini" yükseltmesi umuduyla teşkilatlarımızda yayma çabasına girmiştik. Ne var ki, bu tarz müzik, saz kültürüyle yetişmiş gençlere son derece yabancı gelmişti. Ne dediysem on-

ları ikna edemedim. O "bağıran karılar" dedikleri, opera sanatçılarıydı. Evet, bu sesler kulaklarına yabancı gelebilirdi ilk anda, ama biraz dinlemeye ve anlamaya, kulaklarını bu yeni seslere alıştırmaya çalışsalar iyi ederlerdi. Opera, "ileri" bir kültürün ürünüydü. "Burjuva kültürü" hazmedilmeden hiçbir yere varılamazdı vb. Ne var ki, kısa süre sonra, söylediklerimin gençlerin bir kulağından girip, öbür kulağından çıktığını fark ettim. Hele içlerinden birinin, "ağabey, senin konuşma tarzın da bize çok yabancı. Aynı burjuvaların konuşmasına benziyor" demesi, moralimi iyice bozdu. İstanbul lehçesiyle konuşmamı, sınıfsal bir farklılık olarak algılamışlardı demek. Ne diyebilirdim ki? Temelde yanlış bir bakış da olsa, hiç mi haklı bir nedene dayanmıyordu? Aslında, bu gencin, farkına varmadan dile getirdiği, Çetin Altan'ın deyişiyle, "İstanbul dükalığı"nın yüzyıllar süren hegemonyasına karşı doğaçtan bir tepki değil miydi?

Elazığ il örgütünün tuvaletine girdiğimde, "kollektif"in çıkarlarına karşı gösterilen kayıtsızlık karşısında hazin düşüncelere kapıldım. Bok ve sidik kokusundan insan neredeyse düşüp bayılabilirdi. "Tuvalet" olduğu iddia edilen bu yer, insan pisliğinden geçilmez haldeydi. Aman Allahım, bir su da mı dökemezlerdi? Salona dönüp, partililere, bu pisliği şikâyet ettim, "halk sağlığı" ve "kollektif özen" üzerine kısa bir nutuk çektim onlara. Bana belli etmemeye çalıştıkları, gözlerindeki alaycı ışıltılardan, "amma da titiz beyefendiymiş ha" düşüncesini okumamak mümkün değildi.

Elazığ il örgütüne, çevreden çok sayıda genç kız geliyordu. Bu sevindiriciydi. Ne var ki, kızların tavırları, konuşmaları, insanı rahatsız edecek ölçüde erkeksiydi. Kızların görülmemiş ölçüdeki erkeksiliği karşısında içten içe hayrete düşmekten kendimi alamadım. 1960'lı yılların sonlarında, Dev-Genç'li kızlarda da, sonuç olarak bir erkek topluluğu olan Dev-Genç içinde var olabilmek için, bazı maço tavırlar ortaya çıkmaya başlamıştı. 1970'li yıllarda, parti merkezindeki ve "taban"daki erkek egemen, ataerkil anlayışlar nedeniyle kızların makyaj yapmasına, mayo giyip denize girmelerine iyi

gözle bakılmazdı. Ama ne olursa olsun, kadınların cinselliği, hiçbir zaman bütünüyle silinip gitmezdi. Buradaki kızlar ise, sizinle konuşurken neredeyse bir erkekten daha sert maço tavırlarına sahiptiler. Seslerini kalınlaştırarak konuşuyorlardı. Yörenin keskin, vurgulu Türkçesi onların kalınlaşmış sesleriyle daha haşin bir hal alıyordu. Uzun, biçimsiz eteklerinin dışında, kadın olduklarını akla getirecek tüm özellikler neredeyse yok olmuştu. Bir rahibe kadar asık suratlıydılar. Sanırım bu, partinin kadınlara biçtiği birtakım "devrimci özellik"lerin ötesinde, bölge kültürünün kadınlara dayattığı bir durumdu. Kadınlar, toplum içinde var olmanın tek yolu olarak kendilerine dayatılan bu rolü oynamak zorunda kalıyorlardı. Nitekim, daha sonraları, bu kızların her birinin, partiden bir oğlan kaparak kayıplara karışması, bu "erkeksi dışavurumculuğun" sadece görünüşden ibaret olduğunu ortaya koyacaktı.

Diyarbakır il örgütünde, daha ciddi "ideolojik" sorunlar baş gösterdi. TİİKP ve İncirlik davalarından hapishane arkadaşım Halil Akbay'ın "millî mesele" konusunda partiye "bayrak açtığını" öğrenince, "Kirve"yle birlikte Diyarbakır'a hareket ettim. Halil Akbay, bu "bayrak açma" işini İstanbul'da yapsa o kadar önemli değildi. İstanbul'da onu bir kaşık suda boğardık, kimse sesini bile duymazdı. Ama, bunu Diyarbakır'da, üstelik de "millî mesele" gibi tehlikeli bir konuda yapmak, "ateşle oynamak"la aynı şeydi. Merkeziyetçi Marksist partilerin, ulusal "azınlıkların" her an "milliyetçi sapma" içinde olacaklarına ilişkin saplantıları bizde de mevcuttu. Partinin kendisinin "Türk milliyetçiliği" sapması içinde olmasının bir ehemmiyeti yoktu herhalde. Hattâ bu, "sapma" da sayılmazdı. Amma velakin "Kürt milliyetçiliği" çok "tehlikeliydi". Anlayacağınız, daha o zamandan, hâkim Türk milliyetçiliğinin tüm reflekslerini edinmiştik.

Çatık kaş, asık surat, paylayıcı bakış, otoriter yürüyüş, yönetici ciddiyeti, merkeziyetçi "bağışlayıcılık"... Bunların hepsini yanımızda getirmiştik Diyarbakır'a gelirken. "Halil Akbay operasyonunda", her biri yerine göre kullanılacaktı. Evet

ama bazı eksiklerimiz de söz konusuydu. Halil Akbay, teorik konularda kafası zehir gibi çalışan, Kürt olduğu için özellikle ulusal sorunda tüm teoriyi hatmetmiş, kitaplar devirmiş bir gençti. Ben ise, Varto'daki başarısızlığımı giderecek teorik "seviye yükseltme" işine girişmeye daha vakit bile bulamamıştım. Diyarbakır il örgütündeki partililerin önünde cereyan edecek açık teorik tartışmada, Halil'in karşısında yenilgiye uğrayıp, partililerin önünde rezil olacağım diye ödüm kopuyordu. Bu bir yana, Halil'in böyle bir üstünlük kazanması, açıkça partinin ideolojik çizgisinin yenilgisi anlamına gelecek, benimle birlikte partinin "namusu" da beş paralik olacak, bu açığı kapatmak için ister istemez "idari tedbirlere" başvurmak zorunda kalacaktık. Bunu ise hiç istemiyorduk. "Kesip biçme" işlemlerine karşı olmamızdan çok, Diyarbakır örgütünden büyük bir kopmaya neden olacağı endişesinden kaynaklanıyordu bu isteksizlik. Öte yandan, Halil Akbay, "parti merkeziyle" "kitle" önünde tartışmaya pek hevesli görünüyor, belki de benim bu konudaki yetersizliğimi tahmin ettiğinden, ringe yeni çıkmış bir boksörün dinamizmini sergiliyordu.

"Kirve" de farkındaydı zor durumda olduğumun, bu yüzden, iyilik ifade eden düşük kaşlarını iyice düşürerek bana durmadan moral aşılamaya çalışıyordu. "Kirve"ye bu konudaki yetersizliğimi açık açık ifade ettim. Halil'in karşısına çıkmam için, en azından birkaç gün teorik hazırlık yapmam gerekiyordu. Not çıkarmada falan bana yardım etse iyi olurdu. Kabul etti, birlikte işe giriştik. Lenin ve Stalin'in kitaplarını birkaç günde devirip, uzun uzun notlar çıkarttım. Bu, "millî mesele"ye ilişkin, "korku belasına" yaptığım ilk ve son ciddi çalışmamdır diyebilirim. Hazırlığım fena olmamıştı. Tonla fiş çıkartmıştım. Tabiî bu notların hepsi, Lenin ve Stalin'in, "ayrılıkçı" milliyetçiliği (hâkim ulus milliyetçiliğine ilişkin çok az şey vardı onlarda, olanlarını da ben hasır altı edivermiştim) mahkûm eden cümlelerinden oluşuyordu. Bu alelacele donanım, en azından, "maç"tan hezimetle çıkmamı önleyecekti, biraz rahatlamıştım.

Diyarbakır il örgütü salonunda, partililerin ve taraftarların önünde cereyan eden "düello" iki gün sürdü. Ateşli tartışmalar cereyan etmesine rağmen, genelde, "tartışma adabına" uygun bir hava vardı. İlk uzun konuşmayı ben yaptım. Konuşmam fazlasıyla uzun ve sıkıcıydı. Bu yüzden akşamı bulduk. Ertesi gün Halil Akbay bana cevap verdi. İkinci günün öğleden sonrası ise, daha kısa atışmalarla geçti. Sonuçta, Halil Akbay'ı alt edemesem de, hezimetten kurtulmuştum. Şöyle bir bakıldığında, durum 1-1 gözüküyordu. Evet ama, partinin merkezî otoritesini kullanıp durumu 2-1 yapmam gerekmez miydi? Bu yüzden, ikinci günün akşamı, iki günlük tartışmaların "efendice" havasına hiç de uymayan, idari tedbirleri ve tehditleri gündeme getiren, berbat bir konuşma yaparak tartışmalara son noktayı koydum. Halil aklını başına toplasın ve partinin önünde "diz çöksün"dü. Parti "bağışlayıcı" idi, önünde "diz çöken"lere gereken anlayışı gösterirdi. "Kürt milliyetçiliği"ne sapmak, partiyi "parçalamak", "Sovyet sosyal-emperyalizmi"ne objektif olarak hizmet etmekti vb. Bu konuşmayla, gergin bir havada toplantıyı kapattım. Aklımca, "maçı", parti adına 2-1 sonuçlandırdığımı düşünüyordum. Ama aslında, o toplantıda bulunan sessiz çoğunluğun karşısında, *hükmen* yenildiğimin farkında değildim.

Doğu bölgesine yaptığım "sefer"den, muhafızım Orhan Şenoğlu ile birlikte, gece geç vakit Ankara'ya döndüğümüzde başımıza kötü bir olay geldi. Daha önce de söylediğim gibi, partinin insafsız maliyecileri, bizlere son derece kısıtlı yol harcırahı verirlerdi. Ayrıca, onlar bol para "vermiş olsa" bile biz, partinin parası diye, cebimizdeki parayı zaten gıdım gıdım harcardık. Bu yüzden, zorunlu yol ücretlerini ödedikten sonra, yollarda mola verildiğinde neredeyse bir çay içmeye bile çekinirdik, "partinin maliyesine zarar veririz" kaygısıyla.

Muhafızım Orhan, esas mesleği mühendislik olan, son derece gözü pek, o ölçüde de alçakgönüllü, sessiz bir arkadaştı. Görevini büyük bir sorumluluk ve titizlikle yerine getirirdi. Yol boyunca yanında silâh taşımak zorundaydı beni korumak için. O sıkıyönetim koşullarında, yolların sık sık kesilip arama

yapıldığı bir ortamda, silâh taşımak ne demekti, düşünebiliyor musunuz? Orhan bunun için iyi bir yöntem geliştirmişti. Korse gibi sıkı bir külot giyiyordu, silâhı bu külodun içine, tam cinsel organının üstüne ustaca yerleştiriyordu. Genel bir arama olduğunda, bu şekilde aramadan geçmesi işten bile değildi. Bunu denemek için, Orhan'ı defalarca çeşitli arkadaşlara aratmıştık, Orhan bu "aramalardan" her defasında başarıyla geçmişti. Silâhı yakalatmasının tek koşulu, arayan kişinin ondan epeyce kuşkulanması ve "hayalarına varıncaya kadar" aramasıydı.

Nitekim, bütün Doğu yolculuğu boyunca hiçbir sorunla karşılaşmadık. Birkaç kere arama tehlikesi atlattık, ama üstümüz bile aranmadan geçtik. Böylece, koca bir Doğu turunu kazasız belâsız atlatıp, gece yarısı Ankara'ya vasıl olduk. Ankara otobüs terminalinde otobüsten indiğimizde artık her türlü tehlikeyi "atlatmanın" verdiği bir rahatlık içindeydim. Ne var ki, Orhan, nedense benim kadar rahat gözükmüyordu. Terminalden çıktığımızda utana sıkıla, taksiye binmemizi önerdi. Partinin maliyesinden "sorumlu" bir yönetici olarak, bunu "gereksiz" bir israf olarak gördüm. Şuradan hemen Tandoğan Meydanı'na çıkıp bir dolmuşa atlayıverirdik canım! Ne gerek vardı şimdi taksiye para vermeye! Parti disipliniyle yetişmiş bu yürekli insan, en büyük tehlike kendi üzerinde olduğu halde, ses çıkartmadı, benim "sorumlu yönetici" tavrım karşısında. Peşim sıra yürüdü. Yokuşu çıkıp Tandoğan Meydanı'na döndüğümüz an, ne halt ettiğimi anladım ama, çok geçti. Çiğ gece lambalarıyla gündüz gibi aydınlatılmış meydan, gruplar halinde dolaşan sıkıyönetime bağlı güvenlik güçleriyle istila edilmişti adeta. O gece vakti, önlerine kim gelirse, çevirip üst araması yapıyorlardı. Neredeyse sekiz dokuz kişiden oluşan bir polis ve asker grubu, "yeni müşteriler" bulmanın verdiği neşeyle yolumuzu kesti. Kimliklerimizi gösterdik önce. Şöyle yalandan bir bakıp geri verdiler. En gayretli gözüken polislerden biri, yanındaki polise üstümüzü araması talimatı verdi. Aslında bu aramadan bile sağ salim çıkabilirdik. Nitekim, Orhan'ın üstünü arayan polis, tabancayı bulamamıştı. Ama şu

aksiliğe bakın ki, Orhan'ın cebinde bulunan kibrit kutusunun içinden bir mermi çıkmıştı. Gayretkeş polis mermiyi görünce, "yeniden ara" talimatı verdi ve sonunda tabanca ortaya çıktı. Bunun üzerine ikimiz de derhal gözaltına alındık ve yakındaki Makine Kimya Enstitüsü'ne (MKE) kurulmuş sıkıyönetim karargâhına götürüldük.

Neyse ki, ekibin başındaki yedek subay teğmen efendiden bir çocuktu. Çığırtkan polisin, bize karşı aşağılayıcı bir tarzda davranmasını önledi. Karargâhta kimlik tespiti yapıldı. TİKP yöneticisi olduğumu, Orhan'ın da beni korumak için silâh taşıdığını söyledim. Yedek subay, son derece kibarca davranıp, ayaküstü ifadelerimizi aldı ve bana, serbest olduğumu, gidebileceğimi belirtti. Orhan'ı ise, elbette tutacaklardı. Serbest bırakıldığım haberine sevinememiştim bile. Düşüncesizliğim nedeniyle tutuklanmasına yol açtığım Orhan'ı orada öylece bırakıp gitmek ağırıma gidiyordu. Ama başka çarem yoktu. Karargâhtan tek başıma çıkıp, Küçükesat'taki Füsun İkikardeş'lerin evinin yolunu tuttum. Sonradan öğrendiğime göre, sıkıyönetim görevlilerinin hepsi, o teğmen gibi kibar çıkmamış elbette. Orhan, Emniyet Sarayında sorgulanmış ve işkenceye uğramış. Ruhsatsız silâh taşımaktan dört ay kadar hapis yattıktan sonra tahliye edildi. Partiyi "taksi parası"ndan koruyayım derken, son derece değerli bir militanı, tehlikenin göbeğine atmış, bilmeden de olsa, işkencecilerin eline teslim etmiştim.

* * *

1979 yılının sonlarına doğru Vietnam, Kamboçya'yı işgâl edip, Pol Pot'u ve Kızıl Kmerleri devirdi. Biz dememiş miydik? İşte, pratik bizi parlak bir şekilde "doğrulamış"tı! Sovyetler Birliği'nin "aleti" Vietnam, bölgesel hegemonyacılığın ürünü olarak, bağımsız "kızıl" Kamboçya'ya göz dikmiş ve bir hamlede yutmuştu. Bu olay, her ne kadar bizim, "Hitler'in çizmelerini giymiş Sovyet sosyal emperyalizmi" tezimizi doğruluyor gibi görünüyorsa da, bu sadece yüzeyde böyleydi. Aslında çatışma, 1975 yılında Amerika'nın yenilgisiyle sonuçlanan Hindiçini savaşının ardından, Vietnam, Kamboçya ve Laos'da iktidara

gelen "milliyetçi-komünist" partilerin, Sovyetler Birliği ve Çin'e sırt dayayarak yürüttükleri ulusal hâkimiyet kavgasının ürünüydü. Vietnam komünistleri, eskiden beri Sovyetler Birliği'nin güdümündeydi. Kızıl Kmerler diye anılan Kamboçya komünistleri ise Çin'in. Bu partiler, bütün komünist bürokrasiler gibi, ulusal devletlerini inşâ etme peşindeki yeni tipte milliyetçi kastlardı. Sınırların yeni belirlendiği sömürge sonrası Hindiçini'de, sınır ve egemenlik kavgalarına girişmeleri kaçınılmazdı. Öte yandan, Sovyetler Birliği ve Çin, yeni ulus-devletlerin milliyetçi güdülerini kışkırtarak ve onlara devletsel destekler vererek bölgesel hegemonyalarını yaymakta, dolayısıyla kendi yayılmacı devletlerini büyütmekte, birbirlerine ikiz kardeş kadar benziyorlardı. Bu devletçi hegemonya yarışı, yalnızca Hindiçini'de değil, yeni ulus-devletlerin kurulduğu ya da "ulusal kurtuluş cepheleri" aracılığıyla kurulmaya namzet olduğu, Afrika, Asya, Ortadoğu gibi bölgelerde kıyasıya sürmekteydi. Zaten, aslına bakılacak olursa 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca, Türkiye'de ve dünyada çok sayıda devrimcinin kafasını kurcalayan ve birbirinin boğazına sarılmasına neden olan Sovyet-Çin çatışmasının esas nedeni, bu yeni ulus-devletler üzerinde devletçi hâkimiyet kurma kavgasıydı. "Devrim"de izlenecek çizgi, bunun ideolojik örtüsünden, bahanesinden başka bir şey değildi.

Pol-Pot'un yönetimindeki Kızıl Kmer'lerin kurduğu yeni ulus-devletin uygulamaları, Sovyet güdümlü Vietnam milliyetçi komünist bürokrasisinin Kamboçya'yı işgâl etmesi için iyi bir bahane oluşturmuştu. Aslında "ölüler diyarında" bir ulus-devlet kurmak mümkün olamayacağından, Pol Pot'un ve Kızıl Kmer'lerin ayyuka çıkan bilinen uygulamaları, ulus-devletçi mantığı bile zorlamaktaydı. Üstelik bu pratiğin, yoksul bir köylü ülkesindeki Maoculuğun hazin sonuçlarını ortaya koyması açısından, biz Maocuları da oldukça sarsması gerekirdi, ama o sırada bizler böylesi bir "küçük burjuva hümanizmine" yüz verecek bir ruh hali içinde değildik. Bu yüzden, Kamboçya'ya ilişkin toplu katliam haberlerine kulak bile asmadık. Kulağımız "sosyalist Kamboçya"nın inşâsı konusunda ulaşan Çin

ve Kamboçya kaynaklı haberlerdeydi. Öyle ki, bu haberlerle yetinmeyip, *Aydınlık* gazetesinden Nuri Çolakoğlu ve Mehmet Ataberk'i, Kamboçya'ya bile göndermiştik. Nuri ve Mehmet, o sırada Kızıl Kmer'lerce neredeyse tamamen boşaltılmış Kamboçya'nın başkenti Pyong Yang'da, bizzat Pol Pot'la görüşmeler yapıp, kendisine, izlenen politikaların doğruluğunu kanıtlayacak "kritik" sorular yöneltmişlerdi (Bkz. *Bora*, sayı:1, Kasım 1978). Rahat koltuklara gömülerek "huzur" içinde yapılan bu "tatlı" sohbet sürdüğü sırada, görüşme yerinin biraz ilerisinde bile insanların boğazlanmakta olduğu, herhalde Nuri ve Mehmet'in aklının köşesinden geçmemiştir.

Bize göre her şey "ayan beyan" ortadaydı. Sovyet yayılmacılığı gemi azıya almış ilerliyordu. Kolları sıvamalı, "yurt savunması" için siperleri daha derin kazmalıydık. Bu "siperlerin" devrimci yaşamlarımızın mezarı olduğunu aklımıza bile getirmeden tabiî ki.

Enternasyonalizmimiz, elbette Uzak Doğu'yla kısıtlı değildi. Enver Hoca'nın "M-L" partilerden bir kısmını alıp götürmesinden sonra geriye kalan "sıkı" Maocu "M-L" partilerle ilişkilerimizi sürdürmüş, hattâ daha da sağlamlaştırmıştık. Bunlardan bazıları, Türkiye'ye gelip bizi doğrudan doğruya ziyaret bile etmişlerdi.

Portekiz Komünist Partisi Marksist-Leninist adlı "kardeş" partimizin temsilcileriyle ilk karşılaştığımda biraz şaşırmıştım. Bu temsilciler, giyinişleriyle, tavırlarıyla, oturuş kalkışlarıyla, ne bileyim, "büyük güçler platformuna" uygun bir partinin yöneticileri olarak göz doldurma yönündeki tüm çabamıza rağmen bizi bir hayli gölgede bırakmışlardı. "Proletarya partisi" yöneticisinden çok, şirket yöneticisine benziyorlardı. Nitekim bunun o kadar da yanlış bir izlenim olmadığı süreç içinde anlaşıldı. Bu yöneticiler, partiyi bir ithalat-ihracat şirketi gibi örgütlemişlerdi. Daha doğrusu parti, Çin'le Portekiz'in ticari ilişkilerini ayarlayan bir aracı firma konumundaydı. Bu ithalat-ihracat işlerinden parti ve yönetimi elbette önemli bir kâr elde ediyordu.

Partinin siyasî hattı ise, bizi bile yaya bırakacak ölçüde Çin

kuyrukçusu ve devlet işbirlikçisiydi. Parti, 1970'li yılların ortalarında gerçekleşen ve Salazar'ın devrilmesiyle sonuçlanan ayaklanma ve askerî darbenin ardından ortaya çıkan devrimci durum ortamında, ülkedeki en sağcı gücü oluşturuyordu. Öyle ki, "Sovyet işbirlikçisi" Portekiz Komünist Partisi'nin lideri Cunhal taraftarlarına karşı mücadele adı altında bu parti, Salazar yanlısı falanjist güçlerle bile işbirliği yapıyordu. Parti temsilcileri, izledikleri işbirlikçi çizgiyi anlatırken, biz bile yüzümüzü buruşturmuş, ancak kibarlığımızdan açıkça pek bir eleştiri yöneltmemiştik.

Yunanlı Maocuların örgütü EKKE heyeti, bize biraz daha hitap eder gibiydi. Partinin başkanı, bizzat heyetin başında bulunuyordu. Bu başkan, fizik olarak bizim başkanımız Doğu'ya felaket benziyordu. Heyette çok güzel sesli, Yunan şarkıları söyleyen kadın temsilciler de vardı. EKKE'lileri, en iyi şekilde ağırlamaya çalıştık. Kendilerine verdiğimiz bir ziyafet sırasında kadınların Yunanca melodilerine mırıltılarla katıldık. Bununla da yetinmedik. Ben hapisten çıktığımız ilk günlerde, Nuri Çolakoğlu'nun evindeki plakları dinleyerek çok güzel, devrimci Yunan melodileri öğrenmiştim. Bunlardan biri de, Yunan İç Savaşı sırasında Yunanlı komünistlerin hapsedildiği Oropos Adası'ndaki cezaevini anlatan "Oropos" adlı parçaydı. Sofrada aniden "Oropos"un melodisini söylemeye başlamam, Yunanlı konuklarımızı hem şaşırtmış, hem de duygulandırmıştı.

Bu duygulu anlar, iki parti heyetleri arasındaki siyasî görüşmelere geçildiğinde, yerini, akılcı hesaplara bıraktı. Neden söz ettiğimi anlayamadığınızın farkındayım. TİKP ile EKKE, bu görüşmelerde, Türkiye ile Yunanistan'ın eskiden beri ihtilaf halinde oldukları Ege Adaları'nın "devrimden sonraki" statüsünü ciddi ciddi pazarlık konusu yaptılar. Bu saçmalığın o zaman da farkındaydım. Birincisi, ortada fol yok yumurta yokken, sanki her iki parti de kendi ülkelerinin iktidarlarına kurulmuşçasına böylesi "paylaşım" konularına girilmesi, iki partinin de birer budalalar topluluğu tarafından yönetildiğini göstermekteydi. İkincisi, bunu mantıki kılacak koşulların oldu-

ğunu varsaysak bile, "enternasyonalist" olduğunu ileri süren iki partinin adalar konusunda "ulusal pazarlığa" girişmesi, ikisinin de alelade milliyetçiler olduğunu ispatlamaktan başka bir işe yaramaz. Bu haris milliyetçiliği o gün bile içten içe ayıplamışımdır. Hele fizik olarak Doğu'ya benzeyen o EKKE başkanı hiç gözümün önünden gitmez. Adam, milliyetçilikte Doğu Perinçek'i bile fersah fersah geride bırakmıştı. Sıkı bir "megalo ideacı" olan EKKE başkanı, adaların tümünü ve Kıbrıs'ın tamamını istiyordu! Yapılacak fazla bir şey yoktu. Bütün adaları "verdik", gitti!

Legal ve "saygın" bir partinin temsilcileri olarak, Enternasyonal ilişkilerimizi, büyükelçiliklerin kokteyllerinde de sürdürüyorduk. Gerçi bu tür davetiyeler, nedense partiden çok, gazeteye geliyordu. Bu "ihmalkârlığa" içten içe bozulsak da, dıştan belli etmeden, gazete temsilcilerinin kuyruğuna takılıp bu tür kokteyllere gittiğimiz oluyordu ara sıra. 1979 yılının yazında bir gün, Irak Büyükelçiliği neredeyse çayır büyüklüğündeki bahçesinde büyük bir "gardenparty" vermişti. İnsan bu elçiliklerin şatafatını, yiyecek ve içkilerin bolluğunu görünce, devletlerin kendi halklarının boğazına basarak sızdırdığı paraları nerelere akıttığını çok iyi görebiliyordu. Ama, bizim o sırada savunduğumuz siyaset, devletleri, böyle "küçük şeyler" yüzünden üzmeye hiç elverişli değildi. Üç Dünya Teorimize göre, Irak devleti de dahil, tüm "Üçüncü Dünya" devletleri, dünya devriminin temel gücünü oluşturmaktaydı.

Ankara *Aydınlık* temsilcilerinden Doğan Yurdakul'la birlikte gittiğim Irak Büyükelçiliği'nin "çayır"ındaki eli kadehli seçkin topluluğun içinde çok ilginç simalara rastladım. Örneğin, Prag Baharının kahramanlarından Dubçek, o sırada atanmış olduğu Çekoslovak Büyükelçiliği görevinin gereği olarak orada bulunuyordu. 1968 yılında Çekoslovak işgâlini ne kadar desteklersek destekleyelim (*Yarılma*, s.262-64), sonradan, Maoculuğun gereği olarak bunun özeleştirisini vermiş ve Dubçek'in "hakkını" teslim etmiştik. Her şeye rağmen, Dubçek bize göre büyük bir isimdi. Bu büyük ismin, şimdi gelip, bu koca "çayır"da ufak tefek, alçakgönüllü bir elçi olarak bir kenara sıkışması,

hayatın tuhaflıklarından biri gibi gözükmüştü gözüme. Bu örneğin, Süleyman Demirel'i ya da Bülent Ecevit'i, günün birinde Türkiye'nin herhangi bir elçiliğinde, kavas kılığında görmek kadar tuhaf bir durumdu aşağı yukarı.

Çekoslovakya'nın işgâli günlerinde Dubçek'i aslanlar gibi savunan, eski TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar da oradaydı. Aybar, yine eski Aybar'dı. Gerçi TİP Genel Başkanlığı dönemindeki gibi önemli kalabalıklar yoktu peşinde, ama bu, tarihî bir figür olarak ağırlığını bütünüyle kaybettiği anlamına gelmiyordu. Aybar, her şeye rağmen, ilkeli ve dirayetli bir politikacıydı. Politik arenanın altüst oluşları, ona, duruşunu, toprağa basışını kaybettirmemişti. Leninizme saldırıları hoşumuza gitmese de, "millî bağımsızlıkçı" tutumunu takdir ettiğimizden ona hâlâ belli bir sempati duyuyorduk. Bu yüzden, Doğan Yurdakul'la birlikte, elimizde tuttuğumuz kürdanlı kadehlerle Aybar'ın yanına yaklaşıp birkaç laf ettik onunla. Aybar, masalardaki yiyeceklere üşüşen kalabalığın arasında arada bir başı görünen Dubçek'i gösterip bize, "nereden nereye" demiş, böylece bizim gibi, kısa vadeli politik propaganda peşinde koşmaktansa, politikanın felsefesini yapmaya daha yatkın olduğunu göstermişti. Bizim ise, umurumuzda değildi, Dubçek'in "nereden nereye" geldiği. Sayın Aybar, acaba yaklaşan "Sovyet işgâli" konusunda ne düşünüyordu? Aybar, günlük politika kokan bu eşelemelerimizden hiç hoşlanmadığını gösteren bir tavırla gülümsemiş ve bizi başıyla hafifçe selamladıktan sonra, başka bir topluluğa doğru uzaklaşmıştı. Anlaşılmıştı, bu "seçkin"lerin arasında politika yapmak bana göre değildi. Ben yine, nutuklarımı uslu uslu dinleyen "kitlemin" içine dönsem iyi olacaktı.

* * *

Türkiye'nin sosyal ve politik yapısında büyük değişimlere yol açan bir askerî darbenin gerçekleşeceği 1980 yılına girmeden önce, 1970'li yıllarda sol kesimin kaderini belirleyen en önemli temalardan, "fraksiyonlar" konusu üzerinde durmam gerektiğini düşünüyorum. 1974 yılındaki Genel Afla dışarı çıkıldığında, sol örgütleri toparlayanlar *Havariler* oldu. Deniz

Gezmiş'i görmüş, tanımış, onunla birlikte THKO'yu kurmuş *havariler*, "Halkın Kurtuluşu" (daha sonra Türkiye Devrimci Komünist Partisi -TDKP-) hareketini; Mahir Çayan'ın yakın arkadaşı *havariler*, "Dev-Yol" ve "Kurtuluş" hareketlerini; İbrahim Kaypakkaya'nın çevresinde bulunmuş, onunla birlikte Aydınlık hareketinden kopmuş *havariler* ise, TKP-ML'yi örgütlemeye giriştiler. Aydınlık hareketinin "peygamberi" öldürülmemişti. Bu yüzden biz Aydınlıkçı *havariler*, "peygamber"imizin fiilî yol göstericiliğinde TİİKP'yi yeniden örgütlemeye başlarken, "şehit-ata" kültüne uygun bir şeyler aradık tarihte ve TKP'nin kurucularından Şefik Hüsnü'yü bulup, durumu onunla idare etmeye çalıştık. Sovyet yanlılarının, ne "ata"ları, ne "peygamber"leri, dolayısıyla ne de "havari"leri vardı. Onlar bu boşluğu, Sovyet Devriminin propagandasıyla, dolayısıyla "ataların atası" Lenin tapıncıyla doldurmak zorunda kaldılar.

"Türkiye devleti" sınırları içinde yaşayan halk kitleleri, büyük çoğunlukla Hıristiyan değildi ama, özellikle Alevi kesimlerde "zulüm gören ata ya da mürşit" ve "onun ışığını taşıyan havariler" geleneği son derece güçlüydü. Türkiye'nin 1970'lerde yeniden hareketlenen toplumsal zemininde bu gelenek, sol örgütlerin, özellikle Alevi ve taşra kökenli genç nüfusundan güç toplamasında, neredeyse tayin edici bir işlev gördü. *Havariler*, "şehit atanın" en yakınında bulunmuşlardı, dolayısıyla onun "uhrevi" gücünün yeryüzündeki tecessüm etmiş temsilcileri, o "dinsel" ışığın halihazırdaki taşıyıcılarıydılar.

Ne var ki, bir süre sonra, *havariler* arasında, geçmiş bütün dinlerde olduğu gibi, "şehit ata"nın "nurlu" görüşlerinin yorumunda farklılıklar baş gösterdi. Aslında bu görünüşteki nedendi. Gerçekte *havariler*, kendilerini beklenmedik ölçüde yükselten toplumsal dalganın getirdiği maddi kazançları, olanakları ve otoriteyi paylaşmakta anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Ortada paylaşılacak pek bir şey yoksa, "aile fertleri" iyi geçinir, ortak yaşamı yürütmek için dayanışma içinde olurlardı. Ama ortaya paylaşılacak bir şeyler çıkınca, işin rengi değişirdi. "Şehit ata"nın *manevi* gücüyle *maddi* olanaklara kavuşan *havariler*, bu olanakların bölüşümünde anlaşmazlığa düşünce, "tefsir

farkları" gündeme geldi ve "şehit ata" kültüne dayanan örgütler hızla bölünmeye başladı. Bir de işin içine, havari kültünün getirdiği maddi olanakların yadsınmaz büyüklüğünü gören, 1970'lerde *havarilerin* yanında staj görmüş "havari yamakları"nın, yeni "önderlik" iddiaları karışınca, adlarını bile birbirinden ayırt etmenin mümkün olmadığı yeni yeni fraksiyonların ortaya saçılması kaçınılmaz oldu. 1970'lerde toplumsal ilişkiler tarafından hiçlenmiş çok sayıda genç insan, bir varlık olabilmenin, bunun da ötesinde, rüyalarında bile göremeyecekleri bir otoriteye kavuşmanın yolu olarak, "ata kültü"ne dayanan yeni fraksiyonlar kurma yoluna gitti. Bu fraksiyonlar için "ideoloji" yaratmak kolaydı. Eski örgütünüzün "ata", "peygamber" ya da "mürşid"ine daha sıkı sarılır, onların yeniden tefsirine dayanan bir metin kaleme alır, eski örgütün, "mürşidin yolundan saptığını" ilân ederdiniz, olur biterdi. Bu, aynı zamanda, "havariliğin", "haramiliğe" dönüşme sürecinin başlangıcını oluşturur.

1970'li yılları toza dumana katan Sovyetçi-Çinci çatışmasının temelinde yatan güdünün bile buradan kaynaklandığını iddia edeceğim. Yani, fraksiyonların en "baba"sı TİİKP (ya da TİKP) ve TKP de dahil, Sovyet ve Çin yanlısı fraksiyonların, bu ülkelerin sadık takipçileri olmaları, onların izlediği "çizgi"ye gerçekten inanmalarından çok, "prestijlerinden" yararlanarak, kendi örgütlerini büyütme isteğinden kaynaklanıyordu. Eğer böyle olmasaydı, o kadar çok Çinci, o kadar çok Sovyetçi fraksiyon olur muydu? Nitekim bu "sadık" fraksiyonlar, ileriki yıllarda, bu ülkelere bağlılıklarının, kendilerine yarardan çok zarar getirdiğini gördükleri an, "sadakat"ten ayrılmakta bir saniye bile tereddüt etmemişlerdir. Tek tek bireylerin oluşturduğu örgütler, bütün insanî zaafları bünyelerinde yansıttıkları gibi, bir kere oluştuktan sonra, tek tek bireylerin iradesinden de bağımsız bir varlık kazanıyor ve her canlı varlık gibi, kendi çıkarlarını kollamakta olağanüstü bir "yetenek" gösteriyorlardı.

Fraksiyon kavgaları içinde şaşkına dönüp, herhangi bir fraksiyonun *havari*si, havari yamağı ya da müridi olmayan, olmak istemeyen çok sayıda samimi devrimciye, o günün solcu

kesimi tarafından konmuş kollektif ad, "ÇBS'ciler"di ("Çizgisi Belirsiz Sosyalist" sözcüklerinden üretilerek ve "ÇBS boyaları"na anıştırma yapılarak konmuş bir addı bu). "ÇBS'ci"lerin sayısı, tahmin edilenden çok daha kalabalıktı. Bunlar, fraksiyon kavgalarından hiçbir yarar gelmeyeceğini ve fraksiyonlarda "yükselme"nin devrimcilikle ilgisi olmadığını anlamış devrimcilerdi. "ÇBS'ci"lik, fraksiyonculuğa ve devrimi kariyerizme kurban eden "ata kültü" tüccarlarına, devrimci bir tepkiydi. Ne yazık ki, örgüt şeflerinin, kendilerini "ÇBS'ciler" diye aşağılamasını önleyemeyecek kadar dağınık ve çaresizdiler (kimbilir ne çok samimi devrimci insan, örgütlere, önderliklere "layık olamadıkları" için büyük vicdan muhasebelerine girişmiş, kendini yiyip bitirmiştir). 1980'e gelinirken ÇBS'cilere, bir de "araştırıyorumcular" eklenmişti. Bunlar da, içinden çıkılmaz fraksiyon "çizgi"lerinin kafa bulandıran titizliğinden yılmış, ancak fraksiyonların dominasyonuna açıkça kafa tutmaktan çekinen devrimcilerdi. Herhangi bir fraksiyona neden dahil olmadıkları sorusuyla fazlaca sıkıştırıldıklarında, "araştırıyorum" diye yanıt verirlerdi. Ağır oturaklı bir havaya bürünerek "araştırdıklarını" söyledikleri şey, aslında günün "ciddi teorik" problemleri değil, kendilerini fraksiyonların bulandırdığı ortamdan kurtaracak bir çıkış yoluydu.

Böyle bir "araştırıyorum"cuyla, bir keresinde *Aydınlık* gazetesinde tartışma olanağı bulmuştum. Onun "araştırma"larını ciddiye almış, kılı kırk yaran sorularını yanıtlayarak, kendisini örgüte katılmaya ikna etmeye çalışıyordum. O sırada içeri Doğu girdi ve "araştırmacı"yı, benim gibi "işi başından aşkın" bir yöneticinin zamanını, "boş" sorularıyla işgâl ettiği için bir güzel azarladı. Bir yönetici olarak "önemsenmek"le çocuğun haksız yere azarlanmasından duyduğum mahçubiyet arasında bir an bocalamış, sonunda Doğu'nun işgüzarlığının haksızlığına ikna olmama rağmen, gencin yanında "yönetici dayanışması"nı bozup Doğu'ya karşı çıkmamıştım. Şimdi düşünüyorum da, o gencin yerinde olsam, "araştırmamı" şu "yönetici" denen yaratığı yönlendiren güdülere teksif ederdim. Belki böyle bir araştırmadan ileriye dönük, gerçekten değerli bazı sonuçlar çıkabilirdi.

Solu destekleyen halk yığınlarının devrimci fraksiyonlara bakışı ise son derece gerçekçiydi. Mahallelerde, yerel alanlarda sağcı çetelerle giriştikleri boğuşmada, sol fraksiyonların "koruması"na ihtiyaç duyuyorlardı. Bu yüzden, onlarla arayı açmamaya dikkat ediyor, hattâ o bölgede hangi fraksiyon hâkim konumdaysa, hiç titizlenmeden mecburen onu destekliyorlardı. Ne var ki bu, onların, fraksiyonların, "şifresini çözmeye" bile teşebbüs etmedikleri formülasyonlarını, çizgilerini dört dörtlük izledikleri ya da onayladıkları anlamına gelmiyordu. Hattâ bu titiz formülasyonlara uzaktan uzağa, alaycı bir şekilde baktıkları bile söylenebilirdi. Bunların hiç de öyle iddia edildiği gibi "devrimin yolunu" aydınlattığına falan inanmadıkları her hallerinden belliydi. İçlerinden en cesurları, yeri geldikçe bunu fütursuzca ifade eder, fraksiyon çatışmalarını anlamsız bulduklarını belli ederdi. Bir gün Malatya il örgütünde "sosyal emperyalizm" üzerine sohbet ediyordum "kitle"mizle. Salonda, "sıradan" taraftarlarımız, Malatyalı köylüler çoğunluktaydı. Tam, partinin "üçlü blok"a karşı tezleriyle vecde gelmiştim ki, köylüler, "safça" şu "basit" soruyu ortaya attılar: Biz de, "onlar" da, "sosyal emperyalizm"e veryansın ettiğimize göre, neden birleşmiyorduk? Soru "basit", ama sarsıcıydı. Birlik eğilimine sırt çeviriyormuş gibi görünmemek için, "onlar birleşmiyor ki" diyerek işin içinden sıyrılmaya çalıştım. Köylülerin "basit" mantığı yine çalıştı. O halde biz onlarla birleşseydik. Ama, şimdi benim şu anda yaptığım gibi, onlara atıp tutarak birlik olmazdı ki. Ayrıntıları bir yana bırakmalıydık. Genelde anlaşanlar, eğer "iyi niyete sahiplerse" mutlaka biraraya gelirlerdi. İçten içe onlara hak vermediğimi söyleyemem. Ne var ki, bunu itiraf edemezdim. Çünkü örgütün çıkarları, devrimin de, yığınların isteklerinin de önündeydi. Apaçık ortadaydı bu. Devrim dar örgütsel çıkarlara çoktan kurban edilmiş, bu konudaki ünlü bir deyişi tersine çevirerek söyleyecek olursak, "evlatları, devrimi yemiş"ti.

* * *

1979 sonbaharında, "transferler" yoluyla kurulan, ancak Batılı devletlerden umduğu desteği bulamayan Ecevit hükümeti,

toplumsal, siyasî ve ekonomik kriz nedeniyle, istifa etmek zorunda kaldı. Kimsenin, MHP de dahil diğer sağcı partilerin dışarıdan desteğiyle kurulan Süleyman Demirel'in başkanlığındaki yeni hükümetten, siyasî ve toplumsal krize çözüm bulmasını beklediği yoktu. Bu hükümetten, Amerika başta, Batılı devletlerin beklediği, IMF'in ekonomik alandaki acı reçetelerini yürürlüğe koymasıydı. Eğer halk bu "acı ilacı" itiraz etmeden yutarsa ne âlâydı. Aksi takdirde, zorun gündeme gelmesi kaçınılmaz olacaktı. Genel olarak dünyada, özel olarak Latin Amerika'da, Amerika destekli askerî darbeler dönemi, 1970'lerin ortalarından itibaren, esas olarak kapanmışken, Türkiye'nin, yeni bir askerî darbeyi kaçınılmaz olarak gündeme getirecek, Demirel'in "malî müşaviri" Turgut Özal patentli, "24 Ocak kararları" ile ameliyat masasına yatırılması, yalnızca krizin büyüklüğünü ve derinliğini gösteriyordu.

1980 yılının başlarında, şiddet olaylarıyla neredeyse alabora olacak duruma gelmiş Türkiye "tekne"sinin dibini delip iyice su almasına yol açan acımasız ekonomik operasyonlar, şiddetin, her gün çok sayıda can almasına ve toplumun psikolojisini altüst etmesine rağmen, dikkatlerin, birkaç ay için de olsa, ekonomik konulara yoğunlaşmasına yol açmıştı. Halil Berktay'ın öncülüğünde örgütlenen, partinin akademik alandaki üye ve taraftarı aydınların oluşturduğu TİKP "Bilim Kurulu", bu ekonomik yeniden yapılanmayı Marksist açıdan tahlil edip, biz ekonomik sorunların cahili yönetici ve üyelerin kafasını açmak için hummalı bir çalışma içine girmişti. İstatistikler, karmaşık ekonomist dil, içinden çıkılmaz hesaplar vb. ne yazık ki, bizlerin kafasını daha da karıştırmaktan başka bir işe yaramadı. Olmuyordu, bir türlü olmuyordu işte! "Bilim Kurulu"nun yayımladığı ekonomik tahlil broşürlerini ezberlesek de, bunları temelden anlayacak ve aktaracak kafa yoktu bizde. Ezberlesek bile, daha ilk soruda çuvallıyor, sözlüye kaldırılmış öğrenciler gibi, kopya alacağımız "Bilim Kurulu" üyelerini arıyordu gözlerimiz. Kaldı ki, "Bilim Kurulu"nun da, adının ağır oturaklı havasına uygun bir performans gösterdiğini söylemek oldukça zordur. Bozuntuya vermiyorlardı ama, bu karmaşık

ekonomik sorunların içinden çıkamadıklarını galiba onlar da biliyordu içten içe.

Ekonomik tahlil alanından siyasî tahlil alanına geçtiğimizde ise biz yöneticilerin çenesi bir açılıyordu ki, sormayın gitsin. Bu alana girilince, sanki kendi evimize gelmişiz gibi rahatlıyor, soyunup dökünüyorduk. İyiden iyiye ustalaşmış politikacılar olarak siyaset alanını "deşifre etmek" bize artık çocuk oyuncağı gibi görünüyordu. Tecrübeli bir antika uzmanı gibi, hangi siyasî güce el atsak, ne "malın gözü" olduğunu, ne "değer" ifade ettiğini anında söyleyiveriyorduk. Artık "millî birlik" hükümetinin kurulamayacağı anlaşılmıştı. "Millî" duygulardan ve "ulusal kurtuluş" bilincinden nasibini almamış bu yozlaşmış partilerden böyle "ulvi" misyonlar beklemek boşunaydı. Rotayı ustaca başka yerlere çevirmenin zamanıydı. TİKP, soldaki rakiplerini her an şaşırtacak büyük bir politik kıvraklığa sahipti. Dün dediğini, bugün hiç erinmeden terk eder ve umulmadık bir manevrayla tam ters yönde ilerleyebilirdi. Yok canım, gerçekten öğrenmiştik bu sanatı, bayağı da zevkli oluyordu. "Saplantı" içinde olanlar "saplantılarıyla" baş başa kalsınlardı bakalım. "Millî Birlik" hükümeti tutmamış mıydı? O zaman biz de başka "millî" güçler arardık. Nitekim bulur, üstelik ismini de koyardık: "Devlet Partisi". Parlamentoda bu adı taşıyan herhangi bir parti yoktu elbette. Ama bizim "dehamız", *18 Brumier*'in yazarı Marx'tan geri mi kalacaktı? "Devlet Partisi", belkemiğini silâhlı kuyvetlerin oluşturduğu, devlet bürokrasisi ve "Kemalist devlet ideolojisi"nin sadık izleyicisi devletçi politik güçlere verdiğimiz addı. 12 Mart darbesi dönemindeki, o zamanlar bizim tarafımızdan konmuş adlarıyla, "Amerikancı generaller"den tutun da, aynı dönemin devlet destekli partisi, Ferit Melen'leri, Turan Feyzioğlu'larını, Coşkun Kırca'ları barındıran Güven Partisi'ne (GP) kadar, nerede zorba, emekçi düşmanı, Amerikancı varsa, bu "Devlet Partisi"nin içinde yer alıyordu. Biz de bilmiyor değildik, bunların zorba ve Amerikancı karakterini. Ne var ki, değişen "koşullar", kafamızdaki kavramların niteliğini de değiştirmişti. Artık "emekçi düşmanı" ve "zorba" olmanın "anlamı", "Sov-

yetler Birliği'nin Türkiye'yi yıkma planlarına karşı" direnmek, bu "yıkma planları"nın aleti "gayri-millî" güçleri ezmek; "Amerikancı" olmanın "anlamı" ise, Sovyetler Birliği'nin "işgâline" karşı Türkiye'nin "ulusal bağımsızlığı" için direnmekti. Bu bağlamda, "yozlaşmış" "düzen partileri"nin karşısında, "Devlet Partisi"nin şahsında, "ulusal direniş" savaşı için "ulusal müttefikimizi" bulmuştuk. Karanlıkta ıslık çalıp, ne kadar, "Türkiye, yeni bir darbeye gitmiyor, 12 Mart'tan uzaklaşma sürecindeyiz," dersek diyelim, artık bütün yatırımımızı bu güce, dolayısıyla ordunun yeni darbe planlarına yapacaktık. Tarihe bakındı beyler (ve hanımlar!) Mao da, Çan Kay Şek'le ittifak yapmamış mıydı? Tarihi böylesine taklit etmek, "insanın maymundan türediği" tezine ek bir kanıt sunmaktan başka neye yarardı ki!

* * *

Parti Türkiye ekonomisinin tahlilinde ne kadar zayıf olursa olsun, kendi "ekonomisi"nin düzenlenmesinde son derece gayretliydi. Ayrıca da öyle olmak zorundaydı. Çünkü, partinin zorunlu masrafları bir yana, *Aydınlık*'ın malî giderlerinin dayanılmaz ağırlığı, belimizi iyiden iyiye bükmüştü. İşte bu duruma çözüm bulmak üzere başkanımız Doğu, merkezî bir "maliyeciler heyeti" oluşturmuştu. Bu heyetin tek görevi, kafayı çatlatıp, olmayacak cin fikirler üreterek, partinin malî kaynaklarını arttırmaktı. Bunun da yolu, sadece üyelerin gırtlağına basıp onlardan yüklüce aidatlar kopartmak olamazdı elbette. Daha "yaratıcı", daha "üretken" yöntemler kullanmak gerekirdi. Bunun anlamı, partinin de ticaret hayatına atılıp, "kâr" peşinde koşmasıydı. "Diyalektiği" iyi "anlamak" gerekirdi! Kapitalizmi "yıkmak" için, kapitalist kâr mekanizmalarından yararlanılacaktı!

Dâhiyane kâr yolları bulmakla görevli "maliyeciler heyeti", başkanlık kurulundan M.K. Çamkıran'ın denetiminde çalışıyordu. Çamkıran'ın bu göreve verilmesinin, kendisinin de buna talip olmasının tek nedeni, sanırım Çamkıran'ın engin sübjektivizmiydi. Sonuçta, maddi temelden iyiden iyiye kopmaya

yol açan bu engin sübjektivizmin, yeni ekonomik kaynaklar için yaratıcı önerilerin ortaya çıkmasına yararlı olacağı düşünülmüş olmalıydı. Ekibin diğer önde gelen elemanı, Şamil Perk'di. Şamil, partinin memurlar örgütü Mem-Der'in başkanlığında bulunmuş, derli toplu çalışmasını bilen, memur alışkanlıklarını devrimci mücadelenin hizmetine vermiş bir arkadaştı. Çamkıran'dan daha gerçekçi olmakla birlikte, ticaret hayatında gereken yeteneklerden yoksun olduğu daha sonraki deneylerle ortaya çıkacaktı. Hazine işlerini yürüten bir bürokratla, ticari deha pek uyuşan şeyler değildi. Şamil, bunu kanıtlayan en iyi örnekti. Ekibin bir diğer elemanı, Partinin merkezî muhasipliğini de yapmakta olan Şaban Şerif Yarar'dı. Şaban Şerif, 12 Mart döneminde çok genç yaşta partinin illegal gençlik çalışmalarına katılmış ve tutuklanıp bizimle birlikte TİİKP davasından yargılanmıştı. Babası, Adanalı zengin bir toprak sahibi ve tüccardı. Haris bir maliyeci olarak, bizlerin harcırahlarını kısmaktaki becerisi, "babasının oğlu" olduğunu göstermekle birlikte, muhteris olmak her zaman ticari dehaya tekabül etmiyordu. Ekibin zorlu çalışmalarına bazen, başkanımız Doğu Perinçek bile katılıp, Çamkıran'ı aratmayan sübjektivizmiyle, partinin kazanç hırsını azami ölçüde körüklemekten geri kalmıyordu.

Özellikle 1980 yılının başından itibaren, partinin iç taraftaki "idari" odasının kapısını ne zaman açsam, maliyecilerin sabit bir noktaya dikilmiş muhteris gözleriyle ve kararmış suratlarıyla karşılaşıyordum. Hayır, sizi görmüyorlardı bile. O anda bambaşka bir dünyada yolculuk yapmaktaydılar. Örneğin gözlerinin önünde halılar ve milyonlar uçuşuyordu. Yurtdışıyla bağlantı halinde yapacakları halı ticaretinden gelecek milyonlar, tüm hayallerini kaplamıştı. Ya da bu milyonlar, neden zeytin ihracatıyla akmasındı partinin kasasına? Parti, diğer peynir tüccarlarından daha mı aptal, daha mı beceriksizdi! Peki ama, bütün bunlar için yine "sermaye" gerekirdi. Bunun için oturup Marx'ın *Kapital*'ini hatmedecek değillerdi herhalde. Kaynakları "tüketmek"tense, "üretmek" en iyisiydi. Parti kasasının bir kesimi, "sermaye yatırımı"na yöneltilecekti. Başkanı-

mızın inayetiyle, "hazine"nin kaynakları bu tür yatırımlara seferber edildi ve maliyecilerimizin ticari girişimleriyle hepsi battı!

Merkezî maliyecilerimizden daha pratik yerel "maliyeci"lerimiz de vardı. Onlar, büyük "işadamı" tavrıyla masa başında para kazanma planları yapmıyorlardı. Bir kasap kabalığıyla işe balıklama dalıyor ve partiye önemli malî katkılar sağlıyorlardı. "Kasap kabalığı" derken, bunu biraz da bilinçli kullandım. Altındağ ilçe örgütümüzde konuşma yaparken, toplantıya "biraz" geç kalan Altındağ İlçe Başkanımız Feyyaz Kurşuncu'nun üstübaşı kan içinde gelip tam karşıma azametle kuruluşunu hiç unutamam. Feyyaz, humoru hayatının her anında, iliklerine kadar yaşayan bir arkadaşımızdı. Öyle bir oturuşu vardı ki karşımda, "hadi, şu üstümün başımın halini sor da, biraz gülelim" der gibiydi. Sonunda dayanamayıp sordum. "Ne o Feyyaz," dedim, "kavgadan falan mı geliyorsun." "Yok" diye yanıtladı Feyyaz, her zamanki ciddi-komik haliyle, "kurban derisi toplamaktan." Şöyle bir slogan düşünebiliyor musunuz: "Kurban derilerinizi devrime bağışlayın"!

* * *

1980 yılıyla birlikte, TİKP'nin "muzaffer" I. Kongresi'nin hazırlıklarına giriştik. Bu kongre öncesinde, ideolojik ve siyasî "çizgi" planında bazı "yeni" rüzgârlar estiğini tespit etmek gerekir. Siyasî çizgi planında esen "yeni rüzgâr"ın aslında o kadar da yeni olmadığı açıktı. Bu, TİKP'nin başından beri tuttuğu yolun doğal sonucuydu. 1980 yılının başında, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgâl etmesi, TİKP'nin Sovyetler Birliği'ni tek başına düşman ve ABD'yi açıkça müttefik ilân etmesini getirmişti. Başkanlık kurulunun ittifakla kabul ettiği bu "yeni"lik, genel kongre öncesi yerel kongrelerde tartışılacak ve üyelere "benimsetilecek"ti. İdeolojik planda esen rüzgârların ise gerçekten belli bir yeniliğin habercileri olduğu söylenebilir. Bunların, birincisi, kısmen yukarıdan, kısmen de aşağıdan esen, Stalin'in "gözden geçirilmesi"; ikincisi, Çin'in piyasa ekonomisini benimsediğinin ve kapılarını Batı sermayesine aç-

tığının açıkça ortaya çıkması üzerine, esas olarak aşağıdan esen, Çin'in "gözden geçirilmesi" rüzgârlarıydı. Tabiî, ideolojik alandaki bu yeni rüzgârlar, her şey başkanlık kurulunun güdümünde hazırlandığından, Genel Kongre'ye yansımadı ya da başkanlık kurulunun izin verdiği küçük esintilere dönüşerek "yansıdı".

Her iki ideolojik sorunda da, "yukarı"nın ve "aşağı"nın hareket noktaları farklıydı. Stalin sorununda, merkezi yönlendiren güdü, Sovyetler Birliği'ni tek başına baş düşman ilân etme ve hayali "Sovyet işgâline" karşı, ABD de dahil geniş bir "ulusal cephe" oluşturma "yeni" siyasetine ek bir payanda sağlamaktı. Bu payanda, yakın tarihe atıfta bulunan benzetmeler yoluyla sağlanacaktı. Sovyetler Birliği'nin yöneticileri, günümüzün "Hitler"leriydi. II. Dünya Savaşı öncesinde, "dünya devriminin kalesi" olan Sovyetler Birliği, 1939 yılına kadar Hitler Almanya'sını baş düşman ilân edip, Batı demokrasileriyle ittifak siyaseti izleyerek doğru bir iş yapmıştı. Ne var ki, 1939 yılında imzalanan Hitler-Stalin paktı, dünya savaşının çıkmasını hızlandırmış ve Hitler'in, Avrupa'nın birçok ülkesini istila etmesini kolaylaştırmıştı. Stalin'in yanlış taktiklerini izleyen o zamanki komünist partileri, 1941 yılında Hitler doğrudan doğruya Sovyetler Birliği'ni işgâle girişinceye kadar, "ulusal teslimiyet", hattâ Hitlerci faşistlerle işbirliği siyaseti izlemişlerdi. Bu "kıssa"dan bugün çıkarılacak "hisse", günümüzde Hitler faşizminin özelliklerini tıpatıp "yansıtan" Sovyetler Birliği'ne karşı teslimiyet göstermenin, aynı kötü sonuçlara yol açacağıydı. Stalin, Hitler'le uzlaşarak büyük bir hata yapmıştı. Eğer ideolojik planda bu yanlışlık kanıtlanırsa, bugünkü "Sovyet işbirlikçiliğine" büyük darbe indirilecek, Sovyetler Birliği'ne karşı "ABD de dahil en geniş cephe" siyasetinin "haklılığı" ortaya çıkacaktı. Bunun için, Doğu'nun talimatıyla çeşitli "araştırma" çalışmaları başlatılmıştı bile. Avrupa'da, Yıldırım Dağyeli, bu talimat çerçevesinde, 2. Dünya Savaşının başlangıcında çeşitli komünist partilerinin teslimiyetçi ve "Hitler işbirlikçisi" uygulamalarının belgelerini toplamaya girişmişti. Bu belgeleri bulmak o kadar kolay değildi, çünkü Stalin'in Hit-

ler'le ittifakı sona erdikten sonra, NKVD ajanları, Avrupa'nın neredeyse bütün kütüphanelerini dolaşarak, bu işbirliğini belgeleyen gazete ve dergi nüshalarını çalmış ve yok etmişlerdi. Bu belgelerden bir kısmı, ancak bazı yaşlı komünistlerin özel arşivlerinde bulunabilmekteydi. Becerikli bir insan olan Yıldırım Dağyeli, kolları sıvamış, bu komünistleri tek tek bulup evlerini ziyaret etmiş, gerçekten birer ibret belgesi olan bu tür gazete ve dergilerin fotokopilerini bize yollamıştı. Öte yandan, o dönemleri bizzat yaşamış deneyimli bir komünist olan, parti meclisi üyesi ve İstanbul İl Başkanı Halim Spatar, kısmen bu belgelere, kısmen de kendi arşivine ve belleğine dayanarak, epeyce yararlı bir malzeme toplamış ve bunları partiye sunmuştu. Ali Develioğlu, Öktem Kalaycıoğlu, Kemal Doğan, Mesut Akın gibi, gençlik kesiminden yetenekli arkadaşlar, bütün bu belge ve malzemelerle, Stalin'in teslimiyetçi politikasını irdeleyen yazı taslaklarını şimdiden hazırlamışlardı.

Ne var ki, merkezin Stalin'e ilişkin bu araştırmaları, salt 2. Dünya Savaşı öncesinde izlenen, iki yıllık bir siyasî çizgi "sapması" üzerine yoğunlaşmıştı. Parti merkezinin, bu noktadan ileri gidip, Stalin'i daha derin bir eleştiriye tâbi tutmak gibi bir niyeti yoktu, hattâ işin bu noktaya varmasından korkuluyor, buna karşı şimdiden tedbirler alınıyordu. Parti merkezi o gün işine yarayacağı için, salt Stalin'in Almanya ile ittifak siyasetini eleştirmekteydi, yoksa Stalin'in, "sosyalizmi inşâ eden" büyük önder olarak kutsanmasından vazgeçmek aklının köşesinden bile geçmezdi. Öte yandan, parti "taban"ında, Stalin'in parti merkezi tarafından da eleştirilmeye başlanmasından cesaret alan ve bu eleştiriyi, toptan "Stalin eleştirisi" haline getirme niyetinde olduğu anlaşılan bir başka cereyanın ortaya çıkması gecikmedi. Özellikle gençlik kesiminden kimi arkadaşlar, Stalin'in toptan eleştirisinden yanaydılar.

Kongre öncesinde yapılan hazırlık toplantıları sırasında, aşağıdan gelen bu talebin açıkça ifade edildiği bir olaya tanık oldum. Çankaya ilçe binasında, içlerinde, sonradan anarşist olacak, Hacettepe Üniversitesi'nden Tayfun Gönül vb. gibi gençlerin de yer aldığı Çankaya örgütünün gençlik kesimine dahil on

beş yirmi genç üyenin katıldığı, kongreye öneriler götürmek üzere düzenlenen bir toplantı yapılmaktaydı. Salondaki bu toplantıda, gençlerin arasında hararetli bir tartışma geçtiği dikkatimden kaçmadı. Ne var ki, biz merkez yöneticilerinin, olur olmaz her tartışmaya burnumuzu sokmamız doğru olmazdı, zaten buna pek zamanımız yoktu. Ne var ki, gençler herhalde beni hazır orada bulmuşken, tartışmada hakem rolü oynamamı istediler. Evet, neydi mesele, sorsunlardı bakalım. Onlara "doğru önderlik" olarak "doğru cevabı" şıp diye söyleyiverirdim. Bu bir sorudan çok, toplantıda Stalin hakkında "ileri geri" laflar eden bir gencin bana şikâyet edilmesine daha çok benziyordu. Bu "arkadaş", Stalin'e açık açık "hakaret ediyor", partinin Stalin'i toptan reddetmesi gerektiği gibi "sapıkça" fikirler ileri sürüyordu. Merkez yöneticisi olarak ona "haddini" bildireydim de, onlar da kısa yoldan rahata erselerdi.

Stalin aleyhtarı genç, cesaretle, düşüncelerini tek tek ortaya koydu. Ona kalırsa, Stalin, en büyük "komünist katili"ydi. Ayrıca "sosyalizmin inşâsı"na ilişkin tezleri baştan aşağı yanlıştı. "Hızlı endüstrileşme" politikasıyla, işçilerin ve köylülerin devrime sırt çevirmesine neden olmuştu. Bugünkü Sovyet bürokrasisi, onun zamanında palazlanmıştı vb. Valla doğrusu, Stalin hakkında bu kadar radikal eleştirileri ilk kez duyuyordum. Gerçeği söylemem gerekirse, genci eleştirmeyi bırakın bir yana, aşağı yukarı on dakika süren konuşmasından çok şey öğrenmiştim. Diğer gençler dönmüş bana bakıyorlardı, "bak gördün mü, adam resmen Stalin'i 'usta'lar arasından atmak istiyor, hadi bak icabına" der gibilerden. Hayır hayır, yapamazdım böyle bir şey. Bu radikal fikirleri benimsediğimi söylemeye hazır olmasam da, içten içe hak verdiğim bir genci bastıracak sözler söylemem imkânsızdı. "İnsafsız bir bürokrat olmuştum" dediysem, o kadar da uzun boylu değil. Ben de hâlâ bir yürek taşımaya devam ediyordum. Diğer gençlerin beklentilerini boşa çıkaran bir tutum takındım. "Arkadaşın şahsi görüşleridir" dedim, "bunların hepsi elbette tartışılacaktır, tartışılmalıdır. Meseleyi, fikirleri bastıran bir biçimde ele almanın gereği yok. Dinleyelim, değerlendirelim, tartışalım,

herkes fikrini gönül rahatlığı ile ortaya koyabilmelidir." Tek başına meydan okuyan genç rahatlamış, diğerleri ise büyük bir hayal kırıklığına uğramıştı. Ama içlerinden hiçbiri, bu "önderin" de "sapma" içinde olduğunu söylemeye cesaret edememişti.

"Kızıl Çin"in burçlarında Coca-Cola'nın bayrağının dalgalanmaya başlaması da parti saflarında önemli çalkalanmalara yol açmıştı. Bu noktada esen rüzgâr, esas olarak aşağıdan geliyordu. Parti merkezi ne diyordu Çin'in yeni yönelimine? Çin'in de, Sovyetler Birliği gibi, kapitalizm yoluna sapması onaylanıyor muydu? Bu noktada, parti merkezinin tutumu, tamamen yararcı güdüler tarafından yönlendiriliyordu. Parti o güne kadar, Çin'in sol saflardaki prestijine dayanarak ve onun Türkiye'deki temsilcisi olduğunu kanıtlayarak güç toplamıştı. TİKP gibi reelpolitik bir partinin, bu prestijin rantını yemeye devam etmekten başka bir derdi olmaması son derece normaldi. Evet ama, Çin'in girdiği yeni mecra, bizzat Çin'in "devrimci prestiji"ne darbe indirmeye başlamıştı. Bu, eğer Çin'le "can ciğer kuzu sarması" olmaya devam edersek, bizim partimizin prestijinin de darbe yemesi anlamına gelecekti. Öte yandan, parti merkezi olarak, böyle büyük bir güçle aramızı aniden açacak sert bir tutumun ileride büyük "sakıncalar" doğuracağı açıktı. O halde sorunu, en oportünistçe manevralarla geçiştirmekte yarar vardı. Çin'i açıkça karşıya almaz, onun temsilciliği rolünü oynamaya devam eder, böylece o güne kadar olduğu gibi, Çin'den yararlanırdık. Öte yandan, kongre raporuna üstü kapalı ve imâlı bazı şerhler ve çekinceler koyarak, taraftarlarımızdan ve dışımızdaki soldan gelecek eleştirilere karşı akıllıca bir önlem almış olurduk. Ne demek efendim, bakın şu satırda Çin'in yeni yönelimiyle aramıza bir "çizgi" çekmişiz. Daha ne istiyorsunuz? Bu bağlamda, aşağıdan esen rüzgârın tamamen devrimci endişeleri, yukarının bu konudaki "esintileri"nin ise, en bayağı bir oportünizmi temsil ettiğini rahatlıkla söyleyebilirim.

Parti "tabanı"na, "Sovyetler Birliği'nin tek başına baş düşman haline geldiği ve ABD ile ittifak yapılabileceği" siyasetini

benimsetmek, öyle kolay olmadı. Kongre öncesi "çalışma komitesi" toplantılarında, ilçe ve il kongrelerinde, bu konuda ilk kez açıktan açığa parti içi bir muhalefetin ortaya çıktığı gözlendi. Bu muhalefet, ancak parti başkanlık kurulunun tüm ağırlığını, topyekûn terazinin bir kefesine koymasıyla alt edilebilirdi. Bu yüzden, biz merkez yöneticilerinin, "hızır" gibi, neredeyse tüm kritik ilçe ve il kongrelerine yetişmemiz ve başkanlık kurulunun, tümüyle, "yeni" siyasetin arkasında olduğu mesajını vermemiz icap etti. Doğu'nun ve benim de üyesi olduğum Çankaya ilçe kongresinde, bu konuda yapılan oylamayı hatırlıyorum. "Sovyetler Birliği'ni baş düşman, ABD'yi müttefik ilân" eden önerge oylanırken, ben ve Doğu, en önde, üstelik ayağa kalkarak ve geriye dönüp üyelerin ne yönde oy kullandığını tehdit edici nazarlarla kontrol ederek, "mesaj" vermenin de ötesine geçtik. Oylamayı kazanmamıza rağmen, aleyhte oy verenlerin sayısının küçümsenmeyecek bir yekûnu bulması, bizi derin derin düşündürmüştü. Bu muhalefet, daha üst kongrelerde, elene elene cılızlaştı, genel kongrede ise, bizim "merhamet ve himayemizi" gerektirecek ölçüde, sembolik hale geldi.

Genel kongre öncesi, ilçe ve il kongrelerinden aklımda kalan birkaç "fragman"ı daha anlatmam gerekiyor. Kongre koşturmacası sırasında, bir ara İstanbul'a gitmiştim. Doğu da oradaydı. *Aydınlık* gazetesinde, onun, Ankara il yönetiminden birileriyle yaptığı bir telefon görüşmesine tanık olmuştum. Doğu, kim olduğunu bilmediğim Ankara il yöneticisine, çevresinde bulunan bizlere de duyuracak şekilde, bazı "önemli" talimatlar veriyordu. Bu talimatın özü şuydu: Karısı Şule Perinçek ve kız kardeşi Feyza Zileli, kesinlikle hiçbir yönetici organa seçilmeyecek ve delegeliklere aday gösterilmeyecekti (diğer kız kardeşi Işık Soner'i "ihmal etmesinin" nedeni, Işık'a diş geçiremeyeceğini tahmin etmiş olmasıydı sanırım). Başkanımız, onların kendisiyle yakınlıklarından "imtiyaz" elde etmesine karşı ne kadar hassas olduğunu göstermiş, böylece, karısı Çiang Çing'in partide yükselmesini "önleyemeyen" Mao Zedung'a bile fark atmış oluyordu. O zamanlar saflarda, kadının

ve bireyin bağımsızlığı diye bir anlayış olmadığından, tabiî ki, kimse sorunu, Şule ve Feyza açısından düşünmemiş, ben de o eşek kafamla, bu "erdem"li tutumu takdirle karşılamış, Feyza'yı "imtiyazlardan" yoksun bırakacak özel bir mesaj yollamayı akıl edemediğim ve bu "işi" Doğu'ya bıraktığım için kendimi suçlamıştım.

"İmtiyazların reddi" konusunda genel kongre öncesinde tanık olduğum bir diğer olay, Doğu'nun, parti örgütlerinin "Başkan'ın fotoğrafını" talep etmeleri karşısında aldığı tutumdu. Birkaç yalak parti yöneticisi ve üyesi, genel merkezden ısrarla başkanın fotoğraflarını talep etmeye başlamıştı. Bu fotoğrafları, parti binasının duvarlarına asacak ve isteyen parti üyelerine hediye edeceklerdi. Onların iddiasına göre, "taban"dan bu yönde "şiddetli" bir talep vardı. Ben de dahil, biz merkez yöneticileri, bu talebi "makûl" karşıladık ve Doğu'ya yansıttık. Ne var ki, Doğu bu isteği "utangaç" bir tevazuyla reddetti. Böyle şeyler, gereksiz bir "başkan kültü"ne yol açabilirdi. Doğu'nun bu tavrı karşısında, bu kadarcık bir şeyi bile akıl edemeyip, diğer yöneticilerle birlikte, konuyu ona yansıttığım için yerin dibine geçmiş, başkanımızın "kariyerizm karşıtlığını" örnek almam gerektiğini düşünmüştüm.

Çankaya ilçe örgütünün üyeleri, ilçe kongresi öncesinde, delegelerini tespit etmek için, Ankara Halk Tiyatrosu'nda bir toplantı düzenlemişlerdi. *Aydınlık* Ankara Bürosu'nun çalışanları, dolayısıyla Feyza, topluca bu ilçeye üyeydiler. Çankaya ilçesi, aynı zamanda, gençlik kesiminden çok sayıda üyeyi barındırıyordu. Benim yönettiğim toplantıda, Ankara il delegeliğine önerilen adaylar üzerine "derinlemesine" tartışmalar yapılıyordu. Aslına bakılacak olursa, insanın, herkesin önünde böylesine didik didik edilmektense, aday gösterilmemeyi tercih edesi gelirdi. Aday gösterilenlerden biri de Feyza'ydı. Nitekim, Feyza da, partililerin önünde, neredeyse "çırılçıplak" hale getirildi. Kişiliğinin en "gizli" kalmış yönleri bile "projektörle" "aydınlatıldı". Bu arada genç üyelerden biri, daha da ileri gidip Feyza'yı, "somurtkanlıkla", "bürokratlıkla" vb. eleştirdi demeyeceğim, suçladı ve adeta payladı. Bunlar, bazı yüzey-

sel gözlemlerden yola çıkan, haksız nitelemelerdi. Feyza, sevdiği dar arkadaş çevresinde, son derece neşeli, candan bir insandı. Ancak, bu çevrenin dışına çıkınca, birden donuklaşır ve tanımadığı insanların üzerinde, ilk anda, soğuk ve katı birisi olduğu izlenimi bırakırdı. Sanırım bu genç de, bu tür yüzeysel izlenimlerden yola çıkmıştı. Kaldı ki, tespitleri doğru olsa bile, bir insana, topluluğun önünde böylesine acımasızca yüklenmek, kalbini kırmak, hattâ orada bulunanları, yerlere bakmak zorunda bırakacak ölçüde rahatsız etmek, olacak şey değildi. Karım olduğu için değil, kime yapılırsa yapılsın, o kişi adına, böylesine haşin bir tavırdan üzülmem, hattâ kızarıp bozarmam gayet doğaldı. Bu haksız tavır başkasına yapılmış olsaydı, belki müdahale ederdim, ancak Feyza'nın karım olması, elimi kolumu bağladı. Ben de diğerleri gibi yerlere bakarak durumu geçiştirmeye çalıştım. Tabiî, Feyza da müthiş bozulmuştu. Buna rağmen kibarlığını korudu ve bu münasebetsiz gençle ağız dalaşına girmedi. Toplantıya ara verildiğinde, evinde ikamet ettiğimiz, ortak arkadaşımız Füsun İkikardeş, Feyza'ya sarılıp, ona neredeyse "taziyetlerini" bildirdiğinde, Feyza, kırgınlığını gizlemeye çalıştı, "yok canım, önemli değil" falan gibi bir şeyler söylemeye çalıştı. Ama bunu söylerken bile, kırgınlıkla donmuş dudakları zor hareket ediyordu. İşte, Çin Kültür Devrimi'nin, insanlara külah giydirip ortalıkta dolaştırma uygulaması, bizim Maocu saflarımızda, ara sıra bu tür olaylarla nüksediyordu.

Çankaya İlçe ve Ankara İl Kongrelerinde, Doğu'nun, "kitle"yi hazır birarada bulmuşken, kitap satarak, Aydınlık Yayınları'na gelir sağlamaya çalışması, onun yararcılığının zirvedeki örneklerinden biriydi. Kendimi, onun peşine takılmak zorunda hissetmem ise, benim kuyrukçuluk huyumun zirvesini oluşturuyordu. Üstelik, *Savunma* adlı, yaklaşık yüz elli arkadaşın imzasını taşıyan kitabı, sanki sadece biz yazmışız gibi şahsen imzalayıp satmaya teşebbüs etmemiz, tek kelimeyle ayıptı. Ama, pragmatist Doğu'nun, böyle "ince ayrıntıları" düşünecek hali mi vardı? Tabiî, başkan olduğu için, en çok kitabı o sattı. Birkaç kişi, ayıp olmasın diye, Doğu'nun peşinden isteksizce

seğirten benden de kitap alıp imzalattı, ama benim imzamın yanına Doğu'nunkini de eklemek için, Doğu'nun arkasından koşturmaktan geri kalmadılar. Bu olay, "ünlü" denen insan türünün yaratıcısının, "sıradan" faniler olduğunu gösteren örneklerden biridir.

Kongre öncesindeki herzelerden biri de, üyeleri "numaralama" uygulamasıydı. Bu akıldaneliğin baş müsebbibi bendim. Bürokratik mantığın, saçmalığa evrildiği bir noktada bulunduğumdan, her parti üyesini, kalıptan çıkmış bir "kurşun asker" gibi tahayyül etmeye başlamıştım. "Kurşun asker"lerimizin sayısını bu yöntemle kolayca hesaplayabilirdik. Üstelik, "kondukları" yerde rahat durmayıp, zırt pırt yer değiştiren bu üyeleri, numaralarıyla kolayca "yakalayabilir", elimizin altında tutabilir, teşkilattan teşkilata devredebilirdik. Örneğin, "881" nolu üye, Çankaya ilçe örgütünden, Bakırköy ilçe örgütüne hareket etmişti, ilçe yöneticileri, bu numarayı önceden almalı ve yeni üyelerini numarasıyla birlikte "yakalama"lıydılar. Hem bu, üyelerimizi hâkim sınıflardan gizlemek için de, yerinde bir önlem olacaktı. Polis, parti binasını bastığında, üyelerin adlarıyla değil de, sadece numaralarla karşılaşınca apışıp kalacaktı (şaka bir yana, bunun, 12 Eylül'den sonraki baskınlarda parti üyelerinin isimlerinin ele geçmemesi açısından yararı olmuştur). Öte yandan, bu numaralama işleminin, yeni parti bürokrasisinin hiyerarşik sıralanmasını resmî hale getirmek açısından da büyük yararları vardı. Parti Başkanımız Doğu Perinçek, "1" no'lu üye olacaktı. "2" no'lu üye ben olacaktım. Böylece, partide 2. adam olarak yerim resmen tescil edilecekti. 3. adam durumundaki Hasan Yalçın, "3" no'lu üye olarak benim arkam sıra gelecekti. Bu bürokratik fişlemenin esas mucidinin, Mem-Der başkanlığı yapmış, o sırada partinin ticari faaliyetlerini yürüten Şamil Perk olduğunu da, bu arada belirteyim.

Parti fişleri basıldı. Genel merkezdeki tüm görevlilerin eline birer "numaratör" tutuşturduk. Hummalı bir faaliyetle fişler numaralandı ve başta biz yöneticiler olmak üzere hepimiz numaralarımıza kavuştuk. Ne var ki, "1" numaralı üye Doğu Pe-

rinçek, bu uygulamadan pek hoşlanmamış, o günkü yoğun siyasî işleri içinde bu tuhaf uygulamaya pek anlam veremeden, bizim hummalı faaliyetimize şöyle uzaktan bakmış, ancak müdahale de etmemişti. Başta ben olmak üzere, bu işe iştiyakla sarılanlar ise, numaralamanın ilk uygulama alanı olacak TİKP Kongresi'ni heyecanla beklemekteydik. Delegeler kongreye, numaralarını söyleyerek alınacaklardı. Valla, numarasını unutma "sorumsuzluğunu" gösteren delege, kendisi düşünsündü başına gelecekleri. İçeri adımını atamazdı!

Ne var ki, "kurşun asker" olarak tahayyül ettiğimiz üyelerimizin, devletin fişleme çabalarından rahatsızlık duyan, partinin tüm reaksiyoner siyasetlerine rağmen, hâlâ devrimci özlemler taşıyan kanlı canlı insanlar olduğunu unutmuştuk. O karlı kongre sabahı, kongrenin açılacağı, Necatibey Caddesi üzerindeki sinemanın kapısına geldiğimde, delegeleri "numaraları"yla içeri alma uygulamasının, delegeler tarafından fiilen geçersiz kılındığını görünce, "disiplinsiz köylü karakteri" üzerine "derin" ve üzgün sosyolojik analizler yaptım kafamda. Delegelerin çoğu, "numarasını" unutmuştu. Önce "unutkan" birkaç delege, görevliler tarafından kapıda bekletilmişti. Ancak "unutkanlar", küçümsenmeyecek bir sayıya ulaşınca, görevli barikatına yüklenmiş ve içeri doluşmuşlardı. Kapıdaki görevliler de, sanırım, tüm merkezî talimatlara rağmen, bu saçmalığın farkına vardıklarından, fazla direniş göstermemişlerdi.

Kongre salonu delegeler ve seyircilerle hıncahınç dolmuştu. Sahneye yakın bir yerde, TRT ve parti görevlileri, kongreyi filme almak için konuşlanmıştı. Televizyon kameralarının parlak ışıkları, salona, "büyük güçler platformu"na çıkmış bir partinin kongresi havasını şimdiden kazandırmış bulunuyordu. Partinin merkeziyetçi yönelimine uygun olarak kongre divanı, bizim tespit ettiğimiz adayların kongreye sunulmasıyla "seçilecek"ti. Bu adayların bir kısmını önceden saptamıştık. Geri kalanını da, kongre salonunda gözümüze kestirdiklerimizle tamamladık. Divan adaylarının listesi yazılı olarak benim elimde bulunuyordu. Doğu Perinçek, kısa bir konuşmayla kongreyi

açtıktan sonra, bu adayların isimlerinin, mizansen gereği, sanki bazı delegeler tarafından, kendi iradeleriyle öneriliyormuş gibi ortaya sürülmesi, bunun için benim, adayların isimlerini tek tek bazı delegelerin eline tutuşturup, bu isimleri önermelerini tembihlemem gerekiyordu. Şimdi tam olarak neden yaptığımı bilmiyorum, belki aculluğumdan, belki de böyle bir mizansenin iyice sahtekârlık olacağını düşündüğümden, bu dolambaçlı yolu izlemek yerine, Doğu'nun kısa açış konuşmasından sonra sahneye çıkıp, divan adaylarının isimlerini elimdeki listeden doğrudan doğruya okudum. Eller kalktı indi ve divan üyeleri "seçilmiş" oldu. O anda, Doğu'nun bana aşağıdan son derece kızgın nazarlar fırlattığını fark ettim. Yanına gittiğimde ise, bu kızgın nazarlar, acı sözlere dönüştü. Neden "planlandığı gibi", adayların delegeler tarafından önerilmesini sağlamayıp, listeyi kendim okumuştum? Bu, ele güne karşı, her şeyin bizim tarafımızdan, önceden ayarlandığı izlenimini vermeyecek miydi? "Ahmakça" tutumumla, daha baştan "yanlış" bir izlenime yol açmıştım. Evet ama, gerçeğin kendisi bu değil miydi? Bilmeden de olsa, başkanlık kurulunun "gizli planını" deşifre etmiştim.

Kongrenin 1. günü, malûm ritüellerle geçti. Doğu, başkanlık kurulunun "siyasî raporu"nu okudu. Ardından ben kalkıp, "örgütsel raporu" okuyarak onu tamamladım. Hayatımda ilk kez, televizyon kameralarının ve ışıklarının önünde konuşma yapıyordum. Bayağı iyi oluyordu! İnsan kendini, "aşağıdaki" insan kalabalıklarının üstünde bir yerlerde hissediyordu. Bunun ardından delegelerin, daha çok hamasi nitelikteki konuşmaları geldi. Bu arada başkanımız, genel kongreye gelinceye kadar sayıları iyice azalmış, hâlâ eski siyasetlerde ısrar eden ve "Sovyetler Birliği'ni tek başına baş düşman ve Amerika'yı müttefik" almaya yanaşmayan birkaç delegenin (yanlış hatırlamıyorsam biri de Adana'dan bir delegeydi) çıkıp kongrede konuşma yapması için ısrar etti. Öyle ya, muhalefetin artık hiçbir tehlikeli yanı kalmamıştı. Bu tehlikesiz muhaliflerin, muhalefetlerini ifade etmesi, bizim ne kadar "demokratik" bir parti olduğumuzu göstermeye hizmet edecekti. Başkanımız,

"muhalefet"ten bile iktidar adına yararlanmasını bilecek kadar usta bir liderdi. Ne var ki, "muhalif" delegeler bu merkezî "himaye"den hoşlanmamışlardı. Öte yandan, yapacakları konuşmaların, sonucu bir nebze etkileyemeyeceğini çok iyi biliyorlardı. Doğu'nun bütün ısrarlarına rağmen, "muhalif" konuşma yapmayı kabul etmediler. İyi de ettiler. Muhalifliği de, egemenlerin oyuncağı haline getirmenin âlemi yoktu.

Aslında bütün bunlar, "açılış"tı. Kongrenin ikinci günü, büyük bir "şölen" olarak planlanıyordu. Bu yüzden, sinemadaki "açılış"tan sonra, ikinci gün, "kongre", "şölen"in iyi bir şekilde yapılabilmesi için Ulus'taki Spor Sergi Sarayında devam edecek ve "zafer"le noktalanacaktı.

Aynı spor salonunda, yaklaşık bir ay önce yapılan CHP Kongresi'nde, "çağrılı konuk" olarak, partim adına bulunmuş, orada, CHP içi hizip liderlerinin, özellikle de Deniz Baykal'ın Amerikanvari "show"larını hayret ve ibretle izlemiştim. Deniz Baykal, taraftarlarının alkışları ve önceden planlandığı izlenimi veren yapay tezahüratları arasında, neredeyse, bir takım kaptanının dinamizmiyle "saha"ya çıkmış, taraftarların "coşku"sundan yoksun benim gibi gözlemcileri içten içe güldürecek bir yapaylıkta, tribünlere gülücükler dağıtarak, iki kolu havada, ellerini sallayarak, iki kere "şeref" turu atmıştı. Bu komik olduğu kadar hazin manzara bugün gibi gözümün önündedir.

İşte, kongremizin 2. oturumunun aynı spor salonunda açıldığı o günün öğle vakti, aynı komik ve hazin manzaranın tekrarıyla karşılaştığımda, hem için için güldüm, hem de umutlarımı ve hayatımı bağladığım partimin başkanının, Deniz Baykal'dan farksız bir burjuva politikacısı olduğunu idrak etmenin acısıyla içimde bir şeylerin koptuğunu hissettim.

Sabah, kongrenin ikinci günü açıldığında her şey normal gibi gözüküyordu. Delegelerin iskemleleri, ortadaki basketbol sahasına dizilmiş, biz yöneticiler ise komisyon çalışmalarını daha rahat yürütebilmek için, basketbol koçlarının oturduğu sıraların bulunduğu yerde konuşlanmıştık. Trübünler ise parti taraftarı seyircilere aitti. Yani bu, kongreden çok, bir şenlik düzeniydi. Zaten, başkanımızın, kongrenin "ilahi" sonuçların-

dan çok, kendisinin başrolü oynayacağı, öğleden sonraki "show"larla ilgilendiği, öğleye doğru ortaya çıktı. Başkanımız, bizim "ciddi" kongre çalışmalarımıza katılmaya bile gerek görmemiş olacak ki, ortalıkta görünmüyordu. Üstelik, kendisinden, "elimizi çabuk tutup" kongrenin, "tüzük değişikliği" falan gibi faaliyetlerini öğleye kadar bitirmemiz yönünde bir talimat da ulaşmıştı bize. Bu yüzden, kongrenin "tüzük" vb. çalışmalarını, adeta çırpıştırmak zorunda kaldık. Ben, Tunceli İl Başkanı Hasan San ve birkaç kişi daha, "tüzük komisyonu"nu oluşturuyorduk. Işık Soner gibi, kongreyi ciddiye alan birçok delege, tüzük değişikliği için öylesine ciddi eleştiri ve öneriler getiriyordu ki, aslında bunların enine boyuna tartışılması gerekirdi. Oysa, bize ulaşan talimat çerçevesinde bu "ıvır zıvır" işleri, öğleye kadar bitirmemiz gerekiyordu. Bu yüzden, konuşmaları, iki dakikayla sınırlandırmak zorunda kaldık. Bu bir yana, "tüzük komisyonu", delegelerin değişiklik önerileri hakkında, üzerinde bir dakika bile düşünmeden, "kabul" ya da "red" yönünde anında karar vermek, bunu alelacele delegelere duyurmak ve oylamaya geçmek zorundaydı. Başta delegeler olmak üzere, hepimizi, orada bulunan herkesi rahatsız eden bu koşturmaca, öylece sürüp gitti. Sonunda, büyük bir "fedakârlıkla", "tüzük" çalışmalarını zamanında bitirebildik. Ter içinde kalmıştım.

Artık, gösterilere geçilebilirdi. Gazeteciler, fotoğrafçılar, kameralar ve tüm gözler, başkanımızın birazdan gireceği kapıya yönelmişti. Bu kapının önündeki kalabalıkta birkaç kere hareketlenme yaşandıysa da, bunun bir "yanlış anlamadan" doğduğu anlaşıldı. Bazı "amigo"lar, başkanımızın geldiği zehabına kapılıp, tezahüratı önceden başlatmışlardı. Sonunda o "beklenen" an geldi. Başkanımız Doğu Perinçek, boynundan eksik etmediği ipek fularıyla, gözlerin dikildiği kapıdan içeri zuhur etti. Aman Allahım! İçeri giren, sanki, biraz daha kısa boylu bir Deniz Baykal'dı. Aynı, kolların trübünlere doğru kaldırılması, aynı, minibüslerin ve taksilerin arkasındaki yaylı eller gibi havada gidip gelen eller, "kitle"ye, aynı yapay "sevecen" gülümseyiş, aynı "şeref" turu, hem de iki kere, "lidere" doğru

"açlıkla" uzanmış "kitlesel" ellere, aynı İsavari dokunuş. İşte lideriniz gelmişti sonunda, bakın sizleri selamlıyor, kutsuyordu, böylesi kollektif bir ayinin içinde eriyerek mutlu olabilirdiniz gönlünüzce!

Biz yöneticiler, belki gölgede bırakılmanın verdiği gizli bir kıskançlığın da içine sızdığı, ama esasını, yıllarımızı verdiğimiz "devrimci" bir partinin "devrimciliğini" resmen ve fiilen noktalayan bu olay karşısında duyduğumuz şaşkınlık ve öfkenin oluşturduğu bir kötümserlik duygusuyla yerimizde donup kalmıştık. Böyle kötü bir anda neyse ki, Hasan Yalçın'ın alaycılığı imdada yetişti. "Ne dersin," dedi kulağıma eğilip, "biz de başkanımızın peşinden tur atalım mı?" Hem acıyla hem de en kötü anlarda bile insanın içini ısıtan insan humoruyla karşılaşmanın verdiği neşeyle gülümsedim Hasan'a. "Bizim ipek fularlarımız yok ama," diyerek, humoru iyice zındıkça bir noktaya sürükledim. İkimiz de birbirimizi anlamış ve rahatlamıştık. "Ağabey"in gözetleyen bakışları altında da olsak, salonda, bu hokkabazlığı yutmayan, en azından iki kişinin olduğunu biliyorduk artık.

Doğu'nun topluluğa irad ettiği, esas olarak güncel olaylara, özellikle de Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgâline yoğunlaşan konuşmasıyla, biraz önceki alaycılığımız, ajite olmuş bir Sovyet aleyhtarlığı ile anında yer değiştirdi. Tüm salon, "yaklaşan Sovyet tehdidi" kollektif paranoyasıyla tek bir ruh etrafında birleşmişti sanki. Doğu'nun hemen ardından, Afganistanlı devrimci gençlerin yaptığı patriyotik ve ajitatif konuşmalar, bu ruhu iyice körükledi ve biz yöneticiler başta olmak üzere tüm salon ayağa kalkıp, "Sovyet sosyal-emperyalizmini" lanetledi. O anda çekilmiş, benim de içinde yer aldığım bir fotoğraf gözümün önünden gitmez. Havaya kalkmış yumruklar, açılmış ağızlar, dışarı uğramış gözler... İnsanın ajite olması o kadar zor bir şey değildi. Zor olan, oturup derinlemesine ve genişlemesine düşünmesini becerebilmekti.

"Münasebetsiz" bir Kütahya delegesinin, "uluorta" eleştirileri, delegelerin ayıplayıcı dudak ısırmalarıyla geçiştirildikten sonra, "seçim"ler maddesine geçildi. Bu da kongre mizanseni-

nin bir parçasıydı. Bir parçasıydı, çünkü bir gün önce, kongrenin ilk gününün kapanışının ardından başkanlık kurulu, genel merkezde, parti delegasyonlarını, grup grup "kabul edip" onların da "fikir ve önerilerini" alarak, parti meclisini, hattâ parti meclisinin seçmesi gereken yedi kişilik başkanlık kurulunu çoktan saptamıştı. Bir başkanlık kurulu üyesi, çıkıp kurulumuzun parti meclisine "önerdiği" adayların listesini okuyacaktı kongre delegelerine. Bu liste bir kere "önerildikten" sonra, "bağımsız" adayların hiçbir seçilme şansı olmadığını biz de biliyorduk. Yani, işin aslına bakacak olursak, parti meclisini kongre değil, başkanlık kurulu seçmiş oluyordu. Kim okuyacaktı başkanlık kurulunun "öneri" listesini? Bu görevi, tabiî ki, "2. Adam" olarak benim yerine getirmem gerekiyordu. Fakat Doğu o anda dikkatimden kaçmayan tuhaf bir tutum takınıp, listeyi Çamkıran'ın okumasını istedi. "2. adam"lığıma yapılan bu "tecavüz"e fazlasıyla alındım ve hayatımda ilk kez, yüzümü kızartıp, "kariyerimi" savundum. Hayır efendim, listeyi Çamkıran değil, ben okuyacaktım. Doğu, anlamakta hiç güçlük çekmediği bu kariyerist tavrım karşısında geri adım atmak zorunda kaldı. Başkanlık kurulunun, parti meclisi üyelerini fiilen ilân eden listesini, Talmutik bir ses tonuyla kürsüden ilân ettim. Ritüele göre, başkanlık kurulunun "teveccühüne" mazhar olan delegelerin basketbol sahasında arz-ı endam etmeleri gerekiyordu. Bütün delegeler ve trübünleri dolduran "kitle"miz, görsündü, geleceklerini ellerine emanet edecekleri "ilahi" yöneticileri. Onların boyunu posunu, şekil ve şemaillerini iyice hafızalarına yerleştirsinlerdi. Listemizin elemanları, "mahçup" bir tevazuyla, basket sahasına çıkıp tek sıra oldular. Ne var ki, bazı delegeler, başkanlık kurulunun "yüksek öngörüsü"yle sahaya çıkmış bu yeni yöneticilerle tatmin olmuş gözükmüyorlardı. Başkanlık kurulunun önerisinin dışında kalan çok sayıda yeni aday önerildi. Peki, ne yapalım, onlar da gelsinlerdi bakalım sahaya. Nasıl olsa seçilemeyeceklerdi. Başkanlık kurulunun listesini delip seçilebilmeleri için, delegelerin kendi aralarında "gizli bir kumpas" kurup anlaşmaları gerekirdi ki, bu da imkânsız bir şeydi. Bu yüzden korkumuz

yoktu. Üstelik, başka adayların önerilmesi, partimizin "demokrasi" oyununa katkıda bulunacağı için yararlıydı da. Bu tür "bağımsız" adaylardan, şimdi aklımda kalan ikisi, Halil Berktay ve yeni yeni parlayan işçi üyelerimizden Hıdır Hokka'ydı. Halil Berktay, teorik çalışmaları nedeniyle parti saflarında tanınan bir arkadaştı. Her ne kadar, "polis sorgu"sundaki "başarısızlığı" nedeniyle, TİİKP'den "atılmışsa" da, partideki fiilî yerini korumuş ve TİKP'de önemli görevler yerine getirmişti. O sırada, parti "Bilim Kurulu"nu yönetmekteydi. Hıdır Hokka, İstanbul teşkilatında yeni parlamış bir belediye şoförüydü. İnatçı bir yapıya sahip olduğu, parti içinde yükselmeyi (nitekim daha sonra, günümüzün İşçi Partisi'nde en önde gelen yöneticilerden biri olacaktı) o zamandan kafasına koyduğu, görünüşünden bile belliydi. Ne var ki, tüm adaylar gibi kendilerini kısaca tanıtan bu iki önemli aday da dahil, "bağımsız" adayların hiçbiri listemizi delme becerisini gösteremedi. Hem de, bizi bile şaşırtacak ölçüde yüksek oy alıp, listemizin en az oy alan adaylarına enikonu yaklaştıkları halde. Oylamanın beni en çok ilgilendiren yanı ise, oy kullanan şu kadar küsur delegeden "beş adet"inin bana oy vermekten imtina etmiş olmalarıydı. Kimdi benim bu "gizli düşman"larım acaba? İtiraf edeyim, tespit etme olanağına sahip olsaydım, onları bir kaşık suda boğardım o an.[2]

O günün, tek ciddiye alınacak işlemi, her şeye rağmen bu "seçim" mizanseniydi. Diğerleri, mide bulandıracak ölçüde yavan şeylerdi. Doğu'nun, kendisine, "Zonguldak maden işçileri" tarafından hediye edilen, madenci figürünü ihtiva eden bir maketi şampiyon takımların kaptanları gibi, tribünlere doğru sallaması mı dersiniz, *Aydınlık*'ı destekleme kampanyası adına yapılan o bıktırıcı "fedakârlık" gösterileri mi dersiniz, artık popülizmin her türlüsünü kullanmaktan çekinmeyeceğimizi göstermek için, tüm yönetici, delege ve taraftarlar olarak, bas-

2 TİKP 1. Kongresinin "seçtiği" parti meclisinin "oylarıyla" saptanan, sayısı yedi kişiye çıkarılmış son başkanlık kurulunun üyeleri şunlardı: Doğu Perinçek, Gün Zileli, Hasan Yalçın, Oral Çalışlar, M. Kemal Çamkıran, M. Bedri Gültekin, Hüseyin Karanlık.

ketbol sahasında döne döne semah yapmamız mı dersiniz! Nasıl TİİKP'nin *illegal* 1. Kongresi, bu partinin bitişiyse, TİKP'nin *legal* 1. Kongresi de, iki yıl boyunca teslimiyetçi bir çizgi izlemiş bir partiyle birlikte, bizim *tükeni*şimizin de ilânıydı aslında. Devrim gibi büyük bir davanın takipçileri olma iddiasıyla yola çıkan bizler, on bir yıl içinde, ruhen ufala küçüle, devrim düşmanı güçlerin bilfiil yardımcılığı görevine adaylığını koyan küçük bir siyasî güç haline gelmiştik.

* * *

Kongre çalışmalarıyla fazla içimize kapanmıştık. Türkiye'de neler oluyordu bakalım? Ne olacak, İzmir Tariş işçileri, "Sovyet sosyal emperyalizminin hizmetindeki sahte solcuların güdümünde," "Türkiye'yi yıkma ve ülkeyi Sovyet işgâline hazır hale getirme planlarının bir parçası olarak" işgâl eylemlerine girişmişlerdi. Derhal "Türkiye'nin" yardımına koşmalı, işçileri "uyarmalı", "sahte solculara" hadlerini bildirmeliydik. "Yeni" başkanlık kurulunun kongreden sonraki ilk toplantısında, bu vahim görev bana verildi Ancak başkanlık kurulunun görev bölüşümüyle aldığım yeni görev dolayısıyla önce İstanbul'a gidip, kendimi *Aydınlık* gazetesinde şöyle bir göstermem gerekiyordu. Yeni görev bölüşümüyle, 1976 yılından beri yürüttüğüm örgütlenme görevini bırakmış ve "Ajit-Prop" bölümünün sorumlusu olmuştum. Doğu, Oral'dan ve *Aydınlık*'ın gidişatından şikâyetçiydi. Gazetede "liberalizm mikrobu" teşhis edilmişti. Oral, bu "mikrop"la uzlaşmaktaydı. Hem zaten, "ideolojik kayışların" sıkıştırılması gereken bir döneme girmiştik. Bu sıkıştırma işine önce gazeteden başlanacaktı. Ben, başkanlık kurulunun "Ajit-Prop" bölümünün sorumlusu olarak, gazetedekilerin ensesinde boza pişirmek üzere, İstanbul İl Yönetimini de yanıma alarak gazeteyi "teftiş" edecek, bir süre orada konuşlanacaktım. Hele şu Tariş isyancılarının hakkından geleyim, ardından sıra gazeteye gelecekti. "Liberalizm mikrobu"na bulaşmış olanların benden çekecekleri vardı!

İstanbul'a gidip Oral'a yeni görevimi tebliğ ettikten sonra, yanımda muhafızlarımla İzmir'e hareket ettim. Artık öyle ha-

valara girmiştim ki, Rus iç savaşında "kızıl vagonu" ile oradan oraya hızır gibi yetişen Troçki'den farkım kalmamıştı adeta.

İzmir, Tariş olaylarıyla çalkalanırken, bizim İzmir il örgütü "uyuyor"du. Olaylara "devrimci bir müdahale"de bulunmak için hiçbir şey yapılmamıştı. Derhal bir üye toplantısı düzenledim. "Sahte solculara" ve Tariş direnişine karşı alınacak önlemleri "tartışmaya" açtım. "Sovyet tehdidi" paranoyasıyla gözü dönmüş bir yönetici olarak ileri sürdüğüm reaksiyoner önerilerin özü şuydu: Türkiye'yi "yıkmak" için "tezgâhlanmış" Tariş direnişine karşı çıkılacak, işçilere "uyarıcı" bildiriler dağıtılacak, faaliyetlerimize engel olmaya çalışan "sahte solcu"larla gerekirse fiilî kavgalara girilecek, öte yandan direnişin bir an önce bastırılması için "vatansever" Tariş bürokratlarıyla temasa geçilip, görüşmeler yapılacak, mümkünse onlarla birlikte ortak önlemler alınacaktı. "Önerilerim"in, özellikle "Halkın Yolu"ndan katılmış üyelerimizi şok ettiğini ben de biliyordum, ama ne yapardınız! Onların itirazlarını hoşgörüyle karşılamaya hazırdım. Tabiî "zavallılar", bizim "Sovyet sosyal emperyalizmi"ne karşı dehşedengiz siyasetlerimizi içlerine sindirmek için yeterince zaman bulamamışlardı. Ne var ki, çoğunluğunu "Halkın Yolu"ndan katılanların oluşturduğu üyelerin itirazları, benim "bile" "hoşgörü" sınırlarımı aştı. "Önerdiğim" siyasetlerin, bizi işçilerden ve devrimci kesimlerden tamamen tecrit edeceğini, partinin aleyhine olacağını söylüyorlardı. İşte "revizyonizm ve liberalizm" mikrobuna bulaşmış zavallı "hastalarım" karşımda duruyorlardı. Ne var ki, onları "tedavi" edecek zamanım yoktu şu anda. En iyisi onları "karantina"ya alıp, "hastalığın" başkalarına bulaşmasını önlemekti. Bir operatör kararlılığı ile yüklendim onlara. Seslerini kesip oturdukları yerde otursalar iyi ederlerdi. Zorbalıkla sessizlik ne kadar da güzel anlaşan iki kardeştir. Nitekim zorba yönetici tavırlarım, derhal sessizliği sağladı. Artık, diğer "operasyon"lara girişebilirdik.

"Halkın Kurtuluşu"ndan saflara gelmiş İzmir İl Başkanımız Oktay Kutlu'nun öncülüğünde dövüşçü bir ekip kuruldu önce. İlk işimiz, "sahte solcu"lara hadlerini bildirerek, Aydınlık-

çıların "pasifistliği" hakkındaki önyargılarını gidermek olacaktı. Dövüşçü ekip, sopa ve demirleri kuşanıp yolu tuttu. Tariş Fabrikalarından birinin önünde, daha önce bizim bir arkadaşı döven Dev-Sol'cular sıkıştırılıp esaslı bir dayaktan geçirildi. Öyle ki, hayatlarında, Aydınlıkçıları ilk kez böylesine saldırgan bir konumda gören Dev-Sol'cular, saldırganların polis olduğunu sanmışlar önce. Olay yerinde "tarafsız bir gözlemci" olarak bulunan Oktay Kutlu'nun, insanda ciddiyet ve resmiyet duygusu uyandıran görünüşü ve yüz hatları da buna katkıda bulunmuş olmalı ki, dayak yiyenlerden biri, Oktay'a, "biz ne yaptık ki, neden görevlilerinizi önlemiyorsunuz, komiser bey" diye şikâyette bile bulunmuş. Onlar açısından yine de büyük bir yanılgı sayılmazdı bu. Ha Aydınlıkçı, ha polis! Artık bu ikisi arasında ayrım yapmak epeyce güçleşmişti. İşin daha da komik tarafı, hastanelik olacak ölçüde dayak yiyen Dev-Solculardan birinin, iki gün sonra kolu askıda, yüzü gözü sarılı, çıkagelip, bizim arkadaşlardan birine, "takdirlerini" sunmasıydı. Hiç ummazlarmış Aydınlıkçılardan böyle bir "yiğitlik", aşkolsunmuş doğrusu! Bunu duyunca insan, "şiddete tapma" ideolojisinin "sınıflar üstü" karakterine inanmaktan kendini alamıyordu.

Daha bu başlangıçtı, durun bakalım. "Kör" şiddetin çekiciliğine kapılıp, diğer "görev"leri ihmal edecek "sahte solcu"lardan değildik biz. Bir bildiri kaleme almış ve Oral'a gönderip, bu bildiriyi güzelce basarak bize yollamasını tembih etmiştim. Oral, "sağolsun", bir dediğimi iki etmedi. Kısa sürede bildirileri bastırıp İzmir'e ulaştırdı. Bildirileri, işgâl ve direniş eylemlerini sürdüren Tariş işyerlerinin önünde dağıtıp, işçileri "uyarma" görevimizi yerine getirdik. Bildiriyi kendi işyerinde de dağıtmaya kalkan bir işçi arkadaşın, solculardan ve işçilerden dayak yediğini duymamız, derhal "olağanüstü hal"e uygun tedbirler almamızı gündeme getirdi. O işyerinin önünde topluca bildiri dağıtacak ve "saldırgan"lara "hak ettikleri dersi" verecektik. Elli altmış arkadaşı oraya seferber ettik. Ben de, yanımda muhafızlarım, Yalçın Dal ve İlhami Şimşek'le, Merih Ergen'in özel arabasının içinde, olayları uzaktan

gözlemek üzere, işyerinin yüz metre kadar uzağında yerimi aldım. Ne var ki, bu kalabalık Aydınlıkçı güruh, Tariş işçilerini korkutacağına, "tahrik" etmişti. Bir de baktım, işyerinden ellerinde sopalarla çıkan yüz, yüz elli kişilik bir işçi grubu, bizim arkadaşları önüne katmış kovalıyor. Tam bir yenilgi, bozgun halinde korkunç bir ricat! O anda, damarlarımdaki "Zileli Deli Halil"in (*Yarılma*, s.41-42) kanı harekete geçti. Arabadan fırladım bozgunu durdurmak için. Son derece gözü pek ve dövüşken bir arkadaş olan Yalçın Dal, her şeye rağmen o andaki koruma görevini unutmayarak belime sarıldı, beni durdurmak için. Güçlü kuvvetli bir genç olmasına rağmen, silkelenip elinden kurtuldum ve "haydin aslanlarım" diye bir "Zileli Halil" narası atarak, kaçan arkadaşların yanından geçip, onları kovalayan işçilerin üzerine doğru koşmaya başladım. "Önderlerinin" "kahramanlığı"nı gören arkadaşlar, yüzgeri edip peşimden koşmaya başladılar. Tariş işçileri bu cüretkâr eylem karşısında paniğe kapılıp işyerlerine doğru gerisin geri kaçıştılar. İşin komik tarafı, biz Aydınlıkçıların fırlattığı taş ve sopalardan korunma güdüsüyle kendini bir an önce işyerinin kapısından atmak için kaçışan kalabalığın arasında, işyerlerinin önünde nöbet tutan jandarmaların da bulunmasıydı. İşçiler, işyerinin kapısından kendilerini dar attıktan sonra, oradan bize taş, demir ve sopa fırlattılar. Fırlatılan demirlerden biri omuzumu yaraladı. Ne var ki, bozgundan kurtulmuş, üstelik "muharebeyi" de kazanmıştık. Hayatımda ilk kez işçilerle dövüşüyordum. Bunun o an bile bilincindeydim. Siyaset beni, sonunda, "hayatımı adadığım" işçilerle karşı karşıya getirmişti. Kulaklarımda, ajite olmuş arkadaşların "kahrolsun revizyonistler" sloganları çınlarken, içim kan ağlıyordu. Kahrolan, "revizyonist"ler değil, işçiye el kaldıran bizlerdik çünkü.

Ne var ki, "pişmanlık"larla "titrek"leşmenin âlemi yoktu. Girdiğimiz mecrada sonuna kadar yürümek zorundaydık. Şimdi sıra, Tariş'in bürokrat patronlarıyla görüşüp, onlara akıldanelik yapmaya gelmişti. Hüsnü Ovacık'la birlikte, Tariş Genel Müdürü Erdinç Gönenç'le görüşmeye gittik. Zor gün-

ler yaşamakta olan Tariş Genel Müdürü, yüzünde biraz da şaşkın bir ifadeyle, hiç ummadığı anda çıkagelen bu gönüllü işbirlikçilere gereken hüsn-ü kabulü gösterdi elbette. Çay, kahve bile ikram etti. Bürokratın rahat koltuklarındaki bu samimi işbirliği havası, iki tarafı da, birbirini hiç tanımadan gerdeğe girmiş çiftler kadar tedirgin etmişti. İki taraf da, bu yabancılık ve tedirginliği üzerinden atmak için çaba gösteriyordu. Bürokratın gözünde biz, bütün işbirlikçi yönelimimize rağmen, hâlâ "solcu"yduk. Acaba bu solcular ne gibi yeni hinoğlu hinlikler peşindeydiler? Bizim gözümüzde bürokrat, kendimizi, onun "ulusal güç" olduğuna ne kadar inandırmaya çalışırsak çalışalım, işçilerin iliğini sömüren bir bürokrat ve patrondu. Acaba bu "ulusal gücü", işçileri daha az sömürmeye, "pastadan" işçilere biraz daha pay ayırmaya, işçilerin gönlünü edip "Sovyet işgâlcilerinin aleti olmalarını" önlemeye ne kadar ikna edebilirdik? Bu tedirgin ve uyumsuz görüşme sonuna kadar öylece sürüp gitti. Müdür bey, yardımcısından, işçilerin durumunun ne kadar "iyi" olduğunu ispatlayacak istatistikleri getirmesini istedi. Müdürümüz bu istatistiklerden "çarpıcı" birkaç satır okuyarak kendini savunmaya çalıştı. Bu açıklamalar da onu çatık kaşlarla süzmemizi engellemedi. Yaptığımız işe kendim bile inanmıyordum içten içe ve son derece rahatsızdım. Bu yüzden, teslimiyetçi siyasetimize en azından kendimi inandırmak için çatık kaşlı olmak zorundaydım. Şu müdür beyi biraz daha sigaya çekelimdi bakalım. İşçilere karşı yanlış tutumlarıyla, gördükleri gibi, büyük olaylara sebebiyet vermiş, "gayri-millî" güçlerin işçilerin arasına sızmasına ve yaklaşan "Sovyet işgâli" karşısında Türkiye'nin zayıf düşmesine yol açmışlardı. İşçilere karşı biraz daha "insaflı" olsalar ne olurdu sanki? Peki peki olacaklardı, söz. Teşekkür ediyorlardı bize, kendilerine yardımcı olduğumuz için. Bu sözler de onuruma dokundu. Hayır efendim, "onlara" değil, Sovyetler Birliği'nin karşısındaki "ulusal güçlere" yardımcı oluyorduk biz. Bir daha da böyle münasebetsiz olaylara sebebiyet vermemeliydiler. Bunun yolu, "ulusal uzlaşma" siyasetiydi. İşçilerle, "millî burjuvazi" birbirini karşılıklı an-

larsa, "ulusal cephe" uyum içinde sürer giderdi. Müdür bey, yüzündeki, bizi karşılarken fark ettiğim şaşkınlık ifadesi daha da artmış bir halde bizi uğurladı. Herhalde deli olduğumuzu filan düşünmüş olmalıydı. Çünkü, konuşmalar sırasında fark etmiştim ki, onun da, Sovyetler Birliği'nin, Türkiye'yi "işgâl etmek üzere olduğundan" haberi yoktu!

Sonunda Tariş direnişi, "ulusal hükümet"in silâhlı güçleri tarafından kırıldı. Nihayet "hedefimize" ulaşmıştık. Fakat hiçbir coşku duymuyordum. Dış görünüşümdeki tüm azgınlığıma rağmen, içten içe yanlış bir yolda olduğumuzu seziyor, bunun verdiği acı, hattâ gizli bir utançla başım yerde dolaşıyordum. Tariş yenilgisinden sonra partiye, işini kaybetmiş iki işçi uğradı. Partiden, işyerlerinin önünde dağıttığımız bildiri aracılığıyla haberdar olmuşlardı. Biraz sohbet ettik. Yenilginin ardından bu iki işçi bize hak vermişti. Direnişe zorla sürüldüklerini söylüyorlardı. Onları direnişe "zorla" sürenler, işsiz kaldıkları şu ortamda hiçbir yardım eli uzatmamışlardı. Artık gerçek "dostu" "düşmanı" tanımışlardı! Ne var ki, onları ne teselli ne de teşvik edecek hal vardı bende. İşçilerin tavrının, yenilgi ruh halinden kaynaklandığını biliyordum. Yenilen ve dolayısıyla yılgınlığa kapılan insanlarla hiçbir şey yapılamazdı. Bize "hak" vermeleri bile bir şey ifade etmezdi. Bazı işçilerle, mücadelede değil, yenilgi ve teslimiyette buluşmuştuk sonunda.

Örgütçülük alışkanlıklarımı henüz bir kenara bırakamadığımdan, İzmir'e gelmişken, örgütsel çalışmalara bir iki hafta daha katılmaya karar verdim. Bu kararımın, kendime bile itiraf etmekten çekindiğim bir başka nedeni daha vardı. Partililer arasında gördüğüm bir kıza neredeyse âşık olmak üzereydim. Onu ilk kez, parti taraftarlarının kalabalık bir grup halinde bildiri dağıtmaktan döndükleri bir akşam vakti görmüş ve yüzünün olağanüstü anlamlı güzelliğiyle neredeyse çarpılmıştım. Bir yandan gözümü ondan alamamış, bir yandan da "parti önderi" ciddiyetine yakışmayacağını düşünerek, bakışlarımı sürekli kaçırmıştım. O ise, sanırım benim ilgimin farkında bile değildi.

Evli ve ciddi bir yönetici görünümüne bürünmek zorunda kaldığımdan, kadınlara karşı içimdeki "güdü"yü, 1970'li yıllar

boyunca bastırmıştım. Partiden ve karımdan gizlice yaşadığım birkaç "kaçamak" sayılmazsa eğer. Ama o günlerde, belki de Feyza'yla ilişkimiz giderek rutinleştiğinden, bu "güdü"nün, dış yüzeyimdeki bürokratın maskesini bir hayli zorladığının farkındaydım. Anlayacağınız, Kızılay'da, kızların peşinden koşan o eski şen şakrak Gün'le, bürokrat Gün'ün arasında çetin bir mücadele cereyan etmekteydi. Örneğin, İzmir'de, evlerinde kaldığım Levent Gedizlioğlu'nun eşi Şahika'nın (Tekand) o muhteşem güzelliği karşısında adeta başım döndüğü ve geceleri yattığımda, yan odada uyuyan Şahika'yı düşlediğim halde, sabah kalkar kalkmaz, suratıma derhal bürokrat maskemi geçiriyor ve Şahika'ya, güzelliği karşısında nasıl eridiğimi belli etmemek için, soğuk bürokrat kimliğime sıkı sıkı sarılıyordum.

Ne var ki, parti çalışmaları içinde gözüme çarpan kızın karşısında bu "başarı"yı gösteremedim. İçgüdülerim bürokrat kimliğimi delip geçti ve onların peşinden sürüklendim. O, aynı zamanda *Aydınlık* İzmir bürosunda çalışıyordu. İşlerim için zaten gerektiğinden, büroyu sık sık ziyaret etmeye başladım. Davranışlarımla ona ilgimi belli etmeye çalıştım. Ama yine de ölçülü bir çabaydı bu. Çevreden sezilmemesine büyük özen gösteriyordum. Bu arada, ona daha yakın olmam için bir fırsat doğdu. Altınyunus Tatil Köyünde, Mimarlar Odası'nın Kongresi yapılacaktı. Mehmet Hamuroğlu'nun arabasıyla oraya gidecektik, o da *Aydınlık* muhabiri olarak gelecekti. Aslında benim umurumda bile değildi, mimarların ne yapmakta oldukları. Aklım fikrim, onunla yalnız kalmak için bir fırsat yaratmaktaydı. Nitekim bu fırsat doğdu da. Kongre çalışmaları sürerken, ona şöyle bir çıkıp hava almayı önerdim. Birlikte çıktık. Serince, rüzgârlı bir havaydı. Kıyıda biraz yürüdükten sonra, kuytu bir yere geldik konuşa konuşa. Böyle yalnız başımıza yürümemizin artık karşılıklı bir ilgiyi ifade ettiğini düşünüyordum. Bu düşünceden yola çıkarak ve her zamanki aceleciliğimle onu aniden öpüverdim o kuytu köşede. Şaşırdı ve geri çekildi. Bu yüzden oldukça yarım yamalak bir öpüşme oldu bu. Beceriksizliğimi örtme güdüsüyle, öpüşmemizi aratmayacak yarım yamalak, kesik cümlelerle ona olan "aşkımı" itiraf

ettim. Şaşırmıştı, ama öyle sezinlemiştim ki, ilgimi daha önce "fark etmemekten" gelen bir şaşkınlık değildi bu. "Olgun" bir erkeğin işi doğal seyrinde götürmesini beklerken, neredeyse on beş yaşındaki bir çocuğunkine benzer beceriksizce bir hamleyle karşılaşmış olmaktan doğan bir şaşkınlıktı. Kırık dökük geri döndük.

Artık olanlar olmuştu. Onunla konuşmalıydım. Peki ne konuşacaktım? Boşanıp onunla birlikte olmaya hazır mıydım? Hayır. İki yaşında bir kız çocuğu babasıydım. Feyza'dan ayrılmayı göze alsam bile, Irmak'tan dünyada ayrılamazdım. Feyza'dan ayrılmak, Irmak'a da elveda demek anlamına gelirdi. Öte yandan böyle bir olayın, parti içinde, Hasan Yalçın'ınkinden de vahim bir skandala yol açacağı kesindi. Bu durumda kendimce bir orta yol buldum. Eski düzen olduğu gibi devam edecek, ama onunla da mektuplaşacaktım, eğer kabul ederse tabiî. Gelecek günlerin ne getireceği hiç belli olmazdı.

Aydınlık Bürosunda, eski "çapkınlık" günlerimin deneyimlerini kullanarak, ona "pusula" yoluyla bir randevu verdim. Önce isteksiz davrandı, ısrarım üzerine konuşmayı kabul etti. Bir pastanede buluştuk. Önerimi ona da açtım. Karımdan ve çocuğumdan ayrılmaya hazır değildim, ama onunla da belli bir ilişkiyi sürdürmek istiyordum, örneğin mektuplaşabilirdik. Önce sakindi. Önerimin netleşmesi üzerine enikonu sertleşti. "Ben" dedi, "birlikte olacağım insanı asla paylaşmam. Bak, benim guatr hastalığım var. Bu, sinirlerimi çok etkileyen bir hastalıktır. Lütfen beni daha fazla sinirlendirme. Bu işi burada keselim ve gömelim." Haklıydı. Umutsuz bir "aşkı" oracıkta gömdüm. Ayrıldık. Sosyal düzen ve kodlar, aşkı barındırmıyordu. Hele onları yıkmayı göze alamayan bir bürokrat için hiç!

* * *

İzmir'den İstanbul'a dönmek üzereyken, ordu komutanlarının, cumhurbaşkanı'na bir "uyarı mektubu" verdiği haberleriyle çalkalandı ortalık. Ordu, "gidişattan" memnun değildi ve "12 Mart muhtıra"sına benzer bir "uyarı"da bulunarak, iktidara vaziyet etme yönünde bir adım daha atıyordu. Ne var ki, si-

vil hükümetler de, bu on yıl içinde epey kaşarlanmışlardı. "Uyarı mektubu"nu alır almaz hükümeti bırakıp kaçacak göz yoktu onlarda. Nitekim Demirel hükümeti, beklendiği gibi işi pişkinliğe vurdu. Genel Başkanımız Doğu Perinçek ise, bu "uyarı"yı siyasetlerimiz doğrultusunda eğip bükme becerisini gösterebildi. İstanbul'a geldiğimde okuduğum demeçlerine göre, ordu uyarıyı, "gayri millî" güçlere ve onlarla uzlaşan hükümete karşı yapmıştı. Hayır hayır, bu yeni bir "12 Mart" değildi. Türkiye halen, 12 Mart'tan uzaklaşma sürecini yaşıyordu. Ordunun uyarısı, bırakın yeni bir "12 Mart" olmayı, böyle bir girişimi "önleme" çabasını ifade ediyordu. Ordu, parlamentoyu "korumak" istiyordu. Öte yandan, başkanımız, komutanları da dostça" uyarmak"tan geri kalmıyordu. "Uyarı, uyarı olarak kalmalı"ydı. Artık bu kadarı, "ince politika"nın şahikasıydı doğrusu!

Yani bizim kadar ordu ve devlet dostu bir siyasî güç bulmak zordu artık. Öyle ki, bu dostlukta komutanları bile yaya bırakmış, onlara, ordularını nereye sevk etmeleri gerektiğini söylemeye başlamıştık. Niye Ege'deki 4. Ordu'yu boşu boşuna Ege'de tutuyorlardı ki! "Tehlike", batıdan değil, kuzeyden geliyordu. Ege Ordusunu doğu sınırına sevk etmeliydiler bir an önce. Bunu bir an önce yapsınlardı ki, işgâl anında koca orduyu sevk etmenin sıkıntısından kurtulsunlardı. Bu tür önerilerimizi okumuşlarsa, herhalde komutanlar bile içten içe gülmüşlerdir bize. Evet, o sırada, komutanlar, ordularını şuradan şuraya ya da buradan oraya sevk etmekteydiler. Ama bu sevkiyat, "Sovyet işgâlini" önlemek için değil, "iç düşman"a karşı yakında gerçekleştirilecek yeni bir askerî darbe için yapılmaktaydı.

O günlerde biz parti yöneticileri de başka bir "darbe" peşindeydik. Gazete yönetimine karşı yapılacaktı bu "darbe". Ama, biz de ordu komutanları gibi adım adım, "uyarı"larla ilerliyorduk. "Darbe"nin baş uygulayıcısı bendim. İstanbul İl Başkanı Halim Spatar ve diğer il yöneticileri de bana yardımcı olacak, en azından partinin "cismani" varlığının gazete çalışanlarınca hissedilmesini sağlamak için, benim yanımda görüneceklerdi.

Partinin, gazetede boy göstermesinin, gazete çalışanları üzerinde değişik etkileri oldu. Bir kere, partili olmayıp gazetede yazan, örneğin Necati Güngör gibi yazarlar bu işten hiç hoşlanmadılar. Hattâ Necati Güngör, biz yöneticiler gazeteyi teftiş ederken, bu hissiyatını açık açık dile getirdi de. Kulağımıza geldiğine göre, bizi kastederek, "benim bir patronum zaten var, ikinci bir patrona ihtiyacım yok," demiş. Bakındı siz şu Necati Güngör'e. Ne ayıp laf etmiş! Biz, "patron"muyduk yani? Ne var ki, ona uygulayabileceğimiz bir yaptırım yoktu. En iyisi duymazlıktan gelmekti. Partili gazete çalışanları da, pek belli etmemekle birlikte, varlığımızdan hoşlanmamışlardı. Kayahan Uygur hariç. Kayahan, herhalde, Oral'la sürtüşmesi olduğundan bana pek sempatik davrandı. Hattâ daha da ileri gidip, her zamanki sinizmi ve komploculuğuyla, benimle "işbirliği"ne hazır olduğunu ifade etti. "İkimiz" el ele verirsek, gazete yönetiminin "hakkından" geliverirdik. Bu açık komplocu ve hizipçi teklif doğrusu hoşuma gitmemişti. Kayahan'ı eskiden beri sevmediğimden, onun bu komplocu teklifini Oral'a duyurdum. Böylece, Oral'a, kendisiyle uğraşmaya ya da ayağını kaydırmaya niyetim olmadığı mesajını vermiş oluyordum. Oral da mesajı hemen aldı. Kayahan'ın komploculuğunun zaten farkında olduğunu söyledi. Bu sefer de ihbarcı konumuna düştüğüm için içten içe rahatsızlık duydum. Kayahan'ı ne kadar sevmezsem sevmeyeyim, bana özel olarak yaptığı bir teklifi koştura koştura yönetime bildirmem tek kelimeyle çirkindi. İnsan bir kere bu tür işlere bulaşmayagörsün, ne yaparsa yapsın böylesi çirkinliklerden kurtaramıyordu kendini.

Gazeteyi "düzeltme" çalışmasının, gazete yönetimini "harcayarak" değil de, onlarla arkadaşça bir işbirliğiyle yürütülmesi gerektiğine karar verdim sonunda. Karakterim, komplocu girişimlere elverişli değildi pek. Öte yandan, gazete yönetiminin ve Oral'ın, bütün sıkıntılara rağmen, gazete çalışanlarıyla oldukça iyi ilişkilere sahip olduğunu tespit etmekte gecikmemiştim. Bu konuda zorlamacı bir tutuma girmek olacak şey değildi, bu, bütün çalışanlarla arayı açmayı ve işleri yürütebilmek için eli sopalı bir bürokrat gibi davranmayı gerektirecekti.

Böyle bir tavrın da pek başarı şansı yoktu. Çatışma yerine, işbirliği ve omuz omuza faaliyet göstermek en iyisiydi. Önemli olan, gazetenin "ideolojik" yönelimini düzeltmek değil miydi? O halde ben de, ideolojik konuların ağırlıkta olduğu iç sayfaların yönetimini üstlenirdim. Bu önerimi Oral da olumlu buldu. Gazetede bilfiil çalışmaya başladım.

"Düzeltme"ye, önce, gazete içindeki "düzensizliği" gidererek başlamalıydım. Bu, benim gibi titiz bir bürokrat için, iyi bir başlangıç olacaktı. Çalışma düzeninde herkes kendine bir çekidüzen versindi bakalım. Bu ne dağınıklıktı! Bu ne toz, ne kirdi! Biraz olsun masalarını düzenleyemezler miydi? Dış haberler bölümünde çalışan arkadaşlarla, örneğin Çiğdem Kömürcüoğlu ve Ragıp Duran'la iyi ilişkilerim vardı. Dış haberler bölümüne, herhalde çeşitli dış ilişkilerinden dolayı, güzel, yabancı sigaralar geldiğini tespit etmiştim. Fransız *Gitane* sigarası örneğin. İkide bir onların bölümüne gidip, Fransızca, "au revoir" diye selam vererek (yoksa "hoşça kalın" demek miydi bu) onlardan bir *Gitane* sigarası kopartmayı alışkanlık haline getirmiştim. Bu iyi ilişkilere rağmen, onlara da taviz vermek niyetinde değildim. Çiğdem Kömürcüoğlu, "uyarı"larıma rağmen, masasının alt bölümünü düzene koymayınca, bir öğle vakti, onların yokluğundan yararlanarak küçük bir "darbe"ye giriştim, alt gözdeki kâğıt yığınlarını ve diğer ıvır zıvırı Çiğdem'in masasına yığdım. Geldiğince kimbilir ne kadar şaşıracaktı. "Radikal" yöntemlerimden memnun, kıs kıs gülüyordum.

Sonra sıra, sanat bölümüne geldi. Bu bölümde çalışan Nezih Coş'la ayaküstü tartışmaya tutuştum. Nezih, "uyarı"larımı dikkate almak niyetinde görünmüyordu. Ya demek öyle! Al sana da bir darbe! Karmaşık raflarda ne varsa, Nezih'in şaşkın ve çaresiz bakışları altında yere indiriverdim. Şimdiye kadar "radikal" bir yönetici görmemişlerdi gazete çalışanları. Görsünlerdi işte! Nezih Coş, yere eğilmiş karmaşık yığını ayıklamaya çalışırken, acımasız adımlarla başka bölümlere doğru ilerledim.

Ne var ki, bu tür sivri davranışlarım, gazete yöneticilerinin intikamcı nazarlarını üzerime çekti. Onların da benim bir

boşluğumu aradıklarının farkındaydım. O sıralarda, gazete yönetimi de kendi özel bürokrasisini kurmakla meşgûldü. Bu uygulamanın başını, gazetenin Genel İdare Müdürü Osman Gürhan Ertür (Jet Osman) çekmekteydi. "Jet Osman", eskiden partinin pratik işlerini yürütmekteki melekelerini, böylesi bir bürokratik yönetimin oluşturulmasının hizmetine vermişti. "Büyük güçler platformu"na çıkmış siyasî bir gücün gazetesi de buna uygun bir düzenleme içinde olmalıydı. Örneğin, gazeteyi ziyarete gelenler, öyle canlarının istediği gibi cumburlop içeri dalamamalıydı. Gelenler, ziyaretçi bölümünde bekletilmeli ve görevli sekreter, ziyaretçisi geleni oraya çağırmalıydı. İdare odaları, yeni yönelime uygun bir şekilde düzenlenmeliydi. Genel idare müdürünün masasına, müdürün dışında kimse yan gelip kurulamamalıydı. Dışarıdan gelen "önemli" bir ziyaretçi, müdür koltuğunda, gerçek muhatabını bulmalıydı. Biz parti bürokratları, bu "rakip bürokrasiden" hoşlanmamıştık, çünkü bu tür bir bürokrasi, bizim önümüze de birtakım sınırlamalar getiriyordu. Elimizi kolumuzu sallayarak her tarafa giremez olmuştuk. Örneğin, bir gün, Osman Gürhan Ertür'ün masasına yan gelip kurulmuş, Istanbul il örgütünden arkadaşlarla çene çalıyordum. O sırada içeri, müdürümüz Osman Gürhan girdi ve başta ben olmak üzere, hepimizi bir güzel azarladı. Ne işim vardı onun koltuğunda? Dışarıdan gelen bir ziyaretçi bu laubaliliği görünce ne diyecekti vb. Osman bunları söylerken, gerçekten de çatık kaşlı, titiz bir müdür görünümündeydi. Fena halde bozulmuştum. Yine de şakaya vurmaya çalıştım. "Müdürümüzü daha fazla kızdırmayalım," dedim, Istanbul ilinden arkadaşlara, "hadi terk edelim burayı". Yine de Osman'ın kalbimizi böylesine kırması gerekmezdi.

Bu olaya rağmen, Osman Gürhan'la arayı bozmamaya dikkat ediyordum. Çünkü, "düzeltme" harekâtında onun yardımlarına ihtiyacım vardı. Çalışanları bir yandan, "düzenlilik" ve "temizlik" konusunda hırpalarken, bir yandan da, çalışma ortamlarını daha "devrimci" hale getirerek onları teşvik etmeliydik. Nasıl yapacaktık bunu? Aklıma "parlak" bir fikir gelmişti.

Gazetenin içinde merkezî bir ses düzeni kuracak ve gerek devrimci marşlarla, gerekse de "kaliteli" müzikle çalışanları daha ritmik ve coşkun bir çalışma ortamı içine sokacaktık. Böylece "emeğin verimliliği" daha da arttırılmış olacaktı. Bu "parlak" fikrin, Çin'den kopya edildiğini bu arada belirteyim. Çalışanları daha "çalışkan" olmaya teşvik edecek bir diğer önlem ise, yine Çin'den taklit edilme, "emek kahramanları" yaratmaktı. Her hafta, en çalışkan "Stakhanovist"in resmî, girişteki köşeye asılacak ve kendisine yönetimin takdirleri bildirilecekti. Bu iki uygulamadan birincisi, Osman Gürhan'ın işi "sallaması" dolayısıyla hiç yürürlüğe girmedi. İkincisi ise, sanırım birkaç hafta uygulanmış olmalı. Çünkü, "Stakhanovist" Fehmi Köfteoğlu'nun girişteki köşeye asılmış fotoğrafı, o günkü canlılığıyla gözümün önünde.

Şiddetin iyice tırmandığı ve gazetenin, MHP'li Ali Yurtaslan'ın itiraflarını yayımlaması dolayısıyla, bir MHP saldırısına karşı enikonu alarmda olduğumuz günlerde, gazetede bir olay yaşandı. Gazetenin muhafızları, Cahit Çeteci, Aydınlık Hüseyin ve Civan Perinçek (Doğu'nun amcasının oğlu olur), gazetenin önünde şüpheli bir araba tespit edip, içindeki iki kişiyi enterne etmişler. Arabada yaptıkları aramada, bu kişilerin MHP'li olduklarını gösteren dökümanlar ve MHP'nin gazetesi *Hergün* balyaları çıkmış. Gazetenin hemen girişinde, sağ tarafta bulunan Oral'ın odasının antreye bakan camlarının gazete ile kaplandığını görünce, ne olduğunu merak edip odadan içeri girdim. İçeride MHP'li oldukları söylenen iki "tutuklu"yla karşılaştım. Kayahan Uygur da içerideydi. Muhafızlara, içerisinin görünmemesi için camları gazetelerle kaplamaları talimatını veren de oydu. Anlayacağınız, Kayahan, Oral'ın odasını bir "sorgu odası" haline getirmekle meşgûldü. "Tutuklu"lardan biri, neredeyse korkudan donmuş, sapsarı kesilmiş, öylece oturuyordu. İri yarı bir genç olan diğeri ise, birincinin tersine, fazla hareketli birisiydi. Durmadan konuşuyor, kendini aklamaya çalışıyordu. Bu kişiler gerçekten de oraya MHP adına, keşif için gelmiş olabilirlerdi. O fazla hareketli kişinin birbirini tutmayan "ifadeleri" de bunu doğruluyordu. Çalıştığı yeri sor-

du Kayahan, genç irisi, bir telefon verdi. Orası arandı. O adda bir kişinin kendilerinde çalışmadığı cevabı verilince, kuşkular daha da güçlendi. Bu genç irisi çocuk, yalanları ortaya çıktıkça, iyice tutarsız davranışlarda bulunmaya başladı. Sonunda baktı olacak gibi değil, aniden namaza durdu. Herhalde öldürüleceğinden falan korkuyordu. Oral'ın odasındaki bu tuhaf manzarayı şaşkınlıkla izliyordum. Elbette, faşist bir saldırı ihtimaline karşı gereken önlemlerin alınması gerekiyordu, ancak büyük ihtimalle MHP'li bu iki gencin kapıldıkları panik ve korku, insanın kendisini, işkenceci ya da polismiş gibi hissetmesine yol açıyordu. Öte yandan, Kayahan'ın tavırları da bir polis komiserini aratmıyordu. Bu ortamı dağıtmak ve "tutuklu"ları biraz olsun rahatlatmak için, dostça denebilecek bir havada bir şeyler söylemeye çalıştım onlara. Bu kadar tedirgin olmalarına gerek yoktu. Burası bir gazeteydi. Kimse onlara bir kötülük yapmak niyetinde değildi. Bu sözlerim, namazını bitiren genci biraz rahatlatmış olacak ki, "ağabey, sen yardımcı ol, bıraksınlar bizi" falan gibi bir şeyler söyledi bana. O sırada, içeri giren Kayahan Uygur, benim tam tersime bir tutum takınıp, genç irisine, "doğruyu söyle ulan eşşoğlueşek, senin kemiklerini kırarım" diye bağırdı. Aman Allahım! Birdenbire, eski emniyet ve işkence günlerim canlanmıştı gözümde. Tüylerim diken diken oldu. Ayağa kalktım, Kayahan'a, "gelsene bir dakika dışarı" dedim. Odadan çıktık. "Bana baksana sen," dedim, ele güne karşı "insan haklarını" çiğneyen yardımcısını azarlayan bir komiser havasında, "bu kişiler ne olursa olsunlar, böyle bağırmaya hakkın yok onlara. Kendine gel." Bu uyarım üzerine Kayahan "kendine geldi". Yeniden odaya girdim. İkinci defa namaza duran gence ve diğerine, "ben buradayken kimse kılınıza dokunamaz, korkmayın," dedim. Neyse, sonunda Oral geldi. Durumu ona da aktardım. Nihayette, "sanık"ların polise teslim edilmesine karar verildi. Bu bile onlar için bir kurtuluş sayılırdı. Sevinerek gittiler ızbandut gibi 1. Şube sivillerinin ardısıra.

Aydınlık hareketinin içinde birinci büyük evlenme dalgası, 1974 affından sonra yaşanmıştı. İkinci büyük dalga, *Aydınlık*

gazetesinin çıkışından sonra, gazete çevresinde yaşandı. Gazete, dışarıdan adeta "kız akınına" uğradı. Partili kızlar, gazete çevresinde, çok sayıda bekâr ve "istikbali parlak" genç erkek bulunduğunu istihbar etmiş olmalıydılar. Öte yandan, gazete çalışanı kız ve erkekler arasında da yoğun bir flört trafiği yaşanıyordu. Elbette bu trafiğin sonucunda herkes birbiriyle evlenmedi, bazıları salt flört olarak kaldı, ama birçoğu da evlendi. Bu arada, işçiler içindeki deneyimlerini, işçi sayfasının köşe yazarlığı görevinde değerlendiren Gülay Kurnaz da, o sırada teknik işlerden gazetenin muhabirliğine "terfi" etmiş Metin Göktürk'le evlendi. Metin'in esas mesleği mimarlıktı. Ama, o günkü anlayışlar çerçevesinde, mimarlık yapmak yerine, "devrimci" bir gazetede muhabirlik yapmayı uygun bulmuştu. O zamanlar solda yer alan birçok genç insan, daha çok para kazanmalarını sağlayacak kendi mesleklerini yapmak yerine, devrimci döneme uygun düşen bu tür işleri tercih etmişlerdir. Çünkü, o günlerin revaçta olan değeri para değil, devrimcilikti. Sonuna yaklaşmakla birlikte, o sırada hâlâ böyleydi bu. ODTÜ mezunu Gülay ve Mimar Metin Göktürk, isteselerdi, o zaman da, daha sonra yapacakları gibi, müreffeh bir orta sınıf hayatı yaşayabilirlerdi. Ama bunu istemediler. Evlenip, Aksaray taraflarında, o zamanki rayiçlerle bile çok düşük sayılabilecek, kirası 2 bin liraya, neredeyse izbe denebilecek bir tavan arasında, kıt kanaat yaşamayı tercih ettiler. Onları böyle yaşamaya zorlayan hiçbir şey yoktu. Onları buna "zorlayan" tek şey, belki de, içinde yer aldıkları çevrenin toplumsal değerleriydi. Ama dediğim gibi, bu değerlerin yerle bir edileceği bir döneme doğru hızla ilerliyorduk. O dönem gelince, izbelerde yaşayanlar, aşamalı bir şekilde de olsa, sonunda "saraylar"da yaşamakta hiçbir sakınca görmeyeceklerdi.

Aydınlık'ın solu ihbar eden, "49 Fraksiyon", "Kurtarılmış Bölgeler" türünden sansasyonel dizilerinin, bizi sol kesimden iyiden iyiye tecrit ettiğinin bilincindeydik. Tamam, sola önem vermiyor ve "büyük siyasî güçler platformu"na tırmanıyorduk, ama esas güç kaynağımız solla arayı bu kadar açmak

doğru muydu? Doğu'nun onayıyla başladığım gazetedeki görevlerimden biri de, rotayı bir ölçüde "sol"a kırıp, daha dengeli bir politika izlenmesini sağlamaktı. Manşetlerini hazırladığım, itirafçı Ali Yurtaslan dizisi, bu sırada iyi imdada yetişmişti. Bu sayede soldan çok, MHP'yi teşhir ediyor görünümü vermemiz mümkün olabilecekti. Bununla da yetinmemiş, MHP'yi teşhir edecek başka sansasyonel haberler peşinde koşmaya başlamıştık. Gazetenin birinci sayfasını boydan boya kaplayan böyle bir sansasyonel haberi hatırlıyorum. Benim önayak olduğum, adeta "foto-roman" tarzında düzenlenmiş bu habere göre, güya, bazı sıkıyönetim görevlisi askerlerle MHP'li militanların ilişkilerini ortaya koyuyorduk. Uzun kameralı muhabirlerimizin çektiği "gizli" fotoğraflara göre, nöbetçi bir asker, Ülkü Ocakları'ndan çıkan bir militanla sarmaş dolaş oluyordu. Yani, bizce, bu fotoğraflar, MHP ile bazı ordu mensuplarının "işbirliği"ni ispatlıyordu. Oysa ortada büyütülecek bir şey yoktu. Muhtemelen, MHP'li militanla, görevli jandarma askeri hemşehriydiler. Birbirlerini görünce sarılıp öpüşmüş, ayaküstü birkaç laf etmişlerdi, hepsi bu. Bu, "foto-roman"ımızdan bile anlaşılabilirdi. Ne var ki, siyasî başarı hırsıyla gözü dönmüş bizlerin gerçeği soğukkanlılıkla tespit etmeye niyetimiz yoktu. Sıkıyönetim makamları ne diyorlardı, bu "vahim" manzara karşısında? Sıkıyönetim komutanlığından hemen ertesi gün yanıt geldi. MHP'li ile öpüşen asker teşhis edilmişti ve askerî yasalara göre hakkında "gereken işlem" yapılacaktı. Anlayacağınız, ihbarcılık izlenimini silmeye çalışırken bile ihbarcılık yapmış, belki de gariban bir askerin hayatını yakmıştık.

Bir yandan Ali Yurtaslan'ın itiraflarını günü gününe gazeteye yetiştirirken, bir yandan da, gazetenin ideolojik ağırlıklı iç sayfalarını yönetiyordum. İç sayfalarda, bir "sorular-cevaplar" köşesi açmıştım. Böyle bir köşenin açılmasını zorlayan, doğrudan "taban"dan gelen sorulardı. O kadar çok soru geliyordu ki, bir süre sonra, bunları okuyucu köşesinde tek tek yanıtlamak iyice zorlaşınca böyle bir köşe açmak zorunda kaldık. Soruları kategorileştirip, aynı nitelikteki dört beş soruya tek bir yanıt ver-

mek kolaylık sağlıyordu. Hem böylece, gazetenin "ideolojik yönlendiricilik" görevini daha etkin bir şekilde yerine getirmiş oluyorduk. Soruların bir kısmı, güncel siyasetlerimizle ilgiliydi. Bu soruların bütününe bakıldığında, "taban"ın, partinin ve gazetenin teslimiyetçi siyasetlerinden hoşnut olmadığı sonucu çıkıyordu. O halde, "akıllıca" taktik ve siyasetlerimizi "taban"a daha iyi kavratmak için, bu sorulara ikna edici yanıtlar vermeliydik. Soruların çoğunu ben yanıtlıyordum. Tabiî, verdiğim yanıtların niteliğini hiç sormayın. O günkü teslimiyetçi, milliyetçi siyasetlerimizin basit bir açıklamasından başka bir şey değildi bunlar. İkinci kategorideki sorular, daha ideolojik mahiyetteydi. Bunların esasını, Çin konusundaki sorular oluşturuyordu. Çin'in "gidişatına" ne diyorduk? Çin, piyasa ekonomisini kabul ettiğini açıklamıştı, Coca-Cola sonunda Çin'e de girmişti. Hattâ Çin, kapitalizmle sarmaş dolaş olmakta, "revizyonist" dediğimiz Sovyetler Birliği'ni bile geride bırakmıştı, bütün bu gelişmeleri nasıl açıklıyorduk? Bunların sorulması çok doğaldı. Çünkü Çin'in girdiği mecra, Aydınlık hareketinin on bir yıl önce üstüne kurulduğu temelleri gümbür gümbür yıkmaktaydı. Eğer Çin'in de Sovyetler Birliği gibi "revizyonist" olduğunu açık açık ilân etmezsek, taraftarlarımıza, "ideolojik temellerimizi" savunmaya devam etmelerini söylememiz saçma olurdu. Bizden kopmuş diğer bir Maocu hareket olan TKP-ML, "dörtlü çete"nin tasfiyesinden sonra Çin'in "revizyonizm yolu"na girdiğini açıkça ilân ederek, hiç değilse, Maocu temellerinin aşınmasını önlemişti. Ya biz! Kongre raporundaki üstü örtülü ihtiraz kayıtlarıyla durumu kurtarma peşindeydik hâlâ. Ama "taban", TİKP önderliğinin bu "ne şiş yansın, ne kebap" tutumuna karşı isyan halindeydi. Masamın üzerindeki sorular yığınının tek anlamı boydu.

Bu sorulara kendi kafamdan yanıt vermem imkânsızdı. Sonunda çareyi, soru mektuplarını bir dosya haline getirip, gazeteye geldiği günlerden birinde, Doğu'nun önüne koymakta buldum. "Bunlara cevap vermemiz lazım, Doğu" dedim, "ben veremem, istersen sen ver." Doğu, dosyayı baştan sona, sondan başa karıştırdıktan sonra, bir karara vardı. "Bu sorunları

incelemek üzere bir komisyon kuralım" dedi. Aklım yattı. Hemen orada, birlikte karar verdik. Böyle bir çalışmayı yürütmek için bol zamanı olan, aynı zamanda teorik bakımdan yetkin arkadaşlara ihtiyacımız vardı. O sırada, şartlı salıverilmeleri iptal edilip yeniden aranır duruma düşen ve bir evde saklanmakta olan Necmi ve İlkay Demir, bu işe çok uygundular. "Sosyalizmin Sorunlarını Araştırma Komisyonu"nun ilk üç elemanı, ben, Necmi ve İlkay olacaktık. Önerimizi onlara da açtık, sevinerek kabul ettiler. Bol zamanları olduğu için onlar, araştırılması gereken soruları saptayacak, okunması gereken kaynakları temin edeceklerdi. Böylece, 12 Eylül'den sonra, partinin iç ideolojik çalkalanmalarında önemli rol oynayacak ve Doğu'yu bir hayli terletecek "sosyalizm sorunlarının araştırılması" hareketi, bizzat Doğu'nun teklifiyle, daha 12 Eylül darbesi gerçekleşmeden başlatılmış oluyordu.

Gazetede çalışırken, Vedat ve Işık Soner'in yeni taşındıkları, Teşvikiye'deki evlerinde kalıyordum. Işık, eşyaları bile yerleştirmeye vakit bulamadan, Aydınlıkçıların kitap dağıtım şirketi Tür-Da'nın işleri için alelacele Almanya'ya gitmişti. O sırada THY'da mühendis olarak çalışan Vedat da, sabah akşam işe koşturduğundan eşyaları yerleştirmeye vakit bulamamıştı. Her şey ortalıktaydı. Denkler bile doğru dürüst çözülmemişti. Zaten akşamdan akşama yatmaya gidiyorduk eve.

Akşam geç vakit her şeyin ayakta olduğu eve geldiğimde, o günlerde çıkan bir kitabı okuyup notlar çıkarıyordum harıl harıl. Bu, Birikim Yayınları tarafından *Sovyet İktisadının Eleştirisi* adıyla yayımlanan, Mao'nun yayımlanmamış yazılarını içeren bir kitaptı. 1977 yılından beri çıkan *Birikim* dergisine karşı bizim ve diğer "örgütlü" solun o zamana kadarki tavrı, "liberal entellektüellerin" pratikten kopuk "laf cambazlığı"na uzaktan ve küçümseyerek bakmaktı. "Örgütlü sol" tamamen kapalı devre bir okuma tarzı geliştirdiğinden, örgüt mensupları sadece kendi örgütlerinin yayınlarını okur, başka örgütlerin yayınlarını da pek okumazlardı, ama *Birikim*, özel olarak "okunmaması gereken" yayınlar listesindeydi. O hareketli günlerde zaten çok az okuyabiliyorduk. Hele "laf cambazlığı" yapan *Biri-*

kim'i okumaya hiç zamanımız yoktu. Üstelik parti çevresinde birisi elinizde bu dergiyi görse, o sırada saflarımızda makyaj yapan, tırnaklarını uzatıp oje süren bir kadına nasıl bakılıyorsa, öyle bakardı size de.

Kitap, Birikim Yayınları'ndan çıkmasına rağmen, merakımı çekmişti. Kitabın insanı gizliden gizliye teşvik eden yanı, Mao'nun, o zamana kadar hiç yayımlanmamış makalelerini içermesiydi. Neden yayınlanmamıştı bu yazılar acaba? Kitabı okudukça, bunun nedeninin, o zamana kadar ne Mao'da, ne de Maocu çevrelerde rastladığım, Stalin'e yönelik oldukça kapsamlı eleştiriler olduğunu fark ettim. Maocu hareket, Stalinci temelde kurulduğundan, ÇKP, Mao'nun "batını" nitelikteki bu yazılarının yayınlanmasına izin vermemiş, makaleler, Batı'ya "sızmış" ve orada basılmıştı. Öyle sanıyorum ki, Birikim Yayınları bu kitabı özel olarak yayınlayarak, o dönemde revaçta olan Maoculuk eğilimine, "bakın böyle bir Mao da var" demek istemişti.

Makaleler gerçekten de ilginçti. O zamana kadar bildiğimiz tipik bir sürü Maocu görüşü barındırmasının yanı sıra, sosyalizmin inşâsı konusunda, Stalin'in izlediği "hızlı sanayileşme" ve "zorla kollektifleştirme" politikalarını eleştiriyordu. Oysa o zamana kadar biz, Stalin'in, "sosyalizmin inşâsı" konusunda tamamen "doğru çizgi" izlediğini sanıyorduk. Birikim Yayınlarının sunduğu "gayriresmî Maoculuk"la, bizim o zamana kadar izlediğimiz "resmî Maoculuk" arasındaki bu çelişme çok ilgimi çekmişti. Bunun en büyük nedeni, Stalin'e karşı içten içe büyük güvensizlik duymamdı. "Gayriresmî Mao"nun getirdiği yeni perspektif, artık Stalin'in "sosyalizmin inşâsı"na ilişkin izlediği çizginin de, Maocu saflarda eleştirilmesine meşrûluk sağlayacaktı. Bu fikirleri, parti saflarına taşımaya karar verdim. Mao'nun yayımlanmamış yazılarını, partinin resmî yayın organı *Türkiye Gerçeği*'nde tanıtacaktım. "Masumane" ve "objektif" bir tanıtma yazısı havasında yazdığım bu makale, derginin Haziran 1980 tarihli, 16. sayısında, birinci makale olarak yayımlandı. Elbette, aşağı yukarı alıntılara dayanan, "elçiye zeval olmaz" havasında yazılmış bir yazıydı bu. Ama

saflarda, parti talimatıyla zaten başlatılmış, Stalin'in 2. Dünya Savaşı'ndaki siyasetinin eleştirisinden sonra bu, Stalin kültüne indirilmiş ikinci bir darbe oluyor, Stalin'e karşı (Mao'ya referansta bulunarak da olsa) ikinci bir cephe açılıyordu. Daha açıkçası, partinin ideolojik temellerinden en önemlisi olan Stalin ayağı, iyiden iyiye sarsılmaya başlamıştı. Bu sarsıntı, artarak devam edecekti.

Doğu da sarsıntının farkındaydı. Ancak Mao'ya dayanılarak yapılan eleştirilere ses çıkaramazdı. Sarsıntıyı önlemenin en iyi yolu, daha sağlam görünen ideolojik kayışları sıkılaştırmak ve "libarelleşmeye" karşı genel bir taarruz başlatmaktı. Doğu, çivi tutmayan çürümüş tahtaları onarmakla vakit geçirmek yerine, sağlam "görünen" tahtalara yeni çivi çakmanın daha akıllıca bir davranış olacağını görmüştü. Bu yüzden, Stalin aleyhtarı cereyanı doğrudan püskürtmeye çalışmak yerine, partinin ideolojik temellerini, genel bir "liberalizme karşı mücadele" karşı saldırısıyla savunmaya karar verdi. 1980 yılının ortalarında yapılan bir parti meclisi toplantısında bu yönde kararlar alındı.

"İdeolojik sağlamlaştırma" kampanyasının yürütüleceği üç alan vardı. Birincisi, parti örgütlerinde, eğitim sorumluları saptanacak ve bu sorumlular, "liberalizme" karşı ideolojik eğitimi örgütleyeceklerdi. İkincisi, partiye kadro yetiştirmek üzere kurulmuş "parti okulu"nda, "ideolojik bakımdan sağlam ve donanımlı" öğretmenler ders verecek ve "liberalizmin" hakkından geleceklerdi. Üçüncü alan ise, gazeteydi. "Liberalizm" cereyanının en etkili olduğu alan burasıydı partinin tespitine göre. Bu da gayet doğaldı. Çünkü partinin entellektüel birikiminin esasını gazete çalışanları oluşturuyordu.

Birinci alandaki, yani parti "taban"ındaki "ideolojik sağlamlaştırma" çabalarının çok azına bizzat tanık oldum. "Eğitim" görevlileri, ellerine merkezden tutuşturulmuş "okunacak ve eğitimi yapılacak" kitaplara ilişkin listelerle sağa sola koşturup eğitim çalışmaları örgütlemeye gayret ediyorlardı. Ne var ki, o günlerin yoğun olayları, bu tür statik bir eğitimi pek teşvik eder görünmüyordu. Açıkçası, üyeler, bu "zorunlu

eğitim"lerden kaçacak delik arıyorlardı. O günkü yoğun işlerim dolayısıyla, "parti okulu"nun faaliyetlerine de pek fazla katılamadım. Tanık olduğum kadarıyla, Mehmet Bedri Gültekin, Halil Berktay gibi "öğretmen"lerin denetiminde, enikonu ciddi bir "ideolojik şekillendirme"ye girişilmişti. "Okul"a alınan "kadro"lar, aynı birer öğrenci gibi derslerine çalışıyor, sınava bile giriyorlardı. Buradan "mezun" olan kadroların çoğu, daha sonraları partinin en kalın kafalı bürokratlarını oluşturdular.

Gazetedeki "ideolojik pekiştirme" faaliyetleri ise o kadar kolay ilerleyemedi. Çünkü burada, partinin "ideolojik çizgisi"ni enikonu zorlayan, bir anlamda gerçekten liberal denebilecek güçlü bir cereyan esmekteydi. Daha doğrusu, partinin halihazır Stalinist-Maocu ideolojisine karşı devrimci eleştiri ile, liberal eleştiri içiçeydi ve bu iki farklı yönelimi birbirinden ayırt etmek o gün için oldukça zordu. Bunların birbirinden ayrışması için epey zaman geçmesi gerekecekti. Bendeki kafa karışıklığı da bundan geri kalır gibi değildi. Bir yandan, Stalin'in devrimci bir eleştirisinin su yüzüne çıkmasından ve partide hâkim eğilim haline gelmesinden yanaydım, ama diğer yandan, Doğu'nun temsil ettiği muhafazakâr Stalinist-Maoist hâkim çizginin, "liberalizme karşı mücadele" saldırısının etkisi altındaydım. Bu yüzden, "liberal" olarak nitelenen arkadaşlara uzak duruyor, hattâ zaman zaman, onlara yönelik muhafazakâr saldırıya katılıyordum. Bunda, muhafazakâr hâkim çizgiye, "devrimci eleştirinin", "liberalizm"den farklı olduğunu, ikisinin aynı kefeye konmaması gerektiğini gösterme gayretinin rolü de küçümsenemez. Aslında, parti içindeki bu üçlü biçimlenme, 1980'li yıllar boyunca sürecek ideolojik mücadelenin ilk rüşeymini oluşturmaktaydı.

Gazetede, sanat konusunda yapılan ayaküstü bir tartışmayı hatırlıyorum. Tartışma, görünüşte, son derece masum bir konu üzerineydi. Hatırladığım kadarıyla, "liberal" diye nitelenen, Kerem Çalışkan, Celal Üster, Nur Üster (Deriş), Lale Akalın gibi arkadaşlar, Zeki Müren'in önemli bir sanatçı olduğunu, sosyalist bir iktidar altında da radyo ve televizyonda Zeki Müren'in

dinlenmesi gerektiğini, böyle önemli bir sanatçının yasaklanmasının saçma olacağını söylüyorlardı. Şimdi bu satırları okuyanlara belki oldukça saçma gelecek bu tartışma, o gün bize hiç de öyle gelmiyordu. O tartışmada muhafazakâr eğilimi temsil edenlerden Hüseyin Karanlık ve Ferit İlsever'i hatırlıyorum. Ya, demek "liberaller" şimdi de, "bayağı" bir burjuva sanatçısını "sanat" adına bize yutturmaya kalkmaktaydılar. Oysa "proletarya diktatörlüğü" böyle şeylere izin veremezdi. Zeki Müren'in öyle "tavuskuşu" kılığında sahneye çıkmasına izin vermek, "proletarya iktidarının" ciddiyetiyle bağdaşmazdı. Zeki Müren'in giysilerine harcanan milyonlarca lirayla kaç proleter aile doyardı, söylesinlerdi bakalım? Kitlelerin "ruhunu şekillendirmek" için, her türlü sanatsal ve kültürel etkinlik, proletarya diktatörlüğünün, yani partinin denetimi altında olmalıydı. Zeki Müren'e izin verilirse, bunun ardından her şey gelirdi. Örneğin "arabesk"e de izin verilirdi. Bu ise, halkın "geri" bir kültürle zehirlenmesi anlamına gelirdi vb. Konu buradan, edebiyat alanına da sarktı. Sosyalizmde, edebiyat konusundaki yasakçılık vb. tartışıldı. "Liberal" olarak görülen Kerem Çalışkan gibi arkadaşlar, "ama bu, Jdanov'culuktur" deyip duruyorlardı. Ne varmış "Jdanovculuk"ta? Aydınlık Yayınları onun, ünlü Rus şairi Anna Ahmatova'yı "isterik fahişe" diye hırpaladığı ve "insan ruhunun mühendisi" sanatçılara talimatlar verdiği kitabını daha bir iki yıl önce yayımlamıştı. Yine de şu Jdanov'u bir kere daha dikkatli okusam iyi olurdu. Kerem Çalışkan'ın, ondan bir "lağım faresi" gibi bahsetmesinin bir anlamı olmalıydı. Tartışmayı bir süre izledikten sonra, biraz parti bürokratı konumum, biraz da "liberal" denen arkadaşları fazla "gevşek" bulduğum için, ağırlığımı muhafazakârlardan yana koydum. Zeki Müren'i ve alaturka müziği de sevmemem bunda ek bir faktör olmuş olabilir. Tartışma bittikten sonra merdivenlerden inerken, tartışmada nispeten sessiz kalmayı tercih eden Lale Akalın'ın, romancı Pınar Kür'ün, arkadaşı olduğunu, ara sıra gazeteye de uğradığını, Pınar Kür'ün, iyi ki bu tartışmaya tanık olmadığını, eğer tanık olsaydı, ürküp bir daha bizim semtimize uğramayacağını söylediğini hatırlıyorum.

Muhafazakârlardan yana ağırlığımı koymuş, liberallere karşı bir tercihte bulunmuştum ya, artık tutundu beni tutabilirseniz. Babam, benim için, boşuna, "en küçük kan kırmızı" dememişti (*Yarılma*, s.39). Bir şeye karar verince, onun en aşırısı, en "kan kırmızısı" olmak karakterimin önemli bir parçasıydı. O günden sonra, şu yeni "liberal" cereyana "haddini bildirmek" için fırsat kollamaya başladım. Hem bu "zavallı liberallere" vurmak bayağı zevkli de oluyordu. Boyunları da pek büküktü canım! Fikirlerini savunurken bile mahçup, çekingen bir edaları vardı. Onlara vurdukça parti merkezindeki itibarımın arttığının farkındaydım. Evet ama, kafamın içindeki "anti-Stalinist" fikirler ne olacaktı? O konuda acele etmeye gerek yoktu. Bu eğilim eninde sonunda gelişecekti. Ama önce şu "kolay lokma" "liberalleri" bir güzel hırpalayalımdı!

"Liberalizm ve revizyonizm mikrobuna" bulaşmış bir sanatçı daha buldum sonunda. Bu, kadim arkadaşım, şair Özkan Mert'ti (*Yarılma*, s.206-7, 211, 281). Özkan, daha 12 Mart darbesinden önce, bir şiirinden dolayı aranmaya başladığından ülke dışına çıkmış ve soluğu İsveç'te almıştı. Uzaktan uzağa da olsa, oradaki yaşamı hakkında kaba hatlarıyla bilgi sahibiydim. Özkan Mert'in, *Aydınlık*'ta çıkan bir röportajını okumuştum. Bu yazıda, Özkan, kendisinin de içinde yer aldığı 1960 şairler kuşağını savunuyor, Cemal Süreya vb. şairlerin içinde yer aldığı İkinci Yeni kuşağını eleştiriyordu. Öte yandan, yazısında, "Sovyet sosyal emperyalizmi"nden açıkça söz etmiyordu. Özkan'a yüklenmem için bu kadarı yeterliydi. Kolları sıvadım. Vay, demek "60 şairler kuşağı" ha! Kim vardı bu "kuşağın" içinde? Ataol Behramoğlu! Ataol'un "revizyonist" olduğunu bilmeyen mi vardı? Böyle bir "kuşak"tan söz ederek Özkan Mert, "revizyonistlerle dirsek teması" arıyordu. "Sovyet sosyal emperyalizmi"nden açıkça söz etmemesi de bunu gösteriyordu. Yazı, "ne oldu senin her zaman isyan eden şair yüreğine" türünden hamasi bir çağrıyla sona eriyordu. Valla acımasızlık ve insafsızlığın, cehalet ve mantıksızlığın bu kadarı olabilirdi ancak. Stalin döneminin Yezhov'ları, Yagoda'ları, Vişinskileri bile, kurbanlarını yargı-

larken, bu kadar saçma bağlantılar kurmaya kalkışmamışlardır. Temmuz ayında *Aydınlık* gazetesinde yayımlanan bu yazı, benim, mantığını yitirmiş bir bürokrat olarak doruk noktama, vicdanını yitirmiş bir insan olarak iflasıma işaret eder (yazım, yıllar sonra, bana bizzat arkadaşım Özkan Mert tarafından ulaştırılmıştır).

* * *

1974 affından sonra yükselen devrimci dalgayı durdurmak için devlet tarafından sokağa salınan Ülkü Ocaklı ve MHP'li sivil faşist güçler, başlangıçtaki öğrenci ve işçi cinayetlerini, 1977 yılından itibaren toplu katliamlara tırmandırdılar. 16 Mart 1978 tarihinde İstanbul Üniversitesinden çıkan öğrencilerin üzerine atılan bomba sonucunda yedi öğrenci hayatını yitirdi. Bunu, 8 Ekim 1978 tarihinde, Ankara'nın Bahçelievler Semtindeki bir evde, sekiz TİP taraftarı gencin katli izledi. Bu toplu katliamlar, Malatya, Sıvas, Çorum ve en sonunda Maraş'ta Alevi halka karşı girişilen pogromlarla daha da tırmandırıldı ve şiddet, solu köşeye sıkıştırmanın ötesinde, sağcı bir ordu darbesinin ortamını yaratmanın aracı haline getirildi. 1980 yılına gelindiğinde, artık bu tür katliamlara, toplumu psikolojik bakımdan iyice sarsacak aydın cinayetleri de eklendi. Bu amaçla seçilen aydınlar, "toplumsal barış" yönünde çaba gösteren, ılımlı insanlardı. Öte yandan, toplumca tanınıyor olmaları, ölümlerinin yeterince sarsıcı bir etki yapmasını, en ılımlı insanların bile hayatlarının tehlikede olduğunu görüp sinmesini sağlayacaktı. Böylece, toplum, şiddeti önleyecek tüm "denge"lerden yoksun bırakılmış olacak, insanlar, şiddetin durdurulması için, *en büyük şiddet aygıtının* müdahalesini arar hale getirilecekti. Solun "şiddete şiddetle" yanıt verme siyaseti, istemeden de olsa bu plana yardımcı oluyordu.

Savcı Doğan Öz, yazar Ümit Kaftancıoğlu, gazeteci Abdi İpekçi, Bedrettin Cömert, DİSK Başkanı, sendikacı Kemal Türkler vb. cinayetleri, bu planın kilometre taşlarını oluşturuyordu. Artık işler öyle bir noktaya gelmişti ki, 1980 yazında, işimiz gücümüz, şu cenaze töreninden, bu cenaze töreni-

ne koşturmak olmuştu neredeyse. Ankara'dayken, parti genel merkezinde, mutfakta çıkan küçük bir yangını söndüreyim derken paçası yanan bir takım elbisem vardı. "Büyük güçler platfomu"ndaki bir partinin yöneticisi olarak, cenazelere bu takım elbiseyle katılmak zorundaydım. Aynı takım elbiseyle bir cenazeden dönmüştüm, gazetede masanın çevresinde oturmuş çene çalıyorduk. O sırada, DİSK Başkanı Kemal Türkler'in MHP'lilerce öldürüldüğü haberi geldi. Yanımda oturan Muhittin Sirer'e, "bundan böyle şu üzerimdeki takım elbiseyi çıkartmak zahmetine katlanmasam iyi olacak galiba," demiştim.

Üstelik bizim işimiz iyice zordu. Çünkü, yalnız soldan ya da sola yakın ılımlı aydınlardan öldürülenlerin cenazesine değil, aynı zamanda "ulusal güçlerin birliği" adına, sağdan öldürülen önemli şahsiyetlerin cenazesine de katılmak zorundaydık. O günlerde, 12 Mart döneminin meşhur ve meşum Başbakanı Nihat Erim, kaldığı yazlıkta, solcu bir örgüt tarafından öldürülmüştü. MHP dışında tüm sağcı parti ve güçleri, "ulusal cephe"nin unsuru olarak görüyorduk. Nihat Erim de, resmen üyesi olmamakla birlikte, böyle "ulusal" bir partinin, Güven Partisi'nin önde gelenlerinden biri olduğuna göre onun da cenazesine katılacaktık. Üzerimde "cenaze giysim", İstanbul İl Başkanımız Halim Spatar'la birlikte, o öğle sıcağında, Şişli Camiinin yolunu tuttuk. Tüm devlet erkânı oradaydı. Biz de üzüntülü yüzlerle, "ulusal erkân"ın bir yerlerine sıkışıverdik. Ne var ki, "ulusal güçlerin" bizi yeterince görmemiş olacakları gibi bir endişemiz vardı. Gel, bu kadar zahmete katlan ve seni fark etmesinler, TİKP'nin ne kadar "ulusal" bir güç olduğunu, 12 Mart'ın meşum başbakanının cenazesine bile katılacak kadar fedakârca davrandığını anlamasınlar. Yok yok, kendimizi mutlaka göstermeliydik. Bunun için fırsat kolluyordum. Cenaze namazından sonra, cenazenin arkasından yürünürken, Güven Partisi'nin Başkanı Turan Feyzioğlu'nun yanına yaklaştım ve (sanırım bu talimatı Doğu vermişti bana, yoksa bu kadar gayretkeş olmam imkânsızdı) "Sayın Feyzioğlu" diye seslendim ona, sesime pürüzlü, üzüntülü bir ton kazandırmaya çalı-

şarak, "Başkanımız Doğu Perinçek, size taziyetlerini bildirmemi istedi..." Feyzioğlu, ağır oturaklı devlet adamı tavrını bozmadan, ama o kalıplar içinde olabilecek en sempatik havasıyla, "teşekkür ederim, başkanınıza selamlarımı iletin lütfen, gözlerinden öperim," dedi. Şerefyab olmuştuk, partimiz ve parti başkanımız adına! Ne "hoş" şeydi insanın şahsen ve kurumsal olarak "adam" yerine konması, devlet güçleri tarafından! Şu "ulusal güçler" gerçekten "hoş" insanlarmış meğer. O anda, utanç yerine, gurur içinde olduğumu açıkça itiraf etsem iyi olacak!

12 Eylül'e doğru hızla ilerlediğimiz günlerde, yeni bir askerî darbenin siyasal ve ideolojik zeminini hazırlayacak toplantılar düzenlenmişti Tarabya Otelinde. Bu toplantıların başını çeken, üç "anayasacı"ydı: Orhan Aldıkaçtı, Adnan Başer Kafaoğlu ve Coşkun Kırca. Bir iki ay sonra, her zamanki gibi kendi oyununuyla kündeye gelecek AP de bu "anayasa değişikliği" çalışmalarını destekliyordu. Tarabya Otelinde, üç gün boyunca sürecek toplantıları izlememiz, hattâ toplantılarda tartışmacı olarak bulunmamız için *Aydınlık* gazetesine de iki davetiye gelmişti. Birini Oral kullanacaktı. İkinci davetiyeyi bana teklif etti. Kabul ettim. "Ulusal güçlerin" üst düzeydeki temsilcileriyle böyle bir toplantıda biraraya gelmek iyi olurdu. Üstelik orada, anayasa değişikliği önerisine karşı çıkacak, "dar elbise" dikme çabalarını eleştirip, "ulusal cephe" çağrısında bulunacaktık. "Ulusal cephe", Türkiye'ye "dar elbise" dikerek kurulamazdı, tersine, emekçilerin hakları genişletilirse, "ulusal patronlarla" işbirliğine daha gönüllü olurlardı. Orada savunacağımız siyaset buydu.

Arnavutköy'de oturduğumuz yıllarda, dağlara tırmanma ve macera hevesim nedeniyle Robert Kolej sırtlarından ilerler, Maslak yoluna çıkar, oradan da Tarabya'ya inerdim (*Yarılma*, s.36). Tarabya Otelini o zamandan bilirdim. Daha ilk bakışta, yanına bile yaklaşılmayacak bir zengin mekânı olduğu izlenimini verirdi. O zamanlar, günün birinde bu otele gireceğimi, yemek yiyeceğimi hayal bile edemezdim. İşte, "ulusal güçlerle" yakınlığımız sayesinde bu da olmuştu. Şu anda, Tarabya

Otelinin, insana bambaşka bir dünyada olduğu izlenimi veren atmosferinde, yumuşak halıların üzerinde ilerliyorduk. Yine de eski zengin akrabalarımızın evlerinde soluduğum, pek de yabancısı olmadığım bu atmosfer beni rahatsız etmişti. Tuhaf bir tedirginlik, hattâ uyumsuzluk içindeydim. Oralara ait olmadığımı hissediyor, hattâ yürüyüşümle, sağa sola bakışımla vb. biraz da hissettirmek istiyordum bunu.

Neyse sonunda, konferans salonundaki yerimizi alıp tartışmaları izlemeye başladık. Yukarıda sözünü ettiğim üçlünün oldukça hazırlıklı olduğu anlaşılıyordu. Aslında, 12 Eylül darbesinden sonra, cuntanın zoruyla dayatılacak 1982 Anayasası'nın ana hatlarını koyuyorlardı ortaya. Orhan Apaydın vb. gibi aydınlar ise, bu "dar elbise"ye karşı çıkıyor ve 1961 Anayasasını savunuyorlardı. Bugün bana soracak olursanız, bir devrimci olarak, ne orada ne de bu tartışmada yerimiz vardı. Bu, egemenler arasındaki, kitlelere "kırk katır" mı, yoksa "kırk satır"mı gerektiği konusunda yapılan bir tartışmaydı. Ne var ki, biz "dirayetli solcular", biz "ulusal güçlerin" akıldaneliğine adaylığını koymuş taktisyenler, Tarabya Otelinin rahat koltuklarında, egemenlerin platformunda kendimize ilk kez bir yer edinmiş olmanın keyfini çıkartmaktan başka bir şey düşünmüyorduk. "Ulusal güçler"in bir "kanadı" yanlış bir "ulusal" politika izliyordu, ne yazık ki! Öbür "kanat" bize daha yakındı. Biz de her zamanki Stalinist "halk cephesi" ya da "ulusal cephe" taktiğinin gereği olarak, bize yakın olanıyla birleşir, daha uzak olanı da böylece yola getirirdik. Tabiî, aslında kimin kimi "yola getirdiği" ortadaydı, ama artık bunu göremeyecek kadar miyoptuk, üstelik miyop gözlüğü takmamız gerektiğinin de farkında değildik.

Coşkun Kırca'yı, onbeş yıl öncesinden tanıyordum. Aşağı yukarı o zamandan beri de doğrudan karşılaşmamıştım. Kuzenim Bige Kırca'nın kocasıydı. Evinin, dört bir yanı kütüphaneyle çevrili salonunda, onunla az, sağ-sol tartışması yapmamıştık (*Yarılma,* s.186). O zamanlar delifişek solcu bir gençtim. Tüm cehaletime rağmen cesaretim sonsuzdu. Taktikten ve sosyal statüden falan anlamadığım için, karşımdaki bilgili

akademisyen ve politikacıyla kaş yararak, göz çıkararak tartışacak cesaretim vardı. Şimdi ise, otuz yaşının üzerinde, "bilgili", ama cesaretten yoksun bir bürokrattım. Sosyal statüler, içimde hapsolan gençliğimin tüm isyanlarına rağmen, kafamda önemli bir ağırlık oluşturuyordu. Artık taktik incelikler benim için çok önemliydi. Yine de içimdeki genç isyancı, arada bir başını kaldırıp, "Gün, sonunda böylesine teslim olacak mıydın, Coşkun Kırca'lara" diye sesleniyordu bana. Bu yüzden, Coşkun Kırca'ya tanışıklık verip vermemekte tereddüt içindeydim. Aslında, bu kibirli burjuvaya karşı, eskiden olduğu gibi büyük bir uzaklık içindeydim. Öte yandan, "ulusal güçler" platformunda onunla eski tanışlığımın işe yaracağını bildiğimden, bir selamlaşmanın hiç de fena olmayacağını düşünüyordum. Sonunda, işi doğal seyrine bırakmaya karar verdim. Kendiliğinden bir karşılaşma olursa ne âlâydı, yoksa, onun yanına gidip yalaklanacak falan değildim.

Öğle arası verildi. Yemek salonuna alındık. Ömrümde tatmadığım güzellikte ve lezzette yemeklerle, tatlı ve dondurmalarla midemizi bir güzel doldurduk. Coşkun Kırca, biraz ilerimizdeki bir masada, "ulusal güçler"den diğer önemli şahsiyetlerle birlikte yemekleri mideye indiriyor ve o ince sesiyle her zamanki ahkâmlarını kesiyordu. Beni ya görmemişti ya da görmezlikten gelmişti. Görmemesine sevinmiş, görmezlikten gelmiş olması ihtimaline ise içten içe bozulmuştum.

Öğleden sonra, tartışmalar aynı minvalde devam etti. Hattâ bir ara Oral bile söz alıp, "dar elbise-bol elbise" tartışmasına katıldı. Işin doğrusunu söylemem gerekirse, bu atmosfer ve tartışmalar beni oldukça sıkmış, başımı ağrıtmaya başlamıştı. Buradan biran önce çekip gitsek iyi olacaktı. Bir ara tuvalete gitmek için dışarı çıktım. Geri dönerken, salonun kapısının önünde Coşkun Kırca'yla burun buruna geldim. Her zamanki kibirli tavrıyla, beni selamladı. Ben de selam verip geçecektim ki, beklenmedik bir şey oldu. Coşkun Kırca, adeta yolumu kesip, "çok takdir ediliyorsunuz" dedi bana. Önce tam algılayamadım. Kim, bizi neden "takdir" ediyordu? "Kim takdir ediyor," diye sordum. "Milliyetçi güçler," dedi. İşte o anda başım-

dan aşağı bir kova kaynar su döküldü. "Öyle mi" dedikten sonra yanından sıyrılıp salona girdim. Gözlerim buğulanmıştı, o yüzden Oral'la oturduğumuz yeri bile zor buldum. Yerime oturdum. "Milliyetçi güçler bizi takdir ediyordu" ha! Vay canına, demek sağcı milliyetçiliğin, burjuva güçlerin esiri olmuştuk. Coşkun Kırca gibi bir şahsiyetin bu sözleri sarfetme "lütfunda" bulunmasının başka bir anlamı olamazdı. O anda, Feyzioğlu'yla, Nihat Erim'in cenazesinde yaşadığımız "yakınlaşma"nın verdiği "hazzın" tam tersi duygular içindeydim. Büyük bir acı duyuyordum. Ömrümün on beş yılı hızla geçti gözümün önünden ve o anda nasıl adım adım devrimcilikten teslimiyetçiliğe sürüklendiğimi idrak ettim. Sanki kafama ağır bir şey düşmüş ve birdenbire kaybettiğim hafızama yeniden kavuşmuştum. Bu, Coşkun Kırca'nın sayesinde olmuştu. Bundan on beş yıl önce bende, bilmeden de olsa Mihri Belli'ye karşı bir merak uyanmasını sağlayan Coşkun Kırca, şimdi yine bilmeden, şu "ulusal güçler" rezaletinden uyanmama yol açmıştı. Evet, kesin olarak söyleyebilirim ki, Coşkun Kırca'nın o birkaç sözcüğü, benim, 1975 yılından beri içine girdiğimiz ve 1980'de doruğuna ulaşan devlet işbirlikçisi, teslimiyetçi siyasetimizin yanlışlığını görmemi sağlamıştır. O andan itibaren, tedrici de olsa, bocalamalar da içerse, esas olarak ters yönde, akıntıya karşı yüzecektim. Bu, benim bireysel tarihimde, niteliksel bir dönüm noktasıydı.

Ama gazete çevresindeki herkesin benim gibi ani bir dönüşüm geçirmediği muhakkaktı. Parti ve *Aydınlık*, aynı vahim yolda dörtnala ilerlemekteydi. Günün birinde, Akaretler otobüs durağında, Dev-Genç dönemindeki arkadaşlarımdan Aktan İnce'ye rastladım. Aktan, o sırada, daha sonraları Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği (TİKB) adını alacak, "Aktancılar" diye anılan sol bir fraksiyonun lideriydi. Bu fraksiyonun, yakın zamanda, Pendik'deki bir korsan gösteride, jandarmayla çıkan çatışmada, iki jandarma erini öldürdüğü iddia ediliyordu. Dahası, başta Aktan İnce olmak üzere, bu fraksiyonun önde gelenleri, özellikle bu olay nedeniyle polis tarafından şiddetle aranmaktaydı. Aktan'ı durakta görünce ne yapacağımı

şaşırdım? Yanına gidip konuşmaya kalkışsam, ona zarar verebilirdim. Legal alanda dolaşan bir insandım. O sırada peşime takılmış bir polis yüzünden o da tespit edilebilirdi. Öte yandan, o günkü siyasî ayrılıklarımız dolayısıyla Aktan'ın benimle konuşup konuşmayacağından da emin değildim. Aydınlık hareketinin liderlerinden birine hiç de hoş bakmadığını, bakmayacağını biliyordum. Bu tür mülahazalarla, yanına gitmemeye karar verdim. O da beni görmüş, tahmin ettiğim gibi tanımazlıktan gelmeyi ve uzak durmayı tercih etmişti. Sonra bir otobüse atlayıp gitti.

Ertesi gün, gazetede bu olayı, birkaç arkadaşa anlattım. "Otobüs durağında Aktan İnce'yi gördüm," dedim. Bunu söylediğim arkadaşlardan biri (inanın, şu anda, kim olduğunu hatırlayamıyorum, eğer hatırlasaydım, hiç tereddütsüz buraya ismiyle yazardım), "aranıyor o herif yahu," dedi, "ihbar etseydin keşke." Bugün düşünüyorum da, bu korkunç sözleri eden şahsın sözcükleri, kafamda o günkü canlılığıyla yankılandığı halde, yüzünü hatırlayamamamın tek bir izahı olabilir: Son derece nahoş şeylerin bellekten silinmesi güdüsü. Evet, gerçekten korkunç bir öneriydi bu ve işin acı tarafı, şaka olarak falan da söylenmemişti, söyleyen kişi son derece ciddiydi. Bu sözler yüzüme bir şamar gibi indi. Kuruyan boğazımdan, "ne ihbarı, saçmalama" sözlerinin zor bela çıktığını hatırlıyorum. Bu sözleri söyledikten sonra, oradan uzaklaştım. Şöyle bir düşündüm. Evet evet, başından beri içten içe rahatsızlık duyduğum, sola yönelik diziler ve birtakım haberler gerçekten de ihbarcılıktı. Bu, öylesine bir isteriydi ki, şu gelinen noktada, işte bu şahıs, bir devrimcinin doğrudan doğruya polise ihbar edilebileceğini düşünebiliyordu. İhbarcı bir siyasete o güne kadar ortak olmuştum evet, ama işi kişisel bakımdan da ihbarcılığa vardırmak aklımın köşesinden geçmemişti. Nerelerden gelmiş, nerelere varmıştık!

Feyza, her yaz olduğu gibi, o yaz da, Büyükada'daki Anadolu Kulübü'nde, annesinin ve babasının yanında tatilini geçirmekteydi. Bu bir aylık tatil, Perinçek ailesi için, her yıl gerçekleştirilmesi gereken bir törendi adeta. Feyza'nın küçücük bir

kız çocuğuyken, aynı yazlıkta çekilmiş fotoğrafları vardı. Her ağustos ayında, neredeyse yirmi yıldır, aksamadan yürüyen bir işlemdi bu.

Anadolu Kulübü, Yahudi kökenlilerin önemli bir ağırlık oluşturduğu İstanbul burjuvazisiyle, ağırlıklı kesimini taşralı eşrafın oluşturduğu Ankara'daki parlamenterlerin buluşma, tanışma, birlikte ortak işler çevirmek üzere anlaşma yeriydi aynı zamanda. Çocukları, kulübün plajında yüzer, akşamları da diskoda eğlenirken, orta yaşlı burjuvalar ve politikacılar, hayatlarından memnun, kumar salonunda, oldukça yüksek paralar dönen kâğıt oyunları oynarlardı. İşin tuhaf tarafı, bizim Feyza da, kumar oynamaya merak salmıştı. Elbette, çok yüksek miktarların dolaştığı masalarda yer alamazdı. Ama küçük çaplı paraların döndüğü masalarda oynayabilirdi. Anlaşılan, 1980 sonrasında, aşağı yukarı herkes için söz konusu olan, "aslına rücû etme" süreci, Feyza için daha 12 Eylül öncesinde başlamıştı.

Feyza, Anadolu Kulübü'nde, annesinin babasının odasında, Işık'la Vedat'ın oğlu Yunus ve Irmak'la birlikte kalırken, benim de zaman zaman araya "sıkışıp", bazı akşamlar "illegal" kaldığım oluyordu orada. Anadolu Kulübü'nün burjuva ortamına karşı, eski sınıfsal devrimciliğimden gelen bir uzaklık içinde olmama rağmen, "ulusal güçlerin" bolca bulunduğu bu yere alışmam gerektiğini de düşünüyordum bir yandan. Üstelik burada, bazı akrabalarımıza da rastlamıştım. Örneğin Nebahat Teyze ve kızı Oya. "Ulusal güçler"le ittifak ortamına girmişken, on beş yıl önce "burjuva geçmiş" diye reddettiğimiz ilişkileri de yeniden restore etsek fena olmazdı.

Bütün burjuva mekânlarında olduğu gibi, elbette burjuvaların mükellef hayatını temin eden "aşağıdaki"ler de yaşıyordu orada. Onlar, sessizce gelip önünüze lezzetli yemekleri koyduktan sonra, yine sessizce ortadan kaybolduklarında, siz, eskiden onlar için mücadeleye ahdetmiş bir devrimci olarak, utançtan yerin dibine giriyor, onlara bu burjuva ortamında "tesadüfen" bulunduğunuzu anlatmak istiyordunuz. Ama o sessiz emekçiler çoktan uzaklaşmış oluyorlardı. Onlar,

gerçekten "aşağılarda", bodrum katlarında, koğuş gibi havasız yerlerde kalıyorlardı. Kaldıkları yerleri bile görmek mümkün değildi.

"Aşağıdakiler" arasında Aydınlıkçı bir arkadaş da vardı. Partinin Adalar ilçe teşkilatına üyeydi. Bir gün, Anadolu Kulübü'nü ziyaret ettiğimde, yanıma yaklaşıp, Adalar ilçe örgütünün, önümüzdeki hafta sonu bir gece düzenlediğini söyledi. Ben de gelmek ister miydim? Elbette gelirdim. Sözleştik. O gece, yine Anadolu kulübü'nde, "kaçak" kalacaktım. Tam yatmıştık ki, odanın kapısı çalındı. Feyza açtı. Kapıda, Adalar ilçe örgütünün üyesi garson genç duruyordu. "Afiş asıyorduk gece, TİP'liler saldırdı," dedikten sonra hızla uzaklaştı. Giyinip çıktım. Sokaklarda bizim arkadaşları aradım. Sabaha doğru birkaçını Adalar Karakolu'nda buldum. Kendilerine saldıran TİP'lileri şikâyet etmek için karakola gitmişlerdi. Artık böyle "küçük" ihbarcılıklar, yalnız bizim tarafımızdan değil, diğer sol gruplar tarafından bile doğal kabul ediliyordu.

Bu arada, Turgay ağabeyimin, o sırada, Adalar Kaymakamı olduğunu belirtmeyi de ihmal etmemeliyim. Bir gün, Feyza'yla birlikte, Turgay ağabeyimi ve karısı Suzan'ı, evlerinde ziyaret ettik. Bahçe içinde güzel bir evde kalıyorlardı. Ziyaretimizin bir nedeni de annemin ve Can'ın o sırada ağabeyimin yanında bulunuyor olmasıydı. Herhalde ağabeyimin Maraş vali muavini olduğu zamandan arkadaş edindiği, Elbistanlı eczacı bir karı-koca da evde konuktu. Daha evin kapısında, ağabeyimin koruması bekçiye sıkı bir propaganda çektim ve kendisiyle dost oldum. Sempatik bir bekçiydi ve kaymakamın kardeşi olduğum için iki misli sempatik davranıyordu. Ağabeyim, bekçisiyle bu kadar samimi olmamdan hoşlanmamıştı elbette. Kaşlarını çatarak beni içeri çağırıp, konuklarıyla tanıştırdı. Elbistanlı eczacıyla, karısına daha "selamünaleyküm" demeden, politik bir tartışmaya giriştim. Eczacı ve karısı, CHP'liydiler. Daha doğrusu, "genel solcu"ydular da, taşrada başka çare olmadığından CHP "şemsiyesi"nden yararlanıyorlardı. Benim "sahte solcu" argümanıma (Coşkun Kırca olayından sonra, önemli bir değişim geçirdim dediysem o kadar da

değil, elbette ana siyasetlerimizi savunmaya devam ediyordum) anında karşı çıktılar. Söylediklerine göre, onların Elbistan'daki can güvenliğini, benim "sahte solcu" diye hedef aldığım örgütler sağlıyordu. Bu örgütler olmasaydı, faşistler onları bir kaşık suda boğarlardı. Baktım söyledikleri oldukça mantıklı, bu sefer konuyu "Sovyet sosyal emperyalizmi"ne getirdim. Peki, kendilerini "savunan" örgütlerin, büyük bir "emperyalist" gücün aleti olduğunu biliyorlar mıydı bakalım? Eczacı ve karısı, benimle aynı kanıda değildiler. Daha doğrusu, iddiam "doğru" olsa bile, o sırada bu onları hiç ilgilendirmiyordu. Büyük şehirlerde böyle "bol keseden" atmak kolaydı. Geleydim de, Elbistan'da yaşayaydım bakalım. Her an dükkânının bombalanacağı, her an kurşunlanacağın tehdidi altında... Onları "Sovyet tehdidi" falan ilgilendirmiyordu. Yarın yaşayıp yaşamayacakları bile belli değildi. Ölüm burunlarının dibindeydi. En büyük tehdit, tırmanan faşizmdi. Bunu bilir, bunu söylerlerdi.

Eczacı ve eşiyle sanki aramızda sınıfsal bir duvar örülmüştü. Aslında, sayın kaymakamımızın konukları oldukları için daha "üst" bir sınıfsal konumda gözükmeleri gerekirdi. Ama tersi olmuştu. "Taşralılığın" avantajlarını kullanıyorlardı. Bizi neredeyse "büyük şehir bebeleri" konumuna sokmuşlardı. Üstelik bir de, Anadolu Kulübü'nde kaldığımızı öğrenmişlerdi. Al sana en büyük açık! Eczacının eşi, lafını hiç sakınmadan, "burada solcu laflar ediyorsunuz, ama burjuvaların yaşadığı Anadolu Kulübü'nde kalmaktan da geri durmuyorsunuz" deyince, iyice yerin dibine geçtim. Haklıydı, ne diyebilirdim ki!

Her şeyin bir askerî darbeye doğru gittiği o kadar açıktı ki, bunu görmemek için, ya aptal ya Aydınlıkçı veya her ikisi birden olmak gerekirdi. Evet, biz de bütün diğer burjuva politikacıları gibi bu aptallar takımına dahildik. Darbe "geliyorum" diye bar bar bağırdığı halde, "Türkiye 12 Mart'tan uzaklaşma süreci"nde nakaratını tekrarlamaya devam ediyorduk. Ama bunun bir nakarattan ibaret olduğunu biz de biliyorduk artık. Darbeden bir ay kadar önce Ankara'da yapılan son parti meclisi toplantısında, darbeden ciddi bir ihtimal olarak konuşuldu-

ğunu hatırlıyorum. Gerçi, bu "iç" konuşmalar kararlara geçmedi, ama darbenin elinin kulağında olduğu, ben de dahil, birçok parti meclisi üyesi tarafından dile getirildi. Ancak bu öyle bir dile getirmeydi ki, "darbe ihtimali var" türü bir öngörüden çok, "darbe olsa iyi olur" türü bir temenniyi yansıtır gibiydi. Üzerimizdeki bütün "öncü" yaldızlarını kazıdığınız zaman, bizim yansıttığımız, şiddetten yılan halkın ruh haliydi. Darbe ihtimali konusundaki bu yaklaşım, 12 Mart öncesi solun darbe beklentisinden tamamen farklıydı. O zamanki sol, tüm yanılgılarına rağmen bir dinamizme sahipti ve darbe beklentisi, bu dinamizmin üzerine oturuyordu. Oysa 12 Eylül öncesinde, darbe ihtimali üzerine yapılan tahminler, tam bir çıkışsızlığın, yılgınlığın ve "kırk katırın" değil, "kırk satırın" bilerek ve isteyerek seçilmesinin ürünüydü.

O günlerde Doğu beni, yeni bir "itirafçı" ile tanıştırdı. Ancak, on dokuz yirmi yaşlarında gösteren bu genç, diğer itirafçılardan farklı olarak, MHP'nin değil, bizim partinin üyesiydi. Kendisinin anlattığına göre, partinin Elazığ örgütüne mensup bu gence, yerel MİT örgütü el atmış, onu fiilen ajanı haline getirmiş ve bir yıla yakın bir süre ajanı olarak kullanmıştı. Gencin anlattıkları, devletin istihbarat örgütü MİT'in neyin peşinde olduğunu açıkça ortaya koyuyordu. MİT, bu genci, sağı solu bombalamakta ve şiddet eylemlerini tırmandırmakta kullanmıştı. Bombaları bizzat MİT temin ediyor ve gence, hedefi söylüyordu. İşin ilginç yanı, bu hedeflerin, "sağ-sol" ayrımı yapılmadan tespit edilmiş olmasıydı. Örneğin aynı genç, birkaç gün arayla, hem MHP, hem de CHP parti binalarını bombalamıştı. Tek başına bu bile, 12 Eylül öncesi şiddetin önemli bir bölümünün, bizzat devlet ve darbeciler tarafından körüklendiğini göstermeye yeter de artar bile. Gencin anlattıklarını kayıtlara geçtik ve bir "itiraf dizisi" biçiminde hazırladık. Ne var ki, dizi yayımlanmadan 12 Eylül darbesi gerçekleşti.

11 Eylül 1980 gününü çok net hatırlıyorum. O akşam, Feyza, Ecevit'in peşine takılmış bir gazeteci grubuyla birlikte, uçakla Ankara'dan İstanbul'a gelecekti. Sayın Ecevit, bir politi-

kacı olarak kendisine ikiz kardeşi kadar benzeyen Süleyman Demirel'den geri kalmayan bir körlükle, yeni bir propaganda seferine çıkmıştı. Ecevit ve gazeteciler ekibi, geceyi İstanbul'da geçirdikten sonra, sabah yine uçakla, Trabzon'a uçacaklardı. Feyza da, masrafları CHP örgütü tarafından ödenen bu ekibin içinde yer almaktaydı.

O gün gazetede, her zamanki rutin işlere gömülmüştüm. Öğleye doğru, bir arkadaş, Ankara Büromuzdan bir faks metni getirdi önüme. Ankara Büromuzun sorumlularından ve *Aydınlık* gazetesinin köşe yazarı Doğan Yurdakul'dan gelen faks, şu cümleyle özetlenebilirdi: "Burada tuhaf şeyler oluyor." O günlerin Türkiye'sinde, "burada tuhaf şeyler olmuyor" gibi bir haber belki ilginç olabilirdi. Bu yüzden, önce, Doğan'dan gelen faksa pek önem vermedim. Ancak, öğleden sonra, Doğan'dan gelen fakslar iyice tedirgin edici bir hal almaya başladı. Gelen haberler şu mealdeydi: "Ankara'daki askerî birliklerde gözle görülür bir hareketlenme var. Artık tankları sokaklarda bile görmek mümkün. Bu konudaki bütün sorularımız yetkililer tarafından yanıtsız bırakıldı. Belki onlar da bilmiyorlar işin aslını..." Faksla sorduk: "Yeni bir askerî darbe olabilir mi?" Cevap: "Olabilir, ama askerî birliklerin bu kadar fütursuzca sevk edilmesi, bu ihtimali zayıflatıyor." Sakın, ordu komutanlarımız, bizim tavsiyemize uyup 4. Ordu'yu kuzeye sevk ediyor olmasınlardı? Cevap: "sanmıyoruz, çünkü hareket halindeki birlikler, Ankara ve çevresindeki birlikler. Sanırız harekât, eğer bilmediğimiz bir askerî manevra söz konusu değilse, doğrudan hükümete karşı girişilmiş bir darbe. Ama, gündüz vakti darbe için harekete geçildiğini ilk kez görüyoruz."

Bu fakslaşmalar gece geç vakte kadar sürdü. Feyza'yı beklediğimden gazetede kalmıştım. Feyza, gece on bir sularında geldi. Yanımda muhafızım Rahim Sivaslı, gazetenin arabasıyla Vedat'ların Teşvikiye'deki evine gittik. Feyza, sabah erken kalkacaktı, hemen yattık. Sabaha doğru 4'de telefonun acıklı bağırtısıyla uyandım. Gece yarısı telefonları hiç hayra alamet değildir ya! Bir uğursuzlukla burun buruna gelmeye hazır bir ruh haliyle aldım ahizeyi elime. Gazeteden arıyorlardı: "Darbe oldu,

radyoyu açın." Daha otuzlarımdaydım ve bu, yaşadığım üçüncü askerî darbeydi, pes doğrusu! Evdekileri uyandırdım. Feyza'ya, "hadi sabah erken kalkmaktan kurtuldun, darbe olmuş," diye espri yapmayı bile ihmal etmedim. Radyoyu açtık. Marşlar çalıyordu. Türk Silâhlı Kuvvetleri, memleketin içine girdiği gidişatı beğenmemiş ve iktidara tam anlamıyla vaziyet etmişti.

Sabah biraz kendime gelince, bir "siyasî önder" olarak, ilk yorumlarımı yaptım. Darbe "iyi" olmuştu aslında. Şiddet ortamının ordunun müdahalesiyle de olsa sona ermesi, "halkın mücadelesi" açısından hayırlı sonuçlar verirdi inşallah! Bu yorum, şiddetten yılan "halkımızın" ruh halini dile getiriyordu. "Sağcı" ya da "solcu" olduğu gerekçesiyle her an dükkânının bombalanacağı ya da beynine bir silâh dayanacağı korkusuyla yaşayan bir bakkaldan ya da kasaptan farkım kalmamıştı. Onlar nasıl can derdine düşmüşlerse, ben de öyle! Her an sırtına bir mermi yeme korkusuyla yaşamak öyle kolay iş değildi. Yiğitliğe bok sürmeyip bunu belli etmiyorduk, ama içten içe de ödümüz patlıyordu, kısa yoldan öbür dünyayı boylayacağız diye. İşte ordu müdahalesi olmuş, biz de böylece "can güvenliğimize" kavuşmuştuk. Peki darbeciler solun üstüne çullanıp işkence falan yaptıklarında ne olacaktı? Onu sonra düşünürdük. Hem sonra, darbeciler yüklenseler yüklenseler "sahte solun" üzerine yüklenirlerdi, bizim gibi vatanperver "sol"un değil. Kaldı ki, şimdi yapılması gereken, darbecileri, aşırı sağın üzerine sevk etmekti. Bizi dinlerler miydi? Bu, bizim "becerimize" bağlıydı.

İşte tek başıma yaptığım ilk yorumlar böyleydi. Daha ne Doğu'yla, ne de diğer parti yöneticileriyle konuşmuştum. Demek, sağcılık öylesine içime işlemişti ki, bu tür yorumları kimsenin yardımı olmadan bile yapabiliyordum. "Aferin"di bana!

Radyodan sokağa çıkma yasağına ilişkin duyurular yapıldığı halde, buna pek kulak asan yoktu. Halk, normal günlük hayatını sürdürmekte kararlı görünüyordu. Sokaklardaki insanlarda, ne coşku, ne de üzüntü göze çarpıyordu. İnsanlarda, sinemanın arka kapısından dışarı çıkan, yeni seyrettikleri filmin et-

kisinden henüz kurtulamamış seyircilerin, yeniden dahil oldukları dünyaya biraz da yadırgayarak bakan yüz ifadesi vardı.

Vedat'ın evinden çıkmış, yukarıdaki bakkaldan bir şeyler almak üzere yokuşu ağır ağır tırmanıyordum. Yokuş aşağı inen iki tanıdık simayla yerimde çakılıp kaldım. DTCF'deyken âşık olduğum Bilge ile, sonradan evlendiği kocası, arkadaşım Tarık'dı bunlar (*Yarılma*, s. 222-225). Evet evet onlardı! Yıllar yılı birbirini görme, gel tam da böyle bir darbe sabahı karşılaş! Yanlarında, üç dört yaşlarındaki çocuklarıyla birlikte, kimbilir nereye gidiyorlardı o sabah vakti? Ayaküstü biraz sohbet ettik. Elbette baş konumuz, askerî darbeydi. Bilge ve Tarık, doğal olarak, darbeden oldukça endişeliydiler. Onlara göre, darbeciler, nerede solcu aydın görürlerse üzerine çullanacak, içeri atacaklardı. Ben aynı kanıda değildim. Darbe iyi olmuştu! En azından halk biraz daha rahat "nefes alacaktı". Bilge ile Tarık'ı şaşırttığımın farkındaydım, şaşırsınlardı biraz! Karşılarında artık, o eski, deneyimsiz devrimci genç değil, "usta" bir politikacı bulunuyordu. Onların "aklının ermeyeceği" yüksek tahlilleri işte anında yapıp önlerine sürüyordum, daha ne istiyorlardı! Evet, darbe hoş bir şey değildi, ama ne yapardınız... Bu koşullarda başka çare kalmamıştı. Bilge ve Tarık, o karanlık 12 Eylül sabahı, sanki eski bir devrimci arkadaşlarına değil de, sokaktan gelen geçeni yakalayıp darbenin propagandasını yapan, yarı meczup bir emekli yarbaya rastlamışlardı. Söylediklerim, onların karamsar ruh halini dağıtacağına, daha da koyulaştırmış olmalı. Benim "basiret" sahibi "nasihatlerimi" dinleyeceklerine, "kötümser" fikirlerinde ısrar ettikten sonra, yokuş aşağı yollarına devam ettiler. Onlarla zaten hep böyle "sınıfsal yol ayrım"larında karşılaşırdım. Ama bu kez, içimde, "doğru yolda" olduğuma ilişkin o eski özgüveni hissetmiyordum.

* * *

12 Eylül 1980, bir dönemin kapanışıdır. 20. yüzyılın ilk yarısında büyük umutlarla ayağa kalkan insanlığın bu umutları, aynı yüzyılın ortalarına doğru kırılmaya uğrarken, 1968, 20. yüzyıl insanlığına yeni ve belki de son bir soluk getirmişti. İşte

1970'ler Türkiye'si, bu soluğun üflediği kıvılcımın, Türkiye'nin çok özel koşullarında alev almasıdır. Bu anlamda, 1917 Rusya'sını sahnenin açılışı, 1980 Türkiye'sini ise kapanışı olarak pekâlâ kabul edebiliriz.

Türkiye özeline dönecek olursak, göz kamaştıran bütün ideolojik yaldızların ardında gözüken gerçek şudur: 1960 Devrimci hareketini sürükleyen güdü, "ulus-devlet"i kurtarmaktı. Buna uygun ideoloji de elbette Kemalizm olacaktı. 1970'lerin Türkiye solu, bizatihi ulus-devlet tarafından hırpalanmanın verdiği bilinçle, ulus-devleti "kurtarmak"tan vazgeçip, bunun yerine, ulus-devleti ele geçirme misyonunu üstlendi. 1960'ların darbeci beklentilerinin boşa çıktığını gören sol, iktidarı ele geçirebilmek için, bu kez, yeni bir kaldıraç bulduğunu düşündü: Popülizm. Popülizm, merkezî iktidarı ele geçirmek için güç toplamayı sağlayan bir silâh olduğu kadar, iktidarın parça parça ele geçirilmesi stratejisine uygun bir yerel iktidar gücü yaratmanın da aleti olabilirdi. Böylece, "Türkiye Marksizmi", Maocu vb. tüm versiyonlarıyla birlikte, bir tür "Marksist-popülizm" haline getirildi. Artık, "devrimci kültürün" ögeleri, saz, şalvar, zılgıt, bacı, yiğitlik, namus, halk, halkın değerleri, halkın vicdanı, vb. idi.

Solun, kitle rüzgârını da ardına almasıyla iyiden iyiye kapıldığı bu iktidar tutkusu, dünya çapında, "sol" yönelimli ulus-devletler üzerinde egemenlik yarışına girişmiş Sovyet ve Çin devletlerinin rekabeti tarafından domine edildi. İktidar için temeli oluşturmakta popülizm ne kadar yararlıysa, iktidarı ele geçirmek için, bu büyük, güçlü devletlerin destek ve yardımı da o kadar önemliydi. Böylece, 1970'li yıllarda, solun ideolojisi, yerel popülizmle, enternasyonal planda tercih edilmiş herhangi bir "Marksizmin" karışımını ifade eder oldu.

Bütün bu olumsuzluklarına rağmen, "Türk" ve "Kürt" solunun, bu dönemde, en çetin ve yetenekli kuşağını yetiştirdiğini saptamak gerekir. Genellikle 1968 kuşağından söz edilir de, 1950'li yıllarda doğanların oluşturduğu 1970'liler kuşağından pek söz edilmez. Oysa, kanımca, bu kuşak, 1968 kuşağından daha dayanıklı çıkmış ve çok daha çetin mücadelelerde izini

bırakmıştır. 1970'li yılların zorlu anti-faşist mücadelelerine katılan, faşist katliamlarına direnen, aynı zamanda devletin baskı ve işkencelerine göğüs geren, 12 Eylül'le birlikte korkunç polis ve zindan işkencelerine marûz kaldıkları halde buralardan esas olarak yüz akıyla çıkan, 1980'li yılların, ideolojik bakımdan korkunç bunalımlı ve karmaşık atmosferi içinde yollarını bulmaya çalışan ve tüm yanılgılara rağmen, geleceğin işaret fişeklerini patlatmayı becerenler de onlar olmuştur.

VI.
1980-1983
Rücû

Bir akşam alacası gibi yavaş yavaş inmedi ülkenin üzerine karanlık. Bir kolun "şalteri" indirmesiyle birlikte, her yer aniden zifiri karanlığa büründü. Biz "Aydınlık"çılar ise, o göz gözü görmeyen karanlıkta ıslık çalmayı sürdürdük.

12 Eylül askerî darbesinden hemen sonra yaptığımız tahliller, benim 12 Eylül sabahı tek başıma yaptığım değerlendirmenin neredeyse aynısıydı. "Sovyet sosyal emperyalizmi"nin ülkeyi bölmek için, "sahte sol"u kendine alet ederek yürüttüğü "terör", aşırı sağcı MHP'nin de körüklemesiyle, ülke çapında bir yangına dönüşmüştü. "Ulusal güçlerin" başında gelen ordu, işte bu durumu önlemek için askerî müdahalede bulunmuştu. Stratejik saflaşmada ordu, bizimle Sovyetler Birliği ve "terör odakları" arasında "ara güçtü". Görevimiz, bu "ara gücü", "halkın saflarına" kazanmak, Sovyetlerin ve "terör odakları"nın üzerine sürmekti. Komutanların ilk açıklamalarından da anlaşılacağı gibi, ordu "Sovyetçi güçlerin" ve "terör odaklarının" üzerine yürümekte kararlıydı. Bizim "doğru" siyasetlerimiz, bu gelişmeyi daha da teşvik edici yönde olmalıydı. Ne var ki, komutanların, daha ilk günden, parlamentonun ve biz de dahil, "ayrım yapmaksızın" tüm siyasal partilerin kapısına kilit vurmaları, hele hele diğer gazetelere

dokunmazken *Aydınlık* gibi milliyetçi bir gazeteyi kapatmaları, bu "ara güç"ün, "dostla" "düşmanı" ayırt edecek yeterli "bilince" sahip olmadığını gösteriyordu. Evet ama, bu tür uygulamalardan dolayı, cuntayı paldır küldür karşıya almak doğru olmazdı. Soğukkanlı olmalı ve "yeni propaganda araçları" inşâ ederek, komutanları etkilemeye çalışmalıydık. Bu, iki sivri ucun, "ara gücü" ne kadar etkileyeceğine bağlı bir mücadeleydi. Hadi öyleyse, hemen harekete geçelimdi. Vakit kaybetmeye gelmezdi!

Durumu çaktırmıyorduk ama, aslında eşekten düşmüş karpuza dönmüştük. Anlı şanlı parti başkanımız, ordusuz bir general gibi dımdızlak ortada kalmıştı. 12 Eylül öncesi o haşmetli hali gitmiş, üzerine bir mütekait albay sükûneti gelmişti. O karanlık günlerde, Şule'yle birlikte Akaretler'de yeni tuttukları mütevazı evlerinde, belden aşağısına sardığı battaniyeyle böbrek ağrılarını dindirmeye uğraşıyordu. Oral deseniz, o da öyle. Günlük gazetenin gürül gürül işleyen çarkları aniden duruverince, böylesi bir hareketliliğe alışmış Oral da, İpek'le birlikte kaldıkları Taksim'deki evlerinde, erken emekliye ayrılmış bir malî müsteşar gibi, yeni hayatına intibak etmesine yarayacak hobiler aramakla meşgûldü kendine. Ben yine onlara göre daha iyi durumda sayılırdım. Çünkü, 12 Eylül'den sonra yaptığımız ilk toplantıda, acilen yeniden örgütlenme işlerinin başına getirilmiştim.

Örgütlenmemizi yeni koşullara uydurmak devasa bir görevdi. Tamamen legal koşullara göre örgütlenmiş, aşağı yukarı on bine varan üye ve taraftarıyla birlikte bir parti ortada kalakalmıştı. Bu gücü, asgari düzeyde bile olsa, yeniden illegal örgütlenmeye sevk etmek, korkunç zor, zahmetli bir işti. Bunun için, bir kere yeni baştan bir "zihniyet devrimi" zorunluydu. Daha doğrusu böyle bir yönelime girmemiz için, öncelikle, 12 Eylül cuntasının reaksiyoner karakterini kavramak, onun emekçilerin bir numaralı düşmanı olduğunu saptamak gerekirdi. Oysa biz hâlâ, "kuş sesleri ovalara yayılır" iyimserliği içindeydik ve cuntayı karşımıza almaya hiç de niyetli değildik. Böyle bir zihniyet devrimi olmadan da, kimse yeniden illegal

mücadele mevzilerine girmezdi. Halihazır "ara güç" siyasetimize en uygun örgütlenme, herhangi bir siyasî güçle (özellikle de cuntayla) çatışmaya girmeden (yani aslında kendimiz bir "ara güç" konumuna girip), üye ve taraftarlarımızı sessizce, bulundukları yerlerde "asgari" bir *dağılmama* durumu içinde tutmak, bağlantıların kaybolmamasına gayret etmekti. Yani düşük mü düşük yoğunluklu, örgütlenme olmayan bir örgütlenme, daha doğrusu asgari bir iletişim... Ben, eski merkeziyetçi örgütlenme anlayışlarımız çerçevesinde (artık böylesi bir anlayışı hayata geçirmenin koşulları da kalmamıştı ya) bunu sağlamaya çalışacaktım. Tabiî bütün bu hesaplar, cuntanın bize dokunmayacağı varsayımı üzerine yapılmıştı.

"Örgütlenme" çabalarımızın ilk aşaması, cuntanın ilk darbeleriyle morali bozulan üye ve taraftarlarımızın "moralini düzeltmek", onlara yeni ve dâhiyane siyasetlerimizi aktarmak, "ayakta durmalarını" sağlamaktı. Bunu yapmak zorundaydık, çünkü üye ve taraftarlarımız büyük bir huzursuzluk ve boşluk içindeydiler. Hele hele, Cüneyt Akalın gibi on beş gün gözaltında kalıp, cunta rejiminin, kurbanlarına nasıl korkunç işkenceler yaptığını gören yöneticilerin, epeyce "desteklenmeye" ihtiyacı olduğu anlaşılıyordu. Cüneyt'le bir görüşelimdi de, onun nasıl olup böylesine "demoralize" olduğunu bir anlayalımdı bakalım!

Hasan Yalçın'la birlikte, ressam Sevinç Altan'ın, Taksim'den Topkapı'ya inilen yokuşlardan birinin üzerindeki kibrit kutusu gibi evinde, "teslimiyete kapıldığını" işittiğimiz Cüneyt Akalın'ı bekliyorduk, asık suratlarla. Ben, bu kez de Hasan Yalçın'ın dolduruşuna gelmiştim. Cüneyt'le ilgili bütün bilgileri Hasan ulaştırmıştı. Bununla da kalmamış, Cüneyt'i esaslı bir "silkelememiz" gerektiğini telkin etmişti bana. Ben de her zamanki görev aşkımla, Cüneyt'i silkeleyeceğimiz anı sabırsızlıkla beklemeye başlamıştım.

Cüneyt gelince, o bana "silkeleme" telkinlerinde bulunan Hasan'dan eser kalmadı. Ona son derece güler yüz gösterdi ve yapacağımız eleştirilerin kenarından bile geçmedi. Bende ise, Hasan'ın manevra yeteneğinin yüzde biri bile yoktu. "Parti" ve

"görev" aşkıyla, Cüneyt'e gereken "idare suratını" göstermekten kendimi alamadım. Ve çatık kaşlarla onu dinlemeye koyuldum. Neydi sorun Cüneyt? Neden böyle demoralize olmuştun bakalım? Hattâ teslimiyetçi bir ruh hali içinde olduğun söyleniyordu senin (bunları bana aktaran, o anda yanı başımda, Cüneyt'e gülücükler dağıtmakta olan Hasan Yalçın olduğu halde, yönetici dayanışması gereği onu ele vermemiştim). Cüneyt, bu sert tutumuma bir anlam verememekle birlikte, sakin kalmaya çalışan bir tutumla, ama benimkinden aşağı kalmayan bir asık yüzlülükle, başından geçenleri kısaca özetledi bize. 12 Eylül sabahı gözaltına alınmış ve Gayrettepe Emniyeti'nde on beş gün gözaltında kalmıştı. Korkunç şeyler görmüştü burada. Evet, kendisine fazla işkence yapılmamıştı, ama cuntanın, eline geçirdiği kurbanlarına nasıl dizginsizce saldırdığına, işkence yaptığına gözleriyle tanık olmuştu. Artık işkencecileri bağlayan hiçbir yasal engel de yoktu ortada. Üstelik bu "işlemler", ülkenin her yerinde, işkencehane haline getirilen spor salonlarında, günün 24 saati sürdürülmekteydi. Ülke, koca bir işkencehane haline getirilmişti. Darbeden hemen sonra, tutukluları bir stadyuma dolduran Şili'deki Pinochet cuntası bile, Türkiye'yi karanlığa boğanların yanında hiç kalırdı.

Bütün bu gördüklerinin ve yaşadıklarının Cüneyt'te karamsar bir ruh hali yarattığı, hattâ belli ölçülerde paniklemesine neden olduğu açıktı. Cüneyt, "hiçbir kanunla bağlı olmayan bir diktatörlüğün" (Lenin'in kulakları çınlasın, aynı tanımı, "proletarya diktatörlüğü" için yapmıştı) önüne gelen her şeyi ezip geçeceği ve bunun önünde hiçbir şeyin duramayacağı kanısındaydı. Aslında, Cüneyt, kendi somut pratiğiyle, cuntanın gerçek niteliğini bizden çok daha doğru bir şekilde saptamıştı. Bizim "ara güç" tahlillerimize katılmıyordu. Ama bu saptama, Aydınlık hareketinin o zamana kadarki boş iyimserliğini izlemiş Cüneyt gibi bir parti yöneticisinde ters yönde bir şok yaratmıştı. Hunharca önüne gelen her şeyi ezip geçen bu "buldozer"e karşı bir şey yapılamayacağı kanısına varması, bunun göstergesiydi.

Sertçe karşı çıktık görüşlerine. Bir miktar "devlet terörü"ne muhatap oldu diye, "ara güç" tahlilinden cayması hiç de hoş değildi. Heyula gibi Sovyetler Birliği tehdidinin nasıl yaklaşmakta olduğunu görmüyor muydu? Cuntacıların terörü, Sovyet tehdidi karşısında hiç kalırdı. Bu bir. İkincisi, evet işkenceleri onaylamıyorduk, ama sonuç olarak işkenceye uğrayanları "halkın güçleri" olarak görmek hata olurdu. Bunlar, genelde "sahte solcu"lardı. Kaldı ki, cunta, halka bile saldırsa, ittifaktan hemen vazgeçmek, "politik uyanıklığa" sahip bir partiye yakışmazdı. Çan Kay Şek on binlerce komünisti öldürdüğü halde Mao, Japon işgâline karşı onunla ittifak siyasetinde ısrar etmemiş miydi? Üçüncüsü de, "halk güçleri"nin ve "demokratik güçler"in, cuntanın işkence vb. gibi "yanlış" uygulamalarını eninde sonunda durduracağını düşünmemek büyük hata olurdu. Zafer, halkın ve demokrasinin olacaktı vb. Hele bu sonuncusu, bizim bile içten içe inanmadığımız, eski iyimser klişelerimizin, bir papaz bıkkınlığıyla mırıldanılmasından başka bir anlama gelmiyordu.

Ne var ki, içinde, Cüneyt'e yönelik, belli dozlarda azar ve uyarılar da taşıyan sözlerimiz (daha doğrusu "sözlerim" demeliyim, çünkü Hasan Yalçın, daha önce kararlaştırdığımız eleştirilerin neredeyse yüzde onunu zar zor ifade etmişti) Cüneyt'in moralini daha da bozmaktan başka bir işe yaramadı. Bizim "haklı çıkmamızı" temenni ederek, bu berbat toplantıdan kendini dışarı atıp gözden kayboldu. "Dirayetli" yöneticiler olarak, morali bozulan üyelerimizin moralini daha da bozmak üzere, "uyarı" ve "düzeltme" operasyonlarımızı bundan sonra da sürdürecektik. Ne zamana kadar mı? Kasım ayında, Cunta, Aydınlık hareketine ilk ve "beklenmedik" darbesini indirene kadar.

* * *

Cuntabaşkanı Kenan Evren ve etrafındaki zevat, kamuoyuna ilk korkutucu mesajlarını, kahve köşelerinde, memleket meselelerini, "birkaçını sallandıracaksın" diye fetvada bulunarak "çözen" emekli jandarma binbaşılarının temennilerini yerine

getirerek verdi. Normal zamanda olsa, dört beş yıl ceza alarak kurtulacak gencecik insanlar, sırf "ibret-i âlem" olsun diye, alelacele yapılan uyduruk yargılamaların sonucunda ipe yollandı. Elbette devlet bu cinayetlerini, "adil davranarak", sağ ve sol kesimlere "eşit bir şekilde" paylaştırdığı görünümü vermeye çalıştı. Sol kesimden, Erdal Eren, Ali Aktaş,[1] Necdet Adalı, sağ kesimden Mustafa Pehlivanoğlu, bu genç kurbanlardan aklımda kalanlar. Cunta, kısa sürede, aralarında siyasî olmayan mahkûmların da bulunduğu, toplam 46 kişiyi idam etti.

İdam sehpalarının gölgesinde yapılan bu "açılışın" ardından, cunta başkanı Evren ve çevresindeki, verdikleri kurulu oyuncak izlenimi ile kendilerinde bireysel irade ve *kuvvet* namına hiçbir şey bulunmadığını açıkça gösteren diğer "kuvvet" komutanları, 5. senfoninin eşliğinde, "tahta" çıktılar. Bu hazin olduğu kadar utanç verici töreni televizyondan izlemiştim. Tüm devlet erkânı, yerleri süpüren cübbeleriyle birlikte, yeni "padişahın" ve maiyetinin önünden geçip, temennada bulunuyorlardı. Bu manzarayı seyrederken, kişiliksiz, aşağılık bir yaratık olmanın, devlet erkânı içinde yer almanın başta gelen şartı olduğunu düşünmüştüm.

1960'lı yılların ilk solcu filmi olan "Karanlıkta Uyananlar" isminin, şahsen benim içinde bulunduğum duruma çok uygun düştüğünü (gerçi 12 Eylül'ün karanlığı, o filmdeki sabah karanlığından epeyce farklıydı ama) düşünüyorum şimdi. Evet, gerçekten de "karanlıkta uyanmakta"ydım yavaş yavaş. Bu uyanışın, Kasım ayında Aydınlık hareketine yönelik darbe inmeden önce başladığını rahatlıkla söyleyebilirim. O karanlıkta, daha 12 Eylül öncesinde Coşkun Kırca tarafından uyarılan eski devrimci güdülerim yavaş yavaş harekete geçmeye başlamıştı. Cuntaya ilişkin her şey bende, tiksintiyle karışık bir tepkiye yol açıyordu. Artık, içten içe, bu "ara güç"e karşı kitlelerde gelişen her türlü tepkiye olumlu bakmaya başlamıştım. Yani, dıştan fazla belli etmesem de, cunta artık benim düşmanımdı. Cuntanın, Aydınlık hareketine yönelik saldırısı

1 Ali Aktaş'la ilgili daha geniş bilgi için bkz. Ali Taşyapan, *Duvarın İki Yakası*, s. 395-397, (Tohum Basım Yayın, İstanbul, Şubat 2001).

başladığı zaman, hem büyük öfke duyduğumu, hem de, artık bu çakal sürüsüne karşı tavır alacağımızı umarak gizlice sevindiğimi çok iyi hatırlıyorum.

Ama fazla umutlanmıştım. Bize yönelik darbe bile, aymazlık ve teslimiyet içindeki TİKP yönetimini uyandırmaya yetmedi, anlayacağınız, yönetim, "karanlıkta uyanamayacak" kadar uzun bir kış uykusuna yatmıştı.

Ankara'da başlayan tevkifat haberi bize ulaştığında, Oral'ların Taksim'deki evinde kalmaktaydım. Gelen haberler kötüydü. Parti başkanlık kurulu üyelerinden Mehmet Bedri Gültekin ve ev baskınlarında ele geçen bir kısım arkadaş, cuntanın yeni işkence aletlerinden "Dal Ekibi"nce işkenceye çekilmişlerdi. Gerçi, başta Mehmet Bedri Gültekin olmak üzere arkadaşlar, işkencede sağlam bir tutum almışlardı, ama bu olay, cuntacıların üzerimize gelmekte kararlı olduğunu açıkça gösteriyordu. Öte yandan, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, başta Türkeş olmak üzere, MHP yöneticileri hakkında tutuklama çıkarttıktan bir süre sonra, biz TİKP yöneticileri hakkında da tutuklama emri çıkartmıştı. Cuntanın "Bonapartist" oyunu açıkça ortadaydı. Sağa vururken sola da, sola vururken sağa da vuracaktı. Sağa vururken, solun sağa karşı argümanlarını, sola vururken sağın sola karşı argümanlarını kullanacaktı. Sağcıları tutuklarken, solcu polis timlerini, solcuları tutuklarken sağcı polis timlerini seferber edecekti. Hapishanelerde, solcularla sağcılara "karıştır-barıştır" siyaseti uygulayacak, solcularla "barışmak" istemeyen sağcıları ve sağcılarla "barışmak" istemeyen solcuları bu vesileyle dayaktan geçirecekti. Yani anlayacağınız, "sağ-sol" bölünmesine son vermek iddiasıyla iktidara vaziyet eden Türk Silâhlı Kuvvetleri, diktatörlüğünü, neredeyse tamamen bu "sağ-sol" bölünmesinin üzerine oturtacaktı. Tabiî, "hem sağa, hem sola" karşı olma, cuntanın, kendine haklılık kazandırmak için uydurduğu kocaman bir yalandı ve sahnedeki görüntülerin arkasına baktığınız zaman, cuntanın, sağcı güçlerle kucak kucağa olduğunu görmemek mümkün değildi. Bunu, tutuklanan MHP yöneticileri de biliyordu. Bu yüzden MHP yöneticileri-

nin tutumu, küçük çocuğu tarafından "dövülen" bir babanın, çocuğunu kandırmak için yalandan ağlamasına pek benziyordu. Onlar da biliyorlardı, esas darbenin kendilerine değil, sola indiğini. MHP'lilerin de belirttiği gibi, kendileri hapiste, zihniyetleri işbaşındaydı. Gerçi, bunu söylerken, sıradan sağcı militanların da, "vatan millet" uğruna epeyce hırpalandıklarını, solcular kadar olmasa bile, cuntanın azizliğine uğradıklarını unutmamak gerekir.

Şimdi ne yapacaktık? Bir kere Oral'ın evinde kalmamız mümkün değildi. İlk iş olarak çıkıp kendimize acilen kalacak bir yer bulmamız gerekiyordu. Düşünün, cuntanın bize dokunmayacağına o kadar inanmışız ki, o güne kadar, ihtiyat olarak böyle bir yer aramayı bile aklımıza getirmemişiz. Henüz havalar güzeldi. Sanki normal hayata veda etmek istermişiz gibi, Oral'la birlikte çıkıp Beyoğlu'nda şöyle bir turlamıştık, haberi aldığımız o akşamüstü. Turlarken, partili bazı arkadaşlara da rastlamıştık. Onlar da almışlardı haberi. Şimdi ne olacak diye soruyorlardı bize. Onlardan fazla bir şey bildiğimiz yoktu ki söyleyelim.

O akşam Oral'ların evinden ayrıldık. Gazete çevresinden arkadaşların evinde kalacaktık o akşamlık. Sonra daha kalıcı bir yer bulacaktık kendimize. İlk durağımız, Muhittin Sirer'le Zeynep Sirer'in, Beyoğlu'nun arka taraflarındaki evleri oldu. Daha kapıdan içeri adımımı atar atmaz anladım orada kalamayacağımızı. Muhittin ve Zeynep endişeliydiler. Belki ısrar etsek bizi çevirmezlerdi, ama böyle tedirgin bir ortamda kalmak bizim de işimize gelmezdi. Çıktık, çaresiz başka bir yer arayacaktık kendimize. O gece sokakta kalmadığımıza göre bulmuşuz demek. Ama kimin evi olduğunu hatırlamıyorum. Gerçek kahramanlar, genellikle "isimsiz"dir.

Doğu'nun, Necmi ve İlkay'ın Şişhane taraflarında saklanmakta oldukları bir evde kaldığını öğrendik. Ertesi gün oraya gidecektik. Ama benim önce, Ankara'dan İstanbul'a yeni haberlerle gelmiş Feyza ile buluşmam gerekiyordu. İnisyatifimi kullanıp, Feyza'yı da götürdüm o eve. Ancak yolda giderken, eski illegal dönemlerimizin yöntemlerini kullandım. Feyza'ya,

evin yerini öğrenmemesi için sürekli önüne bakmasını söyledim. Gözlerini bağlayamayacağıma göre, en mantıki çözüm buydu.

Doğu, babasından yediği dayağı, şakaya vurarak geçiştirmeye çalışan bir çocuğun ruh hali içindeydi. Doğu başta olmak üzere, hepimiz, yapay bir neşe içinde görünmeye gayret ediyorduk. Ha ha ha, demek sıkıyönetim hakkımızda tutuklama emri çıkartmıştı! Ne komik! Niye böyle bir yanlış tutum takınmışlardı komutanlar acaba, ha ha ha! Bizim kendilerini "ara güç" olarak değerlendirdiğimizden haberleri yoktu herhalde, hah hah hah! Doğu, ikide bir anlattığı kaba saba bir fıkrayla kendisini ve bizleri güldürmeye çalışıyordu. Padişah, sarayın önünden geçen satıcıların bağırtılarından çok rahatsız olmuş ve adamlarına, sattıkları meyvelerin, sarayın önünden geçen satıcıların kıçlarına tıkılması emrini vermiş. Padişahın adamları, "armuuuuutttt" diye bağırarak geçen satıcıyı yakalayıp, armutları kıçına tıkmaya başlamışlar. Fakat ne görsünler! Satıcı, armutlar kıçına tıkıldıkça kahkahadan kırılıyor! Padişahın adamları merak edip sormuşlar, "be adam, kıçına armutlar tıkılırken niye gülersin" diye. Armutçu, kahkahaları arasından, "arkadan karpuzcu geliyor da, ona gülüyorum" demiş. Hah hah hah!

"Karpuzcu" Türkeş, bütün temennilerimize rağmen, hiç vakit geçirmeden sıkıyönetime zaten teslim olmuştu. Aslında, "karpuzcu"nun Türkeş mi, yoksa biz mi olduğu oldukça tartışma götürürdü. Her ne hal ise, bu durumda bizim de vakit geçirmeden teslim olmamız "gerekiyor"du. MHP'yle aramızdaki "mücadele", şimdi, komutanlara kim daha önce teslim olacak yarışı biçiminde devam ediyordu. Aramızda bir görev bölüşümü yaptık. Parti başkanımız Doğu'nun, "davanın selameti" açısından teslim olması kaçınılmaz görünüyordu. Eğer başkan teslim olmazsa, diğerlerinin teslim olmasının hiçbir anlamı olmazdı. Üstelik o günkü gazeteler, daha şimdiden spekülasyona girişip, Doğu'nun Avrupa'ya kaçtığını yazmaya başlamışlardı. Doğu ortaya çıksındı da, bu yalanları gazetelerin yüzüne vursun ve yurtsever, devletten fazla devletçi bir

partinin devletten asla kaçmayacağını ispatlayıversindi! Gazetenin yöneticisi olarak Oral'ın da teslim olması (son parti kongresinde, Oral, Doğu'nun muhalefetine rağmen, başkanlık kurulunda yer almakta ısrar etmişti) iyi olurdu. İstanbul il başkanımız Halim Spatar'ın da temsilî bir rolü vardı. Onun teslim olması da göz doldururdu. Bununla birlikte, hepimizin teslim olmasına gönlümüz razı değildi. "Devlete güveniyoruz" dediysek o kadar da uzun boylu değil! O kadar "temsilî" bir rolde gözükmeyen birilerinin de dışarıda kalıp "hareketi toparlaması" iyi olurdu. Yaptığımız görev bölüşümüne göre, başkanlık kurulundan Hasan Yalçın, Hüseyin Karanlık ve benim dışarıda kalıp, işleri yürütmemize karar verildi. Çamkıran o sırada zaten yurtdışındaydı. Onun durumunu sonra düşünürdük. Bu kararları aldıktan sonra, vedalaşarak birbirimizden ayrıldık. Yakında yeniden biraraya geleceğimizi "umut" ediyorduk. Ama umutlar bir yana, kimin ne olacağının belli olmadığının biz de farkındaydık. Kaderimiz, yeni devletlûların elindeydi!

* * *

İlk işimiz, gazeteden geriye kalanlarla, haftalık bir yayın organı çıkartmaya çalışmak oldu. "Geriye kalanlarla" diyorum, çünkü üç yıl önce, partinin bir emrini ikiletmeyip *Aydınlık*'a doluşan partinin aydın kesimi, bu kez, cuntanın "bir emrini" ikiletmeyip, panik halinde sağa sola kaçışmıştı. Koyduysanız bulundu onları! Üstelik, gelen haberlere göre, bu kaçış esnasında, gazetenin malları da adeta yağmalanmıştı. Birileri, o güzelim, uzun kameralı fotoğraf makinelerinden çoğunu, zimmetine geçirmişti.

Biz, çıkarılacak derginin illegal kadrosunu oluşturacaktık. "Legal alanda", aranır durumda olmayan, Nuri Çolakoğlu, Halil Berktay, Doğan Yurdakul, Gülay Göktürk, Kayahan Uygur gibi arkadaşlar görev alacaklardı. Kayahan Uygur, bizimle, "legal alandaki" arkadaşlar arasında bağlantıyı kuran "kilit adam" görevini yerine getirecekti. Dergi, Harbiye taraflarındaki bir "mühendis bürosunda", esasen, ben, Hasan Yalçın, Hü-

seyin Karanlık ve "yardımcı eleman" olarak Feyza (Feyza'nın bu çalışmaya katılmasını ben *de facto* dayatmıştım Hasan Yalçın'a) tarafından hazırlanacaktı. Yeni derginin adı da saptanmıştı: *Ufuklar*. "Ufuklar" parlaktı, korkacak bir şey yoktu!

Ne var ki, somut durum, bu "parlak ufuklar"dan epeyce uzak olduğundan, korku dağları beklemekteydi. Korku, hepimizin içinde çöreklenmişti, ama bazılarımız, daha da ileri gidip paniğe kapılmıştık. Bunun ilk örneğini, Nuri Çolakoğlu verdi. Daha dergi hazırlık halindeyken, Kayahan, Nuri'nin dergi bürosuna bıraktığı, "bize" hitaben yazılmış bir mektubu getirdi. Nuri, paniğe kapıldığını, açık açık, dürüstçe ortaya koyuyordu bu mektupta. İkinci kez, 12 Mart dönemindeki gibi bir işkenceye tahammül edemeyeceğini anlamıştı. Bu koşullarda, dergi çalışmasına katılamayacaktı. Kusura bakmayalımdı! Kendisinde böyle zorlu bir çalışmayı yürütecek ne güç, ne inanç vardı artık. Muhtemelen yurtdışına çıkacaktı. Bize başarılar diliyordu. Bu mektubu "mühendis bürosu"nda okuduğumuzda, Kayahan'ın yüzündeki o her zamanki sinik ifadeyi çok iyi hatırlıyorum. "İşte bir kaçak daha" diyordu, uzun, sivilceli yüzündeki alaycı gülümseyiş, "ben dememiş miydim, bu adamlara güven olmaz diye."

Ancak, bundan hemen sonra, bizzat Kayahan'da da tuhaf sendromlar göze çarpmaya başladı. İkide bir ortadan kayboluyor, yapması gereken görevlerini ihmal ediyordu. Bir gün, yüzünde, bu kez, sinizm yerine, enikonu bir panik ifadesiyle "büro"ya geldi. Dergi çıkalı daha birkaç sayı olmuştu. "Dergiyi çıkartmayı durduralım" diye önerdi. Önerisinin nedenini sorduk. MİT'in "sol kesiminden", eskiden beri Doğan Yurdakul'la birlikte temasları yürüttükleri ve gazetede yayınlanmak için çeşitli bilgiler aldıkları "MİT'çi albay"la görüştüğünü söyledi. Kendi anlatımına göre, bu görüşmede Doğan Yurdakul da, her zamanki gibi yanındaydı. "MİT'çi albay", büyük bir panik içindeymiş, "sizi de, bizi de, hepimizi mahvedecekler" deyip duruyormuş. "Albay"ın "siyasî durum değerlendirmesi"ne göre, cunta ve onun emrindeki MİT, bizim en küçük faaliyetlerimizi bile biliyormuş. Yakında, yeni bir saldırı dalgası geliyor-

muş. Dergiyi kapattıkları gibi, onu çıkaran tüm elemanları "derdest" edecek ve ağır işkencelerden geçireceklermiş. Herkes bir an önce başının çaresine bakmalı, mümkünse kapağı yurtdışına atmalıymış. "Doğan da seninle aynı kanıda mı," diye sorduk. "Evet" dedi. Sonradan öğrendiğimize göre, Doğan, daha da büyük bir moral bozukluğuna kapılıp, kendini içkiye vermişti.

"Büro"nun salonunu adımlayarak (böyle yaparak, paniğin bana da bulaşmasını önlemeye çalışıyor, hattâ belki de biraz önce Kayahan tarafından çizilen "dehşet" tablosunun üzerimde yarattığı gerginliği azaltmaya ya da göstermemeye çalışıyordum), Kayahan'a, esaslı bir "siyasî durum tahlili" yaptım. Paniğe gerek yoktu! Evet şu anda durum pek parlak görünmüyordu, ama bu, cuntanın "her şeye kadir" olduğu anlamına gelmezdi. Türkiye'nin "demokratik dinamikleri"ni unutmak büyük hata olurdu. Öte yandan, kendisinin de bildiği gibi, cuntanın uluslararası plandaki konumu hiç parlak değildi. Avrupa ülkeleri, cuntaya karşı tavır almışlardı vb. "Tahlili"me kendim de inanmış, böylece biraz yatışmıştım, ama aynı şeyi Kayahan için söylemek zordu. Gerçi çok fazla itiraz etmedi söylediklerime, ama içten içe, "sen istediğin kadar maval oku bakalım" dediğini hissetmiştim. Bu bir yana, yaptığım tahlilin, bizim "ara güç" tahlilinden ayrıldığı açıkça ortadaydı. Artık politik arenadaki güçleri, "Sovyetler Birliği'ne karşıtlıkları" açısından değil, "cuntaya karşıtlıkları" açısından değerlendiriyordum. Hasan Yalçın ve Hüseyin Karanlık da bu önemli değişikliğin farkındaydı, ama seslerini çıkartmamışlardı. Zaten, "Sovyet tehdidi" tahlilimiz, 12 Eylül sonrasında anlamını yitirmiş, kendiliğinden sönüp gitmişti. Artık, içimizdeki en azılı "Sovyet aleyhtarları" bile, bu "büyük tehdidi" unutmuş görünüyorlardı.

Bundan sonraki gelişmeler, Kayahan Uygur hakkındaki hissiyatımı doğruladı. Kayahan ortadan kayboldu. Hasan Yalçın'la birlikte, onu bulabilmek için, birkaç kere, Aksaray'daki annesinin evine gittik. Kapıya kız kardeşi çıktı, kızcağız saflıkla, "ağabeyinin içeride" olduğunu söylüyordu ki, etek giymiş bir

başka Kayahan görünümünde aniden kapıya dikilen annesi, kızını içeri itekledikten sonra, "Kayahan yok, nerede olduğunu da bilmiyorum" dedi, korkunç bir sesle. Mecburen geri döndük. Bundan birkaç gün sonra, Kayahan'ın, karısı Hülya Uygur ile birlikte Belçika'ya kaçtığını öğrendik. Kayahan, o sırada gazeteye uzak duran ve yarı yarıya panik halinde olan, gazetenin eski aydın çevresinden birtakım eski ilişkilerini kullanarak, bir şekilde pasaport elde etmiş ve kapağı yurtdışına atmıştı. Bundan bir süre sonra, neredeyse bir "alkolik" haline geldiği söylenen Doğan Yurdakul'un da aynı rotayı izleyip soluğu Paris'te aldığını öğrendik. Kayahan ve Doğan'a "kaçın" talimatını veren "MİT'çi albay" ise, sonradan öğrendiğimize göre, bu eylemi kendi adına gerçekleştirememiş ve MİT tarafından tutuklanıp, "CIA ajanı" olduğu gerekçesiyle işkenceye uğramıştı. Bu kulaktan dolma bilgiye, belki bu konuları araştıranlara yardımcı olur diye, aynı "albay"ın, hapiste "kalp krizi geçirip öldüğünü" de ekleyeyim.

Nasıl bir dergiydi, on dört sayı yayınlandıktan sonra, 1981 yılının Nisan ayında, cuntanın kararıyla kapatılan *Ufuklar*? Bu konuda bir karara varmak oldukça zor görünüyor bana. Daha doğrusu bu dergi, Aydınlık hareketi açısından, hem olumsuz, hem de görece olumlu bir gelişmeyi yansıtır. Olumsuzluk, derginin, büyük ölçüde, Aydınlık hareketinin o zamana kadar devam eden teslimiyetçi yönelimini sürdürmesinden geliyordu. Solun tamamen susturulduğu ve bastırıldığı koşullarda legal olarak çıkmaya cüret eden *Ufuklar*, varlığıyla ve yönelimiyle, "ara güç" olarak gördüğü cuntaya, "o bildiği soldan" farklı olduğunu göstermeye gayret ediyordu. *Ufuklar*, kendisine, cuntaya akıldanelik yapma misyonunu biçmişti. Mecburen, son derece üstü kapalı bir Ezop dili kullanılarak, cuntanın sağcı yönelimleri "eleştiri"liyor, "öyle" yapacağına "böyle" yapsa "daha iyi" olacağı söylenmek isteniyordu. *Ufuklar*'ın bu tavrı, mahalle halkına saldıran bir külhanbeyini, "kızım sana söylüyorum, gelinim sen dinle tavrıyla" verdiği vaazlarla "doğru yola" sevk edeceği umudunu taşıyan bir cami vaizinin tutumunu fazlasıyla andırıyordu. *Ufuklar*'a esas

rengini veren bu tutumun temsilcileri, Hasan Yalçın'la Hüseyin Karanlık'tı. Bu ikisinin arasında da belli farklılıklar vardı. Hüseyin Karanlık, Aydınlık hareketinin halihazır siyasetlerinin dörtdörtlük, sadık bir izleyicisiydi. Bu sinameki siyaset, ağırlığı, hantallığı ve ataleti ile ün salmış Hüseyin Karanlık'ın karakteriyle de uyum içindeydi. Daha dinamik ve huzursuz bir kişilik olan Hasan Yalçın'ın, bu sinamekilikle aynı uyumu sağlaması mümkün değildi. Hasan Yalçın'ın kendisini, bu siyaseti yürütme misyonuyla yükümlü kılmasının tek nedeni, Hüseyin Karanlık'ı fazlasıyla sollayan merkeziyetçiliğiydi. Bu merkeziyetçiliğine rağmen ve belki de bunun gereği olarak, *Ufuklar*'ın "sol kanadı"nı oluşturan benimle, "sağ kanadı"nı temsil eden Hüseyin Karanlık arasında belli bir denge kurmaya özen gösteriyordu. Benim kadar "kan kırmızı" bir cunta muhalifi değildi, ama, eh bana da zaman zaman hak verdiği oluyordu.

Ufuklar'ın esas yönelimi teslimiyetçi olmakla birlikte, kimi makale, haber ve yazılarında, o koşullarda cesur denebilecek eleştirel bir dil geliştirdiğini de saptamak gerekir. Övünmek gibi olmasın ama, bu eleştirelliğin itici gücü bendim. Üstelik kullanılmak zorunda kalınan Ezop dili, eleştirilliği bir yönüyle bastırırken, diğer yönüyle serbest hale getiriyordu. Cuntaya doğrudan doğruya saldırmak mümkün olmadığından, tamamen başka bir şeyden söz edermiş gibi, ama cuntayı can evinden vuracak şeyler yazabiliyordunuz. Dergide, "Ali Aydemir" imzasıyla bu tür makaleler yazıyordum. Bu makalelerde, dediğim gibi, sanki başka bir şeyden söz edermiş gibi, cuntanın uygulamalarına esaslı darbeler indirebiliyordum. Mizah da, eleştirellik için iyi bir silâhtı. *Aydınlık*'ın karikatüristi Erhan Yalvaç, cuntayı alaya alan (ama sanki cuntayla hiçbir ilgisi yokmuş görünümü altında) güzel karikatürler çizip yolluyordu. Bu karikatürlerin hepsinin basılmasından yana oy kullanıyordum. Hüseyin Karanlık, hem "ihtiyatlı olmamız" gerektiğini ileri sürerek, hem de bazen siyasetlerimize aykırı bulduğu için, bu radikal karikatürlerin konmasına karşı çıkıyordu. Karikatürün konup konmayacağını, genellikle Hasan Yalçın'ın

oyu belirliyordu. Hasan, belki de benim ısrarım sonucunda, genellikle benden yana oy veriyordu, ama bazı karikatürleri fazla aşırı bulup, Hüseyin Karanlık'dan yana tavır aldığı da oluyordu. Derginin en önemli ve en çok tartışılan yazısı, elbette, o haftaki başyazı oluyordu. Başyazıları, ya Hasan Yalçın, ya da ben yazıyordum. Benim yazdıklarım, Hüseyin ve Hasan tarafından tırpanlanıp kuşa çevriliyordu. Hasan'ın yazdıkları ise, benim eleştirilerim sonucunda bir miktar sola çekiliyordu. Bu sağa sola çekiştirmeler sonucunda, başyazılar, ne kuşa, ne deveye, ne de devekuşuna benzeyen tuhaf bir yaratığa dönüşüyordu.

Cuntanın uygulamaları, 1981 yılının baharında iyice ayyuka çıkmıştı. *Ufuklar*, açılmayan paraşütüyle yere yaklaşmaktayken, "demek hâlâ yaşıyorum" diyen bir insanın ruh hali içinde, her sayısından sonra hâlâ kapatılmadığını görmenin verdiği cesaretle ve benim etkimle eleştirilerinin dozunu gıdım gıdım arttırıyordu. Ne kadar Ezop dili kullanırsak kullanalım, generallerin zekâ düzeyi, bu dilin altındaki küçük eleştiri kırıntılarının kimi hedef aldığını anlayamayacak kadar düşük değildi. Onların, kendilerini "destekleyerek eleştirenlere" ya da "eleştirerek destekleyenlere" ne ihtiyaçları vardı ne de tahammülleri. O ilkbahar günlerinde, MİT'e açılan bazı "dost kanallardan", irkiltici haberler gelmeye başladı kulağımıza. MİT, bizi yakın takibe almıştı. *Ufuklar*'ın "ne haltlar" karıştırdığı, bu dergiyi aslında kimlerin çıkartmakta olduğu, "Ali Aydemir" imzasıyla yazanın esas kimliği bilinmekteydi. Yayına kendi rızamızla son versek iyi ederdik. Aksi takdirde, "canımıza okuyacak"lardı. "Kanımızı donduran" bu tehditlere rağmen, kaderimize boyun eğip yayını sürdürdük, sürdürmek zorundaydık. Ama bir yandan da, birbirimize itiraf etmemekle birlikte, gücümüzün ve cesaretimizin tükendiğinin farkındaydık. Madem bizden "razı değillerdi", o zaman bu işi kendileri yapıp, bizi ele güne karşı rezil etmeseler iyi olurdu. Kendi rızamızla dünyada yapamazdık böyle bir şeyi. Nitekim, bu işi kendi ellerimizle yapamayacağımızı onlar da fark etmiş olacak ki, bizi daha fazla "üzmedi"ler. Sıkıyönetim Komutanlığı,

Ufuklar'ı, 14. sayısından sonra sessiz sedasız kapattı. İtiraf edeyim, rahat bir nefes almıştım. Hem yiğitliğe bok sürmemiş, hem de taşıması bizim için gittikçe güçleşen ağır bir yükten kurtulmuştuk.

* * *

Artık kendimize kalıcı ve daha güvenlikli yerler bulup, uzun vadeli bir yaşam tarzına geçmemiz gerektiği açıktı. Doğu teslim olduktan sonra, Şule'nin çocuklarıyla birlikte oturduğu Akaretler'deki ev olsun, Vedat'ın Teşvikiye'deki evi olsun, kalmak açısından hem elverişli, hem de güvenlikli değildi. Aranmaya başladığımız ilk günlerde, Feyza ile birlikte, parti "taban"ından arkadaşların evlerinde geçici sürelerle kalmıştık. O tehlikeli koşullarda, bu isimsiz kahramanlar, bize evlerinin kapısını açmakta en ufak bir tereddüt bile göstermemişlerdi. Ne var ki, "taban"daki arkadaşların evleri, uzun süre kalmaya elverişli değildi. *Ufuklar* çıkarken, bir aydan fazla süre, Doktor Veysel Yılmaz ve İstanbul il yöneticiliği yapmış eşi Dilek Yılmaz'ın Çapa'daki evlerinde kalmıştık. Ne var ki, burası da çok bilinen bir evdi ve fazla gelen gideni vardı. Her kapı çalınışında, içeri odalara kaçmak zorundaydık. O sıralar üç yaşına yaklaşan kızımız Irmak bu kaçışları oyun sanıyor, o da bizimle birlikte kaçıp saklanıyordu.

Doğru dürüst kimliğimiz de yoktu. Ben, kaçaklığımın ilk günlerinde, evlilik cüzdanındaki adımı, "Mehmet Zileli" olarak tahrif etmiştim, ama ciddi bir aramada ele geçmem işten bile değildi (daha sonraki günlerde, partinin dağıtılmamış tek illegal birimi olan "teknik büro"nun çabasıyla, az çok sağlam sayılabilecek bir kimliğe kavuştuğumu belirtmeyi ihmal etmem nankörlük olur). İlk arandığımız günlerde, yüreğimi ağzıma getiren bazı komik olaylar da geçti başımdan. Bu ilk günlerde, partili doktorların düzenlediği bir toplantıya gitmek amacıyla İlkay Demir'le Kadıköy İskelesi'nde buluşacaktım. Bu tür yerlerde, güvenlik güçleri, gece gündüz arama yapmaktaydı, o günlerde. Ancak vapura binmeyeceğim için, rahattım. İlkay'ı beklerken, iskelenin önünde nöbet tutan jandarma erle-

rinden birinin bana dikkatle bakıp, peşim sıra seğirttiğini görünce adımlarımı hızlandırarak oradan uzaklaşmaya çalıştım. Ne var ki, jandarma eri de adımlarını hızlandırmıştı. "Eyvah" dedim içimden, "yakayı ele verdik galiba". İşte o anda, jandarmanın elini omuzuma uzattığını görüp, bütün masumiyetimi takınarak ona doğdu döndüm. "Nereye gidiyorsun böyle Gün ağabey," dedi Jandarma eri. Bu dostça hitapla rahat bir nefes aldım. Meğer, bizim ilk teşkilatından, beni tanıyan genç bir arkadaşmış. Bana öyle rahatça, "Gün ağabey" diye hitap etmesi, arandığımdan haberi olmadığını gösteriyordu. Ayaküstü birkaç laf ettik. Ona arandığımı söyledim. Pek o kadar da önemsemedi bunu. Vedalaşıp ayrıldık.

Yine arandığımız ilk günlerde, Hasan Yalçın'la birlikte, bir otobüsle, Boğaz Köprüsü'nden Rumeli yakasına geçiyorduk. Güvenlik güçleri, akşam karanlığında, otobüsümüzü kenara çektiler arama yapmak için. İşte şimdi hapı yutmuştuk. Çünkü o sırada üzerimizde, tahrif edilmiş bir kimlik bile yoktu. Kimliklerimize baktıkları an işimiz bitikti. Görevli jandarma başçavuşu, açılan arka kapıdan içeriye seslendi: "aşağı". Kalabalık, mezbahaya sevk edilen büyükbaş hayvanlar gibi teker teker inmeye başladı otobüsten. Sıra Hasan Yalçın'la bana gelince, başçavuş bize şöyle bir bakıp, "yaşlılar inmesin," dedi, "yalnızca gençler." Gerisin geri bindik. "Yaşlılığımızdan" memnunduk!

Dergiyi çıkarttığımız günlerde, Hasan Yalçın, Mustafa Tütüncübaşı'nın, Şehremini'deki evinde, yine başka bir davadan aranmakta olan, "Halkın Kurtuluşu"ndan bize geçmiş, "Zübeyir" adını kullanan arkadaşla birlikte kalıyordu. Ara sıra benim de Hasan'la birlikte kaldığım oluyordu orada. Tütüncübaşı, bir süre önce Almanya'ya göçmüştü, henüz tasfiye etmeye fırsat bulamadığı evinde, gazetenin muhafızlarından Aydınlık Hüseyin, karısı Leyla ve aşağı yukarı Irmak yaşlarındaki kızlarıyla birlikte kalıyorlardı. Yan dairede ise, Abdurrahman Taşçı ile karısı Şükran Taşçı oturmaktaydı. Yani, bu apartman, bizim için oldukça güvenlikli bir "üs"tü. Üstelik, kitap okumaya meraklı bir insan olan Tütüncübaşı'nın evi

her çeşit kitap ve romanla doluydu. Bu evde, boş zamanlarımızı, Tütüncübaşı'nın kütüphanesindeki romanları devirmekle geçiriyorduk. Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına* romanını burada okumuş ve çok beğenmiştim. Romanı, benim teşvikimle Hasan Yalçın da okudu. Birkaç gün sonra görüştüğümüzde, Hasan, bana "bozuk" attı, "ne biçim roman önermişsin bana," diye. "Ne oldu, niye beğenmedin," diye sordum. Roman kahramanının "iğrenç bir herif" olduğunu söyledi. "Sana romanın kahramanını değil, romanı tavsiye etmiştim," diye yanıtladım onu. Gerçi, çok zeki bir insan olan Hasan Yalçın, hızla okuyarak ve sık sık yaptığımız edebiyat sohbetleri sonucunda (özellikle Kafka ve Balzac üzerine uzun ve tatlı sohbetlerimiz olmuştu) edebiyat zevkini ve duygusunu hızla geliştirdi, hattâ ileriki yıllarda, politik alanın eski hızını kaybettiği koşullarda, iyi bir edebiyat eleştirmeni de oldu. Politik arenanın yeniden hareketlenmesiyle, Hasan, ne yazık ki, bu yetisini köreltmiştir. Bu, Hasan'ın en değerli yanıydı. Ama politikacılık, bu tür güzel özelliklerin hayat bulmasına asla izin vermez.

Feyza'yla birlikte sonunda kendimize kalıcı bir yer bulup, 1981 yılı Mayıs'ında, Dikilitaş taraflarındaki yeni evimize taşındık. Evi, partili arkadaşlar bulmuştu. Ev sahibi, partinin Beşiktaş teşkilatından bir arkadaştı. "Ev sahibi"miz bize, sözde "kiraya verdiği" dairenin hemen karşısındaki dairede, annesi ve erkek kardeşi ile birlikte oturuyordu. Annesi ve erkek kardeşi, benim arandığımı bilmiyor ve eve gerçekten kira ödediğimizi sanıyorlardı. Zaten o zamanki rayiçlere göre 15 bin lira olan kirayı ödememiz gerçekten de mümkün değildi, sadece ödüyormuş gibi görünüyorduk. Bu "kira ödeme" işini iyice göze batırmak için, ay başlarında karşı daireyi ziyaret ediyor ve parayı, annesinin gözü önünde arkadaşa veriyordum. Arkadaş da, ya annesi mutfağa gittiğinde gizlice ya da ertesi gün bizi "ziyaret" ederek, "kira" parasını geri iade ediyordu. Apartmanın dördüncü katındaki ev, son derece ferah, aydınlık ve havadardı. Geniş bir salonu vardı. Rüyamızda görsek inanamazdık böyle bir evde oturacağımıza. Kıt kanaat de olsa, geçi-

mimiz, Feyza'nın babası Sadık Bey'in yardımlarıyla sağlanıyordu. Artık istediğim kadar bol zamanım da vardı. Sabahtan akşama kadar okuyabilirdim, bu güzel evde.

* * *

Özellikle aydın kesimden, Aydınlık hareketinin "kan kaybı" devam ediyordu. O günlerde, Hasan Yalçın ile birlikte okuduğumuz Balzac'ın, Varlık Yayınları'ndan çıkmış bir romanı vardı. Tam ismini şimdi unuttuğum bu romanda, taşradan Paris'e gelen genç bir şair anlatılıyordu. Romanda, Sen Nehri'nin iki yakası, birbirinden tamamen farklı yönelimler içindeki edebiyat çevrelerinin ve entellektüllerin iki kesimini temsil ediyordu. Bir yakada, akşam partileri, şatafat, debdebe, zenginlik, sanatçıları himaye eden aristokrat kadınlar, zengin kadınların himayesine girmek için can atan sanatçılar, büyük salonlarda yapılan edebiyat ve sanat toplantıları, şöhret, parıltı vb. vardı. Diğer yakada oturan sanatçılar ise, zenginlerin himayesini aramadan, yoksul bir hayat sürme pahasına yazmakta ve yaratmaktaydılar. Bu yakanın parıltı ve debdebesi yoktu, ama ruhsal zenginliği vardı. Balzac, bu anlatımıyla, gerçek ruhsal yaratıcılığın ne tarafta olduğunu göstermek istemişti.

İşte o karanlık günlerde, Aydınlık hareketinin etrafında kümelenmiş aydınlar arasında büyük bir hareketlenme yaşanmakta, aydınlar, "nehrin" bir yakasından öbür yakasına "taşınmaktaydı". Bu süreç kimilerinde çok hızlı, kimilerinde daha yavaş ve aşama aşama yaşanmaktaydı, ama genel eğilim buydu. Bununla, Aydınlık hareketinden ayrılmayı kastetmiyorum elbette. Az sayıda da olsa, Aydınlık hareketinden ayrılıp bu genel eğilime ayak uydurmayan, örneğin Ragıp Duran gibi aydınlar da vardı.

"Karşı yakaya" taşınma eğiliminin en tipik temsilcilerinden biri de Gülay Göktürk'dü. Gülay, *Ufuklar* dergisinde görev aldı ve bu görevini yerine getirdi. İlk panik ve kaçış furyasında yer almadı. Kasım ayındaki tevkifattan sonra, Gülay ve Metin Göktürk'ü, hâlâ 2 bin liraya oturdukları o izbe evde ziyaret etmiştim. Sonra çocukları oldu ve Aksaray'da, bu sefer kirası 10 bin

liraya bir bodrum katına taşındılar. Bu bodrum katı, öncekinden biraz daha iyiydi, ama o da, o zamanki "mütevazı proleter" hayatına uygundu. Bu arada Gülay, sanırım bir yazısından dolayı aranmaya başladı. Duyduğuma göre, tanınmamak için peruk takarak, "burjuva bir kadın" görünümünde dolaşıyormuş. Aslında, o sırada bizim gibi Gülay da öyle hummalı bir şekilde aranmadığından, "perukla dolaşmak" gibi aşırı bir önleme gerek yoktu, belki de Gülay bu vesileyle, özlediği ve pek yakında gerçekten bürüneceği görünümü, önceden prova etmek istemişti.

Aranma durumu sona erdikten ve *Ufuklar* kapandıktan sonra, Gülay'ın, o sırada yeni çıkmaya başlayan *Güneş* gazetesinde çalışmaya başladığını duydum. O günlerde, bugünkü bildiğimiz anlamıyla, tekelci sermayenin sultasındaki *medya* yeni yeni şekillenmekteydi ve *Güneş*, bu gelişmenin öncüsüydü. Gazetenin, "kalifiye elemanlara", o zaman bize astronomik görünen ücretler ödediği söyleniyordu. Örneğin, duyduğumuza göre Gülay, 40 bin lira maaşla işe başlamıştı. Ne var ki, bir süre sonra, Hasan Yalçın ve Hüseyin Karanlık, bana, Gülay'ın, *Güneş* gazetesinin Genel Yayın Müdürü Güneri Cıvaoğlu'nun çirkin bir teklifine muhatap olduğunu bildirdiler. Bu teklif, ilk anda akla gelenden farklı, ama aynı derecede çirkin, hattâ daha berbat bir şeydi. İşin kötü tarafı, bu çirkinliğin, ne Gülay ne de bu olayı bana aktaran Hasan Yalçın ve Hüseyin Karanlık farkındaydı. Gülay, gazeteye yeni girdiği günlerde, Güneri Cıvaoğlu tarafından çağrılmış ve kendisinden, eğer gazetede çalışmaya devam etmek istiyorsa, "herhangi bir sol örgütle ilişkisi olmadığı ve olmayacağına dair söz vermesi" istenmişti. Gülay o anda bu sözü vermiş, ancak olayı, Hasan ve Hüseyin'e aktarma dürüstlüğünü de göstermişti. "Parti", onun bu tutumuna "ne diyor"du, bunu öğrenmek istiyordu. Ne yazık ki, Hasan ve Hüseyin, Gülay'ın bu teslimiyetçi tavrına ses çıkartmamış, hattâ "iyi etmişsin" diye onay vermişlerdi. Hasan Yalçın'la Hüseyin Karanlık olayı bana aktardıklarında deliye döndüm. Böyle berbat bir tutuma nasıl onay verebilirlerdi? Cıvaoğlu'na böyle bir söz vermenin, burjuvaziyle açıkça işbirliğini kabul etmekten ne farkı vardı? Hasan ve Hüseyin, hiddetim

karşısında geri çekildiler ve bana "hak verdi"ler. Ama o saatten sonra yapılacak bir şey yoktu. Yine de, "parti"nin bunu onaylamadığının Gülay'a bildirilmesinde ısrar ettim. Bu yerine getirildi mi, bilmiyorum.

Bundan sonra her şey doludizgin ilerledi. Gülay ve Metin, yaşamayı kafalarına koydukları burjuva hayatına uygun bir ideoloji de üretmekten geri kalmadılar. Gülay, gazeteciliğin basamaklarını hızla tırmandı ve o her zamanki "aklın temsilcisi" ölçülülüğüyle sisteme "akıl veren" ünlü bir köşe yazarı oldu. Metin ise, aynı Gülay gibi, eski devrimci yönelimlerinden tamamen sıyrıldı ve başarılı bir mimar olarak, büyük paralar kazanmaya başladı. Bunlara ek olarak, Gülay ve Metin, 1960'lı ve 1970'li yıllarda, işçilerin hakları için onca döğüştükleri İstanbul'lu sanayi patronlarının hizmetine girerek, Sanayi Odalarının dergilerini en güzel biçimde çıkartmak üzere tüm yeteneklerini kullandılar ve karşılığında büyük paralar aldılar. Onlara en son, 1984 yılında, daha sonra Mahmut Özdemir ve Hürriyet Karadeniz'in oturacakları Göztepe'deki eve taşındıklarında rastladım. Gerçi evlerinde artık bakıcı kız kullanmaya başlamışlardı, ama Aksaray'daki evle kıyaslandığında, daha iyi olmakla birlikte, bu ev de, daha sonra yaşadıkları evlerin şatafatıyla kıyaslanmayacak ölçüde mütevazıydı. Gülay ve Metin, demokrasi için bilgisayarın "nimetlerinden" yararlanmak gerektiğini ileri sürüyorlardı. Yani, toplumda bir konuda karar mı verilecek, herkes evindeki bilgisayarın "evet" ya da "hayır" düğmesini "tik"leyecek, böylece tüm bireylerin katılımıyla "doğru" bir karara varılmış olacaktı. Bilindiği gibi, bu "dâhiyane" demokratik buluş, bugün medyada yaygın olarak kullanılmaktadır.

* * *

Teslim olan arkadaşlara, Mamak Cezaevi'nde kötü muamele yapıldığını öğrenmiştik. Biz, 12 Mart döneminde Mamak'ta yatarken, "devletimiz" gelecek günleri hesap ederek, yeni bir cezaevi inşâsına, daha o günlerde başlamıştı. Afla tahliye olacağımızı beklediğimiz günlerde, gardiyanlar, "gelecek sefer sizi burada konuk edeceğiz" diye şaka yapıyorlardı. Gardiyanların ön-

görüsü gerçekleşmişti. 12 Eylül tutukluları, bu yeni cezaevine konuyorlardı. Dahası, yeni gelenler, cezaevinin önüne kurulan ve "kafes" adı verilen, gerçekten de hayvan kafesine benzer bir bölüme konuyorlardı önce. "Kafes", tutukluları daha baştan yıldırmak için kullanılıyor, "hoş geldin" dayağı ve diğer uygulamalar, daha baştan bu bölümde yürürlüğe konuyordu.

Arkadaşlara kötü muamele yapılması ve her yerden gelen işkence ve baskı haberleri, cuntaya karşı hıncımızı iyice bilemişti. Hattâ, bana sorarsanız, artık arkadaşların teslim olmasını da yanlış buluyordum. Ne var ki, içeriden gelen haberler ters yöndeydi. İçeridekiler, cuntaya iyice güven vermek için olacak, o sırada yurtdışında bulunan Mustafa Kemal Çamkıran'ın da ülkeye geri dönüp teslim olmasında ısrar ediyorlardı. Bu "çağrı", Almanya'da bulunan Çamkıran'a ulaştırılmıştı. Duyduğumuza göre, Çamkıran bu "çağrı"ya karşı çıkıyor ve konuyu bizlerle tartışmak istiyordu. Ben de, Çamkıran'ın ülkeye dönmesine ve teslim olmasına karşı çıkmış, tek başıma karşı oy vermiştim.

Henüz *Ufuklar*'ın kapatılmadığı günlerde, Vedat'ın Teşvikiye'deki evinde, derginin yazılarına son şeklini vermekle uğraşıyorduk. O sırada, benim dışımda, Hasan Yalçın, Hüseyin Karanlık, Halil Berktay ve Feyza da evdeydiler. Almanya'dan telefonla Çamkıran aradı evi. Önce Hasan Yalçın'la konuştu. Hasan Yalçın'ın kemküm etmesinden, Çamkıran'ın "ülkeye dön" çağrısına itiraz ettiğini anladım. Çamkıran, Hasan Yalçın'ı ikna edemeyince, benimle görüşmek istedi. Herhalde, bir şekilde, benim "teslim olmaya" karşı olduğumu işitmişti. Çamkıran benim tutumumu sorunca, açık açık, kendisinin ülkeye dönmesine karşı olduğumu ve bu yönde oy kullandığımı söyledim. Ancak, partinin kararı, dönmesi yönündeydi. Ben de kendisiyle aynı kanıda olmama rağmen, yapabileceğim bir şey yoktu. Çamkıran üzüntülerini bildirdi, ben de öyle, ama "emir demiri keser"di.

Bundan yaklaşık bir ay sonra, Çamkıran'ın yurda dönme kararına uyduğunu, ancak dönmeden önce, basına bir demeç verdiğini duyduk. O sırada artık, Dikilitaş'taki eve yerleşmiş-

tik. Çamkıran'ın, ülkeye dönmeden önce basına verdiği demeci, evde, Feyza, Necmi Demir ve İlkay Demir'le birlikte gazeteden okuduğumuzda hepimizin yüzü utançtan kızarmıştı. Çamkıran, o günkü partinin siyasetlerinin de ilerisine gitmiş ve adeta Türkiye'nin Almanya Büyükelçisi pozlarına bürünmüştü. Söyledikleri özetle şuydu: "Sovyet sosyal emperyalizmi"ne karşı "yurt savunması"na katılmak üzere yurda dönüyordu. Batı ülkelerinin, askerî yönetimi kınayan tutumuna, partisi adına karşı çıkıyordu. Askerî yönetim, Türkiye'nin "bağımsızlığı"nı savunmaktaydı. "İşkence söylentileri", Batılı devletlerin ve yurtdışındaki "terörist" örgütlerin uydurmasıydı. Batılı devletler ve bu "terörist" örgütler, yurtsever bir yönetime iftirada bulunmaktaydılar. Bir yurtsever olarak, bu iftiralara karşı çıkıyor ve askerî yönetimin yanında yer alıyordu. Herhalde Çamkıran, "kafes"e konup, diğerlerinin geçtiği muamelelerden geçtiğinde, ülkeye dönmeden önce verdiği bu korkunç demeç üzerinde biraz olsun düşünmüştür.

Artık bu kadarı da fazlaydı. Dışarıdaki arkadaşlarla durumu görüştük ve Çamkıran'ın cunta işbirlikçisi demecinin kabul edilemeyeceği kararına vardık. Bu kararımız içeridekilere de bildirilecek ve görüşleri istenecekti. Nitekim, en kısa yoldan, avukatlar aracılığıyla içeridekilerin görüşleri soruldu. Gelen cevap şöyleydi: Evet, onlar da beğenmemişlerdi Çamkıran'ın demecini. Ama bu konuda herhangi bir girişim yapılmamalıydı. Çamkıran yanlarına geldiğinde kendileri tarafından eleştirilecekti. Ne oldu, gerçekten bu eleştiri yapıldı mı, bilmiyorum. Yapılmış olsa dahi, içeridekiler de pek farklı bir anlayışta olmadığından, bunun, bizimkinden oldukça yumuşak bir "eleştiri" olacağını tahmin etmek zor değildi, öte yandan, "eleştiri"nin de pek önemi yoktu artık, çünkü Çamkıran'ın açıklamaları kamuoyuna ve tarihe mal olmuştu. Bu lekeyi, hiçbir "temizleyici" silemezdi.

* * *

Dışarıdaki yöneticiler olarak güvenliğimizi sağlamış, partinin, 12 Eylül'den sonra elde kalan olanaklarını, öncelikle ken-

kendi kalacağımız yerler için kullanmıştık. Artık, okuma faaliyetine rahat rahat girişebilirdik. Gerçi, diğer arkadaşları bilmiyorum ama, benim vicdanımın rahat olduğunu söyleyemem. Bize ulaşan haberlerden, partinin daha "alt kademeleri"ndeki, TİKP davasından ya da başka nedenlerden aranan arkadaşların barınma ve malî olanaklarının hiç parlak olmadığı anlaşılıyordu. Hattâ, birkaç "sokakta kalma" haberi bile ulaşmıştı bize. "Taban" büyük ölçüde şaşkın ve çaresizdi. Doğu Perinçek, dışarı çıktıktan sonra, bu durumu, biz "dışarıdaki önderliği" köşeye sıkıştırmak için kullanmış ve "dışarıdaki önderliğin" "örgütlenmeyi" ihmal eden "liberal" bir çizgi izlediği için böyle kötü olayların yaşandığı yönünde suçlamalarda bulunmuştur. Bu suçlamaların ne derece haklı olabileceği noktasında uzun yıllar düşünmüşümdür. Vardığım sonuç şudur: Doğu Perinçek'in bu eleştirisi, ne amaçla yapılmış olursa olsun, ne gibi ideolojik kanalları güçlendirmek için ileri sürülürse sürülsün, önemli bir haklılık payı taşımaktadır. Hayır, eleştirinin haklılığı, bizim "liberal" olmamızdan ya da "liberal" olduğumuz için örgütlenmeyi ihmal etmemizden ileri gelmemektedir. Eğer, o günün modası seçkincilikle, yönetici bencilliğimiz birleşip, geçmişte "kederde ve kıvançta" birlik halinde olduğumuz üyelerimizin kaderine karşı kayıtsızlık içinde olmasaydık, o "esir alınmış" halimizle bile, arkadaşlarımızın yarasına büyük ölçüde merhem olabilir, dayanışma ruhunu ayakta tutup kimsenin açta açıkta kalmamasını sağlayabilirdik. İşte, kendimizi düşünüp "kader ortaklarımızı" ihmal ettiğimiz için, bu eleştirinin önemli bir haklılık taşıdığını teslim etmek zorundayım.

Öte yandan, "örgütlenmenin ihmal edilmesi" gibi daha kapsamlı bir eleştirinin muhatabının, yalnız biz dışarıdaki önderler değil, doğrudan doğruya, Doğu Perinçek'in baş sorumlusu olduğu, 1975 yılında başlayıp o zamana (ve bu zamana) kadar devam eden teslimiyetçi ve işbirlikçi politik çizgi olduğunu saptamak gerekir. Birincisi, bu teslimiyetçi siyasetin daha da derinleşerek devam ettiği koşullarda, köklü bir illegal örgütlenmeye girişmemiz neredeyse imkânsızdı. Çün-

kü, parti üç dört yıldır hemen hemen tamamen legal olanaklara göre şekillenmişti ve daha önce de belirttiğim gibi, şimdi bunun tam tersi yönde ilerlemek, öncelikle, tüm üyelerin zihniyetini, anlayışını, yönelimini, hayat tarzını, en başta da partinin, cuntaya ilişkin siyasetlerini değiştirmeyi gerektirirdi. İkincisi, parti, "içeridekileriyle" ve "dışarıdakileriyle", askerî yönetim tarafından tam anlamıyla "esir" alınmış durumdaydı. Bununla sadece "ideolojik" bakımdan "esir alınmayı" kastetmiyorum. Kastettiğim, fiilî anlamda "esir alınmak"tır. Partinin, MİT'e açılan bazı "dost" kanalları vardı. Bu kanallar, güya, bize MİT içinden haber taşıyordu. Ama ben bugün, bu kanalların, doğrudan doğruya bizi *yönlendirmek* için bizzat MİT tarafından açılmış olduğunu düşünüyorum. *Ufuklar* dergisi dönemini anlatırken de sözünü ettiğim gibi, MİT'e açılan bu "dost" kanallardan bize, insanın kanını donduracak öyle haberler ulaşıyordu ki, kolunuzu kıpırdatsanız yeni bir saldırı dalgasının hedefi olacağınız zehabıyla yerinizde çakılıp kalıyordunuz. Bu kanallardan bize ulaşan haberlere göre, MİT ne yapıp, ne ettiğimizi biliyordu, hâlâ bazı "gizli" işlerin peşinde koştuğumuzun farkındaydı, "illegal işleri" kimlerin yürüttüğünü çok iyi biliyordu, herhangi bir "yanlış" adımımızda bizi "toplamak" için tetikte beklemekteydi. O günlerde, TKP'ye, Dev-Yol'a, TDKP'ye vb. karşı girişilen işkenceli operasyonlar da, kulağımıza ulaştırılan bu fısıltıları inandırıcı kılıyordu. TİKP önderliğinin önemli kısmının tutuklu ve mahkûmiyetlerinin pamuk ipliğine bağlı olması da elimizi kolumuzu bağlayan bir diğer etkendi. Kısacası, TİKP, kendi gönüllü ideolojik ve politik teslimiyetinin sonucunda, askerî yönetimin, devletin, fiilen esir aldığı, yerinden kıpırdatmadığı bir parti haline getirilmişti. Kanımca, devletin planı, TİKP'ye karşı büyük çaplı operasyonlar yapmak yerine, onu olduğu yerde kıpırtısız hale getirmekti. Bu, kedinin, yakaladığı fareyi öldürmeyip, pençesinin altında kıpırtısız tutmasına fazlasıyla benzeyen bir durumdu. Sonuç olarak, bizim örgütlenme alanındaki tutumumuz, TİKP'nin teslimiyetçi siyaset ve yönelimlerinin izdüşümüydü ve bu teslimiyetçi siyaset değiştirilmediği

sürece farklı bir örgütlenmeye girişemezdik. O saatten sonra ve o teslimiyetçi siyasetlere rağmen bizden kapsamlı bir illegal örgütlenmeye girişmemizi istemek, bir mağazadan, açık açık alışveriş yapan birisine, son anda hesabı ödemeden kaçıp gitmesini önermek gibi bir şeydi.

Legalizm meselesini, daha derinlemesine ve solun bütünü açısından tahlil etmek gerekir. 1970'li yıllarda, PKK dışında, neredeyse bütün sol ("illegal örgütlenmeden" bol bol söz edilmesine ve zaman zaman, "dostlar alışverişte görsün" kabilinden illegal yayınlar çıkartılmasına rağmen) "legal olanak"ların büyüsüne kapılmış ve devlete güvenen bir örgütlenme çizgisi tutturmuştur. Bu çizginin acı sonucu, 12 Eylül'den sonra, aşağı yukarı tüm sol örgütlerin (12 Eylül öncesinde "direniş komiteleri" örgütleyen, "Fatsa örnekleri" ortaya koyan o anlı şanlı Dev-Yol'un, cuntanın önünde hiçbir direniş gösteremeden nasıl tuz buz olduğu hatırlardadır) kısa sürede çökertilmesiyle yaşanmıştır. Bunu en acı bir şekilde yaşayanlar ise, köylük bölgelerde oturan, yerleri yurtları belli, bizim tersimize, büyük şehirlerin kalabalığına karışma olanaklarından yoksun köylü taraftarlar olmuştur. Devletin sunduğu "legal olanaklar" tuzağına düşmeyen bir tek, daha 12 Eylül öncesinden ciddi bir illegal örgütlenmeyi esas alan PKK olmuştur. Nitekim, 12 Eylül sonrasında, cuntaya karşı en ciddi ve etkili direnişi de bu örgüt göstermiş (burada, diğer toplumsal ve "ulusal" koşullar üzerinde durmuyorum), diğer sol örgütlerin çökertildiği ortamda PKK, başarılı bir silâhlı mücadele örgütlemenin üstesinden gelebilmiştir.

Aslında kanımca, 12 Eylül sonrası solun yıkımı, "legal-illegal örgütlenme" ikilemiyle de izah edilemez. Buna yol açan, en "silâhlı" ve en "illegal" örgütlere varıncaya kadar, *tüm* sol örgütlerin, *legalist örgütlenme*ye yönelmelerinden çok, *legalist zihniyete* sahip olmalarıdır. 1960'larda "devleti kurtarma" misyonuyla "ordu" ile "gençliğin" "el ele" olabileceği hayallerine kapılan, dolayısıyla kendini devletin "gadre uğramış çocuğu" olarak gören sol, 1970'li yıllarda "popülist bir halk iktidarı" hayaliyle, bu kez kâh reformist Ecevit'in şemsiyesi altına gir-

miş, kâh Sovyetler Birliği, Çin Halk Cumhuriyeti, Arnavutluk, Kuzey Kore, Bulgaristan gibi ülkelerin maddi desteğiyle güç toplamaya çalışmış, müzmin "materyalistliği" yüzünden, 1960'larda olduğu gibi, 1970'li yıllarda da, reel maddi güçlere dayanmaktan vazgeçmemiş, bu reel güçlerin "legalitesinin" kendisini koruyacağını sanmıştır. İşte bu yüzden, o dönemde bol bol sözü edilen "işçi sınıfı" ve "halk", solun zihniyet dünyasında, aslında hep "manevi" bir güç olarak kalmış, ondan, ele geçirilecek iktidarın "manevi meşrûlaştırıcısı" olarak yararlanılmanın ötesinde pek bir şey beklenmemiş, bu yüzden de gerçek bir devrimin gerçek gücünü oluşturacak kitlesel örgütlenmelere gidilmemiş, gidildiği kadarıyla da bunlar, kitlenin kendi özinisyatifinin değil, kitlelerin üzerinde "öncü" örgütün hegemonyasının temsilcisi olmuşlardır.

Dikilitaş'taki evimizi çok az arkadaş biliyordu. Eve gidip gelenler, Hasan Yalçın, Hüseyin Karanlık, Vedat Soner, Osman Kurucan, Osman Gürhan Ertür, o sırada hamile olan eşi Yaprak Zihnioğlu, 12 Eylül'den önce kurulan "ideolojik sorunları araştırma komitesi"nin üyeleri oldukları için sık sık görüşmem gereken Necmi Demir ve o günlerde, Yaprak gibi hamile olan İlkay Demir'di. Partinin eski "kapalı devre" okuma tarzı yıkıldığından (bunun en belirgin göstergesi, o zamana kadar yüzüne bile bakmadığımız *Birikim* dergisinin kolleksiyonlarını, Halil Berktay'dan temin edip okumamdır) geniş çaplı ve hummalı bir okuma faaliyetine girişmiştim. O günlerde kitapların çoğunu, hamile olmasına rağmen, o sıcakta yokuşu tırmanarak, Yaprak Zihnioğlu getiriyordu. Necmi ve İlkay'dan da epeyce kitap temin etmiştim. Bütün okuma faaliyetim, Stalin meselesine yönelikti. İlk işim, Rasih Güran'ın çevirdiği ve 1960'ların sonlarında Ağaoğlu Yayınları tarafından basılan, ama basıldığı yıllarda biz Maocuların ilgisini çekmeyen, İsaac Deutscher'in, üç ciltlik *Troçki* adlı dev eseri oldu.

İsaac Deutscher, Troçki'nin hayatını merkez aldığı dev eserinde, esasen Rus devrim tarihini anlatıyor, özellikle Bolşevik Partisi içindeki temel tartışmaları kapsamlı bir şekilde ortaya

koyuyordu. O zamana kadar, Sovyetler Birliği'nde olup bitenler hakkındaki tüm bilgim, Stalin'in emriyle kaleme alınmış ve Aydınlık Yayınları tarafından çevrilip basılmış *SBKP (Bolşevik) Tarihi* adlı kitaptı. Bu yüzden, Deutscher'in anlatımı, benim için tamamen yeni, hattâ şok edici şeyler içeriyordu. Bildiğimi sandığım olayları ve tartışmaları, şimdi tamamen farklı bir perspektiften, yeniden öğreniyordum. Kitabın, 1920'li ve 1930'lu yılları anlatan bölümlerine gelince, eğilimim kesin olarak Deutscher'in bakış açısından yana kaydı. Bunun en büyük nedeni, Stalin'in, neredeyse on beş yıldır ezberlediğim ve tekrarlayıp durduğum gibi, "burjuvaları" değil, komünistleri katletmiş olduğunu öğrenmemdi. Deutscher'in anlattıkları sonucunda, yüreğim, Stalinist bürokrasiye karşı isyan ve Troçki başta olmak üzere, tüm muhalif komünistlere karşı sevgi ve acımayla dolmuştu. Artık kendimi kesin olarak Stalinci bürokrasinin karşısında, muhaliflerin safında hissediyordum. 1930'lu yıllarda, Stalin'in önünde diz çöken, Preobrajinski ve Buharin gibi muhaliflere kızıyor, Stalin'e teslim olmayan Troçki'ye hayranlık duyuyordum. Ayrıca, Stalin'in 1930 yılında, hızlı sanayileşme uğruna başlatılan zorla kollektifleştirme uygulamasını okuduğum zaman, "köylü"cü yanım da harekete geçmişti. Stalin'in, "Kulak"ların tasfiyesi adına, tüm Rus *müjik* sınıfını ezdiğini ve tırpanladığını öğrenmek, beni çileden çıkartmıştı. O zamana kadar "işçilerin ve köylülerin babası" diye bildiğim Stalin'den nefret etmem için bu kadarı bile yeterliydi. Biz, işçilerin ve köylülerin kurtuluşu için mücadele ettiğimizi sanıyorduk yıllardır. Hattâ partimizin adını bile, bu iki ezilen sınıf oluşturuyordu. Nasıl olmuştu da, işçileri ve köylüleri en gaddarca yöntemlerle ezen bir bürokrasinin "baba"sını, ezilen sınıfların kurtarıcısı olarak görebilmiştim yıllar yılı?

1981 baharında Deutscher'i okumak, benim disillüzyonumdaki niteliksel sıçramayı oluşturmuştur. Bundan sonra okuyacaklarımın hepsi, bu sıçramayı pekiştirmeye hizmet etmiştir. Örneğin, Çekoslovak Komünist Partisi içinde, Stalinist polisin gayretleriyle, 1952 yılında yürütülen büyük temizliği anlatan, Arthur London'un *İtiraf*'ı, yalnız benim değil, Hüseyin Karan-

lık ve Hasan Yalçın başta olmak üzere, dışarıdaki tüm önderliğin başucu kitabı haline gelmişti o günlerde. Anlayacağınız, "dışarıdaki önderlik", neredeyse ani denebilecek bir dönüşümle, anti-Stalinist olmuştu. 12 Eylül'den hemen sonraki, *Ufuklar*'ı çıkardığımız günlerde, "sosyalizmin sorunları"nı tartışmaya açıp açmama konusunda aramızda tartışırken, buna ilk itiraz edenlerden birinin Hasan Yalçın olduğunu, bu tartışmanın açılmasına taraftar olan bana ve Osman Gürhan Ertür'e, "her iş bitti de sosyalizmin sorunları mı kaldı" diye karşı çıktığını hatırlıyorum. Ama kısa sürede, sanırım esas olarak benim ve o gün solda esmeye başlayan rüzgârın etkisiyle, "dışarıdaki önderlik", "sosyalizmin sorunları"nın araştırılmasına ve giderek tartışmaya açılmasına karar verdi. Tartışmayı başlatacak "sorular" metnini hazırlama görevini, Necmi, İlkay ve benim oluşturduğum "ideolojik sorunları araştırma" komitesi, esas olarak da ben üstlendim. "Dışarıdaki önderliğin" bu yönelimi, 1981 yılında, Aydınlık hareketinde, hem yeni bir atılım içine girmiş olmanın dinamizmini, hem de bu dinamizme hiç de uygun bir ruh hali içinde olmayan "taban"ın huzursuzluğunu ve "içerideki önderliğin" kuşkuculuğunu körükledi. Ancak, bunlara geçmeden önce, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, nasıl bir ideolojik yönelim içinde olduğumuzu biraz daha anlatmam gerekiyor.

Başta ben, İlkay ve Necmi olmak üzere, Hasan Yalçın, Hüseyin Karanlık ve Osman Kurucan'dan oluşan (Osman Kurucan'ın tuhaf bir merkeziyetçiliği vardı. O sırada "kaptan köşkünde" kim bulunuyorsa, siyasetinin ne olduğuna bakmadan onun "çarkcıbaşılığı"nı üstlenirdi. Belki de bu, onun gerçek bir aparatçık ruhuna sahip olduğunun kanıtıdır) "dışarıdaki önderliğin", İstanbul'daki ağırlıklı kesimi, Stalin'e karşı kesin tavır almış, hattâ, 1920'lerin ve 1930'ların muhalefetini haklı bularak, yarı yarıya Troçkist bir yönelim içine girmişti. Daha doğrusu, bizim o zaman içinde bulunduğumuz ideolojik konum, "yarı-Troçkist, yarı-Maoist" olarak tanımlanabilir. Dışarıdaki önderliğin, bu konudaki en ihtiyatlı unsuru, belki biraz da, Ankara'da bulunduğu ve ideolojik sorunlardan çok, parti

davasına ilişkin pratik sorunlarla ilgilenmek zorunda kaldığı için bizim hararetli "ideolojik tartışma" ortamımızdan uzak kalan Halil Berktay'dı. Halil de sorunların ele alınıp tartışılmasından yanaydı, ama bizim aniden anti-Stalinist kesilmemize biraz uzaktan ve ihtiyatla baktığı belliydi. Bir "alt kademede" bulunan, Ferit İlsever, Daşar Karadağ gibi arkadaşlar ise, Halil Berktay'dan da farklı bir tutumla, "içerideki önderliğin" kuşkuculuğunun ve dogmatizminin dışarıdaki temsilcisi gibiydiler. Tartışmaların iyice hararetlendiği bir zamanda, Ferit, Daşar ve Oktay Kutlu, İzmir'den kalkıp, "parti müfettişi" pozlarında istanbul'a gelmişlerdi. Oktay, ideolojik konularda daha makûl, tartışmaya açık bir konumdaydı. Ferit ise, her zamanki dogmatizmiyle, bizim, "yoldan" "kaç santim" saptığımızı tespit etmeye çalışıyordu. Benimle doğrudan görüşmedi bu konuları. Esas olarak, eski samimi arkadaşı Hasan'la tartıştı. Hasan'ın anlattığına göre, Ferit, o sevimli ciddiyetiyle, bizim "Troçkist" olup olmadığımızı öğrenmek istemiş. Hasan ise, o zamanlar, "dışarıdaki önderliğin" bütününe hâkim olan bir özgüvenle şöyle yanıtlamış Ferit ve Daşar'ı: "Ne biliyorsunuz Troçki konusunda? İstesem sizi bir gecede Troçkist yaparım. Bırakın böyle şeyleri de, biraz gözünüzü açıp, öğrenmeye bakın." Hasan, "Troçkistlik" konusunda beni bile yaya bırakmıştı. Benim derdim, "Troçkist" olmaktan çok, Stalin'i bordadan aşağı atmaktı. Hasan ise, Troçki'nin, "eski Bolşevikler kuşağının" en entellektüel, en değerli üyesi olduğunu söyleyip duruyordu.

İçinde bulunduğumuz bu "yarı-Troçkist, yarı-Maoist" ideolojik yönelimin nasıl bir şey olduğunu biraz daha açmam gerekiyor. Aslında bağdaşır şeyler olmamasına rağmen, o günkü "ideolojik ihtiyaçlarımız" çerçevesinde bu ikisini bağdaştırmaya çalışıyorduk. Temeli Maoculuk olan bir hareketin, Mao'yu reddetmesi beklenemezdi. Ancak, Mao'ya dayanarak Stalin'i reddetmek pekâlâ mümkündü. Stalin, hızlı endüstrileşmeye girişmişti. Gerçi Mao'nun da "büyük ileri atılım" gibi girişimleri vardı ama, bu, Stalin'in "hızlı endüstrileşmesi"nden oldukça farklıydı, zaten Çin'in toplumsal koşulları da buna elvermi-

yordu. Üstelik, Mao, Birikim Yayınlarının bastığı *Yayınlanmamış Yazılar*'ında okuduğumuz gibi, hızlı endüstrileşmeye karşı birçok laf etmişti. İkincisi, Stalin, köylülüğü tasfiye ederken, Mao, köylülüğün tasfiyesine karşı çıkmış, hattâ onları Çin'deki "yeni bürokrasiye" karşı korumuştu. Stalin'in köylülüğe saldırı politikasına karşı çıkan birçok laf da etmişti. Sonra, Mao'nun başlattığı Kültür Devrimi, pekâlâ, "bürokrasiye karşı mücadele" olarak yüceltilebilir, hattâ bu hareketin, "Stalinist yeni bürokrasi"yi hedef aldığı ileri sürülebilirdi. Evet ama, Mao'nun "anti-Troçkist" sözleri ve yönelimleri ya da Troçki'ye karşı kesin olarak Stalin'in yanında yer alan tutumları nereye konacaktı? Hem sonra, Stalin'in "hızlı sanayileşme ve zorla kollektifleştirme" politikası, 1920'lerdeki "sol" muhalefetin ve Troçki'nin önerilerinin hayata geçirilmesi değil miydi? Evet, bu konuda zorluklar olduğu açıktı. Ama, biraz zorlayarak bu konuda da uygun bir yol bulabilirdik. Mao'nun Stalin'den yana ve Troçki'ye karşı bir tavır içinde olması, o günkü uluslararası komünist hareketin içinde bulunduğu koşullarla bağlantılıydı. Kıyasıya bir devrim mücadelesi yürüten Mao'nun, böyle hassas bir konuda, Sovyetler Birliği'nin başı durumundaki Stalin'e karşı açık tavır alması beklenemezdi. Öte yandan, Mao, Troçki'ye, belki de, 1920'lerdeki "köylü düşmanı" ve bürokrasiyi körükleyen "hızlı endüstrileşme" politikasından dolayı karşıydı. Stalin, Troçki'nin bu politikalarını benimseyip yürürlüğe koyunca, Mao muhtemelen, "Troçki'yi eleştirme" perdesi altında Stalin'i eleştirmişti. Bu durumda biz, Mao'ya sahip çıkıp Stalin'i reddedebilir, Stalin'in karşısında yer alan *1930'ların* Troçkist muhalefetini haklı bulurken, bu muhalefetle, Mao'nun Stalin'e karşı çıkışlarını anti-Stalinist bir paralellik içinde gösterebilirdik. Görüleceği üzere, "ideoloji üretmek", Marx'ın belirttiği gibi, gerçekten de, olguların çarpıtılmasından başka bir şey değildi.

Parti içindeki ideolojik tartışmalar, birbirinden farklı dört eğilime yol açmıştı: Birinci eğilim, partinin ideolojik çizgisini kökten sorgulamayı ve giderek reddetmeyi gündeme getiren, 12 Eylül sonrasında parlamakta olan, "liberalizm" olarak da

tanımlanabilecek "sivil toplum"culuk[2] akımından etkilenen, partili aydınların temsil ettiği "yenilikçi-liberal" eğilimdi; ikincisi, benim de içinde bulunduğum ve başını çektiğim, "dışarıdaki önderliğin" temsil ettiği, "Stalin'i reddetme akımı" olarak özetlenebilecek, "yenilikçi-Maoist-Troçkist" eğilimdi; üçüncüsü, "içerideki önderliğin" ve dışarıda kalmış bazı il yöneticilerinin temsil ettiği, partinin eski ideolojik yapısını aynen korumayı, hattâ 12 Eylül öncesindeki gelişmelerden de arındırarak daha katı bir şekilde korumayı savunan "muhafazakâr-Stalinist" eğilimdi; dördüncüsü, 12 Eylül'den sonra içine girilen olumsuz koşullardan en fazla etkilenen, gerek günlük "maişet", gerekse yerel planda var olma derdine düştüğü için bütün ideolojik gelişme ve tartışmalara uzak bakan, hattâ bu tür tartışmalardan huzursuzluk duyan, dolayısıyla, eski belirlenmiş ideolojik yönelimlerden ayrılmaya niyeti olmayan, "taban"ın, "anakronik-muhafazakâr" eğilimiydi. İdeolojik tartışmaların başlarında, ilk iki "yenilikçi" eğilimle, son iki "muhafazakâr" eğilim, objektif bir ittifak içine girmiş, ancak zamanla, "yenilikçi" iki eğilim birbirinden uzaklaşırken, "muhafazakâr" iki eğilim, kaynaşıp birbirinden ayırt edilemez hale gelmiştir. Sanırım, bu kategorileştirme, ideolojik alanda cereyan eden olaylara ilişkin bundan sonra anlatacaklarımın daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır.

Dikilitaş'taki evde, "1980'lerde Sosyalizm Üzerine Sorular" başlığını taşıyan uzunca bir metin hazırladım. Bu metinde, "iktidarın ele geçirilmesi"nden, "Jakoben tipi devrim"e; "geri ülkelerde iktidarın elde tutulması"ndan, "devlet-parti ilişkisi"ne; "bürokrasi ile mücadele"den, "proletarya iktidarı"na; "parti içi hizip sorunu"ndan, "profesyonel devrimcili"ğe; "kitle örgütleri"nden, "özgürlük sorunu"na; "kültür devrimi"n-

2 "Sivil toplum"culuk adı verilen sol-liberal eğilim, 1980 sonrası, ezilmiş sol içinde yeşeren, eski katı-Leninist anlayışlara tepkinin ürünü olduğu kadar, burjuvazinin ideolojik hegemonyasını yeniden teessüs etmesinin soldaki yansımasıydı. Başlangıçta, "Erich Fromm modası"yla yayılan bu eğilimi, bir kısım eski militan ve aydının, '70'li yılların aşırı kollektivist, bireyi yok sayan, merkeziyetçi, devletçi Leninist anlayışların solda yaratmış olduğu bunaltıcı atmosferden kurtulma güdüsüyle aşırı bireyciliğe yönelmeleri beslemiştir.

den, "sosyalist ilk birikim"e; "merkezî planlama"dan, "tek ülkede sosyalizm"e ve "sosyalizmin pratik uygulamaları"na kadar çok sayıda sorun ele alınıyor, "bu sorunlar konusundaki farklı fikir ve görüşler, mümkün olduğu kadar "tarafsız" bir şekilde özetleniyor, yine "objektif" olmaya çalışan bir yaklaşımla, konu üzerinde düşünecek olanlara, cevaplandırılması gereken sorular özetleniyordu.[3] Metin, ne kadar "tarafsız" bir tarzda kaleme alınırsa alınsın, yazarının, yani başta benim, "ideolojik sorunları araştırma komitesi"nin ve "dışarıdaki önderliğin" bakış açısını yansıtıyordu. Bugün okunduğu zaman, bu metnin, o günkü kısıtlı bilgi birikimimize rağmen, Marksizm konusunda oldukça ciddi bir sorgulama olduğu görülecektir. Öte yandan, aramızda tartıştığımız, ama "ihtiyatlı" olmaya çalıştığımız için metne yansıtmadığımız noktalar da söz konusuydu. Bir kere, özünde Stalinizmi sorguladığımız halde, Troçkizm konusuna hiç değinmemiştik. Değinmediğimiz önemli noktalardan bir diğeri de anarşizm konusuydu. Özellikle Necmi ve İlkay'la, zaman zaman anarşizmin Marksizme yönelttiği eleştirilerin ne ölçüde doğru olabileceği üzerinde de tartışmalarımız olmuştu. Aslına bakılacak olursa, 1980'lerin başlarında bile anarşizm konusundaki bilgi yetersizliğimiz devam ediyordu. Bunun en büyük nedenlerinden biri, bu konuya ilişkin yazılı Türkçe metin ve çevirilerin neredeyse yok denebilecek kadar az olmasıydı. Buna rağmen, Mete Tunçay'ın hazırladığı, 1960'lı yıllarda basılmış bir derlemede, Bakunin'in, devlet ve Marksizm konusundaki eleştirilerini içeren bir makalesini bulmuş ve okumuştuk. Bakunin, bu makalede, Marx'ın önerdiği "proletarya diktatörlüğü" gerçekleştiğinde, bunun, korkunç bir bürokratlar diktatörlüğüne dönüşeceğini söylüyor ve aşağı yukarı, günümüzdeki "sosyalist ülke"lerin tasvirini, bu tür ülkeler pratikte oluşmadan çok önce yapıyordu. Bakunin'in bu kehanetini okumak bizi son derece etkilemiş, hattâ sarsmıştı. Necmi'yle aramızda, Bakunin'in, gerçeği,

3 Bu metin, *Sosyalist Birlik* derginin, Nisan 1989 tarihli, 2. sayısında yayınlanmıştır.

neredeyse yüz yirmi yıl önce gördüğünü konuştuğumuzu hatırlıyorum. Ne var ki, bırakın böyle şeyleri hazırladığım metne yazmayı, henüz anarşizmi ciddi ve derinlemesine incelemeye yönelecek bir noktada bile değildik. Çünkü hâlâ, Marksizmin bir yenileşme atılımıyla "hata"larından arınabileceği umudunu beslemekteydik.

Metne, "araştırma komite"mizde son şeklini verdikten sonra, parti "taban"ına açmadan, "içerideki"lere yollama gereğini duyduk ve hem metin, hem de açılacak tartışma konusundaki fikirlerini öğrenmek istedik. Önce, epeyce süre ses çıkmadı "içeridekiler"den. Aslında bu sessizliğin pek hayra alamet olmadığını sezmiştim. Ne var ki, aleyhte bir tutum takınmamaları bile bizim işimize geliyordu. Bu sayede, "taban"a fikirlerimizi daha serbestçe ve halihazır "önderlik" konumumuzun avantajlarından yararlanarak yayabilmekteydik. Ancak bu da sonuna gelmişti artık. Günün birinde, Abdurrahman Taşçı, "içeridekilerin", "sosyalizmin sorunları tartışması" ve "sorular metni" ile ilgili, avukatlar aracılığıyla kendisine ulaşan mesajlarını bana aktarmak istediğini söyledi. Şule'nin çocuklarıyla birlikte oturduğu, Akaretler'deki evde bir akşamüstü buluştuk. Abdurrahman Taşçı, "elçiye zeval olmaz" havasında, içeridekilerin görüşlerini, bireysel nüanslara varıncaya kadar, ayrıntılarıyla aktardı. Bir kere, "içeridekiler", "sorular metni"ne toptan karşı çıkıyor ve bu metnin "taban"a gönderilmesini doğru bulmuyorlardı. "Sosyalizmin sorunları tartışması"nın açılmasına karşı bu kadar katı bir tutum takınmamakla birlikte, sonuç olarak, "bu şekliyle" böyle bir tartışma açılmasına da karşıydılar. İçerideki arkadaşlardan, "sosyalizmin sorunları tartışması"na en kararlı karşı çıkanlar, Oral Çalışlar ve Mustafa Kemal Çamkıran'dı. Her ikisi de, şu sırada böyle bir tartışma açmanın, partiyi ideolojik bakımdan feshetmekle aynı anlama geldiği düşüncesindeydiler. Doğu ve Mehmet Bedri Gültekin, onlara göre daha "ılımlı" bir tutum içinde görünüyor, "tartışma açılmasına" onlar kadar doğrudan bir muhalefet göstermiyorlardı. Ama Doğu, "yöntemi" yanlış buluyordu. Böyle bir tartışmanın açılması için "önder-

liğin" çok iyi hazırlanması ve "taban"ı yönlendirmesi gerekirdi. Bu da "sorular"la değil, "yönlendirici metinler"le olurdu. "Önderlik", "taban"a soru sormaz, yalnızca "taban" tarafından öğrenilmesi gereken "cevapları" dikte ederdi. Her şeye "taban"ın karar vereceğini düşünmek, safdil bir "liberalizm" ve "demokrasicilik"ti. Doğu, "içeridekiler"in sözcüsü olarak avukatlara bu görüşleri aktarırken, yanında, Oral, Çamkıran, Mehmet Bedri ve Halim Spatar da vardı. "Sosyalizmin sorunları"na açılım konusunda, bu beş kişinin içinde en fazla güvendiğimiz, Halim Spatar'dı. Çünkü Halim Spatar, "klasik" bir partili değildi. Eski tüfeklerden olduğu halde, partiye, ideolojik konulara ilgisinden ve entellektüel yetenekleri dolayısıyla katılmıştı. Bu anlamda, o sırada Fransa'da, eşi Sevgi Suda ile birlikte bir sürgün-yazar hayatı yaşayan Orhan Suda gibi, kadim Stalinist geleneği aşabilmiş birkaç eski komünistten biriydi. Öte yandan, 12 Eylül öncesinde, parti merkezinin başlattığı, Hitler-Stalin paktını eleştirme yöneliminin başını çekenlerdendi ve bu konuda önemli katkıları olmuştu. Velhasıl, dogmatizmden uzak yapısı dolayısıyla, biz "dışarıdakiler"in en çok umut bağladığı parti önderlerinin başında geliyordu. Ancak, avukatların aktardığına ve Taşçı'nın bana anlattığına göre, Halim Spatar, bu görüşmede, Oral ve Çamkıran kadar katı olmasa da, "sosyalizmin sorunlarının tartışılması"na karşı "içeridekiler"le aynı tutum içinde görünmüştü. Hattâ, bu konuda, Doğu'ya yardımcı olacak argümanlar ürettiği bile anlaşılıyordu. Taşçı'nın anlattığı bir enstantaneye göre, Doğu konuşurken, Halim Spatar, onu destekleyen bir havada araya girmiş ve "sorular metni"ndeki fikirlerin, Yunan asıllı, Althusserci düşünür Nicos Poulantzas'dan etkilenmekten kaynaklandığını söylemişti. Bu bilgi çok inandırıcıydı. Çünkü ne avukatların, "Poulantzas" ismini kafalarından uydurmasına, ne de Halim Spatar dışında, orada bulunanlardan herhangi birinin, bu filozofu bilmesine ya da hatırlamasına olanak vardı.

Böylece, daha sonradan Doğu Perinçek tarafından "sorular hareketi" adı verilecek, parti içindeki ideolojik yenilenme ha-

reketi, resmen durdurulmuş oluyordu, çünkü "içeridekiler"e rağmen böyle bir hareketi *resmen* sürdürmek, hareketin fiilen bölünmesi anlamına gelirdi ve bu da o karanlık günlerde hiç arzu edilir bir şey değildi bizim tarafımızdan. Bununla birlikte, hareketin fiilen tamamen durduğunu söylemek de mümkün değildir. Bir kere, halen parti saflarında gözüken aydınlar olsun, parti "taban"ı olsun, "sosyalizmin sorunlarının araştırılması" hareketinden haberdar olmuştu. İkincisi, "dışarıdaki önderlik", en yakın partili çevrelerde bu tartışmayı *de facto* başlatmıştı. Bunun da ötesinde, kendi okuduğumuz kaynakları bir "okuma listesi" haline getirip parti saflarında yaymıştık. Parti saflarındaki en "uyanık" unsurlar, bizim de etkimizle, sorunları tartışmaya başlamışlardı ve biz, "sorular hareketi" resmen durdurulduğu halde, parti saflarına "tartışma durdurulmuştur" diye bir talimat vermekten kaçınmıştık. "Okuma listesi" ellerine ulaşan kimi arkadaşlar, bu kitapları temin edip okumaya çalışıyor, kimileri de bu "liste"ye, "Troçkist" olduğu gerekçesiyle itiraz ediyordu. Bizim duruma şu ya da bu yönde müdahale etmememiz sonucunda, parti saflarında bir kargaşalık doğduğu da açıktı. Bir anlamda, "her kafadan bir ses" çıkmaya başlamıştı.

Hareket resmen durdurulmasına rağmen, küçük gruplar, kendi aralarında tartışmaları fiilen sürdürüyorlardı. Bunlardan birkaçına ben de katılmıştım. Bunlardan biri, Şule'nin Akaretler'deki evinde yaptığımız, "feminizm" tartışmasıydı. İlkay Demir, o günlerde kendini açıkça feminist ilân etmişti. O sıralar feminizm, dinamik bir kadın hareketi olarak yeni yeni filizlenmekteydi. Türkiye sol hareketi içinde "cinsiyetçi ayrımcılık sorunu", yeni filizlenen feminizm sayesinde ilk kez ciddi bir şekilde gündeme geliyordu. Necmi ve İlkay, benim tersime, mızrağın sivri ucunu Stalin'e yöneltmek yerine, sorunu daha geniş, daha kültürel bazda ele almaktan yanaydılar. Bu yüzden, tartışma gündemine, feminizm vb. türünden daha farklı konuları da getiriyorlardı. O günkü toplantıda tartışma konusu, Bekir Yıldız'ın yeni yayımlanmış *Halkalı Köle* adlı romanıydı. Feminist bakış açısına göre bu roman, Bekir Yıldız'ın, "er-

kek egemen" yönelimini yansıtıyordu. Bu yüzden de, İlkay romanı eleştiriyordu. Daha doğrusu, İlkay'ın amacı, Bekir Yıldız'ın romanından hareketle, "erkek egemen"liğini, feminist perspektifle eleştirmekti. Ben de "esaslı yenilikçi"lerden olduğumdan, konuya fazla vakıf olmasam da, İlkay'ı destekleyen bir tutum almıştım, Necmi de öyle. Karşı görüşü, tartışmada yer alan Gülay Göktürk temsil ediyordu. Gülay Göktürk de "yenilikçi" bir yönelim içinde görünmekle ve feminizmi desteklediğini söylemekle birlikte, İlkay'ın eleştirilerine karşı çıkmış ve Bekir Yıldız'ı savunmuştu. Gülay'a göre, evlilik kurumunu temelden karşıya almak doğru bir tutum değildi. Evlilik kurumu, kadınlardan yana bazı avantajlar da sağlıyordu. Bu tartışmadaki görüşleri, Gülay'ın daha o zamandan, düzen içi, reformcu bir yönelim içine girdiğini gösteriyordu.

Bir keresinde de, parti çevresindeki kalabalık bir aydınlar grubunun düzenlediği tartışmaya katılmıştım. İçlerinde Kerem Çalışkan, Alev Er, Alper Görmüş gibi arkadaşların da bulunduğu, yaklaşık yirmi kişilik bir aydınlar toplantısıydı bu. Toplantıyı aydınlar düzenlemiş ve sorunları tartışmak üzere, İlkay ve Necmi Demir'i de davet etmişlerdi. Necmi ve İlkay, benim de kendileriyle gelmemi istediler, gittim. Beni toplantıya katılmaya sevk eden güdü, aydın kesimin, anti-Stalinist yönelime katılmaya ne ölçüde hazır olduğunu öğrenmekti. Ne var ki, toplantıda, aydınlarla benim aramda önemli farklılıklar olduğu ortaya çıktı. Necmi ve İlkay, benimle aydın arkadaşları uzlaştırmaya çalıştılar, ama boşuna. Aydınlar da benim gibi Stalin'e karşı olmakla birlikte, onların talepleri çok daha farklıydı. Daha doğrusu onlar, doğrudan doğruya devrim fikrini sorgulamaktan yanaydılar. Ben buna kesin olarak karşıydım. Benim kanaatime göre, Stalin devrimi bastırmıştı. Biz, Stalin'e karşı çıkarken, devrim fikrine daha fazla sarılmalıydık. Aydınlar ise, neredeyse devrimle Stalin'i özdeş görüyorlardı. Stalinizm, devrimin ürünüydü. O halde, Stalin'den önce devrim sorgulanmalıydı. Yani kısacası, aydınlar, *Stalin'i devrim doğurdu* derken, biz "dışarıdaki önderler", *Stalin devrimi boğdu*, diyorduk. Bunun üzerine, tartışma "liberalizm" ve "sivil top-

lum"culuk meselesine kaydı. Ben "sivil toplum"culuğun, neoliberal burjuva bir akım olduğunu ileri sürdüm. Aydın arkadaşlar ise, açıktan açığa olmasa da, 12 Eylül'den sonra yeni yeni yeşeren bu eğilime yatkın olduklarını belli ettiler. Toplantı, onlarla benim aramda herhangi bir anlaşma ortamı doğmadan kapandı. Bu kavşak noktasında yolların tamamen ters yönlere doğru gittiği açık seçik ortadaydı.

12 Eylül'den sonra, aydınlarla parti arasındaki ilişkide tuhaf bir zıddına dönüşme olmuştu. 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca, genel olarak soldaki parti-aydın ilişkisinde, ibre partiden ya da örgütten yana ağır basmış, aydınlar, 1960'ların başlarındaki etkilerini ve bağımsızlıklarını iyice kaybetmişlerdi. Hattâ giderek, sol örgütler, aydınları (bu, *Birikim çevresi* dışında bütün sol için geçerlidir) aşağılamaya başlamış, aydınlar da "mazojist" bir tutumla buna boyun eğmiş, hattâ aydın özelliklerinden kurtulma gayretine girmişlerdi. Bizim harekette de böyleydi bu. Saflarımızdaki aydınlar, partinin direktifleri altında, Mao Zedung çevirileri yapmakla görevliydiler. Örneğin, Fatmagül Berktay, Fatma Bursalı gibi aydınlar, yetenekleri çok daha yararlı işler yapmaya elverişli olduğu halde, salt çevirmen olarak ya da Fatma Bursalı örneğinde olduğu gibi, parti kuruculuğu türünden "sembolik" görevlerde "kullanılmış"lardır.

12 Eylül, devrimci döneme son verdi. Bu, aynı zamanda, devrimci atmosferden yararlanarak kendi bürokratik sultalarını kurmuş sol örgütlerin de, devrimle birlikte parlaklıklarını kaybetmeleri anlamına geliyordu. Bu ortamda, başta partili aydınlar olmak üzere, üye ve taraftarlarla partinin bağları gevşedi, taraftarlar bağımsızlaştılar ya da atomize oldular. Bu atomize olma ortamında, aydınların büyük bölümü, burjuvazinin kendilerine sunduğu yüksek maaşlı olanaklara akın ettiler. Bunu gönül rahatlığı ile yapmalarını kolaylaştıran en önemli faktör, 12 Eylül sonrası ideolojik ortam değişikliğiydi. 12 Eylül öncesinde, bir aydın için, burjuvazinin olanaklarından yararlanmak ya da "örgütlü mücadeleden" uzak durmak bir utanç vesilesiydi. 12 Eylül'den sonraki, belkemiğini neoliberalizmin oluşturduğu yeni ideolojik atmosfer, bu tür şey-

leri "utanç" olmaktan çıkartıp "övünç" haline getirdi. Artık devrimden söz etmek ya da "örgütlü mücadele"yi savunmak, neredeyse "dinazor"luk kabul ediliyor, "entellektüalizm" "utanılacak" bir şey olmaktan çıkıyor, eskiden ayaklar altında ezilen "pipo" ve "gözlük", en revaçta mallar olarak piyasaya sürülüyordu.

Bu yeni ideolojik atmosferin canlı örneklerini yaşamaktaydık o sırada. Hüseyin Karanlık'la birlikte, bizim eski partili aydınlardan Cenap Nuhrat'la görüşmeye gitmiştik. Cenap, o sırada, *Britannica Ansiklopedisi*'ni çıkartmaktaydı. Eskiden parti yöneticileri, aydınları görmeye gitmezdi, tersi olurdu. Şimdi ortam değişmiş, biz yöneticiler, "marûzatçı" kılığına bürünmüştük. Neydi Cenap'la görüşme nedenimiz, şimdi çok iyi hatırlamıyorum. Ama, partili yöneticiler olarak pek boynu bükük bir halimiz vardı. Cenap'ın, biraz mesafeli de dursa bize güler yüz göstermesinden bile memnun olmuştuk. Onun "değerli" zamanını almamak için büyük özen gösterdiğimizi, yeni dönemdeki "entellektüel açılımlara" uygun, "anlayışlı" yöneticiler olduğumuzu kanıtlamak için epeyce ter döktüğümüzü hatırlıyorum.

Devrim davasının eski parlaklığını yitirdiği yeni ortamda, büyük bir "aslına rücü etme" hareketi başlamıştı. Eskiden, üst ve orta sınıflardan devrime akın eden ve eski sınıfsal özellikleriyle birlikte aydın özelliklerini de bir kenara atan çok sayıda aydın, 12 Eylül sonrasında, inkâr ettikleri eski özelliklerinin "para ettiğini" görerek, yeniden eski yetilerini takınma çabasına girmişlerdi. Bu yöneliş, aynı zamanda, "devrimci dönemde" kurulmuş kadın-erkek ilişkilerini de büyük bir yıkıma uğratmaktaydı. Farklı sınıflardan geldikleri halde, "devrimci mücadele" ortamında birlikte olabilmiş birçok çift, ayrılmaya başlamıştı. Sema Nuhrat-Fatih Atila çiftinin öyküsü, bunun tipik örneklerindendir. Sema Nuhrat, 12 Mart öncesinde Cenap Nuhrat'la evliydi. Her ikisi de 12 Mart döneminde yakalandılar ve TİİKP davasından yargılandılar. Cenap, dışarı çıktıktan sonra, eski "entellektüel" hayatına geri dönerken, Sema, "profesyonel devrimcilik" yönünde ilerledi.

1970'lerin ilk yarısındaki "dar-kapıcı" örgütlenme döneminde, İstanbul'daki bir işçi semtinde "profesyonel" çalışma yürütürken, bölgenin parti sorumlusu bir işçi arkadaşla ilişkisi oldu. "Normal" koşullarda, sınıfsal kökenleri dolayısıyla biraraya gelmeleri imkânsız bu iki insan, "devrimci mücadele illüzyonu" içinde pekâlâ birbirlerine âşık olabilmişlerdi. Partinin legal döneminde, Sema, bu işçi arkadaştan ayrıldı ve o sıralar "Halkın Yolu"ndan partiye katılmış Fatih Atila adlı arkadaşla evlendi, bir çocukları oldu. Fatih Atila, işçi değildi, ama tipik bir "devrimci kadro"ydu. Fatih, legal dönemde, partinin İçel örgütünün başkanlığını yaptı. Sema da onunla birlikte İçel'e gitti ve orada "profesyonel devrimci" olarak çalışmasını sürdürdü. 12 Eylül'den sonra, parti "profesyonel devrimci"leri istihdam edemez hale gelince, çoğu "profesyonel devrimci", "normal"e dönüp, hayatlarını kazanmanın yollarını aramaya başladı. Sema ve Fatih çifti de buna dahildi. Ancak, "normal" hayata dönüş, Sema-Fatih çiftinin aşk hayatına da son verdi. Çünkü, Fatih de entellektüel yeteneklere sahip bir insan olmasına rağmen (nitekim daha sonra romancı olarak temayüz etmiştir), sınıfsal olarak Sema'nın olanaklarından yoksundu. Sema daha üst konumda bir aileden geliyordu ve birdenbire, uzun yıllar reddettiği "burjuva olanakları"nı hatırlamış ve yarım bıraktığı İngilizce tahsiline geri dönmüştü. Amacı, unuttuğu İngilizcesini yeniden geliştirip, üniversitede bir asistanlık elde etmekti.

Bir gün Fatih'e rastladım. Oldukça dertliydi. Bana, Sema ile ilişkilerinin bittiğini söyledi. Bulundukları ortam ve ilişkiler tamamen farklıydı artık. Bütün bu olup bitenlere bir türlü akıl erdiremiyordu. Sema'nın nasıl böyle birden "değiştiğini" anlayamıyordu. Ona anlaşılmayacak bir şey olmadığını söyledim. "Bir dönem bitti ve dolayısıyla eski sınıfsal barajlar yeniden kuruldu" dedim. Bu sınıfsal izahım, sanırım Fatih'i bir ölçüde rahatlattı. Kabahat onda değil, yeni ortamdaydı.

Eskiden "aydın tavrı" diye küçümsenen özelliklerin yeniden bir değer haline gelmesi, yalnızca partiden kopan eski üye ve taraftarlar içindeki anlayış ve ilişkileri etkilemekle kalmamıştı.

En keskin partililer (hattâ partinin kendisi de), şimdi, eskiden aşağıladıkları aydınlara yaltaklanma peşindeydiler. Bunun en tipik temsilcilerinden biri, Doğu'nun karısı Şule Perinçek'ti. Şule, o zamana kadar Doğu'nun direktifleri altında İngilizce ve Almancadan Mao Zedung çevirileri yapmanın ötesinde, "entellektüel" planda fazla öne çıkmış birisi değildi. 12 Eylül'den sonraki aydınlara yönelme furyası içinde, Şule de eski entellektüel özelliklerini ön plana çıkartmaya ve elit aydınlarla bağ kurmaya başladı. Her ne kadar bunu, "parti davasına destek" sağlama gibi bir gerekçeye dayandırıyorsa da, Şule'nin, elit aydınlarla yemek yemekten ya da onları Akaretler'deki evinde yemeğe davet etmekten özel bir haz aldığı da ortadaydı. Mutfak işlerinde becerikli bir kadın olan Şule, çerkeztavuğu gibi zor yemekler yapıyor, Akaretler'deki evinde, Esin Afşar, Hilmi Yavuz gibi seçkin aydınlara yemekli davetler veriyordu. Bir keresinde, Akaretler'deki evde, Osman Gürhan Ertür'le böyle bir akşam ziyafetinin ertesi günü, bir meseleyi görüşmek için buluşmuştuk. Karnımız acıktı. Ben, her zamanki fütursuzluğumla buzdolabını açıp karnımızı doyuracak bir şeyler aradım. Bir de ne göreyim! Kayık bir tabakta, yarısı yenmiş bir çerkeztavuğu. Normalde böyle güzel bir yemeği mideye indirmeyi rüyamızda bile göremezdik. Ama çerkeztavuğu işte şu anda bütün gerçekliği ile önümüzde durmaktaydı. Evet, biliyorduk bu güzel yemeğin seçkin aydınları memnun etmek için yapıldığını, ama "mutfak görevlilerinin", "yukarıdakiler"in yemek artıklarını mideye indirmeleri de âdettendi. Bu yüzden, hiçbir sakınca görmeden çerkeztavuğunu afiyetle yedik. Sonradan, Feyza'dan duyduğuma göre, Şule çok kızmış bize bu eylemimizden dolayı. Meğer, niyeti, kalan yemeği "yenileyip", bir başka aydına ziyafet çekmekmiş.

Yeni ideolojik ortamın parlayan yıldızı, "sivil toplum"cu akımdı. Bu akımın ilk basılı örneklerinden biri, 1981 yılında yayınlanan, Kürşat Bumin'in *Sivil Toplum ve Devlet* adlı kitabıydı. İdeolojik sorunlarla yakından ilgilendiğimden bu kitabı almış ve satır satır, altını çizerek, dikkatle okumuştum. İtiraf etmeliyim ki, Kürşat Bumin'in ileri sürdüğü yeni görüşlerden

ben de etkilenmiştim. Bumin, Marksizme, demokratik bir perspektifle esaslı eleştiriler yöneltiyordu. Bu eleştirilerin bir kısmının, anarşizmin cephaneliğinden alındığı bir gerçekti, ama Bumin anarşist değildi. Bumin'in, o sıralar benim de kafamda belli belirsiz gelişen eleştirilere denk düşen, Marksizme yönelik anarşizan fikirlerinden ne kadar etkilenirsem etkileneyim, kitabın özünü oluşturan burjuva liberal kokuyu almaktan da geri kalmamıştım. Kürşat Bumin'in kitabı karşısındaki tavrım, sonuç olarak hem etkilenme, hem de tepkiydi, bu ikisi içiçeydi. Bir fikri eleştirebilmek için öncelikle onunla bir miktar haşır neşir olmak, hattâ önce bir miktar etkilenmek, yani sıcak temasa geçmek gerekir. Ben de *Sivil Toplum ve Devlet*'le sıcak temasa geçmiş, etkilenmiş, içindeki fikirleri muhakeme etmiş, sonunda, bu kitabın esas olarak eleştirilmesi gerektiğine karar vermiştim. Bir gün, Yalçın Büyükdağlı'nın evinde, Yalçın, Zehra Başar ve Daşar Karadağ'la bu kitap üzerinde tartıştık. Daha doğrusu, ben hâlâ elimde evirip çevirmekte olduğum bu kitap hakkındaki fikir ve eleştirilerimi açtım onlara. O sırada bizim partili arkadaşlar, küçük bir azınlığın dışında, yeni fikri gelişmelerden esas olarak habersizdiler. Yalçın, Zehra ve Daşar, benim kitap hakkındaki değerlendirme ve eleştirilerimi dikkatle dinlemekle yetindiler. Daha kapsamlı bir "sunuş"u, yine o günlerde, partinin "orta kademe" yöneticilerinden Turan Özlü ve Hasan Bayık'a da yapmış, "sivil toplumcu" akımın niteliklerini aktarmıştım. Açık yürekli bir insan olan Turan Özlü, bu yeni fikri gelişmeleri ilgiyle dinledikten sonra, bana, "yahu neler varmış da haberimiz yokmuş" demişti.

Acul karakterim ve ideolojik meselelere merakım dolayısıyla, parti saflarında, Kürşat Bumin'in kitabını hedef alarak, "sivil toplum"culuk adını verdiğimiz neo-liberal eğilime ilk yazılı eleştiriyi ben kaleme almıştım. Dört beş makalelik bu diziyi, daktilo edilmiş şekliyle, konuyla ilgilenen arkadaşlara okumaları için dağıtmış, hattâ Almanya'daki arkadaşlara postalamıştım. Bu makaleler, tek bir makale biçimine sokularak, o sırada Almanya'daki arkadaşların çıkartmakta olduğu *Seçenek* adlı

dergide, "Mehmet Cemil" imzasıyla (arkadaşlar, hapishanede bana "Süslü Cemil" adını taktıklarından, bu imzayı kullanmıştım) yayınlanmıştı.

Partinin "aşağı" kademeleri ya da "taban"ı, bu konularda daha da büyük bilgisizlik içindeydi, üstelik oralara "indikçe", bu *bilgisizliğin*, arkadaşların *ilgisizliği* nedeniyle daha da katmerlendiğini görmemek mümkün değildi. Bir gün, Alibeyköy taraflarında, Hıdır Hokka'nın evinde, "ideolojik sorunlar" üzerine bir toplantı yapılmıştı. O toplantıda, parti "taban"ının tamamen farklı bir ruh hali içinde olduğunu, "sivil toplum"culuk mevzuu da dahil, "sosyalizmin sorunları"na hiçbir ilgi göstermediğini, onlarla bizler arasında tam bir ruhsal kopuş yaşandığını net bir şekilde gördüm. "Taban"daki arkadaşlar, bu konulara hiçbir şekilde ilgi duymuyor, yalnızca pratik alanda nasıl toparlanacaklarına, pratikte neler yapabileceklerine kafa yoruyor, konuyu buraya çekip duruyorlardı. Onlar da kendi açılarından haklıydılar bir bakıma. Her ne hal ise, ortada bir gerçek vardı: Eski "ruh ortaklığı" sona ermişti artık.

Bir başka "ruhsal bölünme"nin biz dışarıdakilerle içeridekiler arasında yaşandığının da farkındaydım. Gerçi onlar, "taban" kadar ilgisiz değillerdi ideolojik sorunlara. Hattâ Doğu'nun, dışarıdaki ideolojik tartışmaların durdurulması yönünde gayret gösterdiği halde, içeride, "sosyalizmin sorunları"na ışık tutacak kitaplar çevirdiğini duymuştum. Buna rağmen, Doğu'nun Şule'ye yazdığı (aslında bu mektuplar, Şule'ye değil de, "tarih"e yazılır gibi Talmutik bir üslupla kaleme alınıyordu) mektuplardan, aramızda oluşan ruhsal uzaklığı her an algılamak mümkündü. Bu ruhsal kopuşu önlemek için, paraya kıyıp, Cağaloğlu'ndaki bir kaldırım kitapçısından 600 liraya, Deutscher'in üç ciltlik *Troçki* eserini satın almış ve "arkadaşların okuması" dileğiyle içeriye göndermiştim. Bizim okuduğumuz kaynakları onlar da okursa, belki ulaştığımız "gerçekleri" görürler gibi naifçe umutlar beslemiştim, bu kitapları içeriye yollarken. Şule'ye gelen "tarihe yazılmış" mektuplardan birini okuyunca, son umutların da tuzla buz oldu. Evet, Doğu, yolladığım üç cildi büyük bir ivecenlikle okumuştu.

Ama bu kitaptan çıkarttığı sonuçlar, bizim çıkarttıklarımızın tam tersiydi. Örneğin, Deutscher'in kitabından, benim hiç dikkatimi çekmeyen bir pasajı alıntılamıştı mektubunda. Bu pasajda, Deutscher, devrimin ilk günü, Kışlık Sarayı ele geçiren işçi ve askerlerin mahzendeki şaraplarla sarhoş olması üzerine, Bolşevik Partisi'nin içki yasağı koyuşunu ve yüz yıllık değerli şarapları imha edişini anlatıyordu. Doğu'nun bu anlatımdan çıkarttığı sonuç, partinin, "sarhoş kitlelere" önderlik etmesinin, hattâ onları zapturapt altına almasının zorunlu olduğuydu. Doğruyu parti bilirdi, kitleler değil. Yığınları kendi haline bırakırsanız, "ya davulcuya, ya da zurnacıya" varırlardı. Onlar, sınıfsız toplum gerçekleşinceye kadar güdülmeye mahkûmdu. Doğu'nun bu tespiti, bizim o zamanki aşırı kitleci ve "aşağıdan"cı yönelimimize hiç uygun düşmüyordu. Demek, bir kitaptan çıkarılacak sonuçlar da, kitaba değil, okuyanın bakış açısına, neyi görmek istediğine bağlıydı.

Doğu'nun içeriden, "tarihe" yazdığı mektuplardan birinde, "Jakoben tutumdan ayrılan" dışarıdaki yöneticilere ima yollu çatan satırları, "kanıma" dokunmuştu. O zamanki bütün "aşağıdancı" yönelimlerime rağmen, Leninizmin geleneksel tutumuna bağlı olarak, kendimi hâlâ "Jakoben" eğilimin içinde görmekteydim. Ne demek istiyordu Doğu? Kim "Jakobenizmin" yolundan ayrılmıştı? "Tarihî" mektuplara cevap yazan Şule'den rica ederek, bu konudaki itirazlarımı Doğu'ya bildirmesini istedim. Doğu'dan gelen cevap, beni "şerefyab" edecek "övgüler"le doluydu. Estağfurullahtı! Kendisi o satırları yazarken asla beni kastetmemişti. Bilmez miydi benim ne kadar "Jakoben" bir insan olduğumu? "Jakobenliğimi" tescil eden bu "okşayış"larla yatışmış, her zamanki iyimserliğimle, aramızdaki "ideolojik sorunların" kısa sürede hallolacağı türünden umutlara bile kapılmıştım.

Doğu'nun içeriden gelen bazı mektupları, oldukça paranoyak tonlar taşıyordu. Bir keresinde, Dikilitaş'taki evde güzel bir Amerikan filmi seyretmiştik, Feyza'yla birlikte. Filmde, bir metro treninde, halkı rahatsız eden, kadınlara açıkça sarkıntılık yapan iki "kendini bilmez"in karşısında trendekilerin kor-

kup sinişleri, bu arada tek kolu askıda, mütevazı görünüşlü birisinin, onlara tek başına kafa tutuşu ve sonunda alt edişi anlatılıyordu. O zamanki mantığımızla bizim Feyza'yla birlikte bu filmden çıkardığımız "hisse", zorbaların karşısında sessiz kalmamak ve dışarıdan "pazıları güçlü" bir "kurtarıcı" beklememek gerektiğiydi. Vardığımız bu sonucu Feyza, filmi de anlatarak, ağabeyi Doğu'ya mektupla yazmıştı. Doğu'dan, zehir zemberek bir cevap geldi Feyza'ya. Vay efendim, demek biz "öncüyü" reddediyorduk. Hele hele, "pazıları güçlü" derken, doğrudan kendisini kastettiğimiz çok "açık"tı (Doğu'nun gerçekten de güçlü pazıları vardı, herhalde bu yüzden üstüne alınmış olmalıydı). Yazıklar olsundu bize. Bugüne kadar o "güçlü pazı"lar bize yolu açmıştı. "Liberalizmin" kuyruğuna takılıp "öncü"yü ve "önderi" inkâr etme akımını körüklemeye utanmıyorduk, değil mi? Bu aşırı dozdaki paranoya karşısında, Feyza, uzun süre, "hayretler mütemadiyen" durumundan kurtulamamıştı.

Ruhsal kopuş, yalnız içeridekilerle dışarıdakiler ya da dışarıdaki yöneticilerle "taban" arasında değil, partiden kopma sürecine giren aydınlarla, biz dışarıdaki yöneticiler arasında da yaşanmaya devam ediyordu. Başlangıçta, "sosyalizmin sorunlarının araştırılması" noktasında, bir kısım partili aydınla, biz "dışarıdaki önderlik" aynı paralelde yürüyormuş gibi gözükmüştük. Ne var ki, sorunların içine girildikçe, muhtevada büyük ayrılıklar olduğu ortaya çıktı. Bir kısım aydın, yeni bir burjuva yaşam tarzına girmelerine elverecek bir ideoloji arayışı içindeydi, yoksa "Marksizmin bunalımına çözüm bulmak" değildi niyetleri. Bunun en belirgin örneğini, Gülay ve Metin Göktürk çifti verdi. O sıralar Metin, her zamanki ataklığı ile, ölçülü Gülay'dan da ileri gitmiş ve adeta bu kesimin sözcülüğünü üstlenmişti. Sinirli bir kişiliğe sahip olması dolayısıyla, Gülay'ın ölçülülüğünün tersine, vardığı fikirleri, dünyanın en büyük gerçekleriymişçesine çok büyük bir sertlikle ortaya koyuyordu. Bir gün, bu sertlikle, Çapa taraflarındaki bir evde ben de karşılaştım. Tartışma, "devletin sönüşe" gitmesi sorunu üzerineydi. Tartışmada, Gülay ve Metin, ben ve Feyza, Dilek

ve Veysel Yılmaz vardı. Metin, "saha"da hayli "sert" bir oyun sergiledi. Genelde yumuşak tabiatlı olmama rağmen, "sert oyunculara" hiç gelemezdim. Metin'in "sinir hülasası" haline dayanamayıp ben de sinirlendim ve "devlet" tartışması, neredeyse "devletin müdahalesini" gerektirecek bir bağırış çağırışa dönüştü. Ne Metin beni, ne ben Metin'i dinliyordum. İkimizin dışında kalanlar, bu sertliğe akıl sır erdirememiş, sessizce bizi izliyorlardı. "Aklın temsilcisi" Gülay, bu kez haklı olarak bizi "aklın yoluna" davet etti ve bu şekilde tartışmanın bizi hiçbir yere götürmeyeceğini söyledi. Haklıydı sozlerinde, ne var ki, bu tartışmanın bizleri "hiçbir yere götürmeyeceği" doğru değildi. Nitekim, bu tartışmadan sonra, 1984 yılının başında, partinin, "Kaleciler" adını taktığı on kişilik küçük bir grupla birlikte partiden ayrılan Gülay ve Metin, bir daha onlara asla ulaşamayacağımız "bir yerlere" gittiler...

"Sosyalizmin sorunları"nı ele alma çabamız, salt parti içi bir etkinlik değildi. Bunun, daha kültürel bazda bazı araçlarını yaratmak için, daha başından harekete geçmiştik: Partinin o güne kadar ihmal ettiği ideolojik ve kültürel *kaynak*lara yönelmeyi sağlayacak bir yayınevi kurmak. Çalışmanın başında, bu konudaki kültür ve yeteneğini yıllar boyu kanıtlamış Halil Berktay bulunuyordu. Halil, "dışarıdaki önderliğin" perspektifine uygun olarak bir çevrilecek eserler listesi hazırlamış ve kendisi başta olmak üzere, dil bilen arkadaşlara çeviri görevleri dağıtmıştı. 1980 öncesinde, Fatmagül Berktay'ın sorumluluğundaki "Tercüme Bürosu", salt Lenin ve Mao çevirileri yapardı. Değişen ideolojik atmosfer, artık çeviri listelerinde de önemli değişikliklere yol açmıştı. Gerçi çeviri listesinde, Stalin çizgisi tarafından mahkûm edilmiş "açık" muhalifler yoktu, ama, Stalinistlerin pek haz etmediği çok sayıda Batılı sol entellektüelin kitapları listede yer alıyordu. Özellikle Halil'in bu konudaki çabaları ürün verdi, Kaynak Yayınları, 1982 yılında faaliyetine başladı ve ilk kitaplarını yayınladı. Daha sonra, içeriden tahliye olduktan sonra Halim Spatar'ın başına geçtiği Kaynak Yayınlarının yayınladığı bu kitaplar arasında, çalışkan ve verimli bir yazar ve çevir-

men olan Doğu'nun, o günkü rüzgârdan etkilenerek içerideyken yaptığı ve "sosyalizmin sorunları" külliyatına katkı niteliğindeki, Polonyalı ünlü muhalifler, Kuron ve Modzelevzski'den ve Rusya'da "bürokratik kollektivizmin" 1930'lu yıllarda kurulduğu tezini ileri süren, İtalyan yazar Antonio Carlo'dan yaptığı çeviriler de vardı. 1984 yılı başında çıkarttığımız aylık teorik dergi *Saçak* da dahil olmak üzere, 1980'li yılların ilk yarısında inşâsına önayak olduğumuz diğer şeyler gibi, Kaynak Yayınları da, 1980'li yılların ikinci yarısında muhafazakar-Stalinist TİKP önderliğinin eline geçecek, başlangıçtaki amacından saptırılacak, resmî parti çizgisine sımsıkı bağlı kapıkulları tarafından yönetilen, artık Doğu Perinçek'in Kemalist diskurlarını yayınlamaktan öte bir işlev yerine getirmeyen, alelade bir yayınevine dönüştürülecekti. Bu söylediklerimin ne ölçüde gerçeğe tekabül ettiğini merak edenlere, Kaynak Yayınlarının, Halil Berktay'ın danışmanlığındaki ve Halim Spatar'ın yönetimindeki ilk iki yılda yayınladığı kitaplarla, sonraki yıllarda yayınladığı kitaplar ya da *Saçak* dergisinin ilk on iki sayısıyla, daha sonraki sayıları arasında bir karşılaştırma yapmalarını salık veririm.

* * *

Dikilitaş'ta oturduğumuz apartmanın yöneticisi, trafik polisiydi. 12 Eylül sonrasında, evlerde ikamet edenlerin, kimliklerini muhtarlığa ibraz etmek ve bu konuda bir bilgi formu doldurmak zorunda olduğu koşullarda, apartman yöneticisinin trafik polisi olması, bizim açımızdan daha da tehlikeli bir durumdu. Çünkü, bilgi forumlarını apartman yöneticisi topluyor ve muhtarlığa sunuyordu. Böyle bir işlemi, bir polisin daha büyük işgüzarlıkla yerine getireceğine kuşku yoktu. Neyse ki o günlerde arkadaşlar, bana ve Feyza'ya sağlam denebilecek bir "karı-koca" kimliği temin etmişlerdi. Buna rağmen tedirgindik. Nitekim, taşındığımız ilk günlerde, apartman yöneticisi trafik polisi evimizi ziyaret etti ve bilgi formunu doldurmamızı istedi. Sahte kimliklerimize uygun bir şekilde doldurup geri verdik formu. Ama bir yandan da büyük bir tedirginlik

içindeydik, en ufak bir kuşkuda kimliklerimizi daha dikkatli bir incelemeye tâbi tutabilirlerdi ve böyle bir durumda ele geçmemiz işten bile değildi. Bu arada, "aile reisi" olarak, apartman toplantılarına da katılmak zorundaydım. Katılmasam katılmazdım, ama şüphe çeker diye katılmak zorunda hissediyordum kendimi. Bu toplantılarda da, "aile reis"lerinin en uysalı rolünde buluyordum kendimi. Politik hayattaki "dediğim dedik" tutumumun tersine, getirilen her öneriye kafa sallamaktan canım çıkıyordu. İlk apartman toplantısına katıldığımda, herhalde illegal yaşamaya henüz adapte olamadığımdan, olmayacak bir şey yapıp, tanışma merasimi sırasında, az kalsın gerçek adımı ağzımdan kaçırıyordum. İçeri giren "aile reis"lerinden biri, elini uzatıp ismini söyledi, ben de karşılığında "ismimi" söyleyecek oldum, ağzımdan "Gü..."nün çıktığını fark edip son anda çevirdim, böylece "ismim", "Güomehmet" gibi tuhaf bir hal aldı. Sırtımdan terler boşandı, neyse ki karşımdaki "reis", ilk tanışmanın heyecanıyla, bu potumu fark etmedi. Tedirginlik, kuşku, huzursuzluk vb. kaçak bir insanın günlük yaşamının ayrılmaz bir parçasıydı. Huzursuzluk ve tedirginlik denen sinir bozucu illetle, on yıl boyunca içiçe yaşayacaktım.

"Sosyalizm sorunlarını araştırma komitesi", yalnızca ideolojik sorunlar üzerinde fikir geliştirmekle kalmıyordu. Necmi ve İlkay Demir'in, 4. Levent'in tam karşısına düşen sanayi mahallesindeki evlerinde, neredeyse sabahlara kadar süren tartışmalarda, cuntayı "ara güç" kabul eden parti siyasetine karşı esaslı fikirler geliştirmiştik. Özellikle, benim de içinde yer aldığım bu üçlünün başını çektiği eğilime göre, cunta halkın düşmanıydı ve partinin "ara güç" siyaseti kesinlikle değiştirilmeliydi. Bu fikirlerimizi, "dışarıdaki önderliğin" geri kalanına da taşımış ve onları da belli ölçülerde etkilemiştik. 1981 yılının sonlarına doğru, bir "Merkez Komitesi" toplantısı yapıp, cunta konusundaki bu tavrımızı partinin resmî kararı haline getirmenin koşullarının oluştuğuna inandım. Yaşadığım küçük bir olay, bu inancımı iyice körüklemiş ve fiilîyata geçirme yönünde bir atılım yapmama yol açmıştı. Bir gün, Beşiktaş tarafların-

da, gençlik kesiminden bir arkadaşa rastladım. Ayaküstü biraz sohbet ettik. Ona, üniversitede neler olup bittiğini sordum. Gencin anlattığına göre, üniversite öğretim üyeleri ve öğrenciler arasında, 12 Eylül cuntasının, üniversiteleri kendi sultası altına almak için, Ihsan Doğramacı'nın başkanlığında kurduğu "Yüksek Öğretim Kurumu" (YÖK) adlı üniversite cuntasına karşı büyük bir tepki ve kaynaşma söz konusuydu. Ne var ki, Aydınlıkçı gençler olarak bu YÖK aleyhtarı kaynaşmaya destek veremiyorlardı, çünkü partinin "ara güç" siyaseti bunu önlüyordu. Aydınlıkçı gençler, YÖK'e karşı mücadeleye omuz vermek istiyor, ancak bu desteği verirlerse, partinin cuntayı "müttefik" olarak gören siyasetlerine ters düşeceklerinden korkup kenarda durmayı tercih ediyorlardı. Bunu duyduğum an, partinin "ara güç" siyasetinin korkunç sonuçlarını net bir şekilde gördüm ve büyük bir acı duydum. Genç arkadaşa, tutumlarının son derece yanlış olduğunu, YÖK'e karşı mücadeleye katılmaları gerektiğini söyledim. Genç, yüzüme hayretle baktı ve "o zaman partinin siyasetleri ne olacak" diye sordu. Hiç tereddüt etmeden, "siz mücadeleye girişin hele," dedim, "parti de yakında siyasetini değiştirecek, hiç merak etmeyin." O anda, genci cesaretlendirmek için ona böyle bir söz vermekten başka çarem yoktu. Evet ama, parti bu teslimiyetçi siyaseti gerçekten değiştirecek miydi? Neden olmasın? "Dışarıdaki önderler" buna yatkındı. Durumun aciliyetini anlatırsak, bu yönde oy vermeleri ağır basan ihtimaldi. Peki ya içeridekiler? İpler bizim elimizdeydi, *de facto* bir karar alır, sonra onlarla da tartışırdık. Ne var ki, içeridekilerin etkisini ve gücünü gereğince değerlendirememiştim.

Nitekim, içeridekiler, bizim eğilimimizden, ziyaretçileri ya da kendilerine yazılan mektuplar aracılığıyla haberdar olmuş ve dışarıya müthiş bir mektup bombardımanına girişmişlerdi. Bu mektup bombardımanının en hararetli unsurları, Doğu Perinçek ve Oral Çalışlar'dı. Oral'ın ve Doğu'nun mektupları, Şule Perinçek ve İpek Çalışlar aracılığıyla, dışarıda elden ele dolaştırılıyordu. Bazı partililer için bu mektuplar, "dışarıdaki önderliğin" herhangi bir kararından bile, fiilîyatta daha büyük

önem taşıyordu. Doğu ve Oral, bu mektuplarda, özet olarak, cuntanın "ara güç" olduğunda ısrar ediyor ve bu siyaseti değiştirmenin, hem genel olarak, hem de TİKP davasının selameti açısından son derece yanlış sonuçlar doğuracağını belirtiyorlardı.

Bu bombardımana rağmen, "dışarıdaki önderliğin", esas olarak cuntayı karşıya alma eğiliminde olduğunu düşünerek, 1981 sonbaharında, sırf bu konuyu ele alan bir "merkez Komitesi" toplantısı düzenledim. Toplantıya, cuntanın halkın düşmanı olduğu ve doğrudan hedef alınması gerektiği yönünde bir karar tasarısı sundum. Ne var ki, daha toplantı açıldığı an, "dışarıdaki önderliğin" bir kısmının, içeridekilerden korkarak tutum değiştirdiğini fark etmekte gecikmedim. Hüseyin Karanlık zaten içeridekilere en yakın arkadaştı. Bizden etkilenerek tutum değiştiren Hasan Yalçın, bu kez Doğu'dan ve "içerideki önderlikten" çekinerek, yeniden eski tutuma kaymıştı. Osman Gürhan Ertür'le ben, siyaset değişikliğinden yanaydık. Yanlış hatırlamıyorsam, beş kişiden oluşan bu toplantıda, iki zıt eğilim, ikiye iki eşit oya sahipti. Karar, Halil Berktay'ın oyuna kalmıştı. Halil Berktay, o toplantıya kadar bize yakın bir tutum içindeydi. Ne var ki, o anda ne oy vereceği kesin değildi. Oylar kullanıldı. Son oy Halil Berktay'ındı. Her iki kesim de gözünü ona dikmişti. Böyle kritik toplantılarda çoraplarını çıkartma ve yeniden giyme gibi tuhaf bir tike sahip Halil de vereceği oyun tarihî öneminin bilincindeydi. Bu yüzden, çoraplarını çıkarıp neredeyse iki üç dakika sessizce ve tereddüt içinde düşündü, oyunu vermeden önce. "Hadi Halil, destekle bizi de şu iş bitsin," diyordum içimden. Ne var ki, tersi oldu. Halil, uzun bir tereddütten sonra, çoraplarını yeniden giyerek, Hasan Yalçın ve Hüseyin Karanlık'la aynı yönde oy kullandı. Partinin, uzun yıllar içinde bulunduğu teslimiyetten kurtulmasına, hadi o kadar ileri gitmeyelim de, en azından, görece daha mücadeleci ve devrimci bir tutum almasına hizmet edecek bir karar, böylece suya düşmüş, Halil'in tereddüdü yüzünden, başımıza yeni yeni "çorap"lar örülmüş oluyordu. Partinin reaksiyoner yönelimi bir kere daha tescil edilmiş, parti, öl-

mekte olan bir insan gibi, yerinden son bir hamleyle yekindikten sonra, son nefesini vermişti!

İçerinin teslimiyetçi eğilimi yönünde alınan bu karara rağmen, siyasî duruma bakış konusunda, "içeridekiler"le, "dışarıdakiler" arasındaki farklılık devam etti. Karara rağmen, biz dışarıdakiler, kesinlikle içeridekilerin boş iyimserliğini paylaşmıyorduk. Bu yüzden, aldığımız kararın yazılı metninde, "alacakaranlık dönem"den söz ediliyordu. Bu "alacakaranlık dönem" tahlili bile içeridekilerin zıvanadan çıkmasına yetmişti. Onlara göre, Türkiye'nin geleceği "aydınlık"tı, "alacakaranlık" tahlili, gerçeğe uygun düşmeyen karamsar bir bakış açısını yansıtıyordu. Cunta, "demokratik güçlerin" etkisiyle, eninde sonunda yeniden "demokrasi"ye yönelecek ve parlamenter düzeni restore edecekti. İçeriyle dışarının "karamsarlık-iyimserlik" tartışması, TİKP davasının akıbeti konusunda da sürüyordu. Biz dışarıdakiler, cuntanın, TİKP'yi mahkûm edeceği kanısındaydık, içeridekiler ise, kesin olarak beraat edeceklerine inanıyorlardı. Bu tartışma, doğrudan doğruya cuntaya bakıştaki farklılıktan kaynaklanıyordu. İçeridekiler, cuntayı "dost" kabul ettiklerinden, "dost" bir gücün, yurtsever ve devletçi bir partiyi mahkûm edeceğine inanmıyorlardı. Nitekim, mahkemelerdeki "savunma" stratejilerini de tamamen buna dayandırmışlardı. TİKP, "teröristlerden" farklı, devletin bekasından yana, yurtsever bir partiydi. 1980 öncesindeki "terör" ortamında, büyük bir "fedakârlıkla" "teröristlere" karşı çıkmış ve devleti savunmuştu. Milliyetperver cunta mensupları, herhalde böyle, kraldan fazla kralcı, kendilerinden bile daha devletçi bir partiyi mahkûm etmek istemezlerdi. Mahkemelerdeki savunma çizgisi, iyiden iyiye sağa kaymış ve Çamkıran'ın Türkiye'ye dönmeden önce verdiği o felaket demeçten ayırt edilemez hale gelmişti. Doğu'nunkiler başta olmak üzere, içeridekilerin mahkeme savunmalarını okudukça utançtan yerin dibine geçiyorduk. Ama yapılacak bir şey yoktu. Yargılanan onlardı. Bize kulak asmaya ise hiç niyetli gözükmüyorlardı. Tabiî, bu sağcı çizgi, kaçınılmaz olarak, cuntanın TİKP'yi mahkûm etmeyeceği beklentisini getiriyordu.

Biz ise, cuntanın halk düşmanı karakterine vurgu yaptığımızdan, cunta şeflerinin, sağcı MHP'nin milliyetçiliğine aldırış etmeyip nasıl yargılıyorlarsa, TİKP'nin devletçiliğine de pirim vermeyeceklerini düşünüyorduk.

İçeridekilerin teslimiyetçi çizgisi, cuntaya yaltaklanmakla da kalmıyordu. Avukatlar aracılığıyla, *Forum* dergisinin yönetmeni Aydın Yalçın'la yapılan mesaj teatisi, onların nerelere vardıklarını net bir şekilde gösteriyordu. Dava avukatlarından Nusret Senem'in aktardığına göre, içeridekiler, liberal kapitalizmin şampiyonu, cunta destekçisi Aydın Yalçın'a, "o bildiği Marksistlerden" olmadıklarını kanıtlama sevdasına düşmüşlerdi. Kendine, sınıf davasını benimseyen Marksistleri ideolojik planda teslim alma misyonunu biçmiş Aydın Yalçın'a yollanan mesaj, aşağı yukarı şu mealdeydi: Biz, diğer Marksistlerden farklıyız. Sınıf mücadelesinden değil, ülkedeki bütün sınıfların işbirliğinden yanayız. Amacımız, "proletarya diktatörlüğü" kurmak değil, liberal demokrasinin kurulmasına yardımcı olmaktır... Nusret Senem'in, kendisine aktardığı bu mesaj, Aydın Yalçın'ı fazlasıyla memnun etmiş olmalı ki, cevaben, bunları duymaktan sevindiğini belirtiyor, ancak teslimiyeti daha ileri boyutlara götürmek için, muhataplarını, "beyaz bayraklarını" daha yukarı kaldırmaya ve "Marksizm" gibi "anakronik" bir ideolojiden açıkça vazgeçtiklerini ilân etmeye davet ediyordu. Aydın Yalçın, bu ileri hamleye girişmekte haklıydı, çünkü içeridekilerin, Aydın Yalçın'a gönderdikleri mesajlar, "dönemsel bir taktik"in bile ötesine geçerek, Marksist doktrinin temellerini reddiyeyi, dahası egemenlerin önünde diz çökmeyi ifade ediyordu. "Dışarıdaki önderliği", "sosyalizmin sorunlarını" tartışmaya açtıkları için "liberallik"le suçlayanların, "otoriter-liberal" bir burjuva yazarının önündeki bu utanç verici diz çöküşü, onların "liberalizme" karşıtlıklarının su katılmamış bir yalan olduğunu ortaya koymaktaydı. Nusret Senem'in aktardıklarını dinlediğim zaman, bu iğrenç pazarlık ve utanç verici boyun eğiş karşısında büyük bir öfkeye kapıldığımı ve bunu Nusret Senem'e ifade ettiğimi çok iyi hatırlıyorum.

Cuntayı "ara güç" olmaktan çıkarma karar tasarısının, içeridekilerin müdahalesiyle reddedilmesinden iki ay kadar sonra, cunta, bütün siyasî partileri, bir daha aynı isimle açılmamacasına kapatma kararı aldı. Bu karar, içeridekilerin, cuntanın yakın bir zamanda "demokrasiye" döneceği yönündeki beklentilerine ağır bir darbe oldu. Bu kez içeriden, özellikle Oral ve Doğu'dan, iki ay öncesinin tersi yönde mektuplar yağmaya başladı dışarı. Evet, artık cuntanın karşıya alınması "zamanı" gelmişti. Ne var ki, bu mektuplarda, iki ay önce gönderilen tam ters yöndeki mektupların özeleştirisine ilişkin hiçbir şey yoktu. Tersine, o gün, onlar doğruydu, bugün, "koşullar değiştiği" için, yine onlar doğru oluyordu. Biliyorsunuz, önderlikler hiç "yanılmaz"!

Bu değişikliğin politik hokkabazlıktan başka bir şey olmadığını görmekle birlikte, artık "oy birliği" ile alınacağına emin olduğum cunta "karşıtı" bir karar için Merkez Komitesi'ni yeniden toplamaktan da geri kalmadım. İçeridekilerden icazet almıştık ya, gerisi kolaydı. İki ay önce, içeridekilerin korkusuyla tutum değiştirenlerin, bu sefer yine içeridekilere ayak uydurmak için yeni karara oy vereceklerinden emindim. Nitekim öyle oldu. Bir tek Hüseyin Karanlık hariç. Hüseyin Karanlık, Hasan Yalçın'ın ve diğerlerinin kaypaklığına ayak uyduramayacak kadar karakterli bir insandı ve bunu da açık açık ifade etti, oylama sırasında. "Görüyorum ki," dedi, "burada bireysel iradelerden çok, içeridekilerin ne yönde düşündüğü belirleyici oluyor. Ben, sırf bu yüzden, bir önceki toplantıda savunduğum tutumumu değiştirmiyor ve sembolik anlamda da olsa, cuntanın 'ara güç' olduğunda ısrar edip, bu yönde oy kullanıyorum." Hüseyin Karanlık'ın aleyhte oyuna karşı, hepimizin oylarıyla, cunta "ara güç" olmaktan çıkarıldı. Ne var ki, sembolik mahiyette olan, Hüseyin Karanlık'ın oyu değil, bizim kararımızdı. Uzun süreden beri yuttuğu teslimiyetçi haplar partiyi ölüme götürmüştü bir kere. Hiçbir güç, "ebedi istirahatgâhına tevdi edilmiş" bir ölüyü yeniden diriltemezdi!

Cuntacılar, 1980 sonrasında, solun ve toplumsal muhalefetin "kılıç artıkları"nı bastırıp sindirdikten sonra, "zaferleri-

ni", Türkiye'nin yeni otoriter rejimini yazılı olarak tescil ettirerek perçinlemek için hummalı bir "anayasa" hazırlama faaliyetine giriştiler. Daha 12 Eylül öncesinde bu işe memur edilmiş Orhan Aldıkaçtı gibi kapıkullarına hazırlattıkları "Anayasa"yı "halk oyuna" sundular. Yeni rejimin "Anayasa"sına karınca kararınca direnmeye ve taslağı eleştirmeye çalıştık. Elbette bu çaba, koca bir buldozere bir karınca ne kadar direnebilirse, o kadar etki yapabilirdi, bunu biliyorduk. Yine de üstümüze düşeni yapmaktan geri kalmadık. "Anayasa" taslağını eleştiren broşürü yazma görevi bana verildi. Hazırladım. Yazdığım broşürde, esasen 12 Eylülcülerin "Anayasa"sına karşı çıkılıyor, taslağın bütün temel anti-demokratik maddeleri eleştiriliyordu. Ne var ki, hatırladığım kadarıyla, yazdığım broşür, "demokrasici" bir bakış açısının ürünüydü ve devrimci bir perspektiften yoksundu. Buna rağmen, Türkiye'nin o günkü koşullarında, iyice cılızlaşmış muhalefetin neredeyse duyulmaz hale gelmiş sesine küçük bir katkı sayılabilir bu broşür.

Broşür, partinin avukatlarından Emcet Olcaytu'nun imzasıyla yayınlanacaktı. O dönemde böylesi bir metne bile imza atmak büyük yürek isterdi. Atatürk Lisesi'nden sınıf arkadaşım Emcet Olcaytu, ucunda hapis cezası da olsa bu görevi yerine getirmekte tereddüt etmedi. Mütevazı, sobalı evinde onu ziyaret ettim, metni birlikte tartıştık, birkaç küçük düzeltme yaptık ve oradan ayrıldım. Artık bundan sonrası Emcet'e kalıyordu. Nitekim Emcet, bu broşürü kendi imzasıyla bastırdı. Neyseki başına bir şey gelmedi.

1982 Anayasası'nın oylanması sırasında halk büyük bir dehşet içindeydi. Oy kullanmak mecburiydi. Cuntanın, oy zarflarını şeffaf yaptırdığı ve mavi renkteki "hayır" oylarının kolayca tespit edileceği söylentileri o günlerde halk içinde oldukça yaygındı. Korku içindeki halkın, sandık başlarına koşup, beyaz renkteki "evet" oylarını kullanarak, bu belayı başından savmaya bakacağı aşağı yukarı kesindi. Muhaliflerin bile yüzde doksanının, korku belasına beyaz oy kullanacağını tahmin etmek zor değildi.

Anayasa'nın oylanacağı, 6 Kasım 1982 günü gelip çattı. Muhtarlığa kayıtlı olduğumuz için Feyza ile ben de mecburen oy kullanacaktık. Bu koşullarda oy kullanmaktan imtina etmek, "gel beni yakala" demekle aynı anlama gelirdi. Peki, ya kullanacağımız mavi "hayır" oyları gerçekten, dendiği gibi tespit ediliyorsa ne halt edecektik? Buna çok fazla ihtimal veriyor değildik. Cesaretlenen halk, nasıl cesaretini iyice ileri boyutlara vardırmak için yeni efsaneler yaratmaya ihtiyaç duyarsa, korkuya kapılan halk için de aynısı geçerliydi. Halk, korkusunu katmerleştirmek, hattâ haklı çıkartmak için, yeni hikâyeler uydurup duruyordu. Gerçi, oy kullanmak için kabine girdiğimde zarfların şeffaf olduğu söylentisinin gerçek dışı olmadığını ben de fark ettim, ama bu bile, her mavi oy verenin karakola çekileceği gibi bir "korku filmini" inandırıcı kılamazdı. Oylama günü, Dikilitaş'taki bir ortaokula gidip oylarımızı kullandık. Mavi oyu zarfa koyduktan sonra kaldırıp ışığa baktım. Gerçekten de böyle bakınca, zarfın içinde koyu renk bir kağıdın olduğu ayan beyan görülüyordu. "Sandık Kurulu"nun başındaki öğretmen ve memurlardan oluşan görevli kalabalığının yanına gelince, oyumu sandığa atmadan önce, zarfı onların önünde bir kere daha ışığa kaldırdım ve duyuracak şekilde, "gerçekten de görülüyormuş yahu" dedim ve zarfı sandığa attım. Gereksiz bir Don Kişot'luk muydu yaptığım? Evet öyle! Ama bilmeden doğru bir şey yapmıştım. Eğer orada bir polis görevlisi bulunuyor idiyse (ki, çok muhtemeldir), aleyhteki oyunu böylesine fütursuzca belli eden birisinin kaçak yaşadığını ve sahte kimlikle oy kullandığını dünyada aklına getirmemiştir.

* * *

Necmi ve İlkay Demir'lerin Sanayi Mahallesi'ndeki evlerinde, sabahlara kadar devam eden tartışma ve sohbetlerimizde, zaman zaman geçmişe ilişkin olaylar ve anılar üzerinde de dururduk. Necmi ve İlkay, Mahir Çayan'ın yakın arkadaşlarıydılar, THKP-C örgütünün ilk oluşumunda yer almış ve İsrail Konsolosu Efraim Elrom'un kaçırılması olayında önemli sorumluluklar yerine getirmişlerdi. Hattâ Elrom'un cesedinin

içinde bulunduğu askerî hurçun, İlkay'ın subay olan babasına ait olduğu ve güvenlik kuvvetlerinin, İlkay'ın izini, bu hurçtan yola çıkarak bulduğu söyleniyordu. Benim kafamı en çok kurcalayan, Elrom'un nasıl kaçırıldığından çok, nasıl öldürüldüğüydü. İddianameye göre, Mahir ve Ulaş, sıkıyönetimin "Fırtına" operasyonunu duyunca, "ellerini çabuk tutmaları", dolayısıyla Elrom'u öldürüp, evi terk etmeleri gerektiğini düşünmüşlerdi. Silâh sesinin duyulmaması için, radyoyu sonuna kadar açmışlar ve Ulaş da, hurcun içinde bağlı vaziyette yatan Elrom'un şakağına tabancasını ateşlemişti. Bu korkunç eylemi yerine getirmek, bir insan, bir devrimci için gerçekten çok zor bir şeydi. Nitekim, Necmi ve İlkay'ın aktardıklarına göre, Mahir ve Ulaş, Elrom'u öldürdükten sonra, evi terk etmeden önce uzun uzun kusmuşlardı. Bu olayı, bir kere de Necmi ve İlkay'dan dinledikten sonra, kendimi Mahir ve Ulaş'ın yerine koymuştum. Ben orada, onların yerinde olsaydım bunu yapabilir, bütün siyasî yaftalarını bir yana bırakın, o anda eli kolu bağlı ve hayatı sizin merhametinize kalmış bir ihtiyarın şakağına silâhımı boşaltabilir miydim? (Aynı soruyu, İbrahim Kaypakkaya'nın, ihbarcı olduğu iddia edilen Kahyalı Köyü Muhtarı Mustafa Mordeniz'i bir mağarada öldürmesi olayında da[4] -şahsen ben inanmıyorum bu iddiaya, çünkü söylentinin ötesinde hiçbir somut delil konmamıştır bugüne kadar ortaya-sormuşumdur kendime). Bir çarpışma anında karşıdaki düşmanı öldürmek başka şeydi, eli kolu bağlı bir esiri öldürmek başka. Hattâ, suikastla, yerinde infaz arasında da, örgütlü şiddetle, kendiliğinden şiddet arasındaki fark kadar önemli bir fark vardı. Bütün bu muhakemeler sonunda ve en önemlisi, duygusal ve ahlâki yapım dolayısıyla, o günkü ideolojik yönelimim ne olursa olsun, gözüm iktidar mücadelesi hırsıyla ne kadar kararmış olursa olsun, bunu yapamayacağım sonucuna varmıştım. Özellikle 12 Eylül sonrası dönemde çok yakın ilişkilerimiz olan ve derin insanî özelliklerini yakından tanıma

4 Bu olayın ayrıntılı bir anlatımı, Ali Taşyapan'ın, *Kaypakkaya ile Birlikte*, adlı kitabında bulunmaktadır (Belge Yayınları, Ekim 1997, s.561-568).

fırsatı bulduğum Necmi ve İlkay'a da aynı soruyu yönelttim: "Mahir ve Ulaş'ın yerinde siz olsaydınız, bu infazı yerine getirebilir miydiniz?" İkisi de tereddüt etmeden, "hayır yapamazdık" dediler. Onlardan beklediğim yanıt da buydu zaten, hiç şaşırmamıştım. Ne var ki, Mahir ve Ulaş'ın ya da İbrahim Kaypakkaya'nın, insanî derinliklerinin, ne benden, ne de İlkay ve Necmi'den geri kalır bir yanı olduğuna da emindim. Peki, o zaman?

* * *

Devrimci dönemin sona ermesi, bu dönemin üstünü örttüğü insan ilişkilerinin bütün çıplaklığı ve çirkinliği ile su yüzüne çıkmasına neden olmuştu. En "iç" noktadan başlarsak, bu, kendini, öncelikle kadın-erkek ilişkilerinde ortaya koyuyordu. Fatih Atila'ya izah ettiğim gibi, bir zamanlar yıkıldığını sandığımız eski sınıfsal barajların ve duvarların yeniden örülmesiyle ya da bütün gerçekliği ile önümüze dikilmesiyle birlikte birçok çiftin ilişkisinin sona ermesinin yanı sıra, yeni dönemin ideolojik atmosferi, özellikle soldaki aydınlar ve üst sınıf kökenliler arasında, eski tekli ilişkilerin yerine, çoklu ilişkileri teşvik ediyordu. Böyle bir gelişme, bu kadarıyla, olumlu bile görülebilirdi, ne var ki, bu, o zamanlar yaygınlaşan bir deyimle, "kimin elinin kimin cebinde olduğunun" belli olmadığı bir yozlaşma biçiminde yaşandığından, böylesi ilişkiler, buna heves eden insanların üzerinde moral kırıcı bir etki yapıyordu. Anlayacağınız, muhafazakârlıkla liberalizmin arasında sıkışmış böylesi bir dönemde devrimci bir yenilikçiliğin hayat bulmasının önünde nasıl büyük zorluklar varsa, aşkı yasaklayan muhafazakârlıkla, aşksız, metalaşmış seksi teşvik eden liberalizmin kapanına yakalanmış kadın-erkek ilişkilerinde *gerçek* özgür aşkın filiz vermesi de o kadar büyük engellerle karşı karşıyaydı.

Sözünü ettiğim ortamda kör topal devam eden "karı-koca" ilişkilerinde de bir rutinleşme, bıkkınlık, hattâ giderek "birbirinin gözünü oyma" eğilimi tedricen ağır basmaya başlamıştı. 12 Eylül öncesi dönemin hareketliliği içinde Feyza'yla birbiri-

mizi oldukça az görebilmemiz, birarada olsak bile, ölüm ya da tutuklanma tehdidi nedeniyle birbirimizden her an ayrılabileceğimiz gibi bir ruh hali içinde olmamız, ilişkimizi canlı tutan önemli bir etkendi. Uzunca ayrılıklardan sonra biraraya geldiğimizde birbirimizin kollarına özlemle atılırdık. 12 Eylül sonrasındaki aranma ortamında, artık bırakın uzunca ayrılıkları, bütün gün burun buruna, dipdibeydik. Günlük yaşamın ıvır zıvırı, küçük gaileleri, aramızda bir sürü gereksiz sürtüşmeye ve kavgaya yol açıyor, yeni ortamın karanlık, sıkıcı, tedirgin atmosferi içinde bu sürtüşme ve kavgalar, olmayacak boyutlara tırmanıp ilişkimizi her geçen gün daha fazla yıpratıyor, ilişkimiz bir neşe olmaktan çıkıp, karşılıklı tahammül etmeye dönüşüyordu.

İlişkilerdeki yıpranma ve gerginlik, sadece kadın-erkek ilişkileri için söz konusu değildi, aşağı yukarı bütün insan ilişkilerinde benzeri bir yıpranma söz konusuydu. Bu durum kendini, daha çok, çekemezlik, kuyu kazma ve dedikodu biçiminde ortaya koyuyordu. Eski dönemdc de bu tür şeyler olsa bile, insanlar birbirlerinin kuyusunu kazmaya ve dedikoduya çok az zaman bulabiliyorlardı. Şimdi ise, bu tür kötücül eğilimlerin yeşermesi için yeterince boş zaman vardı. "Perinçek Hanedanı" içinde, yakından gözlemlediğim çekemezlikler de, yeni dönemle birlikte üst boyutlara sıçramıştı. Daha 12 Eylül öncesinde tanık olduğum bu çekemezliklerin tarafları, Şule Perinçek'le, Doğu'nun kız kardeşleri Işık ve Feyza'ydı. Bu saflaşmaya bir yerinden, kayınvalide olarak Lebibe Perinçek de eklemleniyordu. Özellikle 12 Eylül öncesinde, Feyza ile Işık arasında da önemli anlaşmazlıklar söz konusuydu. Doğu gibi otoriter bir yapısı olan Işık, kendisinden küçük olduğu için olacak, Feyza'yı enikonu eziyordu. Feyza bu konudaki rahatsızlığını bana sık sık yansıtmıştı. Ne var ki, bu sürtüşme, Şule'nin karşısında bir ittifaka dönüşüyordu. Doğu'ların Küçükçekmece'deki evlerinde, genelde üstü örtülü devam eden çekişme, bir keresinde, açıkça su yüzüne çıkmış, Şule ile Işık ve Feyza arasında bir ağız dalaşına dönüşmüştü. Bu olay sırasında ben de oradaydım. Taraflardan herhangi birini destekle-

mek niyetinde olmadığımdan, tartışmayı sessizce izlemeyi tercih etmiştim. Doğu'nun yokluğunda cereyan eden bu tartışmada, iki taraf da üstünlük sağlayamayınca, "hakem" olarak bana başvurulmuştu. Tartışma, bireysel ilişkilere ait ıvır zıvır şeylerdi. O zamanki mantığımla, Işık ve Feyza'nın görümce kıskançlığı içinde bulundukları kanısına varıp, Şule'yi savunmuş, bu yüzden daha sonra, Feyza'nın epeyce tarizine uğramıştım.

Bu sürtüşmeler, 12 Eylül'den sonra, Lebibe Hanım'ın da Feyza'dan (Işık artık yurtdışında olduğundan, bu konudaki müdahaleleri, uzaklığı ölçüsünde etkisizdi) yana ağırlık koymasıyla, iyice arttı. Lebibe Hanım'la, Şule'nin, hiçbir zaman açığa vurulmayan "soğuk savaş"ı, aynı erkeğin paylaşılamamasından kaynaklanan, bildiğimiz kayınvalide-gelin sürtüşmesinin tipik bir örneğiydi. Her ikisi de son derece muhteris insanlar olduklarından, bu sürtüşmenin vardığı noktaları ve genelde iktidarı asla paylaşmaya yanaşmayan bir karakteri olduğu halde, Şule'nin karşısında her zaman tam bir "silâh bırakımı" içinde bulunan Doğu'nun Şule'nin yanında yer aldığını tahmin etmek güç değildir. Feyza ile Şule'nin sürtüşmesi ise, klasik görümce-gelin çatışmasının ötesinde, bazı özel niteliklere de sahipti. Feyza, ailenin en küçük çocuğu olduğundan, babasının milletvekilliği, dolayısıyla ailenin refah döneminde büyümüştü. Bu yüzden eli açık bir insandı, özellikle arkadaşlarına hediye almaya, birine bir şey vermeye bayılırdı. Şule de, burjuva bir ailede yetişmesine rağmen, Feyza'nın tam zıddına, açıkçası cimri denebilecek bir insandı. Feyza ile Şule'nin en önemli çatışma noktalarından biri buydu. Belki de bu, olayın daha derindeki çatışma noktalarını, örneğin Şule'nin, bir yaş büyük olduğu için Feyza'ya "ablalık" taslamasına ve üzerinde otorite kurmaya çalışmasına duyduğu tepkiyi gizlemek ve Şule'yi en zayıf yanından vurup, köşeye sıkıştırmak için Feyza tarafından dışa vurulan yanıydı, bilemiyorum. Ama, Şule'nin cimriliğine, Feyza kadar ben de tanıktım. Şule'nin "devrimci" yaldızlarını kazıdığınız zaman, ortaya, kendisi, kocası ve çocuklarından oluşan çekirdek ailenin dışında

hiçbir şey düşünmeyen, bencil, pinti ve cimri bir aile kadınından başka bir şey çıkmazdı. Özellikle Akaretler'deki evde, bunun çok sayıda örneğine tanık olmuştum. Dikilitaş'taki eve taşınacağımız sırada, hiç eşyamız olmadığından, sağdan soldan bir şeyler toparlamaya çalışmıştık. Evde yemek pişirmek için hiç tencere olmadığından, Akaretler'deki evde bulduğumuz dibi kararmış eski bir tencereyi almakta bir sakınca görmemiştik. Bunu fark eden Şule küplere binmiş ve Feyza'dan, "pilav tenceresi"ni derhal geri getirmesini istemiş. Neyse, bir tencere bulup, Şule'nin tenceresini iade ettik. Bir gün, Şule'nin evde olmadığı bir anı kollayıp (o evdeyken, çok "terbiyeli" davranmak zorunda hissederdim kendimi) buzdolabını karıştırmıştım. Uzun araştırmalardan sonra, buzdolabının diplerinde, görünmeyecek bir köşeye bir naylon torba sıkıştırıldığını keşfettim. Çıkarıp bakınca, "acı gerçekle" karşılaştım. Baharın ilk günlerinde çok pahalıya satılan erikler, kimse yemesin diye içiçe torbalara sarılıp oraya sıkıştırılmış, sonra da unutulup büzüşmüş ve küflenmişlerdi. Şule'nin, kimse yemesin diye hazırladığı bu tür "zula"larıyla ne çikolatalar, ne güzelim yiyecekler heder olup gitmiştir, hiç sormayın, anlatmam mümkün değil!

Bütün bunlara rağmen, Feyza'nın kışkırtmasıyla, Şule'ye yaptığım bir haksızlığı da burada belirtmem gerekir. Doğu'lar içeri girdikten sonra, Şule'nin de "aranmakta olduğu" yolunda bir tevatür ulaşmıştı kulağımıza. O sıralar bunun doğruluk derecesini öğrenmeye çalışıyorduk, avukatlar aracılığıyla. Öte yandan, Şule'nin Akaretler'deki evi, çeşitli buluşma ve toplantılar için tarafımızdan kullanılmaktaydı. Ben de dahil olmak üzere bazı kaçaklar ara sıra bu evde kalıyordu. Hem aranma ihtimali, hem de evini kullandığımız için, Şule'nin Doğu'yu ziyarete gitmesini sakıncalı bulmuş ve kendisine bu yönde talimat vermiştik. Şule, bu "yasağa" bir süre uydu, fakat sonra, herhalde dayanamadığı için, biraz da "başkan karısı" olmasının imtiyazından yararlanarak, bize haber vermeden, Doğu'yu ziyarete gitti. Bu gerçekten de bir "disiplin" ihlâliydi, ama ben, hem o günkü "liberalleşme" anlayışım, hem de bu ziyaretin

sonucunda olumsuz bir durum doğmadığını dikkate alarak, bu "disiplin ihlâline" sessiz kalmayı tercih ettim. Feyza ise, Şule'yi "köşeye sıkıştırmak" için iyi bir fırsat bulmuştu. Altımdan girdi, üstümden çıktı, beni, Şule'yi "eleştirmeye" ikna etti. İnsanların yüzüne gelmekten hoşlanmayan bir tabiata sahip olduğumdan, bu işin altından nasıl kalkacağımı kara kara düşündüm. Bir akşam Şule'lerde yemek yerken, Abdurrahman Taşçı ve Feyza'nın huzurunda, bu zor "görevi" ıkına sıkına yerine getirdim. Bize sormadan Doğu'yu ziyarete gitmiş ve "disiplini" ihlâl etmişti, ona bunu hiç yakıştıramamıştım doğrusu! Aslında benim ağzımdan konuşan, Feyza'dan başkası değildi. Bu "eleştirim" karşısında, zaten gergin ve sinirli bir insan olan Şule'nin midesine kramp girdi ve yemeği yarıda bırakıp sofradan kalktı. Hadi, diyelim ki, Şule'yi illâ eleştirmem gerekiyordu. Bunu "elâlem"in önünde yapmam, tam da Feyza'nın istediği biçimde onu bozum etmem çok mu gerekliydi sanki? Allah kimseyi adalet duygusundan ve bireysel iradesinden yoksun bırakmasın!

Bu bahse girmişken Doğu'nun, ebeveynleriyle ve kız kardeşleriyle ilişkilerine de değinmem gerekir. Doğu'nun babasıyla ilişkisi, birbirinin iktidar alanlarına dokunmamaya özen gösteren ve bu yüzden birbirlerine uzak, ama "saygılı" davranan iki toprak ağasının ilişkisini fazlasıyla andırıyordu. Doğu, Sadık Bey'in, halen yararlandığı ekonomik iktidarını nazarı dikkate almak zorundaydı. Sadık Bey de, eski bir politikacı olarak, Doğu'nun politik iktidarının ve otoritesinin çok iyi farkındaydı. Bu iki iktidar türü böylece birbirini dengeliyordu. Bu denge, ikisinin de kendi alanında kalıp diğerine bulaşmaması şeklinde tecelli ediyordu. Bir keresinde, kırk yılda bir Doğu ile Sadık Bey'in tavla oyunlarına tanık olmuştum. Köylü karakteri dolayısıyla insanlarla çabuk samimi olan, örneğin benimle ve evde kalan Ömer Faruk Cıravoğlu gibi arkadaşlarımla, "al takke ve külah" olmaktan, dört kol pişti oynarken, neredeyse "kahve ağzıyla" bize her türlü şakayı yapmaktan geri kalmayan Sadık Bey, oğlu Doğu Perinçek'le tavla oynarken, onda hiç tanık olmadığım bir "kibarlık" ve çekingenliğe bürünmüştü. Doğu da

ondan geri kalmıyordu. "Şeş yek attınız efendim" diyordu Sadık Bey, "ben oynadım efendim, sıra sizde" diyordu Doğu. Hayatımda böylesine "kibar" bir tavla oyununa ilk ve son kez orada tanık olmuştum.

Doğu'nun annesiyle ilişkisi, bir anlamda, "padişah"la "vezir"i arasındaki ilişkiye benzetilebilirdi. "Vezire" Lebibe Hanım, "Padişah" Doğu'nun asabileşmesinden, gazaba gelmesinden her an çekinirdi, ama buna rağmen "devletin âli menfaatleri" için, allem edip kallem edip söyleyeceğini söylerdi. "Padişah", "vezir"in yerli yersiz kendisine fikir vermesinden ya da üstü kapalı eleştiriler yapmasından rahatsız olduğu için, "vezir"e karşı her an kızgınlık ve asabiyet hali içinde göstermek zorunda hissederdi kendini. "Vezir"in fazla ileri gittiğini fark ettiği an, kaşlarını çatar, hattâ onu haşlamaya girişirdi. Tabiî, Doğu'nun bu asabiyetinde, Şule'nin, kayınvalidesi Lebibe Hanım'la çatışmasının payı da küçümsenmemelidir.

Doğu'nun kız kardeşleriyle, özellikle Feyza'yla ilişkisi daha da sorunluydu. Doğu, küçüklüğünde çocuk felci geçirdiğinden, annesi doktorların tavsiyesine uyarak, onun sinirlenmemesi için her türlü tedbiri almış, bütün kaprislerini ev içinde uyulması gereken emirler olarak yerine getirmiş, kendisi başta olmak üzere, kız kardeşlerini "prens"in emir ve kaprislerinin gönüllü hizmetkârları haline getirmişti. Bu yüzden Doğu, daha küçüklüğünden itibaren, ev içinde (babasının özel iktidar alanına dokunmamak kaydıyla) tam bir "ali kıran baş kesen" haline gelmişti. Öyle ki, aynı zamanda müteassıp anlayışlara sahip olan bu delikanlı, örneğin, kısa kollu elbise giyen annesinin "bu şekilde" sokağa çıkmasını önleme ve elbisesini değiştirtme yetkisine sahipti. Kız kardeşleri bir "hizmetçi" gibi, onun emirlerini yerine getirmek zorundaydılar. Doğu susamıştı ve su içmek istiyordu. Kız kardeşlerine emrettiği an, koşup suyu getirmek zorundaydılar. "Küstah prens", o an canı öyle istediği için, başına diktiği bardağın dibinde kalan suyu, kız kardeşlerinin suratına fırlatabilirdi. Bunların hepsi, gerek hastalığı yüzünden şımartılan, gerekse ailenin iktidar fetişizminin cisimleşmiş hali olarak kabul edilen büyük erkek çocu-

ğun, sineye çekilmesi gereken davranışlarıydı. Elbette, "devrimcilik döneminde", bu tür kaba saba pederşahi davranışlar ortadan kalkmıştı, ama öz değişmemişti. Doğu, bu yeni dönemde, kız kardeşlerini, bu kez "siyasî nedenlerle" azarlama, hattâ gereğinde üzerlerine yürüme hakkına sahipti.

"Ailenin iktidar fetişizmi" derken, özellikle "aile reisi" Sadık Perinçek'i bunun dışında tutmak isterim. AP'li bir politikacı olmasına rağmen Sadık Perinçek, sanıldığının tersine, iktidara pek öyle düşkün bir insan değildi, tersine kalender, belki de köylü kökeni nedeniyle iktidar ilişkilerine pek aldırış etmeyen bir insandı. Ailenin "iktidarcı" yönelimi, daha çok Lebibe Hanım'ın dahil olduğu "Olcaytu" kesiminden tevarüs edilmişti. Daha önce de sözünü ettiğim gibi, Olcaytular, masonik bir sekt gibi birbirine tutkun olduğu ölçüde, iktidar ilişkilerine de pek düşkündüler. Anlatıldığı kadarıyla Olcaytuların o sırada hayatta olmayan pederleri, tam anlamıyla Bismarkvari, ataerkil bir modernistti. Kemalist modernizmle, ataerkil disiplin anlayışını şahsında ustaca birleştirmesini bilmiş bu "modern prens", bir taşra kasabasında öğretmenlik yaparken, kızlarına, yemeyip içmeyip keman çalmasını öğretmesiyle ün salmıştı. Torunu Doğu Perinçek'i dizinin dibine oturtup, Türklerin Ortaasya'dan dünyaya yayılma yollarını gösteren ilk milliyetçi dersleri veren de oydu. Çocuklarına, "bir Anadolu beyliği gibi" birlik ve hiyerarşik bir düzen halinde yaşamalarının zorunlu olduğunu daha baştan telkin etmişti. İşte Olcaytular, pederlerinden aldıkları bu terbiyeyi bütün hayatları boyunca yaşamın demirden yasası olarak uygulamışlardı. Bu "birlik" ve hiyerarşinin canlı bir örneğine günün birinde ben de tanık olmuştum. Olcaytu kardeşler, bir gün, kardeşlerin en "garibanı" olan banka memuru Orhan Olcaytu'nun evinde toplanacaklardı. Feyza'yla ben de oradaydım. Ailenin, hiyerarşik bakımdan en üst konumda bulunan üyesi General Turhan Olcaytu, aileyi şereflendirecekti. Sonunda, Turhan Olcaytu, salona zuhur etti. Arkasından, aynı onun sert ve resmî yüz hatlarına sahip, üniformasız ve eteklikli bir başka "Turhan Paşa" daha geliyordu. Hepimiz, büyük

bir hiyerarşik düzen içinde ayağa kalktık ve Turhan Paşayla eşini karşıladık. Kendisine olduğu kadar, onun peşi sıra çatık kaşlarla bizi teftiş eden eşine de gereken saygıyı gösterdik. Eğer Turhan Paşa ve eşi, "nassın asker" diye bağırsaydı, "sağol" diye karşılık verebilecek ölçüde kendimizi kaptırmıştık bu askerî teftiş düzenine.

"Damat" olarak benim konumum neydi bu ailenin içinde? Elbette, diğer damat Vedat Soner'in deyişiyle bizler "dış kapının dış mandalı"ydık. Bu yüzden, ailenin derin geleneksel ilişkilerine, "olumlu" ya da "olumsuz" tüm yönleriyle dahil olmamız beklenemezdi. Ne var ki, "profesyonel devrimcilik" adına içine girdiğim ekonomik bağımlılığın, ailesel ilişkilerle eklemlenmesinin benim açımdan hazin sonuçlar doğurduğunu saptamam gerekir. 1970'li yıllarda, "profesyonel devrimcilik" "ücret"im, Vedat Soner'in maaşından ödeniyordu. 1980'li yıllarda, aynı "ücret" Sadık Bey'in yardımlarıyla sağlandı. Daha sonra bu, birazdan anlatacağım gibi, ailenin ve partinin Koz Ecza'ya ortaklığı nedeniyle daha "kurumsal" bir temele oturtuldu. "Ödemeler" ne yolla yapılırsa yapılsın, sonuçta, "ekonomik bağımsızlığa" sahip değildim ve başkalarının eline bakmak zorundaydım. Bu bağımlılığın acı verici sonuçlarını burada uzun uzun anlatacak değilim. Ancak söylemek istediğim tek şey var: bağımlı olduğunuz malî kaynak ne kadar "âlicenap" olursa olsun, bu yine de bir bağımlılık ilişkisidir ve tarafların niyetlerinden bağımsız olarak, özellikle bağımlı tarafta, belli ölçülerde de olsa bir "kapıkulu" zihniyetine yol açması kaçınılmazdır.

12 Eylül sonrası ortamda, devrimcilerin, çocuklarını, "paylaşmacı" ve "barışçı" özelliklerle "yetiştirmesi" idealinin de tam bir palavra olduğu ortaya çıktı. Feyza'yla ben, bu ideali ciddiye almış ve Irmak'ı, "paylaşmacı" ve "barışçı" yetiştireceğiz diye, neredeyse pısırık bir çocuk haline getirmiştik. Irmak, bu "paylaşmacılığı", birlikte oynadığı çocukların arkadaşlığını kazanmak için, onların önüne oyuncaklarını sermek ya da dedesinin aldığı üç tekerlekli bisikleti mahalle çocuklarının hizmetine vererek oyuncaklarının ve bisikletinin kırılıp dökülme-

sine göz yummak olarak algılamıştı. Hele o "barış"çılık! Bir gün, zaten pasif bir çocuk olan Irmak'ı, bir çocuğu itip yere düşürdü diye dövdüğümü hatırlıyorum. Ne var ki, başkaları, "barışçı" yetiştirmeyi tam tersi biçimde uygulayıp, ortalığa "küçük canavarlar" salmaktan geri kalmamışlardı. Çamkıran'ın oğlu Civan'ın (isminden bile belliydi nasıl bir "idealle" yetiştirileceği) 12 Eylül sonrası dönemde "karate kursu"na yollandığını duyduğumda, hayretten neredeyse küçük dilimi yutacaktım. Sözünü ettiğim "küçük canavarların" başında ise, Doğu ve Şule'nin "veliaht"ı Mehmet Perinçek geliyordu. Mehmet Perinçek, aşırı "özgür" yetiştirilen bir çocuktu. Öyle ki, bu "özgürlük", başkalarının "esareti"ne ve "mazlumiyeti"ne yol açsa da, ebeveynleri bunda bir sakınca görmüyor, daha iyi niyetli bir yaklaşımla söyleyecek olursak, bu "özgürlük"ün sonuçlarına gözlerini yumuyorlardı. Mehmet Perinçek, o kadar "özgür"dü ki, örneğin, kendisinden dokuz ay büyük Irmak'ı rahatlıkla dövmesinin, saçını çekip canını acıtmasının doğal "hakkı" olduğuna inanmıştı. "Paylaşmak" mı! "Özgür" Mehmet Perinçek, bunu da, pekâlâ Irmak'ın zaten az sayıdaki oyuncaklarını çekiç darbeleriyle kırarak uygulamakta hiçbir sakınca görmezdi. Ya da ortaya konan üzümü avuçlayarak ağzına doldurur, diğer çocuklara hiçbir şey bırakmaz, böylece "paylaşım"ı gerçekleştirmiş olurdu. Önce, bu durumun, Şule'nin ve Doğu'nun inisyatifi dışında, onlara rağmen, Mehmet Perinçek'in doğaçtan gelen özelliklerinin ürünü olduğunu düşünmüştüm. Ancak giderek, hayretle fark ettim ki, Şule ve Doğu, oğullarının bu aşırı "inisyatif"inden memnundular, bunun yol açtığı zararları görmüyor, hattâ "veliaht"ın dizginlenmesi mümkün olmayan davranışlarını büyük bir memnuniyetle seyrediyorlardı. Bunu anladıktan sonra, Irmak'ın özgürlüklerinin bir başka "garantör" güç tarafından kollanmasının zorunlu olduğunu anladım ve Mehmet Perinçek bize ne zaman gelse, acı duya duya, şu "devletsel" anonsu yapmak zorunda kaldım: "Bu evde, kimse kimsenin canını acıtamaz, kimse kimseyi dövemez. Oyuncak kırmak yasaktır. Verilen yiyecekler, katılımcılar tarafından eşit bir şekilde paylaşılır."

Oral ve İpek'in, çocukları Reşat ile ilişkileri de tuhaf bir seyir izliyordu. Reşat, gerçekten "harika çocuk" denen tiplerdendi. Tuhaf bir beyin yapısı olduğundan, yaşına hiç uygun düşmeyen olur olmaz konuları merak eder, kurcalar ve bunları çözünceye ya da tam anlamıyla öğreninceye kadar peşini bırakmazdı. Bazen, kendince, tuhaf cebir denklemlerine dalar, bazen haritadaki tren yollarının kilometrelerini hesaplamaya girişir, bazen, dünya devletlerinin arasındaki siyasî ilişkileri kurcalar, bu arada öyle derin düşüncelere dalardı ki, akranlarıyla oynamayı unutur ve bu derin düşüncelerin sonucunda altına bırakırdı. Bu kadarıyla, bence durum pek anormal sayılmazdı. Hattâ küçük müdahalelerle bu tür tuhaflıklar ya da "ileri zekâ" belirtileri, olumlu bir mecraya bile sokulabilirdi. Bence anormallik, Oral'ın ve İpek'in tutumundaydı. Onlar, aynı oğlunun "civan"lığından memnun Çamkıran gibi, Reşat'ın "kafa gücü"nden dolayı büyük bir mutluluk içindeydiler ve Reşat'ın, onu normal çevresinden, akranlarından, yaşına uygun ilgilerden kopartan yönelişlerini teşvik etmekten, hattâ kışkırtmaktan geri kalmıyorlardı. Şu işe bakın! Yıllar yılı "süper güç"lere karşı mücadele ettiğimizi sanan bizler, ya fizikçe ya da kafaca "süper çocuk" yetiştirme sevdasına kapılmıştık.

Çocuklar konusundaki anlayışlar, neredeyse görmüş geçirmiş burjuvaları aratacak ölçüde burjuvalaşmıştı. Kendileri de burjuva hayatına yönelen aileler, çocuklarını birer şımarık burjuva çocuğu (neredeyse "veledi" diye bir söz kaçıracaktım ağzımdan) olarak yetiştirmek için birbirleriyle yarışa girişmişlerdi. Gerçekten de "sonradan görme" burjuva olmak, daha da korkunç sonuçlar üretiyordu. Artık gelsin Hi-men'ler, gitsin Atariler'di. Çocukların bir dediği iki edilmiyor, çocuklarını güce tapan robotlar haline getiren o günün ne kadar modası varsa, hepsi bol bol sağlanıyordu. Bir gün, Irmak'ı, Fatma Bursalı'ların evine, Fatma'nın kızı Mercan'ın doğum gününe götürmüş, orada çocuklarını aynı doğum gününe getirmiş eski kadın arkadaşları görünce oturup birkaç dakika sohbet etme hevesine kapılmıştım. Evin içi tam bir tımarha-

neydi. "Özgür" erkek çocuklar, ellerinde "makineli tüfekler", bağıra çağıra evin altını üstüne getirirken, kız çocukları sinmiş, onları seyrediyorlardı. Hadi, bir çocuk partisinde bu tür şeyler hoşgörülebilir diyelim. Esas vahim olan, annelerin durumuydu. Annelerden biri, "çocuk eğitimi"ne ilişkin bir şeylerden söz ediyor, ben de köşeye ilişmiş bir "baba" olarak onu "anlamaya" çalışıyordum. Zamanımızda bakıcılara güvenmemek gerekirdi. Bunlar, "ne idüğü belirsiz" ailelerin kızlarıydı. En iyisi, çocukları, iyi İngilizce eğitim de verilen yuvalara göndermekti. Evet bu tür yuvalar "biraz" fazla para talep ediyordu, ama bu, çocuğun "eğitimi" için göze alınmalıydı. Sonra önümüzde Anadolu Lisesi sınavları vardı (bütün orta sınıf aileler, çocuklarını, "yüksek" eğitim olanaklarına sahip olduğunu düşündükleri Anadolu Liseleri için, "yarış atı" olarak yetiştirmekteydiler o dönemde), özel İngilizce ve matematik kurslarına yollanmalıydı bu çocuklar. Elbette bale ve piyano gibi "sanatsal" kurslar da ihmal edilmemeliydi vb... (bu konuşmalar, Fatma Bursalı'nın evinde cereyan etmekle birlikte, en azından seçkinciliği dolayısıyla, bu sonradan görme bayağılıklara yüz vermesi imkânsız olan Fatma Bursalı'yı tenzih ederim).

Çoktan gömüldüğünü sandığımız burjuvazinin taaffün etmiş leşinin yaydığı kokudan bir an önce uzaklaşmak için kendimi dışarı zor attım o evden... 12 Eylül'ün karanlığı, aslına rücû edenlerin ve zıddına dönüşenlerin yüzlerindeki utancı gizliyor olmalıydı. Belki bazıları için, böyle bir karanlığa da gerek yoktu!

* * *

Dikilitaş'taki evde kalırken, çevreye, özellikle kapı komşumuz ev sahibemize, "çalışan bir insan" görünümü vermek zorundaydım. Bu yüzden, bütün gün evde oturduğum halde, gündüz vakti dışarı çıkmamaya, evde fazla gürültü yapmamaya dikkat ediyordum. 12 Eylül öncesi şiddet ortamında, ev sahibemiz, herhalde oğlu devrimci olduğundan, onu korumak için, bizim kata çıkan merdivenlerin baş kısmına demir bir ka-

pı yaptırmıştı. Ev sahibesinin oğlu, benim aslında evde kaldığımı, dolayısıyla bazen evden dışarı çıkmak zorunda kalabileceğimi hesap ettiğinden, bizde anahtarı olmayan bu kapının kilitlenmemesi için çaba gösterirdi. Ne var ki, annesi zaman zaman demir kapıyı kilitleyerek çıkıp giderdi. Bu yüzden, bazen ben, bazen Feyza, bazen ikimiz birden, kilitli kapının ardında mahsur kalmışızdır.

Günün birinde, alt katta oturan genç bir hanımın, kendi evinin kapısını şiddetle dövdüğüne tanık oldum. Kadıncağız bir yandan telaşla kapıya vuruyor, bir yandan da, "yangın çıkacak" diye feryat ediyordu. Önce, evdeki varlığımı belli etmekten kaçınıp, dışarı çıkmadım. Ancak "yangın çıkacak" feryatları yeri göğü inletmeye başlayınca, her şeyi göze alıp dışarı çıktım. Meğer kadın, yemeği ocakta bırakıp bakkala gitmiş, döndüğünde anahtarı içeride unuttuğunu fark etmiş. Gerçi yeğeni içerideymiş, ama uykusu çok ağır olduğundan kapıya vurulan darbeleri duymuyormuş. Eğer yeğeni uyanmaz ya da bir yoldan içeri girilemezse, ocaktaki yemek dolayısıyla bir yangın çıkması kaçınılmazmış. Apartmandaki bütün kadınlar kapının önünde toplanmış, çaresizlikle ne yapılabileceğini konuşuyorlardı. O sırada apartmanda bulunan, "o gün işe gitmemiş" tek erkek olarak duruma müdahale ettim. Önce, bizim pencereden uzun saplı bir süpürgeyi alt katın camlarına vurarak uyuyan genci uyandırmayı denedim, ama boşuna. Bu durumda tek çare kalıyordu, kapıyı kırmak. Bu görevin, o sırada kapının önünde toplanmış telaşlı kalabalığın içinde bulunan tek erkek olarak bana düştüğü açıktı. Evin sahibi kadından izin alarak, esaslı iki tekme atıp kapıyı kırdım. Bu eylemim sırasında, kadınların "gücümü" takdir eden "maşallah" nidaları hâlâ kulaklarımdadır.

Dikilitaş faslını bitirirken, 1982 yılının yazında, çok sıcak bir gün başıma gelen bir olayı da anlatmalıyım. Dikilitaş'ın aşağı taraflarındaki dik bir yokuştan, ter kan içinde, Vedat'ların Teşvikiye'deki evine tırmanmaya çalışıyordum. Herhalde o sıcakta bu dik yokuşu çıkarken epeyce zorlandığımı gören genç bir adam, özel arabasını yanımda durdurup, binmemi

önerdi. Beni Teşvikiye taraflarına bırakabileceğini söyledi, teşekkür ederek bindim arabaya. Araba bir süre gittikten sonra, bir telsiz sesiyle irkildim. Genç şoför, arabanın önünde o sırada fark ettiğim telefona benzer aleti kulağına dayadı ve "evet merkez, o tarafa geliyorum, tamam" dedi, polislerin tipik haberleşme tarzıyla. İşte kendi ayağımla tuzağa düşmüş ve yakayı ele vermiştim. O sıcakta sırtımdan soğuk terler boşandığını çok iyi hatırlıyorum. Yan gözle şoföre baktım. Benimle hiç ilgilenmez gibi bir havadaydı. Tabiî öyle görünecekti. Beni arabasına almış, işte Gayrettepe'ye götürüyordu, daha ne ilgilensindi. Yokuşu tırmanıncaya kadar, aynı mealde birkaç telsiz teatisi daha oldu. Yakalandığıma kesin olarak inanmakla birlikte, son bir kez şansımı denedim. "Ben şurada ineyim" dedim polise, yokuşun başına gelince. Önce duymamış gibi bir süre daha gitti, sonra "burada mı" diye sordu. "Tamam burası" dedim, duyulur duyulmaz bir sesle. Arabayı kenara çekip durdu. Teşekkür edip indim. Araba uzaklaştı. "Yaşamak güzel şey"di "be kardeşim!"

1982 yılının Kasım ayının ortalarında, Dikilitaş'taki evden ayrılıp, Anadolu yakasına, Kuyubaşı'ndaki bir apartmanın ikinci katına taşındık. Bu evde daha önce, aramızda "Zübeyir" dediğimiz arkadaş oturuyordu, evden çıkarken, ev sahibine, arkadaşları olarak bizi tavsiye etmişti. Hatırladığım kadarıyla buranın kirası 8 bin liraydı. Aslında bu kira da bizim için epeyce yüksekti, Feyza'nın babası Sadık Bey'in yardımlarıyla ödeyecektik artık, ne yapalım. Şu tesadüfe bakın ki, bu evin yöneticisi de trafik polisiydi. Ne var ki, 12 Eylül sonrası kimlik ve muhtar denetimleri, bir ölçüde gevşemişti. Üstelik yeni yöneticimizin, rüşvet yiyerek kazandığı paralarla apartmanın boş dairelerini satın almaktan başkaca bir derdi yoktu, bu da bizim işimize gelmişti doğrusu. Kuyubaşı'ndaki bu ev, Fikirtepe denen yoksul semtin sınırındaydı. Bu nedenle, burada oturduğumuz beş yıl boyunca, Fikirtepe'deki Çingenelerin "komünal" hayatı da dahil, yoksul kesimlerin yaşamlarını yakından gözlemleme olanağı bulabildim.

Üç odalı bu ev, oldukça iyi sayılırdı. Evin en sakıncalı yanı,

alt kattaki marangoz atölyesiydi. Kendisi de aynı apartmanın üst katlarından birinde oturan ve çok dindar bir adam olan marangoz ustası, tam bir çalışma "hastası"ydı. Bizim yumuşak yüzlülüğümüzden yararlanarak, tatil, pazar, sabah erken, gece yarısı demez, o devasa keski makinalarını çalıştırırdı. Gerçi kapı komşumuz, reklam spikeri Sacit ve karısı bizim kadar yumuşak yüzlü olmadıklarından, onların sert müdahaleleriyle zaman zaman makinesini durdurmak zorunda kalırdı, ama en ufak bir boşluk anında otomatik testereler yeniden çalışmaya ve kafamızı "doğramaya" başlardı. Bunun ıstırabını en çok, bütün gün evde oturup çalışmak zorunda olan ben çekerdim elbette. Sacit'le karısı da sol eğilimliydi ve bizim solcu olduğumuzu biliyorlardı. Hiçbir zaman yüzlemediler ama, kaçak olduğumu bile sezmiş olabilirler.

1982 yılının sonlarında sürpriz bir olay meydana geldi. TİKP davasının duruşmalarından birinde, yaklaşık iki yıllık tutukluluktan sonra, Doğu başta olmak üzere tutuklu arkadaşlar tahliye edildiler. Böylece, bu aşamada, içeridekilerin iyimser tezi haklı çıkmış gibi görünüyordu. "Karamsarlık" tezimizin önemli bir darbe yemesine içten içe bozulmakla birlikte, arkadaşların tahliyesine sevinmiştik elbette. Bu tahliyelerin, en azından, aramızdaki "ideolojik ihtilafların" daha iyi bir şekilde çözülmesini ve hareketin toparlanmasını sağlayacağını umut ediyorduk.

Arkadaşlar çıktıktan sonra, Doğu'yla ilk kez, Hüseyin Karanlık'ın, karısı Yüksel Karanlık'la birlikte oturmakta olduğu, Levent taraflarındaki evde *karşılaştık*. Bu "karşılaşma", sözcüğün ifade ettiği her iki anlamı da kapsamaktadır. Hem birbirimizi görmek anlamında, hem de rakip tarafların bilek güreşi anlamında. Daha ilk karşılaşmamızda ideolojik tezlerimizin çarpışacağını bildiğimden, "dışarıdakilerin sözcüsü" olarak, notlarımı çıkararak gelmiştim görüşmeye. Toplantıda, dışarıkilerden, ben, Hasan Yalçın ve Hüseyin Karanlık hazır bulundu. Doğu ise, böyle "tarihî bir toplantının" ileride tarafımızdan "çarpıtılacağı"nı hesap ederek olacak, partinin malî işlerden sorumlu aparatçıklarından Ethem Sancak'ı "tanık" olarak getirmişti yanında.

Önce, bütün sahtekâr politikacılar gibi, içtenlikten uzak, sarılma, öpüşme ve hal hatır sorma merasimini yerine getirdik. Her iki taraf da kendini azami ölçüde zorladığı halde, aramızdaki kocaman buz külçesini eritmek mümkün olmadı. Toplantı, Doğu'nun kısa açış konuşmasıyla, soğuk ve gergin bir havada başladı.

Doğu, gergin, ama son derece mülayim olmaya çalışan bir konuşma tarzıyla, önce bizleri dinlemek istediğini söyledi. Öyle ya, "yeni" tezler ileri sürenler biz dışarıdakilerdik. "Tez"lerimizi kendi ağzımızdan dinlemek isterdi. Yeniliklere açık bir insandı. Bizden alacağı, öğreneceği bir şey varsa hiç tereddüt etmeden alır ve öğrenirdi. Hiçbir önyargısı yoktu. Bizlerden açık sözlü olmamızı, ne düşünüyorsak söylememizi rica ediyordu. Lütfen, kendimizi kısıtlamayalım, çekinmeyelimdi. Onun "Tanrısı" yoktu. Dolayısıyla hiçbir dogmaya tapınmazdı. Doğru bir şey söylediğimize aklı yattığı an, görüşlerimizi benimsemeye hazırdı.

Bu "cesaret verici" sözlerin bir tuzak olduğunun farkındaydım elbette. Zaten bunu hesaba katarak, yapacağım konuşmanın ana hatlarını önceden hazırlamıştım. Doğu ne kadar "açık olun" telkininde bulunursa bulunsun, şapşal gibi ortaya dökülmeyecek kadar siyasî deneyimim vardı. "Tez"lerim, o güne kadar geliştirdiğimiz "Troçkizan" görüşleri doğrudan doğruya içermiyordu. Yalnızca, partinin halihazır ideolojik temellerinden hangilerinin yıprandığına ve geçersiz hale geldiğine dikkat çekiyordum. Yıkılan bu temeller, partinin "ideolojik sağlamlığına" zarar veriyordu. O halde, yıkılan temellerin yerine yenilerini koymak üzere, "sosyalizmin sorunları"nın araştırılmasına girişilmeliydi. Neydi yıkılan ve geçersiz hale gelen bu temeller? Örneğin, "Kruşçevci karşı-devrim" tezi yıkılmıştı, en azından yeniden ele alınmayı ve irdelenmeyi gerektiriyordu. Çünkü, "karşı-devrimin" Kruşçev'den epeyce önce, Stalin devrinde başladığına ilişkin, yabana atılmayacak tezler mevcuttu. Bu tezlerin doğru olup olmadıklarının, gerçekliğe ne ölçüde tekabül ettiklerinin araştırılması gerekiyordu. Buna bağlı olarak, Rusya'daki "yeni bürokrasi" ya da "yeni burjuvazi"nin

Kruşçev döneminde oluştuğu tezi de yeni baştan ele alınmalıydı. Bu "yeni sınıf"ın, Lenin döneminde uç vermeye başladığı, Stalin devrinde egemenliğini kurduğu yönünde argümanlar söz konusuydu. Örneğin, bu "yeni sınıf", daha Stalin döneminde, özel hizmetçilerin çalıştırıldığı daçalarda yaşamaya, imtiyazlı bir kesim olarak, para ödenmeyen özel dükkânlardan alışveriş etmeye başlamıştı, en üst bürokratlarla sıradan bir işçinin arasındaki maaş farkı kimi yerde iki yüz misline kadar tırmanmıştı. Böylesi bir gelir uçurumu, kapitalist ülkelerdeki bürokratlarla işçiler arasında bile görülemezdi. Şimdi tam olarak hatırlayamadığım birkaç "tarafsız" tez daha ileri sürmüştüm, ama tezlerimin esası yukarıda özetlediğim noktalarda toplanmıştı. Bütün bu tezleri ileri sürerken, zaman zaman Mao'ya olumlu atıflarda bulunuyor, Troçki konusuna hiç değinmemeye özen gösteriyordum.

Doğu, tezlerimi dikkatle dinledikten sonra, baştaki mülayim havasını bozmadan, Stalin'in eleştirisi yönündeki ilk işareti, hatırlayacağımız gibi, daha 1980 öncesinde kendisinin verdiğini, "Stalin eleştirilmez" gibi bir dogmatizme hiçbir zaman yüz vermediğini, Stalin devrindeki "zorla kollektifleştirme" eylemine kendisinin de birtakım eleştirileri olduğunu, parti programının köylülerle ilgili maddeleri dikkatle okunacak olursa, bu tezlerin, Stalin'den çok, 1930'ların başlarında, "sağ oportünist" diye damgalanan Buharin'in "köylücü" tezlerine daha yakın olduğunun görüleceğini söyledi. Bununla birlikte, tarihî olayları kendi keyfimize göre yeniden şekillendiremezdik. 1930'ların başlarında ve daha sonraki yıllarda, Stalin'le muhalifleri arasında bir "sınıf mücadelesi" cereyan etmişti. Partimiz, başından itibaren bu tartışmada, bütün hatalarına rağmen, son tahlilde Stalin'in haklı olduğunu düşünmüş ve bunu savunmuştu. Bu, partinin "olmazsa olmaz", çok önemli bir ideolojik temeliydi, hattâ esasıydı. Bunu değiştirmek, partinin idelojisini temelden değiştirmek anlamına gelirdi. Stalin'i temelden reddetmek, kaçınılmaz olarak, Lenin'in ve Marx'ın reddiyesini de getirirdi. "Sosyalizm bilimi"ni Marx ya da Lenin'de dondurmak mümkün değildi, bu "bilim" Mao Ze-

dung'la "en üst" aşamasına ulaşmıştı ve Stalin, bu aşamada bir basamaktı. 1930'lar Rusya'sında SBKP'nin uyguladığı siyasetleri kökten yadsımak, Stalin'in "Hitler-Stalin" paktı siyasetinin eleştirilmesine benzemezdi (Doğu'nun konuşmasında tansiyonun gittikçe yükseldiğinin ve buna paralel olarak yüz hatlarının giderek gerildiğinin farkındaydım). 1930'ların Stalin'ini haksız bulmak, otomatikman muhalefetin haklı olduğu sonucunu getirirdi. Bu konuda örneğin ben ne düşünüyordum?

Doğu, konuşmasının bu noktasında bana bu soruyu yöneltmişti. "Tarafsız" sunuşuma kulak asmayıp beni "minderin ortasına" çekmek niyetinde olduğu açıktı. "Minderin ortasına" gelmekten başka çarem yoktu. Açık açık, kişisel olarak "yüreğimin Stalin muhaliflerinden yana" olduğunu söyledim. Bunun üzerine Doğu, o zamana kadarki "mülayim" görünüşünü bir yana atarak ve "Tanrısı olmadığı"nı unutarak, "Tanrısı" adına gazaba geldi. "O zaman sen Troçkistsin" diye bağırdı. Bu ani çıkışın, benden çok, tartışmaya katılmamayı ve sessiz sedasız Doğu'yu dinlemeyi tercih eden Hasan Yalçın ve Hüseyin Karanlık'ı korkutmayı amaçladığı açıktı. Bundan sonra Doğu'yla aramızdaki "tartışma", karşılıklı bağırış çağırışmaya dönüştü. "Troçkist" olmadığımı söyledim, hattâ Troçki'nin, 1920'li yıllardaki "sanayinin askerileştirilmesi" tezinin, 1930'lardaki, "hızlı sanayileşme" politikasına temel olduğunu düşündüğümden, ona karşı önemli bir uzaklık da duyuyordum. Bununla birlikte, bir muhalif olarak kendisine karşı yapılan haksız muamelelere ve Stalin'in ajanları tarafından öldürülmesine karşıydım. Ne var ki, Doğu'nun, kendinden başka bir şeye kulak verdiği yoktu artık. Bu bağırış çağırış içinde, bugüne kadar hiç aklımdan çıkmayan bir cümlesini hatırlıyorum. "Daçalarda bürokratlara hizmet eden hizmetçiler" tezime takılmıştı. Benim "safdil" sosyalizm anlayışıma kesinlikle katılmıyordu. Elbette "hizmetçi kullanılacaktı", "hizmetçisiz sosyalizm" nerede görülmüştü? Stalin konusundaki savunması ya da "anti-Troçkist" saldırıları değil ama, bu son sözleri, on beş yıldır tanıdığım ve tüm eleştirilerime rağmen, devrimciliğine güvendiğim Doğu'yu bir anda tuzla buz etmişti gözümde. Ar-

tık o andan itibaren, benim için Doğu Perinçek adlı bir devrimci yoktu, karşımdaki, iktidar hırsıyla yanıp tutuşan ve Allah korusun iktidara geldiğinde, aynı Stalin gibi, en yakın partili arkadaşlarını asıp kesecek ve lüks içindeki daçasında oturup hizmetçilerine emirler yağdırarak, "hizmetçili bir sosyalizm" kuracak bir bürokrattan başka bir şey değildi. Beynimdeki bu ani sıçrayışla, Doğu'yla gelecekte aynı parti çatısı altında birlikte "mücadele etme" kaygısından kaynaklanan çekincelerimi bir yana attım ve fikirlerimi tüm fütursuzluğumla ortaya koymaya başladım. Doğu, bu fütursuzluğumu görünce, daha da zıvanadan çıkacağına, sakinleşir gibi oldu. Bu ani sükunetinin nedeni, belki de, beni "inim"den çıkartmış ya da "demaske" etmiş olduğunu düşünmenin verdiği rahatlamaydı.

Doğu, beni "demaske" ettikten sonra, Hasan Yalçın ve Hüseyin Karanlık'a döndü. Onlar ne düşünüyorlardı bu konularda bakalım, söylesinlerdi. Gün'e katılıyorlar mıydı? Katılmıyorlarsa, kendi söyledikleri hakkındaki düşünceleri neydi, ifade etseler iyi olurdu. İşte şimdi hapı yutmuştu Hasan'la Hüseyin! Hasan, benim şu anda ifade etmekte olduğum tezlerimle "ilk kez karşılaştığını" söyleyerek, bir ölçüde yalana başvurdu. "Bir ölçüde" diyorum, çünkü o güne kadar, o anda ifade ettiğim fikirlerimi, bu açıklıkla ona da açmamıştım. Bunun nedeni, yakın çalışma arkadaşlarımı şok edip, ürkütmeme güdüsüydü. Öte yandan, bir ölçüde yalan söylemişti, çünkü tezlerimin esasından haberdardı, hattâ "Troçki" konusunda kendisi, benden bile ileri gitmiş, onu benim yapmadığım ölçüde kutsamıştı. Hüseyin de bu tezlerle ilk kez karşılaştığını söyledi, ama o yalan söylemiyordu, çünkü bu konularda Hüseyin'le çok az muhabbetimiz olmuştu. Genelde bizim muhalif tezlerimize hayırhah bir tutum takınmakla birlikte, Stalin'i kökten reddettiğimizi ve karşı-devrimci olarak nitelediğimizi gerçekten bilmiyordu.

Doğu, benimle, Hasan Yalçın ve Hüseyin Karanlık arasında bir "bölünme" yaratmanın verdiği özgüvenle ve bu bölünmeyi iyice ileri boyutlara vardırmak amacıyla, bana değil, "ara güç" konumunda görünen Hasan'a ve Hüseyin'e yüklendi

bundan sonra. Ne "uzlaşmacılık"larını bıraktı, ne de "partinin ideolojik emanetine sadakatsizlik"lerini. Hasan ve Hüseyin, kemküm ederek kendilerini savunmaya çalıştılar. Ama bu "savunma", onların Doğu'nun önünde diz çökmesinden başka bir anlama gelmiyordu. Zaten hep böyle olur. Ceberrutlar, artık "kazanmaları" umudu olmayan esas rakiplerine değil de, önlerinde diz çökenlere daha fazla yüklenirler. Buharin'in ve benzerlerinin akıbeti, bunun en belirgin tarihî örneği değil midir?

Doğu, "sükûnet"le girdiği evden, öfkeyle bağırıp çağırarak çıkıp gitti. "Sen, ben, bizim oğlan" kalıvermiştik geride. Hasan, pencerenin önüne gidip, dramatik bir havada bana, "niye öyle bağırdın ki" diye sordu. "Önce o bağırdı" dedim. "Gerçek bir lider" dedi, Doğu'yu kastederek, neredeyse "lider"e hayranlığını belirten bir havada, "bütün liderler gibi" diye de ekledi ardından. Şaşkınlık içindeydim. Önüne geleni "bir gecede Troçkist yapabileceğini" söyleyen Hasan'a ne olmuştu böyle? Hasan, bana değil de, sanki görünmeyen bir ruha hitap eder gibi sürdürdü konuşmasını: "Bağırıp çağırmanın hiçbir faydası yok. Doğu, bütün liderler gibi, yapılması gerekeni yapıyor. Direnmek faydasız. Liderin etrafında birleşmek en iyisi. Dünyadaki tüm insanlar bir maske takarak dolaşıyor. Sen de bir maske taksan ne olurdu?" Sanki konuşan, Hasan Yalçın değil, Stalin'in 1930'lardaki "show-trial"lerinin "ön-prova"larını yapan, teslim alınmış eski bir Bolşevikti!

Yeri gelmişken, bu kitapta zaman zaman resmettiğim "lider"in tablosuna son birkaç fırça darbesi daha vurmam gerektiğini düşünüyorum. Bir misyon için dünyaya geldiklerine inanan bütün liderler gibi, Doğu'da da belirgin bir "çift kişilik" göze çarpar. Bu "çift kişilik", bir yandan dünyayı iki farklı biçimde algılamanın, bir yandan da öyle yansıtmanın, hem başlangıcı, hem de sonucudur. Doğu'nun, bir "insan dünyası", bir de "politika dünyası" vardı. "Politik dünya"nın kesif bulutları arasından bazen başını uzatan "insan dünyası", kısa süreli de olsa ışınlarını bize kadar uzatabilirdi. Bu "insan dünyası", güçlü duygusal tepkilere sahip, ruhi derinliği olan her insan gibi,

kendini, acıma, duygulanma, sevme, isyana kapılma, hattâ ağlama gibi, insanî belirtilerle ortaya koyardı. Ne var ki, Doğu'nun çifte kişiliğinin esasını oluşturan "politik kişi", bu tür insanî duygu ve davranışların kendini çok fazla ortaya koymasına izin vermez ya da bu özellikleri bile, kendi politik amaçlarının hizmetine koyardı. Nitekim, Doğu'nun, sözünü ettiğim özelliklerinin rol olmadığını çok yakından gözlemlemişimdir. Bununla birlikte, gözlemlediğim bir diğer nokta, Doğu'nun, bu insanî özelliklerini, "politik aklı"nın emrine kolayca vermesi ve politik kişiliğinin, bu özellikleri, "politik Doğu"yu daha da parlak göstermesi için istismar etmesinde bir sakınca görmemesi olmuştur.

Bu politik kişilik, kaçınılmaz olarak, Doğu'nun iki insanî özellikten nasibini almamasıyla yükselir ve mükemmelleşir: Empati yoksunluğu ve vicdan. Misyon sahibi politik bir lider, bu iki özelliği, derinlere gömmek, mümkünse tamamen yok etmek zorundadır. Doğu da bunu yapmıştır. Yaklaşık yirmi yıllık beraberliğimiz içinde, Doğu'nun, herhangi bir soruna empatiyle yaklaştığına, yani kendisinden önce karşısındakinin haklı olabileceği yönünde bir muhakeme yürüttüğüne çok az tanık olmuşumdur. Belki uzun uzun düşünsem, böyle bir iki olumlu örnek bulabilirim. Ama bunlar, denizde damla kadar azdır. Öte yandan, hayatı boyunca büyük bir özgüven, acımasızlık ve vicdansızlıkla yelken açmıştır empati yoksunluğu denizinde. O, her zaman haklıdır. Her zaman doğrudur. Bu "doğru"lar birbiriyle çelişse de böyledir bu. Daha doğrusu, dışsal dünyanın gerçekliği oluşturmaz "doğru"yu, onun vazettiği şeyin adıdır "doğru". İradeciliği ile doğru orantılı bir sübjektivizmdir bu. Ne var ki, bu sübjektivizmi görmez, göremez, görmek istemez. Bunu gördüğü an, tüm varlığını dayandırdığı temel yok olur çünkü. Böylesi iradeci bir sübjektizm, vicdana asla yer vermez. Çünkü vicdan, iradeci sübjektivizmin önünde bir "ayakbağı"dır. Empati de öyle. Bu tür iç seslenişleri bastırdığı oranda, kendi "mutlak doğru"ları yönünde, duraksamasız ilerleyebilir lider. Belki her şeye rağmen bastırılamayan bir "iç ses" vardır yine de. Ama o, asla dışa vu-

rulmaz, "içeride" hapsedilir. Bu acı verici operasyonun yarattığı duyguların "insan"ın yüzüne vurma, bunun başkaları tarafından görülme ihtimali de vardır. Öyleyse lider, gece yatağına yattığı zaman bile, ne olur ne olmaz, maskesini çıkartmamak zorundadır.

Liderin hiçbir gerçek arkadaşı, şöyle içtenlikle kendini paylaşabileceği bir dostu yoktur. Hattâ bence, karısı da bir ölçüde dahildir buna. Çünkü gerçek bir iç paylaşım "zaaf"tır, insanî zaafların birilerine, güvenilen birilerine açılmasıdır. Lider böyle bir "zaaf"ı asla gösteremez. Çünkü politik dünyanın yasaları acımasızdır. İnsanı, en yakın "dostu" bile arkadan vurabilir, açtığı sırlarını, kendine karşı kullanabilir günün birinde. Hattâ karısı bile yapabilir bunu, bir tökezleme anında. Öyleyse lider "sağlam durmalı", eğer varsa, iç konuşmalarını sadece kendine saklamalıdır. Ruhsal paylaşımın olmadığı yerde arkadaşlık da olmaz. Doğu'nun da gerçek arkadaşı yoktu. Kalabalıkların içinde yalnız bir insandı. Bununla, soğuk bir insan olduğunu söylemek istemiyorum. Belki de biz parti bürokratları içinde, çevremizdeki insanlara en sıcak ilgiyi gösteren oydu. Ama bu ilgi, politik insan olarak liderin misyonlarından, yerine getirilmesi gereken görevlerden biriydi. Bu yüzden, kimi zaman, içteki insanî kişiliğin dışa vurumları bile olsa, karşısındakiler tarafından ister istemez, politik liderin bilinen yaklaşımı olarak algılanırdı. Cezaevinde, aramızda en "belden aşağı" sohbetleri yaptığımızda bile, bu şakalaşmaların orta yerindeki Doğu, hep yalnızdı. Hattâ belki de o, bu şakalar yoluyla, bizimle insanî yanını birleştirme özlemi içindeydi, bunun için yanıp tutuşuyordu. Ama ne kadar çaba gösterirse göstersin, bizlerle ne kadar kaynaşmaya çalışırsa çalışsın, biz onunla kaynaşamazdık. En "laubali" ortamlarda bile, onunla aramızda bir "kol" mesafesi bırakmaya dikkat ederdik. Çünkü lider, nasıl politik dünyanın yasaları dolayısıyla insanlara güvenmezse, açıklarının bir gün onun tarafından kullanılacağını düşünen çevresindekiler de ona güvenmezlerdi.

Bunu Merkez Komitesi toplantılarında çok gözlemlemişimdir. Doğu, tuvalete vb. gittiği zaman, öğretmenleri sınıftan çık-

mış öğrencilerin neşesine kapılır, suratlarımızdaki ciddiyet maskesini çıkarır, aramızda şakalaşmaya başlardık. Doğu, geri dönünce de tersi olurdu. Bir gün, böyle bir "boşluk" anında, Oral, bizlere oldukça açık saçık, "belden aşağı" bir fıkra anlatmıştı. Tuvaletten dönen Doğu, fıkranın sonuna yetişti ve kahkahalarla güldüğümüzü görünce merak edip, Oral'dan fıkrayı yeniden anlatmasını istedi. Oral yeniden anlattı fıkrayı anlatmasına, ama o açık saçık fıkradan eser kalmamıştı bu kez. Oral aynı fıkranın, son derece "terbiyeli" bir versiyonunu sunuvermişti ister istemez. Tabiî, fıkra da bütün gülünçlüğünü kaybetmişti. Doğu, aynı bizim gibi gülmeye çalıştı, ama oldukça zorlandı, üstelik bizlerin kahkahaları da donup kalmıştı havada. İşte o anda Doğu'ya çok acıdım. İçten bir kahkahadan, gerçek dostlardan ve arkadaşlardan yoksun yaşamak çok güç bir şey olmalıydı. Ama bunu o bilerek seçmişti. Bilerek mi seçmişti? Bundan bile tam emin değilim!

Belki de Doğu ile ilgili söylenebilecek her şeye son noktayı koyacak olan, Hasan Yalçın'ın, neredeyse bir fabl haline getirerek o yıllarda bizlere aktardığı, Doğu'nun ikinci kez tutuklanışından sonra birlikte kaldıkları hapishanede meydana gelen şu "küçük" olaydır: Doğu ile Hasan, hapishanenin demir parmaklıkları önünde dışarıyı seyrederken, o sıcak yaz gününde, dışarıdan bir çekirge sıçrar önlerine. Doğu, çekirgeyi bacağından yakalar, çekirge can havliyle kendini kurtarmaya çalışırken, kopan bacağı Doğu'nun elinde kalır. Doğu, parmakları arasında tutmaya devam ettiği çekirgenin bacağına hayretle baktıktan sonra, kendi kendine söylenir gibi, "çekirge bacağını bıraktı" der.

Benzetmek gibi olmasın ama, "ikinci kerbela vakasında" "kellelerini" bir kere daha kaybeden Hasan ile Hüseyin'in, o halleriyle artık dışarıda yapacakları pek bir şey kalmamıştı. Üstelik, dışarıdaki ideolojik kavgalar nedeniyle göz gözü görmezken, kendileri için en hayırlısı, "arazi" olmaktı. Bunun en iyi yolu, gidip savcılığa sığınmaktı. İçeridekiler tahliye olduklarına göre, en fazla iki üç ay yatıp çıkarlardı. "İyimser" bakış açısı böyle söylüyordu. Hem de bu arada, ortalık yatışır, Do-

ğu'nun kendilerine indireceği yeni kılıç darbelerinden böylece korunmuş olurlardı. Bu düşüncelerle Hasan ve Hüseyin, soluğu savcılıkta aldılar ve tutuklanıp cezaevine kondular.

Ne var ki, "liderliğimiz" teslim olanların sayısını, iyimserliğini tatmin edecek yeterlikte görmemişti. Bu yüzden, "liderliğimiz"den, Etem Sancak aracılığıyla, bir "teslim ol" önerisi aldım. Evet, bu kesin bir parti emri değildi, ama teslim olsam iyi ederdim. Bu, hem benim, hem de partinin hayrına olurdu. Bu öneride, bir parti içi "isyancının", "sivilcenin başının" ortadan yok olması temennisini sezmemek mümkün değildi. Ne var ki ben, "hayatımdan memnun"dum. Kurulu bir düzenim vardı. "Iki üç ay" için bile olsa, bu düzenimi bozmaya niyetim yoktu. Üstelik, eski "kötümser" görüşlerimi de terk etmiş değildim. Ne malûmdu, teslim olanların iki üç ay içinde çıkacakları? Bu devletin ne yapacağı hiç belli olmazdı. Cunta yönetimi devam ediyordu ve bu geçici "gevşeme" her an zıddına dönüşebilirdi. Bu yüzden, yapılan "nazik" daveti, yine "nezaketle" geri çevirdim: Teslını olmayı düşünmüyordum.

Benim teslim olmayı reddetmemden kısa süre sonra, savcılıktan, avukatlar aracılığıyla, oldukça tuhaf bir haber ulaştı bize. Savcı, tahliyelerden sonra apar topar teslim olanların sayısını bir hayli "kabarık" bulmuş ve avukatlarımızdan birini yolda çevirip, "herkes teslim olmaya başladı, siz bilirsiniz ama, bence herkesin teslim olması doğru değil. Epey yatabilirler" demiş. Savcı bu "uyarıyı", bizlerin "epey yatacak olmasına" üzüldüğü için değil, mesleki bir üşengeçlik dolayısıyla yapmış olabilir. Çünkü her teslim olan, onun için yeni bir külfetti. Yeniden ifadelerini al, ek iddianameler hazırla, mahkemeye sun... bıktırıcı bir iş. Öte yandan, TIKP'nin bu ölçüde legalist bir görünüm vermesinin, kendi "illegal örgüt" tezlerini çürüttüğünü de düşünmüş olabilir. Hayat öyle tuhaf karmaşıklıklar içerir ki, bazen aşırı teslimiyet bile, teslim olunanları tedirgin edebilir.

Doğu, artık ikinci bir kez tutuklanmayacağından son derece emin, dışarıda, yeni bir hayata başlangıç yapmanın hummalı hazırlıklarına girişmişti. Bunun ilk adımı elbette yeni bir ev kiralamak, oraya taşınmak ve doğru dürüst bir çalışma düzenine

girmekti. Doğu ile Şule'nin ev arama faaliyetlerini, Feyza aracılığıyla duyuyordum. Bu ev arama çalışmalarının anormal ya da ilginç bir yanı yoktu elbette. İlginç olan, aranan evlerin kirasının, o zaman bize astronomik gelen bir düzeyde olmasıydı. Doğu ile Şule, özellikle Anadolu yakasında, Caddebostan falan gibi burjuva semtlerinde, 25 ila 30 bin liraya kiralık ev arıyorlardı. Bu kira, bize göre korkunç yüksekti. Nasıl ödeyeceklerdi bunu? Hadi ödediler diyelim, "hali vakti yerinde" partililerin bile en fazla 10 bin lira kira ödediği koşullarda, parti başkanımızın böyle yüksek bir kira ödemesi nasıl izah edilecekti, eşitlikçi bir eğitimle yetişmiş partili arkadaşlara? Hadi bunu da bir kenara bırakalım, bir "proletarya partisi"nin lideri, burjuvalarla içli dışlı yaşanan bir "burjuva semtinde" oturmaya utanmayacak mıydı? Marx'ın dediği gibi, bilinci maddi koşullar belirlemez miydi? Böyle bir "burjuva ortam", Doğu'nun ve Şule'nin "bilincini" de etkilemeyecek miydi?

Feyza ile aramızda bu sorunu uzun uzun tartıştık. O kadar tartıştık ve o kadar fikir birliğine vardık ki, bu düşüncelerimizi Doğu ile Şule'ye aktarmamanın ikiyüzlülük olacağına karar verdik. Hem belki uyarılarımızı dikkate alırlardı da, ödeyecekleri kirayı, 20 bin liraya indirir, bizi ele güne karşı rezil olmaktan kurtarırlardı. Açıklık en iyi şeydi. Yoldaşlarımıza eleştirilerimizi açık açık söylersek biz de rahatlamış olurduk. Bu düşüncelerle bir gün, Doğu ve Şule'yle, Vedat'ların Teşvikiye'deki evinde buluştuğumuzda, mevzuyu açtık. Yukarıda özetlediğim noktaları, ihtiyatlı sözcükler seçerek, ama bütün açıklığı ile aktardım Doğu ile Şule'ye. Feyza da beni destekledi. İkisi de çok sinirlendiler. Şule'nin gergin boynu ve sinirli suratı uzadı. Doğu'nun kaşları çatıldı ve eleştirilerimize, doğrudan karşı saldırı ile yanıt verdi. Bizler, naif bir devrimcilik anlayışı içindeydik hâlâ. Bir parti başkanının, rahat bir ev ortamında "fikir üretmesinin" ne kadar önemli olduğunu bir türlü anlamak istemiyorduk. Hem "sosyalizmin sorunları"na yönelmesini istiyorduk ondan, hem de böyle bir çalışma için gerekli, rahat bir ortamı bile çok görüyorduk. Bu saatten sonra gidip gecekondu semtlerinde mi otursaydılar yani? Üstelik, sözü edilen kira hiç

de yüksek sayılmazdı. Enflasyon dolayısıyla, bir yıl sonra, bu kira normal, hattâ düşük sayılacaktı. Aptalca önyargılarımız ve gösterişçiliğimiz dolayısıyla bu kadar basit bir şeyi bile görmekten acizdik. Üstelik, bugün en önemli şey, "liderlerin" ve "liderin" can güvenliğiydi. Bir kenar mahallede ucuza ev kiralasaydı da, karanlık bir köşede kafasına bir kurşun yiyip gebertilsindi, bunu mu istiyorduk? Geberdikten sonra da, arkasından "ah ne proleter adamdı, mütevazı yaşamak uğruna canını verdi" desinlerdi, öyle mi? Doğu açmıştı ağzını, yummuştu gözünü. O bütün bunları bağırırken, geçmiş on beş yıl boyunca, onun ağzından çıkan, "yol erleri"nin kaderlerini halkla birleştirmeleri, yoksul halk gibi mütevazı yaşamaları, en başta liderler olmak üzere tüm militanların gecekondu semtlerinde "proleter" bir yaşam sürmelerinin, "devrimciliğin garantisi" olduğu, lüks semtlerde ve evlerde yaşamanın, bir devrimcinin bilincini körelteceği yönündeki fetvalar çınlıyordu kulaklarımda. Öyle ya, Süleyman Demirel'in ünlü deyişiyle, "dün dündü, bugün de bugün!" İki taraf da birbirini ikna edemeden görüşme sona erdi. Neyse, biz söyleyeceğimizi söylemiştik. Günah bizden gitmişti.

Sonunda Doğu ve Şule aradıklarını buldular ve bir gecekondu semtinde "kafalarına kurşun sıkılmasın" diye, Göztepe'de (sanki isteyen, aynı kurşunu Göztepe'de de sıkamaz mıydı, üstelik tuttukları yerin o kadar da "aydınlık" olduğu söylenemezdi. Laf ola beri geleydi işte!), 25 bin liraya, bir apartmanın üst katlarında, oldukça güzel bir ev tutup taşındılar. Hemen iki sokak ötede, Oral ve İpek de, daha mütevazı bir ev kiralamışlardı. O günlerde, Doğu ile Oral'ın en büyük uğraşı, "yeni yuva"larını inşâ etmek, yeni ve uzun bir "dışarı" hayatına adapte olmalarını sağlayacak çalışma ortamlarını hazırlamaktı.

Onların, en azından ilk birkaç ay yoğunlaştıkları bu ev inşâ etme faaliyetiyle, benim acil gündemimi oluşturan, "sorunları bir an önce ele alma ve önderlik olarak hareketi toparlama" beklentisi arasında, gözle görülür bir uzaklık vardı. Daha doğrusunu söylemem gerekirse, Doğu ile Oral'ın bu kadar "yerle-

şik" bir düzene geçmelerine, evleriyle barklarıyla bu kadar kılı kırk yaracak ölçüde ilgilenmelerine bir türlü akıl sır erdiremiyordum. Bunda, eski "göçebe devrimcilik" anlayışımın hâlâ devam ediyor olmasının büyük payı vardı kuşkusuz. Öte yandan, "karamsar" bakış açım dolayısıyla, bu "yerleşiklik" özleminin orta vadede hüsrana uğrayacağı türünden sezgilerimin rolü de küçümsenemez. Benim bakışımdaki sakatlıklar bir yana, Doğu'yla Oral da, eski "göçebeliğin" zıddına dönüşmesiyle aşırı bir "evcillik" içine girmişlerdi. Özlemlerini bir ölçüde anlamak mümkündü ama, bu kadarı da fazlaydı artık. Oral, elinde çekiç, dünyanın en önemli işini yaparmışçasına, örneğin bavulların yerleştirileceği yeni raflar imal ediyor, Doğu, yeni çalışma odasının kütüphanesini yerleştirmekle ya da oturma odasında koltuk nereye konsa iyi olur tartışmasıyla saatlerini harcıyordu.

Arkadaşların dışarı çıkmış olmasının verdiği rehavetle, neredeyse "arandığımı" unutup, Doğu'ların ve Oral'ların evlerini ara sıra ziyaret ettiğimden, bu "evcil" faaliyetlere doğrudan doğruya tanık olmuştum. Bir akşam, Feyza ile birlikte, belki "sorunları tartışırız" hevesiyle, Oral'lara gitmiştik. Yakın komşuları Doğu ve Şule de oradaydılar. Hazır onları birarada bulmuşken, "ilginç" siyasî ve ideolojik konuları gündeme getirmek için, tetikte bekliyordum. Ne var ki, mevzunun bu limanlara uğramaya pek niyeti yoktu. Oral ve Doğu büyük bir zevk ve hırsla "ev işlerinden" konuşuyorlardı: Oral, sen o dolabı bize versen, koridora koyardık. Olur vereyim, sizde takoz için tahta var mı Doğu, yarın şu aralığa bir raf yapayım diyorum da, çünkü bavullar üst üste öyle iyi olmuyor. Bence oraya masayı koymayın, çok yer kaplıyor, şurası nasıl? Ölçü almamız lazım, doğru haklısın, bence de çok yer kaplıyor vb. vb. Ivır zıvır ev işleri üzerine yapılan bu konuşmaları bir süre hayretle izledim. Ben neredeydim, onlar nerede? Benim beynim, "yüksek fikri meselelerde" yelken açmış gitmekteydi. Bu yüzden dışımdaki dünyayla büyük bir uyumsuzluk içine girmiştim: *Fransız Devrimi'nde Jakobenlerin başarısızlığının nedenleri ne olabilir?* Bence bunun nedeni, tahtaların çürük çıkması, eski

tahta kullanmayacaksın bu tür işlere, yarın gidip bir marangoza bakalım. *Troçki ile Buharin 1930'ların başından itibaren işbirliği yapabilselerdi, Stalin bu kadar iktidar kazanabilir miydi?* Bu ustalar para için her şeyi yapar. En iyisi temel işleri bizim yapmamız. Duvarın biri çok sert, çivi işlemiyor, sizdeki matkabı yarın getir de bir deneyelim. *Peki, Mao Zedung'un Stalin'i karşıya almazken, Tito'yu o kadar hırpalaması nasıl izah edilebilir? Gerçi Çin daha sonra Tito'yla ilişkileri düzeltti, ama çok geçti.* Yok canım niye geç olsun, gider getiririz şimdi, yarın mı diyorsun, tamam o zaman, yarın sabah erkenden gidelim, çünkü arkadaş işe gidiyor ya! vb vb.

Artık bu "uyumsuzluğun" yüküne daha fazla dayanamadım, Feyza'ya, "hadi gidiyoruz" dedim ve onun yanıtını bile beklemeden kapıyı açıp çıktım, merdivenlerden hızla inmeye başladım. Oral, ani kalkışımdaki tuhaflığı anlamış olacak ki, arkamdan seslendi, ama beni durdurmak mümkün değildi artık. Kendimi dışarı atıp, biraz hava almak istiyordum.

Bir gün, Doğu'ların evlerini ziyaret ettiğimde, biraz farklı, ama benzeri bir sahneyle daha karşılaştım. Doğu evde yoktu. Evdekiler, onun, Oral'la birlikte, *Aydınlık* gazetesinin mallarını tevarüs etmiş, partili arkadaşlar tarafından işletilen Sistem Yayınlarına gittiğini söylediler. Gecenin bu vaktinde orada ne işleri var diye merak ettiysem de, fazla kurcalamadım, beklemeye başladım. Bir saat kadar sonra, Doğu ile Oral, kan ter içinde, soluk soluğa girdiler içeri. Bunun nedeni, yukarıya ağır bir şeyler taşımış olmalarıydı. Bu "ağır şey"ler, bir kütüphane ve iki masaydı. Doğu açıkladı: Partinin malları oralarda heder oluyordu, bu yüzden evlerine almayı doğru bulmuşlardı. Masanın biri de Oral'lara gitmişti. Sesimi çıkartmadım, ama bunun, "kamu malına" karşı girişilmiş bir "irtikâp" eylemi olduğuna ilişkin düşünceler dolaştı kafamda. Gerçi benim bu düşüncem epeyce aşırı ve haksızdı, "heder olmaktan korunmak" için evlere taşınan eşyalar önemli bir şey değildi, ama bu eylemin, "malların hamisi" pozunda sunulması sinir bozucuydu. Böyle bir gerekçeye sığınmak yerine, "bu masalar orada boş boş duruyordu, bizim de ihtiyacımız vardı, aldık" deseler daha dürüst bir tutum olurdu.

Bu evcillik, yanı sıra kendine özgü müştemilatlar da getirmiş, değişen ideolojik atmosfer ortamında bu ya da buna benzer müştemilatların hayata geçirilmesi, artık normal kabul edilmeye başlanmıştı. Bunun çok sayıda örneği vardır. Burada birkaçının üzerinde duracağım. Örneğin, taksiyle bir yerden bir yere gitmek, 12 Eylül öncesinde, büyük bir "günah"tı. Çünkü, kamusal taşıt araçlarını (eğer varsa, 2. ve 3. mevkilerini) kullanmayıp taksiye para ödemek, "halkın parasını çarçur eden" bir "lüks"e düşkünlük kabul edilirdi. 12 Eylül sonrası günlerde, Şule'nin bir yerden bir yere giderken, kolaylık olsun diye çocuklarıyla birlikte taksiye bindiğini görünce bunu oldukça yadırgamıştım. Benim mantığıma göre, "halkın parasıysa", 12 Eylül sonrasında da "halkın para"sıydı harcanan. Bu bakışım, Doğu'nun "liberal" olduğum, "12 Eylül sonrası ideolojik atmosfere" ayak uydurduğum yolundaki tüm iddialarına rağmen, benim, ortama ayak uydurma konusunda en gerilerden gelen bir "dinazor" olduğumu gösteriyordu. Şimdi baktığım zaman, bu "dinazor"luğumun, gerçekten de sekter bir kavrayışsızlık olduğunu düşünüyorum. Ama her noktada değil. Bugün bile, Şule'nin, yeni taşındıkları evlerinde hizmetçi kullanmaya başlamasını içime sindirebilmiş değilimdir. Hem de, partili arkadaşların eşlerini ev temizliğine getirerek. Şule hanım, acaba nasıl olacaktı da, yerleri sildirdiği bu yoksul işçi kadına, "elbirliğiyle" ve "eşitçe" kurulacak "güzel yarın"lardan söz edebilecekti. Galiba, Doğu ve Şule, "hizmetçili sosyalizmi" o günden yürürlüğe koymaya başlamışlardı.

Yine de, Doğu'nun "iyi niyetine", bir gün benim gördüğüm "gerçekleri" onun da göreceğine ilişkin belli belirsiz umutlar beslemeye devam ediyordum. Bu yüzden, kendi "keşiflerimi", olur olmaz zamanlarda, Doğu'nun kulağına "fısıldamaktan" geri kalmıyordum. Doğu, İkinci Dünya Savaşı başladığı sırada, Sovyetler Birliği'nin, Polonya'yı daha rahat bombalamaları için, Hitler'in uçaklarına sinyal verdiğini biliyor muydu? Bunu William L. Shirer'in, *Nazi İmparatorluğu* kitabından daha yeni öğrenmiştim. Doğu ters ters baktı yüzüme. "Ben senin yeni okuduğun bu tür kitapları on yıl önce okudum. Hepsini

biliyorum," dedi. Demek bile bile "lades" diyordu. İşte bu daha da kötüydü!

Doğu'yla, "Jakobenizm" üzerine yaptığımız bir tartışma, aramızdaki uçurumu net bir şekilde görmemi sağladı. Ben, Fransız Devrimi'nin aşağıdancı yanının temsilcisi, *Enragé* (Öfkeliler) hareketinin taraftarıydım. Jakobenleri, bu aşağıdan harekete omuz verdikleri ölçüde olumlu buluyor, bu harekete sırt çevirip, ezdikleri noktada da eleştiriyordum. Doğu ise, tersine, Jakobenleri, tam da benim eleştirdiğim özellikleri dolayısıyla kutsuyordu. Ona göre Jakobenlerin "devrimciliğinin" en iyi göstergesi onların "tepeden inmecilik"leriydi. Bu yüzden, selamet komitesinin diktatörce yöntemler uyguladığı "terör dönemi"ni sonuna kadar onaylıyordu. Öfkelileri, naif buluyordu. Onların "devrimci romantizmi" hiçbir işe yaramazdı. Devrimin mantığını Jakoben terörü temsil ediyordu. Artık bu noktadan sonra tartışmanın pek bir faydası yoktu. Birbiriyle bağdaşması imkânsız iki kutupta yer alıyorduk.

Bu tür ilk "atışmalar"dan sonra, sıra, "ideolojik sorunların" daha "ciddi" tartışılacağı ve bundan sonraki gidişatın saptanacağı Merkez Komitesi toplantısına gelmişti. Bu toplantıda, ya bir uzlaşma sağlanacak ya da tam bir kopuşa gidilecekti. Muhalif çizgiyi tek başıma ben temsil ediyordum. O sırada, Oral hâlâ, Doğu'nun başını çektiği muhafazakâr çizginin yanında yer alıyordu. Halil Berktay da öyle. Beklendiği gibi, sert bir toplantı oldu. Artık görüşlerimi saklamaya gerek görmüyordum. Doğu, 12 Eylül sonrasında iyice belirginleşen sertliğiyle bana yüklendi. Yüzüme karşı, "sana şanzumanı dağıttırmam" diye bağırdı. Partinin "ideolojik temellerinin" yıkılmasına izin vermeyeceğini anlatmak istiyordu bu "metafor"la. Toplantının sonunda, "proletarya diktatörlüğü"nün savunulması noktasında bir "uzlaşma" doğdu yine de. Stalin'i ne kadar eleştirirsem eleştireyim, bunu, Lenin'in ya da genel olarak "proletarya diktatörlüğü" teorisinin temelden reddi noktasına götürmekten uzaktım o zamanlar. Öte yandan, parti içinde gittikçe şekillenen ve yöneldikleri hayat tarzıyla da burjuva olduklarını apaçık ortaya koyan gerçek liberallerle aynı safta görülme korku-

su da (zaten Doğu, benimle onları özdeşleştirmeye bayılıyordu), Stalin noktası dışındaki, "teorinin" geri kalan yanlarına sadakatle bağlı olduğumu gösterme güdüsünü teşvik ediyordu. Adeta, muhafazakârlara, "devrimciliğimi" ispatlama yarışına girmiştim. Oysa esasında, burjuvaziye yönelme ve yaranma açısından, muhafazakârlarla liberaller, birbirlerine çok daha yakındılar. Üstelik, bütün muhafazakâr-komünist yapılar gibi, Aydınlık hareketi de, genç devrimcileri öğütüp, orta yaşlı liberaller imal eden bir "fabrika" değil miydi?

* * *

Dışarı çıktıktan sonra Doğu'nun yaptığı ilk işlerden biri, "Perinçek Hanedanlığı"nın maliyesini yeniden yapılandırmak ve daha sağlam bir "kurumsal güvenceye" bağlamak oldu. Bunun için yapılacak şey, basitti. O güne kadar Doğu'ları olsun, bizi olsun, malî bakımdan destekleyen, Sadık Perinçek'ti. Ama bu böyle sürüp gidemezdi. Bu "malî kaynağı" yatırıma yöneltmek gerekirdi. O sıralar, Şule'nin kız kardeşi Şive Zaloğlu, Ethem Sancak'ın hemşehrisi, Siirtli Eczacı Nuri'yle evlenmişti. Nuri, daha o zamandan, başarılı bir işadamı olacağını kanıtlamış ve eczanelere ilaç sevkiyatı işini yürüten "Koz Ecza" adlı bir ecza deposu kurmuştu. Doğu, partinin malî aparatçıklarından Ethem Sancak'ı Koz Ecza'ya yönetici olarak atadı ve babası Sadık Perinçek'i, bu şirkete ortak olmaya ikna etti. Bununla da kalmadı, partinin en değerli elemanlarından bir kısmını, Koz Ecza'nın "ucuz işgücü" olarak seferber etti. Yanılmıyorsam, aynı zamanda partinin malî işlerine bakan Ethem Sancak aracılığıyla, partinin bir kısım malî kaynakları da aynı şirkete aktarıldı, yani parti de şirkete ortak edildi. Bu, Feyza'yla benim geçimimizin de, bundan böyle, Koz Ecza'dan alacağımız aylığa bağlı olacağı anlamına geliyordu. Öyle sanıyorum ki, Doğu Perinçek ve ailesi için de aynı durum söz konusuydu. Artık Özal dönemi başlamak üzereydi. Para ve piyasa ilişkileri her şeyi tayin eder hale gelmişti. Proletarya bile bu ilişkilerin ağına düştükten sonra, "onun partisi" iddiasında olanlar, neden kapitalist ilişkilerin içine balıklama dalmasınlardı?

Böylesi büyük gelişmeler, insan ilişkilerinde de önemli değişikliklere yol açmıştı. Artık eski dönemin "yoldaş"lığı, esas olarak kalkmıştı ortadan. Herkes, kendi sınıfsal durumuna göre yeni ilişkiler kuruyor, devrimci dönemin yıktığı akrabalık ilişkileri yeniden restore ediliyordu. Örneğin, eskiden akraba ve aile ilişkileri bize neredeyse hiçbir şey ifade etmezdi. Çünkü, akrabalarımızla sınıfsal bir uzaklık içinde hissederdik kendimizi. Bizim "ailemiz", "ana kucağı" gibi "sıcak" olduğu telkin edilen partiydi. Şimdi ise yeniden eski kan bağı ilişkilerine dönme, onları hatırlama dönemine girilmişti.

Bunun tipik örneklerinden biri, Doğu'nun daha 12 Mart döneminde, hapisteyken, kulağımıza, "MİT'çi" olduğunu fısıldadığı, teyzesinin oğlu "ve Gürbüz Tüfekçi"nin, Doğu ve Şule'yle "can ciğer kuzu sarması" olması, 12 Eylül öncesinde mümkün olmayacak bir şeyin gerçekleşip, Gürbüz Tüfekçi ve aşağı yukarı her yıl bir kere evlendiğinden, kaçıncısı olduğunu unuttuğum eşiyle birlikte, Doğu'ların Göztepe'deki yeni evinde, bir hafta on gün gibi, uzun sayılabilecek sürelerle konuk kalmalarıydı. Bu ani yakınlaşmanın, akrabalık ilişkilerinin restore edildiği bir dönemin gereği olmasının ötesinde, başka anlamları da vardı: İdeolojik yakınlaşma. Doğu'nun, 12 Eylül öncesinde de esasen Kemalist olduğu söylenebilirdi. Ancak 12 Eylül sonrasında bu, neredeyse "hasta Atatürkçü" denecek boyutlara tırmandı. Gürbüz Tüfekçi ise, Doğu gibi "dönme" değil, has Atatürkçülerdendi. Öyle ki, MİT, onun Atatürkçülüğüne, "Atatürk'ün gizli arşivini" kendisine teslim edecek ölçüde güvenmişti. Nitekim "ve Gürbüz Tüfekçi", Doğu'yla restore edilen akrabalık ilişkilerinin sonucunda, bu arşivi, daha sonra çıkacak *Saçak* ve *2000'e Doğru* dergilerine açmış ve bu "gizli arşiv"deki çok sayıda "değerli" belgeden yararlanılmasını sağlamıştır.

Doğu, "sosyalizmin sorunları"nın tartışılmasını yasaklamasına rağmen, herhalde rahatça "haklayacağını" gözü kesmiş olmalı ki, beni, "seçilmiş" partililerin önünde yapılacak bir "Stalin tartışması"na davet etti. Bu "düello" çağrısını, reddetmem imkânsızdı, "saha" ve "seyirci" avantajının Doğu'dan yana ol-

duğunu bilmeme rağmen, davete icabet ettim. Toplantı, Kazasker taraflarında, partinin "yeni zengin" taraftarlarından birinin evinin oldukça geniş salonunda yapıldı. Toplantıyı organize eden, partiye "sadakati", Oral'ın bendesi olmasıyla doğru orantılı olan, partinin eski gençlik kesiminin önde gelenlerinden Mahmut Özdemir'di. Toplantıda, konuyla yakından ilgilenecekleri düşünülen, yirmiye yakın partili hazır bulundu.

Doğu, bu toplantıda, "biz bize" yaptığımız toplantılardakinin tersine, son derece "demokratik" bir profil çizmeye özen gösterdi. Neredeyse sempatik denebilecek tavırlarla, benden bir "sunuş" yapmamı rica etti. Stalin konusundaki temel tezlerimi daha önce notlar halinde hazırlamıştım zaten. Doğu'nun "rica"sını geri çevirmedim ve yaklaşık on beş dakikalık kısa bir sunuş yaptım. Konunun kapsamı düşünülürse, bu, özetin özeti bir sunuştu. Bu sunuşa Doğu'nun ve diğerlerinin vereceği yanıttan sonra, daha uzun bir "cevaba cevap" konuşması yapmayı planlamıştım kafamdan.

Benden sonra Doğu "söz" aldı ve benim kısa sunuşumun tam tersine, yaklaşık iki saat süren uzun bir konuşma yaptı bana karşı. O konuşurken, devamlı not aldım yanıt vermek için. Doğu'nun uzun konuşmasının ardından, benden önce söz alanlar oldu. İki kişi arasında cereyan eden bir "düello" görüntüsü ortaya çıkmasın diye, bu konuşmaları da sabırla dinledim. Üstelik bu yeni konuşmacılar, hiç de fena şeyler söylemiyorlardı. Konuşmaları, benden çok, Doğu'nun söylediklerini irdeler gibiydi. Bu konuşmacıların içinde, hiç ummadığım halde, Şule de vardı. Şule, o toplantıda, Doğu'dan bağımsız bir kişilik olduğu izlenimini verecek, ilginç sorular yöneltti. Elbette bu sorular, dikkatle incelenirse, Doğu'nun "açıklarını" kapamaya yönelikti, ama olsun, bu kadarı bile beklenmezdi Şule'den. Doğu'ya yönelttikleri sorularla dikkat çeken diğer iki konuşmacı, Osman Kurucan ve Adnan Akfırat'tı. Osman, bir "çarkçıbaşı" olarak, Şule'den de ileri gidip, hâlâ "kaptan köşkü"nün eski yöneliminin etkisi altında olduğunu gösteren, Stalin'i irdeleyici noktalar ileri sürdü. Adnan Akfırat, yaşı biraz ilerlemiş olsa da, hâlâ Aydınlık'ın gençlik

kesiminde faaliyet gösteren ve Aydınlıkçı gençlerin de içinde yer aldığı, 12 Eylül sonrasının ilk "yenilikçi sol" çıkışını temsil eden *Yeni Olgu* dergisinin yayımlanmasına önayak olan bir "genç"ti. O günün genel cereyanına uygun olarak, o da muhafazakârlığı sorgulayan saptamalarda bulundu.

Ne var ki, Doğu'nun onlarla "güreşmeye" hiç niyeti yoktu. Onlara cevap veriyormuş gibi söz alıp, bir kere daha benim anti-Stalinist fikirlerime saldırdı. Bunun ardından, Doğu'nun neredeyse iki buçuk saati bulan konuşmalarına cevap vermek üzere ben söz aldım. Ne var ki, o anda tuhaf bir şey oldu ve toplantının örgütleyicisi Mahmut Özdemir, saatin dörde yaklaştığını, ev sahipleri, dörtte eve geldiklerinde evi boşaltmış olmamız gerektiğini, benim, ancak "on dakika" konuşabileceğimi belirtti. Önceden planlanmış mıydı bu bilmiyorum ama, yapılan, düpedüz bir "kongre hile"siydi. Çünkü, ne Mahmut Özdemir, ne de bir başkası, evi saat dörtte terk etmek zorunda olduğumuza ve ancak üç saatlik bir bir zamanımız olduğuna ilişkin bir uyarı yapmıştı önceden. Öyle ki, bu üç saatlik zamanın büyük kısmını zaten Doğu'nun konuşması kaplamıştı. Meğer biz oraya, tartışma yapmaya değil, Doğu'nun iki buçuk saatlik Stalinist diskurunu dinlemeye gelmişiz. Bu "faul"ü açıkça dillendirdim. Mahmut Özdemir'e dönerek, "niçin bunu daha önce söylemedin" diye sordum. Doğru dürüst bir cevap veremedi. Aslında o anda yapmam gereken, konuşmayı falan bırakıp, toplantıyı terk etmekti. Ne var ki, ideolojik planda ne kadar "isyancı" olursam olayım, fiilîyatta hâlâ "iyi terbiye edilmiş" bir partiliydim. Bu tür "keskin" jestlerin orada bulunanlar tarafından yanlış anlaşılacağı kaygısıyla, "on dakika"mı "kullandım". Elbette on dakika içinde, iki buçuk saatlik bir konuşmaya yanıt vermem mümkün değildi. Bu yüzden, toplantı, Doğu'nun "zaferi"yle sonuçlanmış oldu. Parti içindeki tartışmalarda böyle bir hileyle ilk kez karşılaşıyordum. Galiba artık parti, muhaliflerin bastırılmasına ilişkin kadim Stalinist taktikleri yürürlüğe koymaya başlamıştı.

Bu tür "yenilgi"ler dahi, inancımı sarsamamıştı. 1983 yılı

yazında, üç yıllık araştırma ve okumalarım sonucunda vardığım fikirleri yazılı hale getirdim ve bir "taslak metin" halinde partiye (yani Doğu'ya) sundum. Her şeye rağmen, partinin ve Doğu'nun "samimiyetine" güvenme safdilliğini sürdürüyordum. Parti ve Doğu, inanıyordum ki, bir parti içi muhalifin bu görüşlerini değerlendirecek, "doğru"sunu, "yanlış"ını ayırt edecek ve partinin "ideolojik selameti" için kullanacaklardı. Kullandılar kullanmasına, ama bir muhalif olarak beni çamura batırmak, karalamak amacıyla!

Safdilliğim dolayısıyla, tam emin olmadığım noktaları bile, "parti yararlansın" diye, kendi görüşlerim olarak yazmıştım. Bir kısmının doğruluğundan emindim, ama aleyhime kullanılacağını bilseydim yazmazdım. Doğu, birçok tezin içinde en çok, "iktidarın geri verilmesi" tezini diline doladı. Çünkü bu tezi, benim "aşil topuğum" olarak görmüş, "Menşevik" bir tez olarak kolayca yere çalabileceğini düşünmüştü. Tezin esası şuydu: Devrimin zaferi, ancak dünya çapında mümkündü. Bir devrim tek ülkeyle kısıtlı kalmışsa, proletarya partisi, kaçınılmaz olarak bürokratlaşmak yerine, gerekli "demokratik" güvenceleri aldıktan sonra, iktidardan çekilmeliydi. Bunu yapmaması halinde, aynı Bolşeviklerin başına geldiği gibi, yozlaşacak, bürokratlaşacak ve Stalinist bir reaksiyona yol açacaktı. İktidarda kalıp reaksiyona yol açmaktansa, iktidardan çekilip, en azından partinin devrimciliğini korumasını sağlamak, daha devrimci bir tutumdu. Bu tez, elbette, iktidar kavgasının mantığını kavrayamayan bir naifliği içeriyordu, ama, iktidardaki Marksist bir partinin yozlaşmaması için gösterdiği yol doğruydu. Aslında bu tez, iktidarı ele geçirmek yerine, iktidarı kökten reddeden anarşizme doğru gidişin başlangıç noktasıydı. Tabiî, bunun ben de farkında değildim o zaman.

Ne var ki "politik aklın doruğu"nu temsil eden Doğu, bu teze, katıksız devrimcilik anlamına gelen ve Türkiye'de de yavaş yavaş yıldızı parlayacakmış gibi gözüken, "anarşizm"e yönelmek olarak değil, "Menşevik bir tez" olarak saldırmayı daha doğru buldu. Çünkü, "Menşevizm", hem taraftarlarımı-

zın nefretini daha kolay çekerdi, hem de Marksizm tarihinde "sağ oportünist" bir tez olarak zaten mahkûm edildiğinden, çok daha kolay bir lokmaydı. Öte yandan, bu "anarşizan" tezin, nasıl olup da iktidara, en az Bolşevikler kadar tapan Menşeviklere mal edilebildiği, ancak Doğu'nun ideolojik hokkabazlıklarına kafa yoran birilerinin cevap verebileceği bir hususdur.

Doğu'nun tezlerime karşı saldırılarıyla "yere serilmiş"tim. Şimdi isteyen istediği kadar tepinebilirdi üstümde. "Ciğerlerime" saldırmak için başımın üstünde dönenip duran "akbaba"ların farkındaydım.

Ama dostlarım da vardı. Gedikli partililerden olduğu halde, bir aparatçık olamayacak ölçüde dürüst ve sıcak bir karaktere sahip Ömer Faruk Cıravoğlu, bu yakın arkadaşlarımın başında gelirdi. TİKP Merkez Komitesi yedek üyesi olduğundan aranmış, Ankara'da yakalanmış, bir süre içeride yatmış, tahliye olduktan sonra da, duruşmalara katılabilmesi sayesinde bizimle içeridekiler arasındaki haberleşmeyi sağlamıştı. O günlerde, genellikle bizde kalıyordu. Artık ailenin bir ferdi gibi olmuştu. Sadık Bey, Feyza, ben ve kendisinden oluşan "dört kol pişti" partilerini, kendi kitabında, o esprili üslubuyla anlatır.[5] Diğer yakın dostlarım, benim gibi aranmakta olan Aydoğan Büyüközden ve partinin eski Tunceli İl Başkanı Hasan San'dı. Aydoğan da Ömer gibi, sık sık bizde kalırdı, Hasan San ise, en az haftada bir iki kere uğrardı bize. Bir diğer sevdiğim arkadaşım, o sıralar Kaynak Yayınlarında çalışan Feyyaz Kurşuncu'ydu. Yayıncı Muzaffer Erdoğdu da arkadaşlarımdan biriydi, ama onunla Stalin meselesinde bir türlü anlaşamazdık. Muzaffer, 1988 yılındaki bölünmeye[6] kadar, sadık bir Stalinci ve "Doğucu" olarak kalacaktı.

Üç yıllık yoğun okuma dönemi, artık beni yazılı ürünler

5 Ömer Faruk Cıravoğlu, *Titrek Hamsi Örgütü*, Pencere Yayınları, Tarihsiz, s.89.

6 1980'li yıllarda, Aydınlık hareketi içinde oluşan muhalefet, 1988 yılı sonunda, hareketten fiilen ayrılacak ve *Sosyalist Birlik* dergisini çıkaracaktı. Bu muhalefin başını çekenler şunlardı: Gün Zileli, Oral Çalışlar, Halil Berktay, Yavuz Alogan, Necmi Demir, İlkay Demir.

vermeye zorluyordu. Ne var ki, partiye sunduğum yazılı "ürün"üm, benim için hiç de hayırlı sonuçlar vermemişti. Bu yüzden, o dönemde çıkan az sayıdaki "kültür" dergisine bir şeyler yazmaya karar verdim. Ömer Faruk, romancı Erol Toy'un çıkartmakta olduğu ve ağabeyi Öner Cıravoğlu'nun çalıştığı *Somut* Dergisinde, kısa makaleler, kitap tanıtmaları vb. yazabileceğimi söyledi. Ömer Faruk'la baş başa verip, bana bir yazar ismi de bulduk: Mehmet Gündüz. Bu imzayla *Somut* dergisinde çıkan ilk yazım, Gramsci üzerine bir kitap tanıtmasıydı. O günlerde Gramsci üzerine yoğunlaşmış, onun yazılarını ve hakkında yazılan kitapları hummalı bir şekilde okumaya girişmiştim. Bunun bir nedeni, okumalarımı, Stalin sorununun dışında daha geniş bir alana yaymaktı. Öte yandan, o sıralar, "sivil toplum"cuların, Gramsci'nin "sivil toplum" üzerine tezlerini kendi amaçları için "istismar" ettiklerini düşünüyordum. Gramsci'yi "sivil toplum"cuların "tasallutundan" kurtarmak için kolları sıvamıştım. Hem belki böylece, muhafazakârların üzerimdeki baskısını da azaltırdım. Gramsci üzerine yazdığım oldukça kapsamlı bir yazı, Korkut Boratav ve Halil Berktay'ın da içinde yer aldığı bir akademisyenler çevresinin çıkartmaya başladığı *Yapıt* dergisinin 2. sayısında, 1983 yılı sonunda, yine Mehmet Gündüz imzasıyla, oldukça bol tashih hatasıyla birlikte yayınlanacaktı.

O geniş okuma faaliyetim sırasında, bir gün elime ince bir kitap geçti: Ida Mett, *Kronstadt 1921*. Sokak Yayınları adlı bir yayınevi tarafından o günlerde basılmış bu kitabı okuyunca, Troçki konusundaki bütün iyimser düşüncelerim, bir anda uçup gitti. Gerçi Deutscher de, *Troçki* adlı eserinde, Kronstadt 1921 ayaklanmasını anlatırken Troçki'ye bazı eleştiriler yöneltiyordu, ama Deutscher, ne de olsa bir Troçkistti ve bu konudaki eleştirileri, Troçki'nin gözümden düşmesi için yeterli değildi. Ama anarşist Ida Mett, olayı tamamen farklı bir perspektiften, ayaklanan Kronstadt bahriyelileri açısından ele alıyordu. Buradan bakılınca Troçki'nin gerçek yüzü ortaya çıkıyordu. Troçki, bu ayaklanmanın kanla bastırılmasından birinci derecede sorumluydu, çünkü o sırada Kızıl Ordunun başında

bulunuyordu ve eski çarlık subaylarından oluşan kurmayını, "üçüncü devrim" diyerek reaksiyoner Bolşevik diktatörlüğüne karşı ayaklanan bahriyelileri bastırmak için seferber etmişti.[7] Demek ki, Stalin'in karşısında mazlum pozisyonda olan Troçki, 1920'lerin başında, Stalin'i aratmayacak yığınsal katliamların başında bulunabilmişti. Troçkistlerin, "ama o isyan bastırılmasaydı, karşı-devrim hâkim olacaktı" türü gerekçelerinin de hiçbir geçerliği yoktu. O zaman Stalin de, "muhaliflerimi bastırmasaydım, karşı-devrim hâkim olacaktı" diye savunabilirdi kendini. Kafamda, Bolşevizmin "son kalelerinden" biri daha yıkılmıştı.

* * *

1983 yılının, yanılmıyorsam Eylül ayında, "gevşemenin" tersine dönüşmekte olduğunu gösteren tuhaf şeyler olmaya başladı. Bir akşam eve geldiğimde, Doğu ve Oral'ı içeride beni beklerken buldum. Evde, şimdi tam olarak hatırlayamadığım başkaları da vardı. Doğu oldukça telaşlı görünüyordu. "Bugün polis peşimizi bırakmadı. Israrlı bir takip var" dedi, "hattâ neredeyse takip ettiklerini göstermek istermiş gibiydiler." Bunu duyunca, ağzımdan, kendiliğinden, "peki buraya nasıl geldiniz" sözleri döküldü. Aslında, öncelikle kendimi düşünüyormuşum izlenimi veren bu sözleri sarfetmem, gerçekten de ayıp kaçmıştı. Öte yandan, bu konuda duyarlılık göstermem doğaldı, çünkü, o güne kadar ciddi bir şekilde aranmamış olsam da, bu uğursuz takip eylemi, benim de gevşeklikten kurtulup, daha dikkatli olmam gerektiğini gösteriyordu. Böyle bir ortamda, takip edilirlerken, Doğu'ların kalkıp benim evime gelmeleri, büyük ihtiyatsızlıktı. Polis, eğer dedikleri gibi ciddi bir takipte bulunmuşsa, kesin olarak benim evi de tespit etmiş olmalıydı. Doğu, benim endişemi gidermesi gerektiğini düşünerek olacak, "merak etme, buraya takibi atlattığımızdan emin olduktan sonra geldik" dedi. Daha fazla üstelemedim. Sonra

7 Kronstadt ayaklanmasının hemen öncesi ve sonrasının doğrudan, canlı ve mükemmel tanıklığı için bkz: Emma Goldman, *Hayatımı Yaşarken*, 2. cilt, çev: Emine Özkaya, Kaos-Metis, Nisan 1997.

oturup, bu takibin anlamı üzerinde fikir yürüttük. Birkaç gün sonra, Ankara'da, TİKP'nin duruşması vardı. Acaba yeniden tutuklanma ihtimali söz konusu olabilir miydi? Doğu, bu olasılığa pek yanaşmadı o akşamki tartışmalarımızda.

Pek fazla kafa yormamıza gerek kalmadı zaten. Duruşmada, Doğu ve diğer tutuksuz arkadaşlar yeniden tutuklanarak, "birkaç aylığına" yatacaklarını tahmin ederek teslim olmuş Hasan Yalçın, Hüseyin Karanlık ve diğerlerinin yanına gönderildiler. Oral, o duruşmaya gitmediğinden dışarıda kalmış oldu ve benim gibi aranır duruma düştü. Ne yazık ki, biz "karamsarlar", son tahlilde haklı çıkmıştık.

Karamsarlığım, arkadaşların tutuklanmasından sonra, bireysel hayatımı bile karartacak ölçüde yoğunlaşmıştı. Her an eve bir baskın yapılacağı ve tutuklanacağım beklentisi içindeydim. Bir akşam vakti, evin önünde park etmiş, içinde üç dört kişinin oturduğu bir araba görünce iyice tedirgin oldum. Perdenin arasından arabayı göz hapsine aldım. Araba orada neredeyse iki saat kaldı, üstelik içindekilerle birlikte. Olağanüstü bir şey olduğu kesindi de, neydi? Sonunda dayanamadım, dışarı çıkıp, yanından geçermiş gibi yaparak, içinde oturanları görmeye çalıştım. Bizim apartman yöneticisi trafik polisi, arabanın içinde, birileriyle hararetli bir tartışma içindeydi. Muhtemelen bir rüşvet pazarlığıydı bu. Rahat bir nefes aldım o an için. Ama sadece o an için!

Bugün düşündüğüm zaman, Doğu'ların ikinci kez tutuklanmalarını, cunta yönetimi altında yapılan seçimlere bağlıyorum. 1973 seçimleri, 12 Mart döneminin çözülüşünün ürünüydü ve bizim dışarı çıkmamıza hizmet etmişti. 1983 seçimleri ise, 12 Eylül rejiminin parlamentoyla süslenmesiydi, iktidardakiler, seçimlere gidilen bir ortamda, üç yıl içinde gevşeyen kayışları yeniden sıkılaştırma ihtiyacını duymuş ve bunun sonucunda TİKP'liler bir kere daha içeri alınmışlardı. Eğer gelişmeleri biraz dikkatle izlemiş olsaydık, 1983 yazında, Demirel ve Ecevit başta olmak üzere, CHP'li ve AP'li politikacıların, cunta tarafından Zincirbozan'da "zorunlu ikamet"e sevk edilmelerinin, bu gelişmenin önemli bir işareti

olduğunu kavrayabilecektik. Öte yandan, oturtulan 1982 rejimi altında, ne kadar teslimiyetçi olursa olsun, iktidar sahiplerinin gözünde hâlâ "solcu" bir parti olan ve mahkûmiyetine, daha tutuklamaların ilk günü karar verilen TİKP'nin beraat edeceğini düşünmek kadar saçma bir şey olamazdı. Bunu görmemek, 12 Eylül'den sonra kurulan yeni rejimin niteliği üzerinde, ciddi olarak bir dakika bile düşünmemiş olmaktan kaynaklanıyordu.

Cunta, 6 Kasım 1983 günü seçimlere gidilmesine ve 1982 Anayasasıyla belirlenmiş yeni rejim altında parlamentonun açılmasına karar verdi. Liberal eğilimlisiyle, devrimci eğilimlisiyle, muhafazakâr eğilimlisiyle, hepimiz için, parlamentonun açılışı, "demokrasiye doğru" bir adımdı. Anti-demokratik bir rejim altında ezilen ve yere serilen sol hareket, neredeyse bütün eğilim ve kanatlarıyla birlikte, demokrasi ve parlamento hayranı kesilmişti. Tabiî bu, solun eski devletçi yanılgılarının, liberalizmle bulamaçlanmış olarak, bir başka bazda tekrarından başka bir anlama gelmiyordu.

Bununla bağlantılı bir başka yanılgı ise, 1982 Anayasası rejimi ile cuntayı özdeşleştirmekti. Evet, cunta, bu rejimin kurucusuydu, ama rejim bir kere kurulup Türkiye'deki kapitalist sistemin üstyapısını oluşturduktan sonra, cuntadan da bağımsız, günümüze kadar devam eden bir varlık haline gelmişti. Artık cunta, kurucusu ve aleti olduğu bu rejim içinde kendini güvenceye alma telaşına düşmüştü. İşte, 6 Kasım 1983 seçimlerinden önce, cuntanın, Turgut Sunalp Paşa'ya kurdurduğu o yapay Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin (MDP) anlamı buydu. Eğer MDP seçimlerde, beklenen başarıyı gösterebilmiş olsaydı, bizatihi rejimin değil, doğrudan doğruya cuntanın temsilcisi olarak parlamentoda yer alacak, cuntacıların çıkarlarını kollayacak, onların "hak"larının bekçisi olacaktı. Ne var ki, o dönemdeki demokrasici bakış açımız, rejimle cuntayı özdeşleştirmemize neden oluyor, cuntayı "ara güç" olarak değil de düşman aldığımız koşullarda bu, başka bir zaafa yol açıyor, rejimin kendisiyle değil de, artık onun duvara yansıyan gölgesinden başka bir anlam ifade etmeyen

cuntayla boğuşmamızı getiriyordu. Oysa o gün esas sorun, cuntadan çok, bizatihi rejimin ve hattâ sistemin kendisiyle mücadele etmekti.

Tam tersi oldu. Üstelik, cuntanın seçim öncesi birtakım uygulamaları, bizim demokrasici ve parlamentocu yanılgılarımızı daha da körükledi. Cunta, AP'nin yerine kurulan Büyük Türkiye Partisi'ni (BTP) kapattı, CHP'nin yerine kurulan Sosyal Demokrat Parti'nin (SODEP) ve kapatılan BTP'nin yerine kurulan Doğru Yol Partisi'nin (DYP) ise seçimlere girmesini engelledi (bu iki gelişmeyi önceden tahmin etmiş ve çevreme söylemiştim. Bu gelişmeleri haber veren gazeteyi okuyan Lebibe Hanım'ın yüzüme sanki bir kâhinmişim gibi nasıl baktığını, Emcet Olcaytu'nun aynı gün koşa koşa bize gelip, "nereden haber almıştın" diye soruşunu hiç unutmam). Bu durumda, seçimlere, CHP'li seçmenin oyunu alacağı düşünülen Halkçı Parti (HP), MDP ve Demirel'in ekonomik danışmanı, 24 Ocak ekonomik kararlarının mimarı Özal'ın kurduğu, plütokrasi rejiminin temsilcisi Anavatan Partisi (ANAP) girecekti. Halkçı Parti'nin seçimleri kazanması zaten imkânsız görünüyordu. Onun parlamentoda, CHP'li seçmeni oyalamak üzere "muhalefetçilik" oynaması planlanmıştı. Ama ya ANAP? ANAP doğrudan doğruya cuntanın partisi değildi. Ama cuntanın kurduğu 1982 Anayasası rejiminin ve Türkiye kapitalist sisteminin has partisiydi. Bu yüzden, cuntacıların bu partiyi de yasaklamaya ne güçleri, ne de niyetleri vardı. İşte, biz de dahil, yenilmiş solun büyük kesiminin yanılgısı bu noktada ortaya çıkıyordu. Eski "baş çelişki" ve "baş düşmanı azami ölçüde tecrit et" Maocu mantığımızın ürünü olarak, gözümüz cunta düşmanlığıyla iyice karardığından, 1982 Anayasası'yla kurulmuş plütokrasi rejiminin o günkü temsilcisi ANAP'ı müttefik olarak gördük. Gerçi, iyiden iyiye liberalizme kaymış arkadaşlarla bu konuda aramızda belli bir farklılık da yok değildi. Onlar, "demokrasi uğruna" açıkça ANAP'lı kesilmişlerdi ve seçimlerde sandık başlarına koşup ANAP'a oy vermekten yanaydılar. Bizim "devrimciliğimiz" bu kadar "ileri" gitmeyi önlüyordu. ANAP gibi sağcı bir burjuva partisine oy verilmesine dünyada

razı olmazdı gönlümüz. Ama, seçimler için tespit ettiğimiz, "MDP'ye oy verme" tutumumuz, dolaylı olarak "ANAP'a oy ver" anlamına geliyordu, çünkü somut pratikte, baş düşman aldığımız, "iktidara mahkûm" olduğunu sanan Sunalp Paşa'nın MDP'sini yenilgiye uğratacak tek somut "alternatif" ANAP'tı. Nitekim, halk da aynı mantığı izleyerek ANAP'ı iktidara getirdi. Benimsediği "horoz" amblemi bile, Sunalp Paşa'nın iktidarsızlığına derman olamadı. Ne var ki, cuntanın partisini yenilgiye uğratma ve 12 Eylül'den kurtulma (12 Eylül rejimi, salt askerlerle ve cuntayla kısıtlanıyordu) adına, açık askerî diktatörlükten, parlamenter plütokrasi dönemine geçmekte olan 12 Eylül rejiminin ve sistemin partisi ANAP desteklenmiş, başta biz olmak üzere neredeyse bütün sol, bir türlü terk edemediği "baş düşman" ve "cephecilik" mantığının sonucunda, bir kere daha tepedekilerin oyununa gelmiş, kendisini ezen rejimin destek gücü rolünü oynamıştı.

Oysa, 12 Eylül kâbusundan gerçekten silkinip kurtulmamızı sağlayacak tek şey, sistemi ve rejimi, tüm kurumlarıyla ve partileriyle birlikte hedef alan, ezilen sınıfların derinliklerinden kopup gelecek güçlü bir sarsıntı olabilirdi ancak. Böyle bir sarsıntıya katkıda bulunmak ve katılmak için ise, 12 Eylül'le ezilen solun, yaralarını sarması, ayağa kalkması, en önemlisi de Leninist-Stalinist-Maoist cepheci önyargılarından kurtularak devrimin gerçek maddi temeline, kurtuluşları sistemin toptan yıkılışıyla özdeş olan ezilen sınıf ve kesimlerle birleşmek üzere devasa bir hamle yapması gerekiyordu.

4 Eylül 2000 - 20 Eylül 2001

1980'li yıllarda yaşadıklarımı, Sapak (1983-1992) *adlı kitabımda anlatacağım.*

EK
Aydınlık Gazetesi'nden Alıntılar

Savaş Tehlikesi

"Yeni bir dünya savaşının ilk kıvılcımları çakmıştır. Şu anda öncü ve keşif takımları çatışmaktadır. Bir yanda Rusya, diğer yanda dünya barış cephesi bugün özellikle Ortadoğu'da karşı karşıya gelmişlerdir. Birkaç yıl, yurt savunmasına hazırlanmak açısından çok kısadır." (Doğu Perinçek, "Rusya Savaş Dışı Kalmamıza İzin Verir mi?", *Aydınlık*, 23.1.1980)

"Bugün öyle gözükmektedir ki, iki süper devlet arasındaki bir savaş üç-beş yıl kadar yakınımıza gelmemiştir, fakat dünyamız üzerindeki kara bulutlar gittikçe yoğunlaşmaktadır. 10-15 yıl dünyanın hayatı açısından çok kısa bir dönemdir." (Doğu Perinçek, "Savaş ve Barış Etkenleri", *Aydınlık*, 17.10.1978)

Baş Çelişme

"Bugün için iç çelişmenin dış çelişmeye göre daha şiddetli olduğu söylenebilir. Dış çelişmenin şiddetlenmesi, dıştaki emperyalistin ani bir darbe, müdahale ve işgâli ile meydana geldiğinden bu ana kadar dış çelişme kendini iç çelişme kadar belirgin bir şekilde göstermez. Örneğin Afganistan'da Tara-

ki'nin darbesini yaptığı ana kadar Rusya'nın müdahalesi kendini şiddetli bir şekilde ortaya koymamıştı. Ama bu darbeyle birdenbire her şey apaçık ortaya çıktı. Saflaşmalar bugün esas olarak iç çelişmeye göre olmaktadır. Ama bu durum geçicidir. Sürecin temelinde yatan ve onu belirleyen, 1974 yılından bu yana millî çelişmedir. Bu millî çelişme eninde sonunda Türkiye'deki siyasî saflaşmayı belirleyecek, Türkiye halkı ile Sovyetler Birliği ve uşakları açıkça saflaşacaklardır. İç çelişme şiddetini gittikçe kaybedecektir." (Gün Zileli, "Baş Çelişme Üzerine", *Aydınlık*, 20.7. 1980)

Sovyet Tehdidi

"Sovyetler Afganistan'la doymayacaktır. Ne yapsın Afganistan'ın kıraç bozkırını ve dağlarını. Hedef Hint Okyanusudur. İran Körfezidir. Akdenizdir. Bölgedeki dengeyi bozmak için efendi ağaya kargaşalık gerekiyor. Sovyetler Birliği önümüzdeki dönem yeni ve büyük maceralara hazırlanmaktadır. Her yeni girişimini hayret ve şaşkınlıkla karşılamaktansa, olayı kavramak ve hazırlıklı olmak gerekmez mi?" (Doğu Perinçek, "Genel Grev ve 'Dengeyi Değiştirmek' ", *Aydınlık*, 15.2.1980)

"Kaldı ki, Moskovalı yöneticiler Afganistan'ı işgâl etmekle etmemek arasında bir seçimde bulunmak özgürlüğüne de sahip değillerdir. Ekonomisini askerileştirmiş ve bütün geleceğini askerî yayılmaya bağlamış olan Sovyetler Birliği, tıpkı Hitler gibi saldırmak zorundadır. Onun için saldırıdan vazgeçmek diye bir seçenek yoktur. Onun karar özgürlüğü, nihayet saldırının zamanı ile sınırlıdır... Rusya elbette, savaşa hazırlanmış ekonomisinin çözümünü kabul etmek yerine, kumara kalkacak, maceraya girişecektir. Kumar başlamıştır bile. (Doğu Perinçek, "İşgalin Blançosu", *Aydınlık*, 19.2.1980)

"Hayaletlerle uğraşmayı bırakalım ve cephemizi gerçek tehdide dönelim! Bugün Türkiye'ye yönelen tehdit Kuzeyden gelmektedir. Ordu geçtikten sonra borazan çalmanın yararı yoktur." (Doğu Perinçek, "Borazan", *Aydınlık*, 5.2.1980)

Hitler Benzetmesi

"Brejnev'in sonu da Hitler gibi olacaktır. Hitler'in izinden gidenlerin varacağı başka bir yer olamaz." (Doğu Perinçek, "Rusya'nın Müdahalesi", *Aydınlık*, 19.1.1979)

"İşte aynen Hitler'inki gibi bir faşist devlet olan bugünkü Sovyetler Birliği de, siyasî taarruzunu durdurabilecek bu barış kuşatması karşısında bu yüzden telaşa kapılmıştır." (Halil Berktay, "Sovyet Maşalarının Hırpalanması, Dünya Barışının ve Türkiye'nin Yararınadır", *Aydınlık*, 1.3.1979)

Devrim ve Sovyetler Birliği

"Bugün Türkiye devrimini ezmek isteyen bir numaralı emperyalistin Sovyetler Birliği olduğunu biliyoruz ve yolumuzu buna göre çizmişiz." (Doğu Perinçek, "Rusya'nın Müdahalesini Altetmeden Devrim Olur mu?" *Aydınlık*, 19.1.1979)

"Türkiye devrimi Sovyet sosyal-emperyalizmini altetmeden zafere ulaşamaz." (Aynı Makale)

"Dünyanın neresinde olursa olsun, artık Rusya'nın denetimini ve müdahalesini, yıkıcılığını ve saldırısını altetmeden devrim yapılamaz." (Aynı Makale)

Faşistler ve Sovyetler Birliği

"Yeni çarların Türkiye devrimini ezmesine bel bağlayan faşistlerin ve gericilerin güvendiği dağlara kar yağacaktır." (Aynı Makale)

NATO Siyaseti

"Devrimcilerin, Sovyet sosyal-emperyalizminin karşısına kurulan barikatlara hiçbir itirazları yoktur. Hattâ bugün mesele,

bu barikatları sağlamlaştırmaktır. Devrimcilerin NATO konusundaki itirazları, bu örgütün eski dönemden kalan niteliklerinedir. Yani ABD emperyalizminin NATO içindeki hâkim rolünedir." (Doğu Perinçek, "NATO", *Aydınlık*, 5.4.1979)

ABD Tahlili

"ABD'nin o hasretini çektiği günler ise, kesin olarak mazide kalmıştır ve gittikçe daha derinlere gömülmektedir." (Doğu Perinçek, "12 Mart'tan Kurtuluşa Doğru", *Aydınlık*, 1.1.1979)

"Şahinler, ABD'nin güçlerini esas olarak Sovyetler Birliği cephesinde toplamasını savunuyorlar. Bunun anlamı dünya halklarına karşı kurulan cepheden belli ölçülerde çekilmektir." (Doğu Perinçek, "ABD'nin Adımı", *Aydınlık*, 16.1.1979)

"Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur. ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişki de budur." (Doğu Perinçek, "ABD'nin Girdiği Yol", *Aydınlık*, 17.1.1979)

"ABD emperyalistlerinin bugün Doğu bölgesinde bir karışıklık çıkarmada hiçbir menfaatleri yoktur. Fakat rakibinin olduğu her yerde, o da güç toplamaya çalışmakta, ilerlerde alevlenmesi mümkün bir alanda boş durmamaktadır." (Doğu Perinçek, "Siyasal Durum", *Aydınlık*, 7.5.1978)

Türkiye Askerî Diktatörlüğe Gitmiyor Tahlili

"Türkiye'nin geleceği ışıklıdır, güzeldir. Gelişmenin yönü budur." (Doğu Perinçek, "Sıkıyönetim Komutanlarının Kararı Üzerine", *Aydınlık*, 8.4.1979)

"Hayır, Türkiye 12 Mart'a doğru gitmiyor. Türkiye 12 Mart'tan kurtulmanın sancılarını çekiyor." (Doğu Perinçek, "12 Mart'tan Kurtuluşa Doğru", *Aydınlık*, 1.1.1979)

"Faşist diktatörlüklere kıran girdiği bir dönemde yaşıyoruz. Vietnam, Kamboçya, Laos, Portekiz, Yunanistan, İspanya derken şimdi de İran'da faşizmin yıkılışına tanık oluyoruz. 12 Mart'ın ve MHP'nin dikiş tutturamayacağı bir dünyadayız artık." (Aynı Makale)

"İyimseriz, çünkü MHP'nin gerek uluslararası durumu, gerekse ülke içindeki durumu iyice kötüye gidiyor. Onlar 'devlet başa' diyorlar, ama bu istekleri ile güçleri arasında büyük bir uyumsuzluk var." (Aynı Makale)

"Türkiye'nin gidişi 'ara rejim' yönünde değil, 12 Mart 'ara rejim'inin kalıntılarından kurtulmak yönündedir. Tabiî bu yöndeki gelişme dümdüz değil, zigzaklı olacaktır. Zaman zaman gerileme ve yenilgileri içerse de, genel eğilim özgürleşmek ve demokratlaşmaktır." (Doğu Perinçek, "Hükümet Tartışması ve 'Ara Rejim' ", 12.10.1979)

"Bir merkez, ülkemizde sürekli olarak, 'Amerikancı diktatörlük' tehlikesinin reklamını yapmaktadır. Bu merkez Moskova'dır. Amacı, esas tehlikeyi gizlemektir. Kafalarını 1960'larda unutmuş olan sağır ve körler ise, ona yardımcı olmaktadırlar." (Doğu Perinçek, "Borazan", 5.2.1980)

"Bugün ülkemizin yaşadığı süreç, yeniden ABD ileri karakolu haline gelme ve Güney Amerika modeli bir diktatörlük altına düşme süreci değildir. Önümüzdeki dönem, Türkiye'nin göğüs göğüse geleceği tehdit, Sovyetler Birliği'dir." (Aynı Makale)

"Darbe özlemcileri bugün dünden daha zayıftır. Durum bu iken Ecevit neden 'ara rejim' tehdidini gündeme getiriyor diye sorarsanız, şunu belirtelim: Ecevit bu sorunu istismar etmektedir." (*Aydınlık*, "Ara Rejim", 26.9.1979)

"Biz, bugün Türkiye'de parlamentoyu ve seçim mekanizmasını savunan güçlerin, bütün ağır hatalara ve saygınlık kaybına rağmen, parlamentonun kapısına kilit vurmayı düşünecek güçlere ağır bastığını düşünüyoruz. Türk Silâhlı Kuvvetleri de

parlamentodan yanadır. Ne uluslararası koşullar, ne de iç koşullar Güney Amerika modelcilerine pek şans tanımamaktadır." (Doğu Perinçek, "Güney Amerika Modeli", *Aydınlık*, 21.2.1980)

"İlginçtir, Güney Amerika modeli bugün vatanı olan Güney Amerika'da bile bunalım içindedir... Kaldı ki, Türkiye bir Güney Amerika ülkesi değildir. Türkiye'nin ne ekonomisi, ne toplumsal yapısı, ne de tarihi Güney Amerika ülkelerine benzemez." (Aynı Makale)

"Avrupa ülkeleri ülkemizde Güney Amerika modelini uygulamaya kalkacak bir maceranın kesinlikle karşısındadır. ABD'nin böyle bir macerayı desteklemesi, hele Afganistan'ın işgâlinden sonra olanaksızdır denebilir. O zaman cunta hangi uluslararası güce dayanacaktır?" (Aynı Makale)

"En önemlisi Türkiye, cephesini kuzeye dönmesi gereken bir döneme, bir millî direniş dönemine girmiştir. Böyle bir dönemde Güney Amerika modeli geçerli olamaz. Önümüzdeki yıllar, Sıvas, Erzurum kongrelerinin toplanacağı, Ankara'da Millet Meclisinin kapılarının halka daha fazla açılacağı yıllar olmak zorundadır." (Aynı Makale)

"İç koşullar da cunta heveslilerine gülmüyor... Ekonomimiz, ihracata değil, iç pazara dönüktür. Bu da sağlıklı bir yanımızdır... Halkımız parlamentoyu ve özgürlükleri savunma bilincindedir." (Aynı Makale)

"Bugün Türkiye bir geçiş dönemi yaşıyor. MHP faşistleri ve 12 Martçılar hükümetten yuvarlanmış ve ağır bir darbe yemişlerdir. Fakat onlar hâlâ devletin bazı mevzilerini ellerinde tutabilmektedirler. Daha doğrusu son çırpınış dönemlerini yaşamaktalar. Faşistlerin Türkiye'de bir gelecekleri yoktur. Bu gerçek, gün ışığı gibi ortadadır. Amerika bile artık onların arkasında değildir. Çünkü dünya, Amerikancı faşist diktatörlüklerin artık müzeye kalkmakta olduğu bir döneme girdi. Faşizmin merkezi, Hitler'in çizmelerini giyen Sovyetler Birli-

ği'ne kaymaktadır." (Doğu Perinçek, "Geçmişten Kalan Hesap", *Aydınlık*, 11,6,1978)

Komutanların "Uyarı Mektubu" Üzerine

"Görüldüğü üzere uyarının asıl muhatapları gerek iktidar ve gerekse muhalefet dönemlerindeki tutumlarıyla AP ve CHP'dir. Bu iki büyük partinin, birbirlerine karşı gerginlik siyaseti izledikleri ve anarşi odaklarını siyasî himayeleri altına aldıkları herkesçe bilinmektedir. Çözüm gerçekten bu iki partinin bu hatalı tutumlarını köklü bir şekilde değiştirmelerinden geçmektedir. İşte silâhlı kuvvetlerin mektubu, bu noktayı vurgulamaktadır. Hal böyle iken, her iki partinin de, uyarının muhatabı olarak diğerini göstermeye çalışmaları, onların hâlâ uyarıyı anlamak istemediklerini ortaya koymaktadır." (Doğu Perinçek, "Uyarı Mektubu Üzerine Basın Toplantısı", *Aydınlık*, 4.2.1980)

"Ancak mektupta 12 Mart muhtırasını hatırlatacak bir hava yaratmamaya ve parlamentoyu devreden çıkarmaya yönelen bir tutum takınmamaya özen gösterilmiştir." (Aynı Yerde)

"Perinçek, Türkiye'de 12 Mart'a doğru bir gelişmenin önünü alabilecek güçler bulunduğunu, Silâhlı Kuvvetlerin Cumhurbaşkanına iletilen görüşünün, 12 Martı önleme ihtiyacından doğmuş olabileceğini sözlerine ekledi." (Aynı Yerde)

Sıkıyönetim Konusunda Tutum

"Esas darbe kime yöneltilmelidir? MHP'ye mi, CHP kumandasındaki sıkıyönetime mi?" (Doğu Perinçek, "Don Kişot Oligarşiye Karşı", *Aydınlık*, 3.1.1979)

"Bugün ordu, MHP'ye değil, CHP'ye daha yakındır. Ecevit esas olarak silâhlı kuvvetlere hâkimdir ve denetimi elinde tutmaktadır." (Doğu Perinçek, "Ordu Türkeş'e Mecbur Değil", *Aydınlık*, 3.1.1979)

"Sıkıyönetim bir araçtır. Sopa, tüfek ve otobüs de birer araçtır. Nasıl insan, soyut olarak sopaya, tüfeğe ve otobüse karşı çıkmazsa, sıkıyönetimi de kendisine kumanda eden siyasete ve yaptıklarına bakarak değerlendirmek gerekir." (Doğu Perinçek, "MHP'nin Kaygısı", 2.1.1979)

"İki ay önce sıkıyönetim ilân edildiği zaman 'solcu' olduğunu söyleyen kırk dokuz grup, hep bir ağızdan ufukta 12 Mart'ın görüldüğünü söylediler. Bunlara göre, sıkıyönetim ilân edilmekle MHP'nin istediği olmuştu ve uygulanacak sıkıyönetime Türkeşlerin siyaseti yön verecekti... Bu görüşler iki ay içinde iflas etmiştir." (Doğu Perinçek, "Kapı Gene Açık", *Aydınlık*, 3.3.1979)

Sola Karşı Tutum

"Türkiye solundaki bölünmeler, dünya çapında Marksizmle revizyonizm arasındaki bölünmenin kaçınılmaz sonucudur. Bu bölünme aslında, sol ile sağ arasındaki bölünmedir. Proletarya ile burjuvazi arasındaki bölünmedir, ezilen milletle sosyal-emperyalizm arasındaki bölünmedir." (Doğu Perinçek, "Türkiye Solu Niçin Parçalandı, Niçin Birleşiyor", *Aydınlık*, 17.6.1978)

"Maceracılıkla mücadele bugün kontrgerilla ile mücadelenin bir parçasıdır." (Doğu Perinçek, "Beş İşçinin Öldürülmesini Lanetliyoruz", *Aydınlık*, 23.3.1978)

"Bunu başarmak için sahte TKP revizyonistlerine, MHP faşistlerine ve onlara alet olarak halkı bölen sahte solculara karşı mücadele bayrağını yükseltmeliyiz. Burada bir kere daha açıklıyoruz: Sovyet sosyal-emperyalistlerinin beşinci kolu olan TKP revizyonistleriyle ve MHP faşistleriyle olduğu kadar, sahte solcu zorbalarla da aramızda kesin bir sınır vardır." (Doğu Perinçek, "İç Savaş", *Aydınlık*, 1.10.1978)

"DİSK'in Taksim mitinginin yasaklanıp yasaklanmaması tartışması artık gündemden çıkmıştır. Olay, TKP'nin, düşman ol-

duğu işçi sınıfına, emekçi halka ve tüm millî güçlere karşı bir saldırısı haline gelmiştir." (Doğu Perinçek, "1 Mayıs", *Aydınlık*, 21.4.1979)

"Bu yöredeki bütün kesimlerden yurttaşlar ve devlet görevlileri birlik olmalıdır. Hükümet her yerde halkla birleşmeli, teröristlere karşı halkın zarara uğramasını önlemelidirler." (*Aydınlık*, "Elele Verelim", 15.2.1980)

AD DİZİNİ*

Abdülhamit 43
Adalı, Necdet 458
Adıgüzel, İhsan 130
Afşar, Esin 493
Ağca, İlker 60
Akalın, Cüneyt 455-457
Akalın, Lale 433, 434
Akbay, Halil 176, 178, 379-381
Akfırat, Adnan 540
Akın, Mesut 399
Akman, Süleyman 127, 128
Aktaş, Ali 458
Aktolga, Münir 43
Aldıkaçtı, Orhan 438, 506
Alia, Ramiz 248
Alogan, Yavuz 258, 543
Alpay, Şahin 16, 109
Altan, Çetin 371, 378
Altan, Mete 123, 124, 125
Altan, Sevinç 455
Altınoğlu, Garbis 17, 18, 154, 213, 252
Altuğ, Sumru 14, 328
Anar, Armağan 118
Ant, Atıl 44, 59, 61, 65, 70, 72, 73, 75, 76, 281, 293-295
Apaydın, Orhan 439
Arcayürek, Cüneyt 364-366
Arıcı, Ali 171, 175-178
Arıkdal, Lale 276, 277
Arslan, Sabahat 170, 172
Arslantürkoğlu, Kamil 278
Arun, Nejat 165
Arzık, Nimet 235
Asal, Mehmet 155, 157
Aslan, Yusuf 11
Âşık İhsani 338
Ataberk, Mehmet 385
Atadan, Yurdanur 149, 150
Atila, Fatih 491, 492, 509
Aust, Ernest 234
Avcıoğlu, Doğan 100
Avcıoğlu, Sevil 100
Aybar, Mehmet Ali 322, 388
Aydınlık Hüseyin 425, 469
Aydınoğlu, Ergun 118
Ayvaz, Hasan 213
Ayvaz, İbrahim 213
Ayvaz, Solmaz 213

Balkoca, İmdat 157, 343
Bardakçı, Ulaş 276, 277, 508, 509
Batur, Muhsin 85
Baydar, Oya 103
Bayık, Hasan 494
Baykal, Deniz 408, 409
Bayramoğlu, Nejat 22, 73, 93
Behramoğlu, Ataol 435
Belli, Mihri 45, 121, 122, 123, 441
Berktay, Fatmagül 338, 339, 490, 498
Berktay, Halil 11, 15, 16, 19, 23, 41, 73, 108, 162-164, 393, 412, 433, 462, 474, 479, 482, 498, 499, 502, 537, 543, 544, 553
Boratav, Korkut 544
Boyer, Bülent 130
Bozarslan, Gani 203, 204, 311, 312, 339
Bozarslan, Mehmet Ali 203, 204
Bulut, Faik 109, 336,-338
Bumin, Kürşat 493, 494
Bursalı, Fatma 219, 294, 490, 518, 519
Bursalı, Mercan 518

(*) Soyadları hatırlanamayan kimi isimler dizine konmamıştır. Lakaplarıyla bir anlam ifade eden isimler konmuş, lakaplar italik olarak dizilmiştir.

Bursalı, Orhan 130, 219, 294
Büyükdağlı, Yalçın 252, 254, 305, 494
Büyükdağlı, Zehra (Başar) 313, 494
Büyüközden, Aydoğan 41, 78, 109, 130, 160, 194, 198, 201, 543
Büyüközden, Gülden 160, 194

Canpolat, İmam 350
Canpolat, Mehmet 130
Cengizbay, Oktay 130, 139
Cıravoğlu, Ömer Faruk 130, 214, 513, 543, 544
Cıravoğlu, Öner 544
Cıvaoğlu, Güneri 472
Coş, Nezih 423
Cümbüş, Leyla 160

Çalışkan, Kerem 123, 124, 193, 433, 434, 489
Çalışlar, İpek 219, 343, 454, 501, 518, 533
Çalışlar, Oral 12, 26, 41, 48, 52, 81, 83, 126, 143, 146, 149, 158, 190-193, 205, 219, 228, 283, 293-295, 299-301, 323, 324, 334, 343, 359, 412, 413, 415, 422, 423, 425, 426, 438, 440, 441, 454, 459, 460, 462, 486, 487, 501, 502, 505, 518, 530, 533-535, 537, 540, 543, 545, 546
Çamkıran, Civan 219, 280, 517
Çamkıran, Gülümser 179, 219, 280
Çamkıran, Mustafa Kemal 25, 41, 42, 52, 102, 112, 150, 153, 179, 184-187, 189, 190, 219, 280-284, 286, 303, 343, 361, 367, 395, 396, 411, 412. 462, 474, 475, 486, 487, 503, 517, 518
Çandar, Cengiz 109, 110
Çayan, Mahir 5, 43, 389, 507-509
Çelen, Tuncay 27
Çeteci, Cahit 425
Çetin, Hüseyin 212, 313
Çetin, Mehmet 211-213, 217, 312, 313
Çıladır, Sina 336, 337
Çolakoğlu, Nuri 11, 54-56, 74, 78, 88, 113, 116, 120, 130, 135, 139, 144, 162, 335, 344, 385, 386, 462, 463
Çolakoğlu, Sezi 88, 113
Dağyeli, Yıldırım 205-207, 221, 223, 398, 399
Dal, Cuma 217
Dal, Yalçın 415, 416
Değmer, Şefik Hüsnü 5, 389
Demir, İlkay (Alptekin) 276, 319, 320, 430, 460, 468, 475, 479, 481, 485, 488, 489, 500, 507-509, 543
Demir, Necmi 276, 319, 320, 430, 460, 475, 479, 481, 485, 488, 489, 500, 507-509, 543
Demirel, Süleyman 43, 140, 150, 388, 393, 421, 447, 533, 546, 548
Deprem, Kemal 191
Deprem, Oktay 143
Deriş, Can 130
Develioğlu, Ali 399
Doğan, Fethi Murat 317, 318
Doğan, Kemal 160, 399
Doğramacı, İhsan 501
Dubçek, Alexander 387, 388
Duran, Ragıp 423, 471
Duran, Ramazan 208, 212

Ecevit, Bülent 84, 89, 97, 98, 100, 102, 107, 150, 307, 388, 392, 446, 447, 478, 546, 555, 557
Ege, Sunay 81, 118
Eker, Semra 114, 115
Elrom, Efraim 507
Elverdi, Ali 25, 26, 43, 44, 52
Enç, Ercan 15, 36, 52, 53, 149, 150
Enver Hoca 57, 59, 198, 220, 230, 233, 236, 238, 240-244, 246, 247, 249, 250, 251, 289, 385
Er, Alev 489
Erdal, Ümit 32
Erdoğdu, Muzaffer 543
Eren, Erdal 458
Ergen, Merih 415
Ergüder, Banu 18
Ergüder, Nebahat 18, 443
Ergüder, Oya 443
Erim, Nihat 84, 437, 441
Erkılıç, Hasan 356, 357
Erol, Salman 217

Erten, Kazime 117
Erten, Taylan 117
Ertür, Osman Gürhan 56, 152, 161, 221, 222, 424, 425, 479, 481, 493, 502
Evren, Kenan 457, 458

Feyizoğlu, Turhan 21
Feyzioğlu, Turan 394, 437
Fırat, Selahattin 34

Gazioğlu, Gültekin 201
Gedizlioğlu, Levent 419
Gezmiş, Deniz 5, 11, 122, 197, 388
Gökçe, Enver 339
Göktürk, Gülay (Kurnaz) 194, 427, 462, 471-473, 489, 497, 498
Göktürk, Metin 120, 121, 427, 471, 473, 497, 498
Gönen, Tuncer 14
Gönenç, Erdinç 416
Gönül, Tayfun 399
Görmüş, Alper 489
Gözen, Bora 109, 336
Gültekin, Mehmet Bedri 214, 217, 433, 459, 486, 487
Güney, Yılmaz 130-138, 140-142, 145, 146, 176
Güngör, Ayten 168
Güngör, Haydar 168, 346
Güngör, Necati 422
Güran, Rasih 479
Gürkan, Mustafa 122, 123, 125, 130
Gürle, Şeref 105
Gürler, Faruk 84
Güven, Ömer 155

Haksal, Mine 130
Hamuroğlu, Alp 103, 104, 130, 151, 152
Hamuroğlu, Hale 104
Hamuroğlu, Mehmet 130, 419
Hamuroğlu, Zeynep 130
Hokka, Hıdır 412, 495

Işık, Niyazi 169, 260, 285

İkikardeş, Füsun 313, 342, 383, 404
İkikardeş, Nuri 313
İlban, Gürol 109
İlsever, Ferit 16, 61, 65, 434, 482
İlter, Şamil 59
İnal, Hüsnü 118
İnan, Hüseyin 11
İnce, Aktan 156, 157, 267, 441, 442
İnce, Altan 267, 268
İnönü, İsmet 84, 139
İpekçi, Abdi 436

Jurquet, Jacques 229, 232, 234

Kaçaroğlu, Mustafa 93
Kaçmaz, Ahmet 103, 106
Kafaoğlu, Adnan Başer 438
Kaftancıoğlu, Ümit 436
Kalan, Ali 158, 192, 193, 321
Kalaycıoğlu, Öktem 399
Kar, Ali 130, 135-137, 256
Karaca, Cem 338
Karaçalı, Faysal 114
Karadağ, Daşar 36, 59, 65, 68, 78, 214, 482, 494
Karadeniz, Hürriyet 473
Karanlık, Hüseyin 267, 412, 434, 462, 464, 466, 467, 472, 474, 479, 480, 481, 491, 502, 505, 522, 525-527, 530, 531, 546
Karanlık, Yüksel 522
Karayünlü, Mustafa 305
Karşılayan, Ali 52, 53
Kaymaz, Erdoğan 130, 134
Kaypakkaya, İbrahim 5, 12, 17, 20, 21, 27, 31, 48, 49, 51, 70, 89, 109-111, 152, 153, 197, 213, 224, 253, 254, 260, 389, 508, 509
Kemancı, Doğan 193
Keser, Yakup 257
Kılıç, Arslan 254
Kırca, Bige 439
Kırca, Coşkun 394, 438, 439, 440, 441, 444, 458
Kırmızıtürk, Metin 355
Kızıler, Ahmet 126
Kızılyallı, Suat 128, 129
Koçak, Kasım 370

Kozacıoğlu, Sait 24
Köfteoğlu, Fehmi 425
Kömürcüoğlu, Çiğdem 423
Kulaksızyan, Setrag 228
Kuloğlu, Abdullah 38
Kumral, Bülent 130, 341
Kurşuncu, Feyyaz 397, 543
Kurucan, Osman 127, 128, 479, 481, 540
Kuseyri, Mustafa 165
Kutlu, Oktay 414, 415, 482
Kutluer, Ayhan 68, 69, 89, 90
Küçükaydın, Demir 126
Küçükyıldız, Halil 130
Küpeli, Yusuf 42, 43
Kür, Pınar 434
Kürkçü, Ertuğrul 42, 43

Melen, Ferit 43, 84, 394
Mercan, Ali 109, 213, 252, 254, 255
Mert, Özkan 435, 436
Mordeniz, Mustafa 508
Mortan, Kenan 125
Mumcu, Uğur 95
Müftüoğlu, Oğuzhan 200
Müren, Zeki 433, 434

Nebioğlu, Kemal 146
Necati *Hoca* 172
Necef, Ümit 252-254
Nuhrat, Cenap 13, 17, 60, 491
Nuhrat, Sema 63, 491, 492

Olcaytu, Emcet 95, 506, 548
Olcaytu, Orhan 515
Olcaytu, Turhan 66, 515, 516
Ongan, Mehmet 214, 358
Orcan, Semih 155
Orçun, Alp 13, 14, 60
Orhon, Füsun (Ant) 75, 281, 293-295
Oruçoğlu, Muzaffer 20, 260
Ovacık, Hüsnü 68, 416
Ovacık, Nergis 113
Ovalıoğlu, Adil 18, 253

Öcalan, Abdullah 213, 350
Ön, Zeki 199, 351, 352, 356
Önsel, Erkan 270, 364
Öymen, Örsan 364-366
Öz, Doğan 436
Öz, Erdal 19, 46
Özal, Turgut 393, 538, 548
Özaydınlı, İrfan 344
Özdemir, Ahmet 109
Özdemir, Hikmet 101, 103, 112, 117
Özdemir, İnan 350
Özdemir, Mahmut 473, 540, 541
Özdeş, Müfit 36
Özeller, Meriç 128-131
Özen, Enver 260, 284, 285, 291, 292
Özer, Tahsin 69, 84
Özerturgut, Ömer 16, 110, 127, 206, 207, 221, 223-227
Özgüner, Sevinç 343
Özipek, Ferai (Tınç) 76, 109
Özkan, Halis 25, 26, 50, 71
Özkarar, Tunç Çetin 303
Özkaya, Emine 258, 545
Özkorkmaz, Tevfik 267, 268
Özlü, Turan 494
Özsan, Sarper 204, 323-326, 333, 339, 377
Öztan, Ziya 111
Öztaş, Caner 15
Öztaş, Nedim 24
Öztürk, Ercan 155
Öztürk, Kerim 109

Pakoğlu, Cemal Salman 25
Pehlivanoğlu, Mustafa 458
Perinçek, Civan 425
Perinçek, Doğu 11-13, 15-27, 31, 49, 51, 52, 55, 56, 60, 62-68, 70, 71, 76, 78, 80-82, 87-90, 94, 95, 99-101, 103, 104, 110-115, 120, 126, 143, 147, 148, 150-153, 156, 159, 160, 163, 178-181, 184-187, 190-192, 203, 205-207, 227, 228, 250, 251, 265, 266, 276, 279-283, 286-289, 292-295, 297, 299, 302, 303, 311-313, 316-318, 323, 324, 326, 328, 331, 334, 335, 337, 338, 344, 346, 347, 352, 353, 367-374, 376, 386, 387, 391, 395, 396, 398, 402-

413, 421, 425, 428-430, 432, 433, 437, 438, 446, 448, 460-462, 468, 476, 486, 487, 493, 495-497, 499, 501-503, 505, 510-515, 517, 522-543, 545, 546, 551-559
Perinçek, Kiraz 179
Perinçek, Lebibe 66, 95, 301, 302, 510, 511, 514, 515, 548
Perinçek, Mehmet 517
Perinçek, Sadık 95, 115, 301, 302, 471, 513- 516, 521, 538, 543
Perinçek, Şule (Zaloğlu) 22, 23, 63, 71, 82, 100, 101, 112, 114, 115, 152, 178, 179, 186, 205, 313, 402, 403, 454, 468, 486, 488, 493, 495, 496, 501, 510-514, 517, 532-534, 536, 538-540
Perk, Şamil 396, 405
Popa, Agim 244-246
Poturna, Burhan 46, 68, 79, 80, 89, 90
Pütün, Abdullah 130, 145

Sağır, Emine 315, 361
Sağır, Necati 315, 318, 319
Sağlık, Hüseyin 101
de Saint Blanquat, Emine 228
Saldıraner, Mustafa Kemal 73
San, Hasan 353, 354, 409, 543
Sanaç, Neriman 28, 97
Sanaç, Pertev 28
Sancak, Ethem 275, 374, 522, 538
Sandalcı, Emil Galip 19, 73
Sarp, Atilla 85, 89
Saruhan, Zeki 52, 201
Satılgan, Nail 30, 50
Senem, Nusret 504
Seven, Erol 131, 141, 142
Sevimli, Alaattin 71
Sirer, Muhittin 305, 437, 460
Sirer, Zeynep 305, 460
Sivaslı, Rahim 447
Sonat, Aslan 81, 118
Soner, Işık 117, 301, 402, 409, 430, 443, 510, 511
Soner, Vedat 117, 118, 301, 430, 443, 447, 449, 468, 474, 479, 516, 532
Sölpüker, Şenal 83
Sönmez, Sadun 275
Spatar, Halim 303, 304, 399, 421, 437, 462, 487, 498, 499
Suda, Orhan 487
Suda, Sevgi 487
Sunalp, Turgut 547, 549
Süreya, Cemal 435

Şahturna 338
Şenel, Abdülaziz 218
Şenoğlu, Orhan 381
Şeyhu, Mehmet 241, 243
Şimşek, İlhami 415

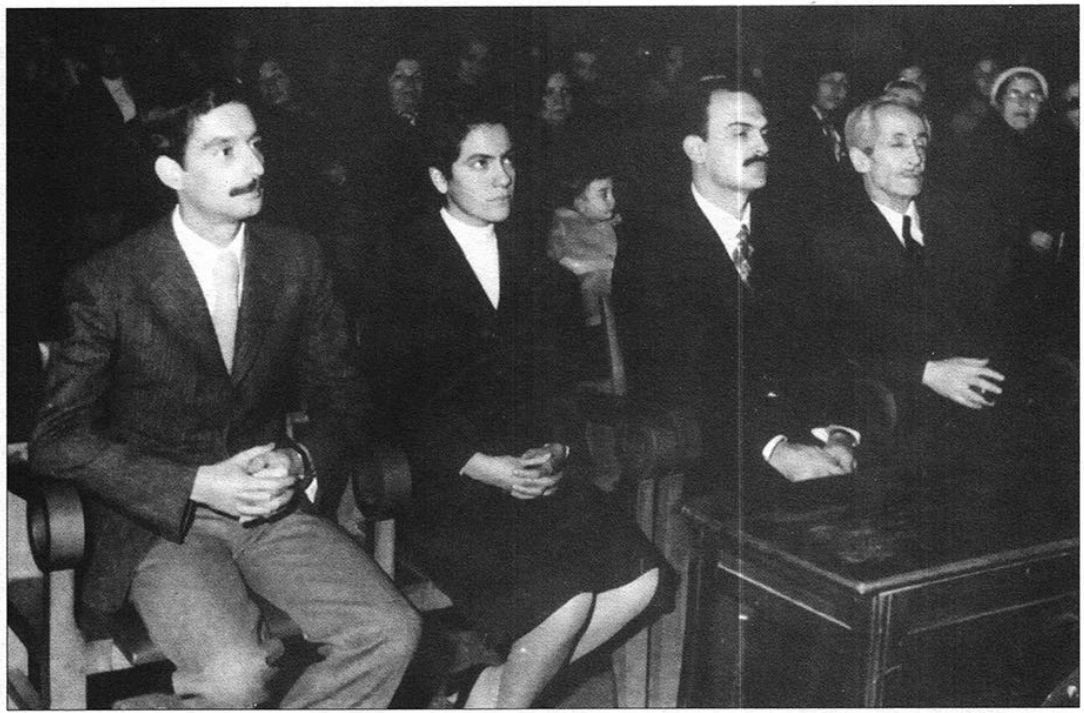
Tanlak, Ömer 364, 365
Taşçı, Abdurrahman 14, 15, 68, 149, 265, 266, 328, 469, 486, 513
Taşçı, Şükran 469
Taşyapan, Ali 458, 508
Tekand, Şahika 419
Terzi, Fuat 130
Tınç, Lütfü 44, 130
Timisi, Mustafa 184, 258, 259
Topçu, Cafer 109
Toraganlı, Arif 95
Toy, Erol 544
Tuncaboylu, Savaş 305
Tunçay, Mete 485
Turan, Adil 350, 351, 353
Turan, Zekai 138-140, 144, 145
Tutkun, Mustafa 221, 226, 295, 296
Tüfekçi, Gürbüz 66, 67, 539
Türkali, Vedat 470
Türkdönmez, Doğan 130
Türkeş, Alpaslan 259, 459, 461, 557, 558
Türkler, Kemal 272, 436, 437
Tütüncübaşı, Mustafa 469
Tüysüz, Hüseyin 109, 213

Uçar, İrfan 43, 52, 53
Uyanık, Durmuş 71, 90, 303
Uyar, Sabri *(Tilki)* 78
Uygur, Hülya 465
Uygur, Kayahan 120, 153, 159, 160, 190, 279, 283, 334, 422, 425, 426, 462-465

Ünverdi, Günnur 176
Üster, Celal 433
Üster, Nur (Deriş) 83, 433

Yalçın, Aydın 504
Yalçın, Fevziye 119, 327, 328
Yalçın, Hasan 12-18, 20, 21, 23, 26, 28-30, 33, 34, 38, 40, 41, 46, 48, 49, 54, 55, 62, 69, 99, 103, 104, 107, 109, 112, 117, 119, 120, 143, 147, 150-152, 163, 181, 187, 189, 190, 191, 193, 259, 270, 274, 283, 303, 327-329, 334, 335, 346, 347, 367, 405, 410, 412, 420, 455-457, 462-464, 466, 467, 469-472, 474, 479, 481, 482, 502, 505, 522, 525-527, 530, 531, 546
Yalvaç, Erhan 466
Yarar, Şaban Şerif 178, 396
Yavuz, Hilmi 493
Yazıcı, Fatma 314-316
Yazıcı, İsmet Tufan 48
Yıldırım, Mehmet Emin 308
Yıldız, Bekir 488, 489
Yıldız, Hasan 353
Yılmaz, Dilek 468, 497
Yılmaz, Veysel 468, 498
Yurdakul, Doğan 100, 113, 130, 134, 135, 137, 139, 142, 160, 161, 179-181, 267, 297, 387, 388, 447, 462-465
Yurdakul, Leyla 113, 179
Yurtaslan, Ali 425, 428
Yurtçiçek, Bayram 130
Yurtçu, Işık 88
Yurtsever, Ali Rıza 374, 375
Yurtsever, Ferdane 374, 375
Yurtsever, Hatice 206
Yücel, Erkan 28, 72, 73, 81, 201, 202, 346
Yücel, Zehra 28, 30

Zağyapan, Hülya 13, 81
Zaloğlu, Şive 538
Zarifoğlu, Mehmet Ali 14
Zihnioğlu, Yaprak 275, 479
Zileli, Bilge 449
Zileli, Can 24, 105, 444
Zileli, Deli Halil (İnal) 416
Zileli, Feyza (Perinçek) 51, 63, 64, 81-83, 113-119, 123, 146, 152, 164, 166, 169-171, 173-175, 177-179, 181, 184-186, 204, 205, 208, 217, 219, 221, 222, 274, 301, 302, 313, 402-404, 419, 420, 442-444, 446-448, 460, 463, 468, 470, 471, 474, 475, 493, 496, 497, 499, 507, 510-516, 520, 521, 532, 534, 535, 538, 543
Zileli, Gönül (Erendil) 44, 45, 50, 79, 80, 81
Zileli, Irmak 220, 302, 420, 443, 468, 469, 516,-518
Zileli, Saliha 105
Zileli, Suzan 105, 106, 444
Zileli, Turgay 95, 105, 106, 238, 345, 444
Zileli, Ümit 95, 106

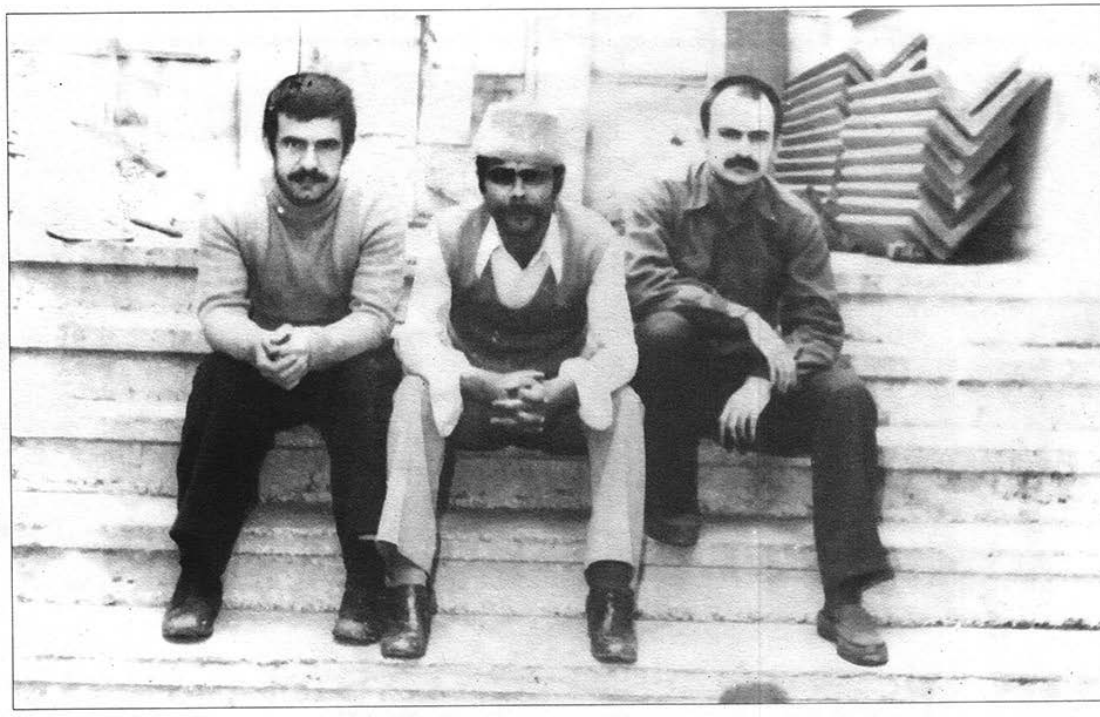
1974 Kasım. Feyza ile nikâhta. Feyza'nın şahidi Vedat Soner. Gün'ün şahidi, amcası Hüsnü İnal.

1975 Ocak Toptaşı Cezaevi. Gün, sağdan ikinci.

Annesi Nihal Zileli, tutuklu yakınlarıyla bir basın toplantısında (sağdan dördüncü). Solundaki gözlüklü, Mine Haksal'ın annesi. Onun yanındaki, Armağan Anar. Yıl: 1974 veya 75.

1975 Mart. Ankara Merkez Cezaevi. Gün sağ başta, sol baştaki Mustafa Gürkan.

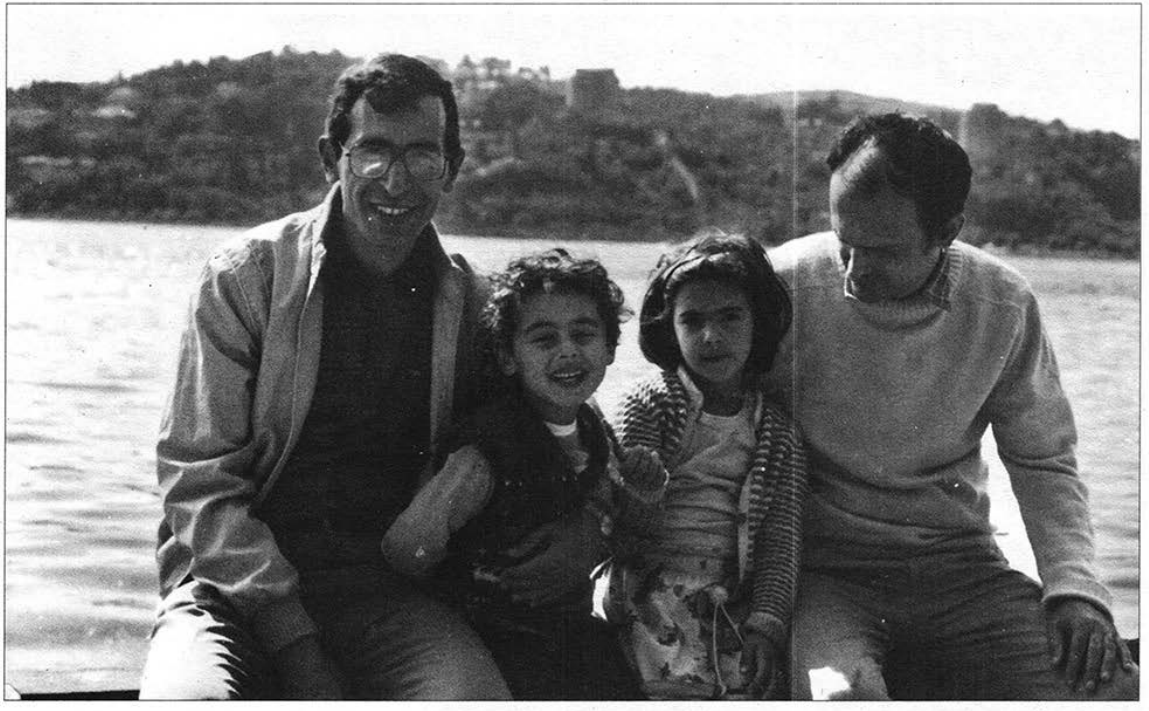
9 Eylül 1977. Tepebaşı Gazinosu'nda "Üç Dünya Teorisi Konferansı'ndan". Gün Zileli ve Doğan Yurdakul.

Aydınlık *gazetesinin Bilinmeyen "Sol" yazı dizisi başlıyor.*

TİKP Adana İl Kongresi; Aralık 1979. Gün sol başta, sağ baştaki Ömer Faruk Cıravoğlu.

1983 sonbaharı, Anadolu Hisarı. Oral Çalışlar, Reşat Çalışlar, Irmak Zileli, Gün Zileli.

1985 kışı. Annesi ile son biraraya gelişleri.

İletişim'den

Gün Zileli'nin anılarının birinci bölümü **Yarılma (1954-1972)** yayıma hazırlanıyor

Gün Zileli, "*Yarılma*" kitabında 1954-1972 yıllarında yaşadıklarını anlatıyor. Bir otobiyografi olan bu anı kitap, Zileli'nin tanık olduğu bir dönemi bütün canlılığıyla günümüze aktarıyor. 1968 gençliğinin yaşadıklarının ayrıntılı bir fotografının aktarıldığı bu kitapta günümüzün birçok tanınmış isminin de o yıllardaki öyküsünü bulabilirsiniz. "*Yarılma*" tam anlamıyla bir 68 kitabı... gerçek bir tanıklık.

Oral Çalışlar
"Yarılma... '68'in Anı Romanı", *Cumhuriyet Dergi*, 21 Ocak 2001

★

Sessiz sedasız kitaplar da var...
Gün Zileli'nin "**Yarılma**"sı, Oya Baydar'ın "**Sıcak Külleri Kaldı**"sı ve Sezai Sarıoğlu'nun "**Nar Taneleri**", onlar da sessiz sedasız kitaplar...
Niçin, sessiz sedasız?
Çünkü, piyasaya çıkmadan satış rekorları kıran kitaplar değiller."

Hasan Pulur
"Sessiz Sedasız...", *Milliyet*, 23 Mayıs 2001

★

1954-1972 dönemindeki Türk Soluna ışık tutan anıları, kendi özyaşam öyküsüyle içiçe yer alıyor. Bugün anarşist de olsa geçmişini hüzünlü bir sadakatle hatırlıyor. Kitabın en büyük özelliği, "Aydınlıkçı" bir solcunun, gerçek bir otobiyografisi olması. Zileli, sansürsüz ve övünmesiz bir dürüstlükle kimseyi, kendisini bile kayırmadan yazmış.

Gülden Aydın
"1968 Kuşağının Gençlik Önderlerinden Gün Zileli,
O Dönemin Türk Solunun Kitabını Yazdı", *Hürriyet*, 2 Aralık 2000

Ve ben bir gecede bitirdiğim, Gün Zileli'nin *Yarılma/1954-1972* (Ozan Yayıncılık) kitabını okurken başkaldırının, aşkın, hüznün ve acının izlerini gördüm...
Gün Zileli *Yarılma*'da 1968 kuşağının öyküsünü anlatıyor, sancılı yılların acılarını, tutkularını, eylemlerini film karelerinde çoğaltıyor...
Hüzün, aşk, umut ve umutsuzluk!..
Kitabı okurken o yıllarda tanıdığım Bafa Gölü'ne ve Söke Ovası'na gidiyorum; Kaz Dağları'nda, Toroslar'da orman işçileriyle konuşuyorum...
Gün Zileli'nin *Yarılma*'sı, Emine Özkaya'nın önsözünde belirttiği gibi Türkiye'nin yüzyıllık demokratikleşme sürecinde ortaya çıkan yeni bir sıçramanın içinde olan 68 kuşağının umudunun, umutsuzluğunun ironik bir dille anlatımı...

Hikmet Çetinkaya
"Yarılma", *Cumhuriyet*, 19 Kasım 2000

★

İlk gençlik yılları, ilk aşklar, çeşitli ortamlar arasında göçler. Kuşaklar arası sürtüşmeler. Çok sayıda örgütle güvenlik güçleri arasındaki çatışmalar. Deniz Gezmiş'li yıllar. Sağ sol kavgaları. Baştan sona insanı alıp götürüyor.
Gün olayların özeleştirisini de yapabileceği yaşlara kadar beklemiş. İyi kötü ne yaşamışsa, Hasan Pulur'un belirttiği gibi "her şeyi aynen eklemeden çıkartmadan yaşadığı gibi yazmış." Dili hem akıcı, hem berrak, özentisiz, her yönüyle başarılı bir çalışma. Kesin, kuşkusuz belgesel niteliğinde. "

Ayhan Hünalp
"Gün Zileli'nin 'Yarılma'sı", *Maya*, Ocak-Şubat 2001, sayı 212
Bizim Gazete, 27 Ocak 2001